C.G. JUNG

PSİKOTERAPİ PRATİĞİ

Jung

kaknüs
psikoloji

26 Temmuz 1875'de Kesswil'de (Thurgau Kantonu/İsviçre) bir rahibin oğlu olarak doğdu. 1895'de arkeoloji öğrenimini yarıda bıraktı; ardından Basel'de tıp okudu. 1902'de okült fenomenler üzerine doktora yaptı. 1903-1909 arasında Zürih'te Eugen Bleuler tarafından yönetilen Burghölzli Psikiyatri Hastanesi'nde doktorluk yaptı. 1905'de doçent oldu, Zürih Üniversitesi'nde başhekim ve psikiyatri doçenti olarak çalışmaya başladı. 1907'de Sigmund Freud'la tanıştı. Freud ile birlikte ABD'de seminerler verdi. *Internationale Jahrbuch für psychologische und psychotherapeutische Forschung* adlı derginin editörü olarak çalıştı. 1910-1914 arasında Freud'un önerisiyle Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin başkanlığını yaptı. Fakat zamanla Freud'un güdüler kuramından uzaklaştı.

1912'de Freud'un libido kuramını eleştirdiği *Libido Simgelerinin Dönüşümü* adlı kitabı yayımlandı; Freud ile yolları ayrıldı.

1913'de Zürih Üniversitesi'ndeki hocalık görevi sona erdi. Bir süre dış dünyayla ilişkisini keserek kendi bilinçdışını araştırmaya yöneldi. Ölümünden 48 yıl sonra yayımlanan *Kırmızı Kitap,* bu yıllarda tuttuğu notlara dayanır.

Jung, inziva döneminin ardından en iyi yapıtlarından biri olan *Psikolojik Tipler*'i yayımladı. 1921-1926 arasında, arkaik koşullarda yaşayan toplumları (ör. Pueblo yerlilerini) tanımak amacıyla Kuzey Amerika, Afrika'da çok sayıda inceleme ve araştırma gezisi yaptı. Hindistan ve Seylan'a gitti.

1930'da „Alman Psikoterapi Hekimleri Cemiyeti"nin onursal başkanı oldu.

1933-1939 arasında „Uluslararası Genel Psikoterapi Hekimler Cemiyeti"nin başkanı ve *Zentralblatt für Psychotherapie und ihre Grenzgebiete* adlı derginin yayıncısı oldu.

1933-1942 arasında Zürih'te İsviçre Federal Teknik Yüksekokulu'nda öğretim görevlisi (1935'den itibaren profesör) olarak çalıştı.

1944'den itibaren Basel'de profesörlük kürsüsü sahibi oldu.

C.G. Jung yaşamının son yıllarında „Kolektif Bilinçdışı" kuramı ve dinin psişe için anlamı üzerine pek çok araştırmalarda bulundu. *Psikoloji ve Simya* adlı eseri kaleme aldı.

6 Haziran 1961'de Zürih Gölü kıyısındaki Küsnacht'da öldü.

kaknüs yayınları: 643
psikoloji serisi: 46

ısbn: 978-975-256-443-5
yayıncı sertifika no: 11216

I. basım, 2015 istanbul

kitabın özgün adı: praxis der psychotherapie
kitabın adı: jung: psikoterapi pratiği
yazarı: carl gustav jung
almanca aslından çeviren: sami türk
copyright© 1971 walter verlag ag, olten
copyright© 2007 foundation of the works of c.g. jung, zürich
türkçe yayın hakları: kaknüs yayınları© 2013

yayına hazırlayan: seda darcan çiftçi
teknik hazırlık: kaknüs ajans
kapak düzeni: mustafa sabri saldamlı
baskı ve cilt: alemdar ofset

kaknüs yayınları
kızkulesi yayıncılık tanıtım eğitim hiz. san. ve dış tic. ltd. şti.
merkez: mimar sinan mah. selami ali efendi cad. no: 5 üsküdar, istanbul
tel: (0 216) 492 59 74/75 faks: 334 61 48
kitap@kaknus.com.tr
dağıtım: çatalçeşme sk. defne han, no: 27/3, cağaloğlu, istanbul
tel: (0 212) 520 49 27 faks: 520 49 28
satis@kaknus.com.tr
www.kaknus.com.tr kaknusyayinevi

C.G. JUNG

JUNG: PSİKOTERAPİ PRATİĞİ

Türkçesi:
Sami Türk

İçindekiler

Yayına Hazırlayanların Önsözü 7
I. YAZARIN ÖNSÖZÜ 9

Birinci Bölüm:
Psikoterapinin Genel Problemleri

II. PSİKOTERAPİ PRATİĞİNE DAİR TEMEL BİLGİLER .. 13
III. PSİKOTERAPİ NEDİR? 31
IV. MODERN PSİKOTERAPİNİN BAZI YÖNLERİ 39
V. PSİKOTERAPİNİN HEDEFLERİ 47
VI. MODERN PSİKOTERAPİNİN PROBLEMLERİ 65
VII. PSİKOTERAPİ VE DÜNYA GÖRÜŞÜ 89
VIII. TIP VE PSİKOTERAPİ 97
IX. GÜNÜMÜZDE PSİKOTERAPİ 107
X. PSİKOTERAPİNİN TEMEL MESELELERİ 125

İkinci Bölüm:
Psikoterapinin Özel Problemleri

XI. ABREAKSİYONUN TERAPİ DEĞERİ 141
XII. RÜYA ANALİZİNİN PRATİK AÇIDAN
KULLANILABİLİRLİĞİ 151

XIII. AKTARIM PSİKOLOJİSİ 173
Önsöz 175
Giriş 179
Aktarım Fenomenlerinin Temsilinin Temeli Olarak
Rosarium Philosophorum Resimleri Serisi 215
1. Merkür'ün Çeşmesi 217
2. Kralla Kraliçe 225
3. Çıplak Hakikat 251
4. Havuza Dalma 255
5. Coniunctio 263
6. Ölüm 273
7. Ruhun Yükselişi 283
8. Arındırma 289
9. Ruhun Dönüşü 299
10. Yeni Doğum 323
Sonsöz 341
Kaynakça 344
İsim İndeksi 352
Kelime İndeksi 356

Yayına Hazırlayanların Önsözü

Carl Gustav Jung'un arzusu üzerine tüm eserleri, İngilizce külliyatı *Collected Works (Toplu Eserler)*, Bollingen Series XX, Pantheon, New York ve Routledge & Kegan Paul Ltd., Londra'nın editörleri ile işbirliği içinde yayına hazırlanıyor. Ciltlerin sıralaması *Collected Works*'e dayanarak, her bir çalışmanın konu ve tarih sırası gözetilerek yapılıyor. Külliyat muhtemelen on sekiz ila yirmi cildi kapsayacak.

Elinizdeki cilt *Aktarım Psikolojisi* (1946'da müstakil cilt olarak yayımlandı) yazısının yanı sıra 1939 ile 1950 tarihlerindeki psikoterapi meseleleriyle ilgilenen tüm çalışmalarını içeriyor. Bu çalışmalardan bazıları sadece tıp dergilerinde çıktı, bu yüzden de geniş kitlelere ulaşması biraz zordu. *Modern Psikoterapinin Bazı Yönleri* ve *Abreaksiyonun Terapi Değeri* makaleleri yalnız İngilizce olarak mevcuttu. Bunlar yayıncılar tarafından Almancaya çevrildi.

Bilinç psikolojisi ve psikiyatri sorunlarına duyulan meraka karşılık elinizdeki cildin akabinde *Psikolojik Tipler* başlıklı VI. cilt ve *Psikiyatri Tetkikleri* çıkacaktır.

Dipnotlardaki, *Toplu Eserler*'in farklı ciltleriyle irtibatlı ipuçlarını daha kolay bulabilmek için paragraflar *Collected Works*'teki

gibi numaralandırıldı. Fakat külliyatın tüm ciltlerinin çıkması daha vakit alacağından bu paragraflara atıflardan başka, Jung'un eserlerinin hâlihazırda mevcut müstakil baskılarının sayfa numaralarını gösteren atıflar da veriyoruz.

Külliyat için planlanan ciltlerin eksiksiz fihristi her cildin sonunda bulunmaktadır.

Eseri daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaştırmak için Latince ve Yunanca alıntılar Almancaya çevrildi. Bu işteki kıymetli yardımı için Dr. phil. Marie-Louise von Franz hanımefendiye teşekkürü borç biliriz. Keza Frau Aniela Jaffé'ye de metinlerin tashihindeki desteğinden ötürü şükranlarımızı sunarız.

Zürih, Eylül 1957

Gözden Geçirilmiş Yeni Baskıya Dair Not:

Elinizdeki cildin biçimi *Toplu Eserler*'in diğer ciltlerine uyarlandı; içerikte değişiklik yapılmadı.

Londoner Society of Indexers'in nitelikli fihrist düzenleyicilerinden Frau Magda Kerényi bu ciltte de kişi ve kelime fihristini hazırladı. Bundan ötürü kendisine teşekkür ederiz. Ayrıca metni gözden geçirmekteki katkısından ötürü Frau Crista Niehus-Bernegger'e de teşekkür etmek isteriz.

Leonie Zander
Haziran 1989

I

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Toplu Eserler'in elinizdeki bu on altıncı cildi, yayımlanan ilk cilt. Kitap, psikoterapi pratiği meseleleri hakkındaki eski ve yeni çalışmaları içeriyor. Yayıncılara sadece metinleri itinayla tashih ettikleri için değil, bilhassa seçimlerinden dolayı da şükran borçluyum. Onlar böylelikle ruhu tanımaya dair katkımın insan üzerindeki pratik tecrübeye dayandığı gerçeğini anladıklarını göstermiş oluyorlar. Beni elli yıldan fazla süren psikoterapi pratiğinde, sonraki tüm bilgi ve çıkarımlarıma vardıran, diğer taraftan da kanaatlerimi yine, doğrudan tecrübeyle kontrol edip düzeltmeye sevk eden, bir doktorun, ruhani ıstırapları psikolojik açıdan anlamaya dair uğraşlarıdır. Geç dönem yazılarımın arasından mesela tarihî bir inceleme seçilecek olsa, hazırlıksız okuyucu elbette, kendi psikoterapi tasavvuruyla bu yazının ne alakası olduğunu çıkarmakta zorlanacaktır. Belli ki, pratik ve tarihî gözlem onun için kıyaslanamaz şeylerdir. Fakat psikoloji gerçekliğinde bu asla söz konusu değildir, zira burada her adımda, nedenlere bağlılığı daha yakından incelendiğinde, tarihî karakterini açığa çıkaracak fenomenlere rastlarız. Hatta ruhani davranış şekilleri dikkate değer derecede tarihî mizaçtadır. Psikoterapist, sadece hastasının şahsi biyografisi-

ni değil, gelenek ve dünya görüşünün nüfuzlarının işe karışıp çok zaman belirleyici rol oynadığı, hastanın uzak yakın zihin çevresini de öğrenmelidir. Bütün bir insanı ciddiyetle anlamaya çalışan hiçbir psikoterapist, rüya dilinin sembolleriyle hesaplaşmaktan geri duramayacaktır. Her dil gibi bu dil de, açıklanması için tarihî bilgilere ihtiyaç duyacaktır, hem de çok büyük ölçüde, zira bu, muaşeret dili değil, mevcut şekilleri yanı sıra, farklı türlerde iptidai ifade şekillerini de kullanan sembolik bir işaret dilidir. Bunu anlamak hekime, hastasını, kendini sırf şahsiyetçi bir şekilde anlamanın boğucu darlığından çıkarıp onu, şimdiye dek sosyal, ahlaki ve zihnî gelişiminin ufuklarının genişlemesi ümidini kapatan benmerkezci tutulmuşluğundan kurtarmasına imkân sağlar.

Okuyucu bu ciltteki makalelerde sadece pratikteki görüşümün temelleri ve prensiplerine dair ipuçları değil, aşağı yukarı tamamlanmış hemen her analizin "crux"u veya en azından "the crucial experience"i anlamına gelebilecek, FREUD'un dahi merkezî olarak gördüğü, aktarım problemi denen o fenomeni tarihî açıdan anlamanın bir örneğini de bulacaktır. Bu mesele öylesine kapsamlı ve iddialıdır ki tarihî sebeplerine daha derinden müdahale kaçınılmazdır.

Heterojen yapısına rağmen veya tam da bu yüzden bu cilt, okuyucuya, psikoterapi meselesinin ilişki zenginliği ve bunun ampirik temellerine dair iyi bir tablo aktaracaktır.

Ağustos, 1957
C.G. Jung

BİRİNCİ BÖLÜM

PSİKOTERAPİNİN GENEL PROBLEMLERİ

II

PSİKOTERAPİ PRATİĞİNE DAİR TEMEL BİLGİLER[1]

Psikoterapi tıbbın, ancak son elli yılda gelişip belli bir bağımsızlık kazanmış bir sahasıdır. Bu sahadaki görüşler çeşitli şekillerde değişip farklılaşmış; burada, çok farklı yorumlara sebep olacak tecrübeler birikmiştir. Bunun sebebi psikoterapinin, başlarda anlaşılmak istendiği gibi basit ve tekdüze bir metot olmamasındadır, bilakis gitgide ortaya çıkmıştır ki psikoterapi bir anlamda diyalektik bir usûl, yani iki şahıs arasında bir diyalog veya hesaplaşmadır. Diyalektik başta Antik filozofların ikna sanatıydı, fakat çok geçmeden yeni sentezler üretme sürecini tanımlamak için kullanılmaya başladı. Başka bir şahsa nüfuz etmesi durumunda bir şahıs, başka bir psişik sistemle etkileşime giren bir psişik sistemdir. Psikoterapideki hasta-hekim ilişkisinin bu belki en modern formülü, psikoterapinin, herhangi bir kimsenin istediği bir etkiye basmakalıp şekilde ulaşmak için uygulayabileceği bir metot olduğuna dair ilk zamanlardaki kanaatten, anlaşılacağı üzere, çok uzaktır. Bu anlayış ufkunun önceden sezilmeyen ve – şöyle de ifade edebilirim herhalde – nahoş şekilde genişlemesine yol açan şeyler spekülatif ihtiyaçlar değil, gerçekliğin çetin gerçekleridir. Öncelikle galiba,

[1] 1935 yılında Zürih'te Tıp Cemiyeti'nde verilmiş konferans. Yayımlandığı yer; *Zentralblatt für Psychotherapie* VIII/2 1935, s. 66-82.

tecrübe edilen malzemenin farklı yorumlanma imkânının anlaşılması gerçeği geldi. Taban tabana zıt görüşlerde farklı ekoller gelişti; Liébeault ve Bernheim'ın telkin terapisi olan Fransız "rééducation de la volonté" metodu, Babinski'nin "persuasion"u, Dubois'in "rasyonel psişik ortopedisi", Freud'un cinsellik ve bilinçdışı vurgusuyla "psikoanalizi", Adler'in iktidar meyli ve bilinçli kurgu vurgusuyla "terbiye metodu", Schultz'un "otojen egzersizi" bunlar arasında en meşhurlarıdır. Bu metotlardan her biri kendine has psikolojik şartlara dayanır ve kıyaslanması çok zor, bazen de imkânsız özel, psikolojik sonuçlar doğurur. Bu yüzden bu yaklaşımların temsilcilerinin, meseleyi kolaylaştırmak için diğerlerinin kanaatini hatalı bulması akla hep daha yatkın geliyordu. Oysa gerçekleri objektif şekilde takdir etmek gösteriyor ki, bu metot ve teorilerin hepsi, sadece belli başlı başarılar değil, söz konusu şartları etraflıca ispatlayan psikolojik vakıalar da gösterdiğinden, bir miktar haklı görülebilir. Öyleyse psikoterapide, mesela iki birbirine zıt ışık teorisi gösteren modern fiziktekiyle benzer bir durumla karşı karşıyayız. Nasıl ki fizik bu tezatı aşılamaz görmüyorsa, aynı şekilde çok sayıda psikoloji perspektifi ihtimali de tezatların aşılamaz ve bu yaklaşımların tamamen sübjektif, bu yüzden de kıyas kabul etmez olduğu zannına yol açmamalıdır. Bilimin bir sahasındaki tezatlar ancak, bilim nesnesinin, o an için yalnız, mesela ışığın dalga ve nesnecik tabiatı gibi antinomilerle kavranabilecek vasıfları olduğunu gösterir. Elbette ruh, ışıktan çok daha karmaşık yapıdadır, bu yüzden de ruhani olanın özünü yeterince açıklamak için çok sayıda antinomiye ihtiyaç vardır. Temel antinomilerden biri şu cümledir: *Ruh bedene bağlıdır, beden de ruha bağlıdır.* Bu antinominin iki tarafı için de akla yatkın deliller vardır, öyle ki objektif bir hüküm tezin antiteze üstünlüğünü mümkün değil kaldıramaz. Geçerli tezatların varlığı, inceleme nesnesinin, araştırıcı akla alışılagelmedik zorluklar çıkardığını, bundan dolayı da, en azından geçici olarak, nispeten geçerli ifadelerin dile getirilebileceğini ispatlar. Söz konusu ifade ancak, inceleme nesnesinin nasıl bir psişik sistemle alakası olduğuna göre geçerlik kazanır. Böylece, psişik nüfuzun iki psişik sistemin etkileşiminden başka bir şey ifade etmediği diyalektik bir formüle ulaşı-

rız. Sistemin ferdiyeti çok değişken olacağından bundan, nispeten geçerli ifadelere dair sonsuz bir değişkenlik ortaya çıkar. Ferdiyet büsbütün bir ayrıştırma olsa, yani bir fert diğer her fertten büsbütün farklı olsa, bilim olarak psikoloji imkânsız, çözülemez bir sübjektif kanaatler karmaşasından ibaret olurdu. Fakat ferdiyet göreceli, yani insanların uyum göstermesini veya aynı türden oluşunu tamamlayıcı olduğundan, genelgeçer ifadeler, diğer bir deyişle bilimsel tespitler mümkün olmaktadır. Buna göre bu ifadeler psişik sistemin sadece, uyumlu, dolayısıyla kıyaslanabilir, bu yüzden de istatistiği tutulabilir kısımlarıyla alakalıdır; ferdî, yani bir sistemin biricik kısmıyla değil. Psikolojinin ikinci temel tezadı şudur: *Ferdî olan genel olan karşısında hiçtir, genel olan da ferdî olan karşısında hiçtir.* Bilindiği üzere genel filler değil, sadece ferdî filler vardır. Fakat filler için bir genellik ve daimi bir kalabalık olmasa, biricik, ferdî bir fil de her türlü ihtimal dışı olurdu.

Bu mantıki mülahazalar konumuza çok uzak görünmektedir. Fakat şimdiye kadarki psikolojik tecrübelerle temel hesaplaşmalar olmaları açısından, buradan çok kıymetli pratik sonuçlar çıkmaktadır. Psikoterapist olarak ben kendimi, hastama karşı tıbbi bir otorite olarak hissedip buna uygun olarak ferdiyeti hakkında bir şeyler öğrenip bu konuda geçerli ifadeler yapmaya kalkışırsam, bununla eleştirisiz tavrımı sergilemiş olurum, zira ben karşımda duran şahsiyetin bütününü değerlendirecek durumda asla değilim. Bu şahsiyet hakkında yalnız, genel veya en azından nispeten genel biriyse geçerli bir ifadede bulunabilirim. Fakat canlı her şey hep ferdî şekilde karşımıza çıktığından, ben de başkasının ferdiyeti hakkında ancak kendi ferdiyetimde hazır bulduklarımı ifade edebileceğimden, ya o kimsenin hakkına tecavüz etme veya bizzat onun telkinine maruz kalma tehlikesine düşerim. Bu yüzden şayet ferdî bir kimseyi psişik açıdan muayene edeceksem, iyi veya kötü her tür bilmişlikten, otoriteden ve nüfuz gayretinden vazgeçmem lazımdır. Zaruri olarak karşılıklı bulguların kıyasında yatan diyalektik bir usule başvurmam gerektir. Buysa ancak karşımdakine, onu şartlarımla daraltmadan, malzemesini tamamiyle sergileme fırsatı vermemle mümkün olur. Bu sergileyişle sisteminin benimkiyle alakası kurulur, böylece kendi

sistemimde bir etki ortaya çıkarılır. Bu etki ferdî bakımdan ve meşru olarak hastamın karşısına koyabileceğim tek şeydir.

Bu temel düşünceler terapistin, her *ferdî muayene* durumunda bilim açısından sorumluluk gösteren tek tutum olduğu için vazgeçilemez bulduğum çok belirgin bir tutumunu ortaya koyar. Bu tutumdan her tür sapma *telkin terapisi* demektir ki, onun da temeli şudur: Ferdî olan genel olan karşısında hiçtir. Öyleyse başka ferdiyetler hakkında bilgi iddiasında bulunan veya yorum yapan tüm metotlar telkin terapisine girer. Keza aslen teknik olan tüm metotlar da, ferdî nesnelerin sürekli aynı türden olduklarını şart koşmalarıyla telkin terapisine girer. Ferdin anlamsızlığı tezinin bir hakikat olması ölçüsünde telkin metotları, teknik yollar ve teorik şartlar da hangi şekilde olursa olsun tamamen mümkündürler ve Christian Science, Mental Healing, Thought Cure, engelli eğitimi, dinî ve tıbbi etkileme metotlarıyla daha birçok -izmlere göre genel insanda başarı elde edebilmektedirler. Hatta politik hareketler bile bir nebze haklı olarak büyük çapta psikoterapi olduklarını iddia etmektedirler. Savaşın patlak vermesi nasıl saplantı nevrozlarını iyileştirdi ve mucizevi mekânlar öteden beri nevroz bozukluklarını ortadan kaldırdıysa, irili ufaklı halk hareketleri de ferdin üzerinde iyileştirici etkide bulunurlar.

Bu gerçek en güzel ve basit ifadesini iptidai kavimlerin *mana öğretisi* denilen görüşlerinde bulur. Mana, insanları, hayvanları ve bitkileri verimli, kabile reisini ve büyücü hekimi büyüyle güçlü kılan, yaygın bir tıp veya şifa kuvvetidir. Mana kavramı Lehmann'ın ispatladığı üzere olağanüstü nüfuzu olanla, âdeta etkili olan her şeyle özdeştir. Bu yüzden etkili her şey iptidai kademede "tıp"tır. Bilindiği üzere yüz akıllı adam birlikte *bir* tane büyük beyin yapacağından, erdemlerle kabiliyetler ferdî mükafatlardır ve genel insana uymazlar. Dolayısıyla insan yığınları hep sürü psikolojisine, bu yüzden de körükörüne "kaçışmaya" ve avam psikolojisine, bu yüzden de hissiz bir vahşilik ile isterik ağlamaklılığa meylederler. Genel insanda iptidai vasıflar vardır, bu sebepten onu teknik metotlarla tedavi etmek lazımdır. Hatta kolektif insanı "teknik açıdan doğru", yani kolektif olarak etkili bulunmuş ve etkisi onaylanmış metotlardan başka şe-

kilde tedavi etmek mesleki bir hatadır. Bu anlamda eski hipnozculuk veya daha da eski olan hayvani manyetizma prensipte mesela günümüzün teknik açıdan kusursuz bir analizi kadar veya ilkel bir büyücü hekimin muska tedavisi kadar başarılı olmuştur. Mesele, terapistin hangi metoda inandığıdır. Terapistin metoda inancı belirleyicidir. Gerçekten inanırsa, hasta için, ciddiyet ve sabırla elinden geleni yapacak, bu gönüllü zahmet ve fedakârlık da iyileştirici etkide bulunacaktır – elbette kolektif insanın psişik mecrasının el verdiği kadar. Sınırları ise *ferdî-genel* antinomisi belirler.

Sadece temelde kolektif olmayıp akılları fikirleri kolektif olmak olan insanlar bulunduğundan bu antinomi, sadece felsefî değil, psikolojik bir kriterdir de. Bu da ferdiyeti kanunsuzlukla eş anlamlı gösteren tüm mutat terbiye eğilimlerine uyar. Bu kademede ferdî olan aşağılanma ve itilip kakılmaya boyun eğer. Bu kademedeki nevrozlar bu yüzden psikolojik bir mikrop halinde ferdî içerikleri ve eğilimleri de gösterir. Bilindiği üzere, genel olan ferdî olan karşısında hiçtir, antitezi dolayısıyla ferdî olanın abartılması da söz konusudur. Böylece psikonevrozları psikolojik (yani klinik değil) veçheden iki büyük gruba ayırmak mümkündür; gruplardan biri az gelişmiş ferdiyetiyle kolektif insanları, diğeri de atrofik kolektif uyumlu ferdiyetçileri içerir. Sonrasında terapi görüşü de ayrılır, zira nevrozlu bir ferdiyetçinin, içindeki kolektif insanı ve onunla birlikte kolektif uyumun zorunluluğunu görmesinden başka şekilde iyileşemeyeceği doğrudan doğruya bellidir. Bu yüzden bu ferdiyetçiyi, kolektif açıdan geçerli hakikat seviyesine indirmek yerindedir. Diğer taraftan psikoterapi tecrübeleri, insanın aklen sağlığın garantisi olarak talep edebileceği her şeyi yapıp, bunlara sahip olsa da hasta olan, kolektif açıdan uyumlu insanı da tanır. Bu insanları normalleştirmek, yani genel bir seviyeye çekmek istemek, çok sık işlenmemekle birlikte, fena bir mesleki hata olurdu. Duruma göre bu insanların içlerindeki gelişmesi mümkün ferdî her şey tahrip edilir.

Giriş mahiyetindeki tartışmamıza uygun şekilde ferdî olan, âdeta biricik, kestirilemeyen ve yorumlanamayan şey olduğuna göre terapist bu durumda tüm varsayımlardan ve tekniklerden vazgeçip kendini salt diyalektik usulle, yani tüm metotlardan sakınan o tutumla kısıtlamalıdır.

Fark edileceği üzere girişte, diyalektik usulü aşağı yukarı psikoterapinin en yeni gelişme safhası olarak gösterdim. Şimdi de yaptığımı düzeltip bu usulü yerli yerine koymam lazım: bu, salt eski teori ve pratiklerin gelişmiş bir devamı değil, daha ziyade mümkün mertebe peşin hükümsüz bir tutum lehine bunlardan tamamen vazgeçiştir. Diğer bir deyişle: Terapist artık etkin özne değil, ferdin gelişme sürecini birlikte yaşayan biridir.

Bu bilgiler bize gökten zembille indi gibi bir intiba uyandırmak istemem. Bunların kendi hikâyeleri var. Analizcinin kendisinin de analiz edilmesi talebini dile getiren ilk kişi olmama rağmen temelde, analizcilerin de kompleksleri, dolayısıyla bir o kadar daha peşin hüküm etkisi yapan bir veya çok sayıda kör noktaları olduğuna dair paha biçilmez bilgiyi Freud'a borçluyuz. Bu bilgiyi söz konusu psikoterapist, hastasını artık bulutların üstünden veya kürsüden – kendi şahsiyetini kenara bırakarak – yorumlayıp ona rehberlik ettiği vakalarda değil, kendi hususiyetinin veya şahsi görüşünün hastayı iyileşmekten alıkoyduğu yerlerde edinmiştir. Kendi kendine itiraf etmek istemediği için insanın bizzat net bir bilgisinin olmadığı yerde, kişi hastasını da bunun farkına varmaktan alıkoymaya çalışır, elbette bu, hastanın hiç de menfaatine değildir. Analizcinin kendisinin de analiz edilmesi talebi, terapistin artık bir üst makam, bilen biri, hâkim veya danışman değil de kendisi de, artık adına hasta denen kişi kadar diyalektik sürecin içinde bulunan, onun yaşadıklarını yaşayan, hem soru soran hem cevap veren kişi olarak başka psişik bir sistemle ilişkiye girdiği diyalektik usul fikrinde zirveye ulaşır.

Diyalektik usul fikrinin bir başka kaynağı da *sembolik içeriklerin muhtelif şekillerde yorumlanabileceği* gerçeğidir. Silberer[2] ayrımı psikoanalitik ve anagogik yorum diye yapıyor, bense analitik-redüktif ve sentetik-hermenötik yorum diye. Bununla kastedilen şeyi, sembolik içeriklerin en zengin kaynaklarından biri olan, ebeveyn imagosuna çocukça sabitlenme örneğinde tartışmak istiyorum. Analitik-redüktif anlayış, merakın (libidonun) regresif olarak çocukça bir hatıra malzemesine doğru akıp orada sabitlendiğini

2 Herbert Silberer, *Probleme der Mystik und ihre Symbolik*, s. 138.

veya aslında bundan hiç kurtulmadığını söyler. Sentetik veya anagogik anlayış ise, söz konusu şeyin, çocuksu durumda, âdeta henüz ana kucağında bulunan, gelişmeye açık şahsiyet parçaları olduğunu söyler. İki yorumun da doğruluğu ispatlanabilir. Hatta ikisinin de neredeyse aynı kapıya çıktığı söylenebilir. Pratikte ise bir şeyi regresif diye mi, ilerlemeci diye mi yorumladığımız muazzam fark gösterir. Mevcut bir vakada isabet kaydetmek hiç de basit bir şey değildir. Hatta insan kendini çoğunlukla bu soru karşısında emin hissetmez. Bariz olmadıkları şüphe götürmeyen temel içeriklerin var olduğu tespiti, bu sebepten teori ve metotların umarsızca uygulanışını sakıncalı göstermiş, dolayısıyla diyalektik usulü, incesinden kabasından telkin metotlarıyla aynı kefeye koymuştur.

Freud'un psikoterapi meselesini detaylandırılması ve derinleştirilmesi mantiken er veya geç, hekimle hasta arasındaki son tartışmanın, hekimin şahsiyetini de işe dahil etmesi gerektiği sonucuna varacaktır. Eski hipnozculuk ve Bernheim'ın telkin terapisi, şifa etkisinin bir taraftan *yoğun ilişki* – Freud'un dilinde buna *aktarım* denir – diğer taraftan da hekimin şahsının ikna ve etki kuvvetine bağlı olduğunu biliyordu. Hasta-hekim ilişkisinde aslında iki psişik sistemin birbiriyle ilişkisi kurulmaktadır, bundan dolayı da psikoterapi hadisesine derinden her bakış doğrudan, son tahlilde, yani şayet ferdiyet gözden kaçırılamayacak bir gerçekse, hasta-hekim ilişkisinin diyalektik bir süreç olması gerektiği sonucuna varacaktır.

Hemen anlaşılacaktır ki bu bilgi, eski psikoterapi şekillerine göre çok temelden bir konum değişikliği gerektirir. Yanlış anlaşılmalara mahal bırakmamak için hemen ekleyeyim; bu konum değişikliği hiçbir surette halihazırda mevcut metotları yanlış, fazlalık veya geri kalmış ilan etmemektedir, zira psişik olanın özüne bakış ne kadar derine inerse, insan varlığı çok katmanlı ve çeşitli yapıda olduğundan, psişik eğilimlerin çeşitliliğine yetmesi için muhtelif görüşlere ve metotlara da ihtiyaç olduğu inancı bir o kadar artar. Dolayısıyla bir miktar aklıselimden başka eksiği olmayan sıradan bir hastanın dürtü sistemini komplike bir analize tabi tutmanın veya daha da ileri gidip onu psikolojik diyalektiğin kafa karıştıran müşküllüğüne maruz bırakmanın anlamı yoktur. Fakat daha

komplike, zekâsı daha yüksek mizaçlarda, bunların iyiliğini düşünen tavsiye, telkin ve fikirlerini şu veya bu sisteme döndürme çabalarının bir yere varmayacağı da aynı şekilde akla yatkındır. Böyle durumlarda hekimin tüm metot ve teori teçhizatını kenara bırakıp hastaya istikamet göstermek için sadece, şahsiyetinin yeterince sabit durduğuna güvenmesi, yapacağı en iyi şeydir. Bunu yaparken de hastanın şahsiyetinin hekiminkini bazı şartlarda zekâ, hissiyat, genişlik ve derinlik açısından aşabileceği ihtimalini göz önünde bulundurmalıdır. Hastanın ferdiyetinin hekiminki kadar değere ve yaşama hakkına sahip olduğu, bu yüzden de hastadaki tüm ferdî gelişimlerin, kendilerini düzeltmezlerse, geçerli olarak değerlendirilmesi gerektiği her ne olursa olsun diyalektik usulün en baş kuralıdır. İnsanın, sırf kolektif olduğu nispette, telkinle değiştirilmesi de mümkündür, bundan kasıt görünürde, eskiden olduğundan farklı hale gelmesidir. Ama insan ferdî ise ancak geçmişte ve şu an hep olduğu şeye dönüşür. Şayet "iyileşme", bir hastanın sağlam birine dönüşmesi demekse, iyileşme değişim demektir. Bunun mümkün olduğu yerde, yani bununla şahsiyetten çok büyük fedakârlık beklenmediği yerde, hastanın da terapiyle değiştirilmesi lazımdır. Fakat hastanın, değişerek iyileşmenin şahsiyetinden çok büyük fedakârlık anlamına geldiğini gördüğü yerde, doktor değiştirmekten, diğer bir deyişle iyileştirme isteğinden vazgeçmelidir. Ya tedaviyi reddetmeli, ya diyalektik usule razı gelmelidir. Son durum beklenenden sık gerçekleşmektedir. Kendi muayenehaneme de boyuna, her ciddi değiştirme denemesine ahlaki sebeplerden sertçe direnecek muazzam ferdiyetçi, yüksek tahsilli, zeki insanlar geliyor. Böylesi durumlarda doktorun ferdî iyileştirme yolunu açık bırakması lazımdır, o zaman iyileştirme, beraberinde şahsiyet değişimi getirmeyecek, *ferdileştirme* denen bir süreç başlayacaktır, yani hasta, aslında olduğu şey haline gelecektir. Hatta, en kötü halde, nevrozu bile göze alacaktır, çünkü hastalığının anlamını artık kavramıştır. Nice hastalarım bana, nevroz belirtilerine müteşekkir olmayı öğrendiğini itiraf etti, çünkü bu belirtiler ona bir barometre gibi hep ne zaman ve nerede kendi ferdî yolundan saptığını veya ne zaman ve nerede önemli şeyleri fark etmeden bıraktığını göstermiş.

Yeni, detaylı metotlar psişik bağlamların sonsuz karmaşalarına umulmadık yollar açıp bunları teorik olarak etraflıca takdir etseler de, analitik-redüktif yaklaşımla sınırlı kalmaktadırlar, ferdî tabiatın gelişim imkânının ise burada, mesela cinsellik gibi genel bir prensibe indirilerek[3] üstü kapatılmaktadır. Ferdileştirme fenomenolojisinin şimdilik çok bilinen bir bölge olmamasının akla en yatkın sebebi budur. Bu durum, aşağıda neden psikolojik araştırmaların detaylarına girmek zorunda olduğumu açıklayacaktır, zira ferdileştirme yolu kavramını, bilinçdışının belirtilerini ampirik malzemeyle kendim göstermeye çalışmaktan başka şekilde aktaramam. Çünkü ferdin gelişme sürecinde ilginin odağına oturan budur. Bunun daha derinde yatan sebebi, nevrozlu bilinç tutumunun tabii olmayan bir şekilde tek yönlü olması, bu yüzden de, bilinçdışının tamamlayıcı ve telafi edici içerikleriyle dengelenmesidir. Bundan dolayı şu durumda bilinçdışının, bilincin tek yönlülüğünü düzeltmesi bakımından özel bir önemi vardır, böylece rüyalardan ortaya çıkarılmış bakış açıları ve önerilerin gözlenmesi zarureti meydana gelir, çünkü bunların, daha önce kolektif nizamların, yani entelektüel ve ahlaki yapıda, eskiden kalma görüş, alışkanlık ve peşin hükümlerin bulunduğu yere geçmesi lazımdır. Ferdî yol, ferdin kendi kanunlarının bilgisine muhtaçtır, yoksa bilincin keyfî kanaatleri arasında yolunu şaşırıp ferdî içgüdünün verimli zemininden kopar.

Halihazırdaki bilgimizin yettiği kadarıyla durum öyle görünür ki, kendini bir canlının yapısında ve ferdî biçiminde ifade eden yaşama dürtüsü, sanki bilinçdışında, bu dürtünün kısım kısım farkına varılırken ekler halinde bir imaj dizisi gibi ortaya çıkan bir süreç oluşturur veya bu sürecin kendisidir. Doğuştan içe dönük olma kabiliyetine sahip insanlar, çok da zahmete girmeden en azından bu otonom veya kendi başına buyruk imaj dizisinin kırıntılarını algılama durumundadırlar, bu da çoğunlukla görsel hayal intibaları şeklinde gerçekleşir, fakat sıklıkla, gerçekte *akıllarına gelmiş* olmalarına rağmen bu hayalleri, kendilerinin *oluşturduklarına* dair hatalı bir fikre kapılırlar. Hayal parçası, ki buna sıkça rastlanır, mesela

[3] Redüksiyon (ç.n.)

insanın aklından çıkmayan melodiler veya fobik tasavvurlar yahut sembolik tikler gibi takıntılı bir karaktere büründüğü an artık gayriihtiyari gerçekleştikleri inkâr edilemez. Bilinçdışı imajlara daha yakın bir konumda ise, yayılmış seriler halinde incelendiğinde, bilinçdışı imaj akışının devamlılığının, sıklıkla şaşırtıcı şekilde bariz görünmesini sağlayan *rüyalar* yer alır. Devamlılık, *motif* denen şeylerin tekrarında görülür. Bu motifler şahıslar, hayvanlar, nesneler veya durumlarla alakalı olabilir. Resim dizisinin devamlılığı öyleyse, böyle bir motifin uzunca bir rüya serisinde durmadan ortaya çıkmasında kendini ifade eder.

Hastalarımdan birinin iki ayı aşan bir rüya serisinde, su motifi, yirmi altı rüyada ortaya çıkıyordu. Önce karaya çarpan dalgaların çatlaması halinde görülüyordu; 2. rüyada çarşaf gibi bir deniz manzarası olarak çıkıyordu. 3. rüyada rüya gören sahilde bulunuyor ve yağmurun denize düşüşünü görüyor. 4. rüyada dolaylı olarak bir deniz seyahati ima edilmiş, çünkü seyahat uzak, yabancı bir ülkeye. 5. rüyada bir Amerika seyahati var. 6.'da leğene su dökülüyor. 7. rüyada gözler tan kızıllığındaki uçsuz bucaksız bir deniz sathına yöneliyor. 8.'de rüya gören kişi bir gemide bulunuyor. 9.'da uzak, vahşi bir memlekete yolculuğa çıkıyor. 10.'da yine gemide bulunuyor. 11.'de bir nehirden aşağı gidiyor. 12.'de dere boyunca yürüyor. 13.'de vapurda bulunuyor. 14.'de, "denize giden yol şurada, denize gitmemiz lazım" diye bağıran bir ses işitiyor. 15.'de Amerika'ya giden bir gemide bulunuyor. 16.'da yine bir gemidedir. 17.'de arabayla gemiye gitmektedir. 18.'de bir geminin üstünde astronomik yer tayinleri yapmaktadır. 19.'da Ren Nehri boyunca gider. 20.'de denizdeki bir adadadır. 21.'de yine bir adadadır. 22.'de annesiyle bir nehirden aşağı gider. 23.'de deniz kıyısında durur. 24.'de denize batmış bir hazine arar. 25.'de babası ona, suyun geldiği memleketi anlatır. 26.'da nihayet daha büyük bir nehre kavuşan küçük bir nehirden aşağı gider.[4]

Bu örnek, bilinçdışı konunun devamlılığını açıklar, aynı zamanda da böylesi motifleri istatistiki olarak tespit etme metodunu

[4] Krş. *Psychologie und Alchemie* [GW XII], ayrıca *Psychologie und Religion* [GW XI].

gösterir. Çok sayıda kıyasla su motifinin aslında neye işaret ettiğini tespit etmeye varılır. Böylesi ve benzeri dizilerden motif yorumları ortaya çıkar. Bu anlamda *deniz* muntazaman tüm ruhani hayatın toplanma ve kaynak yeri, yani adına *kolektif bilinçdışı* denen şey demektir. Mesela hareketli suyun anlamı hayatın akışı ve enerji meylidir. Tüm motiflerin altında yatan fikirler *arketipik karakterde* belirgin tasavvurlar, yani insan ruhunun üzerine inşa edilip detay kazandığı sembolik prototiplerdir. Bu prototipler belirsizdir demeyelim de tarifleri zordur. Fazla dar olan her entelektüel kavrayış bunları kapsamlı varlıklarından eder. Bunlar, netlik beklenecek bilim kavramları değil, iptidai ruhun, asla özel içerikleri nitelemeyip ilişki zenginlikleri sayesinde önemli olan oldukça genel temel görüşleridir. Lévy-Bruhl bunlara "représentations collectives", Hubert ile Mauss ise hayal gücünün "apriori kategorileri" der.

Uzun rüya serilerinde motifler çoklukla koparlar. Böylece son rüyadan itibaren su motifi yerini gittikçe yeni bir motife, yani *meçhul kadın* motifine bırakır. Rüyada kadın görülüyorsa genelde bunlar rüyayı görenin tanıdığı kadınlardır. Fakat aralarında, hiçbir surette tanıdık olduğu ispatlanamayacak dişi bir figür yer alır, bu kadın rüyada, meçhullüğü su götürmez figür olarak belirlenmiştir. Bu motifin, üç aya yayılan bir rüya serisi aracılığıyla sıralamak istediğim ilginç bir fenomenolojisi var. Bu seride sözkonusu motif toplam elli bir defa ortaya çıktı. Başta belirsiz kadın suretleri çoğunluğu halinde göründü, sonra merdivende oturan bir kadının belirsiz sureti oldu. Sonra kadın örtülü göründü, örtüyü kaldırdığında suratı güneş gibi parlıyordu. Kadın sonra yerkürede duran, sırtı dönük, çıplak bir suret halinde göründü. Bunun üzerine tekrardan çok sayıda dans eden periye dönüşürler, sonra da çok sayıda zührevi hastalıklı fahişeye. Biraz sonra meçhul kadın bir topun yanında görünür, rüya gören de ona para verir. Kadın sonra frengili görünür. Bu an itibarıyla meçhul kadın, rüyalarda sık sık ortaya çıkan *çifte katlama motifi* ile bağlanır. Vahşi bir kadın, belki de bir Malezyalı, ikiye katlanır. Esir alınması lazımdır, fakat o aynı zamanda yerkürede duran sarışın, çıplak kadın veya kırmızı başlıklı genç bir kız, bir masal kızı veya yaşlı bir kadındır. Çok

tehlikelidir, bir haydut çetesinin üyesidir ve pek insan gibi değil, soyut bir fikir gibidir. Rüyayı göreni yüksek bir dağa götüren bir rehberdir. Ama aynı zamanda mesela murabut kuşu veya pelikan gibi bir kuşa benzer. Bir adam yakalamak ister. Çoğunlukla sarışındır ve bir kuaförün kızıdır, ama kızkardeşi Hindistanlıdır, ten rengi koyudur. Sarışın dağ rehberiyken rüya görene, kızkardeşinin ruhunun bir kısmının kendisine ait olduğunu söyler. Rüyayı görene bir mektup yazar, fakat başka birinin karısıdır o. Konuşmaz, ona hitap da edilmez. Saçı kâh siyahtır, kâh beyaz. Rüyayı görenin bilmediği, tuhaf hayalleri vardır. Belki de rüyayı görenin babasının meçhul karısıdır ama mesela annesi değildir. Rüyayı görenle yere çakılan bir uçakta uçar. Kadına dönüşen bir sestir bu kimse. Kadın ona kırıntı, yani bir parça olduğunu söyler ki muhtemelen bununla bir ruh parçası olduğunu kasteder. Moskova'da esir tutulan bir erkek kardeşi vardır. Koyu tenliyken hizmetçidir, aptaldır, ona dikkat etmek lazımdır. Meçhul kadın sık sık, rüyayı görenle dağ gezisine çıkan iki kadın halinde çift görünür. Sarışın dağ rehberi ona bir defasında vizyon olarak görünür. Ona ekmek getirir, dinî fikirlerle uğraşır, rüyayı görenin gitmesi gereken yolu bilmektedir, rüyayı gören kişi kadına bir kilisede rastlar, kadın onun ruhani rehberidir. Kadın âdeta karanlık bir kutudan çıkmakta, bir köpekken kadına dönüşebilmektedir. Hatta bir defasında maymun olur. Rüyayı gören rüyasında kadının portresini çizer; kâğıtta görünense, temelde, sık rastlanan bir motif olan *üçlüğü* içeren soyut, sembolik bir ideogramdır.

Öyleyse meçhul kadın motifi, gerçekten de normal dişi bir varlıkla alakası kurulamayacak, çok tezat karakterde bir figürü belirtir. Daha ziyade bununla bir masal varlığı, bir nevi peri tasvir edilir, ki bunların da parıldayan bir karakteri vardır. Bilindiği üzere iyi ve kötü periler vardır, bunlar da hayvanlara dönüşebilir, görünmez olabilir, yaşları belirsizdir, kâh genç kâh yaşlıdırlar, tabiatları insani değil, perilere has ruh parçası karakterindedir, baştan çıkarıcı, tehlikelidir ve üstün bir bilgileri vardır. Bu yüzden, bu motifin Nymphe, Oreade, Sylphide, Undine, denizkızı, orman kadını, karabasan, Lamia, vampir, cadı ve benzeri türlü türlü şekillerde kendi-

sine rastladığımız bu peri varlık, mitolojinin paralel tasavvurlarıyla özdeştir diye farz etsek yanılmış olmayız. Zaten mitlerin bütün masal dünyası, aynı rüya gibi, bilinçdışı hayallerin mahsulünden başka nedir! Bu motifin su motifinin yerini aldığı sık görülür. Nasıl su, genelin içindeki bilinçdışı olan demekse, meçhul kadın figürü de benim *anima* dediğim, bilinçdışının şahıslaşmasıdır. Bu figür prensipte sadece erkeklerde bulunur ve ancak bilinçdışının vasıfları hasta için sorunlu bir hal almaya başlayınca belirginleşir. Bilinçdışı olan, erkekte dişi, kadındaysa erkek belirtiler gösterir, bu yüzden erkekte bilinçdışınm şahıslaşması demin anlattığımız şekildeki gibi dişi bir varlıkla olur.

Bir konferans metni, kapsam olarak ferdileşme sürecinde, yani hastanın malzemeleri genel değil de sadece kolektif insan için geçerli şartlara indirildiğinde ortaya çıkan tüm o motifleri tasvire izin vermiyor. Hepsine mitolojide de rastladığımız yığınla motif var. Bundan dolayı ferdin psişik gelişiminin başta, eski masal dünyası gibi görünen bir şeyler ürettiğinden başka şey söylenemiyor. Dolayısıyla meselenin âdeta ferdin yolu, insanlığın eski bir devrine doğru gidiyormuş, fikirlerin gelişme tarihine doğru çekiliyormuş, bu yüzden de terapi müdahalesiyle engellenmesi gereken çok yakışıksız bir şeyler oluyormuş gibi görünmesi anlaşılır bir şeydir. Benzer şeyler psikoz hastalıklarında da, bilhassa şizofreninin genelde mitolojik şekillerin cirit attığı paranoya türlerinde görülür. Bunun kaotik veya marazi bir hayal âlemine yol alan bozuk bir gelişme olabileceği endişesi akla yatkın görünmektedir. Sosyal kişiliği sağlam zemine basmayan birinde böylesi bir gelişme tehlikeli olabilir, aynı her psikoterapi müdahalesinin nihayetinde genel olarak gizli bir psikoza rastlayıp bunu, hızla ilerleyen bir safhaya çekebileceği gibi. Psikoterapi metotlarıyla gelişigüzel ve acemice oynamak ateşle oynamak demektir ki bundan uzak durulması şiddetle tavsiye edilir. Ruhun mitolojik katmanı serbest bırakılınca mesele hepten tehlikeli bir hal alır, zira buradaki içerikler genelde hasta üzerinde şaşırtıcı bir büyüleyicilik yaratır, bu da mitik tasavvurların insanlık üzerine muazzam nüfuzunun kavranılmasını sağlayan bir etkidir.

Sanki iyileşme süreci bu kuvvetleri kendi amaçlarına ram ediyor gibi görünmektedir. Tuhaf sembolleriyle mitik tasavvurlar insan ruhunun derinlerine, tarihin yeraltına dalar, buralara aklımız, irade ve iyi niyet asla ulaşamaz, zira bunlar da derindeki o yerlerden gelir ve gerçi bugünkü aklımızın anlamadığı ama insanın içini harekete geçiren bir dil konuşurlar. Öyleyse bizi başta regresyon diye korkutabilecek şey daha ziyade "reculer pour mieux sauter", gelişim esnasında yeni bir düzen ortaya çıkaran, kuvvetlerin toplanması ve entegrasyonudur.

Bu seviyedeki bir nevroz kesinlikle, sıradan rasyonel metotlarla başa çıkılamayacak bir ruh ıstırabıdır. Bu yüzden son tahlilde, yani tutunacak dal kalmayınca, bilinen dinlerden veya daha ziyade mezheplerden birine sığınan psikoterapist sayısı az değildir. Bu gayretleri gülünç duruma sokmak değil niyetim. Ben daha ziyade bunların altında çok doğru bir içgüdü yattığını vurgulamak zorundayım, günümüz dinleri mitik bir devrin canlı kalıntılarını içermiyor mu zaten. Politik temayülün, yerine göre mitolojiyi referans aldığını, gamalı haç, "Alman Hristiyanlar" ve Alman inanç hareketi çok belirgin şekilde ispatlar. Şifa sembolleriyle sadece Hristiyanlık değil, ilk insanların büyülü din şekillerine kadar bütün dinler de ruhun ıstırabını ve ruhun vücutta yol açtığı ıstırabı tedavi edip onayan psikoterapilerdir. Günümüz tıbbında ne kadar telkin terapisi vardır, bu konuda hüküm vermek istemiyorum. Yumuşak bir ifadeyle pratik şifa ilminde *psişik faktörün dikkate alınması* hiç de kötü bir şey değil. Tıp tarihi tam da bu bakımdan oldukça faydalı.

Öyleyse belli başlı hekimler herhangi bir dinin mitik tasavvurlarına atıfta bulunuyorsa tarihî anlamda bunlar doğru olanı yapıyor. Fakat bunu sadece, dinlerin içerdiği mit kalıntılarının henüz kendileri için canlı olduğu hastalarla yapabilirler. Mitik tasavvurların farz olduğu ana ulaşılana dek herhangi rasyonel bir terapi bu hastalar için uygundur. Dini bütün Katolikleri tedavi ettiğim zaman onları hep kilisenin günah çıkarma ve merhamet vasıtalarına yönlendiriyorum. Günah çıkarma ve günahların bağışlanmasından mahrum kalan inançlı Protestanlarda ise durum daha zor. Fakat daha mo-

dern Protestanlıkta Oxfordmovement denen hareket biraz rahatlama getirdi. Bu hareket telafi adına ruhbandan olmayanların yaptığı günah çıkarmayı ve günahların affı yerine de cemiyet yaşantısını koyuyor. Bir dizi hastam benim rızamla bu harekete katıldı, tıpkı bazılarının Katolik veya eskisinden daha iyi Katolik olması gibi. Tüm bu vakalarda diyalektik usulden imtina ediyorum, çünkü ferdî bir gelişmeyi hastanın ihtiyaçlarını aşarak teşvik etmenin anlamı yok. Şayet hasta hayatının anlamını ve huzursuzluğuyla dirliksizliğinin şifasını mevcut bir inanç çerçevesinde – buna politik inanç da dahil – bulabiliyorsa, hekimin de diyecek bir şeyi olmamalı. Nihayetinde hekimin en başta umursayacağı şey hastadır, şifa bulan değil.

Diğer taraftan ya hiçbir dinî inancı olmayan veya çok sıra dışı inançları olan çok hasta var. Böylesi vakalar prensipte hiçbir inanca döndürülemez. Hastalıkları aslında şifa bulacak cinsten olmasına rağmen rasyonel terapiler işe yaramaz. Bu şartlarda, tüm tarihî aktarımların ötesinde, bizzat hastanın içinde canlı olan mitik malzemelerin diyalektikle geliştirilmesinden başka, geriye bir şey kalmaz. Bu vakalarda hekimin idrakinin yepyeni ve beklenmedik bir görevle karşılaştığı, karakteristik imaj dizileriyle mitolojik rüyalara rastlarız. Hekimden ihtisasının onu hiç hazırlamadığı bilgiler talep edilir. İnsan ruhu ne psikiyatrik ne fizyolojik ne de biyolojik bir problemdir, psikolojik bir meseledir o. Ruh, kendine has kanunlarıyla başlı başına bir sahadır. Ruhun özü bilimin başka sahalarının prensiplerinden çıkarılamaz, yoksa psişik olanın kendine has tabiatına tecavüz edilmiş olur. Bu ne beyinle, ne hormonlarla ne de bilinen içgüdülerden biriyle teşhis edilebilir, bunun iyi veya kötü, nevi şahsına münhasır bir fenomen olarak görülmesi lazımdır. Bu yüzden ruhun fenomenolojisi tabiat bilimleriyle kavranabilen gerçeklerle tükenmez, bütün bilimlerin babası olan insan zihninin derdini de kendi içinde anlar. Psikoterapist bu gerçeği, buna uygun bir vaka, onu beylik anlayışlardan daha derine gitmeye sevk ettiği zaman ancak anlar. Bu yaklaşıma sıklıkla, eskiden de psikoterapinin bilindiği ama böyle karmaşalara dalıp gitmenin gerekli bulunmadığı şeklinde karşı çıkılır. Hipokrat, Galen ve Paracelsus'un da iyi hekimler olduğunu memnuniyetle itiraf ederim ama sanmam ki modern tıbbın bu yüzden serumla teda-

viden ve radyolojiden vazgeçmesi gereksin. Gerçekten de – hele de acemiler için – psikoterapinin karmaşık problemlerini anlamak zordur; oysa hayattaki bazı durumların veya bazı tecrübelerin neden patojen olduğunu basitten düşününce insan keşfedecek ki burada *görüş* çok büyük bir önemdedir. Bazı şeyler tehlikeli veya imkânsız veya zararlı görünürler, çünkü bunları böyle gösteren görüşler mevcuttur. Mesela birçokları için zenginlik demek en büyük saadet, fakirlikse en büyük sefalettir, oysa ne zengin olmak kimse için gerçekte en büyük saadettir ne de fakirlik melankoliye sebep. Ama insanların böyle görüşleri var, bu görüşlerin sebepleri de bazı akli varsayımlarda yatar, mesela *Zeitgeist* denen şeyde veya bazı dinî yahut din dışı görüşlerdeki gibi. Son bahsettiklerimiz mesela ahlaki çelişkilerde çoğunlukla ağır basar. Bir hastanın psişik durumunun analizi, akli varsayımlarının sahasına değer değmez genel fikirler âlemine girilmiş demektir. Filan sayıda normal insanın zihnî şartlarını asla eleştirmediği gerçeği – farkında bile olmadıklarından eleştirmezler – bunun herkes için geçerli veya bilinçdışı olduğunu ispatlamayacağı gibi, bunların en ağır vicdani çelişkilerin kaynağı olmayacağını da ispatlamaz. Bir taraftan tevarüs eden genel peşin hükümler, diğer taraftan dünya görüşü ve ahlaki açıdan karışıklık tam aksine, ihtilal benzeri bir değişimin çağı olan çağımızda, sıklıkla, ruh dengesindeki geniş çaplı bozuklukların derindeki sebepleridir. Bu nevi hastalara hekimin ferdin zihnî gelişimi imkânından başka sunacağı şey yok gibidir. Bu vakalardan ötürü mütehassıs, şayet psişik içeriklerin sembolizmine bir nebze hâkim olmak istiyorsa, sosyal bilimler sahasındaki bilgilerini azami derecede genişletmeye mecburdur.

Açıklamalarım şayet özel terapinin bol bilgiden başka şey gerektirmediği gibi bir izlenim uyandırdıysa ihmalkârlığa düşmüş olurum. Hekimin kişiliğinin ahlaki yeterliliği de çok önemlidir. Cerrahi ve ebelik çoktandır biliyor ki sadece hastayı yıkamak yetmez, doktorun elleri de temiz olmalı. Kendisi de nevrozlu bir psikoterapist ise kaçınılmaz olarak hastası üzerinde kendi nevrozunu tedavi edecektir. Hekimin kişilik yapısı bir yana terapi olsa olsa rasyonel teknikler sahasında düşünülebilir; diyalektik usul sahasında ise düşünülemez bir hal alır, zira burada hekimin kendi ano-

nimliğinden çıkıp yaptıklarının hesabını vermesi lazımdır, tıpkı hastasından talep ettiği gibi. Bol miktarda bilgi edinmek mi yoksa mesleki yetki ve anonimliğinden vazgeçmek mi daha zor, bilmiyorum. Her halükârda bu zaruret, psikoterapistin mesleğini pek de imrenesi kılmayan ahlaki bir sınavdır. Meslek dışından olanlarda, psikoterapinin olabilecek en basit ve ucuz şey ve birilerini inandırmak veya insanların ceplerini boşaltmak sanatından ibaret olduğuna dair peşin hükme az rastlanmıyor. Gerçekteyse zor ve tehlikesiz de olmayan bir meslek söz konusu. Nasıl ki hekim enfeksiyona ve diğer mesleki tehlikelere maruz kalıyorsa psikoterapist de tehdidi daha düşük olmayan psişik enfeksiyonları göze alıyor. Böylece bir taraftan hastalarının nevrozlarına kapılmak gibi bir tehlikeye düşüyor, diğer taraftan şahsını, hastalarının nüfuzuna karşı öyle kapatması gerekiyor ki terapi etkisinden mahrum kalsın. İki müthiş tehlike arasmda hem risk hem de iyileştirici etki yatıyor.

Modern psikoterapi, tedaviye gelen hastaların çeşitliliğine uygun olarak çok tabakalı bir yapı. En basit vakalar, sadece insanın aklıselimine ve iyi bir tavsiyeye ihtiyacı olanlar. Bunların en iyi ihtimal, danışmaya ihtiyacı var. Fakat bu, basit görünen vakaların hep basit olduğu anlamına gelmiyor; sık sık nahoş keşifler yapabiliyorsunuz. Diğer taraftan, dermanları sadece iyiden iyiye günah çıkartmak, abreaksiyon denen şey olan hastalar da var. Daha ağır nevrozlar genelde, belirtileriyle durumlarının redüktif analizine ihtiyaç duyar. Burada rastgele şu veya bu metot uygulanmamalı, vakanın türüne göre analiz daha çok Freud'un prensiplerine göre veya daha çok Adler'inkilere göre yürütülmelidir. Augustin iki ana günah diye ayrım yapıyor, biri concupiscentia, yani hırslılık, diğeri de superbia, yani kibirliliktir. Öteki Freud'un şehvet prensibine uyar, berikiyse Adler'in iktidar isteğine, yukarıda olmak isteğine. Muhtelif arzuları olan iki zümre söz konusudur burada. Mizaçları çocuksu şehvet arayışı olanlar çoğunlukla, içlerinde, oynayabilecekleri sosyal rolden çok, uygunsuz arzu ve dürtülerin tatmini yatanlardır; bu yüzden bunlar çoğunlukla sosyal olarak tutunabilen, hali vakti yerinde, hatta başarılı insanlardır. "Yukarıda" olmak isteyenlerse çoğunlukla ya gerçekte aşağıda bulunan veya en azın-

dan aslında üzerlerine düşen rolü oynamadıkları vehmine kapılan kimselerdir. Bu yüzden de çoğunlukla sosyal hayata uymakta zorluk çeken, dolayısıyla iktidar hülyalarıyla altta kalmışlıklarını maskelemeye çalışan insanlardır. Elbette tüm nevrozlar Freud'a veya Adler'e göre açıklanabilir ama pratik tedavide vakayı önce iyice incelemek daha iyidir. Söz konusu tahsilli insanlarsa karar vermek zor değildir. Hastalara biraz Freud ve Adler okumalarını tavsiye ederim. Genelde çok geçmeden ikisinden hangisinin kendilerine daha uygun olduğunu tespit ederler. Asıl nevroz psikolojisinin sahasında hareket edildiği müddetçe ne Freud'un ne Adler'in bakış açılarından vazgeçilebilir.

Fakat mesele tekdüze olmaya başlar ve tarafsız hükümden sonra araya bir duraklama girecek şekilde tekrarlar ortaya çıkarsa veya mitolojik, arketipik denen içerikler görünürse, analitik-redüktif tedaviyi bırakıp sembolleri anagogik, diğer bir deyişle sentezle ele almanın vakti gelmiştir, bu da diyalektik usulle ve ferdileştirmeyle eş anlamlıdır.

Analitik metotların da aralarında bulunduğu etkileme metotları, hastanın olabildiğince sık görülmesini gerektirir. Bense haftalık en fazla üç, dört oturumla yetiniyorum. Sentezli tedavinin başlamasıyla oturumların aralarını açmak menfaate olacaktır. Ben oturumları o zaman genelde haftalık bir iki saate düşürüyorum, çünkü hastanın da kendi yolundan gitmeyi öğrenmesi gerek. Bu yol başlangıçta, hastanın rüyalarını anlamasından ibarettir, öyle ki bilinçdışının içerikleri yavaş yavaş bilince bağlanabilsin. Zira nevrozun sebebi bilinçli tutumla bilinçdışı eğilim arasındaki çelişkidir. Bu çözülüm bilinçdışının içeriklerinin asimilasyonuyla ortadan kaldırılır. Oturumlar arasındaki zaman burada boşa geçmez. Bu şekilde hasta için de bir yığın para demek olan bir sürü vakit hem doktora hem hastaya kalır, ayrıca hasta doktora kenetlenmek yerine kendi ayakları üstünde durmayı da öğrenir.

Hastanın gördüğü iş, bilinçdışının içeriklerinin yavaş yavaş asimile edilmesiyle kişiliğinin nihayet entegre olmasını, böylece nevrozlu çözülmenin giderilmesini sağlar. Bu gelişim yolunun ayrıntılarını vermek konferansın çerçevesini fazlaca aşacaktır. Bu yüzden en azından psikoterapi uygulamasının prensipleri hakkında genel bir bakış vermekle yetinmek zorundayım.

III

PSİKOTERAPİ NEDİR?[5]

İyi niyetli klinik doktorlarının "temiz hava", "soğuk su kompresi" ve "psikoterapi"yi, tek solukta, psişik belirtilerle esrarengiz şekilde karmaşık tüm vakalarda tavsiye etmeye başlamalarının üzerinden çok geçmedi. O zamanlar psikoterapiden, biraz yakından bakacak olursak, Dubois'e dayanarak semptomların *sadece psişik*, bu yüzden de marazi kuruntu olduğu kanaati şeklinde bir nevi atılgan, babayani ikna çabaları anlaşılıyordu.

İkna gayretinin de arada sırada iyi sonuçlar verebileceği inkâr edilemez; fakat modern psikoterapi için bu, modern cerrahideki bandaj kadar karakteristiktir, yani kişinin otoriter nüfuzu gerçi önemli bir iyileştirme faktörüdür ama asla tek faktör değildir ve hiçbir durumda bu, psikoterapinin özünü temsil etmez. Eskiden "psikoterapi" her yiğidin harcı gibi görünürken bugün bilim ve bilim metodu halini aldı. Nevrozların ve bedeni hastalıkların psişik komplikasyonlarının daha derinden anlaşılmasıyla tedavinin özü de muazzam şekilde değişmiş ve detaylanmıştır. Belirtilerin aksi etkiyle bastırılması gereken eski telkin teorisinin yerini, belirtinin

---

5 *Schweizerische Ärztezeitung für Standesfragen* XVI/26 1935, s. 335'te yayımlanmıştır.

bastırılmasıyla hastalığın sebebinin ortadan kalkmadığını ve belirtinin daha ziyade hastalık sebebine doğrudan veya dolaylı işaret eden bir nevi yol gösterici olduğunu bilen Freud'un psikanaliz görüşü aldı. Bu yeni, diğer bir deyişle yaklaşık otuz yıldır genel kabul bulan görüş, telkin terapisinin tam aksine, *sebeplerin ortaya çıkarılmasını* gerektirmesiyle terapi için de devrim gibi oldu.

Telkin tedavisi (hipnoz ve diğerleri) yok yere değil, sonuçları gerçekten tatmin edici olmadığı için bırakıldı. Tedavinin uygulanması gerçi nispeten kolay ve pratikti, becerikli pratisyenlere de çok sayıda hastayı aynı anda tedavi imkânı sağlıyordu, kârlı bir metodun ümit vaat eden başlangıcı böylelikle en azından aşılmış görülüyordu. Ama gerçek iyileştirme başarıları o denli seyrek ve istikrarsızdı ki kitle tedavisinin mümkün görülmesi bile telkin tedavisini artık kurtaramaz oldu. Yoksa pratisyenlerle sigorta kurumları bu metodun peşini bırakmamak için her şeyi yapardı. Fakat metot kendi yetersizliğiyle son buldu.

Freudcu görüşün talep ettiği üzere *sebepleri ortaya çıkarmak* her yeni psikoterapi şeklinin mihenk taşı veya temel şartı oldu. Bir taraftan son elli yılın psikopatolojik araştırmaları tüm muhtemel şüpheleri aşarak, nevrozun temel etiyolojik seyrinin hatırı sayılır derecede bilinçdışı yapıda olduğu gerçeğini ispatladı, diğer taraftan da pratikteki tecrübeler, etiyolojik içeriklerin veya seyirlerin ortaya çıkarılmasının, telkinden daha büyük bir pratik önemi haiz bir iyileştirme faktörü olduğunu ispatladı. Bu minvalde son yirmi beş, otuz yıl zarfında psikoterapi sahasında, doğrudan telkinin aleyhine ve genelde hastalığa yol açan sebeplerin ortaya çıkarılmasını merkez alan terapi şekillerinin lehine bir değişim yaşandı.

Belirttiğimiz gibi tedavinin değişmesi, nevroz bozukluğunun derinleştirilmiş ve detaylandırılmış teorisiyle el ele yol aldı. Telkinle sınırlı kaldığı müddetçe tedavi, hiçbir iddiası olmayan teorik bir yaklaşımla yetinebiliyordu. Nevroz sendromlarını abartılı bir hayalgücünün "kuruntuları" olarak algılamak yeterli bulunuyordu, bu algıdan da mecburen, hedefi, hayalgücünün bu mahsullerini, yani kuruntu belirtilerini basitçe bastırmak olan terapi şekli

ortaya çıkıyordu. Ama "kuruntu" diye kolayca geçiştirebileceklerini sandıkları şey, semptomatolojisi Proteus benzeri çeşitlilik ve değişkenlikte olan, belirgin bir hastalık durumunun muhtemel tezahürlerinden sadece *biriydi*. Daha falanca belirtiyi bastıramadan bir başkası peydahlanıyordu. Rahatsızlığın nüvesine erişememişlerdi.

Breuer ve Freud'un etkisiyle travmatik nevroz denen teori uzun zaman geçerliğini korudu, aynı şekilde Katharsis denen metot da hastayı, baştaki travmatik anlarının tekrar farkına vardırmaya çalışıyordu. Bu nispeten basit metotla teori bile hekimden hastaya karşı, nihayetinde gerekli azme sahip herkesin uygulayabileceği telkin metodundan bambaşka bir yaklaşım istiyordu. Katharsis metodu ise her bir vakaya ferdî olarak itinayla eğilmek ve muhtemel travmatik anlara yönelen sabırlı ve meraklı bir yaklaşım gerek, diyordu. Zira travmatik anları, nevrozun meydana çıktığı baştaki hissî konuma abreaksiyon olacak şekilde yapılandırmak ancak hastanın ürettiği malzemenin iyice gözlemlenip incelenmesiyle mümkün olabilirdi. Kârlı kitle tedavisi bunun sonucunda imkân dışı kalmadıysa da zorlaştı. Gerçi burada hekimden beklenen performansın niteliği telkindekinden yüksektir ama bu teori basit de olsa oldukça geniş kapsamlı bir rutin ihtimali hâlâ mümkündü, prensipte de hiçbir şey çok sayıda hastayı aynı anda, travmatik hatıraların abreaksiyona uğratılabileceği o gergin duruma sokmaktan alıkoymuyordu.

Tek tek vakaların esaslı tedavisinde travma teorisinin aceleci bir genelleştirme olduğu çok uzun süre saklı kalamazdı. Nevroz sendromunu araştıran her vicdan sahibi kimse, özellikle cinsî travmaların ve diğer şok etkilerinin muhtemelen ara sıra ve belli nevroz şekillerinde söz konusu olduğunu ama asla hepsi için geçerli olmadığını fark etti. Bizzat Freud da çok geçmeden travma teorisi kademesini atlayıp *bastırma teorisi* ile ortaya çıktı. Bu teori çok daha karmaşıktır, tedavi de dolayısıyla detaylanmıştır. Nevrozların çoğu travmatik vaka olmadığından, salt abreaksiyonun hedefe vardırmasının imkânsız olduğu anlaşıldı. Bastırma teorisi tipik nevrozların aslında *gelişme bozuklukları* olduğu gerçeğini çok daha fazla göz önünde bulunduruyordu. Freud bu bozukluğu çocukluktaki cinsî

duygu ve eğilimlerin bastırılması ve bilinçdışına itilmesi diye formüle ediyordu. Bu yüzden bu teoriye, söz konusu eğilimlerin hasta üzerinden peşine düşme görevi doğdu. Fakat bu eğilimler, tanıma göre bilinçdışı olduğundan, varlıkları ancak kapsamlı bir anamnez incelemesi ve hastanın aktüel hayalgücü faaliyetlerinin incelenmesiyle ispatlanabiliyordu.

Genelde ve temel olarak çocukça duygular *rüya*da görülüyordu, Freud da bu yüzden rüyaları ciddiyetle tetkik etmeye yöneldi. Bununla sadece modern psikoterapiyi ferdî tedavi metodu haline getiren belirleyici adım atılmış oldu. Psikanaliz tedavisinin aynı anda birkaç veya çok sayıda hastada uygulanabilmesi tamamen ihtimal dışıdır. Çünkü psikanaliz asla rutin bir işlem değildir.

Bu tedavi şekline ister Adler "fert psikolojisi", ister Freud ile Stekel "psikanaliz" desin veya adı ne olursa olsun, hekimin vicdanına ve bilimsel güvenirliğe seslendiği müddetçe her modern psikoterapinin kitle çalışması olmaktan çıkıp her bir kimseye, parçalanmamış ve daimi bir alaka vermeye muhtaç olacağı gerçeği varlığını sürdürecektir. Bu usul kaçınılmaz olarak külfetlidir ve çok zaman alır. Elbette çok defalar tedavi süresi olabildiğince kısaltılmaya çalışılacaktır ama bu gayretlerin cesaretlendirici sonuçları olacağı iddia edilemez. Çünkü nevrozlar çoğunlukla, yıllar boyu oluşmuş, kısa ve yoğun bir süreçle doğrultulamayacak gelişme bozukluklarıdır. Bu yüzden zaman, ikamesi olmayan bir iyileştirme faktörüdür.

Nevrozlar hâlâ – yanlış da olsa – hafif hastalık diye geçmektedir, özellikle de dokunulamadığı, cismani yapıda olmadığı için. Neticede insan nevrozdan "ölmez" – bedeni hastalıklardaki gibi ölümcül bir son tehdidi yoktur! Fakat nevrozların – bedeni hastalıklardan farklı olarak – bazen, psişik ve sosyal sonuçlarıyla hayli tahripkâr olduğu unutuluyor, hatta sıklıkla, hastanın çoğunlukla toplumdan tecrit edilip zararsızlaştırılmasma varan psikozlardan bile daha kötü olabiliyorlar. Anilozlu bir diz, ampütasyonlu bir ayak, yıllarca süren akciğer tüberkülozu ağır nevrozlara her bakımdan tercih edilir. Nevroz sadece klinik değil, daha ziyade psikolojik ve sosyal açıdan gözlemlenirse, bunların aslında çevreye ve ferdin

hayatım şekillendirmesine etkileri bakımından ağır rahatsızlıklar olduğu sonucuna varılır. Klinik bakış açısı tek başına, nevrozun özünü tam takdir etmez, edemez, çünkü nevroz dar anlamıyla bir hastalıktan çok psikososyal bir fenomendir. Nevroz bizi, "hastalık" kavramını, fonksiyonları bozulmuş bir beden tasavvurunu aşıp genişletmeye ve nevrozlu kimseyi hastalanmış bir sosyal ilişki sistemi olarak görmeye zorlar. İnsan, algısında böyle bir düzenleme yaptıktan sonra gerçek bir nevroz terapisinin külfetli ve her bakımdan karmaşık bir mesele olduğunu şaşırtıcı bulmayacaktır.

Maalesef tıp fakülteleri, nevrozların sayısının, özellikle de organik hastalıkların psişik komplikasyonlarının sıklığının çok büyük olduğu ve bu yüzden pratisyen hekimi, kendisi fark etmese de, alışılmışın dışında yüksek bir ölçüde meşgul ettiği gerçeğini yeterince umursamadılar. Üniversite tahsili de bu önemli noktada onu hazırlamıyor, hatta çoğunlukla, pratik açıdan bu kadar önemli olan bu sahada biraz olsun yolunu tayin edecek fırsatı bile olmuyor.

Modern psikoterapinin başı temelde Freud'un kazanımlarına dayansa da – sık sık olduğu gibi – psişik tedavi âdeta Freudcu "psikanaliz"le özdeşleştirildiğinde, büyük yanlış yapılmış olur. Fakat bu yanlış bizzat Freud ve cinsellik teorisiyle metotlarını tarikatmışçasına tek doğru gören taraftarlarınca desteklenir. Adler'in "fert psikolojisi" hafife alınamayacak bir katkıdır ve psikolojik bakış açısını çok genişletir. Psikanalizin teori ve metotlarında doğru ve gerçek çok şey var, yine de bunun hakikati temelinde cinsî ilişki sistemiyle sınırlı ve bu kategoriye girmeyen her şeye kördür. Adler çok sayıda nevrozun daha büyük başarıyla bambaşka şekilde açıklanabileceği delilini getirmiştir.

Görüşlerdeki bu yeni gelişme terapi açısından sadece hastalığa yol açan içerik ve eğilimlerin ortaya çıkarılmasına değil, bundan da öte bunların asıl, *basit* içgüdülere ircasına çabalar, böylece insanın tabii, deforme olmamış özüne geri dönülebilir. Bu terapi niyeti sadece övülesi değil, aynı zamanda pratik, mantıklı ve ümit vaat edicidir. Nevroz tedavisinin muazzam zorluklarına bakılınca iyileştirme sonuçları, daha iyisi istenmeyecek kadar ideal olmasa da, kesinlikle cesaret vericidir.

İçgüdülere irca aslında şüpheli bir meseledir, zira insan, içgüdüleriyle ezelden beri kanlı bıçaklıdır, yani bizzat bunlar kendileriyle daimi bir kavga halindedir, buradan da içgüdülere irca yoluyla asli nevroz çatışmasının yerine sadece başka birini koyma tehlikesi meydana çıkar. (*Bir* örnek verilecek olursa Freud nevrozun yerine aktarım nevrozu dediği şeyi koymuştu.) Bu tehlikeden kaçmak için psikanaliz çocuksu arzu eğilimleri denen şeyleri, anlayışla kıymetten düşürmeye, fert psikolojisi ise bunun yerine ferdin sürü güdümüne dayalı cemiyetleşmesini koymaya çabalar. Freud 19. yüzyılın bilimsel rasyonalizmini, Adler 20. yüzyıl başlarındaki sosyopolitik eğilimleri temsil eder.

Bariz şekilde çağın şartlarının etkisine dayanan bu görüşlerin karşısında ben, tedavi metodunun etraflıca ferdileştirilmesini ve konulan hedefin irrasyonelleştirilmesini vurguladım, peşin hükümleri olabildiğince engellemek için de özellikle sonuncusunu. Çünkü psikolojik bir gelişmede hekimin prensip icabı işi *tabii* olana bırakması, kendi felsefi, sosyal ve politik şartları anlamında hastayı etkilemekten mümkün mertebe kaçınması lazımdır. Bütün İsviçre vatandaşları kanun önünde eşitlerse de fert olarak birbirlerine benzemezler, bu yüzden herkes ancak kendi tarzıyla mutlu olabilir. Bununla hedeflenen asla "ferdiyetçilik" değil, sorumluluk sahibi her eylem için farz olan bir şart, yani bir kimsenin kendini ve kendi tarzını bilip bunun için öne çıkacak cesaretinin olmasıdır. İnsan ancak kendi tarzınca varlığını sürdürürse sorumludur ve eylem yeteneği vardır, yoksa kendi şahsiyeti olmayan sıradan bir taklitçi olur.

Modern psikoterapinin bu etraflı problemlerini, bu konuda detaylı bir açıklama yapmak için değil, sırf, nevrozlu bozuk bir gelişmeyi tekrar yoluna koymayı hedef edinmiş bir tedavinin hangi problemlerle karşılaştığını okuyucuya göstermek için zikrediyorum. Kendi kişiliğinin hiç farkında olmayan birini, bilinçli şekilde kendisi için doğru olan yola girip sosyal sorumluluğunu açık seçik anlayacak kıvama getirecek kadar eğitmek için, anlayış sahibi herkesin teslim edeceği gibi, külfetli ve çok zaman alan bir prosedüre ihtiyaç vardır. Freud yalnız tedavi için gayet önemli olan rüyaları

dikkate alarak bu metodu oldukça karmaşıklaştırdıysa, tutarlı şekilde hâlâ hastanın ferdî malzemesine yönelen ferdileşmenin ilerlemesiyle metot basitleşmeyip gittikçe daha iddialı hale gelmiştir. Fakat hastanın kendine has kişiliğinin öne çıktığı ölçüde hasta, işbirliğine daha yakınlaştırılabilir. Psikanalizci, hastasını birkaç ay haftada bir gün bir saatliğine görmesi gerektiğine inanıyorsa, ben zor vakalarda haftada üç dört oturumla idare ederim. Genelde ikiyle yetinirim, hasta da biraz biraz meseleye dahil olunca oturumlar bir saate düşürülür. Ama hasta bu arada kendi üzerinde çalışır, ben de kontrol ederim. Onu hekim otoritesinden olabildiğince çabuk azat etmek için gerekli psikolojik bilgiyi ona aktarırım. Aynı şekilde hemen her on haftada bir tedaviye ara veririm ki hasta yeniden normal çevresine muhtaç kalsın; böylelikle kendi dünyasına yabancılaşmaz, zira zaten başkalarının sırtından yaşamaya meyillidir. Bu metotta zaman, iyileştirme faktörü olarak etkisini gösterir, hastanın da hekimin zamanına karşılık para ödemesi gerekmez. Doğru talimatlarla çoğu insan kısa zaman sonra, başta mütevazı da olsa, işbirliği adına katkı yapacak duruma gelir. Tecrübelerime göre çok sık oturumlar mutlak iyileşme vaktini kısaltmaz. Esaslı bir tedavi söz konusuysa bu her ihtimalde uzun sürecektir. Bu yüzden oturumların arası açık olur, bu zaman boşlukları da hastanın kendi işiyle doldurulursa tedavi, mali durumu çok iyi olmayanlar için, (şüpheli) telkin etkisi dikkate alınarak tedavinin her gün yapılmasından daha katlanılır olur.

Bariz tüm nevroz vakalarında kişiliğin bir miktar *başka türlü terbiye edilmesi (Umerziehung)* ve *dönüştürülmesi* şarttır, zira genelde ferdin çocukluğuna kadar uzanan bozuk gelişimi söz konusudur. Bu bilgiye nazaran modern metodun, sosyal bilimlerin, yani pedagoji ve felsefenin bakış açılarını da dikkate alması lazımdır, dolayısıyla salt hekimlik tahsili, ilerleyen safhalarda yetersiz kalacaktır. Her halükârda bu eylemin yürütülmesi için etraflı bir psikiyatri bilgisi şart koşulmalıdır. Rüyaları şöyle böyle yeter seviyede ele almak bile ancak iptidai psikoloji, kıyaslı mit bilimi ve ilahiyat okunmasıyla edinilebilecek bol miktarda sembol bilgisi gerektirir.

Bizzat psikoterapisti de şaşırtacak şekilde derinleşen bilgi ve tecrübesiyle, faaliyet nesnesi basitleşmemiş, hatta onun kapsam ve karışıklığı gözle görülür derecede artmış olur, geleceğin sisi içerisinde de hem hekimin hem de eğitimcinin ve insan ruhuyla uğraşan herkesin bilgilerini toparlayacak yeni psikoloji pratiğinin çerçevesi belirginleşmeye başlar. Fakat o zamana kadar psikoterapi, doktorların görevi olarak kalacak, tıp fakültelerinin hastaların hekime yönelttiği taleplere kulak tıkamamasını ümit edeceğiz. Tahsilli kesim psikoterapinin varlığından haberdar, anlayışlı hekim de pratiğinden ötürü psişik etkinin önemini biliyor, bu yüzden İsviçre'de daha şimdiden, psikoterapinin meşruiyetini destekleyip gülünç düşürme, yanlış yorumlama ve kötü niyetli, yetersiz eleştiriler yoluyla yaptıkları işin tadının kaçırılmasına rağmen, bunu ellerinden geldiğince iyi tatbik eden muazzam sayıda hekim var.

IV

MODERN PSİKOTERAPİNİN BAZI YÖNLERİ[6]

Modern Psikoterapi "Public Health"e yönelik bir kongrede biraz tuhaf bir konumda bulunuyor. Modern psikoterapi ne uluslararası sözleşmelere dayanabiliyor ne de kanun koyucularla sağlık bakanlarına iyi ve pratik tavsiyeler verecek durumda. Büyük kamu sağlığı organizasyon ve enstitülerinin yanında gayet mütevazı duruyor ve nevrozların korkutacak seviyede yaygın olduğu ve medeni dünyanın sağlığını zora sokan hastalıklar yığını arasında ufak bir yerinin olmadığı gerçeği dikkate alınmadan kendisini şahsi yardımlaşmalarla sınırlamak zorunda.

Psikoterapi ve modern psikoloji şimdiye kadar ferdî çaba ve teşebbüsler olarak kaldı ve genel olarak az uygulandı yahut hiç uygulanmadı. Bunları uygulamak her bir doktorun şahsi inisiyatifine kalıyor, burada üniversitelerin desteğini de görmüyorlar. Yine de modern psikolojinin problemleri büyük ilgi uyandırdı fakat bunlara yöneltilen az miktarda resmî dikkat bu ilgiye nazaran hiç derecesinde.

---

6 1929 yılında Zürih'teki Society of Public Health Kongresi'nde yapılan İngilizce bir konuşmanın tercümesi. *Journal of State Medicine* XXXVIII/6, Londra 1930, s. 348-354.

İtiraf etmeliyim ki, genç bir doktorken, Freud'un gösterdiği, o zamanlar daha sayısı az olan eserlerinden tanıdığım metotlara ısınmak çok kolay gelmedi. Ben o sıralar deneysel psikopatolojiyle uğraşıyordum, en başta da çağrışım deneyindeki tepki bozuklukları ilgilimi çekiyordu. Kendi sonuçlarımın su götürmez şekilde, Freud'un gösterdiği *bastırma*, *ikame* ve *sembolleştirme* gerçeklerini doğruladığı gözümden kaçmıyordu. Etiyolojideki ve nevrozun özel yapısındaki cinselliğin önemli rolünü de es geçemiyordum.

Tıbbi psikoloji halen öncü vazifesi görüyor, bununla beraber resmî tıp, şimdiye dek sadece fizyolojik cepheden yargıladığı çoğu şeyi artık psişik yönden de anlamaya başlıyor gibi; psişik tabiatları artık tartışılamayacak nevrozlardan bahsetmiyorum bile. Böylelikle artık tıbbi psikoloji de tıp düşüncesindeki yerini fethediyor gibi görünüyor. Ama tıp öğrencisi psikolojiyi nerede öğrenebilir? Hastalarının psikolojisi, asabi, ruhi ve bedeni hastalığı olanların psikolojisi hakkında bir şeyler bilmek hekim için önemli. Uzmanların bu bakımdan şimdiden kayda değer bilgisi var; üniversitelerse böylesi çalışmaları teşvik etmiyorlar. Ben bir üniversitenin fakültesinden sorumlu olsam muhtemelen branş olarak tıbbi psikolojiye karşı çekimser davranırdım, bu sebepten bu tutumu anlayabiliyorum.

Öncelikle Freud'un teorilerinin derinlere kök salmış belli başlı peşin hükümlerle karşılaştığı gerçeği atlanamaz. Sonraları öğretisinin bazı yönlerini modifiye etmesi de pek işe yaramadı. Kamu nezdinde ilk tek yönlü ve abartılı tespitleriyle mimlenmişti bile. Hem bu tespitler, yüzyılımızın başından beri gittikçe gücünü kaybeden maddeci dünya görüşüne dayanıyordu. Freud'un aşırı bakış açısı sadece bazı idealist görüşleri incitmekle kalmadı, bu bakış açısı insan ruhunun cevherine de uymuyor. Elbette insan tabiatının karanlık tarafları var ama âlimi de cahili de biliyor ki onun, en azından bir o kadar gerçek olan iyi ve olumlu yönleri de var. Aklıselim, her şeyi cinsellikten ve ahlaki uygunsuzluklardan çıkarmaya direniyor. Böyle bir algı çok yıkıcı oluyor.

Freud bilinçdışına olağanüstü bir anlam yükler ama bu görüşü pek yankı bulmaz; yine de bu, hepten hakkı yenemeyecek bir yaklaşımdır. Bununla birlikte bilinçdışını aşırı vurgulamaktan kaçınmak lazımdır, zira aksi takdirde bilincin hafife alınması tehlikesi doğar ki sonrasında iş tamamen mekanikçi bir anlayışa varır. Buysa bilinci *arbiter mundi*, yani dünyanın hakemi seviyesine yükselten içgüdümüze karşıdır. Fakat rasyonalist de bilinci abarttığından, bilinçdışına hak ettiği değeri vermek sağlıklı bir anlayıştır; yine de değeri bilinçten fazla olmamalıdır.

Çekinmemin bir diğer sebebi, hekimler için bir psikoloji olsa da gerçek bir tıbbi psikolojinin yokluğudur. Psikoloji sadece uzmanların işi değildir, kendini belli hastalıklarla da sınırlamaz. İcra edilen mesleğe, ilgili hastalığa bağlı sapmaları olan genel insani bir şeydir. Yalnız içgüdülerle olan veya biyolojik bir şey de değildir. Durum böyle olsaydı, biyoloji ders kitaplarının bir bölümünde de ele alınabilirdi. Halbuki psikolojinin olmasalar, hayal edemeyeceğimiz muazzam önemde sosyal ve kültürel yönleri vardır. İçgüdüyle moral veya benzeri zıtlıkların birleşmesinin mahsulü, genel ve normal bir psikolojiden bahsetmek bu yüzden imkânsızdır. En baştan beridir insan kendi kanunlarını kendi koymuştu, Freud'un zannettiği gibi bunlar kötü niyetli atalarımızın icadı olsalar bile, insanlığın her devirde sesini çıkarmadan bunlara uyması gariptir.

Psikanalizini tıp sahasıyla (diğer alanlara da ara sıra sıçrayarak) sınırlı görmek isteyen Freud bile salt tıbbi olanı aşan, prensipteki meselelerle ilgilenmeye mecburdu. Zeki bir hastayı üstünkörü tedavi etmek dahi kaçınılmaz olarak temel sorulara yol açar, zira nevroz veya ruhani herhangi bir uyuşmazlık hastanın çocukluk hikâyesinden ziyade şahsi görüşüne bağlıdır. Hasta, gençliğinde hangi etkilerden mustarip olmuşsa olsun buna alışmalıdır, bunu da ancak uygun bir görüşle başarabilir. Görüşün önemi çok büyüktür. Freud ise asıl ağırlığı vakanın etiyolojisine verip nevrozun, sebepleri ortaya çıkar çıkmaz iyileşeceğini farz eder. Gerçekteyse mesela savaş sebeplerinin tam olarak bilinmesi nasıl Fransız frangının de-

ğerini yükseltemezse, salt sebeplerin bilinmesi de pek işe yaramaz. Psikoterapinin görevi bilinçli anlayışı değiştirmektir, unutulup gitmiş çocukluk hatıralarının peşine düşmek değil. Elbette bunlardan biri diğeri olmadan mümkün değildir ama asıl vurgu, hastanın (bilinçli) anlayışına yapılmalıdır. Bunun kendince sebepleri var; değil mi ki hemen her nevrozlu, kendine acıyarak hatıralarında sefahate düşmek için eski ıstıraplarına seve seve yapışır. Nevrozu çoğunlukla tam da geçmişe tutunup kalmasında ve her şeyi geçmişle açıklayıp geçmişi bahane etmesinde yatar.

Bilindiği gibi ben Freud'u bu anlamda eleştiriyorum. Yine de eleştirim, geriye dönme eğilimini inkâr edecek dereceye ulaşmaz. Aksine buna pek büyük önem atfederim. Bu eğilimin dikkate alınmadığı bir tedavi, kanaatimce, yeterince iyi olmayacaktır. Freud geriye dönme eğilimini sonuna dek takip edip herkesin malumu keşiflerine varır. Burada sadece görünürde, gerçekler söz konusudur; temeldeyse bunlar yorumdur. Freud'un psişik malzemeyi yorumlamak için kendine has metodu vardır; tipik çıkarımlarına da sırf, bu malzemenin cinsî bir yönü olduğundan değil, her şeyden önce Freud bu malzemeye belli bir şekilde baktığından varabilmektedir. Bu kendini mesela rüyaları ele alışında göstermektedir. Freud rüyanın bir maske olduğuna ve ters yüz edilebileceğine, ayrıca rüyanın şu veya bu faktörünün de bir sansürcü vasıtasıyla safdışı bırakıldığına vs. inanır.

Zorluğun merkezi gerçekten de yorumdur. Rüyanın maske olmadığı, sansürcünün bulunmadığı ve bilinçdışının rüyada doğrudan ifadesini bulduğu da farz edilebilir. Rüya da aynı idrardaki albümin gibi doğuştandır, buna maske demek mümkün değildir. Bir rüya bu şekilde algılanırsa, elbette bambaşka çıkarımlara varılır. Aynı şey regresyon eğilimleri için de geçerlidir. Bana göre burada sadece çocukluğa geri düşüş değil, insanın, kendisi için gerekli bir şeyi bulmak üzere gerçek bir çabası söz konusudur. Elbette çocuksu sapkınlıklar yok değil. Ama ensest arzusu olarak görünen ve yo-

rumlanan şeyin gerçekten de başka bir şey olmadığına bu kadar emin miyiz? Vicdanımızla ve teorik peşin hükümler olmadan, hastanın babasında veya annesinde gerçekte neyi aradığını ortaya çıkarmaya uğraşırsak, genelde ensest arzusu değil, daha ziyade bundan hakiki bir tiksinme buluruz. Onun bambaşka bir şey, Freud'un sadece olumsuz diye değerlendirdiği bir şey, yani çocuk masumiyetini, selamet ve eminliğini, karşılıklı sevgi, güven ve inancı – kısacası birçok ismi olan bir şey aradığı kendini gösterir.

Regresyon eğiliminin bu hedefi gerçekten de tamamen haksız mıdır? Yahut hastanın bilinçli anlayışını yeniden inşa için tam da acil ihtiyaç duyduğu şey midir?

Ensest arzusunun da aynı diğer sapkın cinsî yönler gibi, çoğu vakada sadece yan ürün olduğunu, regresyon eğiliminin temel içeriğinin ise demin zikrettiğim arzularda görülebileceğini sanıyorum. Bir hastanın bu anlamda çocukluğuna dönmesine veya çocukluk hatıralarına dalmasına diyeceğim yoktur.

Kendini bu çocukluk hatıralarına vermenin hasta için risk teşkil ettiği ve kendini bununla muhtemelen mahvedebileceği gerçeğine de kulak tıkamam. Buna rağmen onu bilinçli şekilde, bu değerli hatıralarla meşgul olmaya sevk eder ve onun değer hissine güvenirim, çünkü onu iyileştirmek isterim, bu yüzden de bu terapi hedefine ulaşmak için eldeki tüm imkânları kullanırım.

Regresyon eğilimi yalnızca, çocukluk hatıralarında hastanın kendi kendisini aradığını söyler, bu bazen yararına, çoğunlukla da zararınadır. Hastanın gelişimi bu zamana dek tek yönlüydü; kişiliğinin önemli kısımları dikkate alınmadı, nihayetinde bu başarısızlığına yol açtı. Bu yüzden geri dönmesi lazımdır. *Psychologische Typen*[7] kitabımda bu denli tek yönlü gelişimlerin nereye varacağını göstermeye çalıştım. Burada prensipte iki farklı temel görüşü ayırmak lazım: içedönüklük ve dışadönüklük. Bir nebze olsun birbirleriyle uyumlu oldukları müddetçe bunların ikisi de aslında amaca

7 *Psikolojik Tipler*, (ç.n.)

yönelik tutumlardır. Yalnız çok belirgin bir tekyönlülük tehlikelidir. Bu genel çerçeve içinde, belli bir psişik fonksiyonun hâkimiyetinin yol açtığı çok sayıda ince, şahsi ayrım bulunur. Mesela zeki biri, keskin zekâsını hisleri pahasına geliştirecektir; realist kimse her zaman, sezgileriyle hareket edenin güzel hayallerinin değerini düşürecektir. Böylesi tek yönlü insanlar hep, çıkmaza girdiklerinde dönüp çocukluklarına bakarlar; artık değeri azalmış fonksiyonlarıyla irtibatlarının olduğu kayıp cenneti özlerler; belki de rüyaları, çoktan unutulmuş bir geçişin büyüleyici hatıralarını canlandırır.

Daha ziyade idealist bir anlayışla meseleleri başka türlü yorup pozitif olanı da dikkate alan, buna rağmen sadece karanlık tarafı gören psikoloji kadar gerçek olan bir psikoloji bulmak da mümkündür. Mümkün olduğu yerde gerçekleri neden doğru düzgün ve olumlu şekilde yormayalım ki? Çoğu insan için bu, her şeyi çocuksu eğilimlere atfetmekten daha iyi ve her halükârda daha cesaret vericidir. Ama bunda da tek yönlü olmamak lazım; zira bazı hastalara ara sıra açık sözlü ama iyileştirici bir doğruyu söylemek faydalı olabilir.

Freud'un başlangıçtaki fikrine göre bilinçdışı, bastırılan malzeme, çocuksu arzular veya benzeri şeyler için bir tür kap veya ardiyedir. Aslında bilinçdışı bundan fazlasıdır; âdeta bilinçli olmanın temeli ve ön şartıdır. Psişik olanın bilinçdışı fonksiyonunu temsil eder. Bilinçlenme öncesindeki, sırasındaki ve sonrasındaki psişik hayattır. Nasıl yeni doğmuş bir çocuk, detayları atalarının sayısız yüz yıllar boyu biriken tecrübeleriyle meydana gelen, hazır ve ileri seviye bir beyinle dünyaya gelirse, bilinçdışı ruh da, iptidai ruhun bile sahip olduğu mevrus içgüdüler, fonksiyonlar ve şekillerden ibarettir. Bu kolektif miras mevrus tasavvurlarda değil, böylesi tasavvur imkânlarından – başka deyişle, muhtemel çalışma şekillerinin apriori kategorilerinden oluşmaktadır. Böyle bir miras kelimenin asıl anlamıyla içgüdü olarak nitelenebilir. Fakat bu o kadar da kolay değildir; burada aksine, benim arketipik dediğim, çok karmaşık bir şartlar örgüsü söz konusudur. Bu gerçek, belli bir durumda bir

insanın muhtemelen, ta Methuselah'a kadarki atalarının davranacağı şekilde davranacağını tazammun eder. Öyleyse bilinçdışı, aşırı tutuculuğa genel bir yatkınlık olarak, bir nevi asla yeni şeylerin olmayacağının garantisi olarak algılanır.

Bu ifadenin mutlak geçerliği olsaydı, yaratıcı hayalgücü diye bir şey olmazdı. Fakat yaratıcı hayalgücü hep sıra dışı değişiklikleri ve yenilikleri meydana getirmiştir. Bu yüzden tespitimizin kısmen yanlış olması lazımdır, zira yaratıcı hayalgücü mevcuttur ve sadece bilinçdışı ruhun imtiyazı değildir. Yaratıcı hayalgücü demek, psişik içeriklerin bilinçdışının sahasından bilince girdiği bir hadise demektir. Bunlar ilhamdır, yani bilincin sakıncalı düşünme süreciyle asla kıyaslanamazlar. Yani bilinçdışı yaratıcı faktör, hatta cesur yenilikçi olarak bile görülebilir, bununla birlikte aynı zamanda tutuculuğun da kalesidir. İtiraf ediyorum ki bu algı paradoks görünüyor; ama gerçekler böyle. Paradoks olan insandır, bu da değiştirilemez.

Tartışmamızın bir paradoksla bitmesinin ve bu paradoksal ifadenin tek yönlü, "pozitif" bir tespitle bitmesinin sebepleri var. Fakat tafsilatlı, mantıki bir fikir alışverişinin yeri değil burası.

Demin bilinçdışının ve regresyon eğiliminin anlamı hakkında söylediklerim hatırlanacak olursa, bu eğilimin hastada ne sebepten meydana geldiği ve ne kadar haklı olduğu anlaşılacaktır. Geriye dönük ve içe dönük davranış ancak, ensest ve diğer pis hayaller gibi herzelerde veya alçaklık hislerinde saplanıp kalırsa patolojik ve yanlış olur. Geriye ve içe dönüklük daha yoğun şekilde teşvik edilmelidir, çünkü hasta o zaman sadece çocuksu arzularını tanımayacak, bundan öte kolektif bilinçdışının sahasına girip burada önce kolektif fikirlerin hazinesini, sonra da kendi yaratıcı güçlerini keşfedecektir. Böylelikle tüm insanlıkla olan bağı ona kendini hep olduğu ve olacağı şekliyle gösterecektir. Bu sayede yetersiz olduğu ortaya çıkan mütevazı şahsi varlığını çoğaltacaktır. Böyle edinimler anlayışını güçlendirecektir, bu da kolektif fikirlerin hep böyle önemli olmasının sebebidir.

Freud bilinçdışının negatif ve şahsi şekilde kavranmasına sıkıca sarılarak kendi kötümserliğine saplanıp kalmış gibi görünmektedir. İnsanın hayati tabanının sadece şahsi türden, böylelikle de hususi bir "affaire scandaleuse" olduğunu sanarak bir yere varılmaz. Böyle düşünmek tamamen verimsizdir ve hakikate ancak bir Strindberg piyesi kadar uyar. Bu sağlıksız ve yanlış tasavvurun örtüsünü yırttığında insan dar, boğucu, şahsi atmosferinden kolektif ruhun geniş sahasına ve insan zekâsının sağlıklı, tabii kalıbına, yani insanlığın ruhuna girmiş olur. Ancak bu zeminde yeni ve işe yarar bir anlayış kazanabiliriz.

V

PSİKOTERAPİNİN HEDEFLERİ[8]

Nevrozların psişik fonksiyon bozuklukları olduğu, bu yüzden de tercihen psişik tedaviyle iyileştirilebilecekleri kanaatinde bugün herhalde mutabıkız. Fakat mesele nevrozun yapısma ve terapi prensiplerine gelince mutabakat bitiyor; takdir edilmelidir ki bugün ne nevrozların özü ne de tedavi prensiplerine dair herkesi tatmin edecek bir yaklaşım vardır. Bu bakımdan iki akım veya ekol özel ilgi bulduysa da mevcut aykırı kanaatlerin sayısı son bulmuş değil. Aramızda aynı zamanda bu kanaatler çarpışırken kendilerine has yaklaşımlarını kurmuş olanlar da var. Bu keşmekeşi özetleyecek bir tablo tasarlansa gökkuşağı bütün katmanlarıyla ressamın paletinde toplanmak zorunda kalırdı herhalde. Benim elimde olsa, bunu yapmaktan keyif alırdım, zira muhtelif kanaatlere bir arada bakmayı daima ihtiyaç diye görmüşümdür. Aykırı fikirlerin haklılığını uzun vadede görmeyi hiç başaramadım. Özel bir psikolojiye, özel bir mizaca, az veya çok genel olarak görülen psişik temel bir gerçeğe uymasalar böylesi fikirler hiç meydana gelemez, etrafları-

[8] 1929 yılında Alman Psikoterapi Cemiyeti'nin kongre raporunda ve *Seelenprobleme der Gegenwart*, 5. Baskı, 1950, s. 76.'da yayımlanan konuşma.

na adam toplayamazlardı. Böyle bir fikri saçma ve kıymetsiz diye dışlarsak bu özel mizacı veya bu özel temel gerçeği yanlış anlama olarak reddeder, yani tecrübe edindiğimiz kendi malzememize tecavüz etmiş olurduk. Nevrozların nedenlere bağla cinsî teorisi ve psişik olayların aslında çocuksu şehvet ve bunların tatmini etrafında döndüğü görüşüyle Freud'un bulduğu yankı, bu şekilde düşünüp hissetmenin, nispeten yaygın bir eğilimle, yani Freud'un teorisinden bağımsız olarak, kolektif ve psikolojik bir belirti halinde aynı zamanda başka yerlerde, başka şartlarda, başka beyinlerde ve başka şekillerde kendini gösteren bir fikir akımıyla karşılaştığı hususunda psikologlara ders olmalıdır. Bir taraftan Havelock Ellis ile August Forel'in çalışmalarını ve *Anthropophyteia*[9]'yı toplayanları hatırlatayım, akabinde de Anglosakson ülkelerde, Victoria sonrası devirdeki cinsî deneyleri ve muhtemelen Fransız realistlerle başlayan edebiyattaki cinsî malzemeyle ilgili geniş tartışmaları. Freud, anlaşılabilecek sebeplerden burada üzerine çok düşemeyeceğimiz, aslında özel bir hikâyesi olan, o devirdeki ruhani bir gerçeğin temsilcilerinden biriydi.

Freud gibi Adler'in de okyanusun ötesinde ve berisinde topladığı alkış, temel bir açıklama sebebi olarak aşağılık duygusu üzerine kurulmuş kendini gösterme arzusunu çok sayıda insanın makul bulduğuna dair apaçık gerçeğe işaret eder. Bu görüşün, Freud'un yaklaşımında hak ettiği yeri bulamayan ruhani vakaları kapsadığı tartışılmaz. Adler'in görüşünün karşısında hangi kolektif-psikolojik ve sosyal şartların olduğunu ve bu görüşü teorik temsilcileri yaptığını tafsilatıyla anlatmama gerek yoktur herhalde. Zira bu, gün gibi aşikârdır.

Gerek Freud'unki olsun gerek Adler'in, bu yaklaşımların hakikatini görmezden gelmek affedilmez bir hata olurdu, ama bunlardan birini mutlak hakikat görmek de keza affedilmez olurdu. İki hakikat de psişik gerçekliklere tekabül ediyor. Gerçekten de temel

9 Leipzig 1904-1913

olarak bu teorilerden biriyle en iyi şekilde anlatılıp açıklanabilecek vakalar da var, diğeriyle açıklanabilecek olanlar da.

Bu iki yazardan hiçbirini esaslı bir hatayla itham edemem, aksine görece doğruluklarını kesin olarak takdir ederek iki hipotezi de elden geldiğince uygulama gayretindeyim. Beni değişikliklere zorlayan gerçeklere rastlamamış olsam, zaten metotlarımı Freud'unkilerden ayırmak aklıma bile gelmezdi. Aynı şey Adler'in yaklaşımıyla olan ilişkim için de geçerli.

Demin söylediklerimden sonra, kendi aykırı yaklaşımlarımın hakikatini de bu şekilde görece bulduğumu ve neredeyse Colleridge'ye katılarak: "Tek üyesinin şimdilik ben olduğum tek doğru kiliseye iman ediyorum", diyecek kadar başka bir eğilimin temsilcisi olarak hissediyorum kendimi.

Tevazu lazımsa ve çatışan fikirlerin görünürdeki çokluğunu hoş görmeliyse eğer, o zaman bugün bunu uygulamalı psikolojide yapmak gerektir, zira bilimin en zarif nesnesi olan insan ruhu hakkında köklü bir şey bilmekten fersah fersah uzağız. Şimdilik sadece, hiçbir yerde örtüşmeye niyeti olmayan az veya çok inanılır fikirler var elimizde.

Bu yüzden, yaklaşımlarım hakkında birkaç şey söylemek için okurlarımın önüne çıkınca lütfen bu yeni bir hakikatin çığırtkanlığı veya daha da ötesi kesin bir öğretinin ilanı olarak yanlış anlaşılmasın. Gerçekten de ben ancak ya benim için karanlık olan ruh gerçeklerini aydınlatma veya terapi zorluklarını aşma uğraşlarından bahsedebilirim.

Bu tam da başlamak istediğim noktadır. Çünkü değişiklik yapmanın en doğrudan zarureti burada bulunuyor. Yetersiz bir teoriyle, malum, uzun zaman idare edilebilir ama yetersiz terapi metotlarıyla asla. Neredeyse otuz yıllık psikoterapi pratiğimde, benim için başarılarımdan daha etkili olan kayda değer miktarda başarısızlığım oldu. Başta iptidai büyücü hekim ve şifacı, herkes psikoterapide başarı edinebilir. Psikoterapist, başarıdan ya bir şey öğrenmez ya çok az öğrenir, çünkü bu onu genelde hatalarında teyit eder.

Başarısızlıklarsa gayet nefis tecrübelerdir, çünkü bunlarla sadece daha iyi bir hakikatin yolu açılmaz, bunlar bizi aynı zamanda yaklaşımımızı ve metodumuzu değiştirmeye zorlar.

En başta Freud'a, sonra da Adler'e borçlu olduğum bu büyük teşviki, onların bakış açılarının bana sunduğu her imkânı hastaların tedavisinde kullanarak pratik açıdan da takdir ederken yine de vurgulamam lazım ki, sonradan beni değişikliklere zorlayan gerçekleri göz önüne almış olsam engellenebilirlerdi hissine kapıldığım başarısızlıklar da çektim.

Burada başıma gelen her durumu tasvir etmek neredeyse imkânsız. Ben de hiç olmazsa birkaç tipik vakayı vurgulamakla yetineceğim. Başlıca zorluk çektiklerim, yaşı ilerlemiş, yani kırkın üstünde olan hastalardı. Daha genç kimselerde genelde, bilinen bakış açıları yetiyor, zira Freud'un da Adler'in de meyli, hastaları intibak ettirip normalleştirmektir. Bu iki bakış açısı da gençlerde harika uygulanabiliyor, hem de rahatsız edici kalıntılar olmadan. Daha yaşlı kimselerde, tecrübelerime göre, durum böyle değil. Hatta bana öyle geliyor ki ruhun temel gerçekleri ömür boyunca muazzam şekilde değişiyor, hem de ömrün baharının ve güzünün psikolojisinden bahsedilebilecek kadar çok. Bunda çoğunlukla gençlerin hayatında görünür hedeflere ulaşma gayretinin genel manada büyümesinin etkisi var, nevrozları da başta tutturdukları doğrultuda tereddütten veya çekinmeden kaynaklanıyor. Oysa yaşlanan insanın hayatı büzüşme, yani ulaşılanı öne sürmenin ve genişlemeyi yıkmanın etkisinde. Nevrozu ise temelde gençlik fikirlerinde zamansız ısrar edişlerinde yatıyor. Nasıl genç nevrozlu hayattan ürküyorsa, yaşlı da ölümden kaçınıyor. Genç için bir zamanlar normal bir hedef olan şey, yaşlıya nevrotik bir engel oluyor; tıpkı genç nevrozlunun, başlarda ebeveynine olan normal bağımlılığının hayattan tiksindiren bir ensest ilişkiye dönmesi gibi. Genç insanda nevrozun, direnmenin, bastırmanın, aktarmanın, kurgunun vs. yaşlılardakine göre, görünüşteki tüm benzerliklere rağmen ters bir anlama sahip olması tabiidir. Terapi hedeflerinin de buna uygun olarak modifiye edil-

mesi lazımdır. O yüzden hastanın yaşı bana çok önemli bir emare gibi görünmektedir.

Ama hayatın gençlik safhasında da muhtelif emareler vardır. Bu yüzden bence, Adler psikolojisi tipinde bir hastayı, yani mesela çocuksu bir kendini gösterme arzusu olan başarısız birini Freud'un bakış açısıyla tedavi etmek mesleki bir hata olur; aynı şekilde Adler'in bakış açısını mesela bariz şehvet psikolojisi olan başarılı birine dayatmanın da ağır bir yanlış anlaşılma olacağı gibi. Şüpheli durumlarda hastanın direnişleri değerli yol işaretleri olabilir. Ben derindeki direnişleri başta ciddiye almaya meyilliyim – bu ne kadar paradoks duruyorsa dursun. Zira ben hekimin hastadan veya kendisinin bile farkında olamayacağı ruh yapısından illa da daha fazla şey bilmediği kanaatindeyim. Şimdiye kadar sadece genelgeçer bir psikoloji olmadığı değil, bundan başka bilinmeyecek sayıda mizaçlar ve hiçbir kalıba sığmayan az çok ferdî ruhlar olduğu gerçeğinden ötürü hekimin tevazusu oldukça yerindedir.

Mizaç konusunda birçok insan sarrafının sezdiği tipik farklara dayanarak iki farklı temel tutumu, yani *dışadönük* ve *içedönük* davranışı kabul ettiğim biliniyor. Bu davranışları da ben, nasıl belli psişik bir fonksiyon, diğerlerine sık sık hâkim pozisyonda oluyorsa o şekilde önemli emareler olarak görüyorum.[10]

Ferdin hayatının müstesna çeşitliliği aslında, bizzat hekimin de hiç fark etmeden ortaya koyduğu, fakat, prensip açısından bakıldığında, teorik kanaatiyle hiç de uyuşmayan sabit modifikasyonlar gerektiriyor.

Mizaç konusunda, daha *manevi* ve daha *maddi* davranışları olan insanlar bulunduğunu zikretmeden geçemeyeceğim, elbette burada böyle bir tutumun tesadüfen edinilmiş, salt bir yanlış anlama olduğu sanılmamalı. Öyle ki bunlar sıklıkla, eleştiri ve iknanın kökünü kazıyamadığı, doğuştan tutkular olabiliyorlar, hatta görünüşte belirgin bir maddeciliğin aslında dinî bir mizaçtan kaçış ol-

10 Krş. *Psychologische Typen* (GW VI) "fonksiyon"un tarifi.

duğu vakalar da mevcut. Tersi durumlara bugün, malum, daha kolay inanılıyor, halbuki bunlar diğerlerine göre daha sık yaşanmıyor. Bu da, benim fikrimce, gözden kaçırılmaması gereken bir emare.

"Emare" ifadesini kullandığımızda bununla sanki, tıbbın geri kalan kısmında olduğu gibi, şu veya bu terapiye dair bir emare kastedildiği sanılıyor. Belki de böyle olmalı ama her halükârda psikoterapi bugün henüz o kerteye varmadı, bu yüzden de "emare" ifadesi tekyönlülüğe karşı salt bir uyarıdan fazla bir anlama gelmiyor.

İnsan ruhu muazzam derecede çift anlamlı bir şey. Her bir vakada, bir davranışın veya tıynet denen şeyin gerçek mi yoksa zıt tarafın telafisi mi olduğu sorulmalı. İtiraf etmeliyim ki, bu hususta somut bir vakada nevrozun yapısı ve hastanın yapabilecekleri ile yapması gerekenler hakkındaki tüm teorik kabulleri bir yana bırakacak kadar çok yanıldım. Terapi hedefleri hakkında kararı olabildiğince çok, saf tecrübeye bırakıyorum. Belki bu yadırganacak bir şey, çünkü terapiste çoğunlukla bir hedefi olması şart koşulur. Psikoterapide hekimin çok kesin bir hedefi olmaması bana âdeta faydalı görünüyor. Hekim, durumu tabiattan ve hastanın yaşama isteğinden iyi bilemez. İnsan hayatının büyük kararları bilinçli iradeyle iyi niyetli akıldan ziyade içgüdülere ve esrarengiz, bilinçdışı başka faktörlere tabidir. Birinin ayağına uyan ayakkabı diğerininkini sıkıyor, genelgeçer bir hayat reçetesi de yok. Bu yüzden herhalde herkesin yaşam tarzı, başka hiçbir tarzın aşamayacağı akıldışı bir tarz halinde kendi içinde mevcut.

Bu elbette başta olabildiğince normalleştirme ve rasyonelleştirmeyle ilerlemeyi engellemiyor. Terapideki başarı yeterliyse, bununla yetinmek mümkündür. Fakat başarı yeterli değilse, terapinin iyi veya kötü, hastanın irrasyonel şartlarına yönelmesi lazım. Burada rehber olarak tabiatı takip etmeliyiz, sonrasında hekimin yapacağı, tedaviden çok, hastanın içinde yatan yaratıcı nüveyi tomurcuklandırmak olacaktır.

Söyleyeceklerim bu tomurcuklandırmanın başlayıp tedavinin bittiği yerde devreye giriyor. Görüldüğü üzere terapi meselesine ya-

pacağım katkı, rasyonel tedavinin yeterli sonuç vermediği vakalarla kendini sınırlıyor. Kullanabileceğim hasta malzemeleri garip şekilde bir araya geliyor: Taze vakalar kesinlikle az sayıda. Çoğu daha önce ne şekilde olursa olsun, başarısı ya kısmi veya olumsuz bir psikoterapi tedavisi görmüş. Maalesef vakalarımın üçte biri kadarı klinik açıdan belirlenebilecek nevrozdan değil, hayatlarının anlamının ve amacının olmamasından mustarip. Bunun zamanımızın genel nevrozu diye nitelendirilmesine itirazım yok. Hastalarımın rahat üçte ikisi hayatlarının ikinci yarısında.

Bu tuhaf malzeme rasyonel tedavi metotlarının karşısına özel bir direnç çıkarıyor, muhtemelen de bunlar, normalleştirmenin kendileri için hiçbir şey ifade etmediği, çoğunlukla sosyal açıdan entegre olmuş, sıklıkla da mükemmel yetenekli fertler oldukları için. Sözümona normallere gelince, ben bunlara hazır bir yaşam anlayışı sunacak vaziyette hiç değilim. Vakalarımın çoğunda bilinç kaynakları tükenmiş oluyor – İngilizcede bunun için kullanılan ifade: "I am stuck" – "tıkanıp kaldım". Bu gerçektir ki beni bilinmeyen imkânlar aramaya zorlar. Zira hastanın: "Ne tavsiye edersiniz? Ne yapayım?" sorularına verecek cevabım yok. Cevabı ben de bilmiyorum. Bildiğim bir şey var ki o da, şayet bilincim, önünde gidilecek bir yol görmüyor, o yüzden de tıkanıp kalıyorsa bilinçdışı, ruhumun bu dayanılmaz durgunluğuna tepki gösterecektir.

Bu tıkanıp kalma, insanlığın gelişimi sırasında o kadar sayısız defa tekrar etmiş bir ruh halidir ki birçok masal ve efsaneye malzeme olmuştur, mesela kilitli bir kapı için tırmanılacak bir bitkinin veya saklı yolu bulmaya yardımcı bir hayvanın olması gibi. Başka bir deyişle bu şu demek: Tıkanıp kalmak çağlar boyu tipik tepkiler ve telafilere yol açmış olacak tipik bir olaydır. O yüzden buna karşılık bir şeyin bilinçdışınm tepkilerinde, yani mesela rüyalarda ortaya çıkacağım muhtemelen hesaba katabiliriz.

Böylesi vakalarda konsantrasyonum öncelikle *rüyalara* yöneliyor. Muhakkak rüyalarla çalışılmalı diye bir fikre saplandığımdan veya işin filan şekilde olacağını söyleyen esrarlı bir rüya teorisine

sahip olduğum için değil, sadece mahcupluğumdan yapıyorum bunu. Yoksa başka nereden bir şey bulup çıkarırım, bilmiyorum, bu yüzden de çareyi rüyalarda aramaya çalışıyorum, çünkü rüyalar hayalleri bildiriyor, bir şeyleri ima ediyorlar, bu da hiç yoktan iyidir. Benim rüya teorim yok, rüyalar nasıl meydana gelir, bilmem. Rüyalarla uğraşma şeklim metot demeye layık mı, bundan da hiç emin değilim. Tüm güvensizliklerin ve keyfiliğin özü olarak rüya tabirine karşı tüm peşin hükümleri paylaşıyorum. Diğer taraftan biliyorum ki insan, yeterince uzun zaman ve esaslı şekilde bir rüyanın gerçekten meditasyonunu yaparsa, yani rüyayı herkese anlatırsa, genelde bundan bir şey çıkar. Bu şey elbette böbürlenilecek veya rasyonelleştirilebilecek bilimsel bir sonuç değil, bilinçdışı yolun hedefinin neresi olduğunu hastaya gösteren pratik açıdan önemli bir ipucudur. Rüyayı düşünmenin sonucunun bilim açısından ispatlanabilir ve tutarlı olması benim için önemli olamaz, yoksa narsist bir tali amacı takip etmiş olurum. Yaptığım işin hastaya bir şey ifade etmesi ve hayatına akış sağlamasıyla yetinmem lazım. Takdir edebileceğim tek kriter öyleyse, zahmetlerimin sonucunun *etkili* olması gerçeğidir. Neden *etkili* olduğunu öğrenmek istemeye dair bilim merakımı boş zamanlarıma saklamalıyım.

Baştaki rüyaların, yani bu şekil bir girişimin başındaki rüyaların içerikleri sonsuz çeşitliliktedir. Çoğu vakada rüyalar önce geçmişi işaret edip unutulmuş, kaybedilmiş şeyleri hatırlatır. Yaşam tek yönlü hale gelmişse bu duraklamalar ve oryantasyon bozuklukları sıklıkla yaşanıyor. Bu durumda mesela ani bir libido kaybı gerçekleşebiliyor. Şimdiye kadar yapılan şeyler cazibesini kaybediyor, anlamsız oluyor, amaçları da artık ilginç gelmiyor. Birinde geçici bir kapris olan şey, bir başkasında kronik bir hal alabiliyor. Kişilik gelişimine dair diğer ihtimallerin geçmişte bir yerlerde gömülü olmasına bu vakalarda sıkça rastlanıyor ve kimsenin, hastanın bile bundan haberi olmuyor. Fakat rüya bu izleri ortaya çıkarabiliyor.

Başka vakalarda rüya, bilincin problemli veya tezatlı olabileceğini hiç tahmin etmediği evlilik, sosyal konum vb. mevcut gerçeklere işaret ediyor.

Bu ihtimaller henüz rasyonel olanın sahasında bulunsaydı, bu tür başlangıç rüyalarını inanılır kılmak bana zor gelmezdi. Gerçek zorluk, rüyalar elle tutulur şeylere işaret etmediklerinde başlıyor, ki bu sıkça oluyor, özellikle de rüyalar gelecekteki bir şeyi önceden kavramaya çalışınca. Bu rüyalarla illa ki kehanetli rüyaları değil, önceden sezen veya "keşfeden" rüyaları kastediyorum. Böyle rüyalar ihtimalleri sezerler, bu yüzden ilgi duymayanları bunlara inandırmak mümkün değildir. Çoğunlukla ben de bunlara inanmıyorum, o zaman hastaya diyorum ki: "Ben buna inanmıyorum. Yine bu izi bir takip edin." Dediğim gibi, tek kriter teşvik edici etkidir, bununla birlikte neden böyle bir etkinin meydana geldiğini anlamaya ihtiyaç yoktur.

Bu özellikle "Bilinçdışı metafizik" gibi, yani mitolojik analoji düşüncesi gibi şeyler içeren rüyalar için geçerlidir; bu rüyalarda sıklıkla insanı başta şaşırtan, duyulmadık tuhaf şekillerde rüya görülür.

Şimdi bana muhakkak itiraz edilecek, rüyaların "bilinçdışı metafizik" içerdiklerini de nereden biliyorum diye. İtiraf etmeliyim ki rüyalar bunu içeriyor mu, bilmiyorum. Hem rüyalar hakkında çok az şey biliyorum. Ben sadece hastadaki etkiyi görüyorum. Bununla ilgili küçük bir örnek vereyim.

"Normal" vakalarımdan birinin uzunca bir başlangıç rüyasında, bu kişinin kız kardeşinin bir çocuğunun hasta olduğu gerçeği çok önemliydi. Bu iki yaşında bir kızdı.

Gerçekteyse kız kardeşi birkaç zaman önce bir oğlunu hastalıktan kaybetmişti, bundan başka çocuklarından hasta olan yoktu. Rüyadaki hasta çocuk gerçeği başta, herhalde hiçbir gerçeklikle örtüşmediğinden olacak, erişilmezdi. Rüyayı görenle kız kardeşi arasında doğrudan ve yakın bir ilişki olmadığından rüyayı gören bu karede şahsi pek bir şey hissedemiyordu. Ama birden aklına, iki yıl önce okültizm tahsiline başladığı, bu sırada da psikolojiyi keşfettiği geldi. Yani anlaşılan çocuk onun ruhani merakıydı – bu kendi başıma varamayacağım bir fikirdi. Salt teorik açıdan bakıldığında bu rüya sahnesi birçok manaya gelebilir. Bir şey veya gerçek bizzat bir

anlama gelir mi? Kesin olan; yorum yapan, yani anlam veren kimsenin daima insan olduğudur. Bu da psikoloji için öncelikle önemli olandır. Okültizm tahsilinin marazi olduğu, rüyayı görene yeni ve ilginç bir fikir gibi göründü. Bu bir şekilde kabul gördü. Belirleyici olansa şu: çok da önemli olmayan kanaatimize göre ne olursa olsun, bu etki ediyor. Bu düşünce onun için bir eleştiri anlamına geliyor, böylelikle belli bir tavır değişikliği meydana çıkıyor. Akılla düşünülemeyecek böyle ufak değişikliklerle şeyler harekete geçiyor, derken, prensipte bile olsa, o durgunluk aşılmış oluyor.

Bu örnek yardımıyla şimdi temsili olarak diyebilirim ki: Rüya, rüyayı görenin okültizm araştırmalarının marazi olduğunu söylemiştir, bu anlamda, kişi gördüğü rüyayla böyle düşüncelere varıyorsa ben de "bilinçdışı metafizik"ten bahsedebilirim.

Ama ben daha ileri gideceğim: demem o ki rüyaları hakkında fikir yürütmek için ben sadece hastaya değil, kendime de fırsat tanıyorum. Ona kendi fikir ve kanaatlerimi de veriyorum. Bu sırada telkin etkisi ortaya çıkacaksa, varsın olsun, zira bilindiği üzere insan sadece zaten hafiften hazır olduğu şeyin kendisine telkin edilmesine izin verir. Bu şekilde bilmece çözerken insan ara sıra yanılsa da, ziyanı yok, çünkü en yakın fırsatta doğru olmayan, yabancı cisim gibi yine dışlanacaktır. Benim rüya tabirimin doğru olduğunu ispata ihtiyacım yok – çok ümitsiz bir uğraş bu – tek yapmam gereken, hastayla birlikte *etkili (das Wirksame)* olanı aramak – *gerçeklik olanı (das Wirkliche)* dememek için kendimi tutuyorum.

İptidai psikoloji, mitoloji, arkeoloji ve kıyaslamalı din tarihi hakkında olabildiğince bilgi sahibi olmak bu yüzden benim için çok önemli bir mesele, çünkü bu sahalar, hastalarımın fikirlerini zenginleştirebileceğim paha biçilmez benzerlikler sunuyorlar. Böylece hep beraber, önemsiz görüneni, önemli olanın yakınına getirip etkinin imkânını kayda değer şekilde arttırabiliriz. Şahsi ve rasyonel dairede elinden geleni yapıp yine de bir anlama, dolayısıyla tatmine erişememiş acemiler için, hayatın ve yaşamanın irrasyonel dairesine girebilmek sonsuz kıymettedir. Böylelikle sıradan

ve gündelik olanın yüzü de değişir, hatta bunlara bu değişme yeni bir parıltı bile katabilir. Nihayetinde işin çoğu, şeyleri nasıl ele aldığımıza bağlıdır, aslen nasıl olduklarına değil. Anlamlı en ufak şey, anlamsız en büyük şeyden her zaman evladır.

Bence bu uğraşın riski hafife alınmamalı. Bu aynı gelişigüzel bir köprü inşa etmeye başlamak gibi. Evet, hatta şöyle ironik bir itiraz bile gelebilir – ki çok zaman da gelmiştir – hekim bu işlem esnasında hastasıyla birlikte aslında sadece hayal kuruyordur.

Bu itiraz bir karşı gerekçe olmadığı gibi isabet de kaydeder. Hastayla hayal kurmak için ben âdeta kendimi zorluyorum. Zira hayalleri küçük görmüyorum. Hayaller son tahlilde benim için erkek ruhunun anaç yaratıcılığıdır. Son kertede biz asla hayalden üstün değilizdir. Elbette salim akıl sahibi herkesin steril tabiatlarını hemen görüp tanıyacağı değersiz, yetersiz, marazi, tatmin etmeyici hayaller de var ama bilindiği üzere başarısızlıklar normal performans karşısında mana ifade etmezler. İnsanların tüm yaptıkları yaratıcı hayalgücünden ortaya çıkar. Nasıl olur da hayalgücünü küçümseye kalkışırız? Hem hayalgücü normalde yanılmaz, insani ve hayvani içgüdülerin zeminiyle yanılmayacak kadar derinden ve samimi bir bağı vardır. Şaşırtıcı şekilde hep yolunu bulur. Hayal gücünün yaratıcı faaliyeti insanı "safi şudur" bağlanmışlığından koparıp oyuncu konumuna yüceltir. Schiller'in dediği gibi insan "sadece oynadığı zaman tam insandır".[11]

Hedeflediğim etki, hastamın varlığıyla tecrübeler yapmaya başladığı, hiçbir şeyin daima kalıcı ve ümitsizce taşlaşmış olmadığı bir ruh halini, bir akıcılık, değişiklik ve oluş halini meydana getirmektir. Tekniğimi elbette sadece prensipte açıklayabilirim. Okurlarım arasında çalışmalarımı tesadüfen tanıyanlar, gerekli paralellikleri kurabilirler. Burada sadece, usulümün hedefsiz ve sınırsız olarak anlaşılamayacağını vurgulamak isterim. Zira asla etkili an içinde yatan anlamdan öteye geçmemeyi âdet edinmişimdir, bu anlamı elden

11 Schiller, Über die ästhetische Erziehung des Menschen, 15. Brief. (*İnsanın Estetik Eğitimi Hakkında*, 15. Mektup).

geldiğince tam şekilde hastanın farkına vardırmaya uğraşırım, öyle ki bunun kişiler üstü ilişkisini idrak etsin. Diyelim ki bir insanın başına, gerçekte çok genel bir hadise olduğu halde, böyle bir şeyin ancak kendisine olabileceğini sandığı bir şey gelse, ilgili kişi, açıktır ki yanlış yoldadır, zira çok şahsi tavır almaktadır, böylece insan toplumundan da izole haldedir. Sadece şahsi bir hâl bilinci değil, ruhu, tarihî devamlılığı hisseden, kişiler üstü bir bilincimiz olması da aynı şekilde gereklidir. Bu ne kadar soyut duruyorsa da, falanca kadar nevrozun en başta, mesela çocuksu açıklama çılgınlığı neticesinde ruhun dinî ihtiyaçlarının artık algılanmıyor olmasına dayandığı pratik bir gerçektir. Günümüz psikoloğu artık bilmelidir ki, nicedir söz konusu olan, dogmalar ve inanışlar değil, gözden kaçırılamayacak önemi haiz psişik bir fonksiyon üstlenen dinî zihniyettir. Tam da dinî fonksiyon için tarihî devamlılık vazgeçilemezdir.

Tekniğimin ne olduğu meselesine dönecek olursak, bunun ortaya çıkışında Freud'un otoritesinin ne kadarını kendime ayırabilirim bilmem. Her halükârda bu tekniği Freud'un serbest çağrışım metodundan öğrendim, tekniğimi bunun doğrudan devamı olarak görüyorum.

Rüyalarının etkili anlarını bulmada hastama yardım ettiğim müddetçe, ona rüyasının sembollerinin genel anlamını göstermeye uğraştığım müddetçe hastam henüz psikolojik bir çocukluk durumundadır. Hasta, başta rüyalarına ve sonraki rüyasının ona yeni bir ışık verip vermeyeceği meselesine bağlıdır. Sonra da benim fikirlerim var mı, ona bilgimle yeni açılar kazandırabilir miyim, buna bağlıdır. Demek ki henüz, her şeyin biraz güvensiz ve şüpheli olduğu, çok makbul olmayan, pasif bir durumdadır. Zira ne o ne de ben, yolun nereye gittiğini biliriz. Çoğunlukla bu, zifiri karanlıkta el yordamıyla ilerlemekten başka bir şey değildir. Bu durumda çok güçlü etkiler de bekleyemeyiz, çünkü güvensizlik henüz çok büyüktür. Üstelik gündüz ördüğümüz örgünün gece tarafından biteviye koparılması gibi sık sık ortaya çıkan bir tehlike vardır. Tehlike, hiçbir şeyin meydana gelmemesi, – kelimenin tam anlamıyla – hiçbir şeyin olduğu yerde kalmamasıdır. Bu durumlarda oldukça

renkli veya tuhaf surette bir rüyanın görülmesi ve hastanın: "Bakın, şimdi ressam olsam bunun tablosunu yapardım", demesi nadirattan değildir. Yahut rüyalar fotoğraflardan, boyanmış veya çizilmiş resimlerden, resimli el yazılarından, hatta sinemadan bahsederler.

Bu işaretlerden istifade ettim, bu yüzden hastalarımdan o an, rüyalarında veya hayalgüçlerinde gördüklerini gerçekten resmetmelerini isterim. Genelde ressam olmadıkları itirazıyla karşılaşıp bunun üzerine diyorum ki, günümüz ressamları da ressam değil, neticede resim sanatı artık ortada kalmış, üstelik mesele zaten güzellik değil, insanın resme sarf ettiği emek. Bunun ne kadar gerçek olduğunu geçenlerde, benim tarzımca resim yapmaya içler acısı çocukça denemelerle başlamak zorunda kalan yetenekli, profesyonel bir portre ressamında gördüm; aynı daha önce eline hiç fırça almamış gibi. Yani dışarıdan resim yapmak içeriden dışarıya yapmaya göre başka bir sanat.

Kısacası, oldukça ilerlemiş hastalarımdan çoğu resme başlıyor. Böylesi bir acemiliğin esaslı faydasızlığına derinden inanan herkesi anlarım. Ama unutulmasın ki, sosyal faydalılığını ispatlaması gereken değil, sosyal fayda içinde anlamlarını artık göremeyen ve ferdî hayatlarının anlamına dair derin ve tehlikeli sorularla karşılaşan hastalar söz konusu burada. Henüz oraya kadar gelememiş kimse için yığının parçası olmanın anlamı ve cazibesi vardır ama bu işi bezginlik derecesinde başarmış kimse için yoktur. Fert hayatının anlamının önemi, sosyal varlık olarak genel intibak seviyesinin altında duran kimse tarafından inkâr edilebilir, hırsı çobanlık olan kimse tarafındansa hep inkâr edilecektir. Ne şu ne bu kategoriye ait olansa er veya geç bu utanılası soruyla karşılaşacaktır.

Ara sıra hastalarım sanat bakımından güzel şeyler, modern "sanat" sergilerine hilafsız konabilecek şeyler üretseler de, gerçek sanat ölçüsüyle ölçünce bunları tamamen değersiz buluyorum. Bunların değersiz olması çok önemli, yoksa hastalarım sanatçı oldukları vehmine kapılırlar ki böylece işin amacını tamamen ıskalamış oluruz. Söz konusu olan sanat değil, daha ziyade sanat olmamalı, daha fazlası ve sırf sanattan başka şeyler, yani hastaya canlı etkisi olmalı.

Sosyal konumun en düşük olarak gördüğü şey, yani hastanın telaffuz edemediğini çocuksu beceriksizlikle, görünür şekle sokmaya çabaladığı fert hayatının anlamı burada en üst mevkide duruyor.

Fakat hastaları kendilerini belli bir gelişim safhasında fırça, kalem veya kamışla ifadeye neden sevk ediyorum?

En başta bu da etki oluşturmak için yapılıyor. Demin tasvir ettiğim psikolojik çocukluk durumunda hasta pasif kalıyor. Buradaysa faaliyete geçiyor. Önce pasif olarak gördüğünü açıklıyor, böylelikle bunu kendi eylemi haline getiriyor. Sadece bundan bahsetmekle kalmayıp bunu yapıyor da. Birinin haftada birkaç defa doktoruyla, sonucu belirsiz olan ilginç bir sohbet yürütmesiyle, yüzeysel bakıldığında, tamamen anlamsız bir şey meydana getirmek için inatçı fırça ve boyalarla cebelleşmesi arasında psikoloji açısından muazzam fark vardır. Bu onun için gerçekten anlamsız olsa, bunları çizmekten öyle tiksinirdi ki, bu alıştırmayı ona ikinci bir defa yaptırmak mümkün olmazdı. Ama hayalleri hastaya tamamen anlamsız görünmediğinden bu çizimlerle uğraşmak çizimin etkisini daha da güçlendirecektir. Üstelik resmin maddi biçimi, resmin tüm kısımlarına devamlı olarak bakmaya zorlar, böylece etkisi tamamen katlanır. Bu sayede salt hayalin içine bir parça gerçeklik girer, bu da hayalgücüne daha büyük bir önem, dolayısıyla daha büyük bir etki katar. Sonra hastanın kendi yaptığı bu resimlerden gerçekten de bazı etkiler ortaya çıkar, ne var ki bu etkileri tasvir etmek zordur. Mesela bir hastanın kendini kötü hisseder etmez sürekli bu araca başvurması için, sembolik bir resim yapmakla felaket bir ruh halinden kurtulduğunu birkaç defa görmesi yeterlidir. Bununla paha biçilmez bir şey, yani bağımsızlığın başlangıcı, psikolojik yetişkinliğe geçiş kazanılmış olur. Bu metotla – bu kelimeyi kullanmama müsaade varsa – hasta, yaratıcılıkla bağlarından kurtulabilir. Artık rüyalarına ve doktorunun bilgisine bağlı değildir, âdeta kendi kendini resmederek kendine şekil verebilir. Çünkü resmettikleri etki gösteren hayallerdir, onun içinde etki eden şeydir. Onun içinde etki eden şey de onun kendisidir, ama eski yanlış anlaşılmalardaki gibi şahsi ben'ini kendisi sanmaz, şu ana kadar ya-

bancısı olduğu yeni bir anlamda ben'i, içinde etki eden şeyin nesnesi olarak görünür. İçinde etki eden şeyi sayısız resimde, tükenene kadar sergilemeye uğraşır ki bunun, ruhumuzun en derindeki temeli olan ebedi meçhul ve yabancı olduğunu keşfedebilsin.

Bununla bakış açısı ve değerlerde ne gibi değişiklikler meydana geldiğini, kişiliğin ağırlık merkezinin nasıl kaydığını anlatmam imkânsız. Dünyanın, güneşin gezegenlerin yörüngelerinin ve kendi yörüngesinin merkezi olduğunu keşfetmesi gibi bir şeydir bu.

Ama bunu zaten bilmiyor muyduk? Bence de bunu çoktandır biliyoruz. Ama ben bir şey bilsem de içimdeki diğer şey bundan habersiz olabilir, zira hakikaten de ben sanki bunu bilmiyormuşum gibi yaşarım. Hastalarımdan çoğu bunu biliyor, ama yaşamıyorlardı. Peki neden yaşamıyorlardı? Herhalde hepimizi ben'den hareketle yaşamaya sevk eden aynı sebepten. Bu sebep *bilinci gözünde büyütmek*tir.

Genç, henüz intibak sağlamamış, başarısız kimse için bilinçli ben'ini elden geldiğince etkili şekilde biçimlendirmek, yani iradesini eğitmek çok önemlidir. Bu kimse dâhi olmasa da, iradesiyle özdeş olmayan, içinde etki eden bir şeye asla inanmamalıdır. Kendini iradeli bir varlık olarak hissetmelidir, içindeki başka her şeyi değerden düşürebilir veya bunların, iradesine tabi olduğunu zannedebilir, çünkü bu illüzyon olmadan, muhtemelen, sosyal intibak sağlayamaz.

Ama bilinçli iradesini eğitmeye artık gerek duymayan, ferdî hayatının manasını anlamak için daha ziyade kendi varlığının tecrübesine ihtiyaç duyan, hayatının ikinci yarısındaki kimse için iş başkadır. Bu kimse için, arzulanabileceğini inkâr etmemesine rağmen sosyal faydalılık artık amaç değildir. Sosyal faydasızlığının tamamen farkında olduğu yaratıcı faaliyetini bu kimse başlı başına iş ve hayır olarak görür. Artan bir ölçüde faaliyeti onu hastalıklı bağımlılıktan da azat eder, bu kimse böylece manevi bir sağlamlık ve kendine yeni bir güven kazanır. Bu son kazanımları da, hastanın sosyal hayatının menfaatine olan şeylerdir. Çünkü manen güçlü ve kendine güvenen bir kimse, bilinçdışıyla arası iyi olmayan birine göre sosyal görevlerinin üstesinden daha iyi gelecektir.

Konuşmamı teorilerle ağırlaştırmaktan kasten kaçındım, bu yüzden birçok şey karanlıkta ve açıklanmamış kalacaktır. Fakat hastalarımın ürettiği resimleri anlaşılır kılmak için bazı teorik noktaların zikredilmesi lazım. Bütün bu resimler, hem çizimden hem renkten ortaya çıkan iptidai sembolik bir karakterin etkisinde. Renkler genelde barbarca bir yoğunlukta. Sıklıkla, gözden kaçmayacak bir arkaizm mevcut. Bu özellikler, resmin temelinde yatan kuvvetin tabiatına işaret ediyorlar. Bunlar öyle tarihî veya arkaik vasıflı irrasyonel sembolik eğilimler ki, arkeolojiden veya kıyaslamalı dinler tarihinden benzer yapıtlarla paralelliklerinin kurulması güç olmayacaktır. Bunun için imajlarımızın temelde, benim ruhun *kolektif bilinçdışı* diye nitelediğim bölgelerinden çıktığını farz edebiliriz. Bu nitelemeden ben, sadece modern sembolist resimlere değil, insan geçmişinin bütün benzer ürünlerine vesile olan bilinçdışını, insanlığın genelini kapsayan, ruhani bir işleyişi anlıyorum. Bu tür resimler tabii bir ihtiyaçtan doğup, yine böyle bir ihtiyacı tatmin ederler. Sanki iptidai olana kadar uzanan ruh, bu resimlerde kendini ifade edip, bu sayede yabancısı olduğu bilincimizle beraber çalışmak için bir imkân elde ediyormuş gibi bir şey bu, böylelikle bilinci rahatsız eden talepleri de ortadan kalkmakta, yani doyurulmaktadır. Bununla beraber ilave etmeliyim ki, kendi başına salt temsil faaliyeti yetersizdir. Bundan öte resimlerin zekâ ve hislerle anlaşılmasına ihtiyaç vardır, böylelikle bu resimler sadece aklen değil, ahlaken de bilince dahil edileceklerdir. Bunların sentetik bir yorum çalışmasına da tabi tutulması lazımdır. Birçok defalar tek tek hastalarımla bu yolu kullanmış olmama rağmen, böylesi bir süreci bütün ayrıntılarıyla ortaya koyup yayımlamayı henüz beceremedim.[12] Şimdiye kadar bu ancak parça parça oldu. Burada hareket ettiğimiz zeminde her şey en başta bol bol tecrübeye bağlı. Çok önemli sebeplerden özellikle burada aceleci çıkarımlarından kaçınmak isterim. Çünkü burada ruhun bilincin dışında,

12 Bu eksiklik giderildi. Krş. *Zur Empirie des Individuationsprozesses* (GW IX/1).

dolaylı olarak gözlemleyebildiğimiz bir yaşayış süreci söz konusudur. Gözlerimizin hangi bilinmeyen derinliklere dalacağından da henüz habersiziz. Demin de ucundan değindiğim gibi, burada mesele sanki bir tür merkezileştirme işidir – bilhassa hastanın böyle gördüğü çok sayıda belirleyici resim bu istikameti göstermektedir; bu merkezileştirme işinde Ben dediğimiz şey, kenar konuma geliyor görünmektedir. Öyle ki bu değişiklik sanki ruhun tarihî kısmının üste çıkmasıyla sağlanır. Bu işin amacının ne olduğu başta karanlıkta kalır. Sadece bilinçli kişiliğe olan önemli etkisini tespit edebiliriz. Bu değişikliğin yaşama hissini arttırdığı ve hayatı akıcı seviyede tuttuğu gerçeğinden, bunun içinde tuhaf bir amaca uygunluk bulunduğu çıkarılabilir. Buna yeni bir illüzyon denebilir. Ama illüzyon nedir? Hangi konumdan bakınca bir şeyi illüzyon diye niteleyebiliriz? Ruh için "illüzyon" diyebileceğimiz bir şey var mıdır? Ruh için bu belki çok önemli bir yaşama şekli, organizma için oksijen neyse, öyle vazgeçilemez bir şeydir. "İllüzyon" dediğimiz şey belki de muazzam önemli bir ruhani gerçektir. Muhtemelen ruh bizim gerçeklik kategorilerimizi umursamamakta. Ruh için ilk planda *etki eden* şey *gerçek* gibi görünür. Ruhu araştırmak isteyen, onu bilinciyle karıştırmamalı, yoksa araştırma nesnesini kendi bakışı için örtmüş olur. Aksine ruhu tanıyabilmek için onun bilinçten ne kadar farklı olduğunu keşfetmek lazımdır. Bu yüzden bizim için illüzyon olan şeyin ruha göre gerçeklik olmasından daha mümkün bir şey yoktur, dolayısıyla ruhani gerçekliği bilincimizin gerçekliğiyle ölçmekten daha akıl almaz bir şey olmaz. Psikolog için zavallı putperestlerin tanrılarını illüzyon ilan eden misyoner duruşundan daha ahmakça şey olamaz. Fakat maalesef hâlâ dogmalarla gaf yapılıyor, sanki bizim sözümona gerçekliğimiz aynı şekilde illüzyon değilmiş gibi. Ruhani olanda, bütün tecrübelerimizde olduğu gibi, etki eden şeyler gerçekliktir, insanın bunlara ne isim verdiği fark etmez. Mesele bu gerçeklikleri olabildiğince gerçeklik olarak anlamaktır, bunlara başka isimler yakıştırmak değil. Bu anlamda cana cinsellik de dense can, ruh için değerini yitirmez.

Tekrar etmeliyim ki, bu adlandırmalar ve adlandırmaların değişmesi, anlattığımız olayın özüne yaklaşamaz bile. Var olan her şey gibi bu olay da rasyonel bilinç kavramlarıyla derinlemesine kavranamaz, bu yüzden hastalarım da bunun gereğince daha uygun ve etkili olduğu için sembolik temsil ve yorumları tercih ediyorlar.

Böylelikle terapi maksatlarım ve görüşlerim hakkındaki meseleyi kabaca ele alan bir konuşmada söyleyebileceğim hemen her şeyi söylemiş oldum. Bu, bir teşvikten fazlası olamaz ama bu kadarı bile olsa memnun kalacağım.

VI

MODERN PSİKOTERAPİNİN PROBLEMLERİ[13]

Psikoterapi, yani ruhun tedavisi ve ruhani tedavi, popüler algıda bugün psikanalizle bir tutuluyor.

"Psikanaliz" sözü kamuya öyle mal oldu ki bu sözü kullanan herkes, bununla kastedileni de anlıyor görünüyor. Fakat bu sözün aslında söylediği şeyi, alaylı olmayanlar çoğunlukla bilmiyor: – kelimeyi ortaya atan kişinin isteğine göre – bu sadece, ilk defa Freud'un kullandığı, ruhani belirti komplekslerini bastırılmış belli dürtü olaylarına indirme metodudur; bu prosedür gerekli algı olmadan mümkün olmayacağından psikanaliz kavramı belli teorik şartları, yani Freud'un cinsellik teorisini de, yazarının bizzat ve apaçık talep ettiği üzere, içine alır. Oysa sıradan kimse psikanaliz kavramını, bilim metoduyla ruhu anlamaya çalışan âdeta her modern uğraş için kullanır. Adler ekolü de "psikanaliz" başlığı altına sokulmaya göğüs germek zorunda, halbuki Adler'in görüşü ve metodu, açıktır ki, Freud'unkiyle hiçbir şekilde bağdaşmaz. Buna binaen bizzat Adler de psikolojisini "psikanaliz" diye değil, "ferdî psikoloji" diye niteler, ben de kendi yaklaşımım için "analitik psi-

[13] 1929'da *Schweizerisches Medizinisches Jahrbuch* ve 1950'de *Seelenprobleme der Gegenwart*, 5. Baskı, s. 1'de yayımlanmıştır.

koloji" ifadesini tercih edip bununla, "psikanaliz", "ferdî psikoloji" ve *kompleks psikoloji* sahasındaki diğer çalışmaları kapsayan genel bir kavramı kastediyorum.

Sıradan kimse sanar ki insan ruhu tek olduğundan psikoloji de tek olacaktır, bu yüzden yapılan ayrımları ya sübjektif sivri zekâlılık veya küçük insanların büyüklük taslama çabaları diye görür. "Analitik psikoloji" altında anlaşılmayan diğer çabaları da saysam "psikoloji"lerin listesini kolayca uzatabilirdim. Gerçekten de bilhassa birbirlerini anlamayıp bu yüzden diğerlerini geçerli saymayan, karşılıklı mücadele halinde çok sayıda farklı metot, bakış açısı, görüş ve kanaat vardır. Zamanımızın psikolojik fikirlerinin çok yönlülüğü ve çeşitliliği sahiden de şaşırtıcıdır ve sıradan kimse için hemen kavranamayacak, kafa karıştırıcı bir haldedir.

Bir patoloji ders kitabında, bir hastalık için çeşitli yapıda çok sayıda ilacın olduğu görülse, bundan bu ilaçların hiçbirinin çok etkili olmadığı sonucu çıkarılabilir. Bizi ruha götürecek değişik değişik yollar gösterilince de bu çok sayıdaki yoldan hiçbirinin, hele de taassupla övünen birinin, mutlak olarak hedefine ulaşamayacağı farz edilebilir. Gerçekten de çağımız psikolojilerinin çokluğu bir mahcubiyet ifadesidir. Ruha erişmek, özellikle de ruhun kendisi gittikçe büyük bir zorluk, Nietzsche'nin ifadesiyle "boynuzlu bir problem" olarak kendini göstermektedir – dolayısıyla itiraz kabul etmez bu bilmeceye farklı farklı cephelerden yaklaşma uğraşları çoğalmaktadır. Bundan da mecburen, bakış açısı ve fikirlerde ihtilaflı bir çokluk meydana gelmektedir.

"Psikanaliz"den bahsettiğimizde bunun dar tanımıyla sınırlı kalmadığımız, günümüzde ruhani dertlerin çözümü uğruna kalkışılan ve analitik psikoloji kavramı altında topladığımız tüm gayretlerin başarılarından ve başarısızlıklarından söz ettiğimiz konusunda benimle hemfikir olacaksınızdır.

Şu da var – tecrübe gerçeği olarak insan ruhu bugün birdenbire neden böyle ilginç bir hal aldı? Durum binlerce yıl boyunca böyle değildi. Yeri burası değilmiş gibi görünen bu soruyu sadece ortaya atmak istiyorum, cevaplandırmak değil. Yeri aslında bura-

sı, çünkü bugünkü psikoloji merakının son maksadı bu soruyla bir yerden bağlantılıdır.

Bugün kabaca "psikanaliz" altında söylenen her şeyin aslı, tıbbi uygulamaya dayanır, bu yüzden bu kavram ekseri tıbbi psikolojidir. Hekimin danışma odası bu psikolojiye gözden kaçırılmayacak damgasını vurmuştur, bu kendini sadece terminolojide değil, teorik yaklaşımların oluşmasında da gösterir. Her yerde önce hekimde olması gereken sosyal bilimler ve biyoloji şartına rastlarız. Akademik sosyal bilimlerle modern psikoloji arasındaki yabancılaşmanın büyük kısmı bundan meydana gelmiştir, çünkü beriki, açıklamalarını temelde irrasyonel tabiattan hareketle yaparken diğerleri zekâyı baz alır. Tabiatla zekâ arasındaki kapatılması zaten zor olan bu mesafe, sıklıkla zanaatmış hissi uyandıran ve yardımsever bir anlayış talebinde bulunan tıp ve biyoloji isimlendirmeleriyle daha da büyür.

Bu sahadaki kavram karmaşası konusundaki önceden belirttiğim genel yorumlarımın uygunsuz olmadığı kanaatini ifade ederken şimdi asıl görevimize dönmek, yani analitik psikolojinin icraatlerini göstermek istiyorum.

Psikolojimizin çabalarının olağanüstü çeşitliliğine bakılırsa, özet mahiyetinde bakış açıları oluşturmak büyük zahmetlere katlanmadan mümkün olmayacaktır. Onun için niyet ve icraatleri sınıflara veya – daha iyi ifadesiyle – kademelere ayırmaya çalışırsam bu belki de, bir arazinin üzerine yayılmış trigonometrik bir ağda bulunabilecek keyfiliğe benzer bir ithama maruz kalabilecek geçici bir girişimin belirgin ihtiyatıyla gerçekleşecektir. Buna rağmen nihai sonucu *itiraf, aydınlanma, terbiye* ve *dönüşüm* olmak üzere dört kademe açısından gözlemlemeye cüret edeceğim. Bu çok da yabancı olmayan nitelemeleri aşağıda açıklamak istiyorum.

Tüm analitik ruh tedavisinin en başı, günahların itirafı modelinde yatmaktadır. Fakat bu kaynak bir neden bağlantısı değil de irrasyonel, psişik bir kökün bağlamı olduğundan, meseleye uzak duran kimse için, psikanalizin temellerini, dinî günah çıkartma müessesiyle alakalandırmak pek mümkün değildir.

İnsan zekâsı günah fikrini bulmayı başarır başarmaz ruhun sakladığı şey, yani analitik lisanıyla, bastırılan şey meydana gelmiştir. Saklanan şey sırdır. Sırlara sahip olmak sırrı saklayanı toplumdan yabancılaştıran ruhani bir zehir etkisi yapar. Bu zehir küçük dozlarla belki paha biçilmez bir şifa maddesi, hatta ferdin tüm farklılığı için vazgeçilemez bir ön şart olabilir, hem de insanın iptidai kademede bile, ruhunu ölümcül bir tehlikeye atan, salt toplumun bilinçdışında akıp gitmekten kendini korumak için sır uydurmaya varacak kadar önüne geçilemez bir ihtiyaç duyacak kadar. Bilindiği üzere kült sırlarıyla, çok yaygın olan kadim kutsamalar bu farklılaşma içgüdüsüne hizmet ederler. Hristiyanların ayinleri bile ilk kilisede esrarlı sayılmaktaydı ve aynı vaftiz gibi, ayrı mekânlarda kutlanıp sadece alegorik olarak kinayeli bir dille zikrediliyorlardı.

Birçok kimseyle paylaşılmış bir sır ne kadar teşvik edicisiyse şahsi bir sır da o derece mahvedicidir. Bu sır, onu saklayan talihsiz kimseyi diğer insanların olduğu cemiyetten koparıp atan bir suç etkisi gösterir. İnsan sakladığı şeyin farkındaysa bunun zararı, insanın bir şeyleri gizlediğini ve ne gizlediğini bilmemesinden çok daha azdır. Bu durumda gizlenen içerik bilinçli şekilde saklı tutulmaz, bilakis insan onu kendinden bile saklar; bu içerik münferit bir kompleks olarak bilinçten ayrılıp bilinçdışı ruhun sahasında bir tür özel varlığa kavuşur, bilincin müdahale ve düzeltmeleriyle rahatsız edilmez. Bu kompleks, tecrübelerin gösterdiği üzere, kendi başına tuhaf bir hayal gücü faaliyeti geliştiren küçük, içine kapalı bir ruh oluşturur âdeta. Hayal gücü, bilincin ket vurmasının tavsadığı veya uykudaki gibi tamamen kesildiği yerlerde ortaya çıkan, ruhun bir otomatizmidir. Hayal gücü uykuda rüya olarak zuhur eder. Fakat biz uyanıkken de bilinç eşiğinin altından rüya görmeye devam ederiz, bunu da özellikle bastırılmış veya bir şekilde bilinçdışına atılmış komplekslerle yaparız. Şunu da söyleyelim ki, bilinçdışı içerikler asla eskiden bilinçte olan ve bastırılarak yavaş yavaş bilinçdışına atılan komplekslerden ibaret değildir, bilinçdışının da bilinmez derinliklerden büyüyüp gitgide bilince ulaşan kendine has içerikleri vardır. Öyleyse bilinçdışı ruhu kesinlikle,

bilinçten sınır dışı edilmiş içerikler için sıradan bir kap olarak tasavvur etmemek lazımdır.

Bilinç eşiğine ya aşağıdan yanaşan veya çok az altına inmiş olan tüm bilinçdışı içerikler bilince tesir edip dururlar. Bu tesirler – o içerik bilinçte böyle görünmediği için – mecburen dolaylı tesirlerdir. Bilincin çoğu *hatalı hareketleri* böyle rahatsızlıklardan kaynaklanır, hepsi – tıbbın ifadesiyle – psikojen tabiatta olan tüm *nevroz belirtileri* de böyledir. (Bomba patlaması vs. gibi şokların etkileri istisnadır.) En hafif nevroz şekilleri bilincin yanlış hareketleridir – mesela sürçülisan etmek, isim ve tarihleri aniden unutmak, kişileri incitebilecek beklenmedik beceriksizlikler, yanlış anlaşılmalar ve hatıra halüsinasyonları – insan bir şeyler söylediğini veya yaptığını sanır – duyulan veya okunan şeyler hakkında doğru olmayan düşünceler vesaire.

Tüm bu vakalarda esaslı bir araştırmayla dolaylı ve bilinçdışı olarak bilincin çalışmasını bozup değiştiren bir içeriğin varlığı ispat edilebilir.

Bu yüzden genelde bilinçdışı bir sırrın yol açtığı hasarlar bilinçli olanlara göre daha büyüktür. Nispeten zayıf mizaçlı kimselerin intihar dürtüsüne neredeyse karşı koyamayacağı zor yaşam şartları sonucunda intihara meyil gösteren fakat akıllanıp bu meyli bilinçli hale geçmekten alıkoyan ve bu şekilde bilinçdışı bir intihar kompleksi oluşturan çok sayıda hasta gördüm. Bilinçdışı intihar dürtüsü türlü türlü tehlikeli tesadüflere yol açıyordu, mesela tehlikeli bir yerde ani baş dönmesi, bir arabanın önünde duraksama, öksürük şurubu yerine tuz ruhuna uzanma, aniden tehlikeli akrobatik hareketler yapma isteği ve benzeri şeyler gibi. Bu durumlarda intihar dürtüsünün bilincine varmayı başarabilirlerse, bilinçli tercihin intihar imkânlarını görüp bunlardan kaçınmasıyla bilinçli akıllılık engelleyici, dolayısıyla da yardım edici şekilde müdahale etmiş oluyordu.

Tüm şahsi sırlar, böyle olsun olmasın, herkesçe inanılan ahlak bakımından günah ve suç etkisi yapar.

Bir başka saklama şekli de kendini zapt etmektir. Genelde zapt edilen şey *afekt*, yani şiddetli heyecanlardır. Burada da vurgulanma-

lıdır ki zapt etmek faydalı ve şifalı bir erdemdir, bu yüzden en erken ahlaki sanatlardan biri olarak şahsi disiplini, iptidai kavimlerde bile görürüz, burada şahsi disiplin çoğunlukla soğukkanlılıkla acıya ve korkuya katlanma ve münzevi bir mahrumiyet şeklinde, kutsanma ritüelinin bir parçasıdır. Fakat burada, kendini zapt etme, diğerleriyle paylaşılan bir teşebbüs halinde, gizli bir cemiyetin içinde uygulanır. Fakat bu zapt ediş şahsa özgüyse – ve dinî bir yaklaşımla da alakası yoksa – aynı şahsi sırlar gibi bu da zarar verici hale gelebilir. Aşırı erdemli kimselerin malum keyifsizlikleri ve alınganlıkları da buradan kaynaklanır. Zapt edilen afekt de insanın sakladığı, kendinden bile gizleyebildiği bir şey, başta erkeklerin öne çıktığı bir kabiliyettir, oysa birkaç istisna hariç kadınlar, zapt ederek afektleri incitmekten, tabiatları icabı kaçınırlar. Zapt edilen afekt de bilinçdışı sır gibi izale edici, rahatsız edici ve kusurludur. İnsanlıktan bir sır sakladığımızda nasıl tabiat bundan bir şekilde alınıyorsa, beraber yaşadığımız kimselerden duygularımızı saklayınca da buna gücenmektedir. Tabiatın bu bakımdan bariz bir *horror vacui*, yani boşluk korkusu vardır, bu yüzden uzun vadede hiçbir şey, temeli, zapt edilen şiddetli heyecanlar olan ılıman ahenkten daha dayanılmaz değildir. Bastırılan duygular sıklıkla sırla aynı şeydir. Fakat çoğunlukla, söylenmeye değecek bir sır değil, ancak başlangıcı tamamen bilinçli bir durumdan çıkan, bilinçdışında tutulan afektler vardır.

Sır mı ağır basıyor, afekt mi, bunu muhtemelen farklı nevroz şekilleri belirler. Her halükârda afektler açısından çok cömert olan isteri, temelde sırra dayanır, halbuki dikkafalı psikastenik biri afektleri hazmetme bozukluğundan mustariptir.

Sır ve kendini zapt etme, tabiatın, nihayetinde hastalıkla cevap verdiği hasarlardır – elbette bu sır ve zapt ediş sadece şahsi olduğunda. Fakat başkalarıyla birlikte yapılırlarsa, tabiat bundan memnun kalır, hatta o zaman bunlar faydalı erdemler bile olurlar. Mahzurlu olan sadece, kişinin bunları kendine saklamasıdır. Sanki insanlığın, birlikte yaşadığı insanların karanlık, tamamlanmamış, ahmak ve kusurlu taraflarına dair silinemez bir hakkı varmış gibidir, çünkü kendini korumak için gizli tutulan şeyler bu türdendir. Adiliğini sakla-

mak da, tıpkı bu adiliği yaşamak kadar tabii bir günah gibi görünür. Bir yerlerde bir zaman kendi varlığını devam ettirmenin ve kendini kabul ettirmenin gururundan vazgeçip insan olarak kusurlarını itiraf eden herkesi hassas şekilde cezalandıran bir tür maşeri vicdan varmış gibi görünür. Bu olmasa aşılamayacak bir duvar, insanı, insanlar arasında bulunduğu canlılık hissinden ayırır.

Çetrefilli ifade etmeden, samimiyetle günah çıkarmanın muazzam önemi buradan anlaşılır, antik devrin belki tüm kabul törenlerinin ve esrarengiz kültlerinin bildiği bir hakikattir bu, aynı şu esrarengiz antik sözün ispat ettiği gibi: "Sahip olduğunu bırak, o zaman kabul edileceksin."

Bu sözü kolaylıkla psikoterapi problemlerinin ilk kademesinin sloganı olarak görebiliriz. Zira psikanalizin başları aslında eski bir hakikatin bilimle yeniden keşfinden başka bir şey değildir. İlk metoda verilen isim, yani *Katharsis*=arınma bile antik ayinlerin yaygın kavramlarından biridir. Asıl Katharsis metodunun özü, hipnoz aletleriyle veya bunlar olmadan, hastayı mümkün olduğunca bilincinin arka planına, yani şarkın yoga sistemlerinde meditasyon veya murakabe durumu olarak görülen bir duruma göndermekte yatar. Fakat yogadan farklı olarak gözlemin nesnesi, ister resimler olsun ister içeri yönelen bakışa en azından gölge halinde görünmek için karanlık bir zeminde bilinçdışının görünmezliğinden kurtulan hisler olsun, alaca hayal izlerinin tek tük ortaya çıkmasıdır. Böylelikle bastırılmış ve kaybedilmiş olanlar tekrar geri döner. Bu bile kârdır – bazen utanç verici olsa da – zira adi olan da ayıp olan da bana aittir, bana cevher ve beden verir, benim *gölgem*dir. Gölgem olmadan nasıl cevherim olur? Karanlık olan da benim bütünlüğüme aittir ve ben gölgemin bilincine vararak herkes gibi benim de bir insan olduğumu hatırlarım. Her ne olursa olsun, kendi bütünlüğünü başta sessizce yeniden keşfetmekle, nevrozun yani bölünmüş kompleksin ortaya çıktığı önceki durum telafi edilmiş olur. Susmakla bu izolasyon uzatılabilir ama hasarlar sadece kısmen iyileşir. Fakat itiraf ederek kendimi, ahlaki

sürgünün külfetinden kurtulmuş halde tekrar insanlığın kucağına bırakırım. Katharsis metodu *bütünüyle itirafı*, yani sadece bir vakanın zekâyla tespitini değil, aynı zamanda zapt edilen afektleri harekete geçirmeyi, vakanın kalple tespitini de amaçlar.

Tahmin edileceği gibi böylesi bir itirafın saf ruha etkisi büyük, iyileştirme başarısı şaşırtıcıdır. Fakat bizim psikolojimizin başlıca başarısını sadece birkaç hastanın iyileştirilmesinde değil, daha ziyade itirafın öneminin sistematik şekilde vurgulanmasında görmek istiyorum. Zira bu hepimizi ilgilendirir. Herkes herkesten bir şeyler saklayarak bir şekilde ayrıdır, insanlar arasındaki uçurumlar, itirafın dayanıklı köprüsünün basit bir yedeği olarak, kanaatlerle illüzyonların aldatıcı köprüleriyle kapatılmıştır.

Bununla kesinlikle bir talebi ifade etmek istemiyorum. Herkesin günahlarını karşılıklı itiraf etmesi ne kadar yavan olurdu, tahmin bile edilemez. Psikoloji sadece, burada birinci dereceden yaralı bir nokta olduğunu tespit eder. Bu nokta doğrudan tedaviye alınamaz, çünkü bir sonraki kademenin, yani *aydınlanma*nın göstereceği üzere bu nokta yine çok sivri boynuzları olan bir problemdir.

Apaçık meydandadır ki Katharsis her derde deva olarak kendini ispat etse modern psikoloji itiraf kademesinde kalakalırdı. Birincisi ve her şeyden önemlisi; hastaları, gölgeyi idrak edebilecek kadar bilinçdışına yaklaştırmak daima mümkün olmuyor. Daha ziyade birçokları – özellikle de bilinçleri güçlü, karmaşık mizaçlar – bilince o kadar kenetlenmiş oluyor ki onları buradan hiçbir şey kurtaramıyor. Bunlar bilinci arkaya itmeye yönelik her gayrete karşı çok şiddetli direnç gösterebiliyor, hekimle bilinçleri yerindeyken konuşmak ve güçlüklerini akılla tasvir edip açıklamak istiyorlar. İtiraf edecek yeterince şeyleri vardır, bunun için bilinçdışına müracaat etmeleri lazım değildir. Böyle hastalarda bilinçdışına yaklaştırma teknikleri gereklidir.

Katharsis metodunun uygulamasını en baştan önemli ölçüde sınırlayan gerçeklerden biri budur. Diğer bir sınırlama sonradan gelip bizi, ikinci kademenin, yani aydınlanmanın problemlerine

götürür. Belli bir vakada Katharsis itirafının vuku bulduğunu farz edelim, nevroz kaybolmuş, yani belirtileri görünmez olmuştur. Hasta burada, iyileşti diye taburcu edilebilirdi. Ama hasta adam – veya bilhassa kadın – orayı terk edememektedir. Anlaşılan hasta, itirafıyla hekime bağlanmıştır. Bu anlamsız görünen bağ, zorbaca kestirilip atılırsa fena bir düşüş yaşanır. Tipik, âdeta tuhaf bir şekilde, bazı vakalarda hiçbir bağ da kurulmayabilir, hasta iyileşmiş gibi oradan ayrılır, sosyal intibakı pahasına kendine Katharsis uygulamaya devam edecek kadar ruh haline hayran kalmıştır. Bilinçdışına ve kendisine bağlanmıştır ama hekime değil. Bu hastaların durumu vaktiyle yeraltı ilahesini yeryüzüne çıkarmak için Hades'e inen Theseus'la yoldaşı Peirithoos'un hali gibidir; aynı onların inmekten yorulup orada bir müddet oturmaları ama kayayla bütünleştikleri için bir daha kalkamamaları gibi.

Bu tuhaf ve kestirilemeyen tesadüfler de Katharsis'in iyi niyetlerinin ulaşamayacağı görülen ilk söylediğimiz vakalar gibi aydınlanmaya ihtiyaç duyar. Görünüşte bu iki hasta kategorisi birbirinden tamamen ayrı olsa da, aydınlanma ikisi için de aynı noktada, yani Freud'un da doğru anladığı şekilde, sabitlenmelerde başlar. Bu gerçek, son kategoride, özellikle de Katharsis yapıldıktan sonra hekime bağlanan vakalarda çok belirginleşir. Benzer şeyler hipnoz tedavisinin nahoş sonucu olarak da gözlemlenmiş, fakat böylesi bir bağın iç mekanizmaları nedir, anlaşılamamıştır. Söz konusu bağın, özü itibarıyla yaklaşık olarak babayla çocuk arasındaki ilişkiye tekabül ettiği artık meydana çıkmıştır. Hasta, görüp anlasa da karşı koyamayacağı bir tür çocuksu bir bağlılığa kapılır. Bu sabitlenmenin çok olağanüstü bir gücü bile olabilir, bu öyle şaşırtıcıdır ki arkasında sıra dışı nedenlerin olduğu sanılabilir. Bağlanma bilincin dışında seyreden bir süreç olduğundan hastanın bilinci, bunun hakkında bir şey söyleyemez; bu yeni güçlükle nasıl başa çıkılır sorusu bu yüzden ortaya atılmıştır. Açıktır ki burada yeni bir nevroz oluşumu, neredeyse tedavinin yol açtığı yeni bir belirti söz konusudur. Durumun gözden kaçmayan görünüşteki alameti, babanın

duygu yüklü hatıra resminin hekime aktarılmış olması, hekimin de böylelikle ister istemez baba olarak görünmesi ve baba olarak hastasını bir dereceye kadar çocuğu haline getirmesidir. Elbette hastanın çocuksuluğu demin meydana gelmemiştir, bu çocuksuluk aslında hep mevcuttu ama daha öncesinde bastırılıyordu. Şimdiyse yüze çıkmıştır ve ne zamandır eksikliğini hissettiği baba yeniden bulunduğuna göre çocuk çağındaki aile durumunu tekrar kurmak ister. Freud bu belirtiye uygun şekilde *aktarım* demiştir. Yardım eden hekime belli bir bağlılık oluşması başta gayet normal ve insanın anlayabileceği bir tezahürdür. İşin anormal ve beklenmedik tarafı bu bağlılığın çok çetin ve bilinçle düzeltilemeyecek kadar erişime kapalı olmasıdır.

Bu bağın tabiatını biyolojik yönüyle en azından aydınlatmış, böylelikle psikolojik anlayışın çok önemli bir gelişme kat etmesini sağlamış olan Freud'un büyük başarılarından biridir bu. Bu bağa bilinçdışı hayallerin varlığının sebep olduğu bugün su götürmez şekilde ispatlanmıştır. Bu hayallerin aslında *ensest* denecek bir karakteri vardır. Böylece bu hayallerin bilinçdışı kalması yeterince açıklanmış görünür, zira en umarsız bir itiraftan bile, zaten pek bilinçli de olmayan böylesi hayalleri ifşa etmesi beklenemez. Freud'un ensest hayallerinden hep, sanki bunlar bastırılıyormuş gibi bahsetmesine rağmen, biriken tecrübeler gösterdi ki bunlar birçok vakada ya hiç bilincin içeriği olmamış veya en azından sadece belli belirsiz imalar halinde bilinçli olmuşlardır, bunun sonucunda da bilinçli niyetle bastırılamamışlardır. Son araştırmaların durumuna göre bu yüzden, ensest hayallerin aslen hep bilinçdışı olmaları ve analitik metotla zor zahmet gün yüzüne çıkarılana dek böyle kalmaları daha muhtemeldir. Fakat bununla bilinçdışını meydana çıkarmanın tabiata uygunsuz bir müdahale olduğu anlamı çıkmamalı. Elbette bu, ruha cerrahi operasyon yapmaya benzer, fakat ensest hayalleri, belirtiler kompleksini aktarmaya sevk ettiğinden muhakkak gereklidir. Bu operasyon gerçi görünüşte suni bir ürün gibidir, bununla beraber olağandışı bir yönü vardır.

Özünde Katharsis metodu, normalde bilincin kısımları olması gereken, fark edilebilir içerikleri ben'e geri döndürürken, aydınlanma, aktarım için bu şekliyle fark edilmeleri pek mümkün olmayan içerikleri taşır. İtiraf ve aydınlanma kademeleri arasındaki prensipteki fark budur.

Demin iki farklı vaka kategorisinden bahsettik: Katharsis'in ulaşamayacağı anlaşılan vakalardan ve Katharsis yapılınca sabitlenmeye yakalananlardan. Sabitlenme veya nakil gerçekleştirenleri zaten ele aldık. Fakat sözünü ettiğimiz gibi, bunların yanı sıra bir de hekim yerine daha ziyade kendi bilinçdışına bağlanıp bu bağın içine tıkılıp kalan vakalar mevcut. Bu vakalarda ebeveyn fikri, insani bir nesneye aktarılmaz, aynı çekim kuvvetini uygulayıp aktarımla aynı bağı kurduran bir hayal mahsulü olarak kalır. Katharsis'in mutlak sonucu olmayan ilk kategori, Freud'un araştırmaları ışığında, ilgili kişilerin, daha tedaviye başlamadan, ebeveynleriyle bir özdeşlik ilişkisi içinde bulundukları gerçeğiyle açıklanır, bu ilişki, Katharsis'e başarıyla karşı koymalarını sağlayan bir otorite, bağımsızlık ve eleştiri bahşeder onlara. Bunlar genelde, diğerleri gibi çaresizce ebeveyn imagosunun kurbanı olmayan, bilincinde olmadan kendilerini ebeveynleriyle bir tutarak bu eylemlerini hâkimiyet altına alan tahsilli, sıradan olmayan kimselerdir.

Salt itiraf, aktarım fenomeni karşısında akim kalır, bu yüzden Freud kendini, Breuer'in Katharsis metodunun asıl halini etraflıca değiştirmeye mecbur görür. Sonrasında, yaptıklarına "yorum metodu" demiştir.

Bu gelişme gayet mantıklıdır, zira özelde aktarım ilişkisi aydınlanma ister. Bu ilişkinin bunu ne kadar yaptığı konusunda sıradan kimse hesap veremez, kendini aniden anlaşılmaz, hayali idrakler örgüsüne dolanmış bulan hekimin durumu ise daha kötüdür. Hastanın hekime aktardığı şeylerin yorumlanması, yani aydınlatılması lazımdır. Fakat hasta neyi aktardığını kendi de bilmediğinden hekim, hastanın elde bulunan hayal kırıntılarını yorumlama analizine tabi tutmalıdır. Bu türden en yakın ve önemli ürünler *rüyalar-*

dır. Bu yüzden Freud rüya sahasını başta sadece içinden çıkılamadığı için bastırılmış arzuların muhtevası açısından incelemiş ve bu çalışma sırasında, demin bahsettiğim ensest içerikleri keşfetmiştir. Elbette bu araştırmada sırf dar anlamda ensest malzeme değil, insan tabiatının muktedir olduğu akla gelebilecek tüm ayıplar ortaya çıkmıştır. Bu liste de, malum, çok uzun. Listeyi kısmen tüketmek için bir ömürlük çalışma lazım geldi.

Freud'un aydınlatma metodunun sonucu, bizden önceki hiçbir devirde olmadığı şekliyle, insanın karanlık tarafının titiz şekilde işlenmesidir. Bu, insanın özü hakkındaki tüm idealist illüzyonlara karşı düşünülebilecek en etkili panzehirdir. Bu yüzden her yerde Freud'a ve ekolüne kaşı dehşetli bir isyan çıkmasına şaşmamalı. Prensipte illüzyonist olanlar bir kenara, tek şunu vurgulamak istiyorum ki, aydınlatma metodunun muhalifleri arasmda insanın karanlık yönleri hakkında illüzyona kapılmayıp bununla beraber insanın tek taraflı olarak karanlık yönüyle açıklanamayacağı itirazında bulunanlar var. Nihayetinde temel olan gölge, yani karanlık taraf değil, bu gölgeyi oluşturan vücuttur.

Freud'un yorum metodu geriye döndüren, *redüktif* denen bir açıklamadır, abartılıyorsa ve tek yönlüyse, tahripkâr olur. Psikolojik idrakin Freud'un aydınlatma çalışmasından elde edeceği büyük kazançsa, insan tabiatının ve sadece insanın değil, onun eserlerinin, kurumlarının ve inançlarının da karanlık bir tarafı olduğu gerçeğidir. En saf ve kutsal görüşlerimiz bile derin, karanlık temellere otururlar, sonuçta insan bir evi illa mahyadan aşağı doğru değil, bodrumdan yukarı doğru da açıklayabilir, ki evler çatıdan değil, temelden başlanarak inşa edildiği, bundan başka, hal değiştiren her şey basit ve ham olandan başladığı için bu açıklama, genetik açıdan daha doğru olmak avantajına sahiptir. Salomon Reinachs'ın son akşam yemeğine uyguladığı iptidai, totemistik görüşlerinin anlamlı olduğunu, düşünen hiçbir insan inkâr edemez. Onun için ensest hipotezinin Yunan tanrı mitlerine uygulanmasını da aynı şekilde reddedemeyecektir. Işıl ışıl şeyleri karanlık tarafından yorumlayıp

bununla onları belli miktarda, ilk devirlerin üzücü kirine düşürmek elbette acı verici bir his olacaktır. Fakat bu türden bir şey karanlık yönünden açıklamakla mahvoluyorsa ben bunu da güzel şeylerin bir zaafı ve insanın zayıflığı olarak görürüm. Freud'un yorumları üzerine dehşete kapılmanın sebebi, yükseklerin daima çukurların üzerinde durduğunu ve "les extrêmes se touchent"[14] cümlesinin gerçekten kesin hakikatlerden biri olduğunu bilmeyen barbar veya çocuksu saflığımızdır sadece. Karanlık tarafından açıklandı diye aydınlık şeyin artık var olmadığını düşünüyorsak yanlış budur. Bu Freud'un da kapıldığı üzücü bir yanılgıdır. Işık karanlıksız, iyi kötüsüz olmaz. Bu sebepten aydınlanmanın Batı'nın illüzyonlarına ve kısıtlanmışlıklarına uğrattığı sarsıntıdan yakınmadığım gibi bunları, önemi önceden kestirilemeyecek zaruri ve tarihî bir düzeltme olarak karşılarım; zira bu düzeltmeyle çağdaşımız Einstein'da matematik ve fizik açısından vücut bulan felsefî bir görecelik ortaya çıkar; bu aslında, tesirinin nasıl olacağı şimdilik kestirilemeyen uzak bir şark hakikatidir.

Entelektüel fikirlerden daha etkisiz bir şey yoktur. Fakat bir fikir, bambaşka sahalarda, görünüşte tarihî bir neden ilişkisi olmadan yer edinen *ruhani bir gerçek* ise, buna dikkat kesilmek lazımdır. Çünkü ruhani gerçekler olan fikirler, insandan ve onun aklından daha güçlü olan, mantıken ve ahlaken çürütülemeyecek ve dokunulamayacak kuvvetler gösterir. İnsan gerçi bu fikirleri yaptığını sanır fakat gerçekte bu fikirler onu yapar, öyle ki insan farkına varmadan bunların salt sözcüsü halini alır.

Tekrar sabitlenme problemimize dönecek olursak; aydınlanmanın hangi etkileri gösterdiği meselesini ele almak isterim. Sabitlenmeyi, karanlık arka planına doğru takip etmek hastanın konumunu kıymetsizleştirir; hasta, talebinin işe yaramaz çocuksuluğunu görmeden edemez, böylelikle vakalardan birinde, keyfî otoritenin yüksek konumundan belki iyileştirilebilecek belli bir güvensizliğin daha mütevazı seviyesine inecek, başka bir vakada ise başkalarından

---

14 Aşırılar birbirine değer (ç.n.)

talepte bulunmanın, kendine ait daha büyük bir sorumlulukla ikame edilecek çocuksu bir rahatlık olduğu zaruretini görecektir.

Kime idraki bir şey söylüyorsa, bu kimse bundan ahlaki sonuçlar çıkaracak ve şimdiye kadar onu ya çocukluk cennetine inatla tutunmaya yahut hiç değilse gözlerini o yöne çevirmeye sevk etmiş kuvvetleri ve hasretleri işi ve yaşamı ilerlerken tüketmek için, yetersizliğine ikna olmuş halde, hayat mücadelesine dalacaktır. Normal intibak ve kendi işe yaramazlığına tahammül, mümkün olduğunca az hissilik ve yanılgı halinde, ona yol gösteren ahlaki fikirleri olacaktır. Zayıflık ve baştan çıkarma mekânı olarak, ahlaki ve sosyal mağlubiyet sahası olarak bilinçdışına sırt çevirme de bunun zaruri sonucudur.

Artık hastanın önüne çıkan problem *sosyal bir insan olma terbiyesi* problemidir. Böylelikle üçüncü kademeye ulaşırız. Ahlaken hassas çoğu mizaç için yeterli motivasyon gücüne sahip olan salt idrak, ahlaki hayal güçleri daha düşük olan insanlarda başarısızlığa uğrar. Böyle insanlarda dışarıdan, acil bir durum sıkıştırmazsa, hakikatinden çok emin olunsa bile idrak yetmez; akla yatkın yorumu gerçi anlamış olsalar da temelde bundan şüpheye düşen kimselerden bahsetmiyorum bile. Yine bunlar gerçi redüktif açıklamayı anlayan ama beklenti ve ideallerinin kıymetini yitirmesiyle yetinemeyen, manen daha gelişmiş insanlardır. Bu vakalarda da idrak kuvveti başarısız kalacaktır. Aydınlatma metodu idrak edilen şeylerden kendi başına ahlaki çıkarımlarda bulunabilen hassas mizaçları şart koşar daima. Bununla birlikte aydınlatma, yorumlanmamış salt itiraftan daha öteye gider, çünkü aydınlatma en azından zekâyı yapılandırıp böylelikle belki de yardımcı müdahalede bulunabilecek uyuyan kuvvetleri uyandırır. Çoğu vakada aydınlatmanın, ardında anlayışlı olmakla birlikte işe yaramaz bir çocuk bıraktığı yine de değişmez bir gerçek olarak kalır. Buna ilaveten Freud'un *hevesi* ve hevesin tatmini açıklamasının temel prensibi, gelişmelerin de gösterdiği gibi, tek yönlüdür, bu yüzden yetersizdir. Bütün insanlar bu noktadan açıklanamaz. Şüphesiz hepsinde bu nokta vardır ama bu her yerde temel mesele değildir. Aç kimseye güzel bir tablo hediye edilsin, o,

ekmeği tercih edecektir. Âşık birini Birleşik Devletler başkam ilan edin, sevgilisini kucaklamayı her şeye yeğleyecektir. Sosyal intibak ve sosyal konumla güçlük yaşamayan tüm insanlar ortalama olarak, bu intibakın alt kısmında kalan, yani diğer bir deyişle, sosyal yetersizlikten ötürü saygınlık ve iktidar ihtiyacı hisseden kimselere göre daha ziyade, heves noktasından açıklanabilir. Babasının izini takip edip sosyal iktidara kavuşan ağabey, heveslerinin sıkıntısını duyacaktır, babasıyla ağabeyinin kendisine baskı yapıp mağdur ettiğini düşünen küçük kardeş ise hırs ve saygınlık ihtiyacıyla hareket edecek ve diğer her şeyi ikinci plana itecek, öyle ki bunlar onun için problem teşkil etmeyecek veya önemsiz birer problem olacaktır.

Aydınlanma sisteminde Freud'un eski öğrencisi Adler'in düştüğü, hissedilir bir boşluk vardır. Adler ikna edici şekilde ispatlamıştır ki çoğu nevroz vakası heves prensibindense *iktidar dürtüsü* ile daha iyi ve tatmin edici açıklanabilmektedir. Yorumunun gayesi, kurmaca bir saygınlığa erişmek için nasıl belli semptomlar "uydurabileceğini" ve nevrozunu nasıl kullanabileceğini hastaya göstermektir. Aktarım eğilimi ve diğer sabitlenmeleri nasıl iktidar maksadına hizmet ediyor ve bu açıdan, vehmettiği baskılara "erkeksi bir protesto" gösteriyorsa, öyle. Adler'in niyeti açıkça, tek tutkusu saygınlık ihtiyacı olan, baskı görmüş veya sosyal açıdan başarısız olan kimsenin psikolojisidir. Bu vakalar nevrotiktir, çünkü hâlâ baskı gördükleri durumda olduklarını zannedip kurmacayla, yel değirmenlerine savaş açar, halbuki burada değirmenler, tam da en çok arzuladıkları hedefi en etkili şekilde imkânsız hale getirirler.

Adler temelde aydınlatma kademesinden başlar, aydınlatma burada demin bahsettiğimiz anlamdadır, bu açıdan Adler yine idrake çağrıda bulunur. Salt idrakten çok bir şey beklemeyip ayrıca sosyal eğitimin zaruretini açıkça görmesi, Adler'in alametidir. Freud araştırmacı ve yorumcu iken Adler başta eğitimcidir. Hastanın içindeki çocuğu gerçi değerli olan idrakiyle çaresiz bırakmayıp eğitimin tüm araçlarıyla onu, normal şekilde uyumlu biri yapmaya çalışması açısından Freud'un negatif mirasını üstlenir. Belli ki bu, sosyal intiba-

kın ve normalleşmenin insan varlığının çabalanması gerekli hedefi, mutlak elzem tarafı ve arzulanan tatmini olduğu kanaatinin temelinde gerçekleşir. Adler ekolünün yaygın sosyal etkisi ve göründüğü kadarıyla bilinçdışından, bunu inkâra kadar varan sırt çevirişleri bu temel tutumundan kaynaklanır. Freud'un bilinçdışını vurgulamasına karşı tereddüt, önceden de zikrettiğim gibi, intibak ve iyileşme için çabalayan her hastanın tabii yüz çevirmesine karşılık gelen kaçınılmaz bir tepkidir. Zira bilinçdışı, insan tabiatının, tarih öncesi bataklıklar da dahil, bütün kötü ve karanlık taraflarının salt bir kabından başka bir şey değilse, vaktiyle içine düşülen bu çamurda neden gerekenden uzun kalmak gerektiği gerçekten anlaşılmaz. Araştırmacı için su birikintisi harikalarla dolu bir âlem demekken, sıradan insan için bu, geride bırakmayı tercih edeceği bir şeydir. İki milyon tanrının olduğu bir panteonun zemininden kopması gerektiği için Budizmin başlangıçta nasıl tanrıları yoktu ise, psikolojinin de mecburen Freud'un bilinçdışı kavramı gibi temelinde negatif olan bir şeye mesafeli olması lazımdır. Adler'in yaklaşımının eğitim maksadı tam olarak Freud'un bıraktığı yerden devam edip bununla hastanın, artık belli bir idrake kavuşunca, normal hayata giden yolu bulma ihtiyacına cevap verir. Hastalığının nasıl ve nereden geldiğini bilmek ona elbette yetmez, çünkü sebepleri idrak etmek fenalığın ortadan kaldırılmasına nadiren yol açmıştır. Yanlış nevrotik yolların, her türlü idrake rağmen, yalnız öğrenilerek elde edilebilecek başka alışkanlıklarla ikame edilmedikçe kaybolmayan inatçı alışkanlıklara dönmesini göz ardı etmemek lazımdır. Bu ise gerçek eğitimle sağlanabilir. Kelimenin tam anlamıyla hastanın başka yollara "çekilmesi" lazımdır ki bunu da ancak eğitimci bir irade gerçekleştirebilir. Freud'un yolu başta, hepsi kötü birer hasta bakıcı ve eğitimci olan hekimlerle entelektüellerin hoşuna giderken, Adler'in yaklaşımının tam da hocalar ve ruhban sınıfı içinde neden bu kadar yankı uyandırdığı çok anlaşılırdır.

Psikolojimizin her gelişme kademesinin tuhaf kesinlikte bir yönü vardır. Esaslı sarsıntısıyla *Katharsis* şunu düşündürür: şimdi geldi, her şey meydanda, her şey biliniyor, bütün korkular yaşanıp

bütün gözyaşları döküldü, artık yola girmesi lazım. *Aydınlanma* da aynı kesinlikte şöyle der: artık nevrozun nereden geldiğini biliyoruz, en eski hatıralar ortaya çıkarıldı, son kökler yerinden söküldü; aktarım da çocukluk cennetinin arzuları gerçekleştiren bir hayalinden veya aile romanına düşüşten başka bir şey değildir; illüzyonların yok olduğu hayata açılan yol, yani normal hayatın yolu açık. *Eğitim* en son gelip eğri büyüyen ağacın hiçbir itirafla ve aydınlanmayla doğrultulamayacağını, ancak bahçıvanın becerisiyle hereğe tutturularak düzeltilebileceğini gösterir. Ancak şimdi normal intibak sağlanmıştır.

Hissen her kademenin içinde bulunan bu acayip kesinlik, bugün rüya tabirinden hiç haberi yokmuş görünen Katharsisçileri, Adler'den tek kelime anlamayan Freudcuları, bilinçdışının sözünü ettirmeyen Adlercileri beraberinde getirmiştir. Bunların her biri kendi kademesinin tuhaf kesinliğinin esiri olmuştur, kanaatlerin ve fikirlerin, bu sahada yön bulmayı bu derece güçleştiren karmaşası da buradan gelmektedir.

Peki her cihette bu kadar otoriter bir inatçılığa sebep olan bu kesinlik hissi nereden kaynaklanmaktadır?

Her kademede esasında kesin bir hakikat bulunduğunu ve onun için sürekli, bu özel hakikati en ikna edici şekilde ispatlayan vakalar olduğunu söylemekten başka şekilde kendime açıklayamam bunu. Yanılgılarla dolup taşan dünyamızda bir hakikat bile, buna uymayan birkaç istisna yüzünden elden kaçırılmayacak kadar kıymetli bir şeydir. Kim de hakikatten şüpheye düşerse, kaçınılmaz şekilde sadakatsiz bir haşere olarak görülür, onun için her tarafta tartışmalara, bir nebze taassup ve tahammülsüzlük karışıyor.

Bununla birlikte herkes bilgi meşalesini ancak biri bunu onun elinden alana kadar kısa bir mesafe taşıyor. Bu hadise şahsi olarak görülmese bizim, hakikatimizin şahsi yaratıcıları değil, onun temsilcileri, yani çağın ruhani zaruretlerini dile getiren kimseler olduğumuzu farz edebilirdik mesela, böylece acı ve zehir namına birçok şeyden kaçınmış olur, insanlığın ruhunun şahıslar üstü, derin bağlamlarını görecek bakışımız serbest kalırdı.

Pratik Katharsisçinin, otomatik olarak Katharsis'ten başka bir şey ortaya koyamayacak, salt soyut bir fikir olmadığı genelde düşünülmez. Katharsisçi de gerçi kendi dairesinde sınırlı düşünen ama eylemleri açısmdan bütün bir insan gibi davranan bir insandır. Bunu böyle görmeden ve bunun net olarak farkına varmadan o da, elinde olmadan, bir yığın aydınlatma ve eğitme yapar, aynı başkalarının da, bunu prensipte vurgulamasalar da, Katharsis yaptıkları gibi.

Canlı her şey canlı tarihtir, soğukkanlı hayvanlar bile aramızda zımnen yaşamaya devam ederler. Aynı şekilde analitik psikolojinin şimdiye kadar ele aldığımız üç kademesi de asla, sonuncusunun, önceki iki taneyi yiyip bunların yerine geçtiği hakikatler değil, daha ziyade aynı meselenin prensipteki farklı yönleridir ve içeride hiçbir şekilde birbirleriyle tezada düşmezler, tıpkı günahların bağışlanmasının, günah çıkarmayla tezatta olmaması gibi.

Aynı şey dördüncü kademe olan *dönüşüm* için de geçerlidir. Bunun da artık erişilen mutlak geçerli hakikat olmayı talep etme hakkı yoktur. Elbette o da önceki kademelerin bıraktığı bir boşluğu doldurur ama yalnızca şimdiye kadarkileri aşan başka bir ihtiyacı karşılamış olur.

Dönüşüm kademesinin amaçladığı şeyi ve belki biraz tuhaf duran "dönüşüm" nitelemesinin ne demek olduğunu anlaşılır kılmak için önce, insan ruhunun hangi ihtiyacının önceki kademelerde algılanmadığının hesabmı vermemiz lazımdır, diğer bir deyişle, hangi istek normal, uyumlu, sosyal bir varlık olmaktan öteye geçebilir? Normal biri olmak insanın düşünebileceği en faydalı ve amaca uygun şeydir. Ama daha "normal biri" kavramında, aynı şekilde "intibak" kavramında da, sadece, sıradan dünyanın üstesinden gelmek için zahmet çeken, mesela nevrozundan ötürü normal bir varlık kurmaktan aciz olan kimseye arzulanacak bir iyileşme olarak gelen bir vasata sınırlama vardır. "Normal biri" başarısızlar için, genel intibak seviyesinin altındaki herkes için ideal hedeftir. Fakat vasat insandan çok daha fazlasını yapabilenler, başarı yakalayıp yeterli olandan fazla performans göstermek kendilerine zor

gelmeyen kimseler için, böyleleri için normalden başka bir şey olmak zorunda olmamak fikri veya bu ahlaki mecburiyet, bir deli gömleği, dayanılmaz, ölümcül bir can sıkıntısı, steril, ümitsiz bir cehennemdir. Aynı şekilde olduğu gibi normal olamadıkları için hasta olanlar sırf normal oldukları için hastalanan nevrozlular da vardır. Birinin bunları normal hale eğitmek istemeye kapılabileceği fikri bu insanlar için kötü bir rüya gibidir, çünkü gerçekte bunların en büyük ihtiyacı anormal bir hayat sürdürebilmekte yatar.

İnsan daima, sahip olmadığı şeyde tatmin ve doygunluk bulabilir, aynı bol bol elinde olan bir şeyden doyamayacağı gibi. Sosyal ve uyumlu bir varlık olmanın, böyle bir çaba kendisine çocuk oyuncağı gelen kimse için cazibesi yoktur. Doğru davranmak doğru kimseye uzun vadede sıkıcı gelir, oysa hep yanlış yapana doğru olmak, gizli hasretinin uzak hedefidir.

İnsanların ihtiyaç ve zaruretleri farklıdır. Birini rahatlatan diğerine hapis gibi gelir. Normallik ve intibak da böyledir. Bir biyoloji dersi cümlesi, insan sürü hayvanıdır, bu yüzden en sağlıklı şeklini sosyal varlığında bulur, diyorsa da bir başka vaka bu cümleyi tepetaklak edip, insanın ancak anormal ve asosyal olduğunda tamamen sağlıklı olacağını bize ispatlar. Gerçek psikolojide genelgeçer reçete veya normlar olmaması insanı çaresizliğe düşürecek bir meseledir. Burada yalnız türlü türlü ihtiyaç ve talepleri olan ferdî vakalar vardır, bunlar o kadar farklıdır ki insan hemen hiçbir zaman, bir vakanın hangi yola gireceğini kestiremez, bu yüzden hekimin yapacağı en iyi şey, peşin kanaatlerden vazgeçmesidir. Fakat bu, bunları fırlatıp atmak demek değildir, bunları vakayı açıklamanın muhtemel yolları olarak uygulamak gerektir. Bu da ders vermek veya ikna etmek için değil, hekimin bu özel vakaya nasıl cevap verdiğini hastaya göstermek içindir. Çünkü ne kadar evirip çevrilse, hekimle hasta arasındaki ilişki, tıbbi tedavinin gayrişahsi çerçevesi içinde şahsi bir ilişkidir. Tedavinin, hem hastanın hem hekimin tüm varlığının payının olduğu, karşılıklı etkilenmenin mahsulü olmasını engelleyecek müdahale yoktur. Tedavide iki irrasyonel gerçekli-

ğin, yani sınırlandırılmamış, belirlenemez olan, belki belirli olan bilinçlerinin yanında belirlenemez genişlikte bilinçdışı dairesini de beraberlerinde getiren iki insanın karşılaşması söz konusudur. Ruhani tedavinin neticesi için bu yüzden hekimin (ve hastanın) kişiliği sıklıkla, hekimin söyleyip kastettiklerinden çok daha önemlidir, oysa bunların da hafife alınmayacak zararlı veya iyileştirici etkileri olabilir. İki şahsiyetin karşılaşması iki farklı kimyevi cismin karıştırılması gibidir: eğer bir irtibat sağlanırsa ikisi de dönüşür. Gerçek her ruhani tedavide beklediğimiz üzere hekimin hastaya nüfuzu vardır. Bu nüfuz ise ancak hekim de hastadan etkileniyorsa vuku bulabilir. Nüfuzu olmak etkilenmekle eş anlamlıdır. Hastanın nüfuzundan kaçınıp babayani profesyonel bir otorite sisiyle etrafını çevrelemenin hekime hiç faydası yoktur. Bununla hekim ancak çok etkili bir bilgi organının kullanımını kaybeder. Fark etmese de hasta onu zaten etkiler ve hekimin bilinçdışında değişmelere sebep olur; muhtemelen çoğu psikoterapistin bildiği, asli, mesleki, ruhani rahatsızlıklar veya hastanın âdeta kimyevi nüfuzunu en belirgin şekilde ortaya koyan hasarlar böyledir. En bilinen bu tür tezahürlerden biri aktarımla gerçekleşen *karşı aktarım*dır. Ama etkiler çoğunlukla daha nazik tabiattadır, bu etkiler, hastalığını sağlığıyla hastalık cinini yenmesi gereken sağlıklı birine aktarma fikrinden başka şekilde formüle edilemez, bu cini yenmek kişinin kendi sağlığına olumsuz etkide bulunur.

Hastayla hekim arasında, karşılıklı *dönüşüm*e yol açan irrasyonel ilişki faktörleri mevcuttur. Burada daha sağlam ve güçlü olan kişilik son noktayı koyar. Ama ben, hastanın hekimi asimile ettiği birçok vakayla karşılaştım, hem de bu durum bütün teorilere ve profesyonel maksatlara rağmen, her zaman olmasa da çoğunlukla hekimin aleyhine gerçekleşiyordu.

Dönüşüm kademesi bu gerçeklere dayanır, bunların iyice anlaşılabilmesi için bir çeyrek yüzyıl boyunca kapsamlı pratik tecrübelerin yapılması gerekmiştir. Bu gerçekleri takdir ederken Freud bile, hekimin kendisini de analiz etmiş olması gerektiği talebimi kabul etmiştir.

Peki bu talep ne demeye gelir? Bu talebin, hekimin de hasta kadar "analizin içinde" olduğundan başka anlamı yoktur. Hekim de hasta kadar bu tedavinin ruhani sürecinin parçasıdır, onun için de hasta kadar o da bu dönüştürücü etkilere maruz kalır. Evet, hekim bu etkiye ne kadar kapalı kalırsa, hastaya etki etmekten de o kadar mahrum olur ve yalnız farkında olmadan etkilenmesiyle de bilinç sahasında, hastayı doğru görmesini imkânsız kılan bir boşluk oluşur. Her iki durumda da tedavinin sonucu sekteye uğrar.

Öyleyse hekim, hastaya yüklemek istediği görevle aynı yükü taşır, yani mesela sosyal uyum sağlamış biri olmak veya bir başka vakada tamamen uyumsuz olmak gibi. Terapinin talebi elbette, usule göre, binlerce farklı formüle sokulabilir. Bir hekim çocuksuluğu yenmeye inanır, o zaman kendi çocuksuluğunu yenmiş olması lazımdır. Bir başkası tüm afektlerin abreaksiyonuna inanır, o zaman kendi afektlerini abreaksiyona uğratmış olmalıdır. Bir üçüncüsü mutlak bilince inanır, o zaman onun da bizzat, kendinin bilincine varmış olması lazımdır veya hiç yoksa sürekli, hastalarına doğru etkide bulunmak istiyorsa, terapi taleplerini gerçekleştirmeye çalışmalıdır. Bu başlıca terapi fikirlerinin hepsi, tek bir hakikatte zirveye ulaşan, kayda değer ahlaki talepler demektir: *Etkisini göstermek istediğin kişi olmalısın.* Yalnız laf, öteden beri nafile görülmüştür, bu basit hakikati uzun vadede atlatabilecek hiçbir kurnaz formül de yoktur. İnsanın ikna olduğu şey değil, insanın ikna olmasıdır her devirde tesirini gösteren.

Demek ki analitik psikolojinin dördüncü kademesi, hekimin inandığı sistemi kendine de uygulamasını gerektirir, hem de hastaya gösterdiği aynı açıklık, tutarlılık ve sebatla.

Tüm yanlış hareketlerini, hatalarını, çocuksu gizlerini ifşa etmek için ruh doktorunun, hastasını nasıl bir dikkat ve tenkitle takip etmesi gerektiği düşünülürse, aynı şeyi kendisi için de yapmasının az bir iş olmadığı belli olacaktır. İnsan çoğunlukla kendine yetmez, hem kendimize yönelik zahmetlerimiz için kimse bize para da vermez. Üstelik insan ruhu her yerde öyle küçümseniyor ki

insanın kendisini gözlemleyip kendisiyle meşgul olması neredeyse hastalıklı görülüyor. Anlaşılan, insan kendi ruhunda sağlık kokusu almıyor ki ruhuyla uğraşması hasta odası gibi kokuyor. Hekimin, bu direnişleri kendi yenmesi lazımdır, çünkü kişi kendi eğitim görmediyse, nasıl eğitebilir, kendini tanımıyorsa, başkasını nasıl aydınlatabilir ve kendi temiz değilse başkasını nasıl temizler?

Eğitimden *kendini eğitme*ye giden adım, önceki bütün kademeleri tamamlayan mantıklı bir ilerlemedir. Dönüşüm kademesini, yani hastayı dönüştürmek için hekimin de dönüşmesini talep etmek, anlaşılacağı üzere, pek popüler olmayan bir taleptir: birincisi, pratik görünmediğinden, ikincisi, insanın kendiyle meşgul olması nahoş peşin hükümlere maruz kaldığından, üçüncüsü de, icabında hastaya yöneltilen tüm beklentileri insanın bizzat karşılamasının acı verici olmasından. Bilhassa son madde bu talebin popüler olmamasına çok katkıda bulunmaktadır, çünkü kendini eğitip tedavi etmek isteyen kişi çok geçmeden anlayacaktır ki varlığında, normalleşmeye katiyen karşı çıkan veya süregiden aydınlanma ve esaslı abreaksiyona rağmen çok rahatsız edici şekilde hâlâ etrafta dolanan şeyler bulunmaktadır. Bu şeylerle ne yapacaktır? Gerçi hep – mesleği icabı bununla yükümlü olduğundan – hastasının bunlarla ne yapacağını bilmiştir. Peki iş kendisine varınca, kendi içtihadıyla, hekim ne yapacaktır? Veya iş en yakın aile fertlerine varınca? Araştırmaları sırasında kendinde, onu hastalarına sakıncalı şekilde yakınlaştırıp belki de otoritesini inciten bir aşağılık keşfedecektir. Bu utanç verici keşfin üstesinden nasıl gelecektir? Bir nebze "nevrotik" olan bu soru, kendini ne kadar normal bulursa bulsun, onu çok yakından alakadar edecektir. Hastaları gibi kendini de sıkan son soruların hiçbir tedaviyle çözülemeyeceğini, başkaları vasıtasıyla gelen çözümlerin hep çocuksu olduğunu ve çocuksu kaldığını, çözüm bulunamazsa sorunun tekrar bastırılması gerekeceğini de keşfedecektir.

İnsanın kendini araştırmasıyla ortaya atılan problemler silsilesini sürdürmek istemiyorum, çünkü günümüzde ruh hakkında bu denli bilgisizlik varken, bu silsile pek ilgi uyandırmamaktadır.

Bununla beraber vurgulamak isterim ki analitik psikolojideki en yeni gelişme, insan kişiliğinin irrasyonel faktörleri gibi büyük bir meseleye dayanmıştır ve bizzat hekimin kişiliğini veya onun karşı kutbunu iyileştirici faktör olarak öne çıkarmaktadır, böylece hekimin dönüşmesi, yani *eğiticinin kendini eğitmesi* talep edilmektedir.

Psikoloji tarihimizde objektif halde olup biten her şey, itiraf, aydınlatma ve eğitim böylelikle özne kademesine yükselmektedir, başka bir deyişle, hekimin kişiliği hastaya olumsuz tesirde bulunmasın diye hastada olanlar hekimde de olmalıdır. Hekimin, sanki kendisinin problemleri yokmuş gibi başkalarının dertlerini tedavi etmek suretiyle kendi dertlerinden kaçmaya çalışmaması lazımdır.

Aynı Freud ekolünün bilinçdışı karanlık tarafları etraflıca keşfetmesi sayesinde birden kendini, din psikolojisinin meseleleriyle bile hesaplaşmak zorunda kalacak bir durumda bulması gibi, bu en yeni gelişme de, hekimin ahlaki görüşünün kaçınılmaz bir problem haline gelmesine yol açmaktadır. Bu meseleye çözülemeyecek şekilde bağlı olan kendini eleştiri ve kendini araştırma noktaları, ruhun şimdiye kadar salt biyolojik şekilde anlaşılmasından bambaşka bir anlayışı gerekli kılacaktır, çünkü insan ruhu tabiat bilimlerine yönelen tıbbın bir nesnesi değildir sadece, ruh yalnız hasta değil, hekimdir de, yalnız nesne değil, öznedir de, yalnız beynin bir fonksiyonu değil, bilincimizin mutlak bir şartıdır aynı zamanda.

Eskiden tıbbi tedavi metodu olan şey burada kendini eğitme metodu haline gelir, böylelikle psikoloji ufkumuz birden hayallerin ötesinde genişler. Burada son noktayı artık hekimin diploması değil, insani nitelik koyar. Bu gelişme önemlidir, çünkü ruh hekimliği sanatının hasta üzerinde sürekli tatbik edilmekle gelişen, hassaslaşan ve sistemleşen tüm cihazları kendini eğitmenin, kendini kemale erdirmenin hizmetine konmakta, analitik psikoloji de böylelikle, şimdiye dek hekimin muayenehanesine yapışıp kalan zincirleri kırmaktadır. Analitik psikoloji kendini de aşıp şimdiye kadar Batı kültürlerinin Doğu kültürleri karşısındaki ruhani zaafı olan büyük bir boşluğu doldurur. Biz sadece ruha boyun eğdirip onu terbiye

etmeyi biliyorduk, ruhu ve ruhun fonksiyonlarını metotlarla geliştirmeyi değil. Bizim kültürümüz henüz genç ve genç kültürlerin, içlerinde karşı koyan barbar ve vahşi unsurları en azından bir nebze düzene sokmak için bütün hayvan terbiyesi becerilerine ihtiyacı vardır. Daha yüksek kültür derecelerinde ise gelişimin zorlamayı ikame etmesi lazımdır ve edecektir de. Bunun için bir yola, söylediğim gibi, şimdiye dek elimizde olmayan bir metoda gerek vardır. Bana öyle geliyor ki analitik psikolojinin bilgi ve tecrübeleri en azından bunun temellerini sağlayabilecektir, çünkü aslen hekimin uyguladığı bir psikoloji bizzat hekimi ele aldığı an, salt hastaları tedavi etme metodu olmaktan çıkar. Artık sağlamları da veya en azından ruh sağlığı talebinde bulunan, hastalıkları en fazla, herkesin mustarip olduğu bir ıstırap olabilecek kimseleri de tedavi eder. Onun için psikoloji, amme malı olmak ister, hem de her biri genel bir hakikatin taşıyıcısı olan önceki kademelerinden çok daha büyük bir ölçüde. Fakat bu taleple günümüz gerçekliği arasında, üstünde köprü olmayan bir uçurum mevcuttur. Bu köprünün daha taş taş inşa edilmesi lazımdır.

VII

PSİKOTERAPİ VE DÜNYA GÖRÜŞÜ[15]

Psikoterapi öyle pratik ve geçici metotlardan ortaya çıkmıştır ki uzun zaman, kendi fikri temellerini düşünmekte güçlük çekmiştir. Aynı, ampirik psikolojinin başta fiziki, sonra da fizyolojik kavramlara dayanması ve karmaşık vakalara, yani asıl çalışma sahasına ancak tereddütle yaklaşması gibi psikoterapi de önceleri yardımcı bir metottur ve tıpla terapinin tasavvur dünyasından ancak peyderpey kurtulmuş ve anlamıştır ki işi, yalnız fizyolojik değil, en başta psişik varsayımlarladır. Diğer bir deyişle psikoterapi, temel tespitleriyle çok geçmeden mevcut deneysel psikolojinin çerçevesini kıran psikolojik sorular sormaya mecbur olmuştur. Terapinin gerekliliklerivle, temsilcileri ortaya çıkan problemlerin üstesinden gelmek için gerekli teçhizattan mahrum, henüz genç olan bu bilimin görüş sahasına çok karmaşık gerçeklikler girmiştir. Bu yüzden terapi tecrübeleriyle âdeta zoraki oluşan psikoloji içerisinde başta aklı karıştıran görüş, teori ve konum çeşitliliği fark ediliyorsa bu mucize değil-

15 1942 Eylül'ündeki Psikoloji Konferansı tartışmasının giriş metni. İlk defa *Schweizerische Zeitschrift für Psychologie*'de (İsviçre Psikoloji Dergisi), 1943 yılında, sonra *Aufsätze zur Zeitgeschichte*'de 1946 yılında, 57-72. sayfalarda yayımlanmıştır.

dir! Meselenin içinde olmayan kimse şayet Babil'deki dil karmaşası gibi bir intiba edindiyse, bunu kimse ayıplayamaz. Fakat bu kafa karışıklığı kaçınılmazdı, zira bütüne, bununla birlikte en derin ve uç noktalara dokunmadan ruhun tedavi edilemeyeceğinin anlaşılması lazımdı, aynı modern tıbbın bazı temsilcilerini ara sıra söylediği gibi bütününü, fonksiyonlarını dikkate almadan veya hasta insanı dikkate almadan hasta bedenin tedavi edilemeyeceği gibi.

Bir durum ne kadar "ruhani" ise o kadar karmaşıktır ve bütünle de o kadar çok ilgisi vardır. Elbette temel psişik yapılar vücuttaki fizyolojik olaylarla çok yakından ilgilidir, *fizyolojik* faktörün psişik kozmosun en azından *bir* kutbu demek olduğuna dair en ufak şüphe yoktur. Dürtü ve afekt olayları ile bunların bozulmasından ortaya çıkan bütün nevrotik semptomlar açık şekilde fizyolojik esasa dayanırlar, diğer taraftan bozukluk faktörü gösterir ki fizyolojik düzenin düzenini bozmaya bu bozukluk faktörünün gücü yeter. Bozukluk bastırmaysa, bozukluk faktörü, yani bastıran şey, "daha üstteki" psişik bir düzene aittir. Tecrübelere bakılırsa rasyonel, ahlaki, estetik, dinî veya başka şekilde geleneklere bağlı tasavvurlar temelden, fizyolojik şartlara bağlı bir şey değil, genelde çok karmaşık birer varsayımdır ve bu tasavvurların fizyolojik bir temeli olduğu bilimle ispatlanamaz. Bu çok karmaşık hâkim unsurlar dairesi, ruhun diğer kutbunu teşkil eder. Tecrübelere bakılırsa bu kutbun, icabında, ruhun fizyolojiye bağlı kutbundan birkaç defa üstün olan bir enerjisi vardır.

Gelişme halindeki psikoterapinin asıl psikoloji sahasına ilk hücumları bile çok derinden ruha mahsus olan *zıtlık meselesi* ile çarpışmaya yol açmıştır. Ruhun yapısı gerçekten de o kadar tezatlı ve zıttır ki herhalde hemen aksi bulunamayacak psikolojik bir tespit veya genel önerme yoktur.

Zıtlık meselesi en çelişkili teoriler, hele de dünya görüşü açısından yarı veya hiç gerçekleşmemiş peşin hükümler için en müsait ve ideal mekân olarak görünür. Bu gelişmeyle psikoterapi büyük bir arı kovanına çomak soktu. Örnek olarak basit denen dürtü bastırması vakasını ele alalım. Bastırma ortadan kaldırılırsa dürtü

serbest kalır. Dürtü serbest olunca yaşamak ve kendi halince faal olmak ister. Fakat vaziyet böylelikle utanç verici, bazen aşırı utanç verici bir hal alır. Onun için dürtünün değiştirilmesi, yani sık kullanılan ifadesiyle "süblimasyonu" lazımdır. Yeniden bastırılmadan bunun nasıl olacağını pek kimse söyleyemez. "Lazımdır" sözcüğü bile hep terapistin çaresizliğini, aynı zamanda da bilgeliğinin sonuna geldiğini itiraf ettiğini ispatlar. Nihayetinde akla çağrıda bulunmak, insan, tabiatı icabı *animal rationale* olsa, güzel olurdu; fakat durum böyle değil, tam tersine insan aynı derecede akılsız bir varlık da. Bu yüzden, dürtüyü akli düzene uyacak şekilde değiştirmek için akıl da çoğunlukla yetmiyor. Meselenin bu noktasında ortaya çıkabilecek manevi, ahlaki, felsefî ve dinî çatışmaların da olmaması düşünülemez; tecrübe bütün hayallere üstün geliyor. Vicdan sahibi ve hakikat aşığı her psikoterapist – elbette açığa vurmadan – bu acı tecrübeyi yaşamıştır. Böylesi bir vakada bütün o zaman meselesi, günümüzün felsefî ve dinî tereddütleri meydana çıkar ve psikoterapist veya hasta vaktinden önce fütur getirmezse iş her ikisinin de başına düşer. Her ikisi de dünya görüşüyle ilgili hem kendisi hem de partneriyle tartışmaya zorlanır. Gerçi ikna edici cevaplar ve çözümler de vardır ama uzun vadede bunlar tavsiye edilmez, tatmin edici de değillerdir. Kördüğüm zor kullanmakla açılmaz; tekrar tekrar düğüm olmak gibi kötü bir özelliği vardır.

Her hasta esas noktaya kadar varmasa da, dünya görüşünü tartışmak, psikoterapinin kaçınılmaz olarak üstlendiği bir vazifedir. Ölçüm yapılacak kıstaslar ve davranışımızı belirleyecek ahlaki kriterler meselesi bir şekilde cevaba kavuşmalıdır; zira hasta, icabında, hüküm ve kararlarımızın hesabını soracaktır. Hesap vermekten kaçınmamızla her hasta kendine çocuksu aşağılık hükmü koydurmaz, meğerki terapide böyle kusurlu bir müdahaleyle insan bindiği dalı kesmesin. Başka bir deyişle psikoterapi sanatı, terapistin açıklanabilecek, inanılacak ve savunulacak, kısacası kapsamlı bir kanaati olmasını talep eder, bu kanaatin de işe yararlığını, terapistin kendisindeki nevroz çözülmelerini ya ortadan kaldırmış veya

ortaya çıkarmayacak olması ispatlar. Nevrozu olması terapisti yalanlar. Zira insan hiçbir hastayı kendi olduğu yerden ileriye götüremez. Fakat kompleksleri olmak aslen nevroz demek değildir, zira kompleksler normalde, ruhta olup biten şeylerin odak noktalarıdır, acı vermeleri hastalıklı bir rahatsızlık olduğunu ispatlamaz. Istırap hastalık değil, mutluluğun normal karşı kutbudur. Bir kompleks ancak insan, bu bende yok, derse hastalığa döner.

En karmaşık yapı olarak dünya görüşü fizyolojiye bağlı ruhun karşı kutbudur ve en üst psişik hâkim unsur olarak kaçınılmaz şekilde onun kaderini belirler. Terapistin hayatına yön verip terapisinin özünü oluşturur. En sıkı bir objektiflikte bile ilk planda sübjektif bir yapı olduğundan, fizyolojiye bağlı ruh, belki çoğu defa hastanın hakikatiyle karşılaşınca parçalara ayrılacak ve yine bu hakikatle gençleşip doğrulacaktır. Zira itikat kolaylıkla kendini korumaya döner ve böylelikle inatçılığa dönüşebilir, bu inatçılık ise hayatın iyiliğine yönelik değildir. Katı bir itikat kendini yumuşaklığı ve mülayimliğiyle ispatlar ve her yüce hakikat gibi o da en iyi şekilde, itiraf ettiği hatalarının üzerinde yükselir.

Biz psikoterapistlerin aslında filozof veya felsefî hekimler olmamız gerektiğini yahut farkına varmasak da zaten böyle olduğumuzu gizleyemeyeceğim, zira bizim yaptığımız işle yüksekokullarda felsefe diye öğretilen şey arasında çok da büyük bir fark yok. Buna aslında *Religion in statu nascendi* (oluşum halindeki din) de denebilir, zira ilk canlının büyük kafa karışıklığına bakılırsa, felsefeyle din arasında fark görebileceğimiz bir ayrım henüz yoktur. Hisler alemini rahatsız eden etkileriyle psikoterapinin daimi meşakkatleri de sistematik bir ayrıma ve soyutlamaya izin vermez. Bu sebepten ne felsefe ne ilahiyat fakültesine, hayattan kazanılmış düsturlar namına bir şeyler sunacak halimiz yoktur.

Hastalarımız nevrozun hürriyetsizliğinden mustariptir, bilinçdışının esirleridir onlar, şayet biz anlayışla, bilinçdışı kuvvetlerin o sahasına girmeye çabalarsak, hastalarımızın maruz kaldığı etkilerden kendimizi korumamız gerekir. Salgın hastalıkları tedavi eden

hekimler gibi biz de kendimizi bilinci tehdit eden kuvvetlere maruz bırakırız ve tüm gücümüzle sadece kendi insanlığımızı değil, hastanın insanlığını da bilinçdışının kıskacından kurtarmaya bakmamız lazımdır. Akıllıca kendini sınırlamak felsefe ders kitabı anlamına gelmeyeceği gibi ölüm tehlikesindeyken duaya durmak da ilahiyat risalesi demek olmaz. Ama ikisi de, en doğrudan hayatın dinamizmine uyacak şekilde, dinî ve felsefî bir tutumun boşalmasıdır.

En yüksek hâkim unsur hep dinî ve felsefî tabiattadır. Aslen gayet iptidai bir gerçek olduğundan bu unsuru, iptidai şeylerde en zengin açılımıyla gözlemleyebiliriz. Her zorluk, tehlike veya hayatın kritik bir safhası, başka şeye gerek kalmadan, bu hâkim unsurun ortaya çıkışını gösterir. Bu hâkim unsur afekt etkisindeki tüm durumlara karşı en tabii reaksiyondur. Fakat o da, onu uyaran afekt halinin yarı bilinçliliği gibi çoğu zaman karanlık kalır. Onun için, hastaların afekt bozukluklarının, terapistte ilgili dinî ve felsefî faktörleri uyandırması gayet tabiidir. Böyle iptidai içeriklerin farkına varmak hekime çoğunlukla utanılacak bir şey gibi gelir, bu yüzden de, anlaşılacaktır ki, hekim, dışarıdan bilincine aktarılan felsefe veya dinde dayanak ve destek aramayı tercih eder. Bununla hastayı, himaye vaat eden, dış dünyada mevcut bir organizasyonun ağına yerleştirme fırsatı ele geçtiğinden bu çare, benim nezdimde, gayrimeşru değildir. Bu çözüm şu açıdan da oldukça tabiidir ki eskiden beri, her yerde totem klanları, kült cemaatleri ve şehadet dinleri olmuştur ve bunlar daima, karmaşık dürtüler alemine düzenli bir şekil bahşetme amacına bağlıdırlar.

Fakat hastanın mizacı toplu çözüme karşı koyarsa vaziyet güçleşir. Böylesi bir durumda terapistin, kanaatini hastanın hakikati üzerinde parçalamaya niyeti var mı, sorusu meydana çıkar. Hastasını tedaviye devam etmek istiyorsa, hissî durumlara uyan dinî ve felsefî fikirleri keşfetmek için iyi veya kötü, şart koşmadan hastasıyla arayışa çıkmak zorunda kalacaktır. Bu fikirler arketip suretinde görünür, tüm dinî ve felsefî sistemlerin bir zamanlar içinde büyüdüğü topraktan fışkırmışlardır. Fakat terapist, kendi kanaatini

hasta uğruna sorgulamaya niyetli değilse, temel tutumunun sağlamlığına dair haklı bir şüphe çıkar ortaya. Belki kendini güvene almak için pes edemeyecektir, yoksa tutukluk tehlikesi vardır. Bununla beraber esneklikteki psişik başarının fert ve toplum açısından çeşitli sınırları vardır, bu sınırlar bazen öyle dardır ki belli bir tutukluk gerçekten de başarının sonu demek olur. "Ultra posse nemo obligatur."[16]

Dürtü izole bir şey değildir, pratikte de izole edilemez. Beraberinde sürekli manevi yönden arketip içerikleri taşır, bunlarla kendini bir taraftan tesis eder, diğer taraftan sınırlar. Başka bir deyişle, dürtü sürekli ve kaçınılmaz olarak, ne kadar arkaik, belirsiz ve buğulu olsa da dünya görüşü gibi bir şeyle çiftleşir. Dürtü insanı düşündürür, insan onun hakkında gönüllü olarak düşünmezse, mecburi bir düşünme meydana çıkar, çünkü ruhun fizyolojik ve manevi iki kutbu ayrılmaz şekilde birbiriyle bağlıdır. Bu sebepten dürtüyü tek taraflı azat etmek diye bir şey yoktur, aynı şekilde zihin de, dürtü dairesinden koparıldığında boşta kalmaya mahkûm olur. Fakat zihnin dürtü dairesine bağı mecburen ahenkli olacaktır, diye düşünülmesin. Aksine bu bağ ihtilaflıdır ve ıstırap getirir. Bunun için psikoterapinin en zarif amacı, hastayı imkânsız bir mutluluk durumuna sokmak değil, ıstıraba katlanırken sebat ve felsefî sabrı onun için mümkün kılmaktır. Ömrün bütünlüğü ve tatmini ıstırapla sevinç arasında denge gerektirir. Fakat ıstırap pozitif anlamda nahoş olduğundan tabii ki insanın ne kadar korku ve endişeyi kaldırabileceğini hiç ölçmemek yeğlenir. Bu yüzden daima işi yumuşatarak bir iyileşmeden ve olabilecek en büyük mutluluktan bahsedilir, fakat ıstırabın ölçeği dolmayınca mutluluğun da zehirli olacağı düşünülmez. Nevrozun ardında sık sık, insanın katlanmaya istekli olmadığı bütün o tabii ve zaruri ıstıraplar saklanır. Bu en belirgin, iyileşme sürecinde, önlenmek istenen benzer ruhani acıların, isteri acılarının yerini almasında görülür.

---

16 Kimse, onun için imkânsızı başarmak zorunda değildir.

Bir taraftan Hristiyanlıktaki mevrus günah öğretisi, diğer taraftan ıstırabın anlam ve değeri bu yüzden terapi açısından büyük önem taşır ve Batılı insan için İslam'ın kaderciliğine göre şüphesiz daha uygundur. Keza ölümsüzlük inancı da hayata, geleceğe akışı sağlar, takılıp kalmaları engellemek için bu akışa ihtiyaç vardır. Psikoloji açısından muazzam önemli bu tasavvurlar için "öğreti" ifadesi kullanılsa da, burada keyfî, entelektüel teoriler söz konusu olduğunu söylemek büyük hata olurdu. Psikolojik açıdan bakıldığında burada daha ziyade tartışılmaz tabiatta hissî tecrübeler söz konusudur. Müsaadenizle sıradan bir kıyas yapacağım – kendimi rahat ve mutlu hissettiğimde hiç kimse bana durumun böyle olmadığını ispatlayamaz. Tecrübe edilen hissî bir gerçeklikte, mantıklı argümanlar tesir göstermez. Mevrus günahın, ıstırabın anlamının ve ölümsüzlüğün hissî bir gerçekliği vardır. Fakat bunları tecrübe etmek insan kudretinin gerçekleştiremeyeceği bir karizmadır. Ancak kayıtsız şartsız teslimiyet böyle bir hedefe erişmeyi umabilir.

Fakat herkes böyle bir teslimiyete muktedir değildir. Burada "lazımdır" veya "gereklidir" denmez, zira iradenin zorlanmasında kaçınılmaz olarak, teslimiyetin tam tersi elde edilecek şekilde bir *İstiyorum* vurgusu bulunur. Titanlar Olimpos'a hücum edemedi, Hristiyanlar da göğe. Onun için bilhassa en şifalı ve ruhen zaruri tecrübeler, ulaşılması sıradan insandan, sıra dışı olanı isteyen "zor elde edilen bir mücevher"dir.

Bilindiği üzere bu sıra dışı şey hastayla pratik çalışmada arketip içeriklerinin sekteye uğramasını temsil eder, bu içeriklerin asimilasyonu için elde bulunan felsefî veya dinî görüşleri kullanmak yetmez, çünkü bunlar bu malzemelerin arkaik sembolizmine uymazlar. Bu yüzden biz, insan olmanın Batı cinsinin bir imtiyazı ve beyaz ırkın, homo sapien'in tanrı tarafından seçilmiş bir türü olmadığı mülahazasıyla Hristiyanlık öncesi ve Hristiyanlık dışı dünya görüşü materyallerine başvurmaya mecburuz. Hem ilgili Hristiyanlık öncesi şartlara el atmazsak belli çağdaş kolektif tezahürlerle de başa çıkamayız.

Ortaçağ hekimlerinin sanki bundan haberleri vardı, zira köklerinin Hristiyanlık öncesi dönemden geldiği ispatlanabilecek ve tam olarak bugün hastalarımızda edindiğimiz tecrübelere uyacak yapıda bir felsefeleri vardı. Bu hekimler kutsal vahyin nurunun yanında, kilisenin aktardığı hakikat bizzat kendisine veya hastaya herhangi bir sebepten etkisiz gelecek olsa, hekimin başvurabileceği ikinci bir bağımsız ilham kaynağı olarak bir *lumen naturae*, yani tabii ışık kaynağı görüyorlardı.

Beni tarihî araştırmalar yapmaya sevk eden, merakım değil, oldukça pratik sebeplerdi. Hem okullarda okutulan modern tıbbımız hem de akademik psikoloji ve felsefe, hekimin eline, psikoterapi pratiğinin acil taleplerini etkili ve anlayışlı şekilde karşılamak için ne gerekli eğitimi ne de gerekli vasıtaları veriyor. Bu yüzden tarihteki acemiliğimizin yetersizliğinden çekinmeden biraz daha, uzak bir geçmişin, ruhla bedeni henüz farklı fakültelere ayırmamış hekim-filozofların okuluna gitmeye muhtacız. Mükemmel mütehassıslar olmamıza rağmen ihtisas sahamız bizi tuhaf şekilde evrenselliğe ve şayet bedenle ruhun bütünlüğü başka türlü, laftan ibaret kalacaksa, mütehassıslığı esaslıca aşmaya zorluyor. Eğer ruhu tedavi etmek istemeyi kafaya koyduysak gözümüzü kapayıp, aslen izole edilemeyecek varlığın nevroz değil, başlı başına hastalığın bozduğu ruh olduğu gerçeğini artık ıskalamayız. Nevrozun salt bir semptom teşekkülü değil, bütün ruha zarar veren kusurlu bir işleyişi göstermesi Freud'un sarsıcı keşfiydi. Artık önemli olan nevroz değil, nevrozun *kim*de olduğudur. İnsanla başlamalı ve insanı takdir edebilmeliyiz.

Bugünkü konferans, psikoterapimizin amacını, yani fizyolojik ve manevi faktörü eşit derecede dikkate almak gerektiğini ispatlar. Kökü tabiat bilimlerinde olmakla birlikte psikoterapi, bunların objektif ve ampirik metotlarını ruhun fenomenolojisine aktarır. Deneme safhasında bile kalsa bu adımın sonsuz bir önemi vardır.

VIII

TIP VE PSİKOTERAPİ[17]

Dinleyicilerim doktorlar olduğunda, bir taraftan genel tıp, diğer taraftan psikoterapi arasında bulunana benzer, patoloji görüşlerindeki farkları aşmada hep belli bir zorluk görmüşümdür. Bu farklar çok sayıda yanlış anlamanın kaynağıdır, bu yüzden bu kısa tebliğde, belki, psikoterapinin tıpla olan özel ilişkisini daha güçlü bir ışıkla aydınlatmak için uygun olan bazı düşünceleri ifade etmeyi arzuluyorum. Farklılıkların olduğu yerde, malum, müşterekleri vurgulamaya yönelik iyi niyetli çabalar işe yaramaz. Fakat kendi menfaatinden ötürü psikoterapistin, tıptaki asli konumunu hiçbir şart altında kaybetmemesi çok önemlidir, bilhassa, tecrübelerinin hususiyeti ona, bir taraftan belli bir düşünüş, diğer taraftan günümüz tıbbmda yaşama hakkı artık olmayan veya – daha iyi ifadesiyle – henüz olmayan meraklar dayattığı için. İki faktör de psikoterapisti, tıbbın ilgi sahasından uzaktaymış gibi görünen ve pratik önemini psikoterapist olmayanlara açıklamanın genelde zor olduğu sahalara götürme meylindedir. Psikoterapist olmayan

[17] İsviçre Tıp Bilimleri Akademisi'nde, Zürih'te, 1945 Mayıs'ında verilen konferans. *Bulletin der Schweizerischen Akademie der med. Wissenschaften*, Cilt I/5, s. 315-325'te yayımlanmıştır.

kimse kazüistiğin ve mucizevi başarı gösteren tedavilerin gösterilmesinden, az, çoğunlukla da yanlış şeyler öğrenir. Ben kısa bir konferansta yaklaşık olarak bile olsa tasvir edilebilecek iyisinden bir nevroz vakası yaşamak isterim, terapinin tüm detaylarından bahsetmiyorum bile.

Şimdi müsaadenizle, kısaca, tıbbi prosedürün üç kademesini – *anamnez, teşhis, tedavi* – psikoterapi konumundan aydınlatmak isterim. Bunu yaparken farz edeceğim hastalar, saf psikonevrozlardır.

Genel tıpta, özellikle de psikiyatride mutat olduğu üzere önce anamnez kaydı yapılır, yani mümkün mertebe tarihî gerçeklerden oluşan malzemeler kusursuz şekilde toplanmaya çalışılır. Fakat psikoterapist bu gerçeklerden henüz memnun değildir. Sadece şahit ifadesinin yetersizliğini değil, bundan da öte kendi işiyle alakalı ifadedeki, yani bilerek ve bilmeyerek, aslen inanılır görünen ama hastalığın gelişimi açısından yanıltıcı olabilecek durumları ön plana çıkarmayı bilen hastanın ifadesindeki özel hata kaynaklarını tanır. Hastanın tüm çevresi, olumlu veya olumsuz anlamda, sanki bu açıdan bilinçdışı bir mutabakat varmış gibi, bu anlatım sistemine dahil edilmiş olabilir. Her ihtimalde, insanın en önemli şeyi duymayacağına hazırlıklı olması lazımdır. Bu yüzden psikoterapist, mevcut hastalık vakasıyla hiç alakası yokmuş gibi görünen sorular sormaya uğraşacaktır. Bunu yaparken sadece teknik bilgisine ihtiyacı yoktur, aynı zamanda içgüdülere ve fikirlere de muhtaçtır ve soru ağı ne kadar genişlerse, vakanın karmaşık tabiatına hâkim olmayı o kadar iyi becerecektir. Zira insanın bütününden çıktığı için, şimdiye dek yeri tespit edilememiş bir hastalık varsa o da psikonevrozdur. Psikiyatr hiç değilse beyin hastalıklarında "teselli" bulabilir; kendisi şahsen böyle bir aksiyoma inansa da, psikoterapist bunu yapamaz, çünkü önünde duran vakanın, beyin semptomlarıyla hiç alakası olmayan bozukluğu, esaslı bir psişik tedavi ister. Aksine, psikoterapist mevcut ırsiliğin ve psikozlu komplikasyonların etkisine ne kadar kapılırsa, terapi eyleminde o derece yılgın kalacaktır. Bu yüzden iyi veya kötü ırsi hastalık,

şizofren semptomların varlığı ve benzeri çok önemli gerçekleri es geçmek zorunda kalacaktır, hatta gerekirse bu tehlikeli şeyler kendisine hararetli hararetli sunulduğunda bile. Psikoterapistin anamnez verilerini takdiri, bu yüzden, salt tıbbi bakışa göre çok daha farklı çıkabilir.

Genel tıbbın varsayımı şudur, hastanın muayenesi, mümkünse şayet, hastalığının teşhisine götürür ve teşhisin konmasıyla da tahmin ve tedavi noktasında önemli bir karar verilmiş olur. Psikoterapi bu kaideye bariz bir istisna teşkil eder: Zira bununla bir nevroz durumuna, iyi kötü isim vermekten başka ele bir şey, yani tahmin ve tedavi noktasında hiçbir şey geçmediğinden, teşhis oldukça önemsiz bir meseledir. Belli bir teşhisin bazen spesifik bir tedavi ve nispeten kesin bir tahmin sonucunu doğurduğu tıbbın geri kalan kısmına tamamen ters olarak herhangi bir psikonevrozun teşhisi en fazla, psişik bir terapinin gerekliliğini ifade eder. Tahmine gelince, o da yüksek derecede teşhise bağlıdır. Nevrozların tasnifinin de pek tatmin etmeyen bir iş olduğu, bu yüzden de spesifik bir tahminin nadiren gerçek bir şey anlamına geldiğini saklamamak gerek. Organik rahatsızlıkların tersine genelde "psikonevroz" teşhisi yeterlidir, zaten anlamı da bundan öteye geçmez. Onca yıldan sonra, spesifik nevroz teşhislerini yok saymaya alıştım, bunun için de kılı kırk yaran biri, kendisine spesifik bir teşhis koymamı rica ettiğinde çok defa mahcup olmuşumdur. Bunun için gerekli olan greko-latin melezi kelimelerin hâlâ kayda değer bir piyasa değeri var, bu sebepten de bazen elzem oluyorlar.

Tok sesli ikinci dereceden bir nevroz teşhisi, göstermeden ibarettir, psikoterapistin gerçek teşhisi değildir. O burada teşhis denebilecek bir tespit yapar, fakat bu tespit tıbbi değil, psikolojik karakterdedir. Bu tespit birisine bildirmek için yapılmaz, nezaketten ve uygulanacak terapiden ötürü söylenmez. Bu tespitler terapi için yönlendirici bilgilerle ilgilidir. Kulağa bilimsel gelen, Latince bir terminolojiyle ifade edilmeleri pek mümkün değildir; oysa konuşma dilinde, psikoterapist için önemli olan vakıaları yeterince iyi

niteleyen ifadeler mevcuttur. Burada klinik değil, psikolojik sendromlar söz konusudur. Bir kimse isteriden mi, korku nevrozundan mı yoksa fobiden mi mustarip, bu onun mesela "fils à papa", yani "muhallebi çocuğu" olduğuna dair çok daha önemli bir tespitin yanında pek bir şey ifade etmez. Zira bu teşhisle, nevrozun içeriği ve tedavide beklenen zorluklar hakkında temel bir şey söylenmiş olur. Bu yüzden psikoterapide hastalığı tanıma, klinik sendromdan çok daha fazla içeriğe sahip komplekslere dayanır. Psikolojik teşhisler kompleks teşhisleri koymayı, dolayısıyla da klinik, sendromla, örtülmekten çok açıklanan vakıaların formülleştirilmesini amaçlar. Hastalığın asıl sebebi, nispeten özerk bir psişik niceliği gösteren kompleksin içinde görünür. Özerkliğini hastalık, bilincin hiyerarşisine girmeyerek veya iradeye başarıyla direnerek ispatlar. Deneylerle kolaylıkla tespit edilebilecek bu gerçek, neden eskiden beri, psikonevroz ve psikozların *beden istilası (cin çarpması)* olarak anlaşıldığını gösterir, zira saf gözlemci, kompleksin, ben'in yanında ikinci bir yönetim olduğu intibasına kapılır.

Bir nevrozun içeriği asla tek veya çok seferlik bir muayeneyle tespit edilemez. Onun içeriği kendini ancak tedavinin seyrinde meydana çıkarır. Böylelikle, âdeta ancak tedavinin sonunda gerçek psikolojik teşhisin ortaya çıktığı paradoksu oluşur. Genel tıpta kesin teşhis ne kadar arzulansa ve bunun için ne kadar gayret gösterilse de, spesifik bir teşhis diye bir şeyi olabildiğince az duymak psikoterapistin bir o kadar işine gelir. Organik ve psişik arasındaki diferansiyel teşhisten emin olması ve doğuştan melankolinin ne olduğunu ve olabileceğini bilmesi yeterlidir. Psikoterapist genel olarak peşinen ne kadar az şey bilirse, tedavinin o kadar yüksek şansı vardır. Rutin "çoktan anladımcılıktan" ölümcül bir şey daha yoktur.

Anamnez hususunda, bunun psikoterapiste her ölçünün ötesinde şüpheli göründüğü tespitini yaptık. Klinik teşhis, onun ihtiyaçları için âdeta anlamsızdır. Nihayetinde terapide, tıpta genelgeçer olan görüşlere göre akıl almaz farklar ortaya çıkar.

Teşhisle, spesifik bir tedavinin esaslarının belirlendiği bir dizi bedenî hastalık vardır. Hastalıklar rastgele araçlarla tedavi edilemez. Psikonevrozlar içinse sadece, bunların psişik yoldan tedavi edileceği prensibi geçerlidir. Fakat bu tedaviler için sayısız metot, kural, talimat, görüş ve öğreti vardır; tuhaf olan da, herhangi bir terapi usulünün herhangi bir nevrozda arzulanan başarıyı sağlayabileceğidir. Psikoterapi sahasındaki, lüzumundan fazla büyütülen farklı doktrinler, bu yüzden, aslında pek bir mana ifade etmezler. Elinden bir şeyler gelen her psikoterapist, farkında olsun olmasın, teorilere bakmaksızın, icabında, kendi teorisinde hiç yer almayan farklı şeyler kullanacaktır. Bazen, prensipte karşı çıktığı, telkini kullanacaktır. İster Freud'un ister Adler'in olsun, hangisi olursa olsun, belli görüşlerden kaçmak mümkün değildir. Psikoterapistin sadece kendi metodu yoktur: bizzat kendisi metot olmuştur. "Ars totum requirit hominem" (*Bu sanat, insanı kanıyla canıyla ister*), der eski bir üstat. Psikoterapinin büyük iyileştirme faktörü hekimin, apriori mevcut olmayan, bir doktrin şeması değil, yüksek performans gerektiren şahsiyetidir. Teoriler kaçınılmazdır ama sadece yardımcı araçlardır. Dogma haline getirildiklerinde insanın içindeki şüpheyi boğması lazımdır. Ruhani çeşitliliğin yaklaşık bir suretini çıkarmak için çok sayıda teorik yaklaşıma ihtiyaç vardır. Bu sebepten, psikoterapiyi, kendi teorileri üzerinde bile mutabakata varamamakla itham etmek çok yanlıştır. Mutabakat ancak tek yönlülük ve verimsizlik demektir. İnsan ne ruhu ne dünyayı bir teoriye hapsedebilir. Teoriler imanın şartı değil, olsa olsa idrak veya terapi araçlarıdır, yoksa bir şeye yaramazlar.

Psikanaliz veya benzeri şeylerden hipnotizmacılığa, "dışına bal, içine güvercin" pisliği gibi uygulamalara kadar türlü türlü şekillerde psikoterapi yapılabilir. Bütün bunlarla muhtemelen başarı da elde edilebilir. En azından üstünkörü bakıldığında mesele böyle görünüyor. İyice bakıldığındaysa saçma şifa araçlarının, bu *nevroz*da değil belki ama bu *insan*da doğru seçim olduğu anlaşılır, halbuki başka birinde aynı şey çok hatalı olabilir. Elbette genel tıp da sadece

hastalıkların değil, hasta insanların mevcut olduğunu bilir, ama her şeyden önce psikoterapi bilir ki – veya çoktandır biliyor olmalıdır – onun nesnesi, nevrozun kurgusu değil, bütün olarak bir insanın rahatsızlığıdır. Elbette psikoterapi de nevroz denen şeyi hasta, babasının en sevdiği kızı mıdır veya Katolik, Protestan veya başka bir şey midir, yaşlı bir adamla mı evlenmiştir, gençle mi, tedavinin hiç önemsemediği bir varikoz ülser gibi tedavi etmeyi denemiştir. Tıp gibi psikoterapi de semptomlarla mücadeleye başlamıştır. Bilim metodu olarak yeni olduğu tartışılamasa da psikoterapi, tıp kadar eskidir ve farkında olsun olmasın hep, tıp sahasının en azından yarısına sahip çıkmıştır. Bununla birlikte gerçek ilerlemesini ancak son yarım yüzyılda yapmış ve ihtisas gerekliliğinden ötürü psikonevrozların dar sahasına çekilmiştir. Fakat burada nispeten çabuk bir şekilde görmüştür ki semptomlarla mücadele veya – bugünkü adıyla – semptom analizi işin sadece yarısıdır, mesele daha ziyade insan ruhunun tamamını tedavi etmektir.

Peki ne demektir şu insan ruhunun tamamı?

Genel tıbbın işi ağırlıkla anatomik ve fizyolojik olarak belirlenebilen insan fenomeniyle ve daha mütevazı bir ölçüde de ruhuyla tanımlanan insan varlığıyladır. İşte bu insan ruhu psikoterapinin konusunu teşkil eder. Tabiat bilimleri noktasından gözümüzü ruha çevirirsek ruh, bir çokları gibi biyolojik bir faktör gibi görünür: İnsanda bu faktör genellikle bilinçle özdeşleştirilir ki sosyal bilimlerdeki bir görüşe göre durum şimdiye kadar çoğunlukla böyleydi. Ruhun biyolojik bir faktör olduğu kanaatine tamamen katılmakla birlikte, ruhun, yani burada bilincin, diğer biyolojik faktörler arasında istisnai bir yer işgal ettiğinin de düşünülmesini isterim. Zira bilinç olmasa dünyanın varlığı asla bilinmeyecekti, ruh olmasa, sonunda psişik bir suret haline gelmek için bir nesnenin önce karmaşık bir fizyolojik ve psişik dönüşüm süreci yaşaması gerekeceğinden yine idrak imkânı da olmazdı. İdrakin doğrudan nesnesi psişik surettir. Dünyanın varlığının iki şartı vardır: biri onun olması, diğeri de idrak edilmesidir.

Şimdi, ruh yaşayan bedenin arazı olarak mı anlaşılır, "ens per se" olarak mı; yerine başka bir şey konamayacak kendine has bir fenomenolojisi olduğu için ruh kendini var olan bir şey diye bilip böyle davrandığından bu, psikoloji için çok anlam ifade etmez. Böylelikle ruh, tabiat bilimlerinin herhangi bir konusu gibi fenomenolojik olarak tarif edilebilecek biyolojik bir faktör olarak görünür. Psişik fenomenolojinin başları bir taraftan psikofizyoloji ile deneysel psikolojide, diğer taraftan psikopatolojinin hastalık tarifleriyle teşhis metotlarında yatar (çağrışım deneyi ve irrasyonel Rorschach resimleri gibi). Gözlem yoluyla büyük dersi ise tüm ruhani hayat emareleri, bütün sosyal bilimler, dinî ve politik görüşlerle hareketler, sanatlar vs. verir.

Öyleyse demin sorduğumuz "insan ruhunun tamamı", bütün bir dünyayı, yani eskilerin çok doğru şekilde söyleyip de yanlış sebeplendirdikleri, bir mikro kozmosu temsil eder. Doğrusu ruh, varlığı yansıtıp onu görür ve her şey ruhun içinde tesir eder.

Fakat tüm bunları gerçekten görmek için ruha dair emektar anlayışımızı kayda değer şekilde genişletmeliyiz. Başlarda ruhla bilinci özdeşleştirmemiz tecrübeyle gelen eleştiriye göğüs geremez. Bunu hekim filozof C.G. Carus bile bariz şekilde sezmiş, bu yüzden de bilinçdışının belirgin bir felsefesini yapan ilk kişi olmuştur. Bugün olsa kesin psikoterapist olurdu. Fakat o zamanlar ruh henüz fen edebiyat fakültelerinin, üzerine titrediği mallarıydı ve bu yüzden, romantik hekimler bu bakımdan alışagelmişin dışında türlü tecrübelere kalkışsalar da tıp çerçevesinde ele alınamıyordu. Bu hususta öncelikle Justinus Kerner'i hatırlatmak isterim. Bilinç süreçlerinin boşluklarını farazi, bilinçdışı olaylarla doldurmak yakın geçmişe has bir şeydi. Bilinçdışı ruhun varlığı, bilinen bir gezegen yörüngesinin bozukluklarından ortaya çıkarılan henüz keşfedilmemiş bir gezegenin varlığı kadar muhtemeldir. Maalesef bize kesinlik bahşedebilecek yardımcı teleskobumuz yok. Bilinçdışı kavramının kullanılmaya başlamasıyla ruh kavramı şu formül halinde genişledi: Ruh = Ben-Bilinci + Bilinçdışı.

Bilinçdışı önceleri şahsiyetçi şekilde anlaşıldı, yani içeriği sadece ben-bilinci dairesinden geliyordu ve (bastırılarak) ikincil olarak bilinçdışı hale giriyordu. Sonraları Freud, bilinçdışındaki arkaik kalıntıların varlığını kabul etmiştir, bunlar aşağı yukarı anatomide gerileme tezahürleri anlamına geliyordu. Fakat bununla bile bilinçdışı, yeterince anlaşılmaktan çok uzaktı. Öncesinde aslında elde bulunan bazı şeylerin keşfedilmesi lazımdı: özellikle de her çocukta bilincin, birkaç yıl geçince, bilinçdışından ayrılıp geliştiği gerçeği; böylece bilinç, en yüksek bir fizyolojik verime dayanan, bu yüzden de muntazaman bilinçdışının, yani uykunun safhalarıyla kesintiye uğrayan geçici bir durumdur ve sonuçta bilinçdışı ruhun hissesine, sadece daha uzun ömür değil, varlığını devam ettirebilmek de düşer. Bundan da önemli bir sonuç olarak, ben-bilinci geçici bir araz sayılabilecekken, asıl ruhun bilinçdışı olduğu ortaya çıkar.

Ruhun mikro kozmos olma vasfını eskiler psikofizik insana biçmişlerdi. Bu vasfı ben-bilincine atfetmek onlar için ölçüsüz bir büyükseme demek olurdu. Bilinçdışında ise durum farklıdır. Zira bilinçdışı, etkili olarak açıklandığından başka türlü söylenemez. O yüzden küçük veya büyük, sınırsız bir şey sayılmalıdır. Onu mikro kozmos diye nitelendirebilir miyiz, bu sadece, dünyanın parçaları, yani ferdî olarak edinilmeyip apriori mevcut olan belli sabitler, ferdin tecrübesi haricinde bilinçdışında ispat edilebilir mi, sorusuna bağlıdır. Bunlar içgüdü öğretisi ve böcek-bitki sembiyozları üzerindeki biyolojik tecrübelerden bilinmekte zaten. Ruhta ise hemen "mevrus tasavvurlar" korkusu çıkıyor karşımıza. Bununla beraber mesele bu değil, daha ziyade apriori, yani doğum öncesinde belirlenen davranış ve çalışma şekilleridir. Zira nasıl ki tüm dünyada civciv yumurtadan aynı şekilde çıkıyorsa, bunun gibi psişik çalışma şekilleri, yani düşünmenin, hissetmenin, hayal etmenin de belli şekilleri vardır ve bunlar her zaman ve mekânda, geleneklerden bağımsız olarak ispatlanabilmektedir. Bu beklentinin doğruluğunun genel bir delili de, paralel mitolojik unsurların her yere yayılmışlı-

ğında, Bastian'ın "halk düşüncesi" veya temel fikirlerinde; özel bir delili de, doğrudan aktarımın ihtimal dışı olduğu fertlerin ruhlarındaki fikirlerin otokton şekilde tekrar üretilmesinde bulunur. Bu vakaların bulunduğu tecrübe birikimi rüyalardan, hayallerden, hezeyan ve benzeri şeylerden ibarettir.

Mitolojik unsurlar dünyanın, ruhun yapısında bulunan, demin bahsettiğimiz parçalarıdır. Bunlar her zaman ve mekânda nispeten özdeş şekilde ifade edilen sabitleri temsil ederler.

Şimdi belki de biraz hayretle soracaksınız, tüm bu mülahazaların terapiyle alakası nedir diye? Nevrozların bir şekilde içgüdü bozukluklarıyla bağlantılı olduğu şaşırtıcı değildir. Fakat biyolojinin gösterdiği üzere içgüdüler asla kör, spontane ve izole impulslar değildir, bunlar daha ziyade tipik durum imajlarıyla yakın ilişkidedirler ve mevcut şartlar apriori durum imajına uymadığı takdirde tetiklenemezler. Mitolojik unsurlarda ifadesini bulan kolektif içerikler de, içgüdü impulslarının tetiklenmesine çok yakından bağlı olan böylesi durum imajlarını temsil ederler. Bu sebepten bunların bilinmesi, psikoterapist için pratik açıdan büyük önemi haizdir.

Bu imajları ve bunların vasıflarını araştırmak, açıktır ki insanı, tıbbın çok uzağında bulunuyormuş görünen sahalara götürür. İnsan ruhunun, bütün bilimlerin varlığının en azından yarı şartı olduğu için, tüm bilimlerde hissesi olmasından ötürü, ampirik psikolojinin konumunun bir sürü fakülte arasında bir yerlerde bulunması onun kaderindeki hem bahtı hem bahtsızlığıdır.

Açıklamalarımdan anlaşılacaktır ki, klinik açıdan kavranabilecek semptomatolojiyle, yani tıbbi tespitlerle psikoterapinin ortak noktaları gerçi önemsiz değildir ama tıbbi sendrom, geçici bir sendromdur anlamında önemsiz görünür. Asıl ve öz olansa, patolojik belirtilerin perdesi ardında ancak tedavinin seyrinde keşfedilebilen psikolojik imajdır. Psişik olanın özüne yaklaşmak için tıp dairesinden edinilen tasavvurlar yeterli olmaz. Fakat tıbbın parçası olarak psikoterapi, birçok sağlam sebepten ötürü asla he-

kimin elinden eksik olmadığı bu yüzden de aslında tıp fakültelerinde öğretilmesi gerektiğinden, diğer bilimlerden çok şey ödünç almalıdır ki bunu başka tıp disiplinleri de çoktan yapmışlardır. Genel tıp kendini, tabiat bilimlerinden bir şeyler ödünç almayla sınırlayabilirken psikoterapinin sosyal bilimlerin yardımına da ihtiyacı vardır.

Genel tıpla psikoterapi arasındaki farkları anlatmamı tamamlamak için aslmda tedavi esnasında ortaya çıkıp tıpta da benzerleri olan psişik olayların fenomenolojisini tarif etmem lazım gelirdi. Fakat böyle bir teşebbüs, tebliğimin çerçevesini çok aşacağından bundan vazgeçmem gerek. Yine de söylememe müsaade edilen birkaç şeyin, psikoterapinin tıpla ilişkisini biraz aydınlatacağını umarım.

IX

GÜNÜMÜZDE PSİKOTERAPİ[18]

Psikoterapinin Avrupa düşüncesinin bugünkü konumuyla ilişkisini daha etraflıca bir incelemeye tabi tutmak aslında önemli bir görevdir. Ama biri böyle bir cüretkârlıktan yılıp çekinse, muhtemelen kimse onu ayıplamayacaktır, zira günümüz Avrupası'nın ruh ve zihin durumuna dair kafasındaki tasavvurun hakikate uygun olduğunu kim taahhüt edebilir? Duyulmamış bir hadiseye katılanlar, onu yaşayanlar olarak, berrak bir hüküm vermek ve bugünün Avrupası'nın siyasetindeki ve dünya görüşündeki tarifsiz karmaşa içinde net görmek durumunda mıyız ki? Yoksa acaba psikoterapinin sınırlarını daraltıp bilimimizi, neredeyse dünyanın batmasının bile umurunda olmadığı mütevazı bir mütehassıslar köşesine mi çekmeliydik? Korkarım, tavsiye edilecek mütevazılığına rağmen böyle bir yetinme hali, "ruhun tedavisi" demek olan psikoterapinin özüyle pek bağdaşmazdı. Hangi kapsamda yorumlanırsa yorumlansın "psikoterapi" kav-

18 İsviçreli psikoterapistlerin 1941'de Zürih'teki buluşmasında verilen konferans. *Schweizerische Zeitschrift für Psychologie*'de, 1945 yılında, Cilt IV/1'de ve *Aufsätze zur Zeitgeschichte*'de, 1946'da, 25-56. sayfalarda yayımlanmıştır.

ramında büyük bir iddia vardır: *Ruh* bütün eylemlerin, bununla birlikte insanın istediği tüm olayların ana rahmi değil midir! Ruhun sonsuz genişlikteki yaşam sahasından rastgele sınırlandırılmış bir parça kesip bunu psikoterapi denen şeyin hususi oyun alanı diye ilan etmek sadece zor değil, âdeta imkânsız olurdu. Gerçi tıp, bir ihtisas sahası, yani tedavinin pratik amacı için yapılabilir ve mümkün olanın sahasını belirlemeye kendini mecbur gördü. Fakat psikoterapi, davasını sadece teknik olarak değil, bilim olarak da anlar anlamaz, bu suni sınırlandırmanın derhal kesilmesi lazımdır. Aslen bilimin sınırları yoktur, işin doğrusu mutlak özerklikle övünebilecek bir ihtisas da yoktur. Gerçekten bilim olma iddiasındaysa, sınırlarına dayanınca bu ihtisasın komşu sahalara sıçraması lazımdır. Freud'un psikanalizi gibi çok özel bir teknik bile başlarda başka, kısmen çok uzak bilim sahalarına uzanmadan edemedi. Gerçekten de ruhu ve insanın şahsiyetini kısım kısım tedavi etmek imkânsızdır. Ruhun, her şeyin her şeye bağlı bir bütün olduğu, bedeni hastalıklara göre ruh bozukluklarında belki çok daha belirgin olmaktadır. Hasta bize nevrozuyla özel bir şey değil, bütün bir ruh, bununla birlikte de bu ruhun bağlı olduğu ve olmasa bu ruhun asla yeterince anlaşılamayacağı bir parça dünya getirir. Psikoterapi bu yüzden belki de, başka ihtisas sahalarına göre, genel olarak dünyayla âdeta hiç işi olmayan bir ihtisasın kutsanmış mıntıkasına kapanacak durumda değildir. Elimizden geldiği kadar en şahsi şeylere konsantre olalım, yine de terapi, hastamız hangi dünyadan geliyor ve hangi dünyaya uyum sağlamalıdır, sorusuyla düşüp kalkar. Dünya, özünde şahsiyetçi anlayışta olan bir psikolojinin asla üstesinden gelemeyeceği, şahıslar üstü bir vakıadır. İnsandaki şahsi kısmın uzandığı yere kadar geçerlidir bu. Fakat insan bir parça da dünya olduğundan, içinde dünya, yani şahıslar üstü ve şahıs olmayanı da taşır. Tüm fiziki ve ruhani temeli de, böyle bulduğu bir vakıa olmasından ötürü, buna dahildir. Çocukluk dönemin-

deki insanın ilk ve zahiren tek dünyası anne babanın şahsiyetleridir; durum çok uzun müddet böyle devam ederse, yolun sonu kesin nevrozdur, zira bütün olarak girmesi gerektiği koca dünya, artık anneyle babanın dünyası değil, şahıslar üstü bir vakıadır. Kardeşlerin gelmesiyle birlikte çocuğun anne baba ilişkisine alışkanlığı kesilmeye başlar. Ağabeyi bile artık gerçek baba, ablası da gerçek anne değildir. Bundan sonrasında karı koca birbirinin aslen yabancısı kimselerdir ve mazileri, sıklıkla sosyal arkaplanları da farklı olan ailelerden gelirler. Çocuklarsa ebeveynlerini, çocuksu anlayışlarından hareketle önce başkalarında görüp çocuk rolünün tüm avantajlarını sağlama almak istedikleri, anneyle babanın rolüne girmeye zorlarlar. Az veya çok normal her hayatın bu aksi yöne akan seyri, çocuğun aşırılığı anlayışından ebeveynin aşırılığına kadar bir dönüşüme zorlar. Bu dönüşüm, çocuğun vazgeçebileceği objektif gerçeklerin ve değerlerin takdir edilmesini gerektirir. Okulu veya hocayı sevsin sevmesin okul, çocuğa amansızca objektif zaman, vazife ve vazifenin ifası ile başkasının otoritesi kavramlarını öğretir. Okulla ve durmak bilmeden ilerleyen zamanla peşi sıra birçok objektif varlık, artarak şahsın hayatına sokulur, kabul görüyor mu veya insanın buna dair bir fikri var mı, bakmaz. Burada karşı konmaz şekilde anlaşılır ki anne babanın dünyasını, tahammül edilir zamanın ötesine uzatmanın bedeli ağır olacaktır. Şahsın çocukluk dünyasını büyük dünyaya aktarmaya dair tüm çabaları sonunda akim kalır, nevroz tedavisindeki aktarma, en iyi ihtimal, çocukluktan beri ferdin üzerine yapışıp kalan tüm tecrübesizlikleri sıyırıp, ebeveyn imagosunun yansımasını dış gerçeklikten ayırmak için fırsat sunulan bir ara safha olacaktır. Bu operasyon modern psikoterapinin en zorlu görevlerindendir. Eskiden iyimser bir tavırla, ebeveyn imagolarının, içeriklerini analiz etmekle belli şekilde parçalanıp çözülebileceği farz ediliyordu. Fakat gerçekte durum böyle değildir: ebeveyn imagoları gerçi yansıtma durumundan

çıkarılıp dış dünyadan geri çekilebilir ama erken çocuklukta edinilen şeyler gibi bunlar da baştaki tazeliğini korur. Yansıtmanın geri alınmasıyla da, temellerinin büyük kısmını aldıkları kendi ruhlarına geri dönerler.[19]

Ebeveyn imagoları artık yansıtılmadığında ne olacağına geçmeden önce başka bir probleme, yani bugünkü anlamda bilimsel psikolojiye sahip olmayan eski devirlerin bu problemden haberdar olup olmamaları bakımından, modern psikolojinin ortaya attığı bu problem yeni bir şey miydi ve bu problem geçmiş açısından nasıl görünür, meselesine dönmek istiyoruz.

Eski devirler gerçekten de bugünkü anlamda bir psikoterapi bilmediklerinden, tarihte, bizimkilere benzer formüller bulmamız imkânsızdır. Fakat çocuktan ebeveyne kadar söz konusu dönüşüm her zaman ve mekânda mevcut olduğundan ve artan bir bilinçle, sübjektif olarak da güç görüldüğünden, insanın zor geçişler yapmasını mümkün kılan bir veya daha çok genel psikoterapi sisteminin var olduğuna ihtimal vermek zorundayız. Daha en iptidai kademede bile gerçekten de, psişik geçişlerin yapılabildiği hayatın tüm anlarında kesin tedbirler buluruz. Burada öncelikle ergenlik törenlerini, evlilik, doğum ve ölüm âdetlerini zikredeyim. Yabancı etkilerden henüz ırak, iptidai kademede gayet düzgün ve özenli yapılan bu seremoniler en başta belki, o anlarda uzak tutmak için tehdit etmeye, sonrasında ise içeri dahil edilecek kimseye yaşam için gerekli hazırlıkları ve dersleri öğretmeye yarar. İptidai bir kabilenin yaşayıp gelişmesi, aslında bu seremonilerin özenle ve âdetlere uygun sürdürülmesine bağlıdır. Beyazların nüfuzuyla bu alışkanlıkların revaçtan düştüğü yerde kabilenin kendine has hayatı son bulur, kabile, ruhunu kaybedip dağılır gider. Bilhassa Hristiyan misyonlarının bu hususta ki nüfuzunda çok farklı kana-

[19] Bilindiği üzere ebeveyn imagosu bir taraftan, kişinin ebeveyninden şahsen edindiği tasavvurdan, diğer taraftan ise a priori, yani ruhun bilinç öncesi yapısında mevcut olan ebeveyn arketipinden ibarettir.

atler vardır. Benim bizzat Afrika'da gördüklerim, fikirlerimi çok kötümser hale getirdi.

Daha yüksek, medeni kademede aynı işi büyük dinlerin yaptığını görürüz. Katolik temayüller içerisinde Protestanlığa göre çok daha köklü, canlı ve kâmil olan vaftiz, konfirmasyon, evlilik ve cenaze âdetlerimiz var. Burada da, çocuğun anne baba dünyasının yerine, nasıl zengin analoji sembollerinin geçtiğini görüyoruz: Ataerkil bir düzen, yetişkini manevi üreme ve yeniden doğuşla[20] yeni bir çocukluğa kabul ediyor. *Pater patrum* olarak papa ile *Ecclesia mater*, kısmen buna karşı çıkmadığı sürece tüm Hristiyanhğı kuşatan bir ailenin ebeveynidirler. Tekamül halinde ebeveyn imagoları parçalanıp etkisiz hale getirilseydi, böyle bir düzen hem varoluş sebebini hem de mümkünlüğünü kaybetmiş olur, dolayısıyla varlığını sürdüremezdi. Fakat böylelikle hem sürekli aktif ebeveyn imagoları için hem de bu düzenin kucağında anlamlı şekilde korunaklı olan, hiç sönmeyecek çocukluk hissi için bir yer bulunmuş oldu. Ayrıca kilisenin başka birçok kurumu da bu irtibatın devam edip yenilenmesini sağlar. Bunlar arasında öncelikle ayini ve günah çıkartmayı zikredeyim. Kudas ayini de tüm aile fertlerinin toplanıp Tanrı huzurunda, ta Hristiyanlık öncesi zamana dek uzanan kutsal âdete göre, yemek yediği aile sofrasıdır aslında.

Herkesin bildiği bu konuları daha tafsilatlı anlatmaya gerek yok. Bunları sadece, ruhun tedavisinin bizden önceki devirlerde, insan hayatı açısından modern psikoterapiyle aynı temel gerçekleri göz önünde bulundurduğunu göstermek için zikrediyorum. Oysa din, ebeveyn imagolarına ne kadar farklı muamele eder! Bunları dağıtıp yok etmeyi düşünmez, bertaraf edilmeleri ya mümkün veya avantajlı olmayan hayat gerçekleri olarak görür. Din bunların, sadece onlarca değil, binlerce yıldır canlı bir bağla kaim olmuş en katı geleneğin ataerkil düzeni çerçevesinde, değişmeyen ve yüceltilmiş bir şekilde yaşamasına izin verir. Ferdin ço-

20 Vaftiz. Krş. Paskalya ayinindeki "benedictio fontis" metni.

cukluktaki ruhunun bunları taşıyıp muhafaza etmesi gibi, bunlar da insanlığın çocukluk ruhunu çok sayıda canlı iziyle korumuştur. Böylelikle din en büyük ruhani fenalıklardan birinin, yani sözgelimi yalnız iptidai kabileler için değil, medeni insan için de tehlikeli olan, köklerini kaybetmenin önüne geçer. Zaman zaman çok gerekli olabilse de bir geleneği bozmak daima bir kayıp ve tehlikedir; ruhani bir tehlikedir, çünkü insandaki en muhafazakâr şey olan içgüdülerle yaşama, ifadesini tam da geleneklere uygun âdetlerde bulur. Eskiden kalma inanışlar ve âdetler içgüdülerin çok derinlerine kök salmıştır. Bunlar kaybolup giderse, bilinç de içgüdüden kopup gider: böylelikle bilinç köklerini yitirmiş olur, ifadesiz kalan içgüdüyse bilinçdışına düşüp bilincin içeriklerine doğru taşan enerjisini güçlendirir, bilincin köklerini kaybetmesi bununla birlikte tehlikeli olmaya başlar. Bu gizli "vis a tergo" bilinçte, kendini büyüklenme veya aşağılık kompleksi olarak açığa vuran bir kibirlenmeye sebep olur. Her ihtimalde, ruhtaki hasarların en hassas yuvası olan bir denge bozukluğu meydana gelir.

Avrupa medeniyetimizin bin yılı aşkın tarihine bakarsak göreceğiz ki Avrupa'nın ruhun terbiye ve tedavisine dair ideali, ebeveyn imagolarının takdirine dayanan ataerkil bir düzen olmuştur ve hâlâ da kısmen böyledir. Onun için bilinç ne kadar ihtilal fikrindedir, umursamadan, her ferdin, bu düzeni içgüdüleriyle sıkıca tuttuğu veya hiç değilse aradığı, ataerki veya hiyerarşi zihniyetinde bir ruha sahip olacağını hesaba katmalıyız. Ebeveyn imagolarım ve çocukluk ruhunu etkisiz kılmaya dair gayretlerimiz de bu yüzden baştan, akim kalmaya mahkûm olacaktır.

Böylece başta sorduğumuz, ebeveyn imagoları, yansıtmadan çekilirse ne olur, sorumuza geri dönüyoruz. Ebeveyn imagolarının, şahsın belli başlı yansıtma taşıyıcılarından koparılması, şüphesiz mümkündür ve diyebiliriz ki bu, terapideki başarılarımızın demirbaşlarına aittir. Halbuki mesele, imagoların hekime taşınması halinde çok daha çetrefil olmaktadır. Koparma burada, çok belir-

leyici bir drama halini bile alabilir. Zira, artık bir insana yapışıp kalmayınca bu imagolara ne olacaktır? Hristiyanlığın en tepedeki babası olan papa, makamını tanrıdan almıştır. İrtifak hakkı vardır, böylece imagoların taşınması, cennetteki baba ile yeryüzündeki ana olan kiliseye yönlenir. Peki köklerini kaybedenlere ve gelenekten kopanlara ne olur? Harvard Üniversitesi'nden Profesör Murray,[21] önceleri ifade ettiğim tecrübemi teyit ederek, etraflı bir istatistik malzemesine dayanmak suretiyle ispatlamıştır ki komplekslilik ortalama olarak en yüksek seviyede, Yahudilerdedir. İkinci sırada Protestanlar bulunur, Katoliklerse ancak üçüncü sıradadır. Dünya görüşünün ruhun huzuruyla doğrudan ilişkisi olduğunu, idrak şeklinin, yani *görüş*ün insan ve insanın ruh hali için muazzam öneme sahip olmasından da anlayabiliriz, öyle önemlidir ki bu, neredeyse eşyanın, oldukları şekilden çok, onları gördüğümüz şekilde olduklarını söyleyebiliriz. Bir durum veya meseleye elverişsiz şekilde bakıyorsak bundan alacağımız zevk bozulacaktır, o zaman da hepten elverişsiz hale gelecektir. Aynı şekilde birçok şey de, belli peşin hükümlerimizden vazgeçip bakışımızı değiştirebilirsek daha dayanılır, hatta mümkün bir hal alır! En başta dâhi bir hekim olan Paracelsus, "teorileştirme" sanatından anlamayanın[22] hekim olamayacağını vurgular. Bundan maksadı, hekimin sadece kendine değil, hastaya da hastalığın nasıl idrak edileceğini, ona nasıl bakılacağını öğretmesi gerektiğidir, hekimin iyileştirmesini, hastanın da iyileşmesini yahut hiç yoksa hastalık halini mümkün kılar bu. Bu yüzden Paracelsus der ki: "Her hastalık Araf'tır."[23] Paracelsus idrakin iyileştirici gücünü bilinçli olarak görüp bolca kullanmıştır. Bu yüzden ben, dinini yaşayan Katolikleri tedavi ettiğimde aktarım probleminde, hekimlik görevimden çekilip meseleyi kiliseye havale ederim. Ama Katolik olmayan birini tedavi ediyorsam bu çareye

21 *Explorations in Personality.*

22 *Labyrinthus medicorum,* Cap. VIII: *Theorica medica.*

23 *De ente Dei,* s. 226.

başvuramam ve hekimlik görevimden çekilemem, zira o zaman çoğunlukla, baba imagosunu uygun şekilde havale edebileceğim kişi veya kurum olmuyor. Gerçi meseleye akıllıca bakarak baba olmadığımı söyleyebilirim. Ama tam da o zaman baba olurum, hem de her şeye rağmen. Sadece tabiatın değil, hastanın da boşluk korkusu vardır. İçgüdülerinden ötürü, ebeveyn imagolarını ve çocukluk ruhunu, ümitsiz ve geleceksiz bir geçmişin hiçliğine düşürmekten tüyleri ürperir. İçgüdüleri ona, kendi bütünlüğü uğruna, bu şeylerin bir şekilde hayatta kalması gerektiğini söyler. Hasta bilir ki, yansıtmayı bütünüyle geri çekerse bunun ardından, az sevilen, bu yüzden de daha da sırnaşık hal alan ben'in içinde, görünüşte sınırsız olan bir yalnızlık meydana gelecektir. Bu ben'in içinde olmaya önceleri bile tahammül edilemiyordu oysa. Bundan dolayı, buna şimdi ve saf akıllıca hareketle tahammül etmesi pek muhtemel değildir. Bu yüzden şu an, ebeveynleriyle tüm şahsi bağlarından koparılmış Katolik, kilisenin artık daha iyi ve derinden anlaşılan esrarına kolay kolay geri dönemeyecektir. Evet, Protestanlığın yeni varyantlarından birinde, kendileri için önemli bir anlam bulup bununla yine gerçek dindarlığa ulaşan Protestanlar da vardır. Tüm diğer vakalar – iş şiddetli ve ara ara zarar veren çözümlere gelmedikçe – aktarım olayında, hep söylendiği gibi, "takılıp kalacaktır" ve böylelikle hem hasta hem hekim için birinci dereceden bir sabır imtihanı olacaktır. Bundan kaçınmak galiba mümkün değildir, zira aniden anne-babasız, öksüz bir duruma düşmek, bilinçdışının buna bağlı olarak aniden faaliyete geçmesiyle, bazı durumlarda, yani psikozun ağırlığıyla, tehlikeli sonuçlar doğurabilir. Bu yüzden yansıtma ancak kademe kademe geri alınabilir ve böyle de olmalıdır. Ebeveyn imagolarında parçalanmış içeriklerin entegrasyonunun bilinçdışını faaliyete geçirici bir etkisi vardır, çünkü bu imagolar, ta çocuklukta sahip oldukları ve ilerleyen yaşlarda da daima kişinin kaderini etkileyecek enerjiyle doludurlar. Bu yüzden bu entegrasyonla bilinçdışı, çok geçmeden bilincin bilinçdışı içerikler

tarafından belirlenmesiyle fark edilir hale gelen muazzam bir enerji artışı elde eder. Sadece-ben-olmak hali içinde izole olmanın, rüya ve hayallerde bundan böyle, aynı zamanda belli şizofren psikozlarının da yapılandığı malzeme olan gayrişahsi, kolektif içeriklerin ortaya çıkması gibi paradoksal bir sonucu vardır. Bu sebepten vaziyet tehlikesiz değildir, çünkü ben'in hekime aktarımın başrolü oynadığı yansıtma bağlarından kopup çıkmasının sonucunda, daha önce şahsi çevresiyle ilişkilerde çözülüp giden ben, kolektif bilinçdışının içeriğinde çözülme tehlikesine girer, çünkü dış dünyada ölen ebeveyn ve onların imagoları *bu* "ahiret"e göçmüştür ve eskisiyle aynı, çözücü yansıtma eğilimini uygularlar.

Fakat burada, mucizeymiş gibi her zaman hayrete kapıldığım, iyileştirici ve dengeleyici bir etki ortaya çıkar. Tehlikeli çözülme eğiliminin karşısında, aynı kolektif bilinçdışından, bariz sembollerle işaretli bir merkezileştirme süreci şeklinde bir ters etki zuhur eder. Bu süreç başta sembollerle ben'den üstün diye nitelenmiş olan ve sonraları tecrübeyle gerçekten de üstün olduğu anlaşılan, yeni bir kişilik merkezinden başka bir şey değildir. Bu yüzden bu merkez alt değil, değerlendirilirken üst kategori olarak ele alınmalıdır. Artık buna *ben* adı da verilemez, bu yüzden ben ona *can* dedim. Bu canın tecrübesi ve yaşaması Hint yogasının en üstün amacıdır, bundan dolayı canın psikolojisi için Hint bilgisinin hazinelerinde malumat toplasak iyi ederiz. Canın tecrübesinin bizde olduğu gibi Hindistan'da da entelektüellikle hiç alakası yoktur, bilakis kökünden dönüştürücü, canlı bir hadisedir. Bu tecrübeye vardıran süreci ben *ferdileştirme süreci* diye adlandırdım. Klasik yoganın araştırılmasını tavsiye ediyorsam bu, "dhyana", "budhi" ve "mukti" laflarını veya başka büyülü kelimeleri duyunca mest olup gözbebeklerini tersine çeviren insanlardan olduğum için değil, psikoloji açısından yoga felsefesinden, pratikte işimize yarayacak çok şey öğrenebiliriz diyedir. Üstelik söz konusu malzeme doğunun kitaplarında, daha doğrusu çevirilerinde açık ve net yer alıyor. Bu tavsiyem batıda

bunun muadili bir şeyimiz olmadığından da değil: yogayı sırf, batıdaki, yogaya yönelik bilgimiz erişilmez, yani ancak mütehassısların ulaşabileceği bir bilgi olduğu için tavsiye ediyorum. Bu bilgi saklıdır ve gizli bir disiplin ve bu disiplinin dümen suyuna girmiş bir saçmalıkla tanınmayacak hale sokulmuştur. Zira simyada batılı bir meditasyon yogası saklıdır, küfür ve küfrün utanç verici sonuçlarından duyulan korkudan, itinayla saklanmıştır bu. Fakat simyanın, pratik psikolog için Hint yogasına göre paha biçilmez bir önceliği vardır, bu da, simyada fikirlerin neredeyse tamamen, gayet zengin sembollerle ifade edilmiş olduğu gerçeğidir, hem bu sembolleri bugün bile hastalarımızda bulmaktayız. Ferdileştirme sürecinin sembollerini anlamada simyanın sağladığı yardım, benim kanaatimce, çok önemlidir.[24]

Benim *can* dediğimi simya "incorruptibile", yani artık çözülemeyecek madde, bir ve sade olan, başka bir şeye irca edilemez olan diye niteler, aynı zamanda, bir 16. yüzyıl simyacısının[25] filius macroscosmi adını verdiği evrensel olan diye de niteler. Modern bulgular prensipte bu nitelemelerle örtüşür.

Günümüz meselesine gelmek için tüm bunları zikretmem lazımdı. Zira sabır ve tutarlılıkla tabii gelişim yolunu izlersek canın ve basit cevherin tecrübesine erişiriz. Bunun aynısını ahlaki talep olarak, 1941 güzünde 400. ölüm yıldönümünü kutladığımız Paracelsus'un gerçek bir İsviçreli'nin olduğu kadar gerçek bir simyacının da olan şu düsturu ifade eder: "Alterius non sit, qui suus esse potest". (Kendi kendisinin olabilen şey, başka kimseye ait olmasın.) Fakat bu hedefe giden yol zahmetlidir, herkes bu yola giremez. Simyacılar der ki, "Est longissima via". Her halükârda biz, kökleri geç antik dönemde olan ve tüm ortaçağ boyunca ömrü, karanlıkta sefalet içinde geçen bir varlıktan çok da farklı olmayan,

---

24 Bunun için krş. *Psychologie und Alchemie* (GW XII) ve *Psychologie und Religion* (GW XI).

25 Henricus Khunrath.

yalnız yaşayan tuhaf temsilcilerine boş yere "tenebriones" denmeyen bir gelişmenin başında duruyoruz. Albertus Magnus, Roger Bacon ve Paracelsus gibi adamlar ne de olsa modern tabiat biliminin babalarıydı, bunların zekâları, totaliter kilisenin otoritesini sarsmaya çok katkıda bulunmuştur. Bilmeden de olsa simyacıların başlattığı işi devam ettiren bizim modern psikolojimiz de tabiat biliminin ruhundan doğup büyümüştür. Nasıl ki onlar "donum artis"in payına az sayıda "electis" düştüğüne kaniydiyseler, aynı şekilde biz de, fert üzerinde çalışmanın ne kadar zahmetli olduğunu ve psikoloji işinin bilgi ve tecrübelerinin ne kadar az insanın payına düştüğünü açıkça görüyoruz. Bu arada o iyileştirici kurum denen Hristiyan kilisesinin parçalanma ve zayıflaması tehlikeli şekilde ilerliyor, güvenli bir otoritenin kaybı da gitgide, ataerkil düzene alışkın Avrupalının ruhunun kaldırmadığı, hem dünya görüşü açısından hem de politik ve sosyal bir anarşiye yol açıyor. Ferdin bilinçlenmesi ve kişiliğin olgunlaşmasına dair yaklaşımlar, sosyal açıdan bakıldığında, henüz öyle zayıf ki, bunların tarihî zaruretler karşısında hiçbir ağırlığı yok. Avrupai toplum düzeninin temelleri sarsılmamalıysa eğer, her ne pahasına olursa olsun ilk planda otoritenin tekrar tesisi lazım.

Herhalde bu sebepten olacak Avrupa'da, kilise kolektifini devlet kolektifiyle ikame etme çabası ortaya çıktı. Nasıl ki zamanında kilise, teokrasiyi gerçekleştirme çabasındaydı, şimdi de devlet, mutlak totaliter olmak iddiasında bulunuyor. Ruhun esrarının yerini sözgelimi tabiatın esrarı veya Paracelsus'un dediği gibi "lumen naturae" değil, ferdin, "devlet" denen siyasi kolektife bütün olarak katılması aldı. Böylelikle ebeveyn imagosu artık, herkesi besleyen ve bütün düşünce ve istekleri belirleyen otorite olan devlete yansıtılabileceğinden, bu çıkmaza bir çare yolu açılmış oluyor. Bilimin amacı sosyal kolektifin hizmetine sunulup yalnızca bu kolektifin amaçlarına olacak maddi faydasına göre değerlendiriliyor. Ruhun tabii gelişiminin yerine, aradan geçen zamanı aşarak kültürel de-

ğerleri canlı tutan ruhani bir yönelme değil, belli grupların iktidar gayesine hizmet eden ve kitleye belli iktisadi avantajlar vaat eden siyasi bir yönelme geçiyor. Avrupalmın derinlerine kök salmış, ataerkil ve hiyerarşik düzen sevdası da bu şekilde, kitlenin içgüdülerine çok iyi uyan ama her bakımdan kültüre halel getiren bir seviyeye sabitlenen, uygun ve somut bir ifade buluyor.

Burada fikirler galiba ayrılacak. Bilim temeline, dolayısıyla prensipte özgür bir araştırmaya dayandığına göre psikoterapi, varlığının bağımsızlığı ve ahlaki özgürlük için insanı eğitme niyetini, peşin hükümsüz, bilim araştırmalarıyla edinilen bilgilerle örtüşme halinde ilan eder. Fert hangi şartlara uymayı düşünürse düşünsün bunun daima bilinçli ve özgür tercihle olması gerektir. Ama siyasi amaçlar, yani devlet, öncelik iddia edeceğinden psikoterapi mecburen, insanın, amaçlarına yönelik eğitilip kendi en yüce gayesinden koparılacağı belli bir siyasi sistemin aleti haline gelecektir. Bu çıkarıma karşı şüphesiz, insanın nihai gayesinin, ferdî varlığında değil, insan toplumu için uğraşmada olduğu, çünkü insan toplumu olmadan ferdin de asla olamayacağı itirazı gelecektir. Bu itiraz ciddidir ve sıradan sözlerle savılamaz. Ferdin ancak toplum sayesinde varlığını sürdürebileceği ve hep bu sayede varlığını sürdürdüğü su götürmez bir gerçektir. Onun için iptidai kabilelerde, esrarlı bir ölümle ferdi, ailesinden ve eski kimliğinden koparıp onu kabilenin üyesi olarak tekrar doğuran takdis törenleri görürüz. Veya Mısır ve Babil gibi erken medeniyetler görürüz ki bunlarda tüm fertler kralın şahsında zirveye ulaşır, tek başına insan anonimdir. Yahut nesillerdir ismin ferdiyetinin, bu ismi taşıyanların değersizliğini dengelediği nice aileler gözlemleriz veya arkasında mütevazı bir numarayla ustalarının ismini adapte edip kendi isimlerinden vazgeçen Japon sanatçı nesilleri görürüz. Hepsi, ruhtaki içeriklerin aslına yansıtılmasına dayanan bu arkaik tezahürlerin karşısında Hristiyanlığın unutulamaz şu kahramanlığı durur: eskiden ancak kralın biricik şahsının bu im-

tiyaza hakkı varken artık herkesin payına ölümsüz bir ruh payesi düşer. Hristiyanlıktaki bu yenilik, her bir ruhun en yüce değerlerini kralın şahsına veya başka seçilmişlere yansıtmasını lağvetmesinin insan bilinci ve kültür açısından nasıl bir ilerleme olduğunu burada açıklamak çok zahmetli olurdu. Burada insan varlığının tabiatında yatan bilinçlilik, ahlaki özgürlük ve kültür gayesi, ferdi sürekli bilinçsizlik karanlığında esir alıp değersizliğe iten yansıtmaların boğucu baskısından daha güçlü olduğunu göstermiştir. Fakat bununla başına, bilinçliliğin azabı, ahlaki çatışma ve kendi düşüncesinin belirsizliği belası sarılmıştır. Bunu halletmek öyle zordur ki günün birinde başarılsa bile çaresine ancak, bizi sürekli bilinçsizliğin daha kolay görünen yolu için kandırmak isteyen bütün o güçlerle mücadelede, sonsuz ıstıraplar ve zahmetlerle elde edilecek dünyevi kademelerde ulaşılabilecektir. Bilinçsizliğe giden yolda insan sanır ki bu vazife, rahatlıkla "başkalarına", hatta anonim devlete devredilebilir. Fakat kimdir bu "başkaları", herkesin yapamayacağına seve seve kanaat getireceği bir şeyi yapabileceğini iddia eden, üstün olduğu aşikâr bu insanlar kimdir? Bunlar aynı bizim gibi olan, düşünen ve hisseden insanlardır ama işi (mesuliyeti) başkalarına bırakma sanatının erbabıdır. Hem devlet kimdir? Devlet, teşekkül ettiği tüm değersizliklerin toplamıdır. Devleti şahıslaştırabilecek olsak ortaya bir fert veya daha ziyade manevi ve ahlaki açıdan, onu bir araya getiren çoğu kimsenin seviyesinin çok altlarında bulunan bir canavar çıkacaktır, çünkü devlet, yığının psikolojisini en yüksek dereceden temsil eder. En iyi devirlerinde Hristiyanlığın bu yüzden asla devlete iman ettiği görülmedi, bilakis Hristiyanlık insanı, karanlığın ruhunun hüküm sürdüğü şu dünyaya yapacağı tüm yansıtmalardan kurtarmak için ona tabiatüstü bir hedef koydu. Dünyaya hâkim olarak değil, yüreğinde tesis edilmiş ilahi âleme sahip olarak hedefini görmek suretiyle, dünyayı yerinden oynatabileceği bir konumu olsun diye Hristiyanlık insana ölümsüz bir ruh verdi.

Bu yüzden insan, nasıl ki oksijen, su, protein, yağ vs. olmadan edemezse, toplum olmadan da varlığını sürdüremez. Bun-lar gibi toplum da, hayatın en zaruri şartlarından biridir. İnsanın hava solumak için yaşadığını iddia etmek gülünç olurdu. Ferdin toplum için var olduğunu söylemek de aynı şekilde gülünçtür. "Toplum" yalnızca, bir insan öbeğinin sembiyozu için bir kavramdır. Kavramlar canlı değildir. Tabii tek canlı ferttir ve bu tüm tabiatta geçerlidir.[26] "Toplum" ve "devlet" canlılar kümesidir ve aynı zamanda, bunların bir organizasyonu olarak, yaşamın önemli şartlarından biridir. Bu yüzden ferdin ancak toplumun bir parçası olarak varlığını sürdürebileceği hiç de doğru değildir. Her ihtimalde insan, hava olmamasına nazaran devlet olmadan daha uzun süre yaşayabilir.

Siyasi amaç ağır basarsa şüphesiz tali bir mesele ana mesele haline yüceltilmiş olur. O zaman fert, asıl gayesi hakkında aldatılmış ve iki bin yıllık Hristiyanlık kültürünün üstüne çizgi çekilmiş olur. Çünkü bilincin genişletilmesinin yerine, yansıtmaların geri alınmasıyla bilincin daraltılması geçmiştir; bunun sebebi insan varlığının sıradan bir şartı olan toplumun gaye olarak öne sürülmesidir. Fakat toplum, bilinçsizlik için en büyük ayartıcıdır, çünkü kitle, sebebi kendinde mündemiç olmayan ferdi, muhakkak yutup onu mutlaka şuursuz bir parçaya irca edecektir. Devletin totaliterlik iddiası da, psikoterapinin bir insanın tabii gayesine ulaşmasına yardım etmesine bir an olsun göz yumamazdı. Aksine, psikoterapinin devletin faydasına yardımcı bir kuvvet oluşturmak için bir

---

[26] *Pestalozzi*, s. 187, der ki: "Kitlenin, halk yığının ve halk yığını olarak onun ihtiyaçlarının uğruna yapılan kurumlar, yönetmelikler ve eğitim vasıtaları, hangi suret ve şekilde görünürse görünsün, ... asla insanı eğitme işi değildir bunlar. Binlerce vakaya bakın, bunlar insan eğitimi için bir şeye yaramaz, bir de onu âdeta engeller. Bizim türümüz temelde ancak yüz yüze, ancak kalp kalbe insanca oluşur. Temelde ancak dar, küçük, zarafet ve aşk, güvenlik ve sadakatle genişleyen daireler içinde oluşur. İnsaniyet eğitimi, *insan eğitimi* ve bunun tüm vasıtaları aslı ve özü itibarıyla ebediyen ferdin ve ferdin hemen yanına, onun yüreğine ve ruhuna bağlanan kurumların işidir. Asla insan yığınlarının işi değildir. Asla medeniyetin işi değildir."

aletten başka bir şey olmamasında ısrar edecekti. Böylelikle psikoterapi, tek hedefi sosyal verimi arttırmak olabilecek, amaca bağlı bir teknik terim halini alırdı. Kendi yaşama tarzı ruhun elinden kayıp gider ve devletin takdirine göre kullanılacak bir fonksiyon durumuna gelirdi. Psikoloji bilimi, ruh cihazını rasyonelleştirme imkânları hakkında salt bir inceleme derekesine indirilmiş olurdu. Nihayet terapinin iyileştirme niyetine gelince, kişiyi devlet bünyesine büsbütün, başarılı şekilde dahil etme, iyileştirme kriteri olurdu. Fakat bu hedefe en iyi, ferdi tamamen ruhsuzlaştırarak, yani ferdi gitgide bilinçsizleştirerek ulaşılabileceğine göre, tüm bilinçlendirme metotları bir hamleyle geçersiz hale gelirdi ve insanı, bilinçdışı içeriklerinin bilincine varmaktan korumaya yarayan bütün o metotları, tarihin ardiyesinden tekrar çıkarmak tavsiye edilirdi. Böylelikle ruhu iyileştirme sanatı büsbütün gerilemeye zorlanmış olurdu.[27]

Kaba hatlarıyla bu, psikoterapinin halihazırda önünde bulunduğu alternatiftir. Ortaçağdan kaçıp kurtulduğunu vehmeden Avrupa, bir defa daha yüzlerce yıllık bir engizisyonun karanlığına batacak mı, bu, gelecekteki gelişmelere bağlı olacak. Bununla birlikte bu durum ancak, devletin totaliterlik iddiası güç kullanarak kendini kabul ettirip uzun vadede varlığını sürdürürse gerçekleşecektir. İzan sahibi kimse, toplumumuzun devlet adı verilen organizasyonunun, daha büyük otoriteye sahip olmak için sadece ateşli

27 "Türümüzün kolektif şekilde var olması ferdi ancak medenileştirebilir, onu eğitemez. Yahut şu doğru değil mi, her gün görmüyor musun ki, sürü halinde bir arada duran insan yığını ne kadar önemli olursa ve yine, bu kitlelerin kanunlarla yoğunlaşan gücünü temsil eden her makamın manevra sahası ne kadar özgür ve gücü ne kadar büyük olursa, bu insan yığınlarının ve makam insanlarının fertlerindeki insani ruh halinin nazikliğinin ilahi nefhası da o kadar kolay silinip gider ve onların içindeki insan tabiatının hakikate duyarlılığının derin temelleri de aynı derecede kaybolur?
Kolektif olarak birleştirilmiş insan, şayet bundan başka bir şey değilse, tüm ilişkilerinde medeniyet yıkımının çukurlarında batar da bu yıkıma batmış halde, tüm dünyada, vahşinin ormanda aradığından başka bir şey aramaz." (*Pestalozzi*, l.c., s. 189f.)

bir ihtiyaç duymadığını, aynı zamanda şartların da onu buna zorladığını inkâr etmeyecektir. Bu, vatandaşların durumun farkında olmasıyla, gönüllü bir tasviple olursa, fert, sorumluluk sahibi insan olarak ortadan kaldırılmak gibi kesin bir tehlikeye düşecektir. Devlet de o zaman hiçbir şeyiyle, bir hapishaneden veya divik yapıdan ayırt edilemeyecektir.

Ferdiyetin bilinçlenmesi tabii gayeye uygun düşse de amacın tamamı değildir bu. Zira tek tek fertlerden müteşekkil anarşik bir karışım üretmek asla insanları eğitmenin amacı olamaz. Aslında kendisi de yetersiz olan kolektivizme karşı marazi bir tepkiden başka bir şey olmayan, açıkça söylenmese de aşırı bir ferdiyetçilik idealine denk düşerdi bu. Tabii ferdiyet süreci ise bunun aksine insan toplumunun bilinçlenmesini sağlar, çünkü bütün insanları bağlayıp bütün insanlarda ortak olan bilinçdışı bilince ulaştırır. Ferdiyet, kendinle, aynı zamanda da kişinin de dahil olduğu insanlıkla birleşmektir. Ferdin varlığı bu şekilde emniyete alınınca, fertlerin devlette, elbette daha büyük otoriteyle donanmış bir devlette de, organize olarak yığılmasının, anonim bir kitlenin değil, bilinçli bir toplumun oluşmasının garantisi vardır. Bunun kaçınılmaz şartı ise bilinçli ve özgür tercih ile ferdî karardır. Ferdin bu özgürlük ve serbestliği olmadan gerçek bir toplum mevcut olmaz ve – belirtmeliyiz ki – böyle bir toplum olmadan da uzun vadede, sebebi kendinde mündemiç ve bağımsız fert yetişmez.[28] Üstelik serbest kişilik umumun yararına en iyi hizmeti yapar. Fakat bugünün insanı böylesi bir tercih için gerekli olgunluğa sahip midir, bu başka bir soru. Tabii gelişimin önüne geçip zorla, insana dayatılan çareler de keza şüphe götürür. Tabiat gerçekleri uzun vadede zor kullanmaya

[28] Günümüzdekine benzer şartlar altında, bir asırdan fazla bir zaman önce *Pestalozzi* (l.c., s. 186) diyordu ki: "Düzenleyici kuvvet olmadan insan ırkı, toplum halinde birleşik kalamaz. Kültür kuvveti insanları fertler halinde, hukuk ve sanat sayesinde, özgürlük ve serbestlik içinde birleştirir. Kültürsüz medeniyetin kuvveti ise onları özgürlük, serbestlik, hukuk ve sanata bakmadan, şiddet kullanarak kitle halinde birleştirir."

gelmez. Suyun içten içe işleyen özelliğiyle bunları hesaba katmayan her sistemin altını oyup er veya geç bu sistemi yıkacaktır. Ruhun da ait olduğu tabiatın bilge hükümetine yer veren bir otoritenin çökmekten korkmasına gerek yoktur. Avrupalı şayet ileri derecede otoriteye ihtiyaç duyuyor ve bunu arzuluyorsa, bu onun zihninin olgunlaşmadığının utanç verici bir delilidir. Bununla birlikte biz, Avrupa'daki milyonların, anlamsız ve hedefsiz, otoriteyi gasp eden herhangi bir gücün kurbanı olmamak için geleneği olmayan, çocuksu aydınlanmacıların suç niteliğinde yardımıyla, hem kilisenin otoritesinden hem krallarla kayserlerin mutlak hâkimiyetinden kaçtığı gerçeğiyle yüz yüzeyiz. İnsanların olgun olmama durumunu bir gerçek olarak hesaba katmalıyız.

İsviçre'de biz boşlukta asılı bir asteroitte değil, Avrupa'yı da oluşturan aynı zeminde yaşıyoruz. Bu problemlerin tam ortasında yer alıyoruz ve farkında olmadığımız müddetçe diğer bütün milletler gibi bu problemlere biz de maruz kalıyoruz. En tehlikelisi de sözgelimi, etrafımızdan daha yüksek bir bilinç seviyesinde bulunduğumuzu zannetmemiz olurdu. Bu, söz konusu değildir. Temsil ettiğimiz bir avuç psikolog ve psikoterapisti hak etmediği şekilde önemli veya nüfuzlu görmeksizin vurgulamak isterim ki, tam olarak psikolog vasfımızla bizim ilk planda, çağımızın ruhani durumunu anlayıp günümüz bize hangi soru ve talepleri yöneltiyor, iyice anlamak görevimiz ve borcumuzdur. Sesimiz çok zayıf olup siyasetin kargaşası içinde etkisini yitirip sönse de Çinlilerin şu vecizesiyle teselli bulabiliriz: "İçi aydınlanmış kimse yalnızsa ve doğruyu düşünüyorsa binlerce mil mesafeden bile işitilir."

Her şey başlarken küçük başlar. Bu yüzden, uğraştığımız amaç erişilemeyecek kadar uzaktaymış gibi görünse de sıradan fertler üzerindeki gerçi zahmetli ama titiz çalışmamızı sürdürmek canımızı sıkmamalı. Bununla beraber bir amaç erişilecek kadar yakınımızda; o da ferdî kişiliğin gelişimi ve olgunlaşmasıdır. Ferdin hayat taşıdığına kani olduğumuz müddetçe, binlercesi meyvesiz kalırken

hiç olmazsa bir ağacın meyve vermesini başarsak da hayatın anlamına hizmet etmiş oluruz. Büyümek isteyen her şeyi en olgun kademesine getirmek niyetinde olan kişi çok geçmeden görecektir ki daima en hızlı büyüyen yaban bitkileri, boyunu aşar. Onun için durmadan ferdin gelişimi hedefine hizmet etmek, psikoterapinin günümüzdeki en asil görevidir, kanaatindeyim. Çabalarımız böylece tabiatın, her fertte hayatın olabilecek en büyük zenginliği geliştirme gayretini takip etmiş oluruz, zira hayat, anlamını, ancak fertte gerçekleştirebilir, altından kafeste oturan kuşta değil.

X

PSİKOTERAPİNİN TEMEL MESELELERİ[29]

Tıp yayınlarında "terapi" başlığı altında bir dizi iyileştirme usulü ve reçetesinden sonra "psikoterapi"yi de okumaya başlayalı henüz çok olmadı. Bu kelimeden ne anlaşılacağı ise her yere çekilecek bir karanlıkta kaldı. Bu kelimeden maksat neydi? Hipnoz mu, telkin mi, "persuasion" mu, Katharsis metodu mu, psikanaliz mi, Adler'in eğitim sanatı, otojen egzersizi vs. mi? Bu sıralama, hepsi birden "psikoterapi" başlığı altında toplanan kanaatlerin, görüşlerin, teori ve metotların bütün o belirsiz çeşitliliğini gözler önüne seriyor.

Yeni, ıssız bir kıta keşfedildiğinde orada sınır işaretleri, isimler, caddeler olmaz, buraya ayak basan her öncünün anlatacağı başka bir şey vardır. Hekimler ilk defa *ruh* denen araziye girdiklerinde de benzer bir şey olmuş görünüyor. Dediklerinden biraz bir şey çıkarabildiğimiz ilk kimse Paracelsus'tur. Fakat onun bazen sezgilerle dolu bir derinliği de eksik olmayan tuhaf bilgisi, 16. yüzyılın ruhunda mahpus kalmış bir dille ifade edilmiştir. Bu dil sadece cinler ve simya tasavvurlarıyla değil, şaşaası, gizli bir aşağılık hissini ve yaratıcılığının, pek sebepsiz de olmayarak, takdir edilmemesinin getirdiği saygı görme dürtüsünü tamamlayan, kendi uydurduğu yeni kelimelerle de kendinden geçer. Aslında ancak 17. yüzyılda başlayan sosyal

29 *Dialectica* V/1, Neuchâtel 1951, s. 8-24'te yayımlanmıştır.

bilimler devri, o hercümerç içinde, Paracelsus tıbbının incilerini de etrafa saçtı. Ancak iki yüzyıl sonra yeni ve misli görülmemiş bir deneycilik, yani Mesmer'in, bir taraftan bugün telkin fenomenlerinin payına düşecek pratik tecrübelerden, diğer taraftan simya ilminden ortaya çıkan hayat manyetizması öğretisidir. Bu çizgide, merakları durum gereği uyurgezerliğe yönelen romantik hekimler yürüyordu. Böylece isterinin klinik açıdan keşfedilmesinin temeli atıldı. Fakat Charcot ve ekolünün bu sahaya bir nebze olsun sağlam kavramlar getirmesi neredeyse bir asır sürdü. İsteri fenomenlerine dair daha iyi ve derinlemesine bilgileri Pierre Janet'e ve telkin fenomenlerinin sistemli şekilde araştırılıp tarif edilmesini Fransız hekimler Liébeault ile Bernheim'a ve bunların İsviçreli meslektaşı August Forel'e borçluyuz. Psikojen belirtilerin illiyeti bilgisi için Breuer ile Freud'un bu belirtilerin afektif kaynaklarını keşfetmeleri psikoloji sahasına kesin girişi sağladı. Bilincin temelinde, kayıp hatıra resimleri, isteri belirtisinin temelinde de bunların hissedilme şekillerinin olduğu gerçeği doğrudan, psişik olayların *bilinçdışı tabakası* olduğuna dair postulatına sebep oldu. Zamanın akademi psikolojisinin kabul etme meylinde olduğu üzere bu tabakanın *vücutla* değil; bilinci, yani Ben çağrışımı, tesadüfen elinden alınan psişik bir fonksiyon gibi davrandığı için *ruhla* alakalı olduğu anlaşıldı. Janet'in de takriben aynı zamanda ve Freud'dan bağımsız olarak ispatladığı gibi, isteri belirtisinin geneli için geçerlidir bu. Fakat Janet bilincin elden alınma sebebinin belli, spesifik bir zaafta olduğunu sanırken Freud, etiyolojik hatıra resimlerine has, nahoş bir hissedilme şeklinin bulunduğuna dikkat çekmiştir. Bunların bilinçten kaybolması da onun için *bastırma* ile kolayca açıklanamıyordu. Bu yüzden Freud etiyolojik içerikleri bilincin eğilimiyle *uyumsuz* görüyordu. Bu varsayım, bastırılan hatıraların muhtelif açılardan ahlaki bir sansür çıkardığı, bunu da travmatik veya ahlaka aykırı tabiatları uğruna yaptıkları gerçeğine dayanıyordu.

Freud bastırma teorisini büyük bir başarıyla, psikojen nevrozların bütün sahasına genişletti; bununla da kalmayıp kültür fenomenini açıklamaya kadar ilerledi. Böylelikle, o zamana dek fen-edebiyat fakültelerinin elinde olan genel psikoloji sahasına girdi. Hekimin pratik psikolojisi genel psikolojiden o zamana dek kavramlar ve birkaç metodik bakış açısı hariç pek bir şey edineme-

mişti, böylelikle daha baştan bilinçdışı bir ruha rastlayan tıbbi psikoloji, olduğu gibi boşluğa ilerliyordu. Takdire şayan birkaç istisna hariç, bilinçdışı kavramı akademik psikoloji tarafından kesin şekilde reddedildi, böylelikle psikoloji araştırmalarının konusu olarak sadece bilinç fenomenleri kaldı. Tıbbi psikolojinin hâkim genel psikolojiyle çarpışması, bu yüzden, muazzam oldu. Diğer taraftan hekimlerin salt bedene yönlenmesinin karşısında Freud'un keşfi aynı şekilde, bu darbenin meydan okuyucu noktalarından birini teşkil ediyordu. Bu durum, sonraki elli yıl içinde de böyle kaldı. Bu resme birkaç yeni çizgi çekilmesi için psikosomatik tıp hareketinin Amerika'dan, bu yana gelmesi gerekti. Yine de genel psikoloji, bilinçdışı gerçeğinden, gerekli çıkarımları yapmayı beceremedi.

Yeni topraklara girmek daima belli tehlikeleri içinde barındırır: öncü kişi, teşebbüsünde, âdeta tesadüfen yanında taşıdığı teçhizata muhtaçtır. Bizim durumumuzda bu, onun beden tıbbındaki eğitimi, genel tahsili ve esasen sübjektif olup kısmen mizacıyla kısmen toplumla ilgili şartlara dayanan dünya görüşüdür. Tıbbi şartları onun, tecrübe ettiği malzemenin, bedenî ve biyolojik cihetini doğru değerlendirmesini sağlar; genel tahsili, bastırma faktörünün karakterini yaklaşık olarak kavramasına imkân tanır; son olarak dünya görüşü ise genelleştirmesine, böylelikle de hususi bilgilerini genele dahil etmesine yardımcı olur. Fakat araştırma şimdiye kadar keşfedilmemiş, dolayısıyla da meçhul bir sahada dolanıyorsa, öncünün daima, bu yeni kıtaya başka bir yerde, başka bir teçhizatla ayak basan birinin, bambaşka bir tasavvur tasarlayacağının da farkında olması lazımdır.

Öğrencisi Alfred Adler'in, nevroza bambaşka bir suret bahşeden bir görüş geliştirmesi Freud'un nasibine düştü. Bu resme hâkim olan şey artık cinsi dürtü veya heves prensibi değil, *iktidar dürtüsü*dür (saygınlık güdüsü, "erkek protestosu", "üste çıkmak istemek"). Somut bir vakada gösterdiğim gibi,[30] iki teori de başarıyla aynı vakaya uygulanabilir, üstelik iki dürtünün de birbirine denk gelip ikisinin de üste çıkamadığı, genel psikoloji açısından iyi bi-

30 *Bilinçdışının Psikolojisi Hakkında*, 6. Baskı, 1948, s. 35 ff. (GW VII, paragraf 16-55).

linir. Adler de Freud kadar tek taraflı kalmıştır, ikisinin de ortak noktası yalnız nevrozu değil, insanı da *gölge*den, yani ahlaki alçaklığından açıklamasıdır.

Bu vakıa, şahsi bir denklemin, hiç eleştiriye tabi tutulmamış sübjektif bir peşin hükmün varlığına karşılık gelir. İkisinin de bakış açılarını temsil ederkenki inatçılığı, hep olduğu gibi, gizliden bir güvensizliğin ve manevi bir şüphenin telafisi demektir. İki araştırmacının da tarif ettiği gerçekler "cum grano salis" (kaydı ihtirazi ile) haklılığı olan şeylerdir. Bunları yorumlamaksa şu veya bu surette yapılabilir, yani ikisi de kısmen yanlıştır veyahut ikisi birbirini tamamlar. Bundan şu ders çıkarılabilir ki icabında iki görüşü de dikkate almak iyidir.

Tıbbi psikolojinin bu ilk çıkmazının sebebi muhtemelen, genel psikolojinin kendilerine gerçekler zemininde sunacak bir şeyi olmadığı için hekimlerin işlenmiş bir arazi bulmamış olmalarındandır. Bu yüzden kendi sübjektif, peşin hükümlü aletlerine muhtaçtılar. Bundan benim için, insanların (her ne olursa olsun) nesneye genelde hangi düşüncelerle yaklaştıklarını bir defa olsun inceleme gerekliliği doğdu. Buna uygun olarak da hepsi, bilincin şu veya bu yönelim fonksiyonunun hâkimiyetine dayanan, bir dizi tip ortaya koydum ve bununla, deneme yoluyla, muhtelif ampirik düşüncelerin, içine yerleştirilebileceği bir şema tasarladım. Bundan toplamda tam sekiz muhtemel bakış açısı ortaya çıktı. Buna bir de az veya çok tüm ferdî varsayımları ekleyince, her biri en azından sübjektif açıdan haklılığı olan sayısız görüş ihtimali ortaya çıkar. Fakat böylelikle her teorinin oluşturulması için psikoloji şartı olması mecbur bir gereklilik hali alır. Maalesef bu henüz her yerde anlaşılmadı, yoksa belli bakış açıları bu kadar inatla ve körü körüne temsil edilemezdi. Fakat durumun böyle olması ancak, sübjektif peşin hükmün ne anlama geldiği dikkate alınarak anlaşılabilir: sübjektif peşin hüküm genelde, bir ferdin tüm hayat tecrübesinin az veya çok özenle kurulmuş mahsulüdür. Ferdin ruhunun çevre şartlarıyla çarpışmasından meydana gelir. Bu yüzden umumiyetle genel tecrübenin sübjektif bir halini teşkil eder, dolayısıyla da hükme biraz daha genel bir suret kazandırmak için kendini itinayla eleştirmeye ve etraflı bir kıyaslama-

ya ihtiyaç duyar. Fakat bu kaçınılmaz derecede gerekli gayret içinde, bilincin prensiplerine ne kadar uyulursa, tecrübenin bu prensipler anlamında yorumlanması ve böylelikle gerçeklerin teorileştirilip tecavüze uğraması tehlikesi de o derece büyür. Psikoloji tecrübemiz, genel teorileri mümkün kılmak için henüz çok gençtir ve çok az yayılmıştır. Genelgeçer önermeler kurmayı aklımıza bile getirmeden önce araştırmaların evvela, ruhun özünü aydınlatan daha bir yığın gerçeğe ihtiyacı vardır. Her şeyden önce, her psikoloji önermesinin, ancak aksinin ortaya çıkardığı anlamı da geçerli görüp takdir ettiğinde önem iddia edebileceği kuralına bağlı kalmalıyız.

Şahsi görüş ve dünya görüşüyle ilgili peşin hüküm, psikolojide hüküm oluşturmanın gerçi en başta ve en sakıncalı şekilde önünde durmaktadır. Ama bunlar iyi niyet ve izanla bertaraf edilebilir. Freud bile benim, terapi gayesiyle hastalarının bilinçdışıyla uğraşan her hekimin kendini önce bir *öğretme analizi* denen şeye tabi tutması gerektiği teklifimi kabul etmiştir. Bilinçdışı etiyolojik vakıaları bilinçli hale getirmenin zaruretini takdir eden akıl izan sahibi her psikoterapist bu görüşe katılmaktadır. Hekimin kendinde görmediği şeyi hastasında ya hiç algılamayıp yahut abartılı derecede algılayacağı ve kontrolsüz şekilde kendisinin meylettiği şeyleri teşvik ve kendisinde mahkûm ettiği şeylerden men edeceği, başka lafa hacet olmadan anlaşılacaktır ve yüzlerce tecrübeyle sabittir. Nasıl ki cerrahtan, haklı olarak, ellerinin enfeksiyonlu olmaması bekleniyorsa, psikoterapistin de kendisini yeterince eleştirmesi veya bunu yapmaya her an hazır olması üzerinde ısrarla durulmalıdır; zira hastada aşılamayacak ve muhtemelen haklı olan direnmelere rastladığında, karşısına çok büyük bir zaruret çıkacaktır. Çünkü hasta tedavi edilmek için vardır, bir teoriyi doğrulamak için değil. Çünkü pratik psikolojinin geniş sahasında, icabında temelden yanlış olamayacak hiçbir teori yoktur. Bu anlamda hastanın direnmesinin bütün şartlarda haksız olduğu görüşü tamamıyla reddedilmelidir. Çünkü bu direnme, terapi prosedürünün doğru olmayan varsayımlara dayandığını da ispatlayabilir.

Öğretme analizi konusunu bilhassa vurguluyorum, çünkü yakın zamanda yine, hekimin otoritesini kendiliğinden mevcutmuş

gibi gösteren, böylelikle de yine tam salahiyetli bir psikoterapi başlatma eğilimleri ortaya çıktı; bu hiçbir şeyiyle, yetersizliği çoktan meydana çıkmış, antika telkin sürecinden farklılık göstermeyen bir uğraştır. (Elbette bundan maksat, telkin terapisine dair hiçbir işaretin olmaması değildir.)

Akıl izan sahibi psikoterapist çoktandır biliyor ki karmaşık her tedavi, şahıs olarak hekimin de en az hasta kadar katılacağı ferdî, *diyalektik bir süreç* teşkil eder. Böyle bir uğraşı halinde hekim, kendi psişik süreçlerini, hastasından beklediği kadar anlıyor mu, sorusu çok anlam ifade eder, özellikle de son tahlilde *rapor*, yani terapinin başarısının bağlı olduğu güven ilişkisi bakımından. Zira hasta kendi manevi emniyetini icabında hekimin insan olarak şahsıyla kurduğu ilişkiden kazanır. Hekim, otoritesiyle safdil kimselere bir şeyler kabul ettirilebilir. Fakat eleştiren gözler nezdinde bu otorite genelde çok şüphelidir. Bu sebepten hekim-psikoterapistin selefi, yani papaz, en azından tahsilli halk kitlesinde, otoritesinden fazlasıyla taviz verdi. Bu yüzden hem hasta hem hekim için ağır vakalar, insanın rüşdünü ispat etme denemesinden başka bir şey değildir. Bunun için hekimin mümkün olduğunca iyi, ciddi bir öğretme analiziyle donatılması lazımdır. Gerçi öğretme analizi, illüzyonları ve yansıtmaları engellemek için ideal ve mutlak güvenli bir vasıta değildir. Fakat işe koyulan psikoterapiste en azından kendini eleştirmenin zaruretini gösterip onun buna belli şekilde hazır olmasını destekleyebilir. Çünkü hiçbir analiz, bilinçdışı her şeyi ebediyen ortadan kaldırma kudretinde olamaz. Öğrenilecek çok şey vardır ve asla unutulmamalıdır ki her yeni vaka ortaya yeni problemler atar, böylelikle de o zamana dek hiç oluşturulmamış bilinçdışı varsayımlara yol açar. Çok abartıya gerek kalmadan denebilir ki derinlere uzanan her tedavi, nerdeyse yarı yarıya, hekimin kendini denetlemesinden ibarettir, zira hekim ancak kendi içinde doğrulttuğu şeyi hastada da düzene sokabilir. Hekimin kendini hastadan etkilenmiş hissetmesi yanılgı değildir: hekim ancak kendi yaralandığı nispette iyileştirebilir. Yaralanmış hekimle ilgili mitoloji unsuru da bundan başka bir şey ifade etmez zaten.[31]

---

31 K. Kerény, s. 84.

Burada söz konusu olan problemlere "küçük" psikoterapi diye adlandırılan sahada âdeta rastlanmaz. Burada telkin, iyi bir tavsiye, isabetli bir açıklama bile yetebilir. Halbuki nevrozlar veya komplike ve zeki kimselerdeki sınır seviyede psikoz durumları çoğunlukla, "büyük" psikoterapi denen şeye, yani diyalektik prosedüre ihtiyaç duyar. Bunu da bir nebze olsun başarı ümidiyle yürütebilmek için sadece sübjektif değil, dünya görüşüyle ilgili varsayımların da olabildiğince bertaraf edilmesi lazımdır. Bir Müslüman'ı Hristiyanlığın varsayımlarıyla, bir Mecusi'yi Yahudi inancıyla, bir Hristiyan'ı antik ve putperest felsefeyle, bununla yerine göre tehlikeli olan yabancı bir cismi içeri sokmadan, tedavi edemezsiniz. Elbette böyle şeyler sürekli olarak ve kısmi bir başarıyla tatbik ediliyor ama bunlar meşruluğu bana şüpheli görünen bir deney teşkil ediyor. Ben muhafazakâr tedaviyi daha faydalı buluyorum. Doğrudan zararlı olduğu ortaya çıkmamış hiçbir değeri mümkün mertebe tahrip etmemek lazım. Hristiyan dünya görüşünü materyalist dünya görüşüyle ikame etmeyi en az, materyalist itikadı yok sayma çabaları kadar isabetsiz buluyorum. Bunlar misyonerin vazifesidir, hekimin değil.

Birçok psikoterapist ise benim aksime, dünya görüşü meselelerinin terapi sürecinde hiç söz konusu olmadığı kanaatinde. Onlara göre etiyolojik faktörler tamamıyla şahsi psikolojinin meselesidir. Fakat bu faktörleri daha yakından mercek altına alırsak ortaya çıkan resim bambaşkadır. Mesela Freud'un teorisinde çok büyük rolü olan cinsi dürtüyü ele alalım. Her dürtüde olduğu gibi bu dürtü de şahsi bir edinim değil, şahsi arzularımız, isteklerimiz, maksat ve kararlarımızla hiç alakası olmayan objektif ve genel bir vakıadır. Bu dürtü, sübjektif olarak ve dünya görüşümüzle verdiğimiz hükümlerle hesaplaşmaya çalıştığımız tamamen gayrişahsi bir güçtür. Bunlardan yalnız sübjektif varsayımlar (ki bunlar da kısmen) şahsi daireye aittir; dünya görüşüyle alakalı olanların büyük kısmı ise geleneklerden ve çevrenin etkilerinden edinilir, yalnızca küçük bir kısmını insan şahsen oluşturur veya bilinçli olarak seçer. Kendimi nasıl ki harici ve objektif, sosyal etkilerin bana verdiği şeklin içinde bulduysam, *sübjektif faktör* dediğim manevi ve bilinçdışı vakıalar da bana böylece şekil vermiştir. Dışadönük davranışlı bir kimse

ağırlıkla sosyal ilişkilere, içedönük davranışlı kimseyse ağırlıkla sübjektif faktöre dayanır. Bunlardan biri sübjektif belirlenmişliğinin hemen hiç farkında değildir ve bunu önemsiz bulur; hatta bundan ürker. Diğeriyse sosyal ilişkilere pek merak duymaz, bunları görmezden gelmekten hoşlanır ve bunları yük olarak, bazen de korkutucu bir şey gibi görür. İlişkiler dünyası bunlardan biri için temel, normal ve ulaşılması gerekli şey olarak görünürken diğeri manevi tutarlılığa, kendisiyle uyuma önem atfeder.

Dışadönük birinde yapılacak kişilik analizi ortaya çıkaracaktır ki, bu kişi ilişkiler dünyasına katılmayı, kendi süjesinin farkında olmamakla veya illüzyonlar sayesinde başarır; içedönük birinde ise sonuç, bu kimsenin toplumda şahsiyetini gerçekleştirirken en kaba hataları ve en abes beceriksizlikleri işlediği yönünde olacaktır. Herkesin bildiği bu iki tipik tutum bile – Kretschmer'in tasvir ettiği tipik fizyolojik mizaçları bir kenara bırakırsak – insanların ve onların nevrozlarının, bir tane teorinin çizgileri üzerinden ne kadar az belirlenebileceğini gösterir.

Genelde bu sübjektif varsayımları hasta bilmediği gibi maalesef hekim de bilmez, bu yüzden hekim şu eski hakikati sıklıkla gözden kaçırır: "quod licet Jovi, non licet bovi", yani birine iyi gelen diğerine zarar verir; böylelikle kapanacak tüm kapılır açılır veya tam tersi olur. Nasıl ki hasta çok yüksek derecede, sübjektif varsayımlarının kurbanı olursa, hekimin teorisinin başına da aynı şey gelir, ama bu belki daha küçük ölçekte olur, çünkü bu teori en azından çok sayıda münferit vakanın kıyaslanmasından ortaya çıkmış ve hepten ferdî olan varyasyonları dışarıda bırakmış olur. Fakat bu, teorisyenin peşin hükümleri için ancak belli ölçüde geçerlidir. Söz konusu durum gerçi kıyaslama işinden ötürü biraz olsun hafifleyecektir ama yine de hekimin eylemlerinde belli izler bırakacak, bunlara belli sınırlar koyacaktır. Sonra da duruma göre falanca dürtü veya falanca kavram sınır olup, araştırmanın sonu anlamına gelecek görünüşteki prensip halini alacaktır. Bu çerçeve içinde her şey doğru gözlemlenmiş ve sübjektif varsayımlara uygun olarak mantıklı yorumlanmış olabilir ki hem Freud hem de Adler'de durum şüphesiz

böyledir, buna rağmen veya tam da bu yüzden, gördüğümüz gibi, çok farklı ve – ilk görüşte – bağdaştırılamayacak görüşler ortaya çıkar. Bunun sebebi, hemen anlaşılacağı üzere, uyanları toplayıp uymayanları saf dışı bırakan ilgili sübjektif varsayımdır.

Bu türden bir gelişme bilim tarihinde istisna değil, kaide teşkil eder. Onun için modern tıbbi psikolojiyi, kendi teorilerinde bile uzlaşamamakla suçlayan kimse, şimdiye dek hiçbir bilimin, ihtilaflı teorik bakış açıları olmadan hayatta kalmadığını tamamen unutuyordur. Her zaman olduğu gibi, böylesi uzlaşmazlıklar yeni şeyleri sorgulamaya sevk eder. Burada da durum böyleydi. Freud-Adler arasındaki dilemmanın çözümü, problem yekûnunun her seferinde belli bir yönünü ifade eden farklı prensipleri tanımakla bulundu.

Buradan hareketle araştırmaya devam etmek için birçok imkân ortaya çıkar. Her şeyden önce apriori davranış tipleri ve bu tiplerin temelinde yatan fonksiyonlar meselesi ilginçtir. "Rorschach testi", "Gestalt psikolojisi" ile tipik farkları sıralamaya yönelik diğer teşebbüsler bu çizgide hareket eder. Benim kanaatimce bu kadar önemli bir başka imkân da, gördüğümüz üzere, tercih ve karar için çok belirleyici bir önemi olan dünya görüşüyle ilgili faktörlerin incelenmesidir. Bunlar sadece nevrozların etiyolojisinde değil, analiz sonuçlarının değerlendirilmesinde de dikkate şayandır. Bizzat Freud bile iyice vurgulayarak, bastırmanın sebeplerinden biri olarak ahlaki "sansür"ün işlevine işaret etmiş ve hatta dini, çocuksu arzuları devam ettiren, nevroza yol açıcı faktörlerden biri olarak ortaya koymaya kendini mecbur hissetmiştir. Dünya görüşüyle ilgili varsayımlar da "yüceltme" açısından kesin bir etki iddiasında bulunur; bir başka deyişle, bilinçdışını analiz etmekle açığa çıkan eğilimleri kâh teşvik ederek kâh bunlara ket vurarak hastanın yaşam planına dahil edecek şeyler, dünya görüşüyle temellendirdiği değer kategorileridir. Yalnız etiyoloji bakımından değil – çok daha önemli olarak – terapi ve vazgeçilmez olan, şahsiyetin yeniden inşası bakımından da dünya görüşü faktörlerinin incelenmesinin önemi çok büyüktür, bunu Freud da – olumsuz açıdan olsa da – geç dönem çalışmalarıyla teyit etmiştir. Bu varsayımın önemli bir kısmı, Freud'un "ben'in üstündeki" dediği şeydir, yani ben için ih-

tilafa yol açan etkilerin çıktığı, Tevrat nasıl ki mutaassıp Yahudi'nin üstünde yer alıyorsa, ben'in öylece üstünde yer alan, berkitilmiş psişik bir sistemi teşkil eden, bilinçli aktarılmış kolektif kanaatler ve değerlerin toplamıdır.

Freud bunun yanı sıra bilinçdışının ara ara, ancak *arkaik* diye adlandırılabilecek yapılar ürettiğini de belirtmiştir. Bunlara özellikle rüyalarda ve uyanıkken görülen hayallerde rastlanır. Freud aynı zamanda mesela Leonardo da Vinci'nin bir rüyasındaki iki anne motifindeki benzer sembollerin "tarihi" yorumu veya amplifikasyonu[32] ile de uğraşmıştır.[33]

Ben'in üstündekini oluşturan şeyin Lévy-Bruhl'ün iptidai kavimlerin psikolojisi için oluşturduğu "représentations collectives" kavramına tekabül ettiği bilinen bir gerçektir. Bunlar iptidai kavimlerin psişik ve sosyal hayatını, eğitildiğimiz, dünyada ve hayatta yönümüzü bulduğumuz bizim için geçerli genel kanaatler, görüşler ve ahlaki değerler gibi düzenleyen ve biçimlendiren mitolojik temel motiflere dayanan genel tasavvurlar ve değer kategorileridir. Herkesin bildiği üzere bunlar âdeta otomatik olarak hem tüm tercih ve karar edimlerimize hem de görüş teşkil etmemize karışır. Onun için bir şeyi neden yaptığımızı ve hüküm ve kararımızın hangi genel varsayımdan ortaya çıktığını, biraz düşününce hemen her zaman söyleyebiliriz. Patojen etkide bulunan nevrozla ilgili yanlış hamleler ve kararlar genelde bu varsayımlarla çatışma halindedirler. Söz konusu varsayımların içerisinde kim sorunsuz yaşayabilirse toplumumuza, tıpkı kabilesinin öğretilerini mutlak düstur olarak gören iptidai biri gibi dahil olmuştur.

Şimdi bir ferdin (bu her ne olursa olsun) olağandışı şahsi bir eğilimi sonucu kolektif fikirler kanonuna uymayı bırakıp bundan ötürü sadece toplumuyla çatışmaya değil, kendisiyle ihtilafa düşmesi ihtimali vardır, çünkü ben'in üstündeki, bizzat bu ferdin içinde psişik bir sistem de teşkil eder. Bu durumda mesele nevroz hali alır, yani uygun psikopatlık zemininde bu zeminin parçalanma-

[32] Rüyada görülen sembolleri mitolojik veya dinî sembollerle karşılaştırarak genişletmek. (ç.n.)

[33] S. Freud.

sına, yani şizoide veya şizofreniye yol açabilecek *kişilik dağılması* gerçekleşmiştir. Bu farazi durum, şahsiyetçi bakışla açıklanması tamamen yeterli olan bir *şahsi nevroz* modelini gösterir, zira sübjektif yanlış hamleler ve kararların ortadan kaldırılması anlamında bir iyileştirme için başka usule gerek olmadığını tecrübeler göstermiştir. Doğru olmayan davranışı başarıyla düzeltildikten sonra hasta, topluma tekrar katılabilir. Onun hastalığı temelde doğuştan veya sonradan edinilmiş bir "zaaf"ın mahsulünden başka şey değildir. Böyle bir vakada "représentation collective" denen genel varsayımın bir şeyini değiştirmek istemek çok yanlış olurdu. Patojen zaafı desteklendiği için bununla hastayı ancak toplumla çatışmasında daha derinlere itmiş olurduk.

Şizofrenlerin klinik müşahedesinde astenik (Fransızca "psychasthéni" tabiri de buradan gelir!) ve gergin, aktif şekilde çatışmalı olmak üzere iki farklı tipin belirtileri ortaya çıkar. Aynısı nevrozlarda da geçerlidir. İlk tip, şahsi zaafa dayanan uyumsuzluğu gösteren, salt şahsiyetçi açıdan açıklanabilecek nevroza yol açar. İkinci tip ise zorlanmadan uyum sağlayabilecek ve bunu yapma kabiliyetini ispatlamış bir fertte görünür. Bu fert bir şeye kanaat getirdiği için uyum sağlayamıyor veya bunu istemiyordur yahut herkese göre normal bir hayat sürmek gayet mümkünken, "uyumsuzluğunun" neden buna imkân vermediğini anlamaz. Nevrozunun sebebi, kullanım imkânının mevcut olmadığı, ortalamanın ötesindeki bir artıda bulunuyormuş gibi görünür. Böylesi vakalarda dünya görüşüyle gelen varsayımın bilinçli veya çoğunlukla bilinçsiz eleştirilmesi beklenir. Freud da benzer tecrübeler yaşamış görünmektedir, yoksa hekim-psikolog konumundan hareketle, dünya görüşüyle gelen varsayımın çekirdeği olarak dine, eleştiriyle saldırmak teşebbüsüne kalkışmaya pek sebebi olmazdı. Fakat hekimlik tecrübeleri ışığında bakıldığında onun bu teşebbüsü, bunu icra etme şekli hakkında farklı fikirler olabilse de, bir anlamda oldukça tutarlıdır; nihayetinde bizzat din de Hristiyanlıktaki dil kullanımından anlaşıldığı ve Eski Ahit'ten de kesin şekilde ortaya çıktığı üzere hastanın düşmanı değil, *psişik bir iyileştirme sistemi*dir.[34]

[34] Mesela *Mezmur 147, 3, Eyüp 5, 18.*

Hekimi bu türden problemlerle yüzleştiren nevrozlar tam da yukarıda bahsettiğimiz ikinci tipten olanlardır. Fakat sırf bunlar değildir, klinik olarak formüle edilemeyecek nevrozu olmadan, ruhundaki çatışmalar ve hayatındaki başka zorluklardan ötürü hekime danışıp çözümleri, prensipteki meselelerin tartışılmasına yol açan problemlerini sunan hasta sayısı da az değildir. Böyle insanlar çoğu zaman, yaşadıkları çatışmalarda, temel davranış probleminin söz konusu olduğunu ve bunların belli prensiplere veya genel tasavvurlara, yani belli dinî, ahlaki veya felsefî kanaatlere bağlı olduğunu çok iyi bilir (halbuki nevrozlu hasta bunu ya nadiren bilir veya hiç bilmez). Böyle vakalar sayesinde psikoterapi hem somatik tıbbın hem de psikiyatrinin çerçevesini epey aşıp eski zamanlarda rahiplerle filozofların faaliyet gösterdiği sahalara uzanır. Rahiplerle filozofların bunu artık yapamamaları veya halkın onların bu kabiliyetini reddetmesinin büyüklüğünden, psikoterapistin bazen nasıl boşlukları doldurması lazım geldiği veya bir taraftan papazlığın diğer taraftan felsefenin, hayatın gerçekliğinden ne derece uzaklaştığı anlaşılır. Papazlar, ne söyleyecekleri önceden bilindiği için, filozoflar da, pratikte yapılabilecek bir şey söylemedikleri için ayıplanır. – Azalan istisnalar hariç – tuhaf şekilde ikisi de, burada bahsedilen psikolojiyi oldukça sevimsiz bulur.

Dinî faktörün dünya görüşüyle gelen varsayımdaki pozitif önemi, devirlerin, sosyal şartların ve buna bağlı bilinç gelişiminin değişmesi sonucu belli başlı yorum ve görüşlerin güncelliğini yitirip kullanılmaz hale gelmesini engellemez. Son tahlilde bütün dinlerin dayandığı mitolojik unsurlar, en azından bizim anlayışımıza göre, ruhani olay ve yaşantıların ifadesidir ve kült halindeki "anamnez" vasıtasıyla, aslen ve sürekli olarak prototipleri hatırlayan bilinçdışıyla bilincin, birbiriyle daima ilgi kurmasına imkân sağlar. Bu formüller ve resimler sayesinde bilinçdışı, bilinçte yeterince ifade edilir ve bilinçdışının içgüdüsel hareketleri sorunsuzca bilince aktarılabilir, böylelikle bilinç içgüdüsel köklerini asla kaybetmez. Fakat bu formüllerden bazıları eskirse, yani halihazırdaki bilinçle olan anlaşılabilir alakasını kaybederse, bilincin tercih ve karar edimleri de buna uygun olarak içgüdüsel köklerinden koparılır ve başlarda kısmi olan bir karışıklık meydana gelir, çünkü hükümdeki belirlilik

ve kesinlik hissi, karardaki duygusal "vis a tergo"[35] eksiktir. İptidai insanları atalarının hayatlarıyla veya ilk devirleri oluşturan kimselerle bağlayan "représentations collectives", medeni insan için de, inançlı insanın ilahî hikmet dünyası diye gördüğü bilinçdışına attığı köprüyü teşkil eder. Bu köprüler, hiç olmazsa kısmen, çökmüştür, hekim de kendini bu kaybı yaşayanları, musibetin sorumlusu yapmak konumunda değildir. Hekim bilir ki burada, tarihte defalarca olduğu gibi, psişik temelin uğradığı dünyevi değişiklikler söz konusudur. Fert bu dönüşümler karşısında çaresizdir.

Hekim ancak tabiatın hangi iyileştirme ve restitüsyon gayretlerine giriştiğini gözlemlemeye ve kavramaya çalışır. Tecrübeler çoktan göstermiştir ki, bilinçle bilinçdışı arasında *dengeleyici bir ilişki* vardır ve bilinçdışı sürekli, ruhun bilinçli kısmını, eksik olanı ekleyip bütünlüğe kavuşturmaya ve böylece tehlikeli denge kayıplarının önüne geçmeye çalışır. Bizim durumumuzdaysa bilinçdışı, beklendiği üzere, çöken köprüleri ikame edici, bunu da ancak bilincin yardımıyla yapabileceği *dengeleyici semboller* üretir. Bilinçdışının ürettiği sembollerin etkili olması için, bilinç tarafından "anlaşılmaları", yani asimile ve entegre edilmeleri lazımdır. Anlaşılmamış bir rüya salt olay halinde kalırken, anlamak bu rüyayı bir yaşantıya çevirir.

Bu yüzden bilinçdışının dilini anlamak için ifade şekillerini incelemeyi başlıca vazifem saydım. Bir taraftan dünya görüşüyle gelen varsayım fevkalade tarihî bir mesele olduğundan ve diğer taraftan bilinçdışının ürettiği semboller, ruhun arkaik çalışma şekillerinden ortaya çıktığından bu incelemelerde bir yandan büyük bir tarihî malzemenin üstesinden gelmek, öte yandan aynı büyüklükte bir ampirik gözlem malzemesi toplayıp işlemek lazımdır.

Bilinçdışının ürünlerini derinlemesine anlamanın pratik zarureti ortadadır. Bununla ben Freud'un açtığı çığırı devam ettirirken bir yandan da, peşin metafizik görüşlerimin olmasından sakınmaya çalışıyorum. Daha ziyade doğrudan tecrübeye dayanıp lehte olsun aleyhte olsun metafizik kanaatleri kendi haline bırakmaya uğraşıyorum. Ruhun üstünde veya ötesinde olduğum vehminde değilim, böylelikle ruhu belli ölçüde, aşkın bir Arşimet noktasın-

[35] İten kuvvet (ç.n.)

dan bakarak değerlendirebiliyorum. Ruhun içinde esir olup ruhun dahilinde karşıma çıkanı tasvir etmekten başka bir şeye ehil olmadığımın farkındayım. Mesela masal âlemi incelendiğinde farklı kılıklarda da olsa belli figürlerin sık sık tekrar ettiği intibasına pek karşı konamayacaktır. Bu kıyaslardan folklorun *motif araştırması* dediği şey meydana çıkar. Bilinçdışı psikolojisi de rüyada, fantasmalarda, hayal ve hülyalarda, aynı zamanda efsane, masal, mit ve dinlerde ortaya çıkan psişik figürlere aynı muamelede bulunur. Ruhun bu geniş sahasında ta tarihe, hatta tarih öncesine kadar izi sürülebilen, dolayısıyla *arketip* denebilecek *motifler*, yani tipik figürler vardır.[36] Arketipler bence âdeta insanın bilinçdışının yapısında vardır, çünkü kurtarıcı ister tavşan, kuzu, yılan, ister insan olsun bunların evrensel ve birbirine özdeş şekilde tekrarlanmalarını başka şekilde izah edemem. Muhtelif ve tesadüfi kılıklarda rastlanan aynı kurtarıcı figürüdür bu. Bu türden birçok tecrübeyle şu neticeye vardım ki insanın en ferdî tarafı bilincidir, bunun gölgesi, yani bilinçdışının belli bir yüzeysel tabakası ise daha az emsalsizdir, çünkü insan kendi cinsinden olanlardan kötü huylarıyla değil, iyi huylarıyla ayrılır. Bilinçdışı ise en temel ve nüfuzlu tezahüründe bile birbirine her yerde özdeş olan, kolektif bir fenomen sayılabilir ve hiçbir yerde sapma göstermediği için belki, tabiatı henüz çok karanlık olan tuhaf bir birim teşkil ediyordur. Bir de bugünlerde konusunu, bilinçdışıyla doğrudan ilgili tezahürlerin teşkil ettiği parapsikoloji diye bir şey vardır. Özellikle, tıbbi psikolojinin asla göz ardı edemeyeceği ESP fenomenleri (Extra-Sensory Perception)[37] bu cümledendir. Bu fenomenler şayet bir şey ispatlıyorsa o zaman bu, zamanla mekânın psişik göreceliğidir, ki bu durum kolektif bilinçdışı birimine karakteristik bir özellik katar. Fakat şimdilik yalnız bir taraftan ferdî sembollerle mitolojik unsurlar arasındaki örtüşme, diğer taraftan ESP fenomenleri olmak üzere iki gerçek gurubu bellidir. Bu fenomenlerin yorumu, geleceğe kalmıştır.

---

[36] Arketip kavramı biyolojide, psikolojideki istisnai "pattern of behaviour" halini teşkil eder. Arketip denince söz konusu olan, öyleyse, asla mevrus tasavvurlar değil, davranış şekilleridir.

[37] J. B. Rhine.

İKİNCİ BÖLÜM

PSİKOTERAPİNİN ÖZEL PROBLEMLERİ

XI

ABREAKSİYONUN TERAPİ DEĞERİ[38]

William Brown'un "*The Revival of Emotional Memories and Its Therapeutic Value*" çalışmasını ele alırken William McDougall, burada temas etmek istediğim birkaç önemli düşünceyi dile getirir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan, özü travmatik yapıda olan nevrozlarla travmatik nevroz teorisi meselesi, Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda, anlaşılır şekilde, bilim tartışmalarının arka planında kaldıktan sonra tekrar güncelleşmiştir.

Bu teoriyi Breuer ile Freud oluşturmuştur. Freud nevrozları esaslıca incelemiş, çok geçmeden de bu nevrozların gerçek kaynağına daha uygun düşen bir görüşe ulaşmıştır; çünkü sıradan nevrozların çoğunda travmatik sebepler tespit edilemez.

Nevroza bir travmanın yol açtığı tezini ayakta tutmak için önemsiz, tali olaylar, teori uğruna öne çıkarılıyor. Bu travmatik içerikler yalnız hekimin hayalgücüne veya hastanın teveccühüne dayandığı takdirde bunlar, nevroz diye nitelenebilecek bir davra-

---

38 *British Journal of Psychology* I, Londra 1921, s. 13-22'de yayımlanmış *The Therapeutic Value of Abreaction* konferansının çevirisi. Konferans metni sonraları gözden geçirilip *Contributions to Analytical Psychology*, Londra ve New York, 1928'de yayımlanmıştır.

nıştan ortaya çıkan ikincil tezahürler gösterirler. Nevroz genelde kişiliğin, pek anlaşılamayan, başlangıçları en erken çocukluk dönemine kadar izlenebilen patolojik yönden tek taraflı bir gelişimidir. Bir nevrozun gerçek başlangıcı hakkında fikir söylense bu çok keyfî bir hüküm olurdu.

Belirleyici nedeni bir hastanın doğum öncesi safhasında aramak, dolayısıyla ebeveynin gebe kalma ve hamilelik sırasındaki ruhani ve fiziki eğilimini göz önüne almak, hastanın şahsi hayatındaki bir anı rastgele, nevrozun oluşumundan sorumlu tutmaktan daha anlaşılır olurdu.

Hasta ve ailesi semptomların belirginleşmesini nevrozun baş göstermesiyle bir tutsalar da insanın, bu meselede semptomların asıl ortaya çıkışının etkisinde kalmak istemeyeceği açıktır. Etraflıca araştırıldığında büyük ihtimalle görülecektir ki klinik semptomların ortaya çıkışından çok önce bir hastalık eğilimi mevcuttur.

Mütehassısların çok zamandır bildiği bu gerçekler, savaşın sonuçlarından biri olarak, travma sebepli bir yığın nevrozun ortaya çıktığı ana dek, travma teorisinin biraz geri plana düşmesine yol açmıştır.

Bir travmanın – şiddetli bir şokun – nevrozlu bir geçmişe rastladığı çok sayıdaki savaş nevrozunu bir kenara bırakırsak, nevroz eğiliminin tespit edilemeyeceği veya bu eğilimlerin, travma olmadan nevrozun ortaya çıkamayacağı kadar önemsiz olduğu vaka sayısı az olmayacaktır. Burada travma, tetikleyici bir andan daha fazla şey ifade eder; travma *causa efficiens* anlamında bir nedendir, özellikle de harp meydanının özel ruhani atmosferini önemli bir faktör olarak göz önüne alırsak.

Bu vakalar bizi, Breuer ile Freud'un asıl metotlarını ve bu metodun temelinde yatan teoriyi yeniden ele almayı meşru kılacak gibi görünen yeni bir terapi problemiyle karşı karşıya bırakır; çünkü travma bu durumda ya tek, belirli ve şiddetli bir sarsıntı veya ruhani bir yaraya denk bir fikir ve hisler kompleksidir. Ne kadar ufak olursa olsun, bu komplekse temas eden her şey, olağanüstü şiddetli bir tepki, adamakıllı bir duygulanmaya sebep olur. Bu yüzden travmayı yoğun bir duygu *yüklemesi* kompleksi diye tasavvur

edebiliriz; üstünkörü bakıldığında bu oldukça etkili yükleme, bozukluğun patolojik nedeni olarak görüldüğünden, bütünüyle *boşalma*yı mümkün kılan bir terapinin uygulanması anlaşılırdır. Böyle bir görüş basittir, mantıklıdır ve görünüşte, abreaksiyonun – yani travma anının dramatik şekilde tekrarlanması, uyanıkken veya hipnozluyken hislerin yinelenmesinin – sık sık iyileştirici etkisinin olduğu gerçeğiyle de örtüşür. Malum, insanın, afekt değerini yitirene dek şiddetli bir olayı tekrar tekrar anlatmaya ihtiyacı vardır. Atasözü der ki, "Dervişin fikri neyse zikri de odur." Travma olayının duygu yoğunluğu, anlata anlata zayıflar, böylece rahatsız edici etkisi de kaybolur.

Fakat görünüşte bu kadar açık ve basit olan bu görüş maalesef gerçeğe, diğer basit ama yanıltıcı açıklamalar kadar az uyar – aynı McDougall'in haklı olarak vurguladığı gibi. Bu nevi görüşler sıklıkla sanki bir dogma söz konusuymuş gibi hararetle, hatta taassupla savunulur, çünkü bunlar tecrübelerle gelen gerçekler karşısında tutunamazlar. Demek ki McDougall, abreaksiyonun çok sayıda vakada sadece beyhude değil, hatta zararlı bile olduğuna boş yere işaret etmez.

Bunun karşısında belki denebilir ki, abreaksiyon metodu hiç evrensel bir araç olma iddiasında bulunmamıştır ve her metotta, metoda uygun olmayan vakalar mevcuttur.

Bu konuda şunu söyleyeceğim; tam da duyarsız vakaları itinayla incelemek bir metot veya teori hakkında en iyi bilgiyi verir; çünkü bir teorinin zaafları kendini en belirgin, başarısızlıklarında gösterir. Elbette bununla ne metodun etkililiği ne de meşruluğu sorgulanır, bununla birlikte bu tür incelemeler teoriyi düzeltmeyi, böylelikle – dolaylı olarak – metodu da düzeltmeyi sağlayabilir.

McDougall, bir nevrozun baş faktörünün afektlerin yol açtığı gerilim değil, ruhun çözülümü olduğunu ve bunun sonucunda terapi probleminin ilk planda abreaksiyonda değil, çözülümü gidermede olduğunu vurgularken turnayı gözünden vurmuştur. Bu argüman tartışmamızı, bir travma kompleksinin ruhun çözülmesine yol açması tecrübesiyle örtüştüğü ölçüde ilerletir. Bu kompleks iradenin kontrolüne boyun eğmez, bilakis onun ruhani özerkliği vardır.

Bu özerklik, söz konusu kompleksin iradeden bağımsız ortaya çıkmasından, hatta bilinçli eğilimlere doğrudan zıt olarak zuhur etmesindendir. Kompleks kendini, bilince zorla dayatır. Bir afektin baş göstermesi de âdeta kişiliğe büsbütün saldırıdır; fert sanki bir düşman veya vahşi bir hayvan tarafından saldırıya uğrar. Çok zaman, tipik travmatik afektin rüyada, bilinç onu ayırdıysa, vahşi ve tehlikeli bir hayvan olarak görüldüğünü gözlemledim – bu, afektin özerk yapısının isabetli bir tasviridir.

Bu açıdan bakıldığında abreaksiyon bambaşka bir şekilde, yani özerk kompleksi tekrar entegre etme, travma durumunu bir veya birkaç defa daha yaşayarak bu kompleksi, bir parçası olarak bilince yedirme gayreti olarak görülür.

Fakat meselenin gerçekten de göründüğü kadar kolay olduğundan şüphe duyuyorum, hem bu süreçte başka faktörlere kayda değer önem düşüyor mu, bu da ayrı bir soru. Zira tek başına, tecrübenin tekrarlanmasının iyileştirici etkisinin olmadığını vurgulamak lazım; tecrübe hekimin huzurunda tekrarlanmalıdır.

İyileşme etkisi sadece yaşanılan şeyin tekrarlanmasına bağlı olsa, abreaksiyon hasta tarafından yalnız başına, âdeta egzersiz gibi gerçekleştirilebilirdi. Hasta kendinden, afekti alacak bir insana ihtiyaç duymazdı. Hekimin müdahalesi ise muhakkak gereklidir ve yaşadığı şeyi bunu hissedip anlayabilecek bir hekimle paylaşabilmesinin hasta için ne denli önemli olduğu da açıktır. Hastanın bilinci hekimde, travmatik kompleksinin başka türlü üstesinden gelinemeyecek afektine karşı ahlaki bir dayanak bulur. Bu çetin güçlere karşı mücadelesinde hasta artık yalnız değildir, artık yanında itimat gösterdiği birisi vardır ve ona kontrol edemediği duygularının zulmüne karşı mücadelesinde ihtiyaç duyduğu ahlaki kuvveti bahşeder. Böylelikle, kompleksi entegre etmeyi becerene, afekte de nihayet tekrar hâkim olana dek hastanın bilinci güçlendirilir. Hekim tarafından gelen bu vazgeçilemez nüfuza belki telkin denebilir.

Fakat bu bana daha ziyade insani alaka ve şahsi yardımseverlikmiş gibi görünüyor. Burada belirli bir metot söz konusu değildir; sadece abreaksiyon durumunda değil, tüm psikoterapi metotlarm-

da önemi büyük olan ahlaki niteliklerdir bunlar. Nevroz çözülümü travma anının tekrarlanmasıyla ancak, hastanın bilinçli kişiliği, hasta, özerk kompleksi bilinçli şekilde iradesinin kontrolüne bırakabileceği kadar güçlüyse, bertaraf edilebilir.

Abreaksiyonun ancak bu şartlarda iyileştirici etkisi olur; bununla birlikte bu etki, afekt geriliminin boşaltılmasına değil, McDougall'in de gösterdiği gibi, çok daha büyük ölçüde, bilinç yarılması etkili şekilde tedavi ediliyor mu, buna bağlıdır. Böylelikle, abreaksiyonun olumsuz sonuç getirdiği vakalar bambaşka bir açıdan görünür.

Çözülmüş ruhu tekrar birleştirmek için abreaksiyon tek başına yetmez; meğerki yukarıdaki şartlar gerçekleştirilmiş olsun. Özerk kompleksi yeniden entegre etmek travmanın tekrarlanmasına rağmen başarılamazsa, hekimle ilişkisi, hastanın bilinç seviyesini, hastanın, kompleksi yenip asimile edebileceği kadar yükseltebilir. Fakat hasta hekime karşı inatla direnç gösteriyorsa veya hekim hastaya karşı takınacağı doğru tavrı bulamıyorsa, abreaksiyon metodu işlemeyecektir.

Abreaksiyonun Katharsis metodu, sebebi illa travma olmayan nevrozlarda çok başarılı olmayacaktır elbette; çünkü bu metotla nevrozun asıl özü dikkate alınmamaktadır ve Katharsis metodunun sık uygulanması da bu yüzden bu vakalarda tamamen yanlıştır. Yine de kısmi başarı yakalanacaksa buna, nevrozların gerçek yapısını bu kadar az umursayan başka herhangi bir metodun başarısından daha fazla önem atfedilmemelidir.

Böyle bir başarının sebebi telkin olabilir; genelde böyle başarılar çok kısa vadeli olur ve şanslı bir tesadüften başka şey değillerdir. Bu tür başarıların temel nedeni her zaman hekime aktarımdır, bu aktarım da çok fazla zorluk çıkarmadan oluşabilir, yeter ki hekim, metodundan samimiyetle emin olsun. Katharsis metodundan analize geçeli çok zaman oldu, bunun sebebi ise bu metodun nevrozun özüyle, sözgelimi hipnoz ve benzeri iyileştirme metotları kadar az veya ancak o kadar çok ilgisinin olmasındandır.

Analiz metodunun güçlü tarafının tam da Katharsis metodunun en zayıf olduğu yer, yani hasta hekim ilişkisi olması tesadüf değildir. Analizin aslında, fenalığın kökünü kurutmak için en erken çocukluk komplekslerini "bulup çıkarmak" olduğuna dair kanaatin hâlâ hâkim olması, işi değiştirmez. Burada mesele, eski travma teorisinden kalan etkilerdir. Biyografik gerçekler ancak, bunlar hastanın halihazıra uyumunu zorlaştırıyorsa önemlidir. Çocukluk hayallerinin bütün ayrıntılarını özenle araştırmak aslında nispeten önemsizdir; çünkü terapinin etkisi hekimin, hastanın ruhuna girip bu şekilde psikolojik açıdan doğru bir ilişki kurma çabalarından ortaya çıkar. Hastanın ıstırabını çektiği tam da böyle bir ilişkinin eksikliğidir. Bizzat Freud da çoktan, aktarımın psikanalizin en önemli noktası olduğunu görmüştür. Aktarım hastanın, hekimle etkileşim kurma çabasını temsil eder. Hasta çözülmeyi yenecekse şayet, bu ilişkiye ihtiyacı vardır. Fakat etkileşim ne kadar zayıf olursa, yani hastayla hekim birbirlerini ne kadar az anlarsa aktarım, hem de bilhassa cinsî şekliyle, o kadar yoğun teşvik edilir.

Uyum hedefine ulaşmak hasta için o kadar merkezî önemdedir ki cinsellik artık dengeleyici fonksiyon olarak devreye girer. Cinsellik yardımıyla sıradan yollarla ve karşılıklı anlayışla kurulamayacak bir ilişki hedeflenecektir. Bu şartlar altında aktarım herhalde başarılı bir tedavinin önündeki en büyük engel olabilir. Cinselliği çok vurgulanan aktarımların analizcinin, diğer tüm anlama yolları kapalı olduğundan cinsî yöne yoğunlaştığı yerde çok sık gerçekleşmesi pek de şaşırtıcı değildir. Rüya ve hayallerin yalnız cinsî açıdan yorulması, hastanın psişik malzemesine tecavüzdür; zira bu malzemede mesele asla çocuksu cinsellik fantezileri değildir. İçinde her zaman, nevrozdan kurtulma yolunu biçimlendirebilecek yaratıcı unsurlar da bulunur. Bu tabii çarenin nevrozda önü kesilir. Onun için hekim, cinsi fanteziler karmaşası içinde tek güvenli limandır ve hastaya şiddetli erotik aktarım kullanarak hekime sarılmaktan başka yol kalmaz; ilişkiyi nefretle koparmayı tercih ederse, o başka.

Her iki durumda da sonuç ruhen harap olmaktır. Psikanalizcinin açıktır ki böyle ümitsiz bir sonucu hedeflememiş olması, durumu

daha da üzücü kılar; fakat maalesef cinsellik dogmasına körü körüne teslimiyetinin sonucu çoğunlukla budur.

Entelektüel açıdan, yalnız cinselliği dikkate alan bir yorum, elbette olağanüstü basittir; bu yorum için önemli olan sadece, sayısız şekilde vuku bulan birkaç temel gerçektir. Daha baştan meselenin neye varacağı bellidir. "Inter faeces et urinam nascimur" (dışkıyla idrar arasında doğuyoruz), ebedi bir hakikat olarak kalır ama bu, verimsiz, monoton ve her şeyden önce tiksindirici bir hakikattir. Ruhun en yüce özlemini ana kucağından hareketle açıklayıp bu suretle kıymetten düşürmekle bir yere varılmaz. Ayrıca bu, psikolojik yönden anlaşmayı teşvik edecek yerde tahrip eden kaba bir teknik hata olurdu. Nevrozlu hastaların her şeyden önce, çözülmüş durumları içinde hekimin ruhuna uyabilecekleri psikolojik bir etkileşime ihtiyaçları vardır. Bununla birlikte böyle bir insan ilişkisini kurmak o kadar basit değildir; bu ilişki ancak epey zahmet ve dikkat harcanarak elde edilebilir. Bütün yansıtmaları durmadan aslına irca etmek – zira aktarım, yansıtmaların bir araya gelmesiyle olur – tarihî ve bilimsel menfaat açısından kayda değer olabilir ama asla hayata karşı uyumlu bir tavır sağlayamaz, çünkü hastanın, normal bir insan ilişkisi kurmaya dair tüm çabalarını bozar, zira her ilişkiyi sürekli yeniden asli bileşenlerine ayırır.

Hasta yine de hayata uyum sağlamayı başarabilirse bu, çok sayıda ahlaki, entelektüel ve estetik değer yok sayılarak gerçekleşir, bu değerlerin kaybı çok üzücüdür, çünkü bundan dolayı bütün kişiliğin gelişimi büyük darbe alır. Bu da bir tarafa, hastanın geçmiş hakkında düşüncelere dalması ve artık değiştirilemeyecek şeylerin ardından acı çekerek üzülmesi tehlikesi vardır; alçaklığın sebebini geçmişin alacakaranlığında, mesela gördükleri terbiyenin yanlışlığında, anne babanın tıynetinde vs. aramak, nevrozlular arasında çok yaygın olan marazi bir eğilimdir.

Tüm bu ikincil nedenler ne kadar iyi sebeplendirilse de hastanın o anki alçaklığı etkilenemez; tıpkı dünya savaşının nedenlerini etraflıca araştırmakla mevcut sosyal şartların iyileşmeyeceği gibi. Asıl mesele bütün kişiliğin ahlaki verimidir.

Prensipte redüktif analiz gereksiz bulunacaksa bu ferasetsiz bir bakış olurdu; keza savaşın nedenlerini incelemeyi değersiz görmek de akılsızca olurdu. Müteakip sentezin zeminini kurmak için hekimin elden geldiğince nevrozun başlarına doğru ilerlemesi lazımdır. Hastayı köklerine döndüren redüktif analiz yapılırken hastanın – kusurlu da olsa – uyumu da zarar görür; anlaşılacağı üzere ruhu bu kaybı telafi etmek ister ve var gücüyle insani bir nesneye tutunur. Genelde bu nesne hekimdir ama bazen başka biri, mesela hekimin zıt kutbu etkisi yapan, hastanın eşi veya arkadaşı da olabilir. Bu durum bazı şartlarda çok tek taraflı bir aktarımı dengeleyebilir, fakat işin ilerleyişi için çoğunlukla engel teşkil eder.

Hekimle yoğun bir bağ – aktarım – hastanın gerçekliğe karşı yetersiz tutumunun dengeleyicisidir. Aktarım fenomeni derinlemesine her analizin kaçınılmaz belirtisidir; çünkü hekimin hastanın psikolojik gelişimiyle olabildiğince yakın ilişkiye girmesi mutlaka gereklidir. Hekimin de hastanın en derinlerdeki psişik içeriklerini "anladığı", yani asimile ettiği nispette, bir figür olarak kendini de hastanın ruhuna dahil ettiği söylenebilir. "Bir figür olarak" dediğimde bununla hastanın hekimi, gerçekte olduğu gibi algılamadığını, hekimde, geçmişinde çok önemli olan tipik kimselerden birini gördüğünü ima ediyorum. Hastayı en mahrem sırlarını ifşaya sevk ettiğinden bu hatıralar hekimin zihnine bulaşır. Âdeta o hatıraların gücü hekime bulaşır.

Demek ki aktarım gerçek bir psikolojik ilişkiyi ikame eden farklı yansıtmalardan ibarettir. Bunlar sözde bir ilişki oluştururlar; yine de belli bir zamanda, analiz gereği, geçmişle daha fazla uğraşmakla hastanın alışkanlık halindeki uyum zaafı güçlenince bu ilişki hasta için büyük önem kazanır. Bu yüzden aktarımı aniden kesmek her zaman oldukça nahoş, hatta çoğu zaman tehlikeli olan sonuçlar doğurur; çünkü hasta böylelikle dayanılmaz bir ilişkisizliğe düşer.

Yansıtmalar aslına kadar geriye doğru analiz edilse bile – ki bütün yansıtmalar bu şekilde ayrıştırılabilir – hastanın insan ilişkisi isteği yine de devam eder ve bu isteğe karşılık verilmelidir; çünkü herhangi bir şekilde ilişki olmadan insan boşluğa düşer.

Hasta uyum sağlama çabasından ortaya çıkan taleplere bir nebze karşılık verecekse doğrudan hazır bir nesneyle bir şekilde ilişkisi olması lazımdır. Redüktif analize bakmadan hasta hekime sadece cinsî nesne olarak yüzünü dönmeyecek, onu salt insani bir ilişki içinde partner olarak görecek, bu esnada da herkesin ferdî konumu güvende kalacaktır. Yansıtmalar bilinçli şekilde görülemediği müddetçe bu tabii ki mümkün değildir; bunun sonucunda yansıtmaların önce redüktif analize tabi tutulması gereklidir, elbette temelde yatan şahsi ilişki isteğinin haklılığını ve önemini göz önünde bulundurmak şartıyla.

Yansıtmalar yansıtma olarak görülünce bu özel etkileşim türü, yani aktarım son bulur, artık ferdî ilişki probleminin ele alınması lazımdır. Bu konu hakkındaki literatürü bir nebze tanıyıp rüya yormakla, kendisinde ve başkalarında kompleks aramakla uğraşmış biri çok zorluk çekmeden bu belirleyici noktaya kadar gelecektir. Fakat ancak bizzat başından analiz geçmiş veya işi uğruna, kendini hastaları üzerinden analiz etmeyi başaracak kadar hakikat sevdası gösteren hekimin bundan öteye gitmeye hakkı vardır. Bunlardan birini canı istemeyen, diğerine de ulaşamayan hekim asla analize yanaşmamalıdır; otoritesine ne kadar dayanırsa dayansın hep bir şeyi eksik kalacaktır.

Son tahlilde hekimin yaptığı, entelektüel bir blöf olacaktır – zira, kendi alçaklığı bu derece aşikârken hastanın marazi alçaklığını aşmasma nasıl yardım edebilecektir? Otorite, yetkinlik, bilgi üstünlüğü maskesini indirince alçak görünmekten korkuyormuş gibi hekimin kendisiyle saklambaç oynadığmı gören hasta nevroz bahanelerinden nasıl kaçacaktır?

Kısmi başarıdan memnun kalmayan veya başarısızlıkla sonlanmayan her analizin mihenk taşı her zaman bu insanlar arası ilişkidir. Bu psikolojik durumda hasta, eşit hak sahibi olarak ve tedavi boyunca hekimden gördüğü acımasız eleştirinin aynısıyla hekimin karşısında durur.

Şahsi ilişkinin bu şekli, aktarımın zorlamalarının karşısında duran, gönüllü başlatılmış bir yükümlülük veya bağlılığa tekabül eder.

Bu ilişki hasta için âdeta, anlamlı bir varlık olma yolunda atacağı ilk adımların geçtiği bir köprüdür. Artık hasta kendi biricik kişiliğinin değerini keşfeder; olduğu gibi kabul edildiğini ve hayatın isteklerine uyum sağlayacak durumda olduğunu görür. Fakat hekim bir metodu kendine siper alıp alabildiğine mızmızlanıp eleştirmeye kalkıştığı müddetçe bu keşif yapılamaz. Hangi metodu uygularsa uygulasın bu metot, telkinden pek ayrılmayacak ve buna uygun sonuçlar getirecektir. Onun için hekim bunun yerine hastaya daha ziyade mutlak serbestlikte bir eleştiri hakkı vermelidir; zira hasta insani açıdan kendini aynı haklara sahip hissetmelidir.

Sanırım söylediklerimden açıkça anlaşılıyor ki analiz, en azından benim kanaatimce, hekimin ruh ve ahlak durumundan, salt rutin bir teknik uygulamaya göre çok daha yüksek taleplerde bulunuyor ve hekimin terapideki nüfuzu her şeyden önce, daha şahsi olan bu doğrultuda bulunuyor.

Yine de okuyucu, metodun az önemi olduğu veya hiç önemli olmadığı sonucuna varacaksa bu, benim yaklaşımımın tamamen yanlış anlaşıldığının göstergesidir. Salt şahsi alaka hastaya asla, onu hekime bağlılıktan kurtarıp aktarımı dengeleyici bir unsur olan objektif nevroz anlayışını sağlayamaz.

Hastalığını objektif anlamak ve insan ilişkisi kurmak için bilgi gereklidir – hem de salt, sınırlı bir sahayla ilgili tıbbi bilgi değil, insan ruhunun tüm yönleriyle ilgili kapsamlı malumat gereklidir. Tedavinin sadece eski marazi tavrı çözmekten daha fazlasını elde etmesi lazımdır; sağlıklı ve yaşamaya elverişli, yeni bir tutuma götürmelidir. Bunun için çoğunlukla hayat anlayışını temelden değiştirmek zaruridir. Hasta yalnızca nevrozunun nedenini ve aslını bilmemeli, çabaladığı hedefi de görmelidir. Marazi kısım yabancı bir nesne gibi, aynı zamanda, yaşaması gerekli temel bir şeyi de mahvetme tehlikesine girmeden kolayca giderilemez. Bizim görevimiz bunu yok etmek değildir, daha ziyade büyümek isteyen şeyle ilgilenmeli, ona bakmalıyız, ta ki rolünü ruhun bütününde oynayabilsin.

XII

RÜYA ANALİZİNİN PRATİK AÇIDAN KULLANILABİLİRLİĞİ[39]

Rüya analizi terapide kullanılabilir mi, bu henüz çokça tartışılan bir konu. Çoğu kimse rüya analizini nevrozun pratik tedavisinde vazgeçilmez görüyor ve böylelikle rüyayı, ruhani önemi açısından bilince eş değer bir fonksiyon seviyesine yükseltiyor. Yine bazıları rüya analizinin geçerliliğini inkâr edip rüyayı böylelikle ruhun önemsiz bir yan ürünü haline sokuyor. Nevroz etiyolojisinde bilinçdışına belirleyici bir rol biçen her görüşün, söz konusu bilinçdışının doğrudan dışavurumu olarak rüyaya da esaslı ve pratik bir önem atfettiği aşikârdır. Yine aşikârdır ki bilinçdışını yalanlayan veya hiç yoksa etiyolojik açıdan önemsiz gören bir yaklaşım, rüya analizini de fuzuli bulacaktır. 1931 yılında Carus diye biri bilinçdışı kavramını şekillendirdikten yarım asır, Kant diye biri "karanlık tasavvurların uçsuz bucaksız sahası"ndan bahsettikten bir asır, Leibniz diye biri ruhtaki bilinçdışı bir şeyden söz ettikten yaklaşık iki yüz yıl sonra, bir Janet'in – Flournoy ve çok sayıda başka kimselerin başarılarından bahsetmiyorum bile – bütün bu kişilerden

[39] 1931 yılı, Dresden'deki Psikoterapi Umumi Hekimler Cemiyeti'nin kongresindeki bir sunum, hem kongre raporunda hem de *Wirklichkeit der Seele*, 3. baskı, 1947, s. 68 ff.'de yayımlanmıştır.

sonra bilinçdışı gerçeğinin ihtilaflı bir şey olmasına teessüf edilebilir. Fakat yalnızca pratik bir meselenin söz konusu olduğu burada, her ne kadar rüya analizi meselemiz, bilinçdışı hipoteziyle düşüp kalksa da ben bilinçdışım savunmaya geçmeyeceğim. Bu olmadan rüya salt *lusus naturae*, yani parça pinçik artıkların manasız bir halitasıdır. Fakat rüya gerçekten böyle olsa, rüya analizinin kullanılabilirliği hakkında bir tartışmaya bahane bile bulamazdık. Bu konuyu biz ancak bilinçdışını takdir etmek zemininde ele alabiliriz, zira rüya analizinin öne sürdüğümüz amacı, öylesine bir fikir egzersizi değil, nevrozun açıklanması veya tedavisi için yeterli görülen, şimdiye dek bilinçdışı kalmış içerikleri bulup çıkarmak ve bunların farkına vardırmaktır. Bu hipotezi kabul edilemez gören kişi için rüya analizinin kullanılabilirliği meselesi de mevcut değildir.

Bilinçdışı, etiyolojik bir önemi haiz, rüyalar da bilinçdışı ruhani faaliyetin doğrudan tezahürü olduğundan bu hipotezimizin temelinde, rüyaları analiz ve tabir çabası, başta bilim noktasından, teorik olarak meşru bir girişimdir. Bu çabanın başarıya ulaşmasına göre, terapideki muhtemel etkisi bir yana, bundan öncelikle ruhani etiyolojinin yapısına bilimsel bir bakış kazanmayı bekleyebiliriz. Fakat pratisyen için bilimdeki keşifler en fazla terapi faaliyetinin sevindirici bir yan ürünü anlamına gelebileceğinden, etiyolojinin içyüzünün salt teoriyle aydınlatılması ihtimali, rüya analizinin pratikte kullanımı için pek de yeterli bir sebep veya işaret sayılmayacaktır. Meğerki hekim bu açıklayıcı aydınlatmadan, terapi açısından bir etki umut etsin. Bu durumda hekim, rüya analizinin kullanımını hekimlik vazifesi haline sokar. Bilindiği üzere Freud ekolü, aydınlatma ve açıklamanın, yani bilinçdışı etiyolojik faktörlerin tamamen farkına varılmasının terapi açısından çok büyük önemi olduğu noktasında durur.

Önce bu beklentinin gerçeklere dayanarak haklı olduğu açısından bakarsan geriye sadece rüya analizinin tek başına mı, göreceli olarak mı, yani başka metotlarla bir arada mı bilinçdışının etiyolojisini bulup çıkarmaya uygun olduğu, yoksa hiç mi uygun olmadığı sorusu kalır. Freud'un yaklaşımının malum olduğunu farz edebilirim, sanırım. Bu yaklaşımı ancak şu şekilde onayabilirim ki rüyaların, yani

baştaki rüyaların, diğer bir deyişle tedavinin en başından beri olan rüyaların, etiyolojik açıdan önemli faktörü bariz şekilde gün yüzüne çıkarması nadir değildir. Şu örnekle maksadımızı açıklayalım.

İdareci pozisyonundaki bir adam bana danışıyor. Utangaçlıktan, güvensizlik, baş dönmesi, ara sıra istifra, göz kararması, nefes darlığından mustarip; dağ tutmasına, karıştırılacak kadar benzer bir durum. Hastanın olağanüstü başarılı bir kariyeri var. Hayatına fakir bir çiftçinin gayretli oğlu olarak başlayıp çalışkanlığı ve yeteneğiyle kademe kademe, daha geniş bir sosyal terfi için inanılmaz ümit vaat eden idari bir pozisyona yükselmiş. Hasta gerçekten de artık, şayet aniden nevrozu araya girmese iyice açılabileceği asıl sıçrama tahtasına ulaşmıştı. Hasta burada, o herkesin bildiği cümleyi telaffuz etmekten kendini alamadı: "Tam da ..." vs. Dağ tutmasının belirtileri hastanın tuhaf durumunu aşikâr biçimde tasvir etmek için bire bir duruyor. Hasta, gece gördüğü iki rüyayı da danışmaya gelirken beraberinde getirmişti. İlk rüyası şöyle: *Yine doğduğum küçük köydeyim. Sokakta, beraber okula gittiğimiz birkaç köylü çocuk duruyor. Onları tanımazdan gelip yanlarından geçiyorum. İçlerinden birinin beni işaret ederek şöyle dediğini işitiyorum: 'Köyümüze pek sık da uğramıyor'.*

Bu rüyada hastanın kariyerinin mütevazı çıkış noktasına yapılan işareti görüp bunun ne demeye geldiğini anlamak için akrobatik yorumlara lüzum yok. Anlamı açıkça şudur: "Ne kadar aşağılardan başladığını unutuyorsun."

İkinci rüya şöyle: *Seyahate çıkacağımdan telaş içindeyim. Bavulumu arıyorum fakat bir şey bulamıyorum. Zaman geçiyor, tren hareket etmek üzere. Nihayet pılımı pırtımı toplamayı beceriyorum, sokağa koşturuyorum, önemli belgelerin olduğu bir klasörü unuttuğumu fark ediyorum, nefes nefese geri dönüyorum, klasörü nihayet bulup istasyona koşuyorum fakat ilerleyemiyorum. Sonunda, ha gayret perona dalıyorum, tren istasyondan daha yeni çıkıyor. Tren tuhaf s şeklinde bir virajı dönüyor, çok uzun bir tren, ben de, makinist şimdi dikkat etmez de düze çıkar çıkmaz tam gaz verirse arkadaki vagonlar virajda kalıp tren hızlanırken raydan çıkacaklar, diye düşünüyorum.*

Makinist gerçekten de tam gaz veriyor, ben bağırmaya çalışıyorum, arkadaki vagonlar korkunç şekilde sallanıp sahiden de raydan çıkıyorlar. Dehşetli bir felaket yaşanıyor. Korkarak uyanıyorum.

Rüyadaki temsili anlamak için burada da zahmete gerek yok. Rüya önce, ilerlemek için sarf edilen beyhude heyecanlı telaşı gösteriyor. Fakat öndeki makinist buna rağmen umursamadan sürmeye devam edince arkada nevroz, sarsıntı ve raydan çıkma gerçekleşiyor.

Açıktır ki hasta, hayatının bu safhasında zirveye ulaşmış; alt tabakadan gelmesi ve uzun terfilerin zahmeti gücünü tüketmiş. Elde ettiğiyle yetinmesi lazımken hırsı onu yükseklere, alışkın olmadığı, oksijeni az bir havaya çıkmaya zorluyor. Bu yüzden ikaz mahiyetindeki nevroz geliyor.

Harici sebeplerden hastayı tedaviye devam edemedim, hem kanaatimden de hoşlanmamıştı. Bunun sonucunda rüyada taslağı çıkan yazgısı harekete geçti. Hasta hırsla fırsatları değerlendirmeye çalıştı ve mesleğinde öylesine raydan çıktı ki rüyadaki felaket gerçeğe döndü.

Bilinçli anamnez yoluyla ancak tahmin edilen şey, yani artık yükselmeye devam edememenin sembolik temsili, rüyalar vasıtasıyla gerçek olarak ispatlanmış oldu.

Burada rüya analizinin kullanılabilirliği adına gayet önemli bir gerçeğe rastlıyoruz: Rüya, rüyayı görenin manevi durumunu tasvir eder, bilinç ise bu durumun hakikatini ve gerçekliğini ya hiç tanımaz yahut istemeden tanır. Bilinç halinde, devam etmemesi için hiç neden görmez, aksine, hırsla yukarı tırmanıp sonradan hayatında olan bitenle iyice belirginleşen yeteneksizliğini inkâr eder. Bilincin sahasında biz böylesi durumlarda hiç emin olamayız. Hastanın anamnezi kesin olarak değerlendirilemez. Nihayetinde sıradan er de sırt çantasında mareşal asası taşıyabilir, fakir bir aileden gelme bir oğlanın yüksek başarılara ulaşması da görülmedik şey değildir. Burada durum neden öyle olmasın ki? Aklım bulanmış olabilir, benim tahminim neden onunkinden iyi olsun ki? İşte burada, manevi hakikati ve gerçekliği olduğu gibi gösteren, bilincin nüfuzunun dışındaki, gayriihtiyari, bilinçdışı ruhani bir sürecin ifadesi devreye

girer; süreç bunu ben öyle sandığım için değil, onu böyle göstermek için değil, *nasılsa öyle* gösterir. Rüyaları önce fizyolojik ifadeler gibi görmeyi bu yüzden kendime âdet edindim: İdrarda şeker çıkarsa, idrarda şeker var demektir, albümin veya urobilin veya beklentime daha iyi uyacak bir şey değil. Kısacası ben rüyayı teşhisle değerlendirilebilecek bir gerçek olarak görürüm.

Küçük rüya örneğim, rüyalarda her zaman olduğu gibi, beklentimizle talep ettiğimizden fazlasını verdi. Rüya bize yalnız nevrozun etiyolojisini değil, tahmin imkânı, hatta daha fazlasını da sağladı: terapinin nerede başlayacağını da böylelikle doğrudan biliyoruz. Hastanın tam gaz vermesini engellememiz lazım. Bunu hasta, kendisine rüyasında da söylüyor zaten.

Şimdilik bu kısa temasla yetinip önce tekrar rüyalar bir nevrozun etiyolojisini açıklamaya uygun mudur, bunu düşünmeye geri dönelim. Benim rüya örneğim bu bakımdan olumlu bir vakayı gösteriyor. Fakat içyüzü anlaşılan cinsten rüyalar söz konusu olsa da etiyolojik bir faktörün esamisinin okunmadığı çok sayıda başlangıç rüyası sayabilirim kolaylıkla. Bu yüzden detaylı analize ve yoruma ihtiyaç duyan rüyaları şimdilik konunun dışında bırakacağım.

Gerçek etiyolojisi ancak en sonda beliren nevrozlar var malum, yine etiyolojisi pek o kadar önemli olmayan nevrozlar da var. Böylelikle yola çıktığımız hipoteze, yani etiyolojik faktörün farkına varılmasının terapi için vazgeçilmez olduğu varsayımına geri dönüyorum. Bu varsayımda eski travma teorisinin de epey payı var. Gerçi ben asla birçok nevrozun travmaya sebep olduğunu inkâr etmiyorum fakat bütün nevrozların nedeninin, çocuklukta yaşanan önemli olaylar anlamında travmatik olduğunu reddediyorum. Çünkü bu görüş hekimin özellikle geçmişe yönelik, nedenlere bağlı bir dikkati olmasını şart koşar, bu da hep *sebebi*'ni sorar, bir o kadar önemi olan *maksadı*'nı umursamaz, bu tutum doğrudan önemli olacak şeylerin apaçık ihmaliyle belki de yıllarca çocukluktaki imkânsız bir olayı araştırmaya zorlanan hastanın zararına olacaktır. Salt nedenlere bağlı bir tutum çok dar görüşlüdür ve ne rüyanın ne de nevrozun özüne uygundur. Onun için rüyaları yalnızca

etiyolojik faktörü bulup çıkarmaya yönelik kullanmak isteyen bir tez, rüya performansının en büyük kısmını peşin hükme bağlayıp görmezden gelir. Bilhassa bizim örneğimiz gerçi etiyolojinin açıkça vurgulandığım fakat bir tahmin veya öncelemenin, bundan da öte terapiye dair bir işaretin mevcut olduğunu gösterebilir. Buna ilaveten etiyolojiye temas etmeyip mesela hekime karşı tutum gibi bambaşka sorunları ele alan bir yığın başlangıç rüyası vardır. Buna örnek olarak üç farklı analizcide tedavinin başında aynı hasta tarafından görülen üç rüyayı vermek isterim. İlk rüya şöyle: *Ülke sınırını geçmem lazımmış ama sınırı hiçbir yerde bulamıyorum, kimse de sınırın nerede olduğunu bana söyleyemiyor.*

Bu tedavi çok geçmeden neticesiz kalıp bırakıldı. İkinci rüya şöyle: *Sınırı geçmem lazımmış. Gece zifiri karanlık, ben gümrüğü bulamıyorum. Uzun uzun aradıktan sonra uzaklarda küçük bir ışık fark ediyorum ve sınırın orada olduğunu sanıyorum. Fakat oraya varmak için bir vadiden ve ormandan geçmem lazım, ormanda yolumu kaybediyorum. O an başka birinin de olduğunu keşfediyorum. Bu kimse aniden deli gibi bana sarılıyor, korkuyla uyanıyorum.*

Bu tedavi birkaç hafta sürdükten sonra kesildi, çünkü analiz edenle edilen arasında bilinçdışı bir özdeşlik ortaya çıkıp oryantasyon bozukluğuna yol açtı.

Üçüncü rüya benim tedavimde gerçekleşti. O da şöyle: *Bir sınırı geçmem lazımmış, yani sınırı geçmişim ve İsviçrede'ki bir gümrükte bulunuyorum. Sadece bir el çantam var, gümrüklenecek bir şeyimin olmadığını sanıyorum. Ama gümrükçü çantama uzanıp beni hayretler içinde bırakarak çantadan iki koca döşek çıkarıyor.*

Bu kadın hasta benim tedavim sırasında evlendi, oysa başta buna çok karşı çıkıyordu. Nevrozdan ötürü karşı koymasının etiyolojisi ancak aylar geçince belli oldu, bu rüyalarda buna dair tek işaret yoktu. Rüyaları istisnasız tahmindi ve söz konusu hekimde beklenen zorluklarla ilgiliydi.

Birçok başkasının yerine bu örnekler, rüyaların çoğunlukla, salt nedenlere bağlı bakınca asıl anlamlarını bütünüyle yitiren tahminler olduğunu gösterir. Bu rüyalar, doğru bilinince terapi için bü-

yük önemi olan analiz durumu hakkında yanlış anlaşılamayacak bir bilgi verir. Bir numaralı hekim durumu doğru tartarak hasta kadını iki numaralı hekime yollamıştır. Bu hekimde hasta, rüyadan kendi çıkarımlarını yapıp oradan gönüllü ayrılmıştır. Benim yorumum gerçi onu hüsrana uğratmış fakat rüyanın sınırdan geçilmiş olduğunu belirtmesi ona, bütün zorluklara rağmen sabretmesi için kesinlikle yardımcı olmuştur.

Başlangıç rüyaları çoğunlukla şaşırtıcı şeffaflıkta ve belirgin biçimdedir. Fakat analiz ilerledikçe rüyalar çok geçmeden belirgin karakterini yitirir. İstisnai şekilde bu karakteri yitirmezse, analizin o şahsiyetin çok önemli bir kısmına hiç mi hiç yanaşamadığına emin olabiliriz. Genellikle rüyalar, tedavi başladıktan biraz sonra şeffaflığını kaybedip bulanıklaşırlar, böylelikle onları yorumlamak da epey güçleşir, özellikle de duruma göre çok geçmeden, hekimin gerçekten de durum üstündeki kontrolünü kaybettiği seviyeye ulaşıldığı için. Bunun delili, rüyaların şeffaflığını kaybetmesidir, bu da, malum, tamamen (hekim cephesinden bakınca) sübjektif bir tespittir. Anlamak için belirsiz şey yoktur, anlamamak açısındansa durum şeffaflığını kaybetmiş ve bulanık görünür. Aslında rüyalar elbette belirgindir, yani o anki şartlar altında nasıl olmalılarsa öyle. Tedavinin sonraki safhalarında veya yıllar sonra bu rüyalara bakıldığında insan, o zamanlar nasıl bu kadar kör olabildim, diye saçını başını yolar. Demek ki analiz ilerlediğinde, apaydınlık başlangıç rüyalarına nazaran dikkat çekici bir karanlığı olan rüyalara rastlarsak, hekimin ne rüyaları karmaşıklıkla ne de hastayı kasıtlı direnç göstermekle suçlaması lazımdır, aksine bulgusunu, artık anlamamaya başladığının delaleti olarak görmesi gerekir, tıpkı bir hastaya kafası karışmış diyen hekimin bunu yansıtma olarak görüp kendisine kafasının karıştığını söylemesi gerektiği gibi, zira gerçekte, hastanın tuhaf davranışıyla onun kafası karışmaktadır. Üstelik bazen anlamadığını görmek terapi için muazzam önemdedir, çünkü hasta açısından daima anlaşılmaktan daha dayanılmaz bir şey yoktur. Hasta zaten hekimin esrarengiz kabiliyetine güvenip onu profesyonel kibriyle aldatmakta, hatta hekimin kendinden emin,

"derin" idrakinin üzerine iyiden iyiye kurulmakta, böylelikle de gerçeklik anlayışını kaybetmektedir; inatçı aktarmalar ve tedavinin başarısının gecikmesi için alın bir sebep daha.

Anlamak çok sübjektif bir süreç, malum. Bu süreç hekimin anlaması, hastanınsa anlamamasıyla çok tek taraflı olabilir. Bu durumda hekim hastayı ikna etmeyi vazifesi bilir ve hasta ikna olmazsa hekim onu direnmekle suçlar. Bu durumda, yani anlamanın tek taraflı olduğu yerde ben rahatlıkla anlamamaktan bahsedebilirim, çünkü aslında mesele pek de hekimin anlamasına bağlı değildir; fakat her şey hastanın anlamasına bağlıdır. Bu yüzden anlamak daha ziyade rıza, müşterek düşünmenin meyvesi olan bir rıza olmalıdır. Zira tek tarafın anlamasındaki tehlike hekimin rüya hakkında peşinen, gerçi falanca öğretiyle örtüşen veya hatta son tahlilde temelden doğru olan bir hüküm oluşturabilir. Fakat bu hüküm hastanın gönüllü rızasına ulaşamaz, bu yüzden de pratikte doğru değildir; hastanın gelişimini tahmin ettiği, bu suretle felce uğrattığı için de doğru değildir. Zira hastanın hakikat dersi alması gerekmez – çünkü bununla sadece onun kafasına ulaşılmış olur – onun yerine hastanın bu hakikate doğru gelişmesi lazımdır – böylelikle onun kalbine ulaşmış oluruz ki bu daha derinlere gider, etkisi de daha kuvvetlidir.

Fakat hekimin tek taraflı yorumu sırf bir teoriyle veya başka bir peşin hükümle örtüşüyorsa, hastanın ikna edilmesi ihtimali veya tedavinin bir nebze başarısı temelde *telkin*e dayanır, bu konuda ise insan hiç aldanmamalıdır. Telkin etkisi gerçi aslen utanılacak bir şey değildir fakat başarısının sınırları malumdur, hem karakterin uzun vadede yokluğu hissedilecek serbestliği üzerinde de yan etkileri vardır. Analitik tedavi icra eden kişi, tedavi biçimiyle zımnen, şahsiyetin şimdiye dek bilinçdışı olan kısımlarının bilinçli seçime ve eleştiriye tabi tutulduğu bilinçlendirmenin anlam ve değerine de inanmış olur. Böylelikle kişi problemlerle karşılaştırılıp hastanın bilinçli hüküm ve bilinçli karar vermesi sağlanır. Buysa ahlaki işlevin doğrudan provoke edilmesinden başka anlama gelmez, bu suretle şahsiyetin bütünü tahrik edilir. Analitik müdahale bu yüzden şahsiyetin olgunlaşması bakımından, karanlıkta etki edip şahsiyete

karşı asla ahlaki talepte bulunmayan bir nevi sihir aleti olan telkine göre çok daha yukarılarda durur. Telkin daima aldatıcı ve iğreti bir alettir, bu yüzden de analitik tedavi prensibiyle uzlaşmayacağından bundan mümkün olduğunca kaçınmak lazımdır. Elbette hekim ancak farkına varabilirse telkinden kaçınabilir. Farkında olmadan zaten telkinin etkisinden geriye fazla fazla kalır.

Bilinçli telkinden kaçınmak isteyen, demek ki hastanın rızasına ulaşan formül bulunana dek rüya yorumunu geçersiz sayacak.

Bu temel kurallara uymak, iç yüzünün belli olmaması hem hekim hem hasta tarafından meselenin anlaşılmadığını gösteren rüyaların tedavisinde bana vazgeçilmez görünüyor. Hekimin böyle rüyaları hep yeni bir şey, hasta kadar kendisinin de haklarında bir şeyler öğreneceği, tabiatı bilinmeyen şartlar hakkında bilgi diye görmesi lazımdır. Hekimin bunu yaparken bütün teorik varsayımlardan vazgeçip her vakada yepyeni bir rüya teorisi keşfetmeye gönüllü olacağı gayet tabiidir, çünkü yapılacak öncü işinin önünde koca bir saha açıktır. Rüyaların salt, bastırılmış arzuların gerçekleşmesi olduğunu söyleyen bakış açısı çoktan aşıldı. Elbette gerçekleşmiş arzuları veya korkuları apaçık gösteren rüyalar da vardır. Ama bundan başka neler yok ki? Rüyalar amansız hakikatler, felsefî sentezler, illüzyonlar, vahşi fanteziler, hatıralar, planlar, tahminler, hatta telepatik vizyonlar, irrasyonel tecrübeler ve kim bilir daha neler neler olabilirler. Zira bir şeyi unutmamalıyız: Ömrümüzün neredeyse yarısı şöyle veya böyle bilinçdışı bir durumda geçer. Bilinçdışının spesifik tezahürü rüyadır. Nasıl ki ruhun aydınlık bir yüzü, yani bilinci var, aynı şekilde rüya halinde hayal görmek diye algılanabilecek, bilinçdışı psişik çalışması demek olan karanlık yüzü de vardır. Nasıl ki bilinçte yalnız arzularla korkular değil, daha sayısız farklı şeyler varsa, rüyadaki ruhumuzun benzer, hatta temel tabiatı konsantrasyon, kısıtlama ve tecrit olan bilinçten çok daha büyük bir içerik ve yaşam imkânları âlemine sahip olduğu ihtimali çok büyüktür.

Hal böyleyken bir rüyanın anlamını peşin peşin doktrinlerle kısıtlamamak haksızlık değil, âdeta gerekliliktir. Zira bilinmelidir ki, hekimin, yerine göre teknik veya teorik jargonunu rüyalarında

bile taklit eden kimselere nadir rastlanmamaktadır, şu eski vecizeye bakalım: "Canis panem somniat, piscator pisces" (Köpek rüyasında ekmek, balıkçı balık görür). Fakat bu şu demek değildir; balıkçının rüyasında gördüğü balıklar ancak ve ancak balıktır. İstismar edilemeyecek dil yoktur. Böylelikle insan ne kadar kolay aldanabilir, tahmin edebilirsiniz; hatta bilinçdışının, hekimi kendi teorisinde boğulacak kadar bunun içine çekmek gibi bir eğilimi vardır. Onun için rüya analizinde elden geldiğince teoriyi kenara bırakıyorum ama tamamen bırakmıyorum, çünkü meseleyi açıkça ele alabilmek için daima biraz teoriye ihtiyacımız vardır. Bir rüyanın anlamı olması da bu şekilde teorik bir beklentidir. Fakat asla tüm vakalarda bunu kesin olarak ispatlayamayız, çünkü bazı rüyalar vardır ki bunlar âdeta hiç anlaşılmaz, ne hasta ne hekim tarafından. Fakat rüyalarla uğraşabilmek cesaretine sahip olmak için böyle bir hipotez kurmam lazım. Bir başka teori de rüyanın bilinçli bilgiye esaslı bir şey ilave ettiği ve böylelikle bunu yapmayan rüyanın yeterince yorumlanmadığı yönündedir. Rüyaları neden analiz ettiğimi kendime açıklamak için bu hipotezi de kurmam lazım. Rüyanın fonksiyonu ve yapısı hakkındakiler gibi diğer tüm hipotezler salt zanaat kurallarıdır ve sürekli değişime açık olmaları lazımdır. Bu işi yaparken bir an bile, kesin olmayan şeyin tek kesinlik olduğu, kaygan bir zeminde hareket edildiğini unutmamak gerekir. Hani neredeyse rüya yorumcusuna şöyle seslenmek ister insan: "Sakın anlamaya uğraşma!", ki hemen yoruma geçmesin.

İç yüzü anlaşılmayan rüyada mesele başta anlayıp yorumlamak değil, bağlamı özenle oluşturmaktır. Bununla, rüyadaki sembollerden hareketle uçsuz bucaksız "serbest çağrışım"ı kastetmiyorum, rüyadaki bir sembol etrafında objektif olarak öbeklenmiş çağrışım bağlantılarını itinayla ve bilinçlice aramayı kastediyorum. Bu iş için birçok hastanın önce eğitilmesi lazımdır, çünkü hekim gibi onların da hemen anlayıp yorumlamaya yönelik karşı konulmaz bir eğilimleri vardır, hele de okudukları şeylerle veya iyi yapılmamış bir analizle önden bir şeyler öğrenerek bozulmuşlarsa. Bu yüzden önce teorik olarak, yani anlayıp yorumlayarak çağrışım yaparlar ve muhtemelen burada takılıp kalırlar. Hekim gibi onlar da hemen,

rüyanın, asıl anlamı örten salt bir dış cephe olduğu gibi yanlış bir varsayımla, bir şekilde rüyayı çözmek isterler. Fakat dış cephe dedikleri birçok evde asla aldatmadan veya yanıltıcı bir deformasyondan ibaret değildir, evin içindekilere uygundur, hatta içindekileri çoğu zaman başka şeye gerek kalmadan ifşa eder. Keza rüyadaki apaçık sembol de bizzat rüyadır ve tüm anlamı içerir. İdrarda şeker bulursam bu şekerdir, albüminin önündeki salt dış cephe değil. Freud'un "rüyanın cephesi" dediği, rüyanın iç yüzünün anlaşılmamasıdır, bu ise gerçekte anlamamayı yansıtmaktan başka şey değildir, yani insan rüyayı anlamadığında ancak dış cepheden bahseder. Bu yüzden iyisi mi biz, dış cephesi falan olmayan, yalnızca, bizim okuyamadığımız anlaşılmaz bir metnin söz konusu olduğunu söyleyelim. O zaman arkasında ne olabileceğini yorumlamamız da gerekmez, önce bu metni okumayı öğrenmemiz lazım gelirdi.

Dediğim gibi bu da en iyi, bağlamı kurmakla olur. Serbest çağrışım denen şeyle hedefe varamam, tıpkı bununla bir Hitit kitabesini çözemeyeceğim gibi. Bununla elbette bütün o kompleks meselelerine ulaşırım ama bu amaç için rüyaya ihtiyacım yoktur, bunu bir yasak tahtası veya gazetedeki bir cümle üzerinde de iyi bir şekilde yapabilirim. Serbest çağrışımla kompleksler meydana çıkar ama bir rüyanın anlamının çıkması istisnadır. Rüyanın manasını anlamak için rüyadaki sembollere olabildiğince sıkı sarılmam lazımdır. Birisi rüyasında çam masa gördüğünde, bununla yazı masasını çağrıştırması yetmez, masasının çam ağacından mamul olmaması gibi basit bir sebepten ötürü bile. Rüya ise bariz, çam bir masayı göstermektedir. Şimdi farz edelim, rüyayı görenin aklına başka şey gelmiyor, onun böylece tıkanmasının objektif bir anlamı vardır, çünkü bu tıkanıklık, rüyadaki sembolün etrafında, insanın aklını düşünmeye çelecek özel bir karanlığın hâkim olduğunu ima eder. Elbette ki bir çam masa insana bin türlü şey çağrıştırır; fakat görünürde bir şeyin olmaması önemlidir. Bu durumda tekrar sembole dönülür, o zaman ben de hastama derim ki: "Farz edin, 'çam masa' kelimesi ne demek, bilmiyorum; bana bu nesne ve onun gelişim tarihi hakkında öyle bir tasvir yapın ki bunun nasıl bir nesne olduğunu kavrayayım."

Böylelikle rüyadaki sembolün bütün bağlamını yaklaşık olarak belirlemek mümkün olur. Bunu bütün rüya için söyleyebildiğimizde de yorum yapmaya cüret edebiliriz.

Her yorum bir varsayım, bilinmeyen bir metni okuma denemesidir. İç yüzü belli olmayan, izole bir rüya ancak nadiren yaklaşık bir kesinlikle yorumlanabilir. Onun için tek bir rüyanın yorumuna çok önem vermem. Yorum ancak bir *rüya serisinde* nispeten kesinliğe ulaşır, burada takip eden rüyalar öncekilerin yorumundaki yanılgıları düzeltir. Hem rüya serisinde, bunun temelinde yatan içerik ve motifler daha iyi seçilir. Bu yüzden hastalarımı, rüyalarının ve yorumların özenle çetelesini tutmaya teşvik ederim. Aynı zamanda da rüyalarını bahsettiğim şekilde hazırlamaya yönlendiririm onları, ki rüyayı seansımıza bağlamını da yazmış olarak getirsinler. Sonraki safhalarda hastalara yorumların da son şeklini verdiririm. Böylelikle hasta, doktor olmadan da bilinçdışına, doğru muamelede bulunmayı öğrenir.

Rüyalar sadece etiyolojik önemi olan anlar için bilgi kaynağı olsalardı bütün rüya işini rahatlıkla hekimin eline bırakabilirdik. Veya hekim rüyaları sırf, bunlardan türlü faydalı ipuçları yahut psikolojik fikirler kazanmak için kullansaydı benim metodum elbette gereksiz olurdu. Fakat örneklerimin de gösterdiği gibi rüyalar, işi dolayısıyla hekime sağlayacakları faydadan fazla şey içerdiğinden rüya analizine çok özel dikkat sarf edilmelidir. Çünkü bazen doğrudan hayati tehlike söz konusu olabilir. Bu türden birçok vaka arasında bir tanesi bilhassa aklımda yer etmiştir. Bahsettiğim kişi, ara sıra buluştuğumuzda rüya yorumuyla alakalı bana takılan, benden biraz daha yaşlı bir meslektaşımdır. Bir defasında ona sokakta rastladım, bana seslendi: "Nasılsınız bakalım? Rüya yorumuna devam mı? Hazır lafı geçmişken, geçenlerde saçma sapan bir rüya gördüm. Onun da anlamı var mı?" Rüyası şöyleydi: *Buzdan dik bir bayırda yüksek bir dağa çıkıyorum. Gittikçe yükseliyor, hava da çok güzel. Ne kadar yükseğe çıkarsam içim o kadar hoş oluyor, keşke hep böyle tırmanabilsem diye bir hisse kapılıyorum. Zirveye ulaştığımda duyduğum mutluluk ve azamet öyle büyük ki devam edip uzaya çı-*

kabileceğimi hissediyorum. Bunu da becerip boşlukta tırmanıyorum. Sonra mest halinde uyandım.

Bunun üzerine şöyle cevap verdim: "Sevgili meslektaşım, dağa tırmanmaktan vazgeçemeyeceğinizi bildiğimden, içtenlikle rica ederim, yalnız başına çıkmayı bırakınız. Çıkacağınız zaman iki rehber alıp bunlara mutlak itaatte bulununuz." Güldü: "Siz uslanmazsınız" dedi ve oradan ayrıldı. Onu bir daha görmedim. İki ay sonra ilk darbe geldi: Tek başma dolanırken çığ üstünü örtmüş ama son dakikada tesadüfen orada bulunan askerî bir devriye tarafından çığdan çıkarılmış. Üç ay sonra da sonu geldi: Altta duran bir rehberin şahit olduğuna göre, gençten bir arkadaşıyla rehbersiz bir turda bir duvarın üstünden inerken kelimenin tam anlamıyla adımını boşa atmış, aşağıda bekleyen arkadaşının kafasına düşmüş ve ikisi birden yuvarlana yuvarlana paramparça olmuşlar. Bu neresinden bakarsanız o mest haliydi.

Tüm şüphe ve eleştirilerime rağmen rüyaları önemsiz görmeyi başaramadım. Rüyalar bize anlamsız görünüyorsa bu yalnız biz anlamsız olduğumuzdan ve gece halimizin esrarengiz mesajını doğru okuyacak zekâmız olmadığındandır. Fakat tıbbi psikoloji, rüyalar üzerinde sistemli çalışmayla duyuları bir o kadar keskinleştirecektir, zira ruhani yaşamımızın en az yarısı bu gece halimizde cereyan eder ve nasıl bilinç geceye geçiyorsa bilinçdışı da gündüz yaşamımıza uzanır. Kimse bilinçli yaşamanın öneminden şüphe duymaz, peki neden bilinçdışı olan bitenin anlamından duysun ki? Bu *da* bizim yaşamımızdır, hatta bazen gündüz yaşamımızdan daha fazla, daha tehlikeli veya işe yarar şekilde.

Rüyalar içimizde saklı yaşamdan bize bilgi verip hastanın gündüz hayatında yalnız nevroz belirtileri şeklinde tezahür eden şahsiyet bileşenlerini açığa çıkardığından hasta aslında sadece bilinç açısından tedavi edilemez, bilinçdışının da tedaviye ihtiyacı vardır. Buysa, halihazırdaki bilgimiz yettiği ölçüde, bilinçdışının içeriklerinin etraflıca bilince asimile edilmesinden başka şekilde olamaz.

Burada *asimilasyon*dan maksat bilinç ve bilinçdışı içeriklerinin karşılıklı olarak birbirine girmesidir, yoksa çoklukla düşünülüp

uygulandığı gibi bilinçdışı içeriklerin bilinç vasıtasıyla tek taraflı değerlendirilmesi, anlamının eğilip bükülmesi değil. Bu bakımdan bilinçdışı içeriklerin değer ve anlamı hakkında çok yanıltıcı yaklaşımlar mevcut. Bilindiği üzere Freud'un yaklaşımı, bilinçdışını gayet olumsuz bir açıdan görür, bu ekole göre iptidai insan da âdeta bir canavardır. Çocuksu-sapık-suçlu bilinçdışı öğretisiyle beraber korkunç ilk insan hakkındaki kocakarı masalları, bu tabii nesneyi, ki bilinçdışı aslında böyledir, tehlikeli bir ucube suretine sokmuştur. Âdeta iyi, akıllı, yaşanılacak ve güzel şeyler sadece bilince yerleştirilmiş gibi! Fenalıklarıyla dünya savaşı gerçekten de gözümüzü yeterince açamadı mı ki bilincimizin, bilinçdışının tabii varlığından çok daha şeytani ve sapık olduğunu hâlâ göremiyoruz?

Geçenlerde bilinçdışının asimilasyonu öğretimin kültürün altını oyduğu ve en yüce değerlerimizi iptidailiğe bağladığıyla itham ettiler beni. Böyle bir fikir ancak, bilinçdışının ucube olduğu gibi tamamen yanlış bir varsayım üstüne kurulmuş olabilir. Bu yaklaşım tabiattan ve hakiki gerçeklikten korkmaktan ortaya çıkar. Freud'un teorisi bilinçdışını hayali pençelerinden kurtarmak amacıyla süblimasyon, yani yüceltme kavramını uydurdu. Gerçek haliyle mevcut bulunan şey simyayla yüceltilemez ve yüceltilir görünen şey de yanlış yorum sonucu zahiren göründüğü şey olmamıştır hiç.

Bilinçdışı, şeytani bir canavar değil, ancak buna yönelik bilinçli tutumumuz tamamen yanlış ise gerçekten tehlikeli olacak ahlak, estetik ve zekâ açısından farklı olmayan tabii bir varlıktır. Bastırdığımız ölçüde bilinçdışının tehlikesi artar. Fakat hastanın eskiden bilinçdışı olan içeriklerini asimile etmeye başladığı anda bilinçdışının tehlikesi de düşer. Kişilik çözülmesi, gündüz ve gece yönlerini endişeyle ayırmak, asimilasyon ilerledikçe kesilir. Beni eleştirenin korktuğu şey, yani bilinçdışının bilincin üstesinden gelmesi, şayet bilinçdışının yaşama hakkına bastırmayla, yanlış yorum ve kıymetten düşürmeyle mani olunursa ciddi şekilde vuku bulur.

Bilinçdışının özüyle alakalı temel yanlış herhalde genel olarak, bunun içeriklerinin bariz ve değiştirilemez alametlerle bezeli olmasının farz edilmesi yanlışıdır. Acizane kanaatime göre bu yakla-

şım çok safçadır. Kendi kendini düzenleyen bir sistem olarak ruh, vücudun yaşayışı gibi dengelidir. Aşırı tüm olaylar için hemen ve mecburen telafiler devreye girer, bunlar olmasa ne normal bir metabolizma ne normal ruh olurdu. Bu anlamda *telafi öğretisi* psişik davranışın temel kuralı ilan edilebilir. Buradaki ifrat oradaki tefriti doğurur. Bilinçle bilinçdışının ilişkisi de keza telafi edicidir. Bu, rüya yorumunun en çok doğrulanmış meslek kurallarından biridir. Pratikte rüya yorumunda daima şu soruyu ortaya atmaktan istifade edebiliriz: Bilinçteki hangi tutum rüya vasıtasıyla telafi ediliyor?

Telafi genelde salt dileklerin yerine gelmesi değil, bastırıldığı ölçüde gerçekliği artan bir gerçektir. Malum, bastırmakla susuzluk giderilmez. Bu yüzden rüyanın içeriği başta bir vakıa olarak ciddiye alınmalı ve böylece belirleyici faktörlerden biri olarak bilinçli davranışa da dâhil edilmelidir. Bu yapılmadığı takdirde bilinçdışı telafinin meydan okuduğu o eksantrik bilinçli tutumda ısrar edilmiş olur. Sonrasında insanın kendi hakkında doğru bir hükme nasıl varacağı ve hayatını dengeli şekilde nasıl idame ettireceği kestirilemez.

Birinin aklına gelse de – beni eleştirenlerin korktuğu da budur – bilinçdışı içeriği bilinçli olanın yerine koysa, bilinçli olanı elbette bastırırdı, böylelikle önceden bilinçli olan içerik sonra bilinçdışında telafi edici rolü üstlenirdi. Bilinçdışının yüzü böylelikle tamamen değişir ve henüz işgal ettiği konumun çok belirgin şekilde zıddı olarak artık endişeli bir şekilde akıllı olurdu. Bilinçdışının bu eylemi yapacağına inanılmıyor, halbuki bu eylem sürekli tekrar ediyor ve bilinçdışının en temel fonksiyonlarından. Bu yüzden her rüya, bilgi ve kontrol organı, dolayısıyla da şahsiyetin inşasındaki en etkili yardımcı araçtır bilinçdışı.

Bilinçdışının kendisinde patlayıcı madde bulunmaz, meğerki kendini beğenmiş veya korkak bir bilinç orada gizliden böyle maddeler istiflemiş olsun. Öyleyse buradan aldırmadan geçmemek için bir sebep daha!

Tüm bu nedenlerden ötürü her rüya yorumu denemesinde şu soruyu sormayı kendime âdet edindim: Rüyayla hangi bilinçli tutum telafi ediliyor? Anlaşılacağı üzere böylelikle ben rüyayı bilin-

cin durumuyla yakından ilişkiye sokuyorum, hatta iddia ederim, bilinçli durumun bilgisi olmadan bir rüya asla yaklaşık bir kesinlikle bile yorumlanamaz. Bilinçdışı içeriklere hangi işaretin konacağını belirlemek de ancak bilincin durumunu bilmekle mümkündür. Çünkü rüya gündüz yaşamından ve bunun karakterinden tamamen kopuk, izole bir hadise değildir. Gözümüze böyle görünüyorsa bu, meseleyi anlamayışımızdan kaynaklanır, kapıldığımız bir illüzyondur. Gerçekte ise bilinçle rüya arasında sıkı bir illiyet ve çok hassas bir ilişki oranı mevcuttur.

Bilinçdışı içeriklerin değerlendirilmesine dair bu önemli prosedürü bir örnek üstünde göstereyim. Genç bir adam bana şu rüyayı getirmişti: *Babam yeni arabasıyla evden ayrılıyor. Arabayı çok beceriksiz sürüyor, ben de görünürdeki bu aptallığına sinirleniyorum. Babam şimdi de sağa sola ve geriye gidip arabayı tehlikeli bir duruma sokuyor, nihayetinde de bir duvara toslamasıyla araba ağır hasara uğruyor. Acayip öfkelenerek ona, akıllı davran, diye bağırıyorum. Babam gülüyor, ben de onun epey sarhoş olduğunu anlıyorum.* Rüyanın temelinde bu türden gerçek bir hadise yok. Rüyayı gören kişi babasının sarhoş olsa bile böyle davranmayacağına emin. Kendisi de şoför, çok dikkatli, alkollü halde gayet ölçülü, bilhassa araba sürerken; arabanın beceriksiz sürülmesiyle arabaya gelecek küçük hasarlara bile çok kızabiliyor. Babasıyla ilişkisi olumlu. Sıradışı başarılı biri olduğu için babasına hayran. Yorum hüneri göstermeden bile denebilir ki rüya, babası adına çok nahoş bir tablo koyuyor ortaya. Peki oğlu için bu rüyanın önemi nedir, sorusunu hangi anlamda cevaplayacağız? Babasıyla ilişkisi sadece görünüşte iyi de gerçekte aşırı telafi görmüş dirençten mi ibaret? Bu durumda rüya içeriğine olumlu bir işaret koymak, yani şöyle demek lazım: "Bu babanızla gerçek ilişkiniz." Oğlun babayla gerçek ilişkisinde nevroza dair müphem bir şey bulunamadığından genç adamın duygularını böyle tahripkâr bir düşünme tarzıyla kirletmek haksızlık olurdu. Terapi açısından bu basbayağı yanlış müdahaledir.

Ama babasıyla ilişkisi gerçekten iyiyse babayı gözden düşürmek için rüya neden suni olarak böyle inanılmaz bir hikâye uydurma gereği duyuyor? Rüyayı görenin bilinçdışında böyle bir rüyayı

üretme meyli olması lazım. Gerçekten de belki haset veya başka aşağılık duygusu gösteren motiflerden ötürü direnç gösterdiğinden mi durum böyle? Genç adamın vicdanına yüklenmeden önce ki hassas genç insanlarda zaten tehlikeli bir şeydir bu, gördüğü rüyanın sebebini değil maksadını soralım. Bu durumda cevap şu olacaktır: Bilinçdışı açıkça babasını küçümsemek istiyor. Bu meyli telafi edici bir gerçek olarak alırsak babasıyla ilişkisinin sadece iyi değil, aşırı iyi olduğu sonucuna varmaya zorlanırız. Genç sahiden de Fransızların "fils à papa" dedikleri gibidir. Babası hâlâ hayatı için çok büyük bir garantidir, rüyayı gören de hâlâ çok fazla, benim *geçici* hayat dediğim şeyi yaşamaktadır. Hatta bu özel bir tehlikedir ki baba baba diye kendi gerçekliğini görmez de babasını küçümsemek, böylelikle rüyayı göreni yüceltmek için bilinçdışı suni bir küfre bulaşır. Elbette, ahlakdışı bir prosedür bu! İzansız bir baba buna herhalde karşı çıkacaktır ama bu gayet amaca yönelik bir telafidir çünkü bu telafi oğlanı babasıyla zıtlığa sokar, bu zıtlık olmasa oğlan asla kendinin bilincine ulaşamazdı.

Son yorum doğru yorumdu, buna uygun olarak da başarısını gösterdi, yani rüyayı görenin rızasını kazandı ve ne babanın ne oğlanın gerçekte mevcut herhangi bir değeri burada incindi. Fakat bu yorum ancak babayla oğlun ilişkisinin tüm bilinçli fenomenolojisini itinayla aramak suretiyle mümkün oldu. Bilinçli durumu bilmeden rüyanın gerçek anlamı muallakta kalırdı.

Bilinçli kişiliğin hiçbir gerçek değerinin incitilmemesi veya yok edilmemesi rüya içeriklerinin asimilasyonu için çok önemlidir, çünkü asimile edebilecek başka kimse yoktur. Bilinçdışım takdir etmek demek işi altüst edip tekrardan aslında düzeltilmesi gereken bir duruma yol açan Bolşevikler misali bir deney demek değildir. Bu yüzden bilinçli kişiliğin değerlerinin muhafaza edilmesine azami dikkat sarf edilmelidir, çünkü bilinçdışının yaptığı telafi ancak bu telafi, bilinçle bütünüyle işbirliği kurarsa etkili olur. Asimilasyonda mesele asla ya şu ya bu diyerek ihtimallerden biri değil, aksine her ikisidir.

Nasıl ki rüyanın yorumu için o anki bilinç durumunu iyice bilmek vazgeçilmez ise rüyanın sembolleri açısından bilincin felsefi,

dinî ve ahlaki itikatlarını göz önüne almak da o derece önemlidir. Rüyanın sembollerini semiyotik olarak, yani belli yapıda işaret veya belirti diye değil de gerçek sembol, diğer bir deyişle bilinçte henüz görülmemiş ve kavram halinde şekillendirilmemiş bir içeriğin ifadesi ve buna ilaveten bilincin her bir durumuna göre izafi olarak gözlemlemek pratik açıdan çok daha faydalıdır. Böyle yapmanın *pratik açıdan* faydalı olduğunu söylüyorum çünkü teoride, yorumunu yaparken, içeriği bilinen ve kavram olarak şekillendirilebilen şeylerle ilgisini kurmaktan kesinkes kaçınılması gereken nispeten belirli semboller vardır. Böyle nispeten belirli semboller olmasa bilinçdışının yapısı hakkında da hiçbir şey belirlenemezdi, çünkü o zaman tespit edilip nitelenebilecek hiçbir şey olmazdı.

Nispeten belirli bu sembollere âdeta belirlenemez bir içerik karakteri vermemi belki yadırgayabilirsiniz. Böyle bir karakterleri olmasa bunlar sembol değil, işaret veya belirti olurlardı. Bilindiği üzere Freud ekolü belli cinsî *sembollerin*, yani bu durumda işaretlerin, olduğunu farz eder ve bunlara kesin görünen cinsellik içeriğini verir. Ama maalesef tam da Freud'un cinsellik kavramı duyulmamış bir esnekliğe sahiptir ve öyle müphemdir ki içine icabında her şey sokulabilir. Gerçi kelime kulağa bilindik gelmektedir ama bunun nitelediği şey fizyolojik bir beze faaliyetinin aşırılıkları ile ruhun en yüce zihin parıltıları arasında ışıldayarak belirsizlikle salınan bir X mahiyetindedir. Bu yüzden, bilindik bir kelimeyle bilindik bir şeyin ortaya konduğu gibi bir yanılgının temelinde dogmatik bir kanaate kapılmak yerine sembolün bilinmeyen, zor seçilen ve son tahlilde asla tam belirlenemeyen bir niceliği nitelediğini söylemeyi yeğlerim. Örnek olarak güya membrum virile'den[40] başka bir şey nitelemeyen şu zeker sembollerini ele alalım. Kranefeldt'in yeni bir çalışmasında[41] gösterdiği üzere ruh açısından bakıldığında membrum da, zor belirlenebilen başka bir içeriğin timsalidir; tıpkı ayin sembolü zekeri (Phallus), penisle karıştırmanın, zeker sembollerini çok cömert kullanan iptidai insanların ve eskilerin aklına gelme-

40 Erkeklik organı (ç.n.)

41 *"Komplex" und Mythos.*

mesi gibi. Zeker daima yaratıcı *mana*, yani Lehmann'ın ifadesini kullanmam gerekirse, "olağanüstü etkili" şey, tıp ve verimlilik kuvveti demekti ki bu, boğa, eşek, nar, Yoni, koç, yıldırım, at nalı, dans, tarlada sihirli cinsî münasebet, menstruum ve daha birçok başka teşbihlerle ifade ediliyordu – aynı rüyadaki gibi. Tüm teşbihlerin, yani cinselliğin de temelinde yatan, iptidai "mana" sembolüne psikolojik olarak en yakın duran, belirlenmesi zor karakterde arketipik bir semboldür.

Tüm bu semboller nispeten belirli olmakla birlikte tek bir somut vakada bile sembolün pratikte böyle yorumlanması gerektiği kesinliğine baştan sahip olmayız.

Pratik gereklilik bambaşka olabilir. Elbette, bir rüyayı teoride, yani bilimsel tetkikle yorumlayacak olsak böylesi sembolleri arketiplerle ilişkilendirmemiz gerekirdi. Pratikteyse bu âdeta hata olabilir, çünkü hastanın o anki psikolojik durumu belki de, dikkatini bir rüya teorisiyle asla dağıtmamayı gerektirebilir. Bu yüzden pratikte her şeyden önce, sembolün bilinç durumuna göre anlamının ne olduğunu göz önüne almak, yani sembole sanki sabit değilmiş gibi muamele etmek tavsiye olunur. Başka deyişle, peşin hükümlerden ve bilmişlikten vazgeçilmesi ve bu şeylerin hasta için ne anlama geldiğinin araştırılması lazımdır. Tabii ki teorik yorum burada yolun yarısında, hatta belki de başında kalır. Ama pratisyen sabit sembollerle çok fazla uğraşırsa salt rutine ve çoğunlukla hastayı ıskalayan tehlikeli bir dogmacılığa düşer. Maalesef söylediklerimi örneklendirmekten vazgeçmem lazım, çünkü örnekler bile başlı başına öyle fazla detay ister ki buna vakit yetiremem. Üstelik bu mesele hakkında yeterince yayın yaptım.

Sık sık daha tedavinin başında, hekim için bilinçdışının tüm programını geniş geniş açığa çıkaran bir rüya görülür. Bu, hekim için nispeten sabit sembolleri bilmesiyle mümkün olur. Ama rüyanın derinlemesine anlamını hastaya anlatmak pratik sebeplerden ötürü henüz tamamen imkânsızdır. Pratik dikkat bizi bu yönde de sınırlar. Tahmin ve teşhis açısından böyle bir bilgi çok büyük önemi haiz olabilir. Bir defasında on yedi yaşında bir kız vakasında bana danıştılar. Mütehassıslardan biri bunun, artan kas atrofisinin

başlangıcı olabileceği zannını söyledi, bir başkası meselenin isteri olduğu kanaatindeydi. Bu kanaat sonucu bana başvurdular. Mesele bedenen şüpheliydi, bununla birlikte gerçekten isterik bir şeyler de mevcuttu. Rüyaları sordum. Hasta hemen cevap verdi: "Evet, korkunç rüyalar görüyorum. Daha yeni şu rüyayı gördüm. *Geceleyin eve geliyorum. Her şey çok sessiz. Salon kapısı aralık duruyor, açık pencerelerden giren soğuk rüzgârda annemin avizede sallandığını görüyorum.* Sonra da şu rüyayı gördüm, *geceleyin evde korkunç bir gürültü var. Gidip bakınca fark ediyorum ki ürkmüş bir at evde dört dönüyor. Nihayet koridorun kapısını bulup dördüncü katın penceresinden dışarı sıçrıyor. Atın aşağıda paramparça yattığını gördüm.*"

Rüyaların menfur karakteri bile insanın kulak kesilmesini sağlayabilir. Bununla birlikte başkaları da ara sıra korkulu rüyalar görür. Bu yüzden "anne" ve "at", bu iki başlıca sembolün anlamına iyice eğilmek lazım. Burada mesele muadiller olabilir çünkü ikisi de aynı şeyi yapıyor. İkisi de intihar ediyor. "Anne", aslı, tabiatı, pasif şekilde doğuranı (bu yüzden madde, materia) ima eden bir arketip, dolayısıyla maddi tabiat, batın (rahim) ve bilinçdışı fonksiyonlar, dolayısıyla bilinçdışı, dürtü, fizyolojik şey, insanın içinde bulunduğu bedendir de; çünkü "anne" aynı zamanda kaptır, kalıptır (keza batındır), hamiledir ve besleyicidir, dolayısıyla da psişik olarak bilincin temellerini ifade edicidir. İçinde veya mündemiç olmakla karanlık, korkulu (darlık) ve gece olan birbirine bağlıdır. Bu temaslarla anne kavramının mitoloji ve dil tarihindeki dönüşümünün büyük kısmını veya Çin felsefesinin Yin kavramının önemli bir kısmını aktarmış oluyorum. Bu, 17 yaşındaki kızın ferdî kazanımı değil, bir taraftan dilde canlı halde mevcut, diğer taraftan ruhun ırsi yapısı, dolayısıyla da her devirde ve her halkta bulunabilecek kolektif mirastır.

Kulağa bu kadar tanıdık gelen "anne" kelimesi en bilindik ferdî anne ile, "benim annem" ile alakalı görünür ama kavram şekline sokulmaya inatla karşı koyan, insanın hayal meyal sezerek gizli, tabii, bedeni yaşam diyebileceği bir zemindeki bir sembol olarak anlaşılabilir, ki bu niteleme çok dardır ve çok sayıda vazgeçilmez yan anlamı dışarıda bırakır. Bunun altında yatan psişik temel gerçek

çok karmaşıktır, dolayısıyla ancak çok uzak bir noktadan bakılınca anlaşılabilir, o da ancak hayal meyal. Bu yüzden de bu kelimenin sembollere ihtiyacı vardır.

Bulduğumuz tabiri rüyaya yerleştirince yorumu şöyle olur: Bilinçdışı yaşam kendi kendini tahrip eder. Bu, bilince ve işitecek kulağı olan herkese verilen bir mesajdır.

"At" mitoloji ve folklorde çok yaygın bir arketiptir. Hayvan olarak at gayriinsani ruhu, insanın altında, hayvani olanı, böylelikle de bilinçdışı psişik olanı temsil eder; bu yüzden folklorde atlar gaibi işitir ve görür, ara sıra da konuşurlar. Hamile hayvanlar olarak anne arketipine çok yakın ilişkileri vardır (Ölü kahramanı Valhalla'ya taşıyan valkürler, Truva atı vs.). İnsanın altında bulunan şey olarak batını ve bundan yükselen dürtüler âlemini temsil ederler. At güç ve araçtır, içinde insanı dürtü gibi taşır ama daha yüksek bilinç kalitesi noksan olduğu için dürtüler gibi paniğe boyun eğer. Atın büyüyle, yani irrasyonel, sihirli etkilerle alakası vardır, özellikle de ölümü haber eden kara (gece) atların(ın).

Öyleyse anlam nüansını asli yaşamdan salt hayvani, bedeni yaşama biraz kaydırmakla "at", "annenin" muadili olur. Bu tabiri rüyaya yerleştirirsek yorumu şöyle olur: Hayvani yaşam kendi kendini yok eder.

Demek iki rüyanın ifade ettikleri de nerdeyse aynı olmakla birlikte, genelde olduğu gibi, ikincisi kendini daha spesifik olarak dile getirir. Rüyanın özel inceliğini fark etmiş olacaksınız: rüya ferdin ölümünden bahsetmiyor. Malum, insan kolaylıkla kendi ölümünü görebilir rüyasında ama o zaman bu ciddi bir şey değildir. Rüyada kişinin kendi ölümü söz konusu olduğunda rüya başka bir dil konuşuyordur.

İki rüya da, demek, sonu ölümcül olan ağır organik hastalığı ima ediyor. Nitekim bu tahmin çok geçmeden doğrulandı.

Nispeten sabit semboller meselesine gelince, bu örnek, bu sembollerin tabiatı hakkında yaklaşık bir fikir verebilir. Hepsi anlam nüansının inceden inceye kaymasıyla temayüz eden bu sembollerden sonsuz sayıda vardır. Bunların tabiatını bilimle tespit etmek ancak kıyaslamalı mitoloji, folklor, din ve dil tarihi araştırmalarıyla mümkün olur. Ruhun gelişim tarihinde oluşan özü kendini rüya-

da, bilincimizde olduğundan daha çok ifşa eder. Onun en iptidai tabiattan çıkan sembolleri ve dürtüleri rüyada dile gelir. Bilinçdışı içeriklerin asimilasyonuyla biz, bu yüzden, tabiat kanunlarından kolaylıkla sapan anlık bilinç yaşantımızı rüyaya tekrar uyarlayıp hastayı yine tabii başına buyrukluğuna geri döndürürüz.

Burada sadece esasları takdim ettim. Bir konferansın kapsamı tek tek yapıtaşlarını birleştirmeye, böylelikle de her bir analizde bilinçdışı tarafından inşa edilip bütün şahsiyetin nihai olarak tekrar ihyasına dek sürdürülen o binayı dikmeye müsaade etmiyor. Tedrici asimilasyonların yolu hekimin ilginç iyileştirme başarısının ötesine geçip nihayet, belki ilk esas neden olarak hayatı doğuran uzak hedefe, yani insan bütününün tamamen gerçekleşmesine, ferdileşmeye götürür. Biz hekimler herhalde tabiatın bu karanlık sürecinin ilk bilinçli gözlemcileri olduk. Fakat biz genellikle bu gelişmenin yalnız marazi bozukluğu olan kısmını görüyor ve iyileştiği zaman hastayı gözden kaybediyoruz. Ama yıllar, belki on yıllar boyu uzanan normal süreci araştırmanın gerçek fırsatı ancak iyileşmeden sonra ortaya çıkıyor. Bilinçdışı gelişim eğiliminin hedeflerine dair biraz malumat olsa ve hekim psikolojik anlayışını marazi bozukluk safhasından elde etmese, rüyaların bilince aktardığı süreçlerin izlenimi daha az kafa karıştırıcı olurdu ve sembollerin son tahlilde neyi hedeflediği daha net anlaşılabilirdi. Benim kanaatimce her hekim şu gerçeğin farkında olmalıdır ki psikoterapi usulü, özellikle de analitik olan, kâh şu kâh bu yerden hedefe yönelik bir bağlamın ve sürecin içine dalar ve bunların tutturdukları farklı yollarda birbirlerine tezat gibi görünen her bir safhasını ortaya çıkarır. Her bir analiz, temelinde yatan sürecin ancak bir kısmını veya bir yönünü gösterir, bu yüzden de kılı kırk yaran kıyaslar başta yalnız umutsuz bir kafa karışıklığına yol açar. Onun için kendimi esaslarla ve pratik olanla sınırlamaktan pek hoşlanmadım, diyemem çünkü bir nebze tatmin eden bir muvafakata varmak gündelik tecrübenin ancak hemen yanı başında mümkün oluyor.

XIII

AKTARIM PSİKOLOJİSİ[42]

SİMYA RESİMLERİ DİZİSİ
YARDIMIYLA AÇIKLANMIŞTIR

Quaero non pono, nihil hic determino dictans
Coniicio, conor, confero, tento, rogo...
CHRİSTİAN KNORR VON ROSENROTH 1636-1693

42 1946'da Zürih'te kitap halinde basılmıştır.

Karıma ithafen...

Önsöz

Freud'un "aktarım" dediği süreç psikoterapi pratiğini kendi tecrübesiyle bilen herkes için sıklıkla zor bir mesele olmuştur. Uzun süreli tedaviye ihtiyaç duyan hemen her vakanın aktarım fenomeni etrafında dönüp durduğunu ve tedavinin başarısının veya başarısızlığının başlı başına bununla ilgili olduğunu farz etmek herhalde abartılı olmazdı. Onun için psikoloji bu tezahürü görmezden gelemez, ondan kaçamaz; tedavi bilimi de sanki "aktarım çözülmesi" denen şey açık, basit ve aşikâr bir meseleymiş tavrı takınmamalıdır. Bununla birlikte benzer bir iyimserliğe, aktarımla sıkı sıkıya bağlı bir süreç olan "süblimasyon"da da rastlanıyor. Buradaki tartışmalar çoğunlukla, mesele âdeta üstesinden akıl, diğer bir deyişle zeka ve iradeyle gelinebilecek veya hekimin beceri ve maharetinin üstün teknikle yardım edebileceği fenomenlermiş görüntüsü çiziyor. Bu yumuşak ve yatıştırıcı usûl, işin hiç de kolay, başarıların hiç de ucuz olmadığı yerde fayda elde edilerek kullanılıyor; fakat meselenin zorluğunu örttüğü, böyle-

ce derinlemesine araştırılmasını engellediği veya ertelediği ölçüde bunun mahzuru vardır. Başta ben Freud ile aktarıma pek hafife alınamayacak bir önem atfetmiş olsam da tecrübelerimin artmasıyla, bu önemin de göreceli olduğunu anlamak durumunda kaldım. Aktarımı bazısında şifa bazısında zehir etkisi yapan ilaçlarla kıyaslayabilirsiniz. Aktarımın ortaya çıkması bir vakada iyiye alametken başka vakada kötülük olmasa da engel ve zorlaştırma anlamına gelir, nihayet üçüncü birindeyse nispeten önemsizdir. Fakat aktarım çoğunlukla türlü türlü şekillere bürünen kritik bir fenomendir ve varlığı da yokluğu kadar az şey ifade eder.

Elinizdeki yazıda aktarımın "klasik" şekli ve bunun fenomenolojisiyle uğraşacağım. Aktarım bir ilişki şekli olduğundan daima bir *sen* olmasını şart koşar. Aktarımın negatif olduğu veya hiç olmadığı yerde sen'in rolü önemsizdir, tıpkı mesela telafi edici itibar dürtüsü olan alçaklık kompleksinde de işlerin hep böyle olması gibi.[43]

Aktarımı açıklamak için simya sembolleri gibi tam da çok alakasız görünen bir nesneye başvurmamı okur yadırgayabilir. Oysa "Psikoloji ve Simya" yazımdaki detaylı açıklamalarımı tanıyan, bilinçdışı psikolojisinin pratik sebeplerden ötürü uğraşmak zorunda olduğu fenomenlerle simya arasında nasıl sıkı bir ilişki olduğunu bilir. Bu yüzden okur, tecrübelere göre bu kadar sık rastlanan ve önemli bir tezahürün, simyanın sembolik resimleri arasmda da yer alacağına şaşırmayacaktır. Bu temsiller aktarım ilişkisini gerçi pek bilinçli olmasa da bilinçdışı varsayım olarak içerirler, bu yüzden de bu fenomenin izahı için en azından yön çizebilirler.

Okuyucu bu yazıda klinik aktarım fenomenlerinin açıklamasına rastlamayacak. Ama benim açıklamalarım bu fenomenle il-

[43] Bundan maksat, böylesi vakalarda asla aktarımın gerçekleşmediği değildir. Aktarımın direnç, iğrenme ve nefret suretlerindeki negatif şekli sen'e en baştan gerçi büyük ama olumsuz bir anlam verip olumlu aktarım ihtimalinin önüne akla gelebilecek her engeli çıkarır. Bunun sonucunda olumlu aktarım için karakteristik olan zıtlık sentezinin tipik sembolizmi gelişemez.

gili malumat aktarılması gereken acemilere değil, yalnızca kendi pratikleriyle yeterince tecrübe edinmiş kimselere yönelmektedir. Benim çabam yeni açılan ve henüz uzandığı yerler tam görünmeyen bu sahada istikamet vermek ve okuyucuya bu sahada hâkim problemlerle bir miktar tanışıklık sağlamak yönünde olacak. Bu tecrübi sahada düşünen aklın karşısına çıkan kayda değer zorluklar itibarıyla incelememin geçicilik karakterini bilhassa belirtmek isterim. Dikkatini, zaman geçtikçe gözüme önemli görünen bazı bakış açılarına çekmek ümidiyle, öncelikle okuyucumun fikrine sunmak istediğim gözlem ve yaklaşımları tasvir etmeye uğraşacağım. Önceki çalışmalarıma dair biraz malumatı olmayanlar için anlattıklarımı okumanın kolay olmayacağından endişe ederim.

Şöyle böyle hazırlanmadan bu yazıyı eline alan okuyucu, incelememle irtibatlandırdığım tarihî malzemenin miktarına bakınca herhalde şaşıracaktır. Bunun sebebi ve manevi gerekliliği şundandır ki çağımızın psikolojisinin doğru bilinip değerlendirilmesi ancak, kendi zamanımız dışında söz konusu meseleyi inceleyebileceğimiz bir nokta bulmayı başarırsak mümkün olacaktır. Dışarıdaki bu zaman ancak aynı meseleyle fakat farklı şartlarda ve farklı şekillerde meşgul olmuş, geçmiş bir devir olabilir. Bunun mümkün kıldığı kıyas ve uğraşı elbette tarihî bakış açılarının aynı şekilde kapsamlı bir temsilini gerektirir. Tabii ki bu temsil kısa temaslar ve ipuçlarıyla yetinebileceğim eskiden bilinen bir malzeme söz konusu olsa çok daha özlü verilebilirdi. Burada mülahazaya alınan simya psikolojisi çok az araştırılmış yeni bir saha olduğundan söz konusu durum kitabımızda maalesef böyle değil. Onun için okuyucunun *Psychologie und Alchemie* eserimi biraz bilmesini farz etmek zorundayım, zira bu bilgi olmadan *Aktarım Psikolojisi* adlı eserimin içine girmesi çok zor olacaktır. Mesleki ve şahsi tecrübesi sayesinde aktarım meselesinin kollarının nerelere uzandığı hakkında yeterince bilgili olan okuyucu bu talebimi hoş görecektir.

Elinizdeki inceleme gerçi müstakil yapıda olmakla birlikte aynı zamanda daha sonra *Mysterium Coniunctionis* başlığıyla psikoloji makalelerinin 10 ve 11. ciltleri olarak yayımlanacak simyadaki zıtlık fenomenolojisi ve zıtlık sentezinin daha kapsamlı anlatımına giriş mahiyetindedir. Burada elyazmamı okuyarak eksiklere dikkatimi çeken herkese şükranlarımı sunarım. Fräulein Dr. phil. Marie-Louise von Franz da sık sık yardım ederek beni kendisine minnettar bırakmıştır.

1945 Güzü
Yazar

Giriş

Bellica pax, vulnus dulce,
Suave malum.
JOHN GOWER

Tam da simyadaki *esrarlı düğün* fikrinin böyle önemli bir rol oynayacağı, bunun için sıklıkla kullanılan *coniunctio* ifadesi, ilk planda bugün, kimyevi bağ denen şeyi nitelediğinden bağlanacak cisimleri bir araya getiren şeye de bugün afinite[44] denmesi şaşırtıcı değildir; eskidense farklı nitelemeler kullanılıyordu, bunların hepsi insani ve özellikle de erotik ilişkiler ifade ediyordu, mesela nuptiae (düğün), matrimonium ve coniugium (evlilik), amicitia (arkadaşlık), attractio (cazibe) ve adulatio (sokulmak). Bağlanacak cisimler de buna uygun olarak agens et patiens (aktif ve pasif) diye, vir (erkek) veya masculus (eril) diye veya femina, mulier, femineus (kadın, dişi) diye düşünülmüş veya daha da resimsi olarak erkek

[44] Kimyada birleşme eğilimi (ç.n.)

ve dişi köpek,[45] at (kısrak) ile eşek,[46] horozla tavuk[47] diye, kanatlı ve kanatsız ejderha[48] diye nitelendirilmiştir. Nitelemeler ne kadar antropomorf ve hayvan suretli olursa oyuncu hayal gücünün payı fazlalaşıp bilinçdışının payı da belirginleşiyor; eski tabiat filozofunun araştırmacı aklının, maddenin anlamadığı özellikleriyle uğraşmaktan, yani tamamen kimyevi bir meseleden uzaklaşma ve *maddenin mitine* düşme tehlikesine maruz kaldığı da o kadar daha anlaşılır oluyor. Hiç varsayımda bulunmamak gibi bir durum olmayacağından en objektif ve tarafsız araştırmacı bile, daha önce hiç aydınlatılmamış bir karanlığa girdiğinde, bilebileceği şeyler olmamasından bilinçdışı bir varsayımın kurbanı olma riskini alır. Bilemeyeceklerini ikame etmek için sunulan tasavvur gerçi arkaik ama bunun haricinde uygunsuz denemeyecek bir analoji olacağından bu illa da zararlı olmak zorunda değildir. Kekulé'nin[49] bazı karbondioksit bağlarının, yani benzol halkasının yapısının izini bulduğu dans eden çiftler hayali, bin yedi yüz yıl boyunca simyacıların zihnini meşgul eden coniunctio, çiftleşme sembolünden başka bir şey değildir. Çok zaman boyunca araştırmacıların aklını sürekli kimya probleminden ayırıp kralın, diğer deyişle tanrının düğününe döndüren şey tam da bu resim olmasına rağmen, Kekulé'nin hayali meselesi kimyadaki hedefine varmış ve organik bağların anlaşılmasına ve sentetik kimyanın sonradan gelen duyulmamış yükse-

---

45 "Accipe canem corascenum masculum et caniculam Armeniae." (Bir Koraszen erkek köpeğiyle bir de Ermeni dişi köpeği al.) Hoghelande, s. 163. Kalid'in *Rosarium philophorum'undan (Artis auriferae II* s. 248) bir alıntı da şöyle: "Accipe canem coetaneum et catulam Armeniae." (Bir Koetan erkek köpeğiyle bir de Ermeni dişi köpeği al. [corascenum ve coetaneum kelimelerinin karşılığı mevcut olmadığından burada telaffuzlarıyla verildi, bunlar muhtemelen coğrafi bölge isimleridir, ç.n.]) Sihirli papirüslerde Selene (ay), Κύων (dişi köpek) diye geçer. Bkz. *Paris'teki sihirli papirüs*, Z. 2280, Preisendanz'ta, cilt 1, s. 142. Zosimos'ta bunlar köpekle kurttur, bkz. Berhtelot, Coll. alch. grecs III, XII, 9.

46 Berhtelot, l.c.

47 Senior, s. 8'deki klasik yer: "Tu mei indiges, sicut gallus gallinae indiget." (Horozun tavuğa ihtiyacı olduğu gibi bana ihtiyacın var.)

48 Edebiyatta bunun birçok resmi vardır.

49 Anschuetz, I, s. 624 f. ve Fierz-David, s. 235 f.

lişine akla gelebilecek en büyük hizmette bulunmuştur. Bu yüzden geriye bakıldığında, bu "arcanum arcanorum"u,[50] bu "donum Dei et secretum altissimi"yi,[51] altın sanatının bu asıl sırrını âdeta işlerinin zirvesi haline getirdiklerinden simyacıların burunları iyi koku alıyordu, denebilir. Bu simya fikrinin geç zaferine altın sanatının diğer merkezî düşüncesinin, yani kimyevi elementlerin kullanılabilirliğinin onaylanması vakarla eklenir. Bu düşüncelerin bir taraftan pratik, diğer taraftan teorik fevkalade öneminden ötürü, burada, fascinosum'u, yani büyüleyiciliği, sonraki gelişmelerle açıklanabilen insiyaki tahminlerin söz konusu olduğu sonucunu çıkarmak mümkün olacaktı.[52]

Fakat simyanın sadece, mitlere bağlı varsayımlarından ayrılmayı gitgide daha iyi bilerek kimyaya dönüştüğünü değil, bir nevi esrarlı felsefe halini aldığını da, diğer bir deyişle baştan beri böyle olduğunu görüyoruz. Böylelikle coniunctio fikri bir taraftan kimyevi bağın karanlık esrarını aydınlatmayı başarıyor, diğer taraftan da mitolojik unsur olarak zıtların birliği arketipini ifade ediyor, böylelikle de unio mystica[53] simgesi oluyor. Artık arketipler, suretlerini çevrenin nüfuzuna borçlu olmasına rağmen, mesela zahiri, ruhani olmayan şeyleri temsil etmiyorlar. Dış suretinin tersine ve bundan bağımsız olarak bunlar daha ziyade, gerçi her fertte doğuştan olan ama ferdin şahsiyeti tarafından ne değiştirilebilen ne de ele geçirilebilen, ferdî olmayan bir ruhu temsil ediyor. Bu ruh tek başına, birçoklarının ve nihayet herkesin içinde olanla aynı şeydir. Nasıl deniz dalgalarını taşıyorsa o da her ferdin ruhunun varlık şartıdır.

Nasıl coniunctio simya için önemli bir sembol teşkil ediyorsa ve pratik önemi de gelişiminin geç safhasında hakikatini ispat ettiyse

---

50 (*Geheimnis der Geheimnisse* / *Sırların Sırrı*) Dionysius Zacharius, v, s. 826.

51 Ars chemica'da Consilium coniugii, s. 259. Krş. Aurora consurgens, I, 2. Bölüm: "Est namque donum et sacramentum Dei atque res divina." (Çünkü bu, tanrının vergisi ve ayinidir ve ilahî bir şeydir.)

52 Burada coniunctio motifinin ilk planda arketip karakteri dolayısıyla bir fascinosum olduğu gerçeğine tezat yoktur.

53 Ruhun tanrıyla esrarengiz birleşimi (ç.n.)

aynı şekilde onun payına buna uygun ruhani bir değer düşer, yani coniunctio ruhani karanlıklar için aynen maddenin anlaşılmazlıklarında oynadığı rolü oynar. Hatta ta öncelerden büyüleyici bir güce sahip olmayıp bu güç sayesinde araştırmacının zihnini kendi çizgisine sabitlemeseydi, madde dünyasındaki bu etkililiğini de asla gösteremezdi. *Coniunctio apriori bir semboldür,* bu sembol ezelden beri insanın zihin gelişiminde muhteşem bir yerde durur. Bu fikri geriye doğru takip edersek simyada, bu fikrin ortaya çıktığı, biri Hristiyan diğeri putperest, iki kaynak buluruz. Hristiyan kaynak açıktır ki İsa'nın ve kilisenin, sponsus ile sponsa'nın, gelinle damadın öğretisidir, burada İsa'ya Sol'ün, kiliseye ise Luna'nın rolü düşer.[54] Putperest kaynak bir taraftan Hierosgamos[55] diğer taraftan tarikat mensubunun ilahla düğün yaparak birleşmesidir.[56] Simyacılara has tasavvur dünyasına ve bu dünyanın, söz konusu bağlam olmadan âdeta anlaşılamayacağı esrarlı diline dair birçok şey bu ruhani tecrübeler ve bunların geleneğe yansımalarıyla açıklanmış olur.

Yukarıda da dediğimiz gibi coniunctio sembolü, insanın zihin gelişiminin muhteşem bir yerinde ortaya çıkar. Tıbbi psikolojinin modern gelişimi, zihin süreçlerini gözlemleyerek psikoz ve nevrozlarda mecburen, kabaca *bilinçdışı olan* diye nitelenen arka plandaki psişik süreçleri giderek daha etraflıca araştırmaya yol açmıştır. Böylesi incelemeleri gerektiren şey tam da psikoterapidir, zira ruhun marazi bozukluklarının ne sadece bedendeki değişmeler ne de bilinçli olaylarla açıklanamayacağı, aksine bunların açıklanması için üçüncü bir faktöre, yani farazi bilinçdışı olaylara başvurmak gerektiği gerçeği artık inkâr edilememektedir.[57]

Pratik analizde belli olmuştur ki bilinçdışı içerikler başta hep objektif şahıslara ve olaylara *yansıtılarak* ortaya çıkmaktadır. Yansımaların çoğu, bunların sübjektif aidiyetiyle ferde kesinkes

---

54 Bunun için krş. Hugo Rahner'in kapsamlı araştırması.

55 Bununla ilgili klasik kaynaklar toplu olarak A. Klinz'te bulunmaktadır.

56 Bousset, s. 69 ff., 263f, 315 ff.; Leisegang, s. 235.

57 Bilinçdışı süreçleri "farazi" diye niteliyorum, çünkü açıklandığı üzere bilinçdışı olan doğrudan gözleme açık değildir, ancak "istidlal" edilebilir, çıkarımlarla bulunabilir.

entegre olmakta, diğerleriyse entegre olmayıp gerçi asli nesnelerinden kopmakta ama sonradan tedavi eden hekime aktarılmaktadır. Bu içerikler arasında ebeveynden karşı cinstekiyle olan ilişki, yani anne-oğul, baba-kız, bunun yanında erkek-kız kardeş ilişkisi çok önemli rol oynamaktadır.[58] Hemen her zaman babanın, erkek kardeşin, hatta annenin yerine hekimin geçmesiyle bu kompleks genellikle tamamen entegre olamaz. (Anne kısmı elbette çok nadirdir.) Tecrübelere göre bu yansıtma (Freud'un etiyolojik diye gördüğü) asli yoğunluğuyla yerleştiğinden, iş, her bakımdan baştaki çocuksu ilişkiye tekabül edip çocukluktaki tüm tecrübeleri hekimde tekrara meyleder, başka deyişle nevroz bozukluğu olan uyum ilişkisi artık hekime *aktarılır.*[59] Bu fenomeni ilk fark edip açıklayan Freud, bunun için "aktarım nevrozu" tabirini yerleştirmiştir.[60]

---

58 Aynı cinsteki baba-oğul, anne-kız gibi şekillerini göz ardı ediyorum. Bildiğim kadarıyla simyada sadece bir defa bu varyasyona imada bulunuluyor, o da Arisleus'un hayalinde (*Artis auriferae* I, s. 147): "Domine quamvis rex sis, male tamen imperas et regis: masculos namque masculis coniunxisti, sciens quod masculi non gignunt." (Ya Rabbi, kral olmana rağmen hükûmetin ve idaren kötü: çünkü erkeklerin doğurmadığını bilmene rağmen erkekleri erkeklerle birleştirdin.)

59 Freud (*Ges. S.* cilt VII, s. 472) bu konuda şöyle der: "İşin büyük kısmı, hekimle ilişkisinde, 'aktarım'da, hastanın, vaktiyle davrandığı gibi davranmak istediği o eski çelişkilerin yeni baskılarını ortaya koymasıyla yapılır... Hastanın kendi hastalığının yerine aktarımın suni olarak ürettiği hastalık, aktarım hastalığı geçer, muhtelif sözde libido nesnelerinin yerine de hekimin şahsının yine hayali olan nesnesi." Bu fenomen tedavinin dışında ve hatta tabii denebilecek bir olaya göre çok da sık ortaya çıktığından, aktarımın tamamen suni olarak üretildiğinden şüphelenilebilir. Aktarım fenomenlerinin teşvik veya tahrip edici olarak görülemeyeceği neredeyse hiçbir insanlar arası ilişki yoktur.

60 "Hasta tedavinin varlık şartlarına saygı duyacak kadar lütuf gösterse, hastalığın tüm belirtilerine yeni bir aktarım anlamı vermeyi, hastanın genel nevrozunu aktarım nevrozuyla ikame etmeyi başarırız.." (Freud, *Ges. S.* cilt VI, s. 117 f.) Yazar burada keseri fazlaca kendi hesabına yontuyor. Aktarımı her zaman hekim ortaya çıkarmaz. Çoğunlukla aktarım, hekim daha ağzını açmadan, tüm şiddetiyle mevcuttur. Freud'un aktarımı "suni hastalık", "uydurulmuş nevroz" ve "yeni suni bir nevrozun şekil değiştirmişi" diye görmesi, nevrozlu bir hastanın aktarımının da nevrozlu olması açısından geçerlidir ama bu nevroz ne "yeni" ne "suni" ne de uyduruktur, bu eski nevrozun aynıdır ve bunun tek yeni tarafı hekimin de artık, hem de kurbandan ziyade nevrozun faili olarak buna dahil edilmesidir.

Bu bağlantı sıklıkla öyle yoğunluktadır ki burada bir *bağ*dan bahsedilebilir. İki kimyevi cisim bağlandığında ikisi de değişir. *Aktarım*da da durum böyledir. Freud bu bağlantının terapi için çok önemli olduğunu söylemekte haklıdır, zira bu suretle hastanın bozuk dengeli durumu ile hekimin zihin sağlığının karışımı meydana gelir. Freud'un tekniği gerçi bu olaydan olabildiğince uzak kalmaya çalışır, ki bu gayet anlaşılır bir şeydir ama terapinin etkisine, icabında çok büyük sekte vurur. Hekimin bir miktar etki etmesi, keza sinir sağlığının bir miktar rahatsızlık veya zarar görmesi kaçınılmazdır.[61] Zira hekim hastanın ıstırabını "üstlenip" bu ıstırabı onunla paylaşır. Onun için prensipte hekim tehlikededir ve böyle de olmalıdır.[62] Freud'un aktarım fenomenine ne büyük önem atfettiğini 1907 yılında onunla ilk karşılaşmamda anladım. Saatlerce görüştükten sonra bir ara verildi. Aniden bana hiç yoktan şunu sordu: "Peki aktarım hakkında ne düşünürsünüz?" Çok emin bir şekilde bunun analitik metodun en önemli kısmı olduğunu söyledim. Bunun üzerine dedi ki: "O zaman esas meseleyi anlamışsınız."

Aktarımın büyük önemi çok defalar, iyileşmek için aktarımın muhakkak elzem olduğu gibi bir yanılgıya yol açtı. Bu yüzden âdeta talep edilmesi gerektiğine inanılıyordu. Fakat nasıl bir inancı talep

---

61 Freud "karşı aktarım" denen fenomeni fark etmiştir. Onun tekniğini tanıyanlar, bu tekniğin, hekimin şahsını bu etkisinin menzilinin dışında tutmaya ne kadar meylettiğini bilirler. Mesela hekimin hastanın arkasına oturması, keza aktarım sanki tekniğinin bir mahsulüymüş havası vermesi de buna dahildir, halbuki gerçekte hekimin olduğu kadar öğretmenin, papazın, bedeni tedavi eden hekimin ve – unutulmamalıdır ki – kocanın da başına gelebilecek gayet tabii bir fenomendir söz konusu olan. Alıntılanan yerde Freud "aktarım nevrozları" ifadesini isteri, korku isterisi ve saplantı nevrozunun hepsini toplayan bir isim olarak kullanır.

62 Hekim veya hastabakıcıya olan bu etkiler duruma göre çok uzun boylu olabilir. Şizofrenin eşiğindeki durumlarda kısa psikoz aralıklarının "üstlenildiği", tam da o an hastaların özel bir ferahlık yaşadığı vakalar bilirim. Hatta başta gizli takip hezeyanı olan bir kadın hastasını analizle tedavi eden bir hekimde bir paranoya vakası gözlemledim. Şayet hekimin de gizliden buna meyli varsa bazı psişik bozuklukların yüksek derecede bulaşıcı olabileceği şaşırtıcı değildir.

edemezseniz, bunu da edemezsiniz. İnancın sadece, kendiliğinden mevcutsa kıymeti vardır. Zoraki inanç kramptan başka bir şey değildir. Aktarımın talep edilmesi gerektiğine inanan, bu fenomenin terapi faktörlerinden yalnızca biri, üstelik *aktarım*'ın (*Übertragung*) yansıtma (*Projektion*) kelimesinin Almancalaştırılmış hali, yani talep edilmesi imkânsız bir fenomen olduğunu unutuyordur.[63] Şahsen ben aktarımın yumuşak geçtiği veya pratikte kendini fark ettirmediği her sefer mutlu olurum. İnsan o zaman şahsen daha az meşgul edilmiş oluyor ve terapide etkili başka faktörlerle yetinebiliyor. Bunlar arasında hastanın anlayışı önemli bir rol oynuyor, keza iyi niyeti, hekimin otoritesi, telkin,[64] iyi nasihat,[65] hoşgörü, ilgi, teşvik vs. de öyle. Elbette böylesi vakalar zor olanlardan sayılmaz.

Aktarım fenomenini özenle analiz etmek gayet karmaşık bir tablo doğurur, bu tablo öyle bariz hatlar gösterir ki insan bunlardan birini esas sebep diye ayırıp şöyle bir açıklama yapmanın cazibesine yenik düşer: "Bu da falanca şeyden başka bir şey değil!" İlk planda bunu aktarım fantezisinin *erotik* veya *cinsî* yönü itibarıyla söylüyorum. Bu yönün varlığı tartışılmazdır, bununla birlikte bu yön her zaman tek ve her zaman en önemlisi değildir. Bir başkası (Adler'in açıkladığı) iktidar arzusudur, bu, cinsellikle aynı anda var olurken söz konusu dürtülerden hangisinin ağır bastığını belirlemek pek mümkün değildir. Bu iki yön bile güçleştirici bir çatışma ihtimali için yeter.

---

63 Freud (*Ges. S.* cilt VI, s. 123) bu teşvik hakkında der ki: "Daha saçma bir tekniği tasavvur edemem herhalde. Bununla bu fenomenin inandırıcı spontanelik karakteri elinden alınıyor ve ortadan kaldırılması zor engeller çıkarılıyor." Burada bizzat Freud, yukarıda alıntılanan görüşünün zıddına, aktarımın "spontaneliğini" vurguluyor. Aktarım "talep edenler" yine de aktarımın üstadının şu yanlış anlaşılabilecek cümlesine dayanabilirler: "Analitik teknik teorisine yanaşan kişi, aktarımın, mecburen talep edilmiş bir şey olduğu anlayışına varır." (*Ges. S.* cilt VIII, s. 120)

64 Telkinler, hekim bunlara mani olmadan ve bunları yapmak için en ufak gayret sarf etmeden, kendiliğinden vuku buluyor.

65 "İyi öğütler" gerçi sıklıkla sakıncalı bir çare oluyorlar ama nispeten etkisiz olduklarından çoğunlukla tehlikesizler. Halkın beklediği "persona medici" kabilindendir bunlar.

İçgüdüsel concupiscentia'nın, yani açgözlülüğün, daha ziyade "açlığa", sahip olma isteğine dayanan daha başka şekilleri de vardır; yine bazıları arzu edilen şeylerin içgüdülerle reddedilmesine dayanır, hayat burada korku veya kendini tahribin üstüne kurulmuş görünür. Belli bir "abaissement du niveau mental", yani ben'in hiyerarşik düzenindeki bir zaaf, bu içgüdülere bağlı çaba ve hırsları hareket geçirip şahsiyetin çözülmesine, yani şahsiyette ağır basan noktaların artmasına yol açmak için yeterlidir. (Şizofrenide şahsiyetin birçok parçaya ayrılması bile mümkündür.) Ağır basma derecesine göre bu dinamik bileşenler gerçek veya gerçekdışı diye, hayati önemde veya sadece sendrom diye görülebilir. En güçlü dürtülerin şüpheye yer bırakmadan somut kullanım gerektirmesine ve bunu çoğu zaman zorlamasına rağmen, somut seyirleri, şahsiyet tarafından en güçlü değişimlere maruz kaldığından, bunlar yine de sadece biyolojik açıdan değerlendirilemez. Mizacına göre akli bir tutumda, dürtünün somut olarak faaliyete geçirilmesi bile belli sembolik bir yapıya bürünür. Bu artık dürtülerin atılganlığının salt tatmini değildir, aksine "anlamlara" bağlıdır veya karmaşıktır. Hele de sadece, somut olarak gerçekleşme talebinde bulunmayan, sendromlara bağlı dürtü olayları söz konusuysa, o zaman gerçekleşmenin sembolikliği ağır basar. Bu komplikasyonların en temsili örneklerini herhalde erotik fenomenoloji vermektedir. Geç antik dönemde bile dörtlü erotik skala biliniyordu: Chawwa (Havva), Helena (Truvalı), Maria, Sophia; bu sıra, Goethe'nin "Faust"unda dolaylı olarak tekrar edilir, *Gretchen* figüründe salt dürtüye yönelik bir ilişkinin kişileştirilmesi olarak (Havva); *Helena*'da, *Anima*[66] figürü olarak, *Maria*'da *semavi*, yani Hristiyan dini yönünden ve *ebedi dişi olanda* (Sophia), simyadaki Sapientia'nın, bilgeliğin ifadesi olarak. İsimlendirmeden de anlaşıldığı kadarıyla burada heteroseksüel erosun veya anima sembolünün dört kademesi, dolayısıyla da eros kültürünün dört kademesi söz konusudur. Chawwa, Havva, yeryüzü denen ilk kademe sadece biyolojiktir, kadın = anne

[66] Simon Magus'un Helena'sı (Selene) uygun bir örnektir.

döllenecek şeyden başka bir şey temsil etmez. İkinci kademe henüz baskın cinsî erosla ilgilidir ama kadının bazı ferdî değerlere sahip olduğu estetik ve romantik bir seviyede. Üçüncü kademe erosu en yüce hürmete ve dinî huşuya yükseltip böylelikle onu manevileştirir. Chawwa'nın tersine burada manevi annelik vardır. Nihayet dördüncü kademe de beklenmedik şekilde, aşılması pek mümkün olmayan üçüncü kademeyi geçen bir şeyi netleştirir: bu Sapientia'dır. Peki bilgelik en kutsal ve saf olanı nerede geçebilecektir? Biraz daha az denince bunun kimi zaman daha fazla anlamına geldiği hakikatinde muhtemelen. Bu kademe Helena'nın yani âdeta erosun manevileştirilmesini temsil eder. O yüzden Sapientia mesela *Süleyman'ın Ezgisi*'ndeki Şulamlı kadınla paralel tutulur.

Güç kullanmadan birbirine irca edilemeyecek muhtelif dürtüler yoktur sadece, aynı zamanda bunların olup bitebileceği muhtelif düzlemler de vardır. Meselenin pek de basit olmayan bu vaziyetine bakınca, kısmen dürtü olaylarına ait olan aktarımı yorumlamanın ve değerlendirmenin zor bir süreç veya durum olması mucize değildir. Zira nasıl ki dürtüler ve bunların spesifik fantezi içerikleri kısmen somut kısmen sembolik (yani *gerçekdışı*) veya kâh şu kâh bu şekildedir, bunların yansıması da keza aynı paradoksal karaktere sahiptir. Aktarım açık bir fenomen olmaktan çok uzaktır ve ne anlamlara geldiğini önceden kestirmek hiç mümkün değildir. Aynı şey elbette aktarımın *ensest* denen spesifik içeriği için de geçerlidir. Dürtünün fantezi kısmı, malum, redüktif, yani *semiyotik* açıdan dürtünün kendini temsili diye veya *sembolik* açıdan tabii içgüdünün manevi anlamı diye yorumlanabilir. İlk durumda dürtü olayı *gerçek*, ikincisinde *gerçekdışı* diye görülür.

Somut durumda zihin nedir, dürtü nedir, bunu söylemek neredeyse imkânsızdır. İkisi de sebeplendirilemeyecek bir hercümerç, başlangıçtaki kaosun derinlerinden çıkmış gerçek bir magmadır. Böyle içeriklere rastlandığında nevrozlu kimsenin ruhani dengesi neden bozuktur ve şizofren kişide psişik sistem neden parçalara ayrılır, doğrudan anlaşılır. Bu içeriklerden yalnız hastayı yakalamayan ve yakalamış olmayan, aynı zamanda başta dışardan bakan

seyircinin, yani hekimin bilinçdışına da endüksiyon etkisi yapabilen bir cazibe çıkar. Hasta, gerçi her yerde mevcut olan fakat yalnız onun içinde etkin hale geçip onu, anlaşılmamış ve anlaşılamayan, ancak yanlış yorumlanabilen manevi bir yalnızlıkta tecrit eden bu bilinçdışı ve karmaşık içeriklerin yükü altında ezilir. Maalesef o kişiyle bir hissetmeden ve salt dışarıdan, böyle bir durumu herhangi bir hükümle reddedip yanlış yola iletmek çok basittir. Bunu hasta da bizzat çoktan yapmış, yanlış yorum için de birçok sebep vermiştir. Başta sır ebeveynindeymiş gibi görünür ona. Fakat bu bağ ve yansıma çözülünce tüm ağırlık hekime düşer ve ona şu soru yöneltilir: "Aktarımla *sen* ne yapıyorsun?"

Hekimin anlamaya hazır vaziyette hastanın ruhani darlığıyla ilgilenmesi suretiyle hekim kendini bilinçdışının aman vermeyen içeriklerine maruz bırakır ve böylelikle onların endüksiyon etkisine de maruz kalır. Vaka "onu meşgul etmeye" başlar. Yine bu durum kolaylıkla şahsi meyil veya tiksintiden kaynaklanabilir. Bu sırada "ignotum per ignotius" (meçhulün daha meçhulle) açıklandığı fark edilmez. Gerçekte ise bu şahsi hisler – belirgin şekilde mevcut olmaları durumunda – etkin hale geçen bilinçdışı içeriklerle yönetilir. Hastanın hayal gücünde, branş kitaplarının mebzul miktarda bilgi verdiği tüm o şekillere ve boyutlara bürünen, bilinçdışı bir bağ gerçekleşmiştir. Hastanın bilinçdışının, etkinleşmiş bir içeriğini hekime getirmesiyle, her defasında yansıtmalardan az çok ortaya çıkan endüksiyon etkisi sayesinde hekimde de uygun bilinçdışı malzeme yapılandırılır. Böylelikle hastayla hekim ortak bir bilinçdışı olma haline dayanan bir ilişkide bulunurlar.

Anlaşılacağı üzere bu ihtimali bilinçli hale getirmek hekime çok da kolay gelmez. Hastanın "birinden" çok şahsi olarak etkilenmiş olabileceğini itiraf etmeye karşı insan tabii bir mukavemet hisseder. Ama bu ne kadar bilinçdışı olursa hekim de buna karşı *apotropeik*, yani savuşturucu bir tutum alacaktır, insanın arkasına saklandığı persona medici, yani hekimin şahsı bunun için harika bir alet olabilir veya daha ziyade öyleymiş gibi görünür. Rutin ve tecrübeli pratisyenin hem sevilen donanımlarından hem de şaşmaz otorite-

sinden olan önceden bilme durumu, hekimin şahsından ayrılamaz. Fakat bu anlayış noksanlığı pek işe yaramaz, zira hastalığın, onu tedavi eden kişiye aktarımının gerçekleşmesi sayesinde bilinçdışı enfeksiyonla terapi için hafife alınmayacak bir imkân doğmuş olur. Burada hekimin, yapılanan içeriklerin farkına varmak açısından daha iyi bir imkâna sahip olduğu elbette farz edilebilir, zira aksi takdirde aynı bilinçdışılık içinde iki tarafa yönelik bir esaret ortaya çıkar. Buradaki en büyük zorluk aslında normalde gizli kalabilecek içeriklerin hekimde sık sık etkinleşmesidir. Hekim belki de gerçekte bilinç durumunu telafi için böyle bilinçdışı pozisyonlara ihtiyaç duymayacak kadar normaldir. En azından mesele görünüşte böyledir. Fakat daha yüksek bir anlamda işler hakikaten böyle midir, bu şüphelidir. Hekimin psikiyatr mesleğini seçip özellikle psikonevrozların tedavisine merak duyması sebepsiz değildir, ama bu işi kendi bilinçdışı süreçlerini biraz olsun anlamadan yapamaz. Bilinçdışına duyulan bu alaka yalnız, hür seçilmiş bir meraka değil, aynı zamanda hekimliğe meylini onun ta baştan içine vermiş olan kaderi mesabesindeki fıtratına irca edilebilir. İnsan ne kadar çok kişinin kaderini görüp bunları gizli motivasyonları açısından incelemişse, bilinçdışı saiklerin etkisinin ne kadar güçlü ve tercihlerimizin özgürlüğünün ve maksatlılığının ne kadar kısıtlı olduğu gerçeği o kadar etkileyici şekilde ortaya çıkar. Hekim bilir veya en azından bilmelidir ki o bu mesleği tesadüfen tutturmamıştır, özellikle de psikoterapistin şunun farkında olması lazımdır; psişik enfeksiyonlar ona fazlalıkmış gibi görünse de bunlar aslında işinin kaderi gereği yaşanan tezahürlerdir, dolayısıyla da hayatının içgüdüsel meyline uyar. Bu idrak aynı zamanda hastaya karşı doğru tavrı takınmak da demektir. Zira hasta artık onu şahsen ilgilendirmektedir ve bununla tedavi için en müsait zemin hazırlanmış olur.

Aktarım, eski zaman, analitik metot öncesi, psikoterapiden tutun romantik dönem hekimlerine kadar *rapport*, yani doğrudan ilişki diye nitelendi. Aktarım hastanın başlardaki yansıtmaları çözüldükten sonraki terapinin nüfuzu için temel teşkil eder. Bu iş sırasında, hekimin yargısının da yansıtmalarla bulanabilece-

ği ortaya çıkar, fakat bu bulanıklık küçük ölçüdedir, yoksa terapi imkânsız olurdu. Hekimin en azından bilinçdışının kendi şahsına etkilerinden haberdar olmasını beklemek sebepsiz değilken, dolayısıyla psikoterapi icra etmeye koyulan herkesin önce *öğrenme analizine* tabi tutulması talep edilecekken en iyi hazırlık bile hekimin, bilinçdışının bütünü hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamayacaktır. Bilinçdışını tamamen "boşaltmak" ihtimal dışıdır, bilinçdışınm yaratıcı güçleri sürekli yeni biçimler oluşturma kudretine sahiptir zira. Ne kadar kapsamlı olursa olsun bilinç, bilinçdışının büyük sahasında bulunan küçük dairedir, etrafı okyanusla çevirili bir adadır ve öyle kalır; aynı deniz gibi bilinçdışı da kendini sürekli yenileyen sonsuz bir canlı çokluğu doğurur – bu yanına bile yaklaşılamayacak bir zenginliktir. İnsan bilinçdışı içeriklerin anlamı, etkileri ve özellikleri hakkında bilgi sahibi olup bunların derinliğini ve imkânlarını hiç temellendirememiş olabilir, çünkü bu içerikler sonsuz varyasyonlar çıkarabilir ve aslen kudretleri ellerinden alınamaz. Bunların yanma pratikte yanaşmanın tek imkânı, bilince, bilinçdışının muhalefet yerine işbirliği yapmasına müsaade edecek o tavrı vermektir.

En tecrübeli psikoterapist bile sürekli, ortak bir bilinçdışının zemininde kendisini de ilgilendiren bir bağın ve bağlanmanın ortaya çıktığını keşfedecektir. Yapılanan arketiplerin gerekli tüm kavram ve bilgilerinden haberdar olduğunu zannetse bile sonunda, bu mektep bilgeliğinin hayalini bile kuramayacağı yığınla şey olduğunu anlayacaktır. Etraflı bir tedavi gerektiren her yeni vaka öncü işi demektir ve rutin her hamlenin bir yanılgı olduğu görülecektir. Bu yüzden psikoterapinin daha üst şekilleri iddialı bir uğraştır ve ara sıra, yalnız akla veya duygudaşlığa değil, tüm insana meydan okuyacak ödevler verir. Hekim bu şekilde tamamen kendini vermesini hastadan istemeye meyilli olacaktır. Yalnız farkında olmalıdır ki ancak kendisi için de geçerli olduğunu bilirse bu isteğin etkisi olacaktır.

Aktarıma uğrayan içeriklerin genelde aslen ebeveyne ve ailenin diğer fertlerine yansıtılmış olduğunu yukarıda belirttim. Bu içeriklerde erotik yönün veya aslen cinsî olan özün nadiren eksik

olması veya hiç eksik olmaması gerçeği sayesinde (yukarıda zikredilen diğer faktörlerin yanında) bu içeriklerde bariz bir ensest karakteri vardır, bu da Freud'un ensest öğretisine yol açmıştır. Bunların hekime eksogami şeklinde aktarılması bu durumu değiştirmez. Hekim yansıtma yoluyla bu tuhaf, ailevi ensest atmosferine dahil edilir. Bundan da mecburen, iki tarafta da mukavemet ve şüphe meydana getiren, hastayla hekimin çok ayıbına giden, gerçek olmayan bir samimiyet ortaya çıkar. Freud'un bu asli tespitlerini şiddetle reddetmek ise boşa çıkar, çünkü burada tecrübeyle tespit edilebilen bir gerçek söz konusudur, bu gerçek de ancak cahillerin buna karşı koyabileceği kadar genel kabul görmüştür. Bununla birlikte bu gerçeğin değerlendirilmesi, meselenin tabiatına da uygun şekilde, oldukça ihtilaflıdır. Durum burada doğuştan bir ensest dürtüsü müdür, yoksa patolojik bir varyasyon mudur? Yoksa ensest iktidar arzusunun *aranjmanlarından* (Adler) biri midir? Veya normal libidonun,[67] imkânsız görünen bir hayat gayesinden korkarak çocuksu ilk kademelere gerilemesi midir?[68] Veya ensest fantezisi yalnız sembolik bir şey midir ve burada söz konusu olan, düşünce tarihinde hayli önemli bir rol oynayan ensest arketipinin yeniden etkinleştirilmesi midir?

Böylesine temelden farklı tüm bu değerlendirmeler için ortaya nispeten tatmin edici argümanlar atılabilir. Belki en çok tepki toplayan yaklaşım, ensesti doğuştan dürtü diye görendir. Fakat ensest tabusunun âdeta evrensel yaygınlığı göz önüne alındığında, arzulanmayan ve istenmeyen şeylerin genelde yasağa ihtiyaç duymadığını belirtmeye müsaade vardır. Benim kanaatimce somut vakalarda uygun tüm anlam nüansları, değişen yoğunlukta, mevcut olduğundan bu yaklaşımlardan her birinde bir miktar haklılık payı

---

67 Bilindiği üzere ben libidoyu appetitus sexualis diye Freud'daki asli anlamında değil, *psişik enerji* olarak nitelenebilecek bir appetitus anlamında görüyorum. Konuyla alakalı bkz. *Über psychische Energetik und das Wesen der Träume*, genişletilmiş baskı 1948, s. 51 (GW VIII)'deki açıklamam.

68 Bazı süreçlerin açıklaması için teklif ettiğim bir yaklaşım. Bkz. *Versuch einer Darstellung der psychoanalytischen Theorie* (GW IV).

vardır. Kâh şu kâh bu yön biraz daha belirgin olabilir. Yukarıdaki listemin başka bakış açılarıyla tamamlanamayacağını da asla iddia etmek istemem.

Pratik vakada ensest yönün nasıl ele alındığı çok önemlidir. Bunun açıklaması vakanın türüne, tedavinin safhasına ve hastanın kavrama kabiliyetine veya muhakeme olgunluğuna göre değişecektir.

Ensest yönün varlığı yalnız entelektüel bir zorluk değil, her şeyden önce terapi durumunun afektlerle güçleşmesi de demektir. Zira bu yönün içinde insan ilişkilerinin tarif ve izah edilemeyecek çokluğunu biçimlendirip zorlayıcı bir güçle donatan en gizli, ayıp, yoğun, narin, utanılacak, korkulacak, çarpık, ahlakdışı ve aynı anda da kutsal hisler saklıdır. Aynı bir ahtapotun kolları gibi bu hisler, görünmeden, ebeveyn ile çocuklara, aktarım yoluyla da hasta ile hekime dolanırlar. Bu şiddet nevroz belirtisinin karşı konulmazlığında ve inatçılığında, aynı zamanda ümitsizce çocukluk dünyasına veya hekime sarılmakta kendini gösterir. Herhalde "saplantı" kelimesiyle bu durum mükemmel şekilde nitelenmiş olur.

Bilinçdışı içeriklerin bu önemli etkisi, bunların enerjisine dair çıkarım yapmaya da izin verir. Aktif oldukları (yani belirginleştikleri) müddetçe bilinçdışı tüm içerikler âdeta, evrensel şekilde kendilerini ortaya koyabilecekleri (mesela ensest motifi) spesifik bir enerjiye sahip olmalarına rağmen bu enerji normalde, içeriği bilince yollamaya yetmez. Bunun bilinç cephesinde belli bir şartı vardır. Bu anlamda bilinçte, enerji kaybı şeklinde bir eksiklik mevcut olmalıdır. Burada kaybolan enerji bilinçdışında bazı telafi edici içeriklerin psişik değerliliğini arttırır. "Abaissement du niveau mental" yani bilincin enerji kaybı, kendini herhalde, kaybolup giden ruhu tekrar yakalamak için ilginç psikoterapi metotlarına sahip iptidai insanların "ruh kayıpları" denen şeylerinde en aşikâr haliyle gösteren bir fenomendir. Burası bu fenomeni daha derinden ele almanın yeri olmadığından verdiğimiz ipucunu yeterli görüyoruz.[69] Medeni insan da benzer tezahürler gösterir. Bütün girişim şevkinin, hiçbir

[69] Frazer'in *The Golden Bough*, 3. cilt, s. 54 ff. eserine bakılabilir.

sebep görmeden aniden kaybolması gibi bir durum onun da başına gelebilir. Gerçek sebebi ortaya çıkarmak çoğunlukla pek de kolay olmayan bir iştir ve genelde asıl sebeplerle ilgili oldukça müşkül bir tartışmaya yol açar bu. Her türden ihmalkârlıklar, vazifesini yapmamak, işlerini geciktirmek, kasti itaatsizlikler vs. yoluyla hayati faaliyet öyle durdurulabilir ki bilinçte karşılık bulamayan bazı enerji miktarları bilinçdışma akıp orada bazı (telafi edici) içerikleri, bu içerikler bilince zorlayıcı bir etki uygulamaya başlayacak kadar etkinleştirir. (Görevi aşırı ihmal ile saplantı nevrozunun bu kadar sık karşılaşması bu yüzdendir!)

Enerji kaybı oluşmasının ihtimallerinden biri budur. Bir diğeri, kaybın bilincin yanlış çalışmasıyla değil, bilince tali yoldan ket vuran bilinçdışı içeriklerin *kendiliğinden* etkinleşmesiyle meydana gelmesidir. İnsan hayatında yeni bir sayfanın açıldığı anlar vardır. O zamana kadar olmayan yeni merak ve eğilimler ortaya çıkar veya şahsiyet değişimi (karakter değişimi denen şey) kendini gösterir. Böyle bir değişimin kuluçka devrinde sıklıkla, bilincin enerji kaybına uğradığı gözlemlenir: yeni gelişme, ihtiyaç duyduğu enerjiyi bilinçten almıştır. Enerjinin bu düşüşü en belirgin şekilde bazı psikozların öncesinde, keza yeni yaratıcı oluşumların önünden gelen boşluk ve sükûnette görülür.[70]

Bilinçdışı içeriklerin önemli gücü bu yüzden hep, bilincin ve bilinç fonksiyonlarının buna uygun zaafını ispatlar. Bilinç belli ölçüde baygınlık tehdidiyle karşı karşıyadır. Bilincin tehlikeye atılması iptidai insanın en korktuğu "büyülü" tesadüflerden biridir. Bu gizli korkuya medeni insanda da rastlanılması o yüzden anlaşılır bir şeydir. Fena vakalarda bu, akıl hastalıklarına duyulan belirsiz bir korku, daha az kötü vakalarda normal insanın da psikolojik bakış açılarına karşı koyarken açığa vurduğu, bilinçdışma duyulan korkudur. Sanat, felsefe ve din konularını, âdeta insan ruhunun tam

70 Bu fenomeni daha küçük ama belirgin ölçüde sınav, konferans, önemli görüşmeler vs. gibi özel psişik işlerden önce, endişe ve depresyon suretinde gözlemleyebiliriz.

da bu konularla hiç işi yokmuş veya olamazmış gibi psikolojiyle açıklama gayretini savuşturmak söz konusu olduğunda, gösterilen direnç neredeyse acayip biçimlerde belirir. Hekim bu iyi korunan bölgeleri seanslardan bilir: bu bölgeler, nevrozlunun ahtapota karşı kendini savunduğu ada biçimindeki konumunu anımsatır. (Hastalarımdan birinin bilinç durumunu "happy neurosis island" diye tanımlaması gibi!) Halbuki hekim çok iyi bilir ki hastanın bir adaya ihtiyacı vardır ve ada olmasa hastanın işi bitiktir. Ada hastanın bilinci için sığınak ve bilinçdışının tehditkâr kuşatmasına karşı son güvenli liman işini görür. Aynı şey psikolojinin elleyemeyeceği normale ait tabu bölgeleri için de geçerlidir. Fakat yalnız savunmayla savaş kazanılamayacağından savaş durumundan çıkmak ve düşmanın aslında ne gibi şartları var, görmek için düşmanla pazarlığa oturmak lazımdır. Aracılık yapmayı teklif eden hekimin niyetidir bu. Hekimin asla biraz şüpheli olan ada idilini bozmak veya koruyucu duvarları yıkmak gibi bir eğilimi yoktur. Aksine hekim, bir yerlerde, karmaşa içinde bulunup çıkarılması gerekmeyen, güvenilir sabit bir noktanın mevcut olmasına muhtaçtır, yoksa bu noktayı aramak çok zahmetli bir iştir. Hekim bilir ki ada biraz dardır ve üzerinde verimsiz bir yaşam vardır, bu yaşam türlü hayali ihtiyaçların sıkıntısını çeker, çünkü hayatın büyük kısmı dışarıda bırakılmıştır, bu suretle de korkutan bir canavar meydana çıkmamış, daha ziyade uykusundan uyandırılmıştır. Bundan başka bilir ki tehlikeli görünen bu hayvanın adayla gizli, telafi edici bir ilişkisi vardır ve bu hayvan orada ne eksikse onu verebilir.

Fakat aktarımla hekimin, başta kendisi de fark etmeden, ruhani durumu değişir: hekimin duyuları etkilenir ve aynı hasta gibi o da kendine sahip olan şeyden ayıramaz kendini. Böylelikle şeytani olanı barındıran karanlıkla doğrudan, iki taraflı bir yüzleşme yaşanır. Pozitif ve negatif olanın, güven ve korkunun, ümit ve güvensizliğin, meyil ve karşı koymanın bu paradoks kesişmesi başlangıçtaki ilişkiyi karakterize eder. Bu, simyacıların dünyanın baştaki kaosuyla kıyasladıkları, unsurların νεικοζ και φιλια, yani aşk ve nefreti-

dir. Etkinleşen bilinçdışı, zincirinden kurtulmuş zıtların karmaşası halinde görünüp bu zıtları barıştırmayı denemek ister, bundan da simyacıların dediği gibi her derde deva olan, yani medicina catholica ortaya çıkar.

Simyada *nigredo* denen karanlık başlangıç durumunun önceki bir ameliyenin mahsulü sayılıp bizzat başlangıcı temsil etmediğine nadir rastlanmaz.[71] Nigredo'nun psişik paraleli de, çoğunlukla uzun zaman gelmeyen belli bir anda bilinçdışına temas edip hastayla hekimin bilinçdışı özdeşliğini[72] kuran, önceden yapılmış, giriş mahiyetindeki bir konuşmanın sonucudur. Bu an bilinçli olarak algılanıp kaydedilebilir, fakat o, sıklıkla bilincin dışında cereyan eder, gerçekleşen bağ ise ancak sonradan ve dolaylı olarak etkilerinden anlaşılır. Bazen o sırada, gerçekleşen aktarımın işaretini veren rüyalar görülür. Mesela bir rüyada bodrumda yangın çıktığı veya bir hırsızın gizlice içeri girdiği veya babanın öldüğü görülür yahut erotik veya başka türlü müphem bir durum mevcuttur.[73] Böyle bir rüyanın ardından ara ara, aylar boyu, hatta daha da uzun sürebilecek tuhaf, bilinçdışı bir zaman hesabı ortaya çıkar. Çok zamanlar gözlemlediğim bu olaya pratik bir örnek vereyim:

60 yaşının üstünde bir hanımefendinin tedavisinde 21 Ekim 1938 tarihli bir rüyada şu kısım gözüme çarptı: *Küçük güzel bir çocuk, altı aylık bir kız mutfakta, büyükannesiyle babasının yanında ve benim yanımda, yani annesinin yanında oynuyor. Büyük annesiyle babası odanın solunda duruyordu; çocuk mutfağın ortasındaki dört köşe*

---

71 Nigredo, putrefactio ile özdeşleştiği yerde başlangıçta durmaz, mesela *Rosarium philophorum*'un (*Artis auriferae* II, s. 254) resim dizisindeki gibi. Mylius'ta (s. 116) nigredo eserin ancak v. derecesinde, yani "putrefactio, quae in umbra purgatorii celebratur" (Araf'ın karanlığında kutlanan çürüme) görünür, devamında ise bununla çelişik olarak şöyle denir: "Et haec denigratio est operis initium, putrefactionis indicium" (Bu nigredo ise eserin başı, çürümenin alametidir) vs.

72 Bilinçdışı özdeşlik Lévy-Bruhl'un tasvir ettiği "participation mystique" ile aynı şeydir.

73 Bu anın bir yıldırım ve "taştan doğma" suretinde resimli tasviri *Zur Empirie des Individuationsprozesses* içinde 2. resimde (GW IX/1) bulunur.

masanın üstünde duruyordu. Ben masanın önünde durup onunla oynuyorum. Yaşlı kadın, çocuğu ancak altı aydır tanıyor olmamızın inanılmaz bir şey olduğunu söylüyor. Ben de diyorum ki, bu hiç de öyle şaşırtıcı değil, çünkü çocuğu doğumundan çok önce tanıyıp sevdik biz.

Bunun özel bir çocuk, yani bir kahramanın veya tanrıların çocuğu olduğu başka söze gerek kalmadan anlaşılmaktadır. Çocuğun babasının adı da söylenmez ki bu durum da aynı sembole aittir.[74] Mekân olarak mutfak bilinçdışına işaret eder. Dört köşeli masa, bu özel çocuğun klasik temelini teşkil eden dörtlemedir.[75] Zira bu, ruhun sembolü, dörtleme de bunun sembolik bir ifadesidir. Ruh aslen zamansız ve bütün doğumlardan önce mevcut diye görünür.[76] Rüyayı gören kadın gerçi Hindistan'ın çok etkisinde kalmış biridir ve Upanişat'ları çok iyi tanımaktadır ama burada belirleyici olan Ortaçağ Hristiyanlık sembollerini bilmemektedir. Çocuğun net yaşı, rüyayı gören kadından, bilinçdışı cephesinde altı ay önce neler olduğunu, notlarında bulmasını istememe sevk etti beni. 20 Nisan 1938'de şu rüya vardı:

Başka kadınlarla, sembolik figürleri olan kare bir örgüye bakıyorum. Birkaç kadın bunun üstünde oturuyor, bense muhteşem bir ağacın önünde. Ağaç devasa büyüklükte, başta bana kozalaklı bir

---

74 Burada Gnostisizmde bilinen "meçhul baba" motifi söz konusudur, bkz. Bousset, II. Bölüm, s. 58-91.

75 Niklaus von Flüe'nin dört köşe olduğu belirtilen kaptan fışkıran üçlü kaynak hayalini bununla karşılaştırınız. (Lavaud, s. 67 ve Stöckli, s. 19.) Bir Gnostisizm risalesinde şöyle denir: "In the second Father (hood) the five trees are standing and in their midst is a trapeza (τραπεζα). Standing on the trapeza is an Only-begotten Word (λογοσ μονουενησ)." (Bkz. Baynes, s. 70.) Trapeza τραπεζα = dört ayaklı masa veya podyum kelimesinden kısaltılmıştır (1.c., s. 71). Bunun için krş. Iraneaus, III, 11, burada "dört suretli İncil" Hezekiel'in hayalinin dört meleğiyle, dünyanın dört bölgesiyle ve dört rüzgârla karşılaştırılıyor; "ex quibus manifestum est, quoniam qui est omnium artifex Verbum, qui sedet super Cherubim et continet omnia, dedit nobis quadriforme Evangelium, quod uno spiritu continetur" (tüm şeylerin yaratıcısı O, meleğin üzerinde oturup her şeyi kuşatan o Logos [söz] bize, tek ruhun çevirdiği dört suretli İncili verdi.) Mutfakla ilgili krş. Lavaud, s. 66 ve Stöckli, s. 18.

76 Bu metafizik bir iddia değil, psikolojik bir tespittir.

ağaç türü gibi görünüyor; sonra rüyamda bunun, dalları mum gibi (şamdan biçimli kaktüsle karıştırıyor) *yükseklere uzayan bir 'orman çamı' (araucaria) olduğunu düşünüyorum. Bu ağacın içine bir Noel ağacını öyle eklemişler ki başta iki değil, sadece bir ağaç görünüyor.* – Kadın, rüyasını uyanır uyanmaz hemen yazıp da ağacı gözünde canlandırınca aniden, bu ağacın dibinde yatan küçücük, *altın saçlı bir çocuğun* hayaline kapılmış (ağaçtan doğma motifi!). Demek ki rüyayı anlamına uygun görmeye devam etmiş. Rüya muhtemelen ilahi "altın saçlı" çocuğun doğumunu tasvir ediyor.

Peki ama 20 Nisan 1938'den dokuz ay önce ne olmuş? 19 ila 22 Temmuz 1937 tarihleri arasına resmin solunda, üzerlerinde gümüşten, kanatlı ve taç takmış bir yılanın yükseldiği bir renkli, yontulmuş (kıymetli) taşlar yığını gösteren bir çizim düşüyor. Resmin ortasında cinsi organının oradan aynı yılanın kalp kısmına kadar yükselip orada beş dişli, rengârenk parlayan, altından bir yıldız doğurduğu çıplak bir kadın sureti duruyor. Sağdan renkli bir kuş, gagasında ufak bir dal parçasıyla aşağı uçuyor. Dalın üstünde dörtleme halinde sıralanmış beş çiçek var, biri sarı, biri mavi, biri kırmızı, biri yeşil, en üsteki ise altından – yani bariz bir Mandala yapısı![77] Yılan tıslayarak ayaklanan Kundalini'yi temsil ediyor ki buna karşılık gelen Yoga'da bu, ilahî ruhun içinde (kavuşma konumu Shiva-Shakti'de) tanrılaşma ile biten sürecin başladığı anı niteler.[78] Açıktır ki bu, yalnız Tantra'ya değil, kuş vasıtasıyla Hristiyanlığa da ait sembolik gebelik anıdır, nitekim burada gebelik mecazının Nuh'un zeytin dalı taşıyan güverciniyle karışması söz konusudur.

Bu vaka, özellikle de son zikrettiğimiz resim, aktarımın başlamasını tasvir eden sembollerin türü için beylik bir örnektir. Nuh'un güvercinin klasik barıştırma anlamı, incarnatio Dei, aracının doğumunu amaçlayan, tanrının maddeyle bağlantısı, yılanın yolu, yani güneş ile ayın hattının arasındaki orta hattı temsil eden Sushumna

77 Çiçekli dalı olan kuş için bkz. aşağıda *Rosarium*'un resimleri.

78 Avalon, s. 345 f.

– bütün bunlar *zıtları birleştirme* amacında zirveye ulaşan, henüz yürütülmesi gerekli bir programın ilk kademesi ve tahminidir. Zıtların birleşmesi simyacıların *kralın düğünü* teşbihini teşkil eder. Bunun öncesindeki olayların, farklı zıtlıkların yüzleşmesi veya çarpışması gibi bir anlamı vardır, bu yüzden de *kaos* ve *karartı* diye nitelenebilir. Yukarıda belirttiğimiz gibi bu, tedavinin hemen başında olabilir veya öncesinde uzunca bir uzlaşma, bir "rapprochement" safhasının geçilmesi lazımdır. Özellikle hastada, bilinçdışının etkinleşen içeriğine karşı şiddetli, korkuyla karışık direniş mevcutsa durum böyledir.[79] Bu direnişlerin iyi bir anlamı ve derinlemesine meşruluğu vardır, bu yüzden de hiçbir durumda bunların kandırma ve benzeri metotlarla ezilmemesi lazımdır. Bunlar küçümsenmemeli, değersizleştirilmemeli, saçma bulunmamalıdır, aksine üstesinden gelinmesi çoğunlukla zor olan aşırı güçlü içeriklere karşı hayati önemde koruma mekanizmaları olarak ciddiye alınmalıdır. *Bilinç konumunun zayıflığı, direnişin gücüyle doğru orantılıdır*, kuralı genelde geçerlidir. Bu yüzden güçlü direnişlerin olduğu yerde önce hastayla kurulan bilinçli irtibat özenle gözden geçirilip hastanın konumu, icabında, öyle desteklenmelidir ki sonradan ortaya çıkan değişime bakıldığında insan bizzat kendini en ağır tutarsızlıkla itham etmelidir. Hastanın bilinç zayıflığı bilinçdışının müteakip saldırısının üstesinden gelebilir mi, asla bilinemeyeceği için yapılmalıdır bu. Hatta bilinç (Freud'a göre "bastırıcı") konumu des-

[79] Bilindiği üzere Freud aktarım problemine şahsiyetçi psikoloji konumundan bakıp aktarımın özü açısından karakteristik olan arketip tabiatındaki kolektif içerikleri görmezden gelir. Bu, "illüzyon" diye kenara attığı arketip yapılarının psişik gerçekliğine karşı takındığı herkesçe malum olumsuz tavrından anlaşılır. Dünya görüşüne dair bu peşin hükmü onu, olmazsa, ruhu objektif olarak araştırmanın neredeyse mümkün olmadığı fenomenolojik prensibi dosdoğru uygulamaktan alıkoyar. Freud'un aksine benim aktarım problemini ele alışım bu problemin arketip yönünü de kapsar, böylelikle bu fenomen bambaşka bir surete kavuşur. Freud'un bu problemi rasyonel olarak ele alması gerçi, salt şahsiyetçi bir yönelimin bulunduğu varsayımı yeterli olduğu müddetçe gayet mantıklıdır ama arketip gerçeklerinin işe apaçık katılmasının üstesinden gelemediği için hem pratik hem teorik olarak yetersizdir.

teklemeye ta ki hasta kendiliğinden "bastırılan şeyin" yanına yanaşmasına izin verene dek devam edilmelidir. Mesela baştan tespit edilemeyecek gizli bir psikoz söz konusuysa,[80] bu dikkatli usulle belki de bilinçdışının mahvedici çöküşü atlatılabilir veya vaktinde savuşturulabilir. Her halükârda hekim vicdanen, vahim sonucu önlemek için elinden geleni yapmış olduğunu bilir.[81] Bilinç konumunun tutarlı şekilde desteklenmesi terapi açısından bizzat büyük önemi haizdir ve tatmin edici sonuçlar için yeterli gelmesine pek nadir rastlanmaz. Bilinçdışını analiz etmenin her derde deva bir metot olduğuna, bu yüzden de her durumda uygulanması gerektiğine inanmak sakıncalı bir peşin hüküm olurdu. Bilinçdışının analizi cerrahi müdahale gibi bir şeydir ve ancak başka çare kalmazsa bıçağı ele almak gerekir. Sıkıştırmadığı sürece bilinçdışını rahat bırakmak en iyisidir. Bu yüzden okuyucu, aktarım problemini açıklamamın asla psikoterapistin günlük rutinini anlatmak değil, daha ziyade normalde bilinçten bilinçdışına hareket eden bir engelin (her zaman olmayan) kırılmasında cereyan eden olayları anlatmak olduğunu bilmelidir.

Arketip mahiyetindeki aktarım probleminin akut bir hal aldığı vakalar asla "zor" denecek vakalar, yani fena hastalık durumları değildir. Bunların arasında böyleleri vardır ama "kolay" denecek nevrozlar veya hekimin teşhis koymaya dilinin varmadığı ruhani güçlükleri olan insanlar da vardır. Tuhaftır ki hekime, bizzat kendilerinin hadsiz ıstırabını çektiği, ama hasta denebilecek nevroz belirtileri de göstermeyen en çetin problemleri çıkaranlar da bunlardır. Buna yoğun bir ıstırap, ruhun çilesi denebilir ancak, morbus animi değil.

---

80 Gizli psikozların açık psikozlara oranı aşağı yukarı gizli tüberküloz vakalarının açık olanlarına oranıyla aynıdır.

81 Freud'un bahsettiği, aktarımın rasyonel çözülümüne karşı şiddetli direnişin, özellikle cinsî ağırlıklı bir aktarım şeklinde, kolektif bilinçdışının her tür rasyonel çözülmeye karşı koyan içeriklerinin saklı olmasına dayanması nadir değildir. Yahut – bu çözülme başarılı olursa – kolektif bilinçdışı yarılır ki bu uzun vadede kayıp olarak görülür.

Yapılandırılmış bilinçdışı içerik, bu içeriğin, yansıtması vasıtasıyla ya daimi yanlış yorum ve anlaşılmalara yol açan veya tersine âdeta şaşırtıcı bir ahenk görüntüsü veren hayali bir atmosfer oluşturması yoluyla hastayla hekimin bilinçli güven ilişkisinin karşısında durur, bu sahte ahenk diğer durumdan daha da sakıncalıdır. Bunlardan ilki en kötü (bazen de en iyi) durumda tedaviyi tamamen engeller, ikincisiyse farklı noktaları keşfetmek için insanı epey zorlar. İki halde de bilinçdışının yapılandırılması sakıncalı bir faktör olarak ortaya çıkar. Tam da bilinçdışı içeriğin tabiatına uyacak şekilde durum bulanıklaşır: bu içerik, simyacıların doğru ifadesiyle, karanlık ve siyahtır – "nigrum, nigrius nigro" (siyah, siyahtan öte siyah)[82] – üstelik tehlikeli zıtlık gerilimleriyle, inimicitia elementorum (unsurların düşmanlığı) ile yüklüdür. Esrarengiz prima materia'nın eş anlamlılarından biri olan belirsiz bir kaos içinde bulunur insan. Bu kaosa bilinçdışı içeriğin yapısı her bakımdan tekabül eder, şu gerçek haricinde ki kaos, simyadaki gibi kimyevi maddenin içinde değil, bu defa bizzat insanın içinde görünür. Simyacıda bu, *Psychologie und Alchemie*'de[83] ispatladığım gibi, apaçık insandan ortaya çıkmıştır. Yüzlerce yıl aranıp bulunamayan prima materia, diğer adıyla lapis philosophorum, bazılarının doğru sezgilerine göre bizzat insanda bulunabilir. Fakat göründüğü üzere bu içerik asla doğrudan değil, ancak yansıtma yoluyla bulunup entegre edilebilir. Bilinçdışı genellikle önce yansıtmada görünür. Hayaller, rüyalar, ilhamlar, psikozlarda vs. olduğu gibi bilinçdışının alakasızca ansızın gelmiş göründüğü yerde önceden, yansıtmanın belirgin şekilde gün yüzüne çıktığı şartların olduğu ispatlanabilir. Buna klasik bir örnek Saulus'un Hristiyanları takip etmesidir, bunun öncesinde ise İsa tezahür etmiştir.

Hastayı iblis gibi ele geçiren kaçınmacı, yanıltıcı, yaldızlı içerik hastayla hekim arasında ortaya çıkıp bu ittifaktaki üçüncü taraf

82 Krş. Lullius, II, s. 790 ff. ve Maier, *Symbola aureae...*, s. 379 f.

83 Krş. s. 335 ff. (GW XII, paragraf 342 f.)

olan kâh cüce gibi şakacı kâh cehennemî oyununu devam ettirir. Yerinde bir yakıştırmayla simyacılar onu aldatıcı, bilge, açıkgöz vahiy tanrısı *Hermes* veya *Merkür* diye kişileştirmişlerdir ve kendileriyle alay etmesinden yakınmış, aynı zamanda da onu tanrıya yaklaştıran en yüce isimleri vermişlerdir ona.[84] Burada da kendilerini, dikkat buyurun, sadakatlerinden şüphe edilmeyecek iyi Hristiyanlar olarak görüp risalelerine dindar dualarla başlar veya son verirler.[85] Şayet Hermes'in cüce gibi maskaralığının, o içe işleyen, entrikalı fikirlerinin ve tekliflerinin, belirsizliğinin ve çoğunlukla gözden kaçmayan kötülüğünün olumsuz nitelenmesiyle yetinsem bu, hakikati, haklı görülemeyecek şekilde gizlemek demek olurdu. Hermes, simyacıların Merkürlerini neden, karanlık tabiatıyla âdeta bas bas bağıran bir zıtlığı olan en yüce ruhani niteliklerle donattıklarını anlamamı sağlayan taban tabana zıt etkiler yapmaya da kadirdir. Bilinçdışı içerikler gerçekten de çok büyük öneme sahiptir, zira nihayetinde bilinçdışı, insan zekâsının ve bu zekânın icatlarının matrisidir. Bu bambaşka taraf ne kadar güzel ve anlamlı olsa da, tam da ilahî karakteri dolayısıyla, icabında, en tehlikeli şekilde, yanıltmaya katkıda bulunur. İster istemez insan burada, Athanasius'un Antonius'un biyografisinde zikrettiği, inançlı konuşmalar yapan, ilahiler söyleyen, kutsal kitapları okuyan ve – en kötüsü de – doğruları bile söyleyen şeytanları düşünüyor. Fakat bu

---

84 Bunun için krş. *Der Geist Mercurius* [GW XIII].

85 Mesela *Aurora consurgens'in (Artis auriferae* I, s. 246) ikinci kısmı şu sözlerle biter: "Habet haec medicina gloriosa, quam omni investiganti fideli et pio praestare dignetur Deus omnipotens, unigenitusque filius Dei dominus noster Jesus Christus, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat unus Deus per infinita seulorum, Amen." (Muhteşem tıbbımız tüm bunlara sahiptir, her şeye kadir Tanrı ve onun tek oğlu, baba ve kutsal ruhla yaşayıp ebediyen hüküm süren efendimiz İsa Mesih bunu herkese nasip etsin, amin.) Bu kapanış muhtemelen Offertorium'dandır (commixtio'daki dua). Orada şu sözler geçer: "..qui humanitatis nostrae fieri dignatus est particeps, Jesus Christus, Filius Tuus, Dominus noster: qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus per omnia saecula saeculorum. Amen." (..insanlığımıza iştirak etmeye tenezzül eden İsa Mesih, Senin Oğlun, rabbimiz: seninle yaşayıp kutsal ruhun birliğinde hüküm süren, ebedi tanrı. Amin.)

zor işi yaparken insan iyi, güzel ve doğruyu, bulduğu yerde almayı da öğreniyor. Bunlar her zaman aranan yerde olmuyor: çoğunlukla pisliğin içinde veya ejderhaların himayesinde bulunuyor. Bir simya üstadının sözü şöyle, "in stercore invenitur" (o, pislikte bulunur), fakat bulunan şey bu yüzden daha az kıymetli olmaz. Fakat kiri arındırıp kötülüğü de azaltmaz, tıpkı kötülük ve kirin tanrı vergisini azaltmaması gibi. Ama zıtlık utanç verici, paradoks da kafa karıştırıcıdır.

ουρανο ανω	Yukarıdaki gök
ουρανο κατω	Aşağıdaki gök
αθτρα ανω	Yukarıdaki yıldızlar
αθτρα κατω	Aşağıdaki yıldızlar
παν ο ανω	Yukarıdaki her şey
τουτο κατω	Aşağıdadır da
ταυτα λαβε	Yakala onu
κε ευτυχε	Ve sevin[86]

Bunun gibi sözler çok iyimser ve üstünkörüdür, zıtlığın ahlaki azabını ve ahlaki değerlerin anlamını gözden kaçırır.

Prima materia'nm, bilinçdışı içeriğin işlenmesi hekimden sınırsız sabır, sebat,[87] aequanimitas, bilgi ve yetenek ister; hastadan ise bütün gücünü zorlamayı ve hekimi de kayıtsız bırakmayan bir ıstırap çekme yeteneği bekler. Hristiyanlık erdemlerinin, bunların en yücelerinin derin anlamının farkına imansız kişi de varır, çünkü bilincini ve insan olarak varlığını, tecavüz etmeksizin tamamen alt edilmesi sıradan bir vazife olmayan bu bir parça karmaşadan

---

86 Kircher, II, Class. X, bölüm V, s. 414. Bu metinle *Tabula smaragdina* arasında ilişki vardır. Krş. J. Ruska, s. 217.

87 *Rosarirum philosophorum (Artis auriferae* II, s. 230) der ki: "Et scias, quod haec est longissima via, ergo patentia et mora sunt necessariae in nostro magisterio." (Ve bil ki, bu çok uzun bir yoldur, dolayısıyla bizim işimizde sabır ve sebat lazımdır.) Krş. *Aurora consurgens* (1.c. I) Bölüm 10: "Tria sunt necessaria videlicet patientia, mora et aptitudo instrumentorum." (Üç şey lazımdır, bunlar sabır, sebat ve aletleri uygun kullanmaktır.) Kalid Minor.

kurtarmak için icabında bu erdemlerin tamamına ihtiyacı vardır. İş başarılı olursa çoğunlukla mucize etkisi yapar ve reçetelerinin içine ara sıra çok içten gelen bir "Deo concedente" koymaya veya usulünü tanrının tesir ettiği bir mucizeyle tamama erdirmeye simyacıyı neyin sevk ettiği anlaşılır.

"Tıbbi bir işlemin" böylesi mülahazalara yol açması okuyucuya belki de tuhaf görünecektir. Bedeni hastalıklarda, her şartta mutlaka etki göstereceği öne sürülen bir vasıta veya usul gösterilememesine rağmen, hekim veya hastanın asla "Deo concedente" katmaya ihtiyaç duymadan, büyük ihtimalle arzulanan başarıyı yakalayan bir dizi böyle şey vardır. Fakat biz burada bedeni değil ruhu tedavi ediyoruz. Bu yüzden de vücuttaki hücrelerin ve bakterilerinkinden başka bir dil, yani ruhun özüne uygun olan bir dil konuşmalıyız, keza tehlikeyi ölçüp üstesinden gelebileceğini gösteren bir tavır takınmalıyız. Ve bütün bunların gerçek olması lazımdır, yoksa tesir etmez, boşa çıkarsa ikisine de zarar verir. "Deo concedente" estetik bir tarz değildir, ne olursa olsun meseleyi daha iyi anladığını vehmetmeyen ve mevcut bilinçdışı maddede *canlı* bir şeyin, bir üstadın hakkında: "Et est ille quem natura paululum operata est et in metallicam formam formavit, tamen imperfectum reliquit"[88] dediği paradoks bir Merkür, bununla birlikte, dahil edildikten sonra insanın bütünlüğünde ısrar eden, tabiattaki bir varlık olduğunun farkında olan bir insanın belli bir tutumunu ifade eder. Henüz hiçbir bilincin karar verici ve düzenleyici müdahalede bulunmadığı, bidayetteki ruhtan bir parçaymış, çok derin çift anlamlılığı olan "birleşmiş bir ikili tabiat"mış (Goethe) gibi görünür.

Halihazırdaki insanlığın, olabilecek en yüce bilinç derecesine ulaştığı gerçekten de tasavvur edilemeyeceğinden – meğer ki eleştirici temyiz kabiliyetinden tamamen vazgeçilmiş olsun – henüz,

88 "Ve o, tabiatın üzerinde biraz çalışıp metal şekline soktuğu, yine de bitmemiş halde bıraktığıdır." (*Artis auriferae* II içinde *Rosarium philophorum*, s. 231.) Simyacıya "metal şeklinde" görünen, psikoterapiste kendini insan şeklinde gösterir.

gelişmeye açık, bilinçdışı ruhtan bir "parça" mevcut olmalıdır, bunun gelişmesinin sonucunda bilinç hem daha da genişleyecek hem de daha farklılaşacaktır. Bu "parça"nın ne kadar büyük veya küçük olduğunu kimse söyleyemez, zira bilincin gelişmesinin muhtemel kapsamını, hele de bilinçdışının menzilini ölçecek hiçbir ölçek yoktur. Her halükârda arkaik farklılığı olmayan karman çorman içeriklerin varlığına şüphe yoktur, bu içerikler kendilerini mesela psikoz veya nevrozlarda göstermezler, aslında patolojik olmayan sayısız insanın "skeleton in the cupboard", yani gizli tutulan sırrını da teşkil ederler. Herkesin kendi sıkıntı ve dertlerinin olduğuna öyle alışılmıştır ki bu sıkıntılar aslında nedir, bunun hakkında düşünmeden durum banal bir gerçek olarak öylece kabul edilir. İnsan neden yetinemez? İnsan neden akıllı değildir? İnsan neden sadece iyilik etmez, fenalığa da hep yer ayırır? İnsan neden kâh çok kâh az konuşur? İnsan neden, biraz düşünse engelleyebileceği haltlar işler? Evet, sürekli önümüze çıkıp iyi niyetimizi bozan nedir? Neden bunları fark etmeyen veya işin gerçekten de böyle olduğunu itiraf bile edemeyen insanlar vardır? Son olarak, neden bu insan yığını bir araya geldiğinde son otuz yılın tarihî ahmaklığını işler? Neden iki bin dört yüz yıl önce Pisagor, bilgeliğin hükümranlığını kurmayı veya Hristiyanlık, Tanrı'nın krallığını yeryüzünde tesis etmeyi başaramadı?

Kilisede şeytan öğretisi var, keçi bacaklı, boynuzlu ve kuyruklu tasavvur edilen kötülüğün başının öğretisi, bu esrarlı bir Dionisos birliğinden kaçmış gibi görünen, yarı insan yarı hayvan ve dünyevi bir tanrının, günahkâr ve mutlu putperestliğin hâlâ mevcut bir mensubunun resmidir. Bu resim muhteşemdir ve tam da insanın yanına yaklaşamadığı, bu yüzden de asli, boyun eğmez vahşilik durumunda direten bilinçdışının acayip ve uğursuz yönünü karakterize eder. Bugün artık kimse, Avrupa insanının masum ve şeytandan uzak olduğunu iddia edemeyecektir. Günümüzün, iğrençlik açısından eski devirlerin, yetersiz araçlarla ulaşmayı umabileceği her şeyi aşan korkunç belgeleri herkesin gözü önündedir.

Bilinçdışı – birçoklarının arzuladığı gibi – sadece büyülü, sadece şer olsaydı, durum basit, yol belli olurdu; insan iyiyi yapar, kötüden kaçardı. Fakat *iyi* nedir, *kötü* nedir? Bilinçdışı sadece salt tabii ve kötü değil, aynı zamanda en yüce hasletlerin de kaynağıdır;[89] sadece karanlık değil, aydınlıktır da, sadece hayvani, yarı insani ve şeytani değil, aynı zamanda insanüstü, ruhani ve "ilahî"dir (kelimenin antik anlamıyla). Bilinçdışını canlandıran Merkür,[90] özünde "çift", paradoks bir ikili tabiat, şeytan, canavar, hayvan, aynı zamanda da şifa, "filozofların oğlu" Spientia Dei ve donum Spiritus Sancti'dir.[91]

Vaziyetin böyle olması basit bir çözüm ümidini tamamen ortadan kaldırır. İyi ve kötünün tüm tarifleri şüpheli veya âdeta geçersiz olur. İyi ve kötü, ahlaki güçler olarak sarsılmadan kalır ve ceza kanunları kitabının, On Emir'in ve geleneksel Hristiyan ahlakının idrak ettiği şekliyle şüphe götürmez. Ama görev çatışmaları çok daha nazik ve tehlikeli şeylerdir ve insanlar ve eşya hakkında daha çok şey bilen keskin bir vicdan artık fıkraların, kavramların ve güzel lafların üstünde sakin duramaz. Asıl ruhun gelecekten ümitli, gelişmeye muhtaç parçasıyla uğraşarak sakinleşir ve bir yön gösterici veya sabit bir nokta arar. Hatta bu eksikler, bilinçdışıyla uğraşmak bir defa bu noktaya vardı mı, hiç aman vermeyen bir ihtiyaç halini alır. Bizim dünyamızda şifalı güçlerden, din denen ve "ruhun selametinin" beklendiği o büyük "psikoterapi" sistemlerinden başka hiçbir şey görünmediğinden, bazı kimselerin, aktarılan bu şifa hakikatlerinin önem derecesini yeniden anlayıp mevcut mezheplerden birine dahil olmak gibi meşru ve ara sıra başarılı da olan bir teşebbüste bulunması pek tabiidir.

---

89 Burada açıkça vurgulamam lazım, ben metafizikle uğraşmıyorum, iman meselelerini de tartışmıyorum, psikoloji icra ediyorum. Dinî tecrübelerin veya metafizik hakikatin aslı ne olursa olsun, bunlar, ampirik açıdan, ilk planda psişik fenomenlerdir, yani böyle görünürler, bu yüzden de psikolojik eleştiriye, değerlendirmeye ve araştırmaya tabi tutulmalıdırlar. Bilim kendi sınırlarında durup kalır.

90 Krş. *Der Geist Mercurius* (GW XIII).

91 Simyacılar Merkür'ü Tanrı'nın düşkün en güzel meleği Lucifer'e ("nur getiren") de benzetirler. Krş. Mylius, s. 18.

Bu çözüm normaldir ve Hristiyan kilisesinin dogma şeklindeki temel hakikatleri, manevi yaşayışı hemen hemen mükemmel bir surette ifade ettiğinden tatmin edicidir. Burada ruhun esrarlarına dair neredeyse aşılamayacak bilgiler mevcuttur ve bunlar büyük, sembolik resimlerle temsil edilmiştir. Bu yüzden bilinçdışının, kilisenin ruhani tarafına, yani mahiyetini, sonraki nesillere çok abes gelen yüzlerce yıl süren dogma tartışmalarına, diğer bir deyişle birçok büyük adamın bu tartışmalardaki tutkulu zahmetlerine borçlu olduğu dogma suretine tabii bir meyli vardır.

Yani, şayet insanın tüm işi, ne kadar inceltilirse inceltilsin yarım kalsa, bilinçdışının kaosu için bir şekil arayan kimseye kilise ideal bir imkân sunardı. Bir mezhebe, yani kiliseye dönmenin kaide olmadığı gerçektir. Halbuki mezheple karıştırılamayacak dini daha iyi anlama ve onunla daha içten ilişki durumları aslında daha sık yaşanır.[92] Bu gerçek, temelde, gördüğüm kadarıyla, iki bakış açısının, yani Hristiyanlığın iki ayrı kolunun meşruluğunu görmüş kişinin ne birini ne diğerini mutlak geçerli ilan edebilmesine dayanır; aksi takdirde bu kişi kendini kandırmış olurdu. Hristiyan olarak farkına varmalıdır ki o, dört yüz yıldır bölünmüş bir Hristiyanlığın mensubudur ve Hristiyanlık inancıyla asla kurtulmamış, daha ziyade corpus Christi, yani İsa'nın bedenine bile katlanan bir ihtilafa ve ayrıma maruz kalmıştır. Sanki mezheplerden birinin mutlak hakikate sahip olduğu muhakkak kesinmiş gibi, mezheplere karar verilmesinde ısrar etmeleriyle ortadan kaldırılamaz gerçeklerin durumu böyledir işte. Bu bakış açısı modern insana artık uygun düşmez; modern insan Protestanlığı Katolikliğe göre (tersi de geçerlidir) neyin temayüz ettirdiğini rahatlıkla görebilir, mezhepçiliğin onu, bunun tersinin doğru olduğunu bildiği halde bir tek taraflılığa, yani Kutsal Ruh'a karşı günaha sevk etmek istediğini ayan beyan anlar. Hatta mezheplerin neden böyle davranmaları gerektiğini bile anlayıp bilir ki mutlu

92 Bunun için krş. *Psychologie und Religion* (GW XI).

Hristiyanlardan kimse, zinhar, kurtulup tüm korkulardan azade, sakin bir şekilde, İbrahim'in kucağında rahata kavuşabileceğini sanmasın diye durum böyle olmalıdır. İsa'nın çilesi devam eder, zira İsa'nın corpus mysticum, yani esrarengiz bedenindeki hayatı veya Hristiyanlık hayatı, iki tarafından da ikiye bölünmüştür ve dürüst hiç kimse, bu bölünmüşlüğü inkâr edemez. Bu yüzden tamamiyle, bir çatışma halinde bulunduğunu utanarak görmeye artık karar vermesi gereken bir nevrozlunun durumundayızdır. Bu kişi karşı tarafı öylece bastırmaya dair tekrar eden çabalarıyla ancak nevrozunu daha da fena hale sokmuştur. Bundan dolayı hekimin ona, bu çatışma halini önce, çatışmanın kaçınılmaz olarak yol açtığı, ıstırapla kabulü tavsiye etmesi lazımdır, yoksa çatışma asla çözülemez. İzan sahibi Avrupalılar, demek ki (şayet bu meselelere ilgi duyuyorlarsa) bilinçli veya yarı bilinçli Protestan Katolikler ve Katolik Protestanlardır, ama en kötüleri bunlar değildir! Sakın yanıma, böyle bir şey yok, diye bir itirazla gelinmesin; ben ikisini de gördüm ve bu, gelecekteki Avrupalı ümidimi az da güçlendirmedi.

Halkın genelinde ise mezhep açısından olumsuz karar pek de dinî itikatlardan ortaya çıkmıyor, daha ziyade genel düşünce miskinliğinin ve dinî cehaletin kısmi tezahürüymüş gibi görünüyor. İnsanların herkesçe bilinen düşünceden uzak durmalarına öfkelenebilirsiniz. Fakat hekimseniz, her durumda hastalığın veya hastanın kötü niyetli veya bir şekilde ahlaken değersiz olduğunu düşünmez, aksine, olumsuz başarının belki de kullanılan iyileştirme aracında olduğunu zannedersiniz. Bundan hareketle insanın beş bin yıllık kültürün seyrinde muazzam veya en azından fark edilebilir ahlaki ilerlemeler kaydettiğinden şüphelenebilseniz de insan bilincinin ve bilincin fonksiyonlarının ispatlanabilir şekilde geliştiği inkâr edilemez. Bilinç bilhassa *bilgi* suretinde, bize devasa görünen bir genişleme yaşadı. Ama her bir fonksiyonu da sadece belirginleşmedi, büyük ölçüde ben'in emrine amade kılındı, yani insan *iradesi* de gelişti. Fikri durumumuzun ayrıntılarını iptidai kavimlerinkiyle kıyaslarsak bu daha da göze çarpıyor. Ben-güvenliğimiz

– eski devirlere nazaran – epey ilerledi ve hatta öyle tehlikeli bir avantaj yakaladı ki, hâlâ "inşallah" denilse bile biz artık bununla ne söylediğimizi bilmiyoruz, zira aynı nefeste şunu da ikrar ediyoruz: "İradenin olduğu yerde çare de vardır." Hem artık yaşadığı insanların iyi niyeti, sorumluluk ve görev bilinci, akıl veya zekâsmdansa tanrının yardımını çağırmak kimin aklına geliyor ki?

İnsanın zihin durumundaki bu değişmeleri nasıl değerlendirirsek değerlendirelim, bunların var olduğu gerçeği değişmez. İnsan tekinde bilinç durumu hayli değişirse, bunun yapılandırdığı bilinçdışı içerikleri de dönüşür. Bilincin durumu belli bir denge noktasından ne kadar uzaklaşırsa, denge için çabalayan bilinçdışı içerikler de o denli önemli ve, duruma göre, tehlikeli olurlar. Sonunda bundan bir çözülme ortaya çıkar: bir taraftan öz bilinç sancılar çekerek görünmeyen bir rakipten kurtulmaya çalışır (komşusunun şeytan olduğunu bile iddia edebilir!), diğer taraftan gitgide, şeytani alçaklığın ve üstünlüğün tüm hatlarını gösteren, içindeki karşı hükûmetin zalim iradesine boyun eğer.

Birkaç milyon insan bu duruma düşse, görüp anlamak için on yıldan beridir her gün gözlem yoluyla dersini aldığımız genel bir durum meydana gelir. Bütün emsalsizliği içinde çağımızın bu olayları, kendi psikolojik iç yüzlerini tasvir ediyor. Çıldırmışçasına tahrip ve yakıp yıkmak, bilincin denge durumundan uzak olmasına tepkidir. Zira ruhani ben ile ben-olmayan arasmda bir denge, bir *tarikat*, yani tehlikeye düşmeden ihmal edilemeyecek, mevcut bilinçdışı güçleri *özenle göz önüne almak* diye bir şey vardır. Bu değişim bilinç durumunun değişmesi sonucu yüz yıllardır hazırlanıyordu.

Mezhepler bu dünyevi değişmeye uyum sağladı mı? Bunların hakikati gerçi – hangi hakla bilinmez – kendine *ebedi* der ama zamana mahkûm olmaları geçicilikten nasibini almıştır: yani ruhtaki değişmeyi göz önüne almıştır. Ebedi hakikatin zamanın ruhuyla değişen, insan diline ihtiyacı vardır. İlk imajlar sonsuz dönüşümlere kadirdir, yine de hep aynı kalırlar ama sadece yeni suretlerinde yeniden kavranabilirler. Kavranmaları gittikçe eskidiğinden "fugax

ille Mercurius"un[93] sürekli firara hazır olması karşısında cazibelerini kaybetmemeleri ve yararlı olmakla birlikte tehlikeli de olan düşmanlarını elden kaçırmamaları gerekiyorsa şayet, her seferinde yeni yorum isterler. "Yeni şarabı eski tulumlara doldurmaya" ne oldu? Yeni bir çağın ruhani sıkıntı ve dertlerinin cevapları nerede? Modern bilincin ortaya attığı ruhani problemlerin bilgisi nerede? İsteme ve yapabilmenin böylesi bir karışımı "ebedî" hakikatin karşısında hiç daha mağrur durmamıştı.

Şahsi türden motifler dışında muhtemelen, Avrupa'nın büyücek bir kısmının yeni paganlığa, yani Hristiyanlık karşıtlığına düşmesinin ve aşkın metafizik temelli idealine karşı, bu dünyadaki iktidarın dinî bir idealini kurmuş olmasının derinlerdeki sebepleri burada yatar. Ferdin bir mezhebe katılmak açısından olumsuz kararı, asla her zaman Hristiyanlık karşıtı bir tutum değil, icabında belki de bunun tersi, yani Augustin'in sözlerine göre "paskalya esrarının içinde ve üstünde"[94] gerçekleştiği insan kalbindeki tanrının krallığını tekrar hatırlaması demektir. İnsanın mikro kozmos olduğuna dair o eski ve çoktan modası geçmiş fikir, henüz keşfedilmesi gerekli büyük bir psikolojik hakikat demektir. Önceleri bu hakikat, simyanın, bilinçdışı ruhu kimyevi maddeye yansıtması gibi vücuda yansıyordu. Fakat mikro kozmos kendini bize bilinçdışında tereddütle açan o iç dünyayı ve tabiatı kastediyorsa durum başkadır. Bunun bilgisi Origenes'in sözlerinde de mevcuttur: "Intellige te alium mundum esse in parvo et esse intra te Solem, esse Lunam, esse etiam stellas."[95] Ve nasıl ki dünya birbirinden kopan bir keşmekeş değil de, tanrının kuşatıcılığının birliğindeyse, keza insan da, bilinçdışının gösterdiği ihtimal ve eğilimlerinin keşmekeşinde çözülmemeli, aksine bunların *kuşatıcı birliği* haline gelmelidir. Origenes'in şu sözleri isabetlidir: "Vides, quomodo ille, qui putatur

93 Krş. *M. Maier, Symbola aureae...* s. 386.

94 *Epistula* LV, V, 8.

95 *Homiliae in Leviticum* 5, 2. (Anla, sen küçük şekilde ikinci bir dünyasın ve senin içinde güneş, ay ve yıldızlar var.)

unus esse, non est unus, sed tot in eo peronae videntur esse, quot mores."[96] Bilinçdışıyla gelen saplantı çok sayıda şeye bölünmüşlük, "disiunctio" demektir. Bu yüzden Origenes'e göre Hristiyan'ın hedefi, manen bütün bir insan olmaktır.[97] Kilisenin harici cemaatinin tek taraflı vurgulanması elbette bu amacı gerçekleştirmez, aksine manevi çözülmüşlüğe ister istemez dış bir kap, yani kilisenin cemaatini sunar, fakat bununla manevi disiunctio, yani çözülmüşlüğü fiilen bir coniunctio, yani bağlantıya çevirmeden.

Nigredo veya tenebrositas'ta başlayan ıstıraplı çatışmayı simyacı, separatio veya divisio elementorum (unsurların ayrılmasında), solutio (çözülmede), calcinatio (yanmada), incineratio (kül haline getirmede), bir insan bedenini parçalara ayırmada, hayvanları eziyetle kurban etmede, annelerin ellerini veya aslan pençelerini kesmede, gelinin bedeninde güveyin atomlara ayrılmasında vs. tasvir eder.[98] Bu üst derece çözülmede, daima esrarengiz Merkür olarak ortaya çıkan o varlığın veya maddenin veya ruhun *dönüşümü* meydana gelir, yani canavar gibi hayvan şekillerinden gittikçe, gerçi bir ve aynı şey olan ama yine de bir ikilikten ibaret olan ("birleşmiş ikili tabiat") bir res simplex, yani basit şey meydana gelir. Simyacı sayısız farklılıkta usul ve şekilde bu paradoksu veya tezadı aşıp ikiden bir yapmaya çalışır.[99] Ama tam da sembollerinin ve sembolik usullerinin çokluğu, başarının ihtilaflı kalacağım ispatlar. Çünkü çifte tabiatı başka şeye gerek olmadan anlaşılan o amacın sembollerine nadiren rastlanır. Filius philosophorum'u, lapis'i, rebis'i, homunculus'u çift cinsiyetlidir. Altını non vulgi (sıradan değildir), lapis'i ruh ve bedendir, keza bir sanguis spiritualis (ruhani bir kanı)[100] temsil eden hülasası da. O yüzden nuptiae chymicae, kralın düğününün simyacıda en yüce ve son birleşmenin sembolü olarak

96 l.c. (Birmiş gibi görünen kimsenin nasıl bir olmadığını görürsün, onun içinde başına buyruk ne kadar şey varsa o kadar kişi görünür).

97 *Homiliae in Librum Regnorum* 1, 4.

98 "Eziyetle bir gerdekten diğerine götürüldü." (*Faust* I)

99 Ferdin ruhunda da aynı süreç. bkz. *Psychologie und Alchemie*, s. 69 ff. (GW XII).

100 Krş. *Turba philosophorum*, ed. J. Ruska, s. 129, Sermo XIX. Kavram *al-Habib* kitabından (l.c., s. 43) gelmektedir.

merkezî bir pozisyon aldığı anlaşılır, çünkü bu birleşme işi, nihai haline getirip karşı koyan unsuru aşkla bağlayacak o teşbih büyüsünü temsil eder, zira "aşk ölümden güçlüdür".

Simya sadece genel hatlarıyla değil, çoğu zaman şaşırtan detaylarıyla da hekimin bilinçdışıyla uğraşı esnasında gözlemleyebileceği o psişik fenomenolojiyi tasvir eder. Üzerine bastıra bastıra: "*Ben* istiyorum, *ben* düşünüyorum" vs. diyen kişinin görünüşteki bütünlüğü, parçalanıp bilinçdışıyla çarpışmanın tesiri altında çözülmeye uğrar. Hasta, nahoş durumundan başka birinin (mesela anne veya babasının) suçlu olduğunu düşünebildiği müddetçe bütünlüğünün görüntüsünü kurtarabilir (putatur unus esse!). Fakat kendisinin de karanlık bir tarafı olduğunu, hatta düşmanını "kendi koynunda" sakladığını görünce çatışma başlar ve bir, iki halini alır, giderek meydana çıktığı gibi "öteki" de bizzat bir ikilik, hatta birçok zıt çift olduğundan, hastanın ben'i çok geçmeden birçok "mores"in oyuncağı haline gelir, böylece "ışığın kararması", yani bilincin iktidarını kaybetmesi ve şahsiyetinin anlam ve kapsamı hakkında yönünü kaybetmek gibi şeyler gerçekleşir. Bu, yerine göre öyle karanlık bir safhadır ki hasta hekime çoğu zaman görünüşteki son gerçeklik diye sarılmak *zorunda kalır* (bunu yapması gerekli değildir!). Bu durum iki taraf için de zor ve sıkıntılıdır, hekim kendini çoğu zaman, gizli metal maddeyi potada eriten kişi mi olduğunu yoksa ateşte bizzat semender olarak kor haline mi geldiğini bilmeyen simyacı gibi hisseder. Kaçınılmaz psişik endüksiyon her ikisinin de üçüncü kişinin dönüşümünden etkilenip dönüşmesine yol açar, burada yalnız hekimin bilgisi, titreşen bir lamba gibi olan bitendeki derin karanlığı bir nebze aydınlatır. Simyacının ruhani durumunu hiçbir şey çalışma odasının pota ve imbikler kullandığı bir "laboratuvar" ile çok gerek duyduğu aydınlanmayı tanrıdan dilediği – "*Aurora*"nın yazarının alıntıladığı gibi "horridas nostrae mentis purga tenebras"[101] – bir "oratoryo" diye bölünmesinden daha iyi tasvir edemez.

---

101 "Spiritus alme, / Illustrator hominum / Horridas nostrae / Mentis purga tenebras." (Yüce ruh, insanları nurlandıran, ruhumuzun korkunç karanlıklarını arındır.) St. Galler Keşişi Notker Balbulus'un († 912) *Hymnus in die Pentecostes.*

Bir risalede şöyle geçer: "Ars requirit totum hominem".[102] Bu tam olarak psikoterapi işi için de geçerlidir. Şayet kişi, belirginliği her tarafta artarak bastıran kendi derdinin önünden çekilmek için bütün bu teşebbüsü sorgulamayı tercih etmiyorsa, mesleki rutinin ötesinde, gerçekten duyulan alaka böylesi vakalarda sadece gerekli değil, şarttır. Özne için mümkün olanın sınırına her halükârda erişilecektir, çünkü aksi takdirde hasta, kendi sınırlarını idrak edemez. Ama keyfî değil, yalnızca gerçek sınırlandırmalar sayılır. "Omnes superfluitates igne consumuntur" (tüm fazlalıkların ateşte tükendiği) ve temel gerçeklerin meydana çıktığı gerçek bir arındırma prosedürüdür bu. *Bu ben miyim?* diye sormaktan daha temel ne vardır? Burada aslen çokluk olan veya eskiden çokluk olan bir birlik ortaya çıkar. Kurgusu ve suni çekidüzeniyle eski ben değil, başka, *objektif* bir ben vardır, bu sebepten buna *ruh* demek daha iyidir. Mesele artık uygun kurgulardan birini seçmek değil, sonuçta herkesin taşıyacağı çarmıhı veya insanın kaderini bir araya getiren bir dizi çetin gerçektir. Şahsiyetin gelecekte birleştirilmesine dair bu ilk temaslar rüyada veya, önceki yayınlarımda gösterdiğim gibi, simyacıların da bildiği *Mandala sembolleri* şeklinde "aktif hayalgücünde" belirir. Fakat bu birlik sembolünün ilk alametleri, birliğe ulaşıldığı anlamına gelmez henüz. Nasıl ki simya yedi kat imbiklemeden tutun da bin kat olana kadar, "opus unius diei"den onlarca yıllık yolculuğa kadar farklı türde çok sayıda usul biliyorsa, psişik zıt çiftlerin gerilimleri de aynı bu şekilde gitgide dengelenir; simyadaki nihai ürünün hâlâ özündeki bölünmüşlüğü ifşa etmesi gibi birleşmiş şahsiyetin "ikili tabiat"tan duyduğu ıstıraplı hisler de hemen hemen hiç kaybolmayacaktır. Bu dünyanın acılarından tamamen kurtulmuş olmayı herhalde illüzyonlara bırakmalıyız. Nihayetinde İsa'nın sembolik ve örnek hayatı da büyük bir saadetle değil, çarmıhta son buldu. (Hedonistçe hedef koymada, rasyonalist maddecilikle belli bir "mutlu" Hristiyanlığın

---

102 Hoghelande, I, s. 139 (Bu sanat insanı kanıyla canıyla ister.)

kardeş kardeş birbirlerine el uzatması, tuhaf bir gerçektir.) Hedef ancak fikir olarak önemlidir, asıl olansa hedefe götüren *opus*, yani iştir: ömrü anlamla doldurur bu. Bunun için "sağ ve sol" akımlar[103] birleşir, bilinçle bilinçdışı işbirliği yapar.

Sol ve Luna, yani krallıktaki erkek kardeş-kız kardeş veya anne-oğul çiftleri suretindeki coniunctio oppositorum, yani zıtların bağlantısı simyada öyle önemli konumdadır ki bazen tüm süreç Hieros gamos, yani kutsal düğün ve bunun mistik sonuçları şeklinde temsil edilir. Bu türden en temel ve en basit temsil herhalde benim de burada göstereceğim, 1550 tarihli "*Rosarium philosophorum*"dur. Bunun psikolojik önemi daha detaylı bir açıklamayı haklı çıkarır. Hekimin bilinçdışıyla uğraştığı sırada hastayla gözlemleyip yaşadığı şey, tuhaftır, bu resimlerin anlamıyla örtüşür. Bu şu açıdan tamamen tesadüfi değildir, eski simyacılar çoğunlukla aynı zamanda hekimdiler, bu yüzden Paracelsus gibi hastanın ruhani huzuru için çabaladıkları veya hastanın rüyaları (teşhis, tahmin ve tedavi açısından) hakkında bilgi aldıkları nispette, kesinlikle böylesi tecrübeleri ele geçirecek fırsatları oluyordu. Böylelikle psikolojik tabiatta tecrübeler toplayabiliyorlardı, hem de sadece hastadan değil, bizzat kendilerinden de, yani endüksiyonla etkinleşen kendi bilinçdışı içeriklerini idrak ederek.[104] Bugünlerde bilinçdışı kendini, hastanın spontane çizdiği resim serilerinde nasıl ifade ediyorsa, o zamanlar da mesela *Codex Alchemicus Rhenovacensis*'in sembolleri ve saire gibi asli semboller, benzer şekilde meydana gelmiştir: yani iş esnasında toplanan fakat geleneksel anlar sayesinde yorumlanıp değiştirilmiş manevi izlenimlerin ifadesi olarak.[105] Hem modern resim serilerinde de arkaik veya mitolojik tasavvurların sponta-

---

103 "Zira bilgeliğin ahengine sağ ve sol kuvvetler katılmıştır." *Acta Joannis* 7, 98, s. 200: .. και αρμονια σοφιαζ σοφια δε ονσα εν αρμονια υπαρχουνσιν δεξιοι και αριστεροι δυναμεισ, εξουσιαι, αρχαι, και δαιμονεσ, ενεργειαι...

104 Kendi rüyâlarının gözlemi açısından Hieronymus Cardanus isabetli bir örnektir.

105 Yorumu değiştirme çalışmaları hususunda krş. *Bruder Klaus* (GW XI) isimli makalem, keza Lavaud, Bölüm III "La Grande Vision".

ne tekrarları yanında geleneksel motiflere dayanıldığı da sıklıkla gözlemleniyor. Resimle ruhani içerik arasındaki bu sıkı ilişkide bu yüzden, modern bilgiler ışığında bir Ortaçağ resimleri serisine bakmak veya bu seriyi âdeta böylesi serilerin gösterilmesinde kılavuz diye kullanmak bana abes görünmüyor. Zira Ortaçağ'ın tuhaf suretlerinde, ancak sonraki yüzyıllarda daha belirgin şekilde ortaya çıkmış birçok şey nüve halinde önceden yer almıştır.

AKTARIM FENOMENLERİNİN TEMSİLİNİN TEMELİ OLARAK

ROSARIUM PHILOSOPHORUM RESİMLERİ SERİSİ

ROSARIVM

Wyr ſindt der metall anfang vnd erſte natur /
Die kunſt macht durch vns die höchſte tinctur.
Keyn brunn noch waſſer iſt meyn gleych/
Ich mach geſund arm vnd reych.
Vnd bin doch jgund gyftig vnd dödlich.

Succus

1
Merkür'ün Çeşmesi[106]

Bu resim bizi doğrudan simya sembollerinin merkezine götürüp işin esrarengiz temelini göstermeye çalışır. Bu, kare şeklinde bir dörtlemedir, dört köşesindeki dört yıldız belirleyicidir. Bu dört sayısı dört unsurdur. Orta tarafın üstünde dördün biri, beşinci varlık, quita essentia, yani öz demek olan beşinci bir yıldız durur. Aşağıdaki havuz, dönüşümün gerçekleştiği vas Hermeticum'dur. İçinde mare nostrum, aqua permanens υδωρ θειον (ebedi su), (ilahi su) vardır. Vas'a uterus da denir,[107] bunun içinde foetus spagyricus (homunculus) olgunlaşır.[108] Karenin aksine havuzun yuvar-

106 (Resimler *Rosarium philosophorum*'un 1550 tarihli Frankfurt'taki ilk baskısından alınmıştır. Bu baskıda sayfa numaraları eksik olduğundan *Rosarium philosophorum*'un *Artis auriferae* II'deki [1593] aynı resimlerine işaret ediyoruz. Keza tüm alıntılar da bu baskıdan alınmıştır, bir şiir hariç [bkz. paragraf 528])

107 *Consilium coniugii* (*Ars chemica*, s. 147) der ki: "E locus generationis, licet sit artificialis, tamen imitatur naturalem, quia est concavus, conlcusus etc." (Doğumun yeri suni bir yer olmasına rağmen konkav ve kapalı olduğundan o, tabii olanı taklit eder.) S. 204'te şöyle denir: "Per matricem, intendit fundum cucurbitae." (Matristen maksadı yuvarlak kabın dibidir.)

108 Krş. *Turba philosophorum*, haz. Ruska, s. 163.

lak düşünülmesi lazımdır, zira o, kusurlu karenin, şeklini alacağı kusursuz suretin rahmidir. Karenin içinde unsurlar birbirinden ayrılıcıdır, birbirine düşmandır, bu yüzden de yuvarlakta birleşmelidirler. Çeşmenin kenarındaki yazı (kısaltmalar açılınca) bu maksada uyar: "Unus est Mercurius mineralis, Mercurius vegetabilis, Mercurius animalis" ("vegetabilis" yaşayan diye, "animalis" ise canlı veya psişik anlamında ruhani diye bile çevrilebilir.)[109] Çeşmenin kenarının dış kısmında Merkür'le birlikte yedi gezegeni veya metali temsil eden altı yıldız bulunur. Bunların hepsi âdeta Merkür'de barınmaktadır, zira o pater metallorum, metallerin babasıdır. Kişileştirildiğinde o yedi gezegenin bütünüdür, bedeninden yedi metalin yeryüzüne aktığı Gayomart gibi vücudu dünya olan bir anthropos, bir insandır. Dişi tabiatı sayesinde o aynı zamanda sadece altı'nın değil, yedinin annesidir, zira o aynı zamanda kendisinin de anne-babasıdır.[110]

"Deniz"den Merkür'ün kaynağı yükselir, triplex nomine olarak ki bu Merkür'ün üçlü tezahür şekliyle ilgilidir.[111] Merkür lac

---

109 Krş. Hortulanus (Ruska, *Tabula smragdina*, s. 186): "Unde infinitae sunt partes mundi, quas omnes phiosophus in tres partes dividit scil. in partem Mineralem Vegetabilem et Animalem... et ideo dicit habens tres partes philosophiae totius mundi, quae partes continentur in unico lapide scil. Mercurio Philosophorum." (Bu yüzden dünyada, filozofun madeni, nebati ve hayvani kısımlar olmak üzere üç âleme ayırdığı sayısız bölgeler vardır... Bunun için de o [Hermes], bütün bu dünyanın bilgeliğinin her üç kısmına da sahip olduğunu söyler, bu kısımlar bir taşın, yani filozofların Merkür'ünün içinde bulunmaktadır.) Bölüm 13: "Et ideo vocatur lapis iste perfectus, quia in se habet naturam mineralium et vegetabilium et niamlium. Est enim lapis triunus et unus, quatuor habens naturas. " (Ve böylece o taş kusursuz diye nitelenir, zira o, içinde madenlerin, bitkilerin ve hayvanların tabiatını barındırır. Zira taş üçü birleştiricidir ve dört tabiata sahip olduğundan da birdir.)

110 Bunun için krş. "increatum" öğretisi. *Psychologie und Alchemie*, s. 439 ff. (GW XII, paragraf 430 ff.).

111 Rosinus'un *Rosarium philophorum (Artis auriferae* II, s. 249)'daki bir alıntısına göre: "Triplex in nomine, unus in esse." Bunun için krş. Bruder Klaus'un hayalindeki üçlü tanrı çeşmesi. (Lavaud, s. 66) Rosinus'un bahsettiği yer (bu aslında Rhases'in alıntısıdır) şöyledir: "Lapis noster cum mundi creato(re) nomen habet, qui est trinus et unus. " IV, s. 300. (Bizim taşımız ve dünyanın yaratıcısının, üçü birleştirici ve bir olan ortak bir ismi vardır.) Senior, s.

virginis (bakire sütü), acetum fontis (kaynak sirkesi) ve aqua vitae (hayat suyu) denen üç borudan dökülür. Bunlar Merkür'ün sayısız eşanlamından üçüdür. Merkür'ün demin vurguladığımız birliği üçlük olarak meydana çıkar. O, sıklıkla vurgulandığı gibi, üçlemedir, Dante'de şeytana üç başlı ucubenin denk düşmesi gibi semavi teslisin dünyevi, aşağıda olan, hatta cehennemi analojisidir.[112] Bu yüzden Merkür sıklıkla üç başlı yılanla temsil edilir. Üç borunun biraz yukarısında güneşle ay, mistik dönüşümün kaçınılmaz akolitleri[113] ve ebeveynidir, bunların yukarısında da quinta essentia yıldızı, birbirine düşman dört unsurun birliğinin sembolü vardır. Bunun üstünde de serpens bifidus, yarılmış (veya iki başlı) yılan, Dorneus'ta şeytanı gösteren fatale binarius (ikili sayı) gelir.[114] Bu yılan serpens mercurialis,[115] Merkür'ün natura duplex'i, çifte tabiatıdır. Başlar ateş püskürür, ateşten de (Kıpti veya Yahudi) Meryem'in duo fumi (dumandan iki sütunu) çıkar.[116] Bunlar iki vapores (buhardır), çökerler, süreci baştan başlatırlar,[117] böylelikle de mali odores (kötü kokulardan), foetor sepulcrorum (mezar kokusundan)[118] ve kayna-

---

45'te der ki: "Aes nostrum est sicut homo, habens spiritum, animam et corpus. Propterea dicunt sapientes: Tria et Tria sunt unum. Deinde dixerunt: in uno sunt tria." (Aklı, ruhu ve vücudu olması hasebiyle tuncumuz insan gibidir. Bu yüzden bilgeler der ki: Üç üç daha birdir. Ayrıca derler ki: Bir'in içinde üç vardır.) Keza bkz. Berhelot'ta *Zosimos, Coll. alch. grecs* III, VI 18. Merkür'ün kaynağı, üçe bölünmüş dünyanın bir kısmı olan Peraten'in πεγη μεγαλη'sini hatırlatır. Üç kısma üç tanrı, (λογοι), üç ruh, (νοι), üç insan tekabül eder. Bu üçlü tanrının karşısında bunların tüm vasıflarıyla donatılmış, kendi de üçlü tabiatta olan, yukarıdan, αγεννησια'dan gelen, bölünmeden önceki İsa belirir. (Daha anlamlı olduğu için ben burada Bernays'ın προ της diye okuyuşunu tercih ediyorum, krş. s. 105.)

112 el-İrâki'de lapis doğrudan "eş-şeytan"dır. (Holmyard, s. 417 ff.)

113 Ruhbandan olmayan, özel kilise görevlisi (ç.n.)

114 "Animalis, vegetabilis, mineralis" yazısının gösterdiği gibi keza "triplex nomine".

115 *Psychologie und Alchemie* (GW XII).

116 "Ipsa sunt duo fumi complectentes duo lumina." (Bunlar iki takımyıldızı örten, dumandan iki sütundur.) *Artis auriferae* I, s. 321.

117 Aynı motif kökü ateşte olan ağaçtan düşen yapraklar halinde Frontispicium des Poliphile'de vardır; bkz. *Psychologie und Alchemi*'de (GW XII) 4. resim.

118 Krş. *Aurora consurgens* I, Bölüm 4: "odores et vapores mali mentem laborantis inficientes. " (simyacının aklım zehirleyen kötü kokular ve buharlar.) Ayrı-

ğın bulaşıp kalan karasından arındırmak üzere çoklu bir süblimasyon veya imbikleme başlatır.

Bu yapı Yunanların bile bildiği dönüşüm sürecinin tetramerie (dört kısımlılığım) gösterir. Süreç ayrı dört unsurla (kaos durumu ile) başlar, Merkür'ün anorganik, organik ve ruhani dünyadaki (yükselme durumu) üç tezahür şekline yükselir, sonra Sol ile Luna – bir taraftan kıymetli metaller olan altınla gümüşün, diğer taraftan φιλία (sevgi) ile unsurların εἶκος (nefretini) yenebilen tanrıların nurani tabiatının – şekline, sonunda da anima, quinta essentia, aqua permanes, tinctura veya lapis philosophorum'un bir ve bölünmez (bozulmaz, eter gibi, ebedi) tabiatına ulaşır. Dörtten üçe, ikiye, bire doğru bu ilerleme *Meryem'in aksiyomu* denen şeyi teşkil edip muhtelif şekillerde, laytmotif gibi bütün simya boyunca kendini gösterir. Bunun hakkındaki çok sayıda "kimyevi" açıklamayı bir kenara bırakırsak sembolik tabana ulaşırız: bütünlüğün başlangıç durumu birbirinden ayrılan (birbirine "düşman") dört istikametle nitelenmiştir; zira dört, bir daireyi tabii ve temsili olarak belirleyen asgari sayıdır. Bu sayının azaltılması, sonunda birliği hedefler. İlerleme esnasında önce erkeklik sayısı olan üç, sonra bundan dişilik sayısı olan iki çıkar.[119] *Erkek* ve *Dişi* muhakkak birin oluşturulmasının vasıtası olarak cinsî birleşme fikrini yapılandırır, bir de sonra tutarlı bir şekilde filius regius (kralın oğlu) veya filius philosophorum diye de adlandırılır.

Bu yüzden sembolik resmimiz aslına bakılırsa simya metoduyla felsefesinden başka bir şeyi tasvir etmemektedir. Fakat bunlar asla mesela eski üstatların bildiği maddenin tabiatıyla sağlanmaz, ancak bilinçdışı ruhtan ortaya çıkabilirler. Elbette simyacılar da bilinçli olarak tahminlerde bulunmuşlardır, fakat bu bilinçdışı yansıtmayı zerre kadar engellemez, çünkü araştırıcı zekâ nerede gerçekten mevcut olanı iyice gözlemlemekten uzaklaşırsa orada bilinçdışı

---

ca Morienus, XII, s. 34: "Hic enim est odor, qui assimilatur odori sepulcrorum..." (Bu, mezarlık kokusuna benzeyen kokudur...)

119 Tek sayıların erkek, çift sayıların dişi diye yorumlanması, antik dönemden gelen, simyanın genel kaidesidir.

spiritus rector, yani yönetici ruh dizginleri ele alıp onu, değişmez biçimde temelinde yatan, bu döndürmeyle yansıtmaya sevk edilen arketiplere götürür.

Dörtleme en evrensel arketiplerden biridir ve bilinçdışının yön bulma fonksiyonları için en faydalı yapı şemalarından biri olduğu görülür.[120] Dörtleme aslında aklımızın dürbünündeki haç işaretidir. Dört köşeyle belirlenen *haç* da daha az evrensel değildir, üstelik Batı insanı için çok yüceltilmiş ahlaki ve dinî bir anlamı vardır. Aynı şekilde *daire* de mükemmellik ve mükemmel varlığın sembolü olarak gök, güneş, tanrı ve insanla ruhun[121] timsalinin çok yaygın bir ifadesidir. Asgari çokluk olarak dört, manevi birliğe, yani özgür olmama, kendiyle bir olmama, dağılmışlık, farklı yönlere koparılmışlık, yani birleşme, barışma, azat, iyileşme, yani bütünleşme isteyen ıstıraplı, azat edilmemiş bir vaziyet durumuna ulaşmamış insanın çoklu durumunu temsil eder.

Üçlük, erkek, yani faal karar ve eylem (simya açısından çeşmenin fışkırması) olarak görünür. *İkilik*'in bununla ilişkisi *dişi*dir, yani tasarlayan, kabul eden patiens veya biçimlendirilecek maddedir (simyada informatio, şekillendirme ve impraegnatio, gebe bırakma). Psikoloji açısından üçlük ihtiyaca, istemeye, dürtüye, agresyona ve iradeyle verilen karara, ikilik ise psişik sistemin bütün olarak bilincin, insan bütününün durgunluğunu aşıp tüm miskinliklere ve her zaman mevcut olan diğer direnmelere karşı kendini kabul ettirmeyi başaramazsa, aslen boşa çıkacak tahrikine ve kararma tepkisidir. Alıp götürmek, peşinden gelmek ve yürütmek suretiyle *eylem* meydana gelir ve insan ancak bunun içinde canlı bir bütün olarak ve birlik olarak görünür ("Başta eylem vardı"),[122] elbette eylemin, ruhani bütünlüğü âdeta bastıran bir mücadele

120 Bunun için krş. *Psychologische Typen* (GW VI). Muadil diyagramlar için J. Jacobi, s. 19, 24, 28, 30.

121 Dörtkenar ve daire veya küre halinde ruh için bkz. *Psychologie und Alchimie*, s. 125 ve başka yerlerde de (GW XII, paragraf 109).

122 Yukarıda söylenen ahlaki değil, psikolojik olarak anlaşılmalıdır. "Eylem" bu sebepten hayatın ruhani işleyişinin özü değil, sadece önemli bir parçasıdır.

veya tepinin değil, onu kapsayan bir olayın olgun ürünü olması şartıyla. Biz burada son ve en büyük simya eseri "Faust"un bize en muhteşem sembollerle gösterdiği bilindik bir sahada hareket ediyoruz. Goethe aslında imbiğin, içine neyi yansıttığını keşfeden, yani kendi karanlığını, kendi kurtulmamışlığım, kendi ihtirasını, aslında olduğu şey ve annesinin onu doğurduğu şey haline gelme hedefine, binlerce yanılgıya dolanmış, uzun bir hayatın peregrinatio, dışında yaşadıktan sonra filius regius, en yüce annenin oğlu olma hedefine ulaşmayı keşfeden simyacının tecrübesini tasvir eder. Veya *Faust*'un önemli selefine, muhakkak Goethe'nin de elinde bulunmuş olan Christian Rosencreutz'un 1616 tarihli *Chymische Hochzeit* eserine[123] müracaat edelim. Orada da aslen aynı şey, *Axioma Mariae*, yani baştaki aydınlanmamış halinden, "kralla" akrabalığının farkına varmasına kadar Rosencreutz'un dönüşümü söz konusudur. Zamana uyarak (17. yüzyılın başı!) bütün olay burada henüz daha ziyade yansıtmada bulunmaktadır, yansıtmanın, "*Faust*"ta insanüstülüğe vardıran,[124] kahramanın şahsına geri alınmasına ise burada ucundan değinilmektedir. Ama psikolojik süreç, temelinde aynıdır, yani simyanın maddenin esrarında kokusunu aldığı, o muazzam içeriklerin farkına varmaktır.

"*Rosarium*"un Merkür'ün Çeşmesi resmini takip eden metni başlıca sanatın "suyu" ile, yani Merkür'le ilgilenir. Zaten söylediğim şeyleri tekrar etmemek için "*Der Geist Mercurius*" konferansıma atıfta bulunmak isterim. Bu yüzden, tüm paradoks vasıflarıyla bu akıcı maddenin, içine yansıtılan bilinçdışının ta kendisi demek olduğunu zikredeyim sadece. "Deniz" onun statik durumu, "kaynak" etkinleşmesi, "süreç" de dönüşümüdür. Bilinçdışı içeriklerin

123 Bundan başka *Chymische Hochzeit*'in yazarı Johann Valentin Andreae de *Turbo, sive moleste et frustra per cuncta divagans ingenium*, her şeyi bilip sonra hüsrana uğrayan, felahı İsa'yı tefekkürde bulan birinin hikâyesi, başlığıyla Latince bir Faust dramı yazmıştır.

124 Bu psikolojik olayı *Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewußten*, s. 83 f. ve 184 f. (GW VII, Paragraf 224 f. ve 380 f.) yazımda detaylarıyla ele aldım.

entegrasyonu şifa aracının, medicina catholica sive universalis, aurum potabile (içilebilir altının), cibus sempiternus (daimi yemeğin), felsefe ağacının şifalı meyvelerinin, vinum ardens (sıcak şarabın) ve diğer eş anlamlıları neyse, hepsinin fikrinde ifadesini bulur. Diğerleri epey uygunsuz, yine de yeterince karakteristiktir: succus lunariae sive lunatica[125] (Lunaria bitkisinin özsuyu vs.), aqua Saturni (Satürn, bir maleficus, büyücü!), zehir, akrep, ejderha, ateşin oğlu, urina puerorum (oğlan idrarı) sive canis (köpek idrarı), kükürt, şeytan vs.

Metinde, kabından çıkan Merkür Çeşmesi'nin yine aynı kaba geri düştüğü ve bununla kapalı bir döngü teşkil ettiği açıkça söylenmese de bu, Merkür'ün temel vasfı anlamına gelir ki o, kendini dölleyen, öldüren, yiyen, yeniden doğuran yılandır. Bu münasebetle, ortasına doğru yükselen kaynakla daima yenilenen yuvarlak, akıntısız gölün Nicolaus Cusanus'ta *tanrının alegorisi* olduğu zikredilebilir.[126]

125 Cinnete delalet eder. Afflictio animae Olympiodorus'ta (Berthelot, *Coll. alch. grecs* II, Iv, 75), Morienus'ta (XII, s. 18), Michael Maier'de (*Symbola aureae mensae...*, s. 568) ve Çin simyasında (Wei Po-Yang, s. 241 ff.) zikredilmektedir.

126 Tanrı kaynaktır, nehirdir ve denizdir, bunlarda aynı su akar. Teslis "qui va de meme au meme, en passant par le meme" (E. Vansteenberghe, s. 296 f.) bir hayattır.

Nota bene: In arte noſtri magiſterij nihil eſt celatũ à Philoſophis excepto ſecreto artis, quod non licet cuiquam reuelare, quod ſi fieret ille male diceretur, & indignationem domini incurreret, & apoplexia moreretur. ✠ Quare omnis error in arte exiſtit, ex eo, quod debitam *Secretum artis*

Resim 2

2
Kralla Kraliçe

Önceki resimde gösterilmeyen arcanum artis (sanatın sırrı), yani düşman zıtların en yüce birliği olarak coniunctio Solis et Lunae, güneşle ayın bağlantısı, anlamına uygun olarak şimdi bir dizi resimle detaylıca tasvir ediliyor. Kralla kraliçe, gelinle güvey, nişan veya nikah için bir araya geliyor. Ensest anı Apollo ile Diana'nın erkek kardeş-kız kardeş ilişkisinde görünüyor. Çift, Sol ile Luna'nın üstünde duruyor ki bununla, erkeğin güneş konumu ve kadının ay konumunun önemine dair astrolojik varsayıma uygun olarak çiftin güneş ve ay tabiatı ima ediliyor. Karşılaşma başta mesafeli; saray kıyafetiyle ima ediliyor bu. Birbirlerine *sol* ellerini uzatıyorlar ki bu pek de kasıtsız değil, zira âdetlere ters düşüyor. Burada kaygıyla korunacak bir sır, Hindistanlı Tantristlerin yaklaşık olarak, benzer Shiva Shakti tapınmalarına verdikleri isim gibi "sol elin yolu" söz konusu. Sol taraf (netameli!) karanlık, bilinçdışı taraf. "Sol" uygunsuz ve beceriksizdir. Sol taraf sadece aşkın değil, aşkla beraber fena fikirlerin de, yani insan tabiatının, kendini en belirgin afektli yaşantısında ifade eden ahlaki tezatlarının da geldiği kalbin tarafıdır. O yüzden sol elin teması, ilişkinin afektli tabiatına, hem de ensestin imasıyla karmaşıklaşmış, "semavi ve dünyevi" aşkın bir karışımı

söz konusu olduğundan, ilişkinin şüpheli karakterine de işaret diye algılanabilir. Gayet insani olan bu müşkül durum açısından *sağ* ellerin jesti doğrudan tamamlayıcı etki yapmaktadır. Zira bunlar beş (4+1) çiçekten müteşekkil bir yapıyı tutmaktadır. Ellerin tuttuğu dalların her biri iki çiçek taşımaktadır. Bu dört sayısı yine, içlerinden ikisinin ateşle hava, yani aktif, ikisinin de suyla toprak, yani pasif demek olan dört unsurun alametidir; ilk ikisi erkeğe, son ikisi de kadına atfedilmektedir. Yukarıdan muhtemelen quint essentia, yani özü teşkil eden beşinci çiçek gelir; Kutsal Ruh'un güvercini (barışın zeytin dalını taşıyan Nuh'un güvercinine benzer şekilde) onu gagasında taşır. Kuş öz yıldızdan gelir (krş. Resim 1).

Sağ elde uzlaşı asıl esrarı gösterir, çünkü bu, resmin de gösterdiği gibi, donum Spiritus Sancti, krallık sanatıyla temin edilir. Sol taraftan temasın "uğursuz"[127] anlamına iki dörtlemenin, beş çiçekle üç daldan ibaret bir Ogdoas suretindeki dört unsurun erkek ve dişi tezahürlerinin birleşimi eşlik eder yukarıdan. Bu eril sayılar eylem, karar, niyet ve harekete işaret eder. Beş, güvercinin onu getirmesiyle dörtten önce öne çıkmıştır. Üç dal, Mercurius triplex nomine'nin "fışkırmasına" veya üç çeşme borusuna tekabül eder. Öyleyse burada yine işin kısaltılmış bir özeti, yani daha 1. resimde belli olmuş, aynı derinlemesine anlam söz konusudur. 2. resmin altındaki metin önemli bir şekilde şu sözlerle başlar: "Dikkat buyur: Bizim makamımızın sanatında filozoflar tarafından hiçbir şey saklanmadı, sanatın falanca kimseye ifşa edilemeyecek sırrı müstesna. Zira bu olsaydı o (ifşa eden) lanetlenirdi; tanrının gazabını üstüne çeker de felçten ölürdü. Onun için sanattaki tüm yanılgı, onların uygun başlangıç maddesini almamasındandır.[128] Bu yüzden biz hürmete şayan tabiattan faydalanmak isteriz, çünkü sanatımız ondan, onun vasıtasıyla ve onun içinde doğar, *başka bir şeyde değil.* Böylece bizim makamımız ustabaşının değil tabiatın işidir."[129]

---

127 Sinister, tıpta sol taraf demektir (ç.n.)

128 "Debita materia", sürecin prima materia'sı, yani ilk maddesi demektir.

129 *Rosarium philosophorum (Artis auriferae* II, s. 219): "Nota bene: I arte nosttri magesterii nihil est celatum a Philosophis excepto secreto artis, quod non licet cuiquam revelare: quodsi fieret, ille malediceretur et indignationem Domi-

İhanet durumunda ilahi cezadan korkmalarını, bu korkunun görünüşteki anlamı olarak alırsak herhalde burada, muhtemelen ruhun huzuru için tehlikeli olan bir şey, yani tipik bir "peril of the soul" söz konusudur. İkinci cümleyi başlatan, sebep bildiren "quare" ancak açığa vurulamayacak sırla ilgili olabilir. Çünkü bunun sonucunda prima materia meçhul olacağından, sırrı bilmeyenler hataya düşecektir, bu da, sonraki cümlenin gösterdiği gibi, onların tabiatı değil de, keyfî veya suni bir şey seçmeleriyle olacaktır. Venerabilis natura[130] ifadesinin vurgulanması modern tabiat bilgisinin kendi içinden doğurduğu, fakat sıklıkla iman prensibine muhalif olduğu anlaşılan araştırmacı tutkusuna dair bir şeyler sezdirir. Antik bir miras olan tabiata tapınma, kilisenin dünya görüşüyle çok gizliden bir zıtlık içinde bulunuyor ve kalple duyuyu belli ölçüde "sol elin yoluna" yöneltiyordu. Petrarca'nın Ventoux Dağı'na çıkması ne sansasyondu! Augustin bile "*Confessiones*" eserinde şöyle uyarıyordu: "Et eunt homines admirari alta montium et ingentes fluctus maris et latissimos lapsus fluminum et oceani ambitum et gyros siderum et relinquunt seipsos..."[131]

Sanatın tek temeli olarak sadece tabiatın vurgulanması, tabiatın Kutsal Ruh'un bir hediyesi, tanrının hikmetinin bir sırrı vs. olduğuna dair sürekli tekrarlanan itiraflarına belirgin zıt düşmektedir, bundan da simyacıların dindarlıklarının sarsılmadığı sonucu çıkarılabilir ancak. Sanmam ki bundan genel olarak şüphelenilebilsin. Aksine Ruhülkudüs vasıtasıyla aydınlanmaya iman, tabiatın tehditkâr karanlıktaki sırrı bakımından özel bir ruhani gereklilik bile olabilirmiş gibi görünüyor.

---

ni incurreret et apoplexia moreretur. Quare omnis error in arte existit ex eo quod debitam materiam non accipiunt. Igitur venerabili utimini natura, quia ex ea et pere am et in ea generatur ars nostra et non in alio: et ideo magisterium nostrum est opus naturae et non opificis."

130 Krş. Ruska, *Turba philosophorum*, Sermo XXIX, s. 137.

131 *Confessiones* X, VIII. (İnsanlar da dağların yüksekliğine ve denizin devasa kabarmalarına ve nehirlerin geniş geniş aşağılara akmasına ve okyanusun büyüklüğüne ve yıldızların yörüngesine hayran kalmaya gidiyorlar ve kendilerini terk ediyorlar...)

Saf tabiatta bu kadar direten bir metin 2. resimdeki gibi bir çizimle açıklanıyor veya belirginleştiriliyorsa, kralla kraliçe arasındaki ilişkinin tabiata uygun bir anlamda anlaşıldığı farz edilmelidir. Coniunctio'nun sırrı hakkındaki kaçınılmaz meditasyon ve spekülasyon, muhakkak ki erotik hayal gücüne dokunmadan geçmemiştir, şu yüzden ki bu sembolik resimler, kendilerine denk düşen, yarı ruhani yarı cinsî bilinçdışı içeriklerden ortaya çıkmışlardır ve bu dairenin alacakaranlığını hatırlatmaları gerekir, zira ışık yalnızca, fark gözetmeyen geceden doğar. Tabiat ve tabii tecrübe bunları öğretir, halbuki akıl, lumen de lumine (ışıktan gelen ışığa) inanır.[132] Artista, sanatçı, bir şekilde bu bilinçdışı yansıtma oyununa karışıp bu esrarengiz olayları epey kaygıyla "tremendum", korkunç bulmadan edemiyordu. Saygısız kâfir Agrippa von Nettesheim da "Alkumistica"yı[133] eleştirirken dikkate değer bir çekingenlik takınır. Bu şüpheli sanata dair söylenebilecek birçok şeyi ortaya sürdükten sonra şunu ilave eder: "Permulta adhuc de hac arte (mihi tamen non ad modum inimica) dicere possem, nisi iuratum esset (quod facere solent, qui mysteriis initiantur) de silentio."[134] Eleştirirken Agrippa'dan pek de beklenmeyecek bu kısıtlama akla başka şeyler getiriyor: çekiniyor, çünkü kraliyet sanatı bir yerlerden ona dokunmuş.[135]

---

132 Krş. "Siyah yeryüzüne dair...", "Sel ve ölüme dair...", "Babil'deki esarete dair" mesellerini Lumen de lumine'ye inanışla birlikte "felsefi inanç" meselinin takip ettiği *Aurora consurgens* I. Aynı zamanda krş. Avicennay, XIII, s. 990.

133 "Alcyhmia" kelimesiyle istihza.

134 *De incertitudine et vanitate* ..., Bölüm XC, s. 422. ([Esrara dahil edilenlerin etmesi âdet olan] bir suskunluk yemini olmasa şayet, [pek de sevimsiz bulmadığım] bu sanat hakkında buna ilaveten daha neler söyleyebilirdim.)

135 Agrippa (l.c.) sonraları lapis ile ilgili olarak şunları ekler: "Denique de illo unico solo, praeter quod non est aliud, ubique tamen reperies, benedicto sacratissimi philosophorum lapidis subiecto, videlicet, pene nomen rei effutivi, cum periurio sacrilegus futurus, dicam tamen circumlocutione sed obscuriore, ut non nişi filii artis et qui huius mysterii initiati sunt, intelligant. Res est quae substantiam habet, nec igneam nimis, nec prorsus terream... (Gizli maddenin paradoks özelliklerinin listesi geliyor) ... plura dicere non conceditur, atque sunt tamen iis maiora: sed ego hanc artem (ob eam, quae secum mihi familiaritas est) illo honore potissime dignam censeo, quo probam mulierem definit Thucydides, illam inquiens optimam esse, de cuius laude vel

Sanatın sırrı denince asla belirsiz şeyler düşünmeye gerek yoktur. Tabiat ahlaki kir tanımaz, kendi hakikati yeterince korkunçtur. Aranan coniunctio'nun meşru bir birleşme değil, baştan beridir – prensip icabı diyesi geliyor insanın – ensest olduğu durumunu düşünelim bir. Bu kompleksi sarmalayan korku – "ensest korkusu" – tipiktir, Freud dahi bunu vurgulamıştır. Buna ek olarak bir de, çoğu bilinçdışı içerikle bağlı olan, bu içeriklerden çıkan mecburiyet korkusu gelir.

Sol elin teması ve sağ ellerin "çiçek vasıtasıyla" çaprazlama bağlanması – sanatın sırrının sub sigillo, mühür altına alınması – çok zayıf imalarla da olsa açıkça, simyacının verabilis natura'nın kendisini soktuğu nazik durumu tasvir eder. Rosenkreuz'un hareketi 17. yüzyılın başındaki Andreae'nin "*Confessio*" ve "*Fama Fraternitatis*"e irca edilemese de[136] çiçekli üç dalın olduğu bu tuhaf bukette, besbelli 1550'den önce ortaya çıkmış olan, fakat anlaşıldığı kadarıyla henüz "rosicrux" talebinde bulunmayan bir "haçlı gül" veya güllü bir haç görüyoruz.[137] Belirttiğimiz gibi üçlü yapısı bir taraftan Merkür Çeşmesi'ni anımsatır, diğer taraftan da şu önemli gerçeğe işaret eder ki, kral, kraliçe, aralarında da Ruhülkudüs olmak üzere "gül"ü üç canlı varlık oluşturur. Böylelikle Mercurius triplex nomine üç surete büründürülür ve artık metal veya mineral

---

vituperio minimus esset sermo." (Her yerde bulmana rağmen onun dışında başkası olmayan o emsalsiz, kutlu süje hakkında, filozofların o en kutsal taşı hakkında ben – şu an mabedi lekeleyen müstakbel kişi olarak ben, yeminimi bozarak neredeyse o şeyin adını ağzımdan kaçırdım – yine de kaba imalarla konuşacağım, öyle ki ancak sanatın oğulları ve bu esrarın sırdaşları dediklerimi anlasın. O şey ne çok ateşli ne çok topraktan bir maddesi olan vs. şeydir. Bundan fazlasını söylememe müsaade yok, bununla beraber bundan büyükleri vardır [az önce zikredilen özellikler]. Fakat aşinası olduğum bu sanata en ziyade Thukydides'in, övgüsünden veya sövgüsünden en az bahsedilenin en iyisi olduğunu söylediği, namuslu kadına biçtiği saygıyla hürmet ederim.) Sır tutma yeminiyle ilgili aynı zamanda krş. Senior, s. 92: "Hoc est secretum, super quo iuraverunt, quod non indicarent in aliquo libro." (Bu onların herhangi bir kitapta ifşa etmemeye yemin ettikleri sırdır.)

136 İki yazı da 1610'dan beri el yazısıyla yayılmış görülüyor; bkz. *Chymische Hochzeit*, s. 47-84.

137 Bir tür güllü haç Luther'in armasında da mevcuttur.

değil, ancak *ruh* olarak anlaşılabilir. Bu form içinde de o erkek, dişi ve ilahî olmak üzere üçlü tabiattadır. Tanrı'nın üçüncü şahsı olarak Kutsal Ruh'la rastlaşmasına, dogma gerçi müsaade etmez ama açıktır ki venerabilis natura, yani yüce tabiat simyacılara, Kutsal Ruh'un yanına çok sıra dışı bir şekilde dünyeviliği su götürmez bir eş koydurmuş, diğer bir deyişle onu, yaradılış günlerinden beri yaratma halinde esir tutan tanrının ruhuyla tamamlatmıştır. Bu *aşağı* ruh ise İran asıllı, çift cinsiyetli, bedene sıkışmış asıl insandır.[138] O, ezelin ve ebedin yuvarlak, yani mükemmel insanıdır, insanın başlangıcı ve hedefidir. O, cinsiyet ayrımının ötesinde duran veya erkek ve dişi bir araya getirilip birleştirildiğince ancak ulaşılabilecek olan, insanın bütünlüğüdür. Bu yüce mananın açıklanmasıyla sol elin şüpheli temasının ortaya çıkardığı problemler çözülür ve kaoslu karanlıktan "lumen quod superat omnia lumina" (tüm ışıkları aşan ışık) doğar.

Hiçbir surette Gnostik'in anthropos, yani insan öğretisi cihetinden herhangi bir tarihî bilgisi olduğundan şüphelenilemeyecek modern insanda da böylesi gelişmelere rastlandığını zengin tecrübelerimle bilmesem, lehindeki ihtimaller (Zosimos von Panopolis'in risalelerindeki imalar) Ortaçağ simyasını nispeten iyi bilen biri olan Waite'nin bile bir "secret tradition", gizli geleneğin varlığını kabul edemeyeceği kadar az olmasına rağmen, simyacılarda gizli bir geleneğin varlığını sürdürdüğünü düşünmeye meylederdim.[139] Onun için mesleki tecrübelerim dolayısıyla kanaatim şudur, Ortaçağ simyasındaki anthropos fikri kısmen "otokton", yani sübjektif tecrübelerin sonucudur. Burada söz konusu olan "ebedî" bir hakikat, yani her zaman ve mekânda kendiliğinden tekrar belirebilecek bir arketiptir. Anthropos'a Wei Po-Yang'ın milattan sonra 142'lerde kaleme aldığı risalesindeki Çin simyasında bile rastlıyoruz. Anthropos orada chên-yên ("true man") diye niteleniyor.[140]

---

138 Bunun için krş. *Psychologie und Alchemie*, s. 492 ff. (GW XII, paragraf 456), keza Reitzenstein ile Schäder.

139 A.E. Waite, *The Secret Tradition in Alchemy.*

140 Wei Po-Yang, s. 241.

Bununla birlikte anthropos'un açığa vurulması sıradan dinî bir his değil, inançlı bir Hristiyan için İsa'nın vizyonlarından biri gibidir. Fakat o *ex opere divino* değil, *ex opere naturae*, aslında yukarıdan aşağı değil, kötülüğün çok uzağında olmayan, putperest bir vahiy tanrısının adını taşıyan, Hades'in bir suretinin dönüşümünün içinden belirir. Bu dilemma sanatın sırrının yeni bir tarafını açığa kavuşturur: o da ciddiye alınacak küfür tehlikesidir. Simyacılar bununla iki müthiş tehlike arasında kalıyorlardı: bir taraftan bilincinde oldukları yanılgının veya altın yapmakla aldatma şüphesinin, diğer taraftan kâfirlerin gönderildiği ateş cezasının riskine giriyorlardı. Altın hususunda "*Rosarium*", 2. resmi takip eden metnin hemen başında Senior'un şu alıntısını zikreder: "Aurum nostrum non est aurum vulgi" (Bizim altınımız amiyane altın değildir).[141] Fakat tarihe bakarsak simyacılar, kâfirliktense altın yapma şüphesinin riskine girdiler. Simyacıların sanatlarının gerçek tabiatından ne kadar çok veya az haberdar oldukları belki de hiç karara bağlanamayacak bir meseledir. "*Rosarium*" veya hatta "*Aurora consurgens*" gibi meseleyi o kadar anlatan metinler bile bu bakımdan pek işimize yaramamaktadır.

Bu resmin psikolojisiyle ilgili her şeyden evvel şu söylenebilir ki resim başta, aşkın sonucu belirleyici rol oynadığı insani bir karşılaşmayı tasvir ediyor. Çiftin konvansiyonel kıyafeti de keza böyle bir karşılıklı tavra işaret ediyor. Bunlar konvansiyonla ayrılmış ve tabii gerçeklikleri içinde birbirinden saklanmış kimseler. Sol elin kritik teması "uğursuz", gayrimeşru, örf dışına, duyguların tahrik ettiği bir şeye, ensestin uğursuz şekilde karışmasına ve "sapıkça" cazibesine işaret ediyor. Kutsal Ruh'un aynı andaki "müdahalesi" ise ensestin, kız kardeşle erkek kardeşin veya ana ile oğlun, yakışıksız bir unio mystica, esrarengiz birleşme sembolü halinde birleşmesinin gizli manasını açığa vuruyor. En yakın akrabaların birleşmesi olarak ensest gerçi genel bir tabudur ama hükümdara mahsus bir haktır (Firavunların ensest evliliklerine bakınız). Ensest kendi varlığınla birleşmeyi, ferdileşmeyi veya kendin olmayı sembolize eder

141 Senior, s. 92 (*Artis auriferae* II içinde *Rosarium philosophorum*, s. 220).

ve hayati önemi dolayısıyla, şiddetli gerçekliği içinde olmasa da hiç değilse, psikopatoloji ehli herkesin bildiği üzere, bilinçdışının kontrol ettiği psişik olaylarda çoğu zaman neredeyse muazzam derecede bir cazibesi vardır. Yani tesadüfi ensest vakalarından ötürü değil, bu sebepten, ilk tanrılar hemen her zaman ensestle çocuk yapar. Ensest basit ifadesiyle, kendini döllemeye dair asli fikri doğrudan takip eden, hemcinslerin birleşmesi kademesidir.[142]

Bu psişik gerçek, bir aktarımı itinayla analiz ederken ortaya çıkarılabilecek şeyi tasvir eder. Konvansiyonel durumu, önce kendi ailesinin fertlerine yatırılmış olan ve (olumlu veya olumsuz türden) büyüleyicilikle hastayı ebeveynine ve kardeşlerine bağlayan, çocuksu (ve arkaik) fantezi resimlerinin yansıtılması suretiyle partnerin bilinçdışı "ailevileştirilmesi" takip eder.[143] Hekime aktarım hastayı, gerçi hiç istenmeyen ama amaca hizmet eden prima materia'yı teşkil eden ailevi samimiyete girmeye zorlar. Aktarım gerçekleşti mi hekimin bunu tedavi etmesi ve nevrozdan kaynaklı bir anlamsızlık daha dünya yüzüne gelmesin diye bununla iyice uğraşması lazımdır. Aslen aktarım, asla sadece hekimle görüşülen saatte gerçekleşmeyen, her yerde gözlemlenebilen ve anlaşılmamış tüm yansıtmalar gibi çok büyük saçmalıklara yol açabilen tabii bir fenomendir. Hekimin aktarımı tedavi etmesi, yansıtmaları geri almak, cevherdeki kayıpları telafi etmek ve şahsiyetin entegrasyonu için nadir ve paha biçilmez bir fırsattır. Aktarımın temelinde yatan motifler ise başta, beyaza boyamak için ne kadar zahmete katlanılsa da karanlık görünürler, çünkü eser için gerekli olan, herkesin beraberinde götürdüğü kara *gölge* (simyacıların umbra solis veya sol niger dediği şey), yani şahsiyetin daha düşük, dolayısıyla da saklı yönüdür, her

142 Homoseksüel bağlantı şeklinde "hemcinslerin" birleşmesi, kız kardeş-erkek kardeş ensestinin ön kademesi olarak Arisleus'un vizyonunda bulunur.

143 Freud'un yaklaşımına göre bu yansıtmalarda söz konusu olan çocuğun fantezileridir. Fakat çocuk nevrozları iyice araştırılınca görülüyor ki, böylesi fantezi yapıları yüksek derecede ebeveynin psikolojisine de bağlıdır veya ebeveynin doğru olmayan tavrı bunları çocukta meydana getirilebilir. (Krş. *Psychologie und Erziehung*, s. 106 ff.) (GW XVII, paragraf 216 f.)

kuvvete ait olan zaaftır, her günü takip eden gecedir, iyinin kötüsüdür.[144] Bunu görüp anlamak elbette gölgeye kapılma tehlikesiyle bağlıdır. Fakat bu tehlikeyle, ona kapılmamaya dair bilinçli karar verme imkânı doğar. Görünen bir düşman her halükârda görünmeyenden iyidir. Bu durumda deve kuşu politikası denen peşin hükmü hiç anlayamıyorum. İnsanların daima çocuksu kalması, kendilerine karşı körlük içinde yaşamaları, istemedikleri her şeyi komşusuna isnat edip ona peşin hükümleri ve yansıtmalarıyla cefa çektirmesi ideal olamaz. Yekdiğerinin gerçekliğini hiç anlamadan adam karısında annesini, kadın da kocasında babasını görüyor diye yıllarca, bazen de ebediyen mutsuz olan kaç evlilik var! Hayat gerçekten de yeterince zor, insan en azından en ahmakça zorluklardan kaçınmalı bu durumda. Muhatabınla etraflıca tartışmadan çocuksu yansıtmaları çözüme kavuşturmak çoğunlukla neredeyse imkânsız oluyor. Bu, aktarımın meşru ve anlamlı amacı olduğundan, amacı ne olursa olsun isterse "rapprochement" metodunu ele alalım, aktarım her zaman ve mekânda kaçınılmaz olarak tartışmaya, böylelikle de şahsiyetin entegrasyon derecesini ölçen daha üst seviye bir bilinçlenmeye yol açar. Gizleyici konvansiyonların ötesindeki bu tartışmada gerçek insan gün yüzüne çıkar. Bu insan aslında psişik ilişkiden doğar, bilinçliliğinin yayılması da kuşatıcı dairenin yuvarlaklığına yaklaşır.

Kralla kraliçenin, kralın erkek, kraliçenin dişi partnere denk düştüğü bir aktarım ilişkisi teşkil ettiklerini söylemek akla yatkın geliyor. Fakat durum asla böyle değildir, bu figürlerde daha ziyade simyacının (ve soror mystica, mistik kız kardeşin) bilinçdışından yansıyan içerikler söz konusudur. Simyacı erkek olarak kendinin bilincinde olduğundan onun erkek olması hali kendini yansıtamaz, zira bu işi yalnız bilinçdışı içerikler yapabilir. Burada ilk planda mesele kadınla erkek olduğundan şahsiyetin yansıtılan kısmı erke-

144 *Aurora consurgens* I, Bölüm 6'da bundan dolayı şöyle denir: "...et a facie iniquittis meae conturbata sunt omnia ossa mea." (...günahımdan ötürü kemiklerimde sağlam bir şey yoktur. Zürih İncili, İlahi 38, 4.)

ğin ancak dişi tarafı, yani onun animası[145] olabilir. Keza kadında da onun ancak erkek yönü yansıtılmış olabilir. Demek ki ortaya cinsiyet karakterinin tuhaf bir kesişmesi çıkar: erkek (bu durumda simyacı) kraliçeyle, kadın (bu durumda soror mystica) kralla temsil edilir. Bu kesişme sembolik olarak çiçeklerle ima edilmiş gibi geliyor bana. Dolayısıyla okuyucu okurken, *Rosarium*'un resimlerinde, Luna, yani ayın gizliden simyacıya, Sol, yani güneşinse işteki kadın yardımcısına ait olduğu iki arketip figürünün karşılaştığını göz önünde bulundurmalıdır. Figürlerin kraliyet niteliği, gerçek krallık gibi, onların arketip karakterini ifade eder, yani buradaki mesele, çok sayıda insanda ortak olan kolektif figürlerdir. Bu esrarın esas içeriği kral ilan etme veya bir faninin tanrılaşması olsa, kral figürünün yansıtma ihtimali olabilirdi, bu durumda da kral simyacıya tekabül ederdi. Fakat dramın devam eden seyrinde bambaşka bir anlam olduğundan bu ihtimali göz ardı edebiliriz.[146]

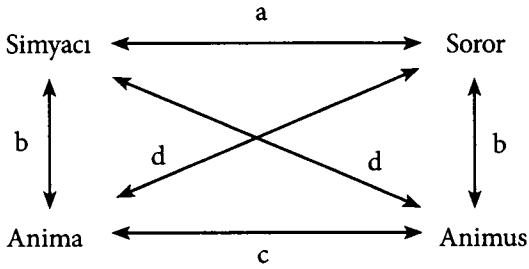
Kralla kraliçenin kesişerek, simyacıyla soror'un zıt cinslerdeki bilinçdışını temsil ettikleri gerçeği – tecrübeyle belgelenebilecek sebeplerden – aktarım ilişkisi problemini asla kolaylaştırmayan sı-

---

145 Bu kavram için *Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewußten*, Anima und Animus bölümüne (GW VII, paragraf 296ff.) atıfta bulunuyorum.

146 Rider Haggard'ın *She* romanının bu "kraliyet" kişilerinin bir tasvirini içerdiğini okuyucuya hatırlatmam belki onun işine yarayabilir: Romanın kahramanı Leo Vincey gençtir, güzeldir ve tüm mükemmelliklerin toplamı, gerçek bir Apollo'dur. Yanında, maymuna benzerliği ayrıntılarıyla tasvir edilen, baba tarafından vasisi Holly durur. Aslında Holly bilgelik ve güzel ahlak timsalidir. İsmi *holy* (kutsal) kelimesine işaret eder. Bütün bayağılaştırmalara rağmen hem Leo hem de dindar antropoit "Baboon" olmak üzere ikisinin de insanüstü tarafları vardır. ("Sol et umbra eius"a karşılık gelirler.) Üçüncü kişi, bu ikisinin sadık hizmetkârıdır ve çok belirleyici bir isim taşır: Job (Eyüp). Job, mükemmel ve antropoit suretindeki insanüstülüğe tahammül etmesi gereken, acı çeken ama sadık olan insana tekabül eder. Güneş tanrısı olarak Leo (güneşin ikametgâhı) "mezarlarda ikamet eden", bütün sevgililerini öldürüp (Benoit bu özelliği Atlantikli kahramanına da atfeder!) büyülü bir ateşte gençleştiği efsanesi anlatılan "She"yi aramaktadır. She Luna, yani aya, özellikle de tehlikeli yeniaya karşılık gelir. (Hilalin görünmesi meclisinde gelin, sevgilisini öldürür!) Hikâyenin devamı (*Ayesha*'da) esrarengiz Hieros gamos'a çıkar.

kıntılı bir komplikasyon demektir. Bilimde samimiyet ise basit bir vaka olmayan yerde tüm basitleştirmeleri yasaklar ki bence burada da durum böyledir. İlişki şeması gerçi oldukça basit, fakat detaylı açıklama yapılacak durumlarda, ilişkinin hangi açıdan tasvir edildiğini veya hangi yönün tasvir edildiğini göz önünde bulundurmak zordur. Şema şöyle:

Okun yönü erkekten dişiye doğru ve tersi istikamette, bir kişinin bilinçdışmdan diğerinin bilincine doğru bir meyil gösteriyor (bu pozitif bir aktarım ilişkisine denk düşer). İcabında hepsi bir kapıya çıkabilecek (elbette bu büyük bir kafa karışıklığına yol açar) şu ilişkileri ayırmak lazım:

a) Karmaşık olmayan şahsi bir ilişki.

b) Bir erkeğin animasıyla ve bir kadının animusuyla ilişkisi.

c) Animusun animayla ilişkisi ve tersi.

d) Kadının animusunun erkekle (kadın, animusla özdeş ise gerçekleşir bu) ve erkeğin animasının kadınla ilişkisi (bu da erkek, animasıyla özdeşse gerçekleşir).

Resim serileri yardımıyla aktarım problemini anlatırken ben bu muhtelif ihtimallerin her birini birbirinden ayırmadım, çünkü gerçekte de bunlar daima karışıktır; hem şema sürekli uygulansa, açıklaması dayanılmaz bir külfet ortaya çıkacaktı. Bu anlamda kraliçe de kral da insani ve insanaltı olmasa da insanüstü tüm nüanslarda kâh aşkın figür olarak kâh simyacının suretinde gizli olarak kendini gösterir. Okuyucu müteakip açıklamalarda bu açıdan bazı gerçek veya farazi tezatlara rastlayacak olursa lütfen bu açıklamayı hatırlasın.

Aktarımda kesişen ilişkiler halk hikâyelerinde başlar: benim *evlilik dörtlemesi* dediğim[147] kesişen evlilik arketipi masallarda da vardır. Bu anlamda bir İzlanda masalında[148] şu hikâye anlatılır:

Esrarengiz yetenekleri olan Finna, Thing'e giden babasından, orada adamın biri kendisini isterse, ricasını reddetmesini istedi. Böylece babanın geri çevirdiği çok sayıda talipli oldu. Fakat dönüş yolunda baba, Geir diye tekinsiz bir adama rastladı, adam silah zoruyla kızını vermeye mecbur bıraktı onu. Evlendiler, Finna erkek kardeşi Sigurd'u yanına aldı. Noel yaklaştığında Finna ziyafet sofrasını hazırladı ama Geir ortadan kaybolmuştu. Finna kardeşiyle onu aradı ve bir adada, güzel bir kadının yanında buldu. Noel'den sonra Geir aniden Finna'nın odasında belirdi. Yatakta bir çocuk yatıyordu. Geir ona çocuğun kimin olduğunu sordu, o da, kendi çocuğu olduğunu söyledi. Sonraki üç Noel de böyle oldu. Finna her seferinde çocuğu kabul ediyordu. Üçüncü seferinde Geir'in büyüsü bozuldu. Güzel kadın, kız kardeşi İngibjörg idi. Geir bir cadı olan üvey annesi tarafından, itaatsizliği yüzünden, kız kardeşiyle üç çocuk yapsın diye lanetlendi, şayet her şeyden haberi olup da susan bir karısı olmasa o, yılana, kız kardeşi de taya dönüşecekti. Karısının davranışı sayesinde kurtulup kız kardeşi İngibjörg'ü Sigurd'la evlendirdi.

Bir başka örnek de *Prens Daniel böyle buyurdu* isimli masaldır:[149] Bir prens, cadının birinden, sihirli gücü, kimin parmağma uyarsa ancak o kızla evlenmesi şartına bağlı olan, uğur getiren küçük bir yüzük alır. Yetişkin olunca gelin aramaya çıkar ama nafile, yüzük bir türlü kimseye uymaz. Acısını yüzüğü denemek isteyen kız kardeşine anlatır. Yüzük onun için yapılmış gibi uyar parmağma. Kız kardeşiyle evlenmek ister; kız kardeşiyse günah deyip ağlayarak evin önüne oturur. Oradan geçen yaşlı dilenciler onu avutup şu öğüdü verirler: "Dört bebek yap ve onları odanın dört köşesine koy. Kardeşin seni nikaha çağırınca git, yatak odasına çağırınca beklet! Tanrıya güven, nasihatimizi tut!"

---

147 Zıt simya çiftleri çokluk böyle dörtlemelerde dizilmişlerdir. Krş. *Aion* (GW IX/2) ve *Mysterium Coniunctionis* (GW XIV/2).

148 Isländische Volksmärchen Nr.8, s. 47 ff.

149 Russische Volksmärchen, s. 86 ff.

Nikahtan sonra kardeşi onu yatağa çağırır. O sıra dört bebek şarkı söylemeye başlar:

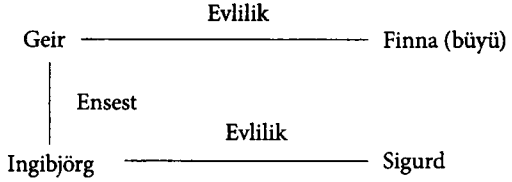
Prens Daniel öyle buyurdu,
Kardeşi karısı olsun istiyordu,
Yer yarıl,
Kızı içine al.

Yer yarılır ve kız kardeşini yutar. Kardeşi onu üç defa çağırır. Fakat üçüncü defada kız kardeşi ortadan kaybolmuştur. Artık yerin altında yürümeye devam eder ve kızı kendisine barınak sağlayan ve başta onu cadıdan koruyan Babayaga'nın[150] kulübesine varır. Fakat cadı çok geçmeden misafirin farkına varıp sobayı yaktırır. İki kız ihtiyar kadını sobaya atıp cadının takibinden kaçarlar. Sonra erkek kardeşinin prensliğine gelirler, erkek kardeşin hizmetçisi kız kardeşi tanır. Fakat iki kızı birbirinden ayıramaz, birbirlerine o kadar benziyorlardır. Hizmetçi, prense şu denemeyi yapmasını tembihler: kan dolu bir deriyi koltuğunun altına alacaktır. Hizmetçi de ona yandan bıçak saplayacaktır, efendisi ölü gibi yere düşecektir, kız kardeşi o zaman kendini belli edecektir. Böyle de olur: kız kardeşi haykırarak üzerine atılır. Erkek kardeş ise sıçrayıp kız kardeşini kucaklar. Küçük sihirli yüzük cadının kızının parmağına da uyunca prens onunla evlenip kız kardeşini dürüst bir adama verir.

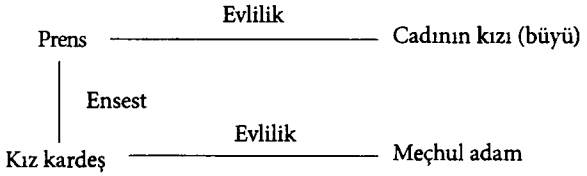
Bu masalda ensest neredeyse yapılacaktır, sadece dört oyuncak bebeğin tuhaf ayiniyle engellenir. Odanın dört köşesindeki dört bebek evlilik dörtlemesini temsil eder, çünkü ensestin engellenmesi, böylelikle de ikinin dörtle ikamesi söz konusudur. Dört bebek, kız kardeşin, ikinci kişiliğiyle tanıştığı yeraltına gönderilmesi sayesinde ensestten kaçınmayı mümkün kılan, büyü etkisi olan bir simulacrum teşkil eder. Onun için denebilir ki, oğlana uğursuz yüzüğü hediye eden cadı, onun müstakbel kayınvalidesidir, çünkü cadı olduğundan o, yüzüğün sadece kız kardeşin değil, kendi kızının parmağına uyacağını da bilecektir.

150 Rus cadılarının en belirgin örneği.

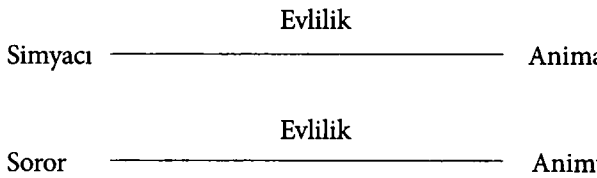
İki masalda da ensest, kolaylıkla kaçılamayan kötü bir talihsizlik diye görünür. Endogami ilişkisi halindeki ensest, son tahlilde çekirdek aileyi bir arada tutmak isteyen bir libidoya tekabül eder. Bu yüzden bir bekçi köpeği misali aile grubunu bir arada tutan içgüdü gibi bir şey anlaşılması suretiyle buna *akrabalık libidosu* denebilir. Eksogami ilişkisi bu libido şeklinin taban tabana zıddıdır. Her iki şekil de birbirlerini sıkıştırır: endogami eğilimi kız kardeşi, eksogami ise yabancının birini tavsiye eder. Onun için en iyi uzlaşma birinci dereceden kuzin veya birinci dereceden kuzendir. Masallarımızda bu konuda bir şey olmasa da evlilik dörtlemesi geçer. İzlanda masalında şu şema çıkar:

Rus masalında:

Şemaların örtüştüğü göze çarpıyor. Kahraman iki durumda da bir şekilde büyüyle veya öteki dünyayla alakası olan bir kadın kazanıyor. Folklorla tasdiklenmiş bu dörtlüklerin temelinde yukarıda açıkladığımız arketipin olduğu farz edilirse masal açıktır ki şu şemadan hareket eder:

Animayla evlenmek, psikoloji açısmdan, bilincin bilinçdışıyla tamamen özdeş olmasıyla aynı şeydir. Böyle bir durum ancak psikolojik olarak kendini bilmenin tamamen yok olduğu yerde mümkün olduğuna göre bu durumun az veya çok iptidai olması lazımdır, yani kadınla ilişki, temelinde, sadece, animaya yansıtmada mevcuttur. Bugün bilinçdışı dediğimiz şeye dair tek ima aslen dikkate değer olan şu gerçektir ki anima sembolünü taşıyan kadın büyülü taraflarıyla öne çıkmaktadır. Masallarımızdaki soror-animus ilişkisi bu tarafları göstermemektedir, yani bilinçdışı kendini münferit bir tecrübe olarak fark ettirmemektedir. Bu durumdan, masal sembollerinin simyadaki dörtlemeye veya psikolojide buna karşılık gelen dörtlüğe göre çok daha iptidai bir ruh yapısı farz ettiği çıkarılabilir. Bu yüzden çok daha derindeki bir kademede animanın da büyülü sıfatlarını kaybetmesi, böylece karmaşık olmayan, salt somut bir evlilik dörtlemesinin meydana gelmesi beklenebilir. Gerçekten de haçın içine yerleştirilmiş (çaprazlama) çiftlerin muadilleri, *cross cousin marriage* (çapraz kuzen evliliği) denen şeydedir. Bu iptidai evlenme şeklini açıklamak için biraz genişten almalıyım: Kız kardeşi, karısının erkek kardeşiyle evlendirmek *sister exchange marriage* (kız kardeşle değiştirme evliliği) denen şeyin kalıntısıdır, ki bu da iptidai kabile yapısının bir alametidir. Fakat bu çifte nikah aynı zamanda, burada uğraştığımız, bir taraftan simyacıyla soror'un, diğer taraftan rex ile regina, yani kralla kraliçenin veya animusla animanın bilinçli ve bilinçsiz, çifte ilişkisi problemine iptidai bir paralel teşkil eder. John Layard'ın *The Incest Taboo and the Virgin Archetype* (*Ensest Tabusu ve Bakire Arketipi*) adlı önemli araştırması psikolojemimizin[151] sosyolojik yönünü hatırlattı bana. İptidai kabile iki yarıya ayrılır, Howitt bunlar hakkında şöyle der: "Topluluğun, birbiriyle grup dışı evlenen iki sınıfa bölünmesi, bütün sosyal yapıyı oluşturur."[152] Bu *moiety* (yarılar) hem yerleşim yerlerinin[153] planında hem de birçok acayip alışkanlıkta gün yü-

151 Psychologem (ç.n.)

152 *The Native Tribes...*, s. 157. Krş. *Frazer, Totemism and Exogamy* I, s. 306.

153 bkz. John Layard, *Stone Men of Molekula*, s. 62 ff.

züne çıkar. Mesela seremonilerde bu yarılar sıkı sıkıya ayrılmıştır, hiçbiri diğerinin sahasına ayak basamaz. Yerliler birlikte yürüseler veya ava çıksalar da kampladıkları an bu yarılar hemen ayrılır. Hatta iki kampı, aralarında mesela dere yatağı gibi tabii bir engel bulunacak şekilde düzenlemeye bile dikkat ederler. Buna karşı söz konusu yarılar, Hocart'ın *the ritual interdependence of the two sides* (iki tarafın ritüel karşılıklı bağımlılığı) dediği ve "mutual ministration" (karşılıklı hizmet) diye formüle ettiği şey sayesinde tekrar birbirlerine bağlanır. Mesela Yeni Gine'de, taraflardan birinin domuzlarla köpekleri yetiştirip semirttiği görülür, fakat bunu kendisi için değil, diğer taraf için yapar ve bunun tam tersi de geçerlidir. Bir köyde ölüm vakası olup da cenaze sofrası kurulsa bunu yiyen vs. taraf diğer taraftır.[154] Bölünme ayrıca çok yaygın olan "dual kingship" (çifte kralın hükümdarlığında da) görülür.[155]

İki tarafın taşıdığı nitelemeler bilhassa aydınlatıcıdır, mesela – birkaç örnek verecek olursak – doğu-batı, aşağı-yukarı, gece-gündüz, alçak-yüksek, erkek-dişi, su-kara, sağ-sol vs. Bu nitelemelerden, iki tarafın zıt görüldüğü, dolayısıyla da endopsişik bir zıtlığın ifadesi diye değerlendirildiğini fark etmek zor olmasa gerektir. Bu zıtlık Ben (♂) ve Öteki (♀) diye, yani bilinç – bilinçdışı (anima diye kişileştirilir) olarak formüle edilebilir. Ruhun ilk olarak bilinçli ve bilinçdışı diye yarılması, kabilenin ve yerleşimin bölünmesinin sebebi gibi görünür. Burada bu haliyle bilinçli olmayan, fiili bir yarılma söz konusudur.

Sosyal yarılma sadece aslen (matrilineer yapıda) bir ikiye bölünmedir, gerçekteyse kabileyle yerleşimin dörde bölünmesini temsil eder. Dörde bölünme matrilineer ayrılma hattının patrilineer hatla kesişip bozulmasıyla meydana gelir.[156] Bu "çeyrekli" bölünmenin temelinde yatan pratik amaç evlenme sınıflarının ayrılması

154 A.M. Hocart, s. 265.

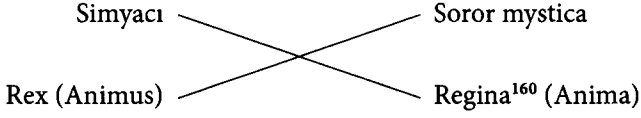
155 l.c., s. 157, 193 ve başka yerlerde geçer.

156 Bunun için krş. J. Layard, Stone Men of Malekula, s. 85 ff. (Bir topluluk, patrilateral [baba tarafından] ve matrilateral [ana tarafından] olmak üzere iki "moiety", yani yarıya bölünür. Bunlar da tekrar kendi içlerinde matrilineer ve patrilineer dallara ayrılırlar.)

ve ayırt edilmesidir. Sadece diğer yarıdan bir kadınla evlenilebilir. Burada açığa çıkan temel çizgi, haçla bölünmüş bir dörtkenardır (veya dairedir) ve iptidai yerleşimle arkaik şehrin, keza Avrupa ve Asya'da olduğu gibi tarihöncesi Amerika'da da bulunan manastırın vs. temel planını teşkil eder.[157] Mısır'da şehrin hiyeroglifi, daireyle çevrilmiş haçtır.[158]

Evlilik sınıflarının iyice belirlenmesi için her adamın, baba tarafından akrabalarının bulunduğu "moiety", yarıya ait olduğunu zikretmek gerekir. Karısı da annesinin matrilineer, yani anne tarafından olan yarısından değil patrilineer, baba tarafından yarısından gelmelidir. Ensest ihtimalini engellemek için adam dayısının kızıyla evlenir, kız kardeşini de kayınbiraderiyle evlendirir *sister exchange marriage* (kız kardeşle değiştirme evliliği). Böylelikle *cross cousin marriage* (çapraz kuzen evliliği) denen şey meydana gelir.[159]

Bu bağlantı, kesişen iki erkek kardeş-kız kardeş evliliği halindeki simyanın tuhaf psikolojeminin asli modeliymiş gibi görünür.

"Model" ifadesini kullanıyorsam bununla, psikolojemimizin evlilik sınıfları sisteminden sebep ortaya çıktığını iddia etmek değil, sadece onun, tarihî açıdan, simya dörtlemesinin öncesinde olduğunu vurgulamak istiyorum. Bu arketipin en başının, iptidai evlilik dörtlemesinde olduğu kabul edilemez, zira bu arketip asla düşünüp taşınılmış bir icat değil, bilinç öncesi bir varlıktır, tıpkı iptidai kavimlerin ve bugünkü medeni halkların tüm dinî sembollerinde de

157 A.M. Hocart, s. 244 ff.

158 l.c., s. 250.

159 J. Layard, *The Incest Taboo...*, s. 270 ff.

160 Rex ile regina'nın genellikle erkek ve kız kardeşler veya bazen ana-oğul olduğunu okuyucuya hatırlatırım. Krş. *Aion* (GW IX/2) ve *Mysterium Coniunctionis* (GW XIV/2).

görüldüğü gibi. İnsan bunu öylece, yani düşünmeden yapar, çünkü hep böyle yapmıştır.[161]

İptidai ve medeni evlilik dörtlemesi arasındaki fark ötekinin sosyolojik, berikininse mistik bir fenomen teşkil etmesinde yatar. Medeni halklardaki evlilik sınıfları ufak tefek kalıntılar hariç yok olmuşken bunlar, kültürün daha yüksek kademesinde ruhani fikirler olarak tekrar ortaya çıkar. Eksogam toplum düzeni kabilenin refahı ve gelişimi adına, en küçük grupların tehlikeli oluşumunu imkânsız kılmak için, endogam eğilimi arka plana itmiştir. Çünkü bu, sosyal dayanışmanın tamamen kaybolup gitmesine yol açabilirdi. Yine bu, "taze kan"la beslenmeyi fiziki ve ruhani açıdan zorlamış, bununla da endogaminin kültürün gelişimi için güçlü bir alet olduğu ortaya çıkmıştır. Bu anlamda Spencer ve Gillen şöyle der: *Birbirlerinin refahına düşkün fert öbeklerini olabildiğince yakınlaştırmaya yarayan ve adına grup evliliği denen bu sistem, insan ırkının gelişmesinin erken safhalarında en güçlü amillerden biri olmuştur.*[162] Layard bu fikri önemli ölçüde genişletip yukarıda zikredilen incelemesinde derinleştirmiştir. O, endogam (ensest) eğilimini, ette gerçekleşmekten mahrum kalırsa, kendini akılda kabul ettirecek gerçek bir dürtü olarak görür. Eksogami düzeni kültürü nasıl mümkün kılıyorsa, aynı şekilde gizli ruhani bir amaç da içerir. Layard der ki: "Bu düzenin gizli veya ruhani amacı; her şeye rağmen, öncelikli arzunun tatmin edilebileceği bir daire, yani yarı ilahî muadilleri olan kültür kahramanlarıyla birlikte tanrıların ilahî dairesi diye bir şeyin mevcut olduğu fikrini geliştirerek maneviyat ufkunu genişletmektir."[163] Gerçekten de medeni halkların dinlerinde ensest Hieros gamos fikri ortaya çıkar ve Hristiyan fikir dünyasının en üst tabakasına kadar dal budak salar (İsa ile kilise, sponsus et sponsa [gelinle güvey], Süleyman'ın Ezgisi vs.) *Thus the incest*

---

161 Böylesi bir faaliyette, düşünmek söz konusuysa bu, bilinç öncesi (vorbewußt; ç.n.) veya bilinçdışı bir düşünce eylemi olmalıdır. Psikolojik açıklama galiba bu varsayım olmadan yapamaz.

162 Spencer and Gillen, s. 74.

163 Layard, *The Incest Taboo*..., s. 284

taboo (Bu yüzden ensest tabusu), der Layard, *leads in full circle out of the biological sphere into the spiritual*[164] (biloyojik alandan gerisin geriye manevi alana götürür). İptidai kademede dişinin sembolü, anima, henüz tamamen bilinçdışıdır, dolayısıyla gizliden yansıtma durumundadır. Dörtlü evlilik sınıfı sistemimin sekizli[165] hale doğru detaylanmasıyla akrabalık derecesi muazzam düşürülür, on ikili sistemde ise akrabalık hepten geçersiz olur. "İkiye bölünmüşlük"[166] denen bu şeyler açıktır ki evlilik sınıfları çerçevesini genişletip, artan ölçüde, halktan yeni grupları akrabalık sistemine dahil etmeye yarar. Böyle bir genişletme elbette yalnız, büyükçe halk tabakalarının yayıldığı yerlerde mümkündü.[167] Sekizli, hatta on ikili evlilik sınıfları sistemi bir taraftan eksogami düzeninin muazzam ilerlemesi, diğer taraftansa endogami eğiliminin iyice bastırılması demektir ki bu suretle endogami eğilimi de yeni bir taarruza tahrik edilir. Her ne zaman ki bir dürtü gücü, yani psişik enerjiye yapılan belli bir katkı, bilincin tek taraflı (bu durumda eksogam) bir tutumuyla arka plana itilirse, o zaman şahsiyette belli bir çözülme meydana gelir. Bir doğrultusu olan bilinçli şahsiyetin (bizim durumumuzda eksogam) karşısına başka bilinçdışı (endogam) bir şahsiyet çıkar, bu şahsiyet de bilinçdışı olduğundan yabancı diye algılanır ve bu sebepten yansıtılmış şekilde tezahür eder. Başta muhtemelen, başkalarının yapamayacağı şeyleri yapmaya gücü olan insan figürlerinde, mesela krallarla prenslerde görünür. Eski Mısır'ın belirgin örnekler sunduğu kralın ensest hakkının sebebi de herhalde burada yatar. Fakat kralın şahsının büyülü gücü artan ölçüde tanrılardan geldiğine göre ensest hakkı tanrılara kayar. Ensest Hieros gamos'u da bundan ortaya çıkar. Fakat kralın beşeri şahsının numenini tanrılar üstlenince numen böylelikle ruhani bir merciye geçmiştir, bu sayede de özerk ruhani bir kompleksin yansıtması veya ruhani varlığın gerçekliği meydana gelmiştir. Layard da mantıklı bir şe-

164 l.c., s. 293.

165 Bu sistemde annenin dayısının kızının kızıyla evlenilir.

166 Dichotomie; bkz. Hocart, s. 259.

167 Mesela Çin'de on ikinci sistemin kalıntıları mevcuttur.

kilde, animayı dişi ilahın numeninden türetir.[168] Anima tanrının suretinde *açıktan yansıtılmıştır*, kendi (psikolojik) suretindeyse *introjeksiyona uğramıştır*; Layard'ın dediği gibi o, "anima within", içteki animadır. Tabii sponsa, yani gelindir, erkeğin eski devirlerden beri teyzesinin kızı olan karısıdır; endogam eğilime anneyle kız kardeşin suretinde ulaşmayı boş yere uman yoldaştır. Bilinmeyen tarih öncesinden bu yana feda edilmesi gereken özlemi temsil eder. Onun için Layard *internalisation through sacrifice*[169] (fedakârlık yoluyla benimseme) durumundan bahsetmekte çok haklıdır.

Tanrıların yüce katında da, aklın üstün dünyasında da endogami eğilimini uygulama imkânı kendini gösterir. Bu sahada söz konusu eğilim akli yapıda bir dürtü olarak açığa çıkar ve ışığıyla en yüksek kademedeki aklın yaşamını başa dönüş diye gösterip böylece tekamülün seyrini insan hayatının akılda mükemmelleşmesinin ön safhalarının tarihine dönüştürür.

Simyaya has yansıtma tuhaf bir gerileme olarak görülür: İlah ve ilahe, kral ve kraliçeye indirilir, bunlar da yine bağlantı kurmak üzere olan kimyevi cisimlerin salt alegorileri olarak görünürler. Gerileme ise sadece görünüştedir. Gerçekte yine tuhaf bir tekamül süreci söz konusudur: Ortaçağ tabiat araştırmacısının bilinci gerçi henüz metafizik tasavvurların nüfuzu altındadır fakat o bunları tabiattan türetemediği için tabiata sevk eder. Bunları maddede bulmaya çalışır, çünkü orada olduklarını sanır. Burada tıpkı kraldan tanrıya olduğundakine benzer şekilde numenin geçişi söz konusudur. Numen gizlice, aklın dünyasından maddenin âlemine hicret etmiş görünür. Yansıtmanın maddeye doğru derinleşmesi mesela Morienus Romanus gibi eski simyacıları bile, bu maddenin sadece insan bedeni (veya hiç değilse onun içindeki bir şey) değil, doğrudan insanın şahsı olduğu gibi belirgin bir bilgiye eriştirmiştir. Bu esrarengiz üstatlar o yüzden, daha en başlarda, saçmalığı, gelecek

168 Layard, *The Incest Taboo...*, s. 281 ff.

169 Krş. s. 284. Burada belki de *Wandlungen und Symbole der Libido* adlı çalışmamdaki, temelde buna benzer açıklamalarımı hatırlatabilirim. Yeni baskı: *Symbole der Wandlung*, II. Kısım, Bölüm VII: Das Opfer (GW V, paragraf 613 ff.).

devirlerin kucağından doğacak, kaçınılmaz materyalizm safhasının ötesine uzanmışlardır. Ayrıca simyacıların o insani "madde" dedikleri şeyi *ruh* diye bilebilmek için henüz modern psikolojinin anlayışına ihtiyaç vardı.

Cross cousin marriage (çapraz kuzen evliliği)'deki akrabalıkların karışması, psikoloji kademesinde, önce aktarım problemine dönüşür, bu problemin dilemması, anima ile animusun insanın muhatabına yansıdığı, böylelikle de *group marriage* (grup evliliği) devrine dek uzanan, belli belirsiz bir uzaktan akrabalık oluşturduğu gerçeğini teşkil eder. Fakat animus ile anima şüphesiz, karşı cinslerin şahsiyet bileşenlerini de temsil ettiğine göre bunların akrabalık karakteri grup evliliği diye geriye doğru değil, şahsiyetin entegrasyonu, yani ferdileşme diye ileri doğrudur.

Halihazırdaki bilinç kültürümüzde – tabii buna "kültür" denebilirse – Hristiyanlığın izi vardır, bu da ne animusun ne de animamn entegre olduğu, aksine bunların henüz yansıtma safhalarında bulunduğu, yani ifadelerini dogmayla buldukları anlamına gelir. Bu kademede her ikisi de şahsiyet bileşeni olarak bilinçdışıdırlar. Fakat gerçekliklerini, dogmatik gelinle damat tasavvurlarının numeninde ortaya koyarlar. Fakat "kültürümüzün" oldukça şüpheli bir kavram olduğu ortaya çıktığına göre (ki bu, Hristiyanlık idealinin yüceliğinden aşağı veya geriye doğru kaymak diye görülebilir) ilahî suretlerin yansımalarının büyük kısmı da arta kalıp mecburen insanların katına yerleşmişlerdir. Aydınlanmış zihin insanın ötesinde, bütünlük iddiasıyla ortaya çıkıp kendilerini devlet ve "Führer" diye niteleyen o yedek tanrılardan daha büyük bir şey tasavvur edemediğine göre bu gayet anlaşılırdır. Bu gerileme, Almanya ve diğer devletlerde, istenecek bütün belirginliğiyle cereyan etti. Durumun böyle olmadığı yerlerde ise arta kalan yansıtmalar insanların birbirleriyle ilişkilerini zorlaştırmış ve evliliklerin en az %25'ini mahvetmiştir. Kişi, dünya tarihinin dönüm noktalarını gerçek-yalan, doğru-yanlış ve iyi-kötü ölçeğiyle ölçmeye meyilli olmayıp her ilerlemede gerilemeyi, her iyide kötüyü ve her doğruda

yanlışı da görmek isterse, halihazırdaki bu gerilemeyi, skolastikten tabiat filozoflarının mistiğine, oradan da materyalizme yol açan görünüşteki gerilemeyle kıyaslayabilir. Nasıl materyalizm, sonunda ampirik bilim olup ruhu yeniden anlamaya yol açtıysa bir taraftan korkunç sonuçlarıyla bütünlük psikozu, diğer taraftan da insan ilişkilerinin dayanılmaz güçlüğü, dikkati, insan ruhuna ve bu ruhun muazzam bilinçdışılığına çekmeye zorlar. İnsanlık psikolojik faktör numenini bütün olarak, hiç böyle büyük ölçüde kavramamıştır. Gerçi bu eşsiz bir felaket ve gerilemedir ama böylesi bir kavrayışın, içinde, pozitif yönden mahrum kalmayan ve kolaylıkla, yenilenmiş bir çağın kültürünün nüvesi haline gelebilecek bir şeyler taşıması imkânsız değildir. Nihayetinde endogami talebinin yansıtma hedeflemediği, aksine onun amacının şahsiyet bileşenlerini, *cross cousin marriage* (çapraz kuzen evliliği) sembolü altında, "ruhani düğün" düzleminde, yansıtılmamış manevi bir tecrübe halinde manen bağlamak olduğu da imkân dahilindedir. Bu manevi tecrübe rüyalar tarafından çoktandır dörde bölünmüş mandala diye temsil edilmektedir ve bu, tecrübelere göre aynı zamanda ferdileşme sürecinin hedefi, yani ruh demektir.[170]

Nüfusun artışı, dolayısıyla da, eksogami düzeni genişleyen evlilik sınıflarının ikiye bölünmüşlüğü sonucunda sınırlar gittikçe silinmiş, geriye ensest tabusundan başka şey kalmamıştır. Asli sosyal düzen, bugün devlet kavramında zirvesini bulan başka düzen faktörlerine yer açmıştır. Geçmiş her şey nasıl ki gittikçe bilinçdışma kapılıyorsa asli sosyal düzen de böyledir. Asli sosyal düzen, endogami ve eksogami zıtlığını, gerçi kız kardeş-erkek kardeş evliliğini imkânsız kılmak, fakat bunun yerine cross cousin marriage usulünü yerleştirmek suretiyle en talihli şekilde birleştiren bir arketipi teşkil eder. Bu bağlantı bir taraftan henüz, endogami eğilimini belli ölçüde tatmin edecek kadar yakın, diğer taraftan, başka bir grubu dahil edip kabilenin düzenli bağlantısını yayacak kadar uzaktır. Fakat eksogami eğilimi, başka ikiye bölünmüşlükler vesilesiyle

170 Bunun için krş. *Psychologie und Religion* (GW XI).

sınırlarını gitgide kaldırdığından endogami eğiliminin, akrabalığı vurgulayıp böylece bir arada tutmak için mecburen güçlenmesi lazımdır. Bir tarafta şu kült dernek ve mezheplerin – kardeşlikleri ve Hristiyan "Kardeşliği"[171] düşünün – diğer tarafta milletlerin meydana gelmesiyle bu reaksiyon öncelikle dinî, sonra da politik sahada gerçekleşti. Uluslararası bağlantının artması ve dinlerin zayıflaması bu sınırlandırmaları daha da silmiş veya aralarında köprü olmuş, böylelikle de erken semptomlarını kitle ruhunun modern fenomenlerinde çoktandır gördüğümüz şekilsiz bir kitle oluşturmuştur ve bu gelecekte de böyle olacaktır. Asli eksogami düzeni böylelikle gittikçe, zor zahmet dizginlenmiş kaos durumuna yaklaşmaktadır. Bunun karşısında tek bir çare vardır, o da ferdin manen sağlamlaştırılmasıdır, aksi takdirde fert kaçınılmaz bir ahmaklaşma ve kitle ruhunun çözülmesi tehdidiyle karşı karşıya kalacaktır. Bunun ne anlama geldiğini yakın geçmiş bize çok açık göstermiştir. Hiçbir din bunun önüne geçemedi, düzen faktörümüz olan devletin de kitleleşmenin en hamarat öncüsü olduğu meydana çıktı. Bu şartlar altında herhalde ancak ferdin, kitle ruhuna bağışıklık kazanması yararlı olabilir. Dediğimiz gibi endogami eğiliminin telafi edici olarak işe müdahale edip psişik düzlemde, yani insanın maneviyatında yeniden akrabalık evliliğini veya şahsiyetin ayrılmış parçalarını, ikiye bölünmüşlüğün ilerlemesine karşı denge unsuru olarak birleştirmesi, diğer bir deyişle kitle insanının psişik çözülmesini ayarlaması tasavvur edilebilir.

Bu sürecin *bilinçli* icra edilmesi çok büyük önemi haizdir, çünkü aksi takdirde kitleleşmenin psişik sonuçları kaçınılmaz olarak temel tutacaktır. Ferdin manen sağlamlaştırılması bilinçli olarak sağlanmazsa, kendiliğinden meydana gelir, hem de bildiğimiz şekliyle ki kitle insanı burada hemcinslerine karşı hayal edilemeyecek ölçüde katılaşır. Sadece panik ve hırsların hâkimiyetindeki ruhsuz bir sürü hayvanı halini alır. Ancak insan ilişkileriyle yaşayabilen ruhu ise kaybolup gider. Manevi birleşmenin bilinçli icrası insan ilişkilerine,

171 Christliche "Brüderlichkeit" (ç.n.)

vazgeçilmez bir şart olarak sıkıca tutunur, çünkü birlikte yaşadığı insanlarla ilişkisini bilinçli görüp kabul etmeden şahsiyetin sentezi diye bir şey olmaz. Manevi birleşmenin gerçekleştiği şey ise şahsi veya ben'le ilgili bir şey değil, bunların üstünde bir şeydir, çünkü o, nefis olarak, ben'in kişiler üstü bilinçdışıyla sentezi demektir. Ferdin manen sağlamlaştırılması bu yüzden asla kitle insanının, mesela ruhani bir tecrit ve ulaşılmazlık halinde, daha üst kademede katılaşmasını temsil etmez, aksine hemcinsini de içine alır.

Aktarım fenomeni henüz yansıtmadan başka bir şey olmadığından hem ayrılmaya hem irtibata sebep olur. Fakat tecrübeler gösterir ki yansıtma bozulsa da aktarımda belli miktar irtibat kesilmez. Zira bu irtibatın ardında hayli önemli bir içgüdü faktörü, yani akrabalık libidosu vardır. Fakat eksogami eğiliminin sınırsız genişlemesiyle bu libido o kadar arka plana itilir ki ancak çekirdek aile içinde mütevazı şekilde uygulanır, o da enseste karşı (meşru) direnme yüzünden her zaman olmaz. Endogami ile kısıtlanmış eksogami bir zamanlar, bugün tamamen ortadan kaybolmuş, tabii bir toplum düzeni oluşturmuştur. Herkes yabancılardan bir yabancıdır. Mesela ilk Hristiyan cemaatlerinde hisleri tatmin edici bir aidiyet oluşturan akrabalık libidosu, nesnesini çoktan yitirmiştir. Fakat bu libido bir içgüdü olduğundan, mezhep, parti, millet veya devletin onu ikame etmesi yetmez. O, *insanlarla* irtibatı ister. Aktarım fenomeninin olmazsa olmaz çekirdeğidir bu, zira ruhla olan ilişki aynı zamanda, hemcinsle de ilişki demektir ve kendi kendiyle irtibatı olmadan kimsenin hemcinsiyle irtibatı olmaz.

Aktarım, olduğu haliyle, yani yansıtma olarak kalırsa aktarımın meydana getirdiği irtibat, gerilemeci somutlaştırmaya, yani iptidai toplum düzenini atavik şekilde yeniden tesis etmeye meyil gösterir. Fakat bu eğilim modern dünyamızda öylesine imkânsızdır ki bu yolda atılan her adım sürekli daha derin çatışmalara, yani gerçek bir aktarım nevrozuna yol açar. Bu yüzden aktarımın analizi vazgeçilmezdir, çünkü, özgür karar için gerekli kontrollü bakışı mümkün kılmak üzere, yansıtılan içeriklerin özneye entegre edilmesi lazımdır.

Yansıtma koptuğu zaman aktarımın sebep olduğu olumsuz (nefret) veya olumlu (sevgi) irtibat âdeta anında çökebilir, öyle ki görünüşte, mesleki tanışıklığın nezaketinden başka bir şey kalmaz geriye. Her ikisi için de problemin ancak ertelendiği bilinmesine rağmen böylesi bir durumda rahat bir nefes almayı kimseye çok görmemek lazımdır: er veya geç, burada veya başka bir yerde problemle tekrar karşılaşılacaktır, çünkü bunun ardında dur durak bilmeyen ferdileşme güdüsü vardır.

Ferdileşme sürecinin prensipte iki yönü vardır: bu bir taraftan içten, sübjektif bir entegrasyon süreci, diğer taraftan aynı şekilde vazgeçilmez, objektif bir ilişki sürecidir. Kâh biri kâh diğeri ön planda dursa da biri, diğeri olmadan mevcut bulunmaz. Bu ikili yöne iki tipik tehlike denk düşer: bunlardan biri öznenin, bilinçdışıyla uğraşmanın sunduğu akli gelişim imkânlarını, daha derinlerdeki belli beşeri yükümlülüklerden kaçıp ahlaki eleştiriye karşı koyamayacak, bir tür "düşüncelilik" tavrı taslamak için kullanmasında; diğeri ise atavik eğilimlerinin çok ağır basıp ilişkiyi iptidai bir seviyeye çekmesinde yatar. Bu iki müthiş tehlikenin arasından, simya gibi Ortaçağ'ın Hristiyan mistiğinin, anlaşılması için büyük katkılarda bulunduğu dar bir yol geçer.

Bu açıdan bakıldığında aktarım bağı, her ne kadar zor katlanılacak ve anlaşılmaz gibi görünse de, sadece fert için değil, toplum için, dolayısıyla insanlığın ahlaki ve akli ilerlemesi için de hayati önemdedir. Yani psikoterapist zor aktarım problemlerine katlanmak zorunda kaldığında, teselli için bu düşünceleri hatırlayabilir. Zira o sırf tek başına bu belki de önemsiz hasta için değil, kendisi ve kendi ruhu için de uğraşmakta ve böylelikle insanlığın ruhunun terazisine belki de infinitezimal bir dane koymaktadır. Yaptığı iş ne kadar ufak ve fark edilmez olsa da bir opus magnum, büyük bir iştir, çünkü bu iş, numenin tekrardan geri döndüğü ve insanlık probleminin ağırlık noktasının kaydığı bir sahada gerçekleşmektedir. Psikoterapinin belirleyici ve en yüce meseleleri şahsi bir iş değil, en yüce makamın karşısında bir sorumluluktur.

ſeipſis ſecundum ęqualitatē inſpiſſentur. Solus enim calor tēperatus eſt humiditatis inſpiſſatiuus et mixtionis perfectiuus, et non ſuper excedens. Nā generatiões et procreationes rerū naturaliū habent ſolū fieri per tēperatiſsimū calorē et equalē, vti eſt ſolus fimus equinus humidus et calidus.

D i

3
Çıplak Hakikat

"*Rosarium*"un resmini izleyen metin, Hermes Trismegistus'un,[172] birkaç değişikliğe uğramış "*Tractatus aureus*" eserinden bir alıntıdır. Şöyle der: "Bu sanata ve gizli bilgeliğe sırdaş olmak isteyen, kibir yükünü üstünden atmalı, inançlı ve dürüst, zihni derin, başkalarına karşı insancıl, güler yüzlü, şen ruhlu olmalı ve onlara hürmet göstermeli, (keza) ona açılan ebedi sırların gözeticisi olmalı. Oğlum, her şeyden evvel yaptıklarını (in quo dispositionis tuae visus est) gören ve kim olursa olsun yoldan çıkmışlar için medet olan tanrıdan korkmanı nasihat ederim" (adiuvatio cuiuslibet sequestrati).[173] "*Rosarium*" Sözde-Aristoteles'ten de şunları ilave ediyor: "Tanrı bir insanda sadık zihniyet (fidelem mentem) bulsaydı, ona sırrını açıklardı."[174]

---

172 Aslı hâlâ karanlıkta olan aslen Arapça bir yazı. Yazı *Ars chemica*, s. 7 ff. ve (derkenarlar halinde) *Bibliotheca chemica curiosa*, s. 400 ff.'te bulunmaktadır.

173 Şu kısım asıl metinde daha değişik geçiyor (*Ars chemica*, s. 14): "in quo est nisus tuae dispositionis, et adunatio cuiuslibet seqestrati". Krş. *Psychologie und Alchemie*, s. 372 (GW XII, paragraf 385).

174 *Artis auriferae* II, s. 227 f.

Opus'un, yani işin, modern kimya pratiğini öğrenip uygulamak gibi salt entelektüel ve teknik kabiliyet istemediği, daha ziyade psişik olduğu kadar ahlaki bir teşebbüs anlamına da geldiği, apaçık ahlaki niteliklere yapılan bu çağrıyla, zahmetsizce anlaşılır. Bu türden tembihlere metinlerde sıklıkla rastlanır. Bunlar, dinî bir işin icrasında gerekli olacak bir tutuma işaret ederler. Opus da simyacılar tarafından bu manada anlaşılmıştır. Fakat resmimiz böyle bir girişle örtüşeceğe benzemez. Edep yerlerinin örtüsü düşmüştür.[175] Erkekle kadın dizginsiz bir tabiilikle karşı karşıya dururlar. Sol, yani güneş der ki: "Ey Luna, kocan olmamı sağla."[176] Luna, ay der ki: "Ey Sol, sana hakkıyla itaat edeceğim." Güvercindeki yazı şöyle: "Spiritus est qui unificat"[177] (Bu, birleştiren ruhtur). Fakat bu son cümle, resmin yaldızsız erotikliğiyle örtüşmez, çünkü Sol ile Luna'nın ifade ettikleri (dikkat buyurun, bunlar kardeştirler), şayet bir anlama geliyorsa, dünyevi aşkı kasteder herhalde. Yukarıdan aralarına giren ruh ise birleştirici diye ilan ediliyor,[178] böylelikle durum başka bir yön kazanıyor: bunun ruhta birleşme olması lazımdır. Resmin önemli bir ayrıntısı bununla mükemmelen örtüşür: sol elle temas artık yoktur. Bunun yerine Luna'nın sol eliyle Sol'ün sağı dalları (çiçeklerin aslını, çeşmenin üç ağzına uyacak şekilde flores Mercurii, Merkür'ün çiçeklerini) tutar, hem Luna'nın sağ eli hem de Sol'un sol eli çiçeklere dokunur. Fakat "sol elle" olan ilişki kesilmiştir. İki tarafın da elleri artık birleştirici sembolle alakalıdır. Bu sembolde de bir değişme olmuştur: artık beş yerine, sadece üç çiçek vardır ve Ogdoas yerine, Hexas,[179] altı

175 Cantic'e dayanarak. (Ezgiler Ezgisi), V, 3: "Exspoliavi me tunica mea." (Ceketimi çıkardım). Zürih İncili

176 Aslı okunaksız: vgan?

177 Bu okunuş 1593 baskısında mevcut. 1550 tarihli ilk baskıda "vivificat" var.

178 Güvercin aşk ilahesinin de bir sıfatıdır ve Greklerde, amor coniugalis'in sembolüdür.

179 Bunun için krş. Johannes Lydus, II, 11: "Altıncı günü, hem ısıtan hem de dölleyerek nemlendiren (γονιμως υγραινοντι) phosphorus (Çobanyıldızı) atfederler. Hesperos'a (akşam yıldızı) göre, Helenlere göre de bu, mesela Afrodit'in oğlu olabilir. Algılanan evrenin tabiatına, yani kehanetin hem yıl-

ışıltılı bir yapı; yani çifte dörtlük yerine çifte ikilik vardır. Bu sadeleştirme açıktır ki, simya öğretisine göre her unsurun "içinde" zıddı bulunduğundan, muhtemel zıt olan, adam başı iki unsurun birleşmesiyle meydana gelmiştir. Demek ki, artık sadece erkek-dişi veya (yazının da ima ettiği gibi) agens-patiens zıtlığı kalacak şekilde unsurların kısmen birleşmesiyle, "seven" yaklaşma halindeki afinite bir sonuç elde edilmiştir. *Meryem'in Aksiyomu*'na göre temel dörtlük, artık ikinin coniunctio'suna, yani ikinin bağlantısına hazırlanan faal üçlüğe dönüşmüştür.

Buna psikoloji açısından şu eklenebilir ki durum konvansiyonel gömleğini çıkarıp sahte örtüleri ve sair güzellik malzemeleri olmayan gerçeklikle yüzleşme halini almıştır. Böylelikle insan ortaya olduğu gibi çıkıp önceden konvansiyonlara uyma maskesinin altında saklı olan şeyi, yani *gölge*yi gösterir. Gölge, bilinçlenmeyle ben'e entegre edilir, bu suretle bütünlüğe yaklaşma sağlanır. *Bütünlük kusursuzluk değil, tamlıktır.* Gölgenin asimilasyonuyla insan belli ölçüde cismani olup insanın hayvani dürtüler dairesi de, iptidai veya arkaik ruhu da bilincin ışık huzmesine girer, buradan da artık kurgu ve illüzyonlar yardımıyla kovulamaz. Böylelikle insan, gerçekte olduğu zor problem halini alır. İnsan gelişmeye devam etmek istiyorsa bu temel gerçek bilinçten çıkmamalıdır. Bastırma, doğrudan

---

dızlara benzer (Αστερια) diye hem semavi diye nitelediği ilk doğan maddeye (Hyle) de Afrodit denebilir. Tek sayıya uyarak hem faal varlığa (aynı zamanda fazla ve aşırı demek de olan περιττον) hem de çift sayıdan ötürü ana maddeye (Hyle) iştirak ettiğinden altı sayısı, çift ve tek olarak, döllemeye en uygun sayıdır (γεννμτικωτατος), bu yüzden de Grekler ona evlilik (γαμοσ) ve ahenk de demişlerdir. Çünkü o, bir sayısından sonra parçaları açısından tek mükemmel olandır, zira yarısı üçlükten, üçte biri ikilikten, altıda biri de birlikten (6= 3+2+1) müteşekkildir. Bunlar da basitçe, altı sayısının hem erkek hem dişi olduğunu söyler, aynı bizzat Afrodit'in de erkek ve dişi cinsinden olup bu yüzden ilahiyatçılar tarafından ona erkek-kadın denmesi gibi. Başka biri de der ki: Altı sayısı, altılıktan, çarpımla kainatın küresi haline gelmesi (επιπεδουμενοσ = πολλαπλασιασμοσ) ve zıtların (onun içinde) karışması dolayısıyla can yapıcıdır (veya ψυχογονια, ψυχογονικοσ'a aittir). Ayrıca vücutlara sağlık, şarkılarla müziğe ahenk, cana fazilet, devlete büyüme, kâinata basiret (προνοια) sağlamasıyla hemfikirliğe (ομονοια) götürür."

durgunluğa olmasa da tek taraflı gelişmeye, böylelikle de sonunda nevrozlu çözülmeye yol açar. Bugün mesele artık, "gölgemden nasıl kurtulabilirim?" değildir. Çünkü tek taraflılık lanetinden insan artık bezmiştir. Daha ziyade şunu sormak gerektir: Bir dizi belalı olay çıkmadan insan gölgesiyle nasıl yaşayabilir? Gölgeyi görüp kabul etmek tevazuya, hatta insanın akıl ermez varlığı karşısında korkuya sebebiyet verir. Gölgesi olmayan insan, gölgesini bilmediğinden, kendini zararsız gördüğüne göre bu temkin çok yerindedir. Fakat gölgesini tanıyan bilir ki o zararsız değildir, çünkü onunla arkaik ruh, tüm arketip dünya, bilinçle doğrudan temas edip arkaik nüfuzlarıyla bilince dalar. Böylece bizim durumumuzda yanıltıcı yansıtmaları ve ne kadar az anlaşılırsa o kadar cazip ve büyüleyici görünen gizli ensest halini gerçekleştirmek için nesneyi, yansıtma anlamında asilime etme, yani ailevileştirme güdüsüyle "afinite" tehlikesi yükselir. Bütün risklerine rağmen bu durumun avantajı, süslenmemiş hakikatin tesis edilmesiyle konuşmanın en önemli noktaya gelmiş olması, böylelikle ben'in gölgesiyle artık ikilik veya yarılmışlık içinde kalmakta diretmeyip çatışmalı da olsa birlik haline getirilmesinde yatar. Fakat bu ilerlemeyle muhatabın başkalığı bir o kadar daha belirginleşir, sonra da bilinçdışı genelde, özlenen birliği bir şekilde meydana getirmek için cazibeyi artırarak mevcut mesafeyi kapatmaya çalışır. Sonradan gitgide en yüksek dereceye çıkması için süreci besleyen ateşin hararetinin başta iyi olması gerektiğine dair simya fikri buna paralel ilerler.

4
Havuza Dalma

Bu resimde yeni bir motif çıkıyor: havuz. Bununla belli anlamda 1. resme, "yukarı fışkırmayı" temsil eden Merkür Çeşmesi'ne geri dönüyoruz. Sıvı, sadece üç değil, "bin" tane ismi olan Merkür'dür. Bizim bugün bilinçdışı ruh dediğimiz o esrarengiz psişik madde demektir o. Bilinçdışının yukarı çağlayan çeşmesi kralla kraliçeye ulaşmıştır veya daha ziyade bunlar, havuza girer gibi onun içine girmiştir. Bu, simyada defalarca çeşitlendirilmiş bir konudur. Ben sadece birkaç varyasyonunu vereyim: kral denizde boğulma tehdidiyle karşı karşıyadır veya denizde mahsur kalmıştır veya güneş Merkür Çeşmesi'nde boğulur veya kral serada terlemektedir veya yeşil aslan güneşi yutar veya Gabricus kız kardeşi Beya'nın bedeninde yok olup zerrelerine ayrılır. Bir taraftan zararsız bir havuz diye, diğer taraftan "deniz"in tehlikeli şekilde baskın çıkması diye yorumlanırken dünyevi ruh Merkür, su suretinde, kraliyet çiftini *aşağıdan* yakalamaya başlar, aynı daha önce güvercin suretinde *yukarıdan* gelmesi gibi. 2. resimdeki sol elle temas, görünen o ki, derinliğin ruhunu uyandırıp suyunu yukarı fışkırtmak için yetmiştir.

corrũpitur, neq; ex imperfecto penitus ſecundũ artem aliquid fieri poteſt. Ratio eſt quia ars primas diſpoſitiones inducere non poteſt, ſed lapis noſter eſt res media inter perfecta & imperfecta corpora, & quod natura ipſa incepit hoc per artem ad perfectionẽ deducitur. Si in ipſo Mercurio operari inceperis vbi natura reliquit imperfectum, inuenies in eo perfectionẽ et gaudebis.

Perfectum non alteratur, ſed corrumpitur. Sed imperfectum bene alteratur, ergo corruptio vnius eſt generatio alterius.

Speculum

"Deniz"e dalmak "solutio" demektir. Fiziki anlamda çözülme, Dorneus'ta aynı zamanda bir problemin çözümü.[180] Bu, karanlık başlangıç durumuna, hamile Uterus'un amniyon sıvısına geri dönüştür. Simyacılar çoğunlukla, taşlarının ana rahmindeki çocuk gibi olduğuna işaret ederler; buna *vas Hermeticum uterus*, içeriğine de foetus, fetüs derler. "Su"dan da lapis, yani taştan bahseder gibi bahsederler: "Bu kötü kokulu suyun içinde, ihtiyaç duyduğu her şey vardır."[181] Bu, kendi kendini meydana getirip, kendini öldürüp yediği de söylenen Ouroboro, "kuyruk yiyen", gibi kendine yeten bir varlıktır. *Aqua est, quae occidit et vivificat* (Su öldüren ve canlandırandır).[182] Yeni varlığın doğumunun hazırlandığı aqua benedicta (vaftiz suyudur) bu.[183] Resmin metninin açıkladığı gibi "iki bedenin tabiatından taşımız çıkarılmalı"dır. Metin suyu, *Tabula smaragdina*'nm[184] ventus (rüzgârına) da benzetir, orada şöyle geçer: *Portavit eum ventus in ventre suo* (Rüzgâr onu karnında taşıdı). Bizim *Rosarium* ise şunu ilave eder: "Rüzgârın hava olduğu açıktır, hava da hayattır, hayatsa ruh, yani yağ ve sudur."[185] Ruhun (nefesli can kastediliyor) yağ ve su olduğuna dair bu tuhaf tasavvur, Merkür'ün çifte tabiatıyla açıklanıyor. Aqua permanens,

---

180 "Studio philosophorum comparatur putrefactio chemica... ut per solutionem corpora solvuntur, ita per cognitionem resolvuntur philosophorum dubia." (Kimyevi çürüme filozofların tahsiline benzetilebilir... nasıl ki çözeltiyle mineraller çözülür, filozofların şüpheleri de bilgiyle çözülür.) Dorneus, II, s. 303.

181 Anlamsız "aqua foetum" yerine ben "aqua foetida" diye okuyorum. *Rosarium philosophorum (Artis auriferae*, II, s. 241) Krş. *Consilium coniugii (Ars chemica*, s. 64): "Leo viridis, i dest... aqua foetida, quae est mater omnium ex qua et per quam et cum qua praeparant..." (Yeşil aslan, bu... tüm eşyanın anası olan, eşyanın ondan, onun sayesinde ve onunla hazırlıklarını yaptığı kötü kokulu sudur...)

182 *Rosarium philosophorum (Artis auriferae* II, s. 214). Bunun için krş. Aurora consurgens I, bölüm 12, burada gelin, kendi hakkında Tanrı'nın laflarını sarf eder (*Deut.* 32, 39): "Ego occidam et ego vivere faciam... et non est qui de manu mea possit eruere..." (Ben öldüren ve hayat verenim... kimse benim elimden alamaz.)

183 *Rosarium philosophorum (Artis auriferae* II, s. 213).

184 J. Ruska, *Tabula smragdina* s. 114.

185 *Rosarium philosophorum (Artis auriferae* II, s. 237). Bunun kaynağı Senior, s. 19, 31, 33'tür.

Merkür'ün çok sayıdaki eş anlamlılarından biridir; oleum, oleaginitas, unctuosum, unctuositas[186] ifadeleri özelde, keza yine Merkür olan gizli maddeyi niteler. Söz konusu tasavvur hararetle, kilisede muhtelif yağların ve kutsal suyun kullanılmasını anımsatır. Bu çifte madde aynı zamanda kral ve kraliçe ile de temsil edilmektedir, bu durum ayin çanağındaki iki maddenin *commixtio*, yani karışımını örnek alıyor olabilir. *Les Grandes Heures du Duc de Berry*'deki[187] bu türden bir coniunctio resmine atıfta bulunayım, burada ruhbandan yardımcı iki kişi tarafından çıplak bir "adamla kadın" çanağın vaftiz kısmında yağlanmaktadır. Simyadaki opus'un ayinle ilişkisi, Melchior Cibinensis'in risalesinin ispatladığı gibi,[188] su götürmez. Zira bizim metnimiz de şöyle diyor: "anima est Sol et Luna". Simyacı katı bir Ortaçağ üslubuyla üçe bölünmüş şekilde düşünür:[189] canlı varlık – bunun lapis, yani taşı da böyledir – corpus, anima ve spiritus'tan ibarettir. Metnimiz buna dair şunu belirtiyor:[190] "Vücut Venüs'tür ve dişidir, ruh Merkür'dür ve erkektir"; bu yüzden corpus ile spiritus, yani bedenle ruh arasında *vinculum* (bağ) olarak anima, çift cinsiyetli,[191] yani *coniunctio Solis et Lunae*, güneşle ay arasında bağlantıdır. En kusursuz haliyle Hermafrodit, Merkür'dür. Metnin bu kısmından, kraliçenin aslen bedeni,[192] kralın da aklı temsil ettiği anlaşılabilir, fakat ikisi bağlanmamıştır, ruhları yoktur, çünkü ruh, ikisini bir arada tutan vinculum'dur.[193] Sevgi bağı

186 Yağ, yağlılık, ağdalılık.

187 Aynı zamanda krş. *Psychologie und Alchemie*, 159. tasvir (GW XII).

188 *Theatrum chemicum* XI, s. 853 ff.

189 Aynı zamanda krş. *Aurora consurgens* I, Bölüm 9: "qualis pater talis filus, talis et Spiritus Sanctus et hi tres unum sunt, corpus, spiritus et anima, quia omnis perfectio in numero ternario consistit, hoc est mensura, numero et pondere." (Baba nasılsa, oğlu ve Ruhülkudüs da öyledir; bu üçü birdir; beden, zihin ve ruhtur, çünkü bütün mükemmellik üç sayısında, yani ölçü, sayı ve ağırlıktadır.)

190 *Rosarium philosophorum (Artis auriferae* II, s. 239).

191 "Anima vocatur Rebis. " *Artis auriferae* I, s. 180).

192 Firmicus Maternus, s. 3'e göre Luna "humanorum corporum mater"dir.

193 Bazen ruh da vinculum olur veya vinculum, natura ignea, ateşli tabiattır. N. Flamelli, *Annotationes* VI, s. 887.

olmadığına göre bunların ruhu yoktur. Bizim resimlerimizde bağlayan şey bir taraftan yukarıdan gelen güvercin, diğer taraftan aşağıdan gelen sudur oysa. Bu vinculum, yani ruhun ta kendisidir.[194] Demek ki, ruhun temelinde yatan tasavvur yarı bedeni yarı manevi bir madde, simyacıların dediği gibi[195] bir *anima media natura*,[196] diğer insanlarla ilişkisi olmadan fertte asla tamam olmayan, zıtları birleştirici, çift cinsiyetli bir varlıktır.[197] İlişkisiz insanın bütünlüğü yoktur, çünkü o, bütünlüğe ancak, kendini daima "sen"de bulan, diğer tarafı olmadan var olmayacak ruh vasıtasıyla ulaşır. Bütünlük, ben ve sen'in bir araya getirilmesinden ibarettir, bunlar varlığı, mesela yuvarlak,[198] gül, tekerlek veya *coniunctio Solis et Lunae* sembolü gibi ancak sembollerle anlaşılabilecek aşkın bir birliğin parçaları olarak görülürler.[199] Hatta simyacılar o kadar ileri giderler ki gizli maddedeki corpus, anima ve spiritus'un üçünün de bir olduğunu söylerler, "çünkü bunlar, kendi kökü olan bir'in içinden, bir'den ve bir ile geliyorlardır".[200] Prima materia'nın *increatum* (yaratılmamış bir şey) olduğu kanaatine sahip Paracelsiuscuların üstü kapalı düalizmine itibar etmezsek, kendinin aslı ve kökü olan

---

194 Psikoloji açısından spiritus yerine "mens" konabilir.

195 "..Spiritues et corpus unum sunt mediante anima, quae est apud spiritum et corpus. Quod si anima non esset, tunç spiritus et corpus separarentur ab invicem per iğnem, sed anima adiuncta spiritui et corpori, hoc totum non curat iğnem nec ullam rem mundi." (.. Zihin ve bedene yakın olan ruh vasıtasıyla zihin ve beden birdir. Ruh olmasa zihinle ruh, ateşle birbirinden ayrılırdı; fakat ruh, zihin ve bedene bağlıysa, bu bütün, ne ateş ne de dünyadaki başka bir şey tarafından tahrik edilebilir.) *Artis auriferae* I, s. 180.

196 Krş. *Liber de arte chimica* XI, s. 584 ff. ve Mylius, s. 9.

197 Bunun için krş. Winthuis'teki gözlemler.

198 Bunun için krş. *Psychologie und Alchemie* (GW XII).

199 Burada elbette iki ferdin sentezi veya özdeşleşmesi değil, yansıtma olarak "sen"de barınan her şeyle ben'in bilinçli bağlantısı söz konusudur. Öyleyse bütünlüğün tesisi, ferdin başka bir insanla ilişkisi olmasına bağlı, ruh içi bir süreçtir. İlişkisi olmak, ferdiyetin aslında ön kademesi ve mümkün olması demektir, ama bütünlüğün varlığını ispat etmez. Dişi muhatabına yansıtma animayı, yerine göre de nefsi barındırır.

200 *Rosarium philosophorum (Artis auriferae* II, s. 369): "Quia ipsa omnia sunt ex uno et de uno et cum ono, quod est radix ipsius. "

bir varlık, bizzat tanrıdan başka bir şey olamaz.[201] Keza Paracelsus öncesi *Rosarium*'da[202] da işin esası hakkında bunun bir *corpus per se subsistens, differens ab omnibus elementis et elmentatis* (tüm unsurlardan ve bunlardan yaratılmış her şeyden farklı, kendi kendine var olan bir vücut) olduğu söylenir.

Resmimizin psikolojisine gelince, burada bilinçdışına doğru bir iniş olduğu açıktır. Suya dalmak simyada da, *Visio Arislei*'nin de ispatladığı gibi bir tür *denizde gece yolculuğu*dur.[203] Zira filozoflar orada kız kardeş-erkek kardeş çiftiyle üçlü bir serada, denizin dibinde, "Rex Marinus" tarafından esir alınırlar. İptidai mitlerde nasıl ki balinanın karnı[204] bazen kahramanın saçları dökülecek kadar sıcak olursa, filozoflar da esaretlerinde yoğun sıcaktan öyle ıstırap duyarlar ve kahraman mitinde nasıl ki yeniden doğuş ve apokatastasis[205] söz konusuysa, burada da ölü Thabritis'in (Gabricus) yeniden canlanması veya, başka bir metne göre, onun yeniden doğuşu söz konusudur.[206] Denizde gece yolculuğu bir tür "descensus ad inferos", Hades'e iniş ve ruhlar diyarına, yani bu dünyanın, bilincin öte tarafına bir yolculuk, böylelikle de bilinçdışına dalıştır. Bu dalış dünyevi, ateşli Merkür'ün, yani çifti su içinde bırakan[207] ve

201 Bunun için krş. *Psychologie und Alchemie* (GW XII).

202 Krş. s. 251.

203 Krş. Frobenius.

204 "Mansimus in tenebris undarum et intenso aestatis calore ac maris perturbatione." *Artis auriferae* I, s. 148. (Dalgaların karanlığında ve yazın yoğun sıcağında ve akıntılı denizde kaldık.)

205 Eşyanın yeniden tesisi (ç.n.)

206 Bununla krş. "de solo aestu libidinis" Mithras'ın doğumu. (Hieronymus, col.229.) Arap simyasında da bağlantıyı sağlayan ateş "libido" şeklinde mevcuttur. Krş. *Artis auriferae* I içinde *Turba Philosophorum*, Exercitatio XV, s. 181: "Inter supradicta tria (sc. corpus, anima, spiritus) inest libido" vs. (Yukarıda zikredilen üçün [yani vücut, ruh, zihin] arasında bir hırs [libido] oturur.)

207 Bunun için krş. Resim 5a (*Artis auriferae* II içinde Rosarium, s. 303), orada şöyle denir:

Hye Sol'a kapatılır
Üstüne de Mercurio philosophorum dökülür.

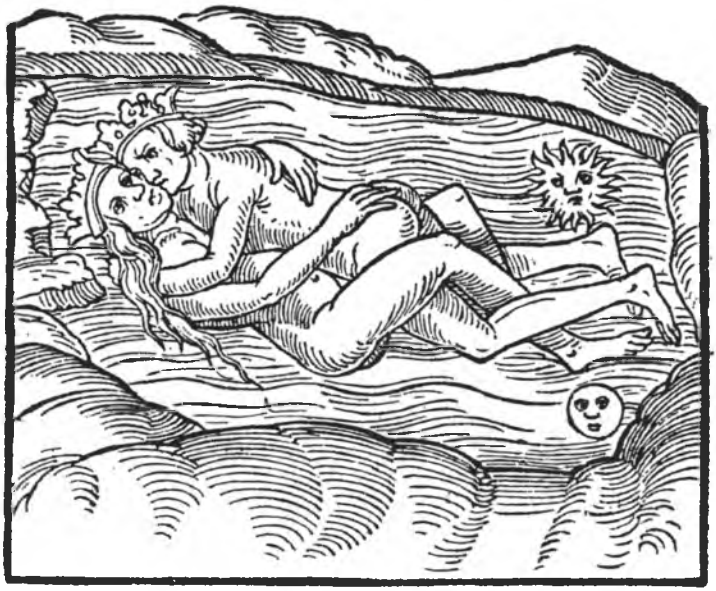
Merkür Çeşmesi'nde boğulan güneşte (s. 315) ve güneşi yutan aslanda (s. 366) da aynı anlam vardır, bununla Merkür'ün "ignea natura", ateşli tabiatı da ima

gerçi ezelden beridir aşk kuşu olan ama simyacılar için de geçerli Hristiyan geleneğinde, salt manevi önemi haiz semavi güvercine apaçık bir zıtlık teşkil eden, cinsî olması muhtemel libidonun yukarı çıkmasıyla gerçekleşir burada. Üst tarafta çift, sembol ve Ruhülkudüs tarafından birleştirilmiştir. Onun için havuza dalmak aşağıdaki, aklın zıddı olan suda ("Su haline gelmek ruhlara ölümdür"-Heraklit) birleşmeyi de gerçekleştiriyormuş gibi görünür. Hem zıtlık hem özdeşlik – mesele ancak psikolojik olduğu derecede felsefî bir problemdir!

Bu gelişmeyle ilk insanın, onu esir etmekle tehdit eden physis, yani tabiata inmesi ve ona yaklaşması, yani laytmotif olarak tüm simya boyunca uzanan asli bir sembol tekrarlanır. Bu kademeye modern şeklinde, cinsî fantezilerin bilincine varış ve aktarımın buna uygun bir nüansı tekabül eder. Hiç yanlış anlaşılamayacak bu durumda çiftin, iki eliyle, bağlantının anlamını, bizzat insanın aşkın bütünlüğünü temsil eden, Kutsal Ruh'un ulaştırdığı, ışıltılı sembolü tutması manidardır.

edilir (Leo = domicilum Solis.) Merkür'ün bu yönüyle ilgili krş. *Der Geist Mercurius* (GW XIII, paragraf 239 ff.)

CONIVNCTIO SIVE *Coitus.*

O Luna durch meyn vmbgeben/vnd ſuſſe mynne/
Wirſtu ſchön/ ſtarck/vnd gewaltig als ich byn.
O Sol/ du biſt vber alle liecht zu erkennen/
So bedarfſtu doch mein als der han der hennen.

ARISLEVS IN VISIONE.

Coniunge ergo filium tuum Gabricum dilectiorem tibi in omnibus filijs tuis cum ſua ſorore Beya

5
Coniunctio

Deniz kralla kraliçenin üzerine kapanmıştır, yani bunlar kaoslu asli duruma, massa confusa'ya geri dönmüşlerdir. Tabiat, nurani insanı coşkulu bir sarılmayla esir etmiştir. Altındaki metnin söylediği gibi: "Çünkü (bu durumda anneye benzer denizi temsil eden) Beya, Gabricus'un üzerinde yükselip onu batnının içine öyle kapar ki geriye görülecek bir şey kalmaz. Gabricus'u öyle bir sevgiyle kucaklamıştır ki onu bütünüyle tabiatına alıp daha fazla bölünemeyecek parçacıklara ayırmıştır." Bununla alakalı Merculinus (Masculinus)'un[208] mısraları alıntılanır:

Candida mulier, si rubeo sit nupta marito,
Mox complexantur, complexaque copulantur,
Per se solvuntur, per se quoque conficiuntur,
Ut duo qui fuerant, unum quasi corpore fiant.

(Kadın, ak ak parlayan, kızıl kocaya aşkla bağlı,
Kollarını etrafına dolayıp evlilik bağıyla yutulmuş,
Çözülürler, mükemmellik hedefine ulaşmak için acil,
Eski ikiliklerini, mesel halinde bedende bir kılmak için.)

208 Krş. paragraf 472, not 13.

PHILOSOPHORVM.
FERMENTATIO.

Hye wird Sol aber verſchloſſen
Vnd mit *Mercurio philoſophorum* vbergoſſen.

O ij

Sol ile Luna'nın Hieros gamos'u, simyacıların verimli hayal gücünde hayvanlar âlemine dek devam eder, şu talimatın gösterdiği gibi: "Bir Koetan erkek köpeğiyle bir de Ermeni dişi köpeği al, bunları uygun pozisyona getir, sana bir it oğlu doğuracaklar" vs.[209] Semboller olabildiğince kabadır. *Rosarium* diğer taraftan şöyle der: "In hora coniunctionis maxima apparent miracula"[210] (Coniunctio vakti en büyük mucizeler görünür). Zira o an içinde filius philosophorum veya lapis yapılır. Alfidius'tan bir alıntı buna dair şöyle der: "Lux moderna ab eis gignitur"[211] (Yeni nuru onlar yapar). İt oğlu hakkında Kalid, onun "coloris coeli" (semavi renkte) olduğunu ve "bu oğlanın baştan itibaren bu dünyada da öbüründe de sana hizmet edeceğini" söyler.[212] Senior da benzer şekilde: "Her şeyde, onu yapanlara hizmet eden bir oğul doğurdu, bir farkla ki o daha ışıltılı ve parlaktır",[213] yani güneşle ayın ışığım bastırır. Coniunctio'nun asıl anlamı da, bir'in ve birleşmişin temsil ettiği doğumu meydana getirmesidir. Karşımıza aynı Yuhanna İncili'nin başında da çıktığı gibi, Gnostisizm sembollerinde de Hristiyanlık sembollerinde de logos ile özdeş olan ve yaratılan her şeyden önce var olan kayıp nu-

---

209 *Rosarium philosophorum* (*Artis auriferae* II, s. 248). Kalid'in *Secretum Secretorum*'undan (*Artis auriferae* I, s. 340) alıntı. (Krş. paragraf 353, not 1 ve sonraki 5. not Kalid)

210 *Rosarium philosophorum* (*Artis auriferae II*, s. 247).

211 l.c., s. 248.

212 Kalid (*Artis auriferae* I, s. 340): "Et dixit Hermes patri suo: Pater, timeo ab inimico in mea mansione. Et dixit: Fili, accipe canem masculum Corascenem et caniculam Armeniae et iunge in simul et parient canem coloris coeli et imbibe ipsum una siti ex aqua maris: quia ipse custodiet tuum amicum et custodiet te ab inimico tuo et adiuvabit te ubicumque sis, semper tecum existendo in hoc mundo et in alio." (Hermes babasına dedi ki: Baba, evimdeki düşmandan korkuyorum. O da dedi ki: Oğlum, Bir Koetan erkek köpeğiyle bir de Ermeni dişi köpeği al, bunları uygun pozisyona getir, sana göğün renginde bir it oğlu doğuracaklar; susadığında ona deniz suyu içir, çünkü o senin arkadaşını gözetip seni düşmanından koruyacak ve nerede olursan ol, bu dünyada da öbüründe de hep seninle olacağından sana hep arka çıkacak.)

213 *Rosarium philosophorum (Artis auriferae II*, s. 248). Işıltı niteliği ilk insan Gayomart ile Adem gibi Merkür'e (στιλβω) hastır, Krş. A. Christensen, s. 22 ff ve Kohut, s. 68, 72, 87.

rani insanın tekrar ortaya çıkarılmasıdır bu. Yani burada simyanın tarifindeki üstünlükleri açıklayan kozmik bir fikir söz konusudur.

Bu merkezî sembolün psikolojisi basit mesele değildir. Üstünkörü bakıldığında tabii dürtü zafer kazanmış gibi bir görüntü vardır. Fakat iyice baktığımızda fark ederiz ki cohabitatio, yani birliktelik suda, mari tenebrositatis'te, yani bilinçdışında vuku bulmaktadır. Bu görüşün karşısına 5. resmimizin "*Rosarium*"da bulunan bir varyantı çıkmaktadır. (Resim 5a). Sol ile Luna orada da sudadır ama ikisi de kanatlıdır. Yani spiritus'u, diğer bir deyişle hava varlığını veya düşünce varlığını temsil ederler. Metinlerden gösterilebileceği üzere Sol ile Luna, derece derece artan ateş sonunda gitgide gelişen ve decoctio ile digestio'ya boyun eğmiş başlangıç maddesinden çıkıp kanatlıymış gibi yükselen iki vapores veya fumi'dir.[214] Onun için zıt çift, birbiriyle savaşan iki kuş[215] veya biri kanatlı, biri kanatsız ejderha diye gösterilir.[216] İki hava varlığının suyun üstünde veya altında çiftleşmesi simyacıyı asla rahatsız etmez çünkü suyun eş anlamlılarının değişebilirliğine o kadar aşinadır ki onun için su yalnız ateş değil, birçok şaşırtıcı şey anlamına gelir. Bu yüzden bu suyu, su buharı diye yorsak hakikate yaklaşmış olabiliriz. Buradaki mesele, iki maddenin birleştiği, kaynar bir solutio, yani çözeltidir.

Resimde göze çarpan erotizm hususunda okuyucuma şunu hatırlatmam lazım, bu resim Ortaçağ insanının gözleri için çizilmiş, bunun sonucunda da pornografik değil, sembolik bir anlama sahip. Ortaçağ'ın hermenötik ve meditasyonu, *Ezgiler Ezgisi*'nin en müşkül

214 *Practica Mariae (Artis auriferae I*, s. 321) ikiliği dörtlük yapar: "(Kibrich et Zubech) ..ipsa sunt duo fumi complectentes duo lumina." (..bunlar iki takımyıldızı sarmalayan dumandan iki sütundur.) Açıktır ki bu dört, s. 320'de de geçtiği gibi 4 unsura tekabül eder: ".. si sunt apud homines omnia 4 elementa, dixit compleri possent et complexionari et coagulari eorum fumi... (dedi ki, insanlarda dört unsur da varsa, dumandan sütunlar birbirini tamamlayıp, kuşatıp birbiri içine eriyebilirdi..)

215 Krş. Lambspringk'in sembolleri (*Musaeum hermeticum IIII*, s. 337 ff.).

216 *Hypnerotomachia Poliphili*'nin kapak resmi... (F. Colonna), Bkz.: P*sychologie und Alchemie* (GW XII).

yerlerini bile, çekinmeden, manevi bir nurlandırma içinde görebilmiş. Coniunctio resmi de herhalde bu doğrultuda anlaşılabilir: en yüce anlamıyla unio oppositorum, yani zıtların birleşmesinin sembolü olarak biyolojik kademede birleşme. Bununla bir taraftan zıtların birleşmesinin kraliyet sanatında, sıradan akıl için cohabitatio ne kadar önemliyse o kadar önemli olduğu gösteriliyor, diğer taraftan opus, tabiatın analojisine dönüştürülüyor, bu sayede dürtü enerjisi hiç değilse kısmen sembolik bir faaliyete sevk edilmiş oluyor. Böyle analojiler oluşturarak dürtüyle biyoloji dairesi, bilinçdışı içeriklerin baskısından kurtarılıyor. Sembolün yokluğu ise dürtü dairesine yük oluyor.[217] Bununla beraber resim 5'in analojisi modern zevk için biraz fazla belirgin, öyle ki amacını neredeyse ıskalıyor.

Her mütehassısın bileceği gibi hekimin tecrübesindeki psikolojik paralellik çoğu zaman, çizildiği takdirde bizim resmimizden pek ayrılmayacak fantezi şekillerine bürünür. Yukarıda bahsettiğimiz vakanın gösterdiği gibi fikir taslağı bazen sembolik gösterilir, tam dokuz ay sonra da bilinçdışı, sanki bir *suggestion à échéance*[218] etkisindeymiş gibi, önceki psişik taslak hasta kadının bilincine gelmeden veya kadın hamilelik aylarını bilinçli saymadan, doğumun veya yeni doğmuş bir çocuğun sembollerini üretir. Hatta bütün bu süreç genellikle rüyalar halinde seyreder ve ancak rüya malzemesi geriye dönük ele alındığı zaman keşfedilir. Birçok simyacı opus süresi olarak hamilelik zamanını hesaplar ve yaptıkları işi hamilelikle kıyaslarlar.[219]

Önceki resimlerin de birleştirici sembole sıkı sıkıya tutunarak gösterdikleri gibi vurgu unio mystica, yani esrarlı birliktedir. Fakat – ki bunun önemi de az değildir – sembol, coniunctio resminde kaybolur. Çünkü o an sembolün anlamı gerçekleşir: bizzat eşler sembol haline gelmiştir; bunların her biri önce iki unsuru temsil eder, sonra bir halinde birleşirler (gölgenin entegrasyonu!), sonunda da iki, üçle beraber bir bütünlük halini alır – "ut duo qui fuerant,

217 Şu çift anlamlı cümle de o yüzden: "In habentibus symbolum facilis est transitus." (Sembole sahip olanlar için geçiş kolaydır.) (Mylius, s. 182.)

218 Vadeli telkin (ç.n.)

219 Krş. Kalid (*Artis auriferae I*, s. 355f.).

unum quasi corpore fiant". *Meryem'in aksiyomu* böyle gerçekleşir. Bu birleşmede Ruhülkudüs da kaybolur, bunun yerine, önceden de dediğimiz gibi, bizzat Sol ile Luna, spiritus halini alır. Burada asıl maksat "daha yüce çiftleşme",[220] kaosun iptidai veya başlangıç durumuyla veya massa confusa, yahut "participation mystique" diye adlandırılması doğru olan şeyle, heterojen faktörlerin bilinçdışı ilişkisi ve bulaşmasıyla kıyaslanabilecek bilinçdışı özdeşlik içinde bağlantı demektir. Coniunctio bundan mekanizma olarak ayrılmaz; ama tabii bir başlangıç durumu değil de bir sürecin mahsulü veya bir uğraşın hedefi olmasıyla ayrılır. Psikoloji açısından da böyledir ama çoğunlukla maksatsızdır ve biyoloji yönelimli, vicdanlı hekim bununla sonuna dek mücadele eder. Bu yüzden "aktarımın kopması"ndan bahsedilir. Hastanın yansıtmasını hekimden koparma imkânını iki taraf da ister ve başarılı olursa bu, pozitif başarı diye kaydedilir. Hastanın gençliğinden veya kaderindeki başka bir durumdan ötürü veya hekimle yansıtmanın yol açtığı bir yanlış anlamadan ötürü veya aklın müdahalesinden ötürü, yansıtılmış bilinçdışı içeriklerin dönüşmeye devam etmesi ümitsizce duraksayıp aynı anda yansıtmanın başka bir "nesne"ye aktarılmasına yönelik harici bir imkân doğarsa bu başarılabilir. Bu çözümün başarısı aşağı yukarı mesela birini manastıra girmemeye veya hayati tehlikesi olan bir keşfe çıkmamaya veya herkesin fikrince saçma olan bir evliliği yapmamaya ikna etmeyi başarmakla aynıdır. Akıllılık gerçi ne kadar övülse azdır ama insan ara sıra kendine şunu da sormalıdır: Sahiden de yeterince veya *her* şartta, beklenen *o* tavsiyeyi verecek kadar bilgimiz var mı? Elbette en emin olduğumuz şekilde davranmalıyız ama bunun başkaları açısından da en iyisi olduğunu kesin biliyor muyuz? Çoğunlukla insan kendi için bile neyin faydalı olduğunu bilmez, bazen de ilerleyen yıllarda tanrıya tüm kalbiyle, o zamanki planlarımızın "akıllılığı"ndan

220 "Artık mahsur kalmayasın / Karanlığın gölgesinde, / Canın yeni şeyler istemesin / Daha yüce çiftleşme yönünde." (Goethe: *West-Östlicher Divan / Doğu-Batı Divanı*. Selige Sehnsucht.)

onun vasıtasıyla kurtulduğumuza şükreder. Her şeyi eleştiren kimsenin sonradan şöyle demesi kolaydır: "Bunu yapmak akıllıca değildi!" Ama ne zaman akıllıca olacağını kim sarsılmaz bir kesinlikle bilir ki? Hem aklı ve uyumu bir kenara bırakıp bazen akılsızca ve uyumsuz denen şeyleri de mümkün kılmak, gerçek yaşam sanatının parçası değil midir?

O yüzden hastanın – akıl açısından bakıldığında – gereken izana sahip olduğu, dolayısıyla da insanın ne hastayı ne kendini herhangi bir teknik ihmal veya imtina ile suçlayamadığı halde büyük zahmetlere rağmen aktarımın kopması ihtimalinin olmadığı az sayıda vaka mevcutsa bu bizi şaşırtmamalıdır. Hekim de hasta da belki bilinçdışının muazzam akılsızlığından derinden etkilenip kördüğümü, zorbaca kararların kılıcıyla kesme sonucuna varabilirler. Fakat Siyam ikizlerini cerrahiyle ayırmak tehlikeli bir iştir. Belki başarılı sonuçlar yakalanmış olabilir ama benim şimdiye kadarki tecrübelerime göre bazısı başarılı olmamıştır. Bu yüzden ben problemi muhafazakâr şekilde çözme yanlısıyım. Durum gerçekten de başka hiçbir ihtimalin söz konusu olmayacağı ve bilinçdışının apaçık olarak bu bağın muhafazasında direttiği bir hal aldıysa, vakanın tedavisinin beklentili[221] devam etmesi lazımdır. Muhtemelen kopma ancak daha sonraki bir zaman gerçekleşecektir, belki de tabii sonu beklenmesi gereken psişik bir "hamilelik" gerçekleşmiştir yahut haklı veya haksız kabul edilecek veya kaçınılmaya çalışılacak bir kader söz konusudur. Hekim bilir ki insan her zaman ve mekânda kaderin karşısında durur. En basit hastalığın bile şaşırtıcı derecede karmaşıklaşabildiği gibi zor görünen bir durum, beklenmedik şekilde iyileşme emaresi gösterebilir. Hekimin sanatı bazen işe yarar, bazen yaramaz. Çok bir şey bilmediğimiz psişik sahada ise nereden gelip nereye gittiği zar zor anlaşılabilen veya hiç anlaşılmayan, önceden kestirilememiş veya açıklanamayan şeylere rastlayabiliriz. Çoğunlukla zorla bir şey elde edilmez, işi hallettim dediğimiz yerde ise belki sonradan pişman

221 Ekspektatif (ç.n.)

oluruz. Daima bilgi ve yeteneğinin kısıtlılığının farkında olmak en iyisidir. Her şeyden evvel sabır ve sebata ihtiyaç vardır, çünkü zaman sık sık sanattan fazlasını sağlayabilir. Her şey iyileştirilemez, iyileştirilmek zorunda da değildir. Nevroz kılığı altında çoğu zaman karanlık ahlaki problemler veya kaderin anlaşılmaz cilveleri saklıdır. Bir kadın hasta, yıllarca depresyondan ve tuhaf bir Paris fobisinden mustaripti. Depresyondan kurtuldu, fobisininse ulaşılmaz olduğu ortaya çıktı. Ama kendisini bu fobiyi yok sayma riskine girmek isteyecek kadar iyi hissediyordu. Paris'e gitmeyi başardı; fakat ertesi gün bir araba kazasında hayatından oldu. Hastalardan biri çözülemeyen acayip bir dış merdiven fobisinden mustaripti. Tesadüfen, silahların ateşlendiği bir sokak izdihamına karıştı. Geniş bir dış merdivenin çıktığı bir kamu binasının önünde bulunuyordu o an. Binaya sığınmak için fobisine rağmen yukarı koştu. Fakat basamaklarda serseri bir kurşunun isabet etmesiyle öldü.

Böyle vakalar gösterir ki psişik belirtileri azami dikkatle yargılamak lazımdır. Bu, aktarımın muhtelif şekil ve içerikleri için de geçerlidir. Bunlar hekime bazen neredeyse çözülemeyecek dertler yükler veya kimi zaman tahammül sınırına yaklaşan, hatta bu sınırı aşan başka türlü sıkıntılara yol açar. Ruh üzerindeki çalışmasını ciddiye alan ahlakçı bir şahsiyette bu suretle, görünüşteki veya gerçekteki çözülemezliği talihsizliklere yol açan ahlaki çatışmalar ve görev çarpışmaları meydana gelebilir. Uzun tecrübelerim dolayısıyla bu yüzden aşırı terapi şevkine karşı uyarıda bulunmak isterim. Ruhun üzerinde çalışmak en zor işlerdendir: fakat tam da bu sahada, iş bilmezler cirit atıyor, ruhun, başka ne edeceklerini bilmediklerinde, patolojinin etiyolojik faktörleri arasında olduğunu uzun müddet görmezden gelen tıp fakültelerinin de bunda suçu yok değil. Bilgisizlik elbette asla tavsiye edilmez ama en iyi bilgi bile çoğu zaman yetersizdir. Bu yüzden psikoterapistin, daha öğreneceği çok şey olduğunu tevazuyla hatırlamadığı, tek gün geçmemelidir.

Okuyucu psikolojinin bir şekilde *daha yüce çiftleşme*, böylelikle de *coniunctio* ve *psişik hamilelik*, hele de *ruh çocuğu*nun ne olduğu-

nu açıklayacak durumda olduğunu düşünmemelidir. – Kendisine göründüğü kadarıyla – bu acınası temsilî materyale rastlayıp merhametli bir gülümseme ve incitici bir tavırla bunlara aldırmayacak olsa, bu nazik sahadaki işin acemisini de kendi bilmişliğini de hor görmemelidir insan. Fakat bilimsel, yani hakikatten başka şey aramayan peşin hükümsüz gözlemin aceleci değerlendirme ve yorumlardan sakınması lazımdır, zira entelektüel hükmü iç edip, aldatmayla ortadan kaybedemeyecek *ruhani gerçekler*in karşısında durur o. Hastalar arasında zeki ve hüküm koyabilecek insanlar vardır, bunlar da en az hekim kadar, bayağılaştırıcı yorumlar düşünme imkânına sahiptir ama başlarına gelen gerçekler bakımından bu silahı kullanamazlar. "Saçma" lafıyla insan ancak, gecelerin sükûnet ve yalnızlığında zalimce tepesine binmeyen şeyleri başından savabilir. Fakat bilinçdışından çıkan bu resimler onun tepesine biner. İnsanın bu gerçeğe ne ad verdiğinin konunun kendisiyle alakası yoktur. Bu bir hastalıksa bu morbus sacer, yani kutsal hastalığa, tabiatına uygun şekilde muamele etmek lazımdır. Hekimin, tüm meslektaşları gibi kendisinin de sadece iyileştirilebilir değil, iyileştirme kabiliyetinin bakıma dönüştüğü kronik hastaları olduğuyla avunması gerekir. Bununla beraber gözlem malzemesi elimize, sürekli hastalıktan bahsetmeye yetecek imkânı vermez; aksine insan, burada ahlaki bir problemin söz konusu olduğunu fark eder ve çoğu zaman, dine çağıran değil, dinleyen, kulak veren ve bu tuhaf meseleyi, hükmetsin diye, tanrıya havale eden bir papaz arzular.

Bu işte patientia et mora, yani sabır ve sebat, olmazsa olmazdır. Beklemeyi bilmek lazımdır. Rüyaları ve sair bilinçdışı içerikleri itinayla ele alırken yeterince iş zaten çıkar. Hekimin takat getiremediğine, hasta da getiremez, bu yüzden hekimin bu konulardan gerçekten haberdar olması, devrin beylik felsefesinin mahsulü sıradan fikirleri olmaması gerekir. Bu kadar elzem bu bilgiyi arttırmak için benim çalışmalarım, henüz safiyane bir introspeksiyon ve yansıtmanın faaliyette olduğu ve ruhun bizim âdeta yitirdiğimiz içyüzünü yansıttığı erken çağlara uzanır. Ben kendi pratiklerim için bundan, söz konusu olan içeriklerin kıymeti neredeyse kes-

tirilemeyecek cazibesini anlamak gibi birçok şey öğrendim. Fakat bunlar, hastanın kendisine asla her zaman çok cezbedici görünmez, bunun yerine hasta, aynı oranda artan mecburi bir bağdan mustariptir, bu bağın yoğunluğunda da, o içyüzünün sembollerinin gücünü tekrar bulabilir. Fakat zamanın ruhu anlamında bu bağın gerçeğini rasyonel şekilde yorumlayacak, bu yüzden de aktarımının irrasyonel temellerini, yani arketip imajlarını idrak etmeyecek, etmek de istemeyecektir.

6
Ölüm

Vas hermeticum, çeşme ve deniz, burada lahit ve mezar halini almıştır. Çift ölüdür ve eriyerek Bicephalus (iki başlı) şekline girmiştir. Hayatın şenliğini ölüm ağıtı izler. Nasıl Gabricus kız kardeşiyle birleştikten sonra ölüyorsa ve Ön Asya'nın ana ilahesinin oğlu da olan sevgilisi Hieros gamos'tan sonra erkenden göçüyorsa coniunctio oppositorum, yani zıtların birleşmesinden sonra da ölüme benzer bir durgunluk hasıl olur. Zira zıtlar birleşince tüm enerji kesilir: artık meyil yoktur. Düğün sevincinin ve özlemin taşkınlığıyla suyun düşüşü en diplere ulaşmış ve dalgası, akıntısı olmayan durgun bir havuz meydana gelmiştir. En azından dışardan bakınca durum böyle görünür. Yazının da söylediği gibi resim *putrefactio*, yani *çürüme*yi, diğer bir deyişle önceden canlı olan bir yapının parçalanmasını temsil eder. Fakat resmin bir de *conceptio* diye bir adı vardır. Metin şöyle der: "Corruptio unius generatio est alterius" (Birinin mahvı bir başkasının peyda olması demektir),[222] bununla bu ölümün, peşinden yeni bir hayatın geleceği bir ara safha olduğu ima edilir. Simyacıların dediği gibi, önce eskisi ölmeden yeni bir hayat meydana gelmez. Onlar sanatı, buğday tanesini, ölüp yeniden

222 Avicenna (*Artus auriferae I*, s. 426).

hayat bulsun diye yere eken ekinciyle kıyaslarlar.[223] O yüzden mortıcatio, interfectio, putrefactio, combustio, incineratio, calcinatio[224] ile tabiatın çalışmasını taklit ederler. Keza yaptıklarını da, onsuz yeni, ebedi hayatın ulaşılamayacağı insanın ölümüyle kıyaslarlar.[225]

Şenlikten geri kalan ceset yeni bir beden, yani *Hermafrodit* (Hermes-Merkür'ün Afrodit-Venüs'le birleşmesi) olmuştur bile. Bu yüzden simya tasvirlerinde bedenin bir yarısı erkek, diğeri dişidir ("*Rosarium*"da dişi, sol yarıdır).[226] Hermafrodit'in aranan rebis veya lapis olduğu ortaya çıktığından peyda edilmesi uğruna bütün işin yapıldığı varlığı temsil eder o. Lapis yaşamadığına göre henüz hedefe varılmamıştır. Zira o hayvan olarak, bedeni, ruhu ve zihni olan canlı bir varlık diye hayal edilir. Yazıda denir ki zihinle bedeni temsil eden çift, ölüdür ve ruh (açıktır ki sadece *bir tane*[227]) "büyük darlıkla" onlardan ayrılır.[228] Başka anlamların da rolü olmasına rağmen ölümün, işlenen ensest için belli ölçüde (üstü ör-

223 Krş. *Aurora consurgens* I, Bölüm 12 (*Yuhanna* 12, 24'e göre). Hortulanus (Ruska: *Tabula smaragdina*, s. 186): "Vocatur (lapis) etiam granum frumenti, quod nisi mortuum fuerit, ipsum solum manet... vs. (Ona [taşa], ölmeyince yalnız kalan buğday tanesi de denir.) Sevilen diğer kıyaslama da aynı şekilde talihsizdir: "Habermus exemplum in ovo quod putrescit primo, et tunc gignitur pullus, qui post totum corruptum est animal vivens. " (Yumurtada bizim için örnek vardır: o önce çürür, sonra büsbütün çürümenin içinden canlı olarak ortaya çıkan civciv meydana gelir.) *Rosarium philosophorum (Artis auriferae* II, s. 255).

224 Öldürme, katil, çürüme, yakma, küle çevirme, kavurma vs.

225 Krş. *Ruska, Turba philosophorum*, s. 139, Sermo XXXII: "Tunc autem, doctrinae filii, illa res igne indiget, quousque illius corporis spiritus vertatur et per noctes dimittatur, ut homo in suo tumulo, et pulvis fiat. His peractis reddet ei Deus et animam suam et spiritum, ac infirmitate ablata confortatur illa res... quemadmodum homo post resurrectionem fortior fit" vs. (Şimdiyse, ey simyacılar, bedeninin zihni dönüşene dek bu madde ateşe ihtiyaç duyar ve onun tıpkı, insanın toz olana kadar mezarda beklemesi gibi gecelerce bekletilmesi lazımdır. Bu oldu mu, tanrı o maddeye ruhunu ve zihnini geri verecek ve sonra madde tüm zaaflarından şifa bulacaktır... tıpkı insanın dirildikten sonra kuvvetlenmesi gibi.)

226 *Artis auriferae II*, s. 291.

227 Krş. *Senior*, s. 16: ".. et reviviscit, quod fuerat morti deditum... post inopiam magnam." (..ölüme adanan, büyük darlıktan sonra hayata döner.)

228 Krş. yukarıda Johannes Lydus'taki altılıdan ψυχογονια.

tülü) bir ceza olduğu izleniminden kaçılamaz, çünkü "ölüm günahın mükâfatıdır".[229] Zira bu, ruhun "büyük darlığını" ve resim dizimizdeki varyantında zikredilen siyahlığı[230] da açıklayacaktır ("Hie ist Sol worden schwartz" [Sol burada siyahlaşmıştır]).[231] Bu siyahlığın immunditia (kirlilik) olduğu, daha sonra gerekli bir hal alan ablutio'dan (yıkamadan) anlaşılır. Coniunctio ensest olarak kusurludur ve geriye kirlenme bırakır. Nigredo daima tenebrositas, yani mezarın ve haydi cehennem demeyelim, Hades'in karanlığıyla bağıntılı görünür. Düğün yıkanmasıyla başlayan düşme en dipteki zemine, ölüme, karanlık ve suça kadar yol açmıştır. Fakat simyacı için ümit vadeden taraf Hermafrodit'in beklenen tezahüründe de mevcuttur, buysa psikoloji açısından başta henüz içyüzü anlaşılamayacak haldedir.

Resmimizde tasvir edilen durum paskalyadan önceki perhizin ilk çarşambasını andırır. Hesap sunulur ve karanlık bir boşluk oluşur. Ölüm bilincin tamamen yok olması hali, böylelikle de bilince muktedir olduğu ölçüde ruhani hayatın tamamen duraklaması durumu demektir. Birçok yerde her yıl ağıt yakma konusu olan (Linos'un, Tammuz'un, Adonis'in ağıtları)[232] bu felaket dönüşüm,

---

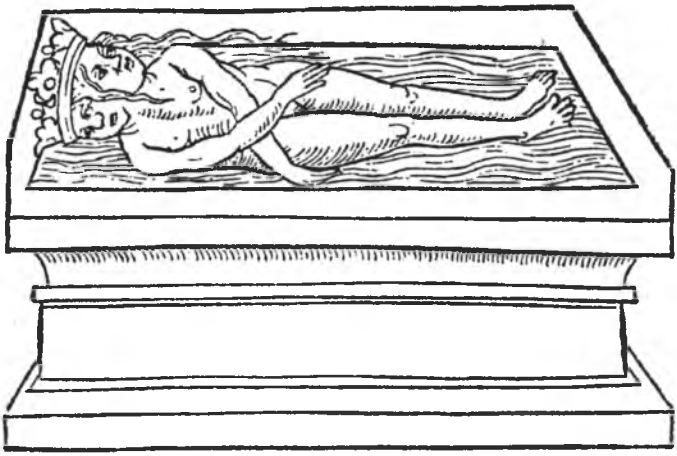
229 Simyacı için bunun örneği Yaradılış 2, 17: "Quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris. " (..çünkü bundan yer yemez öleceksin.) Adem'in yaradılış dramına ait olan günahıdır bu. "Cum peccavit Adam, eius est anima mortua." (Adem günaha girdiğinde ruhu öldü) der Gregor der Große, *Epistulae* CXIV.

230 *Rosarium philosophorum (Artis auriferae* II, s. 324).

231 Nigredo burada başlangıçtaki durum olarak ortaya çıkmaz, önceki bir işlemin mahsulü diye görünür. Opus'un safhalarının zaman içindeki peşi sıralığı hiç kesin olmayan bir konudur. Aynı şüpheli duruma kademelerin tipik seyrinin ancak çok genel olarak yapılandırılabildiği ferdileşme sürecinde de rastlıyoruz. Bu "düzensizlik"in asıl sebebi herhalde bilinçdışının "zamansızlığıdır", çünkü bilinçli peşi sıralık orada bir yan yanalık, bir eşzamanlılık halindedir, ki ben bu fenomene "senkronizelik" dedim. Krş. *Synchronizität als ein Prinzip akausaler Zusammenhänge* (GW VIII). Başka bir bakış açısından "bilinçdışı zamanın esnekliği" tabiri de meşruluk kazanır (aynı şekilde mevcut olan "mekânın esnekliği"ne benzer olarak). Psikolojiyle atom fiziğinin ilişkisine dair C. A. Meier: *Moderne Pysik – Moderne Psychologie* adlı esere atıfta bulunayım.

232 *Hezekiel* 8, 14: "Orada Tammuz'a ağlayan kadınların oturduğunu gördüm."

PHILOSOPHORVM.
CONCEPTIO SEV PVTRE *factio*

Hye ligen König vnd Königin dot/
Die ſele ſcheydt ſich mit groſſer not.

ARISTOTELES REX ET *Philoſophus.*

NVnquam vidi aliquod animatum creſcere ſine putrefactione, niſi autem fiat putri-dum inuanum erit opus alchimicum.

önemli bir arketipe tekabül etmelidir, çünkü bugün bile hâlâ paskalyadan önceki cuma mevcuttur. Zira arketipler tipik olayları temsil eder. Gördüğümüz gibi coniunctio'da biri gün prensibini veya ışıklı bilinci, diğeri gece ışığını, yani bilinçdışını temsil eden iki figürün birleşmesi meydana gelir. Bilinçdışı daima yansıtılır, çünkü o, gölge gibi, ben'e ait olmayıp kolektif olduğundan bilinçdışına doğrudan bakılamaz. Bu sebepten bilinçdışı yabancı görülür ve belli bir duygu bağlılığının bulunduğu insanın elinde olduğu zannedilir. Ayrıca erkeğin bilinçdışında dişi bir alamet vardır; bu âdeta onun dişi olarak görmediği, tabiatıyla onu bir şekilde cezbeden kadında bulduğu dişi tarafında barınır. Bundan olacak ruh (anima, ψυχη) dişi cinsiyettedir. Bu yüzden erkekle kadın arasına herhangi bir türde bilinçdışı bir kimlik girse erkek, kadının animusunun hatlarını, kadınsa erkeğin animasınınkileri alır. İlgili şahsiyet araya girmeden ne animus ne anima yapılandırılsa da, bunun meydana getirdiği durumun şahsi bağlılık ve karışmadan başka bir şey olmadığı anlamı çıkmaz. Bu gerçi bir gerçektir ama asıl mesele değildir. Asıl meseleyi durumun *sübjektif olarak yaşanılması* temsil eder. Yani başka deyişle: Partnerle şahsen uzlaşmanın esas iş olduğunu sanmak yanılgıdır. Esas iş, manen erkeğin animayla kadının ise animusla uzlaşmasına düşer. Coniunctio partnerin şahsıyla gerçekleşmez, kadının aktif erkek tarafı, yani animus ile erkeğin pasif dişi tarafı, yani anima arasındaki krallık oyununu temsil eder o. Bu iki figür ben'i kendileriyle özdeşleştirmek için sürekli ayartsalar da gerçek bir uzlaşı, şahsi tabiatta da olsa, ancak onlarla özdeşlik *kurulmazsa* mümkün olur. Özdeşlik kurulmaması kayda değer bir ahlaki çaba ister. Fakat bu ancak yeterince şahsi uzlaşıdan kaçınmak için bahane olarak kullanılmazsa meşrudur. İnsanın bu uzlaşıya yaklaştığı psikolojik görüşü çok şahsiyetçiyse, ancak şahsi olarak anlaşılabilecek kolektif bir arketipin söz konusu olduğu gerçeğiyle başa çıkılamaz. Bu arketip daha ziyade evrensel, genel bir varsayımı teşkil eder, hem de öyle bir ölçüde ki, *benim* animam veya *benim* animusum yerine yalnızca anima ve animustan bahsetmek daha yerinde görünür. Bu suretler arketip olarak en azından yarı yarıya kolektif ve gayrişahsi niceliklerdir ve

onlarla özdeşlik kurarken kendinde olduğunu en fazla vehmettiğin yer, kendine en yabancı olduğun ve homo sapiens'in ortalama tipine yaklaştığın yerdir. Meselenin son tahlilde *arketip suretlerinin süje ötesi birleşmesi* olduğu düşüncesini, krallık oyununun şahsi aktörleri, sürekli göz önünde bulundurmalıdır ve ilişkinin *sembolik* yapıda ve hedefinde ferdiyetin tamamlanması olduğu hiç unutulmamalıdır. Bu düşünce, resim dizimizde "çiçek vasıtasıyla" ima edilir. O yüzden opus gül veya rota, yani daire suretinde araya girerse bilinçdışı ve sadece şahsi olan ilişki, psikolojik bir problem halini alır, böylelikle gerçi büsbütün karanlığa düşmek önlenmiş olur fakat arketipin etki kuvveti asla ortadan kalkmaz. Nasıl ki yanlışm bedeli ödenmeliyse doğrunun da ödenmelidir, çünkü simyacı venerabilis natura, yani kutsal tabiatı ne kadar övse de her halükârda söz konusu olan bir *opus contra naturam*, yani tabiata karşı iştir. Ensest işlemek tabiata aykırıdır, ciddi bir eğilimin peşine düşmemek de tabiata aykırıdır. Fakat böylesi bir tutuma mecbur bırakan da yine tabiattır, çünkü burada akrabalık libidosu söz konusudur. Yani durum Sözde-Demokritos'un dediği gibidir: "Tabiat tabiata sevinir, tabiat tabiatı yener, tabiat tabiata hükmeder.[233] İnsandaki içgüdüler birbirine ahenkle uydurulmamıştır, aksine birbirlerini zorla kenara sıkıştırırlar. Eskilerin iyimser yaklaşımına göre ise bu mücadelede karmaşık bir izdiham karakteri yoktur, bu mücadele daha yüce bir düzen için çabalar.

Anima ve animusla çarpışma, bu anlamda, bir çatışma ve tabiatın bizi karşı karşıya bıraktığı, cevabı çok zor bir soru demektir. İster şunu yapalım ister bunu, tabiat incinecek ve âdeta ölene dek ıstırap çekecektir, çünkü salt tabii insan, kendi hayatı esnasında belli ölçüde ölmek zorundadır. Bu sebepten Hristiyanlıktaki haç sembolü örnektir ve "ebedi" bir hakikattir. İsa'nın kendi erdemleri tarafından çarmıha gerildiğini gösteren Ortaçağ resimleri mevcuttur. Aynı şeyi başka insanlar için kusurları sağlıyor. Bütünlük yo-

---

233 Η φυσις τη φυσει τερπεται, και η φυσις την νικα, και η φυαις την φυαιν κρατει. Berhtelot, Coll. alch. grecs II, I, 3.

lunda bulunan kim olursa olsun çarmıha gerilmeyi temsil eden o tuhaf açığa alınma halinden kaçamaz. Çünkü kendisini çaprazlama işaretleyen şeye, yani birincisi, olmak istemediğine (gölge), ikincisi onun değil, başkasının olduğuna (sen'in ferdî gerçekliği), üçüncüsü de ruhani ben-olmayana, yani kolektif bilinçdışına muhakkak rastlayacaktır. Bu çaprazlama işaret, kralla kraliçenin birbirini çaprazlama işaretleyen çiçek dallarında ima edilir, bunlar da anima olarak erkeği, animus olarak kadını çaprazlama işaretleyen şeyi temsil eder. Kolektif bilinçdışına rastlamak kaderde yazılı bir olaydır, tabii insan bunu hiç sezmez, ta ki içine düşene kadar. ("Sadece bir dürtünün bilincindesin, diğeriyle aman tanışma!")

Opus'un temelinde başta kafa karıştırıcı görünen bu süreç vardır, opus da bu yüzden çatışmayı, ölümü ve yeniden doğuşu, önce kimyevi dönüşümler halinde pratikte, sonra da kavramlarla görülecek şekilde teoride olmak üzere daha yüksek düzlemlerde temsilî olarak göstermeye uğraşır. Simyayla kilise sembolleri arasında kayda değer paralellikler olduğuna göre, aynı işlem belli dinî işlerin temeli olarak da düşünülebilir. Bu süreç aktarım nevrozunun içeriğini teşkil ettiğine göre psikoterapi ve nevroz psikolojisi onu tipik psişik olarak bilir. Opus psychologicum, yani psikoloji işinin temel gayesi bilinçlendirme, yani evvela o zamana dek yansıtılmış içeriklerin bilincine vardırmaktır. Bu çaba gitgide hem diğer insanları hem kendini tanımaya, böylelikle de bir kimsenin gerçekte ne olduğuyla ona yansıtılan veya o kimsenin kendi hakkında kurduğu hayalin ne olduğunu ayırt etmeye varır. Bu süreçte insan kendi çabasıyla öylesine meşguldür ki "tabiat" ne kadar harekete geçirse ve desteklese de, diğer bir deyişle içgüdü o yüksek bilinç seviyesine ulaşmayı ne kadar önemsese de bundan, ortaya bilinç çıkmaz. Bu daha yüksek ve kapsamlı bilinç güdüsü medeniyeti ve kültürü zorla elde eder. Fakat insan gönüllü olarak bu hizmete boyun eğmeden, bu amaca ulaşılamaz. Simyacılar hizmetçilerin artifex'inin iş üstünde olduğu ve işi onun değil tabiatın tamamladığı fikrindedirler. İnsanlar yönündense hem isteğe hem yeteneğe gerek vardır. İkisinin olmadığı yerde güdü, tabii semboliklik kademesine takılıp

kalır ve amacına ulaşmak için bir sen'e yansıtılmış parçalar da dahil, bütünlüğün tüm parçalarına ihtiyaç duyan bütünlük dürtüsünün sapıtmasına yol açar. Bu güdü o parçaları, her insanın bütünlüğünde olan o kraliyet çiftini, yani "yalnız kendine ihtiyaç duyan" çift cinsiyetli o ilk insanı yeniden ortaya koymak için arar. Bu dürtü, göründüğü zaman, önce ensest sembolleri kılığına bürünür, çünkü bir erkeğin en yakınındaki dişi annesi, kız kardeşi veya kızıdır, şayet onu kendi içinde aramıyorsa.

Salt tabii insanın ket vurulmamış saflığı içinde yansıtma olduklarını göremediği yansıtmaların entegrasyonuyla, şahsiyet öyle yayılır ki normal ben şahsiyeti yüksek derecede yok edilir, yani entegre edilecek içeriklerle insan kendini özdeşleştirirse, pozitif veya negatif *enflasyon* meydana gelir. Pozitif olanı az veya çok bilinçli bir kibre yaklaşır, negatif olanıysa ben'in yok edilmesi gibi görülür veya iki durum değişmeli olarak gerçekleşir. Her halükârda, hep bilinçdışı ve yansıtılmış olan içeriklerin entegrasyonu, ben'in ciddi lezyona uğraması demektir. Simya bunu ölüm, yaralanma veya zehirlenme sembolleriyle yahut *Aenigma Merlini*'de[234] kralın haddinden fazla su içmesi diye gösterilen tuhaf bir hidropsi (su inmesi) tasavvuruyla ifade eder. Kral o kadar çok içer ki çözülmeye uğrar ve İskenderiye hekimleri tarafından tekrar iyileştirilmesi gerekir.[235] Yani bilinçdışında ifrata kaçar ve bu suretle çözülür, *ut mihi videtur omnia membra mea ab invicem dividuntur* (bana öyle geliyor

234 Merlinus'un büyücü Merlin'le alakası muhtemelen "König Artus"un Kral Arthur'la alakası kadar azdır. Merlinus herhalde bir Merculinus, Mercurius'un küçültme şekli ve Hermesçi bir filozofun mahlasıdır. Artus, Helen-Mısır'a ait Horos ismidir. Arapçada Mercurius'un Merkûlius ve Markûlius şekilleri tasdiklenmiştir. Markûlius'taki Yûnân Bizans miltolojisine göre Merkür'ün oğlu olan Hellaslı Jon (Ιων)'dur. (D. Chwolsohn, I, s. 796.) El-Markrîzi der ki: "Merkûliyenler... bunlar Harran civarında bulunan Edessalılardır", yani açıktır ki Sabiidirler. (1.c., II, s. 615) Zosimos'taki Jon (Berhtelot, *Coll. alch. grecs* III, I, 2) yukarıdakine tekabül edecektir.

235 Merlinus, *Artis auriferae* I, s. 393. "Rex autem... bibit et rebibit, donec omnia membra sua repleta sunt, et omnes venae eius inflatae." (Kralsa... içer de içer, ta ki tüm azaları dolup damarları şişene dek.)

ki tüm azalarım birbirinden ayrılıyor).[236] *Mater Alchemia*'nın bile vücudunun alt yarısında su inmesi vardır.[237] Açıktır ki enflasyon, simyada psişik bir ödem hali alır.[238]

Simyanın ifadesine göre ölüm aynı zamanda, düşüncesi anthropos öğretisinin tuhaf bir varyasyonu olan conceptio des filius philosophorum, yani filozofun oğlu konsepti demektir.[239] Ensestle peydahlama, krallar ve tanrılar için, avantajlarından yararlanmanın sıradan insanlara yasak olduğu ayrıcalıklardır. Bu, tabii insandır; kral ve yarı tanrı kahramansa tabiatüstü insan, "akıl ve suyla vaftiz edilmiş", yani "aqua benedicta"da peyda edilip onun içinden doğmuş πνευματικος'tur. Vaftizle insan halindeki İsa'ya inen ve onu ecelinden önce yine terk eden Gnostisizm'in İsa'sıdır o. Bu "oğul" kralla kraliçenin birleşmesinden meydana gelen yeni insandır, hem de burada onu kraliçe doğurmaz, kraliçenin kendi, kralla birlikte yeni doğuma dönüşür.[240]

Psikoloji diline çevirirsek bu mitoloji unsuru şu demek olur: Bilincin veya ben şahsiyetinin anima diye kişileştirilmiş bilinçdışıyla birleşmesi, iki bileşeni de kapsayan yeni bir şahsiyet, "ut duo qui fuerant, unum quasi corpore fiant" meydana getirir. Yeni şahsiyet asla, bilinç ve bilinçdışının arasında üçüncü bir taraf değil, her ikisi birdendir. Bu şahsiyet, bilinci aşkındır, dolayısıyla da artık *ben* değil, *nefis* diye nitelenebilir. Bu kavramdan bahsederken Hindistan'ın Atman kavramına işaret etmek lazımdır, Atman'ın fenomenolojisi yani şahsi ve kozmik varlığı, nefsin ve filius philosophorum'un psi-

---

236 *Tractatus aureus de lapide philosophorum (Musaeum hermeticum*, s. 51)de kral güç kuvvet için, burada pretiose et sana denenaqua pernigra'yı içer. Kral burada artık yeni doğumdur, "siyah suyun", yani bilinçdışının asimile ettiği nefistir. Siyah su Adem'in günahı, İsa'nın gelişi ve Baruch'un Kıyameti'ndeki dünyanın sonu demektir.

237 *Aurora consurgens (Artis auriferae* I, s. 196).

238 Şu ikaz da o yüzdendir: "Cave ab hydropisi et diluvio Noe." (Su inmesinden ve Nuh'un tufanından sakın.) Riplaeus, s. 69.

239 Bunun için krş. benim *Psychologie und Alcehmie*, s. 484f. (GW XII, Paragraf 456 ff.)deki delillerim.

240 Bu muhtelif versiyonlardan biridir.

kolojik kavramına tam bir paralel teşkil eder:[241] nefis ben'dir ve ben-olmayandır, sübjektif ve objektiftir, ferdî ve kolektiftir. Zıtların büsbütün birleşmesinin timsali olarak nefis, *birleştirici sembol*dür.[242] Böylelikle o, paradoks tabiatına da uygun şekilde, ancak sembolik figürlerle ifade edilebilir. Hekimin de bildiği gibi bu semboller tecrübi olarak rüyalarda ve spontane fantezilerde ortaya çıkarlar ve açık ifadelerini hastaların rüya, çizim ve resimlerinde görünen Mandala motiflerinde bulurlar. Unutulmasın ki nefis doktrin değil, *operatio naturae* vasıtasıyla meydana gelen bir sembol, hem de bilinçli tüm maksatlılığın ötesinde tabii bir semboldür. Meselenin bu açıklığını vurgulamam lazım, çünkü bazı eleştirmenler hâlâ, bilinçdışının fenomenlerini salt tahmin diye es geçebileceklerini sanıyorlar. İlgili vakaları tedavi etmesi gereken her hekimin de bilebileceği gibi burada gözlemlenebilir gerçekler söz konusudur. Nefsin entegrasyonu, aslına bakılırsa hayatın ikinci yarısıyla alakalı bir davadır. Mandala karakteri olan rüya sembolleri gerçi çok önceleri ortaya çıkabilir ama manevi insanın büyümesi bundan ötürü doğrudan bir problem halini almak zorunda değildir. Böyle tek tük olaylar kolaylıkla görmezden gelinebilir, öyle ki yukarıda bahsettiğimiz fenomenler nadir tuhaflıklarmış gibi görünebilir. Halbuki durum böyle değildir, bunlar ferdileşme sürecinin bilinçli gözlem nesnesi olduğu veya psikozlardaki gibi, kolektif bilinçdışınm bilinci istila edip arketipleriyle doldurduğu her yerde meydana gelebilir.

241 Bundan maksadım metafizik değil, elbette psikolojik bir paralelliktir.

242 Bunun için krş. *Psychologische Typen* (GW VI) eserimdeki açıklamalarım.

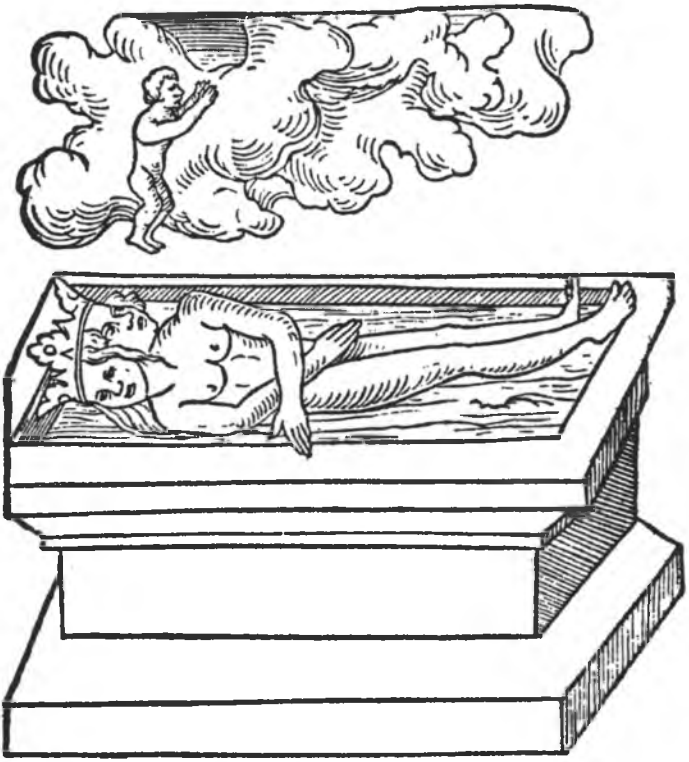
7
Ruhun Yükselişi

Burada putrefactio, yani çürümenin tasvirine devam ediliyor. Her şey çözülüyor ve ruh göğe yükseliyor. O iki kişiden ayrılan sadece *bir* ruhtur, gerçi o ikisi de bir olmuşlardır. Bununla ruhun tabiatı vinculum veya ligamentum (bağ, bağlayıcı) olarak, yani *ilişki fonksiyonu* olarak vurgulanır. Gerçek ölümdeki gibi ruh, bedenden ayrılıp semavi aslına geri döner. İki kişinin bir olan tarafı bunların henüz husule gelmemiş, ancak gebe bırakılmış olan, dönüşmüş suretleridir. Fakat gebe bırakmada düşünülmesi gerekli şeyin aksine, burada ruh bir bedene hayat vermek için aşağı inmez, yükselmek için bu bedeni terk eder. Açıktır ki "ruh" henüz somut olgu halini almamış, ancak potentia durumunda mevcut bir birlik *fikri* olarak tasavvur edilmektedir. "Rotundus globus coelestis",[243] sponsus ve sponsa, yani gelinle güveyden ibaret bütünlük fikriyle ilişkilidir.

Bunun psikolojideki karşılığı, karanlık bir yönünü kaybetme halidir. Unsurların birbirinden ayrılması şimdiye kadarki ben-bilincinin çözülüp dağılması demektir. Burada, şizofren durumuna benzerlik

243 *Tractatus aureus (Musaeum hermeticum*, s. 47).

ROSARIVM
ANIMÆ EXTRACTIO VEL
imprægnatio.

Zyr teylen ſich die vier element/
Aus dem leyb ſcheydt ſich die ſel behendt.

De

aşikârdır ve bu benzerlik, tam da kolektif bilinçdışının, psişik ben-olmayanın bilincine varma anında, gizli psikozların akut bir hale dönebilecekleri zaman olması açısından, ciddiye alınması gerekli bir gerçektir. Bilincin yönünü yitirmesiyle beraber çoğu zaman uzun süren bu çözülmüşlük, analitik tedavinin en güç geçişlerindendir ve bazen hem hekimin hem hastanın sabır, cesaret ve tevekkülünü epey zorlar. Çünkü çözülmüşlük ve yönünü yitirme, özgür olmayan bir güdülmüşlük ve yönsüzlük durumu, aslen otoerotik afekt ve fantezilere teslim edilmişlik gibi ruhsuz bir durum demektir. Bir simyacı bu ölümcül, karanlık durumu hakkında şunları söyler: "Hoc est ergo magnum signum, in cuius investigatione nonnulli perierunt" (Araştırırken bazılarının mahvolduğu büyük bir işarettir bu).[244]

Bilincin sürekli bilinçdışı içinde batıp gitme tehlikesi gösterdiği bu kritik durum, iptidai insanlarda sıkça rastlanan "ruh kaybı" nöbetlerine benzer. Burada az veya çok ani bir "abaissement du niveau mental", bilinç geriliminin düşmesi söz konusudur ki bilinci zaten henüz zayıf olan ve onun için büyük zahmet anlamına gelen iptidai insanda bu, çok daha kolaydır. Onun kasıtlı, iradeli konsantrasyona olan acziyeti ve ruhen çabucak yorulabilmesi de, iptidai insanlarla görüşmelerimde edindiğim bir hayli tecrübeye göre, buradan kaynaklanır. Doğuda epey yaygın olan Yoga ve Dhyana, dinlenme amacıyla kasten sağlanan bir "abaissement", yani teknik yollarla ruhu ayırmaktır. Bazı vakalarda çok eziyetli kafa karışıklığı anlarında kişinin hissettiği levitasyon olayları bile tespit ettim.[245] Hastalar yatakta yatarken vücutlarının dışında – birkaç karış üstünde – yanlamasına havada asılı durduklarını hissediyorlardı ki bu bir nevi bir taraftan cadı uykusu[246] denen fenomene, diğer taraftan azizlerin de çok defalar haber verdiği parapsişik levitasyona karşılık gelir.

Var olmuş bir şeyin kalıntısı olarak ceset, sonu gelmesi mukadder, şimdiye kadarki insanı temsil eder. Simya prosedürünün

---

244 Sorin diye işaretlenmiş, bilmediğim kaynaktan bir alıntı. *Rosarium philosophorum* (*Artis auriferae* II, s. 264).

245 Böyle bir vaka C. A. Meier: *Spontanmanifestationen des kollektiven Unbewußten*, s. 290'da mevcuttur.

246 Bir cadının işkence anında, şeytana atfedilen şuursuzluğu (ç.n.)

tormenta (cefaları) iterum mori (mükerrer ölüm) safhasına aittir. *Rosarium*'daki bir Hermes alıntısında dendiği gibi burada, "membra secare, arctius sequestrare ac partes mortificare et in naturam, quae in eo (lapide) est, vertere" (azaları parçalamak, daha küçük parçalara ayırmak ve bunları öldürüp onun –gizli maddenin– içinde olan tabiata dönüştürmek) söz konusudur. Burada ayrıca şöyle de denmektedir, "gizli maddede meskun suyla ateşi gözetleyip o maddenin sularını, onun suyuyla (aqua permanens, yani hayat suyuyla) sabit tutulmalı; bu su değil, hakiki suyun ateşli şekli olsa da.[247] Kıymetli madde (ruh), unsurların parça parça olduğu kaynar çözeltiden kurtulma tehlikesi gösterir. Bu, ateşle sudan ibaret bir paradoks, servus veya cervus fugitivus (firari köle veya geyik) olarak daima firarı düşünen, yani (bilince) entegrasyondan çekinen Merkür'ün ta kendisidir. Fakat onun, paradoks tabiatı Merkür'ün varlığına uyan ve Merkür'ü içine alıp kavrayan (continet) suyla yakalanması lazımdır. Bu sözlerde gerekli terapinin iması gibi bir şey vardır: yönünü yitirmişliğin karşısında, hekimin yön bulmasının yakalanması lazımdır, yani hekim, durumun ne anlama geldiğini bilmelidir, rüyaların kıymetli içeriklerini kavramalıdır, hem de bilinçdışının tabiatına uygun olan o *aqua doctrinae* içinde, yani bilinçdışının sembollerinin hakkını verecek görüş ve fikirlerle. Bilimsel denen entelektüelist teoriler, bilinçdışının kesin, veciz sembolleriyle en ufak yakınlığı olmayan bir kavram dili kullandıklarından, bilinçdışının tabiatına uygun değildir. Aquae, yani suların bir aqua, yani suyla, diğer bir deyişle "forma ignea verae aquae" vasıtasıyla çekilip yakalanması lazımdır. Bunun mümkün olacağı görüş de o yüzden bizzat tasvirî, sembolik ve bilinçdışı içeriklerin tecrübesinden ortaya çıkmış olmalıdır. Bu yüzden bu görüş, soyut ve entelektüel tarafa doğru çok fazla uzaklaşmamalı, pratik amaçlar uğruna en iyisi, kapsamlı tabiatının da çoktan gösterdiği geleneksel mitoloji unsurunun çerçevesinde kalmalıdır. Bu, teorik ihtiyaçların tatminine mani olmaz, fakat bu ihtiyaçlar usum medici, yani hekimin kullanımına ayrılmalıdır.

247 *Artis auriferae* II, s. 264: "Et eorum aquas sua aqua continere, si qua non est aqua, forma ignea verae aquae."

Terapi, bilinci güçlendirmeyi amaçlar, ben de mümkün olduğu yerde hastayı, ona "au-dessus de la mêlée", yani kargaşanın üstünde bir konum sağlamak için, akli faaliyetlere, aklının massa confusa, yani karmaşık yığınının anlayarak üstesinden gelmeye teşvik etmeye[248] çalışırım. Nihayetinde bu işi yaparken zaten aklı olmayan kimse, aklını kaybetme tehlikesine düşmez. Fakat, o zamana dek ne diye aklı olduğunu bilmeyen kimseler vardır. Böyle bir durumda ise akıl hayat kurtarıcıdır. Anlamak suretiyle bilinçdışı entegre edilir, böylelikle gitgide bilinci de bilinçdışını da temsil eden, daha yüce bir konum ortaya çıkar. Sonra bilinçdışının baskın gelmesinin, tarım arazisinin verimini arttıran Nil taşkını gibi olduğu anlaşılır. "*Rosarium*"un bu duruma bahşettiği övgü böyle anlaşılabilir: "O natura benedicta et benedicta est tua operatio, quia de imperfecto facis perfectum cum vera putrefactione quae est nigra et obscura. Postea facis germinare novas res et diversas, cum tua viriditate facis diversos colores apparere" (Ey kutlu tabiat, senin eserin kutludur, çünkü sen kusurludan kusursuzu çıkarırsın, siyah ve karanlık olan hakiki çürümeyle. Sonra yeni ve envaiçeşit şeyler filizlendirir, yeşilliğinle muhtelif renkleri tezahür ettirirsin).[249] Başta neden tam da bu karanlık durumun özel bir övgüyü hak ettiği anlaşılmaz, sonuçta nigredo genelde ölüm ve mezarı hatırlatan melankolik, kasvetli bir ruh hali sayılır. Ortaçağ simyasının sadece çağdaş mistikle ilişkisinin olmadığı, bilakis kendisinin de bu mistiğin bir formunu teşkil ettiği gerçeğiyse nigredo'ya paralel olarak Johannes A Cruce'nin († 1591) "*Dunkle Nacht*" (*Karanlık Gece*) yazısına başvurmamıza izin veriyor. Yazar ruhun "manevi gece"sini görünmez, (bu yüzden de karanlık) ilahî ışığın ruha nüfuz edip onu arındırdığı gayet olumlu bir durum diye görür.

Cauda pavonis (tavuskuyruğu) denen renklerin tezahürü, simyanın görüşüne göre bahar, yani hayatın yenilenmesidir – post tenebras lux. Metin şöyle devam ediyor: "ista nigredo nuncupatur terra" (bu siyahlığın adı yeryüzüdür). Güneşin gark olduğu Merkür, dünyevi bir ruh, simyacıların deyişiyle bir *Deus terrestris*'i,[250] yani maddi

248 Psikolojinin her önermesinin zarar vermeden tersine çevrilebileceği kuralını hatırlayarak denebilir ki, bilincin zaten çok güçlü olduğunu gösterip bilinçdışını var gücüyle bastırdığı yerlerde, bilincin vurgulanması yanlıştır.

249 *Artis auriferae* II, s. 265.

250 Laurentius Ventura, *Theatrum chemicum* I, s. 260. Altında "quiddam essenti-

yaratığı, onu yaratarak vücuduna katan Sapientia Dei, yani tanrının bilgeliğidir. Bilinçdışı, dünyevi tabiatın aklıdır ve Sapientia Dei'nin arketip sembollerini barındırır. Ancak günümüz medeni insanının zekâsı, bilinç dünyasma doğru o kadar sapmıştır ki aniden annesinin, yani yeryüzünün çehresini fark edince, şiddetle korkmuştur.

Ruhun homunculus diye tasviri, onun çoktan filius regius, yani kendi içinde bir olmuş (Hermafrodit) ilk insanın, antropos'un ön kademesini temsil ettiğine işaret eder. Bu insan aslen nasıl physis, yani tabiatın hükümranlığına girdiyse, fani bedeninin esaretinden kurtulmuş halde tekrar yükselir. Bir tür miraç yaşar, bu sırada da – "*Tabula smaragdina*"ya göre – "yukarıdakinin güçlerini" kendisiyle birleştirir. O, Basilides'in öğretisinde "üçüncü oğulluk" dediği şey gibi, gökte kalmak için değil de iyileştirici kuvvet, ölümsüzlük ve mükemmelleştirme aleti olarak, mediator ve salvator, yani aracı ve kurtarıcı olarak yeryüzünde tekrar görünmek için aşağıdan yukarı çıkan[251] "aşağıdaki"nin özlü kuvvetidir. Hristiyanlıktaki İsa'nın dönüşü fikriyle teması, gözden kaçmaz.

Bu olayın psikolojik yorumu, manevi tecrübenin, en peşin hükümsüz ve tarafsız, bilimsel temsil sanatından bile kurtulan sahalarına gider. Bilimin pek hoşlanmadığı sır kavramı burada araştırıcı akla musallat olur; ama bilmemeyi maskelemek için değil, daha ziyade bilinen şeyi günlük entelektüel yaşantının diline tercüme etme acizliğinin itirafı olarak. Bu yüzden ben burada, manevi tecrübe halini alan arketipe yani *ilahî çocuğun* doğumuna veya – mistiklerin diliyle söylersek – manevi insana kısaca değinmekle yetineyim.[252]

---

ale Divinum" (belli bir ilahî madde) mevcuttur. *Theatrum chemicum* V içinde *Tractatus Aristotelis* s. 892. "Natura est vis quaedam insita rebus... Deus est natura et natura Deus, a Deo oritur aliquid proximum ei." (Tabiat, eşyada mündemiç belli bir kuvvettir... Tanrı tabiat, tabiat da tanrıdır ve tanrıdan, ona çok yakın duran bir şey gelir.) Penotus, *Theatrum chemicum* II, s. 153. Tanrı, altının linea in se reducta, yani indirgenmiş çizgisinde tanınır. M. Maier, *De circulo physico quadrato*, s. 16.

251 *Hippolytus*, VII, 26, 10.

252 Angelus Silesius, cilt IV, s. 194: "Tanrı'nın canı gönülden önemsediği en sevdiği eseri / oğlunu senin içinde doğurabilecek olmasıdır." Cilt II, s. 103: "Tanrı'nın ruhu cevheriyetiyle dokunursa sana / Doğar içinde ebediyetin çocuğu."

8
Arındırma

Düşen çiy, yaklaşan ilahî doğumun bir alametidir. "Ros Gedeonis" (Gideon'un çiyi[253]) aqua permanens'in, yani Merkür'ün eş anlamlısıdır.[254] Bunu takip eden metindeki, "*Rosarium*"dan yapılmış Senior alıntısı şöyledir: "Benim zikrettiğim su ise gökten inen bir şeydir, yer, nemiyle onu alır ve göğün suyu yerin suyuyla tutulur ve yerin suyu irtifak hakkı ve toprağından[255] ötürü ona hürmet eder ve su suya eşlik eder, su suyu tutacaktır, Albira da Astuna ile beyazlatılır."[256]

---

253 *Richt.* 6, 36 ff.

254 Krş. *Der Geist Mercurius*, s. 90 ff. (GW XIII, Paragraf 239 ff.).

255 Lat. "arenam": aslında kum, ama burada toprak demek daha iyi.

256 *Artis auriferae* II, s. 275 f. Krş. Senior, s. 17 f.: "Dixit iterum Maria: Aqua, quam iam memoravi, est rex de coelo descendens et terra cum humore suo suscepit eum et retinetur aqua coeli cum aqua terrae propter sevitium suum et propter arenam suam hoorat eam et congreagatur aqua in aquam, Alkia in Alkiam et dealbatur Alkia cum Astuam." Son kelime Arapçadır. Alkia da al-kiyan = vital principle, hayati prensip demektir. (Stapleton, s. 152, 5. not) Alkian *Liber Platonis quartorum (Theatrum chemicum V*, s. 152)'de libido veya yaşam prensibi manasında.

Beyazlatma (albedo veya dealbatio) ortus solis (güneşin doğuşuyla) kıyaslanır. Karanlıktan sonra görünen ışık, zulmetten sonraki nurlanmadır o. Hermes'ten bir alıntı şöyle der: "Azoth et ignis latonem abluunt et nigredinem ab eo auferunt" (Azoth[257] ile ateş, lato'yu[258] yıkayıp siyahlığını alır). Ruh Merkür, semavi suretinde sapientia ve Ruhülkudüs (ateş) olarak yukarıdan gelip siyahlıktan arındırır. Metnimiz devam ediyor: "Dealbate latonem et libros rumpite, ne corda vestra rumpantur.[259] Haec est enim compositio omnium Sapientum et etiam tertia pars totius operis.[260] Jungite ergo, ut dicitur in Turba, siccum humido: i dest, terram nigram cum aqua sua et coqute donec dealbetur. Sic habes aquam et terram per se et terram cum aqua dealbatam: illa albedo dicitur aer." (Siyahı beyazlatın ve kitapları yırtıp atın ki kalpleriniz kırılmasın. Zira tüm bilgelerin sentetik eseri ve tüm opus'un üçüncü kısmı da budur. Öyleyse "*Turba*"da[261] denildiği gibi kuruyu yaşla, yani kara toprağı onun suyuyla bağlayıp toprak beyazlaşana dek pişirin. Böylece suyla toprağın aslını elde eder, toprağı suyla beyazlatmış olursun: fakat o beyazlığa hava denir.) "Su"yun aqua sapientiae ve gökten düşen çiyin nurlandırma ve hikmetin rahmeti olduğu bilinsin diye bunun

257 Azoth gizli maddedir. Krş. *Senior*, s. 95.

258 Siyah madde. Lato = bakır, kalamin ve pirinç karışımı. Yunanca: ελατρον (Du Cange).

259 *Rosarium philosophorum (Artis auriferae* II, s. 277). Sık tekrarlanan bu alıntı, Robert von Chartres'in 12. yüzyılda Arapçadan tercüme ettiği söylenen Morienus'un risalesinde (1.c., s. 7 ff.) revaçtan düşen yazar Elbo Interfector'a atfedilir. Alıntı çok eskilerde ortaya çıkmış olacak ama 8. yüzyıldan önce çıkmış olması pek muhtemel değildir.

260 *Tabula smaragdina*, s. 185'le ilgilidir, orada şöyle denir: "Itaque vocatus sum Hermes Trismegitus habens tres partes philophiae toius mundi." (Bu dünyanın bilgeliğinin her üç kısmına da sahip olduğum için bana Hermes Trismegistus derler.)

261 Arap menşeli klasik otoritelerden biri; Latincesi 11.-12. yy. *Rosarium*'daki *Turba* alıntısı *Rosinus ad Sarratantam*'dandır (*Artis auriferae* I, s. 284 f.). *Turba*'da (yay. haz. Ruska, s. 158) sadece şöyle geçer: "Siccum igitur humido miscete, quae sunt terra et aqua, ac igne et aere coquite, ude spiritus et anima desiccantur." (Öyleyse kuruyu yaşla, yani toprağı suyla karıştırıp bunları ateş ve havayla pişirin ki zihin ve ruh kurusunlar.)

hemen akabinde, "Septimum Sapientiae Salomonis"e istinaden bilgelik hakkında uzunca bir arasöz gelir: "O (Süleyman), bu bilimin nasıl meşale olarak kullanılacağını gösterip onu tüm güzelliklerin ve mukaddeslerin üstüne yerleştirdi. Ona nazaran kıymetli taşın değerini ona eş tutmadı. Çünkü bütün altınlar ona (lapis) nazaran adi kum gibidir, ona karşı gümüşün kıymetiyse balçık misalidir. Çünkü onu elde etmek en saf altınla gümüşü edinmekten evladır. Onun meyvesi bu dünyanın tüm zenginliklerinden kıymetlidir ve bu dünyada makbul görünen şeyler onun yanına yaklaşamaz. Uzun ömür ve sağlık onun sağında ve solunda şan ve sonsuz zenginliktir. Onun yolları güzel ve övgüye layık usullerdir (operationes), küçümsenemez ve patikaları ölçülüdür, aceleci (festinae)[262] değildir, uzun süreli işin sebatına bağlıdır. O (Sapientia veya Scientia Dei), onu kavrayanlar için hayatın bir ağacı ve hiç sönmeyen bir ışıktır. Onu anlayanlara ne mutlu, çünkü tanrının bilgeliği (scientia) asla geçmeyecektir, aynı Alfidius'un söylediklerinin gösterdiği gibi: Kim bir defa bu bilgeliği bulmuşsa, o bilgelik onun meşru (veya gerçek – legitimus) ve ebedi taamı olacaktır."[263]

Bu vesileyle bilgeliğin ve aklın su sembollerinin, ilk planda İsa'nın Yakup'un kuyusunda[264] Samiriyeli kadınla sohbeti meseline kadar gittiğine işaret edeyim. Bu alegorilerin nasıl muamele gördüğünü simyacımızın çağdaşı Kardinal Nicolaus Cusanus vaazlarında gösteriyor:

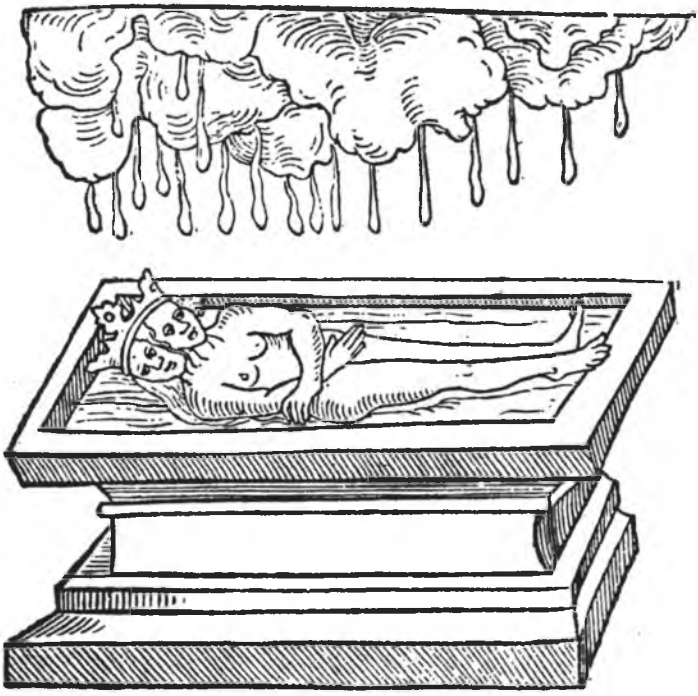
262 Morienus'taki (*Artis auriferae* II, s. 21) şu sözle alakalıdır: "omnis festinatio (sc. festinatia) ...ex parte Diaboli est" (acele, şeytandandır). O yüzden *Rosarium*'da (*Artis auriferae* II, s. 352) şöyle yazar: "Ergo qui patientiam non habet ab opere manum suspenat, quia impedit eum ob festinantiam credulitas." (Öyleyse sabretmeyen elini işten çeksin, çünkü acelesinden ötürü safdillik onu engeller.)

263 *Rosarium philosophorum* (*Artis auriferae* II, s. 277). Krş. *Aurora consurgens* I, bölüm 1.

264 "Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum: sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam." (Yuhanna 4,13 f.) (Bu sudan içen herkes yine susayacak, ama kim benim vereceğim sudan içerse ebediyen susamayacak, benim vereceğim su onun içinde, ebedi hayatı bahşetmek için fışkıran bir su kaynağı olacak.)

PHILOSOPHORVM

ABLVTIO VEL
Mundificatio

Hie felt der Tauw von Himmel herab/
Vnnd waſcht den ſchwartzen leyb im grab ab.

"In puteo Jacob est aqua, quae humano ingenio quaesita et reperta est, et potest significari quoad hoc philophia humana, quae penetratione laboriosa sensibilium quaeritur. In Verbo autem Dei, quod est in profundo vivi putei, scl. humanitatis christi, est fons refrigerns spiritum. Et ita notemus puteum sensibilem Jacob, puteum rationalem, et puteum sapientialem. De primo puteo, qu, est naturae animalis et altus, bibit pater, filii et pecora; de secundo, qui altior in orizonte naturae, bibunt filii hominum tantum, scl. ratione vigentes, et philosophi vocantur; de tertio, qui altissimus, bibunt filii excelsi, qui dicuntur dii et sunt veri theologi. Christus secundum humanitatem puteus quidem dici potest altissimus... In illo profundissimo puteo est fons sapientiae, quae praestat felicitatem et immortalitatem... portat vivus puteus fontem suae vitae ad sitientes, vocat sitientes ad aquas salutares, ut aqua sapiantiae salutaris reficiantur."[265]

Aynı vaazın başka yerinde şöyle geçer: "Qui bibit spiritum, bibit fontem scanturientem."[266] Nihayet Cusanus da şöyle der:

"Adhuc nota, quod intellectus nobis datus est cum virtute seminis intellectualis: unde in se habet principium fontale, mediante quo in seipso generat aquam intelligentiae, et fons ille non potest nişi aquam suae naturae producere, scl. humanae intelligentiae, sicut intellectus principii 'quodlibet est vel non est' pro-

265 (Yakup'un kuyusunda insanın zekâsıyla aranıp bulunmuş su vardır, bununla duyular âlemine güçbela girerek aranan beşeri felsefe nitelenebilir. Canlı kuyunun dibinde olan, tanrının sözünde, yani İsa'nın insanlığında ise aklı tazeleyecek bir kaynak vardır. Böylece burada elimizde Yakup'un ayan beyan kuyusu, aklın kuyusu ve bilgeliğin kuyusu vardır. Hayvani tabiatta ve derin olan ilk kuyudan baba, çocuklar ve hayvanlar içer; daha derin olan ve tabiatın sınırında bulunan ikincisinden sadece insanoğlu, yani aklın filizlendiği ve filozof denen kimseler içer; en derin olan üçüncüsündense tanrı denen ve tanrının hakiki öğreticileri olan en yücenin oğulları içer... Bu en derin kuyuda, saadet ve ölümsüzlük bahşeden bilgelik kaynağı vardır... canlı kuyu, hayatının kaynağını taşır, susayanları şifanın sularına çağırır ki şifalı bilgeliğin suyuyla ferahlasınlar.)

266 (Aklı içen, fışkıran bir kaynağı içer.)

ducit aquas metaphysicales, ex quibus alia flumina scientiarum emanant indesinenter."[267]

Bütün bunlardan sonra karanlığın siyahlığının aqua sapientiae ile, yani scientia nostra, diğer bir deyişle Tanrı'nın bahşettiği kraliyet sanatı ve bilgisinin vergisiyle giderileceği hakkında şüphe kalmamalıdır. Gördüğümüz gibi mundificatio (arındırma), tüm salt tabiat mahsullerinde, özellikle de bilinçdışının, simyacının maddesine yansıyan sembolik içeriklerinde olan fazlalığın atılması demektir. O yüzden simyacı, yorum işinin rüya malzemesini mahrecine döndürmesi gerektiğini söyleyen, Cardanus'un rüya kuralına göre davranır.[268] Bu onun laboratuvar çalışmasında "extractio animae" dediği, psikoloji sahasında ise düşüncenin ortaya çıkarılması diye adlandırılabilecek şeydir. Bu iş, malum, önceden bir mesele veya hipotez, yani "apersepsiyon" imkânı tanıyan, belli bir kavram çatısı olmasını ister. Bu varsayım simyacıdaki, çoğunlukla zaten mevcut olan aqua (doctrinae) veya tanrıdan mülhem sapientia'dır ki o, "kitapları", yani simya klasiklerini hırsla incelerken elde eder bunları. Metnin de söylediği gibi "kalbini kırmamak" için (bu safhada) kitapları yırtıp atma ve onlardan kaçınma talimatı da bundan ötürüdür. "Kimyevi" varsayımlarla açıklanması pek mümkün olmayan bu garip ikazın tam da bu safhada derin bir anlamı vardır. Durulayıcı su, yani aqua sapientiae, üstatların öğretilerinde ve vecizelerinde donum Spiritus Sancti, Kutsal Ruh'un hediyesi diye kayda geçmiştir ve filozofun "miracula operis"i anlamasını mümkün kılar. Dolayısıyla o, yukarıdaki alıntının gösterdiği gibi kolaylıkla, felsefi bilgiyi en yüce servet sayma gafletine düşebilir. Psikoloji sahasında bunun karşılığı, bilinçdışı içeriklerin bilincine vardırmanın ve

---

267 (Gör ki bize akli tohum gücüyle birlikte akıl verildi; bundan dolayı akıl, bizzat kendi içinde izan suyunu ürettiği bir kaynak zemini barındırır içinde. Bu kaynaksa ancak kendi tabiatına uygun olarak su meydana getirebilir, yani beşeri idraki, tıpkı "her şey vardır veya yoktur" düsturunu anlamanın metafiziğin sularını meydana getirmesi gibi, bu sulardan da durmadan bilimin diğer ırmakları akar.) Bu yerlerle alakalı bkz. J. Koch, s. 124, 132 ve 134.

268 Cardanus: "Unumquodque somnium ad sua generalia deducendum est." (Her rüya, mahrecine döndürülmelidir.)

muhtemelen bunların teorik açıdan kullanılmasının işin amacı diye görülmesi olabilir. Her iki durumda da *zihin* kavramına, düşünme ve içgüdü meselesiymiş gibi bir tanım dayatılır. İki uğraşı da *zihnî* bir hedefe ulaşma gayretindedir: Simyacı, hissesine corpus, anima et spiritus'un düştüğü yeni bir uçucu (yani havaya benzer veya *zihnî*) varlığı üretmeye girişir, burada corpus "subtile", yani nefesten bir beden diye anlaşılabilir; hekim belli bir davranış veya tutumu dener, yani bir "zihni" bu anlamda meydana getirmeye çalışır. Ama corpus, yani beden, "corpus glorificationis" diye algılansa da, anima ve spiritus olarak nasıl "crassius" (daha yoğun ve kaba) ise, ince[269] de olsa bir "toprak artığı" kalır ona. Fakat hem bilinçdışının hem de hemcinslerinin meziyetini takdir edecek bir tutumun salt zekâ ve içgüdüden ibaret olduğu müddetçe bilgiye dayanması imkânsızdır. Kıymetlerin fonksiyonu, yani his ve "fonction du reel", yani gerçekliğin dikkate alınması, yani *duyma* onda eksik kalacaktır.[270]

Öyleyse kitapların ve bunlardaki bilginin hükmü ve sadece onların hükmü geçmeye devam edecekse insanın his ve afekt yaşamı incinir. Bu yüzden, salt entelektüel bakış açısından vazgeçilmelidir. Çünkü Gideon'un çiyi, tanrının bir müdahalesi demektir; o, tekrar yaklaşan ruhun ilan ettiği yaşlıktır.

Gerçekleşmenin bilincin belli bir fonksiyonu sahasında kalma tehlikesini simyacılar hissetmiş gibidir. Bu yüzden theoria, yani entelektüel anlamanın, salt tecrübeyle yetinebilecek practica karşısındaki

269 "..subitilietur lapis, donec in ultimam subtilitatis puritatem deveniat et ultimo volatilis fiat." (En muazzam incelik sınırına erişip sonunda nefes şeklini alana dek taşın inceltilmesi lazımdır.) *Rosarium philosophorum (Artis auriferae* II, s. 351). Başka bir yerde de: "Sublimatio est duplex: Prima est remotio superfluitatis, ut remaneant partes puissimae a faecibus elementaribus segregatae, sicque virtutem quinte essentiae possideant. Et haec sublimatio est corporum in spiritum reductio, cum scilicet corporalis densitas transit in spiritus subtilitatem." (İnceltme iki türlüdür. Birincisi unsurun kalıntılarından ayrı, ancak en saf kısımlar kalıp cevherin tesir kuvvetine sahip olacak şekilde fazlalıkların atılmasıdır. Diğer inceltme ise bedenin maddiliğinin, zihnin inceliğine geçmesiyle bedenlerin zihne geri dönmesidir.) Rosarium philosophorum (Artis auriferae II, s. 285).

270 Bu kavramlar için krş. *Psychologische Typen* (GW VI), tanımlar.

önemini vurgularlar. Bu, apersepsiyonla tamamlanması gerekli salt persepsiyona, idrake karşılık gelirdi. Fakat bu ikinci kademe de tam bir gerçekleşme değildir. Henüz kalp, yani anlaşılan şeye bağlayıcı bir kıymet veren *his* eksiktir. O yüzden kitapların yok edilmesi lazımdır ki düşünme hisse darbe vurmasın, yoksa ruh geri dönemez.

Psikoterapi bu zorlukları herhalde bilir. Hastanın bir rüyayı veya hayalindeki bir sembolü salt idrak etmekle yetinmesine sıklıkla rastlanır, özellikle de hasta, geniş anlamıyla estetizme meyledivorsa. Hatta kendisine, ruhani gerçekliğine hakaret gibi görünen entelektüel anlamaya bile karşı çıkar. Yine bazıları da, düşünerek kavramak için direnip salt olay safhasını sabırsızlıkla atlamak isterler. Anladıklarında da onlara öyle gelir ki bununla gerçekleşme için yeterince iş yapmışlardır. Ama bunların içerikleriyle hissî bir ilişkileri de olması gerektiği onlara tuhaf, hatta abes gelir. Hem entelektüel anlayış hem de estetizm, hislerin vurgulanmasıyla bozulma tehlikesi gösteren, aldatıcı olduğu kadar cazip de olan bir kurtulma ve üstünlük hissi sağlar. Hislerin vurgulanması sembolik içeriklerin varlığına ve anlamına belli bir bağlılık, dolayısıyla da estetizm ve entelektüalizmin seve seve kurtulmak istediği ahlaki davranış için bağlayıcı oldukları anlamına gelir.

Simya çağında psikolojik ayrım hemen hiç yokken, yukarıdaki gibi faktörlerin, risalelerde pek yer almaması şaşırtıcı değildir. Gördüğümüz kadarıyla benzer şeyler mevcuttur. Fakat o zamandan bu yana fonksiyonların ayrımı önemli ölçüde artmış, bu suretle fonksiyonlar birbirinden gittikçe ayırılmıştır. Bunun sonucunda modern akıl için şu veya bu fonksiyonda durup onu kısmen gerçekleştirmek çok kolay bir hal almaktadır. Zamanla bundan nevrotik bir çözülme ortaya çıkacağını belirtmek gereksizdir. Bununla birlikte bu çözülmeye her bir fonksiyonun daha da ayrıştırılmasını ve bilinçdışının keşfini borçluyuz fakat bedelini ruhani bozuklukla ödüyoruz. Kusurlu gerçekleşme, hem fertteki hem yakın geçmişteki anlaşılması zor birçok şeyi açıklar. Bu psikoterapistler, yani entelektüel idrakin ve anlamış olmanın veya salt yeniden hatırlama-

nın bile iyileşmeye yeteceği fikrinde olanlar için zor bir meseledir. Simyacılar eser için yalnız çalışmanın, kitap okumanın, meditasyonun ve sabrın değil, sevginin de gerektiğini söylüyorlardı.

Bugün olsa biz *hissî kıymet*ten ve hislerle gerçekleşmeden bahsederdik. Mesele çoğunlukla Faust'un çalışmanın ve felsefe yapmanın "duvardaki lanet ve boğucu deliğinden", "his her şeydir" idrakine doğru sarsıcı geçişidir. Fakat burada işi, dünyasını tek bir fonksiyondan kurabilip bununla az da övünmemeye kadar getirmiş modern insan gösterir kendini. Ortaçağ filozofları ise his talebiyle yeni bir dünyanın keşfedileceği fikrine kapılamazlardı. Zararlı ve patolojik "l'art pur l'art" sloganı onlara abes gelirdi; çünkü onlar için tabiatın yalnızca *bir* duyumu, biçimlendirmesi, düşünmesi, idraki ve hissi vardı. Akli durumları henüz gerçekleşme sürecinin her kademesinin hayatın yeni bir bölümüne ihtiyaç duyacağı kadar fonksiyonlara parçalanmamıştı. Bunun ne kadar gayritabii olduğu "*Faust*"tan anlaşılıyor: yaşlı simyacıyı genç bir âşığa çevirip gençlere ait yeni keşfettiği bu hisle kendini unutturmak için, Steinach'vari öncelemeleriyle şeytanın müdahalesine gerek vardı. Fakat modern insanın riske attığı tam da budur: günün birinde uyanır ve ömrünün yarısını heder ettiğinin farkına varır.

His vasıtasıyla gerçekleşme de işin sonu değildir. Bu bölümde yeri olmasa da bu vesileyle, bahsettiğimiz üç kademenin yanında dördüncüyü de zikretmek lazımdır. Özellikle de dördüncüyü, çünkü simyada bunun çok belirgin sembolleri vardır: bu lapis'in öncelenmesidir. Gerçekleşmesi asla tecrübenin nesnesi olamayacak bu imkânın öncelenmesinde – Yunan simyasında bile lapis'e λιθος ου λιθος (taş olmayan taş) denir – dördüncü fonksiyonun, yani *içgüdü*nün, olmaması halinde gerçekleşmenin tamamlanmayacağı sezginin hayali faaliyeti gösterir kendini. Sezgi, ümit ve kavrama sağlar, sanki birer gerçekmiş gibi mümkün olanın büyülü bahçelerinde eğlenir. Lapis philosophorum, yani felsefe taşından daha sezgili bir şey yok denebilir. Bu kilit taşı, eseri, ferdin bütünlük tecrübesi haline sokar, çağımıza hepten yabancıdır bu, ama çağımızın başka

hiçbir zaman olmadığı kadar ihtiyacı vardır buna. Günümüz ruh tedavisinin her şeyden önce bu problemle yüz yüze olduğu, bunun sonucunda da "psyhcologie à compartiments"imizi bağlantı kapıları kurarak biraz gevşetmeye uğraştığı bellidir.

Ölümün karanlığında bedeni terk eden ruhun yükselişinden sonra şimdi de bu bölümde bir enantiodromi[271] gerçekleşir: nigredo'nun peşinden albedo gelir. Siyahlık veya zıtların birleşmesinden ortaya çıkan bilinçdışı durum, hem dibe vurur hem bir dönüm noktası yaşar. Düşen çiy yeniden canlanmayı ve yeni bir ışığı ilan eder. Gittikçe derinleşen bir bilinçdışına iniş, yukarıdan gelen bir aydınlığa inkılap eder. Çünkü ölümün sonucunda ortadan kaybolarak ruh yitip gitmedi, bu dünyadaki ölüm durumunun öte dünyadaki karşı kutbunu oluşturdu. Ruhun tekrar aşağı inmesi, önceden de belirttiğimiz gibi, çiyin yaşlığıyla gösterir kendini. Bu yaşlık, ψυχη'nin ψυχρος (serin) ve ψυχοω (canlandırmak ve serinletmek) ile akraba olmasıyla bir taraftan ruhun özüne tekabül eder; diğer taraftan ros (çiy) anlamlandırarak aydınlatma demek olan aqua permanens ve aqua sapientiae ile eş anlamlıdır. Bundan önce zıtların birleşmesi, her zamanki gibi geceden meydana çıkan ışığın, karanlığa eşlik etmesini sağlamıştır. Bu ışıkta da zıtların birleşmesinden maksadın aslında ne olduğu belirginleşecektir.

271 Kuvvetlerin sürekli birbirine karşı etkisi (ç.n.)

9
Ruhun Dönüşü

İkiyi birleştirici ruh, cesede tekrar hayat vermek için gökten aşağı uçar. Aşağıdaki iki kuş, kanatlı ve kanatsız ejderhanın veya uçacak kadar büyümüş ve büyümemiş kuşun bilindik benzetmesini temsil ederler.[272] Bu benzetme Merkür'ün çifte tabiatının, yani onun dünyevi ve Ruhülkudüs varlığının birçok eş anlamlısından biridir. Ayrılmış bu zıt çift, resimde görününce gerçi Hermafrodit'in birleşmiş, hatta canlı, zıtların çatışmasının ise asla sakinleşmemiş veya ortadan kaybolmamış olduğu gibi bir anlama gelir. Fakat o *sola* ve *aşağıya* gönderilmiştir, yani bilinçdışının dairesine yollanmıştır, zıtların hayvan suretindeki tasviri de buna işarettir (daha önceki insan suretli olanlara kıyasla!)

---

272 Krş. Lambspringk'in sembollerindeki tasvirler (*Musaeum hermeticum*, s. 355). İlgili metin şöyle der: "Nidus in sylva reperitur / In quo Hermes suos pullos habet, / Unus semper conatur volatum, / Alter in nido manere gaudet, / Et alter alterum non dimittit." (Ormanda bir yuva vardır, / Hermes'in yavrularının olduğu, / Biri hep uçup gitmeye çalışır, / Diğeri yuvada kaldığına sevinir, / İstemez biri diğerinin gitmesini.) Bu benzetme Senior, s. 15'ten: "Abscisae sunt ab eo alae et pennae et est manens, non recedens ad superiora." (Kanatlarıyla tüyleri kesilmiştir, artık orada kalır ve yükseklere uçmaz.) Stolcius, Fig. XXXIII'e benzer. M. Maier'de s. 127'de zıtlık "vultur in cacumine montis et corvus sine alis" (dağın zirvesinde bir akbaba ile kanatsız bir kuzgun) diye tasvir edilir. Krş. *Ars chemica*, s. 11 f. ve *Artis auriferae* I, s. 316.

Takip eden metin Morienus'tan bir alıntı getirir: "Cinerem ne vilipendas: nam ipse est diadema cordis tui".[273] Ateşte parçalanmanın ölü mahsulü olarak kül cesetle, yani bedenle alakalıdır ve bu ikaz bedeni kalple tuhaf bir ilişkiye sokar ki o devirde ruhun asıl mekânının, kalbin altı olduğu sanılırdı.[274] "Taç" kralın baş süsü demektir. Coronatio, yani taç giyme simyada, mesela "*Rosarium*"un[275] beyaz, ay misali (arınmış) bedenin yücelmesi demek olan bir coronatio Mariae[276] sembolü getirmesi bakımından önemlidir. Metinde bununla ilgili olarak Senior'dan şu alıntı yer alır:

".. de tinctura alba: Si parentes dilecti mei de vita gustaverint, et lacte mero lactati fuerint, et meo albo inebirati fuerint, et in lectulo meo nupserint, generabunt filium Lunae, qui totam parentelam suam praevalebit. Et si dilectus meus de tumulo rubeo petrae potaverit, et fontem matris suae gustaverit et inde copulatus fuerit, et vino meo rubeo et mecum inebriatus fuerit, et in lecto suo mihi amicabiliter concubuerit, et in amore meo sperma suum cellulam meam subintraverit, concipiam, et ero praegnans, et tempore meo pariam filium potentissimum, dominantem et regnantem prae cunctis regibus et principibus terrae, coronatum aurea corona victoriae, ad omnia a Deo altissimo, qui vivit et regnat in seculorum secula."[277]

---

273 *Rosarium philosophorum (Artis auriferae* II, s. 283). (Külü küçümseme, zira o kalbinin tacıdır.)

274 Krş. *Paracelsus als geistige Erscheinung*, s. 138 [GW XIII, Paragraf 145 ff.].

275 Krş. s. 375.

276 Bkz. *Psychologie und Alchemie*, Resim 25 [GW XII]; krş. Goodenough ve Paragraf 497'nin notu.

277 *Rosarium philosophorum (Artis auriferae* II, s. 377). (Beyaz tentür hakkında: Sevgili ebeveynim hayatın tadına bakıp, katıksız sütle beslenip onlara beyazımdan {beyaz maddemden} içirilip benim yatağımda birbirlerini kucakladıklarında, tüm akrabalarından üstün olacak ayın oğlunu meydana getirecekler. Benim sevgilim kırmızı kayadan yapılmış mezardan içip annenin kaynağım tadınca, sonra onunla {anneyle} evlenip, benimle {anne konuşuyor} birlikte kırmızı şarabımdan sarhoş olup yatağında dostça yanımda yatınca ve ben onu sevince, spermi hücreme girince, o zaman gebe kalacağım, hamile olup sağken, yaşayan ve ebediyen hükmeden ulu tanrının, altından zafer tacıyla taçlandırdığı, yeryüzünün tüm krallarıyla prenslerine hükmedip idare edecek çok kuvvetli bir oğul doğuracağım.) Aynı zamanda krş. *Consilium coniugii (Ars chemica*, s. 129), ve *Rosinus ad Sarratantam (Artis auriferae I*, s. 291 ff.).

Metnin çizimi olarak taçlandırma resmi,[278] arınmış cesedin yeniden canlanması ve, bu prosedürün Meryem'in taçlandırılmasına benzetilmesiyle, aynı zamanda cesedin yüceltilmesi demek olduğunu ispatlar.[279] Kilisenin sembol dili bu benzetmeye denk düşer. Tanrı'nın annesinin ay,[280] su ve kaynakla ilişkisi öyle meşhurdur ki bunları burada tekrar belgelemeye hacet yoktur. Fakat burada taç giydirilen Meryem'ken, Senior'un metninde "zafer tacını" alan oğlandır. Babasının yerine geçen filius regius olarak bu durum normaldir de. "*Aurora*"da sevgilisine: "Ego corona, qua coronatur dilectus meus" (Ben sevgilime giydirilecek tacım) diyen regina austria'dır, sapientia'dır, ki taç bakımından bu, anneyi sevgilisi olan oğluyla bir araya getirir.[281] Daha sonraki bir metinde[282] aqua amara "ışıkla taçlandırılmış" diye nitelenir. O devirde henüz Isidor von Sevilla'nın etimolojisi geçerliydi: "denizi" aqua permanens'in eş anlamlısı diye gösteren "mare ab amaro".[283] Burada πηγη (kaynak) olarak Meryem'in su sembolleri de işe karışır.[284] Sürekli tespit

278 Üslubuna bakılırsa resimler 16. yy.'a aittir. Metinse yaklaşık 100 yıl daha eski olmalıdır. Ruska, *Tabula smaragdina*, s. 193, metni 14. yy.'a yerleştirir. 15. yy. diye daha sonra verilen tarih (Ruska, *Turba philosophorum*, s. 342) doğrusu olmalıdır.

279 Bunun için krş. *Psychologie und Alchemie*, s. 566 ff., keza s. 510 (GW XII, paragraf 500).

280 Krş. *Psychologie und Alchemie* (GW XII), Resim 220.

281 Gregor der Große, Ezgiler Ezgisi 3, 11: "Videte ... regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater sua in die desponsationis illius" (..dışarı çıkıp düğün gününde, en sevinçli gününde annesinin ona giydirdiği tacm altındaki krala bakar) vs. kısmını şöyle yorumlar: anne Meryem'dir, "quaae coronavit eum diademate quia humanitatem nostram ex ea ipsa assumpsit... Et hoc in die desponsationis eius... factum esse dicitur: quia quando unigenitus filius Dei divinitatem suam humanitati nostrae copulare voluit, quando... Ecclesiam sponsam suam sibi assumere placuit: tunc... carnem nostram ex matre Virgine suscipere voluit." (ona taç giydiren, çünkü taçla bizim beşeri tabiatımıza büründü... bu da düğün gününde vuku bulmuş: yani Tanrı'nın yegâne oğlu tanrılığını bizim beşeriliğimizle bağlamak istediğinde, kiliseyi gelini diye seçmek hoşuna gitti. O zaman bakire anasında olan etimize bürünmeye karar verdi.) (*Super Cantica Canticorum*, bölüm III).

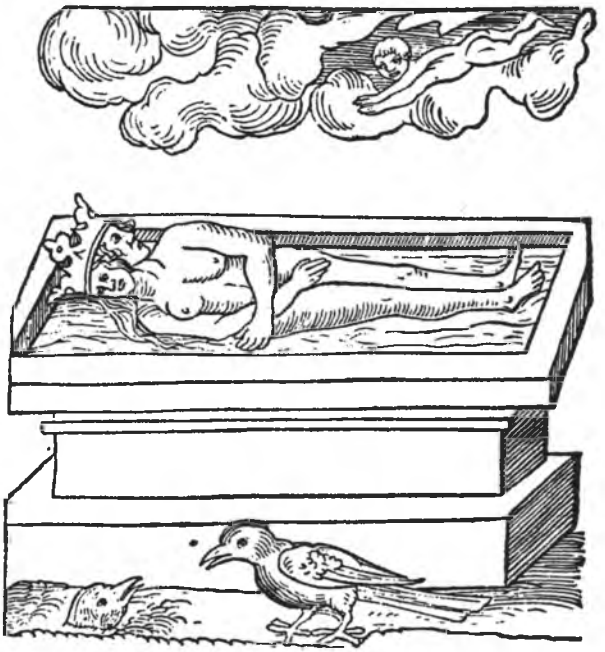
282 *Gloria mundi (Musaeum hermeticum*, s. 213).

283 Krş. XIII, 14.

284 *Psychologie und Alchemie*, s. 109 (GW XII, paragraf 92).

PHILOSOPHORVM.

ANIMÆ IVBILATIO SEV *Ortus ſeu Sublimatio.*

Hie ſchwinget ſich die ſele hernidder/
Vnd erquickt den gereinigten leychnam wider-

etmek zorunda kaldığımız üzere simyacı, sembollerini seçerken bilinçdışı gibi davranır: Her fikir, bir olumlu ve bir olumsuz ifade bulur, yani sembol kâh kraliyet çiftidir, kâh köpeklerdir; su sembolleri de kendini zıt ifade eder. Denir ki, kralın tacı "in menstruo meretricis",[285] yani fahişenin âdetinde görünecektir veya şu talimat verilir: "Tencerede artakalan kirli posayı (fecem) alıp muhafaza et, çünkü o kalbin tacıdır" (corona cordis). Posa, Merkür'ün Çeşmesi veya vas Hermeticum olan lahitteki cesede tekabül eder.

Gökten inen ruh çiyle, yani metnin de açıkladığı gibi "Rex de coelo descendens" demek olan aqua divina ile özdeştir.[286] Demek ki bu su, tacını kendi takmıştır ve tacın "kül" olduğuna dair önceki tespite tezat görünerek "kalbin tacını"[287] teşkil eder. Simyacının bu elle tutulur tezatlarını hiç fark etmeyecek kadar kafası bulanık mıdır, yoksa o, paradokslarını üstün bir kasıtla mı yazar, bilinmez. "İgnorantes, stulti, fatui" (cahillerle ahmakların) bu metinlere harfiyen inanıp analojilerin hercümercindeki zokayı yutmaları, daha zekilerinse, sembolizmin gerekliliğinden haberdar, bu sembolizmi daha ustaca ve aldırışsız kullanmaları suretiyle ikisinin de doğru

285 Philalethes, (*Musaeum hermeticum*, s. 654).

286 Maria Pprophetissa'dan bir alıntı. Senior, s. 17.

287 "Diadema" (taç) tasavvurunun Kabala'daki Kether (corona, taç) ile ilişkisinin olması ihtimal dışı değildir. Diadema purpureum (erguvan taç), Malchuth (mülk), dişi olandır, gelindir. Erguvan Schechinah (ilahî mevcudiyetin) bir sıfatı olan vestimentum, elbiseye işaret eder. "Enim est Vestis et Palatium Modi Tiphereth, non enim potest fieri mentio Nominis Tetragrammati nisi in Palatio eius, quod est Adonai. Appelaturque nomine Diadematis, quia est Corona in capite mariti sui." (Yani sonuncusu Sephira Tiphereth'in elbisesi ve sarayıdır, çünkü Adonay olan dört harflinin ismi ancak onun sarayında telaffuz edilebilir. Kadınsa Diadema [taç; Ç.N.] ismiyle anılır, çünkü o, kocasının başındaki taçtır.) (*Kabbala denudata* I, Pars I, s. 131) "..Malchuth vocatur Kether nempe corona legis" (Malchuth'un ismi Kether, yani kanunun tacıdır.) "Sephirah decima vocatur Corona: quia est mundus Dilectionum, quae omnia circumdant" (Onuncu Sephirah'ya taç denir, çünkü o, bütün eşyayı çevreleyen sevgi gösterileri âlemidir.) (1.c., s. 487). "(Corona) sic vocatur Malchuth, quando ascendit usque ad Kether; ibi enim existens est Corona süper çaput mariti sui." (Kether'e kadar çıkınca Malchuth'a taç denmesi gibi; zira orada kocasının başı üstündeki taç vardır.) (1.c., s. 614).

olduğunu sanıyorum. Entelektüel sorumluluk bilinci simyacıların hemen hepsinin en zayıf tarafı gibidir; ne de olsa kullandıkları dilin nasıl anlaşılacağını açıkça söyleyenler de vardır aralarında.[288]

288 Norton'un *Ordinall*'inde (*Theatrum chemicum Britannicum*, s. 40) denir ki: "For greatly doubted evermore all suche, / That of this Scyence they may write too muche: / Every each of them tought but one pointe or twayne, /Whereby his fellowes were made certayne; / How that he was to them a Brother, / For every of them understoode each other; / Alsoe they wrote not every man to teache, / But to shew themselves by a secret sepache: / Trust not therefore to reading of one Boke, / But in many Auctors Works ye may looke; / Liber librum apperit saith Arnolde the greate Clerke..." – *Buch des Krates* (Berhtelot, *La Chimie au moyen âge* III, s. 52) der ki: "Tes intentions sont excellentes, mais ton âme ne se résoudra jamais à divulguer la vérité, à cause des diversités des opinions et des misères de l'orgueil." – Theobald van Hoghelande (*Theatrum chemicum* I, s. 155) der ki: "At haec (scientia)... tradit opus suum immiscendo falsa veris et vera falsis, nunc diminute nimium, nunc superabundanter, et sine ordine, et saepius praepostero ordine, et nititur obscure tradere et occultare quantum potest." (Bu bilim, eserini, yanlışı doğruyla ve doğruyu yanlışla karıştırarak, bazen çok kısa, bazen de uzun uzadıya, sıraya koymadan, sıklıkla da ters sırada nakleder; opus, yani eserini, karanlıkla nakletme ve onu olabildiğince saklama gayretindedir.) – Senior, s. 55'te şöyle denir: "Verum dixerunt per omnia, Homines vero non intelligunt verba eorum... unde falsificant veridicos, et verificant falsidicos opinionibus suis... Error enim eorum este x ignorantia intentionis eroum, quando audiunt diversa verba, sed ignota intellectui eorum, cum sint in intellectu occulto." (Her dediklerinde doğruyu söylüyorlardı, insanlarsa onların sözlerini anlamıyorlar... bu yüzden görüşleriyle doğruyu yanıltıp doğru olmayanı doğrulturlar... Yanılgı farklı, idraklerine yabancı, gizli anlamı olan kelimeler duyduklarında maksadın anlaşılmaması gerçeğinden ortaya çıkar.) Bilgelerin sözlerinde saklı sırlara dair Senior der ki: "Est enim illud interius subtiliter perspicientis et cognoscentis. (İşin manen içyüzünü görüp anlayana aittir bu.) *Rosarium (Artis auriferae* II, s. 230) şöyle açıklar: "Ego non dixi omnia apparentia et necessaria in hoc opera, quia sunt aliqua quae non licet homini loqui." (Bu eserde görünen ve gerekli olan her şeyi açıklamadım, çünkü bir insana söylenmemesi gereken şeyler vardır.) "Talis materia debet tradi mystice, sicut poëcit fabulose et parabolice." (Nasıl ki edebiyat sanatı fabl ve mesellerle konuşuyorsa böyle şeylerin de mistikle nakledilmesi lazımdır.) (1.c., s. 274). – Henricus Khunrath, *Von hylealischen*, ..., s. 21, şu cümleyi zikreder: "Arcana publicata vilescunt." Andreae bu sözleri *Chymischen Hochzeit*'un mottosunda kullanmış. Al-Iraqi diye meşhur Abu'l Qasim, *Book of the Seven Climes* adlı eserinin 470. sayfasında, Cabir İbn Hayyan'ın öğretme usulü hakkında şöyle der: "Then he spoke enigmatically concerning the composition of the External and the Internal... The he spoke darkly...

Okurun "terine" ve "bükülmüş beline" ne kadar az dikkat etseler de bilinçdışına ister istemez bir o kadar mecburdurlar ve tam da bu mecaz ve paradokslarının neredeyse bitmez tükenmez çeşitliliğiyle çok önemli, psişik bir gerçeği, yani *belirsizliği* veya her biri basit ama çok sayıda mecazla ifade edilebilen bir hakikati temsil eden *arketipin çok anlamlılığını* tasvir ederler. Manevi tecrübe zihinlerini öylesine iptal etmiştir ki tüm düşündükleri, aktarılabilir mi bakmadan sadece, bunu sembollere ve ifadelere büründürmektir. Bununla gerçi Yeniçağı kaçırmışlar, yine de psikoloji diye bir şey yokken bir tür bilinçdışının fenomenolojisini ortaya çıkarmak gibi büyük bir kazanım elde etmişlerdir. Bu zenginliklerinin varisi bizlerin, bu mirasa sahip olması kolay değildir. Fakat eski üstatların da birbirlerini anlamadıkları yahut zar zor anladıklarını bilerek avunabiliriz. Bu anlamda "*Rosarium*"un yazarı, "antiqui Philosophi tam obscure quam confuse scripserunt" olduğunu, öyle ki bunların araştırmacıları yanılttığını, hatta yıldırdığını söyler. Ama o, "experimentum verissimum", düzgün tecrübeyi okuyucunun dikkatine sunup "en güvenli ve insani şekilde" açıklayacaktır[289] lakin o da kendinden öncekiler gibi yazar. Böyle de olması gerekiyordu, zira simyacıların aslında neden bahsettiklerinden haberleri yoktu. Bunu bugün biz biliyor muyuz, bence pek kesin değil. Her şeye rağmen sırrın kimyevi maddede olduğuna artık inanmıyoruz, bizce bu daha ziyade, mahiyetini bilmediğimiz ruhun karanlık zemininde bir yerdedir. Galiba bunun geldiği, anlaşılmayan, yine de muazzam bir kesinlikle etki eden bir şey olarak duyulan, yeni bir karanlık keşfedilene kadar birkaç yüz yıl daha geçecektir.

---

thaht in the External there is no complete tincture and that the complete tic-ture is tobe found only in he Internal. The he spoke darkly, saying, Verily we have made the External nothing more than a veil over the Internal... that the Internal is like this and like that and that he did not cease from this kind of behaviour until he had completely confused all except the most quick-witted of his pupils..." – Wei Po-Yang (takriben MS 142) der ki: "It would be a great sin on my part not to transmit the Tao which would otherwise be lost to the World forever. I shall not write on silk lest the divine secret be unwittingly spread abroad. In hisetation I sigh..." (s. 243.)

289 Krş. *Artis auriferae II*, s. 205.

Tacın bir "tortuyla" kıyaslanması, semavi kökenli olması simya düşüncesi için tezat değildir. Çünkü o, "*Tabula smaragdina*"nın şu kuralına göre davranır: "Quod est inferius, est sicut quod est superius. Et quod est superius, est sicut quod est inferius."[290] Simyadaki fark bilinci henüz, modern bilinç kadar keskin değildir; hatta çağdaşı skolastik düşünceye göre bariz daha kördür. Görünüşteki bu gerileme simyacıların aklen geri kalmışlığıyla değil, ancak meraklarının ağırlıkla bilinçdışına yönelmesiyle açıklanabilir ama bu merak mesela keskin, skolastik kavramlarla düşünmekteki gibi ayrıma ve formülleştirmeye yönelik değildir. Simyacılar hissettikleri sırrı yeniden kabaca tasvir eden ifadeler bulduklarında mutlu olurlar. Sonrasında bu ifadelerin birbiriyle ilişkileri veya birbiriyle farkları nasıl olur, pek ilgi çekmez, zira simyacılar, görüşlerini anlattıkları kavramlardan sanatlarının anlaşılabileceğini farz etmezler, daha ziyade bu sanata yanaşan herkesin, zaten bu sırrın cazibesinde olduğu ve bu sırrı bariz hissettiği veya sezdiği, hatta tanrı tarafından bunun için seçilip görevlendirildiği varsayımıyla hareket ederler. Hortulanus'u[291] alıntılayan "*Rosarium*" bu anlamda şöyle der: "Solus ille, qui scit facere lapidem Philosophorum, intelligit verba eorum de lapide".[292] Münevver filozofun gözü önünde sembollerin karanlığı çözülür. Bu anlamda Hortulanus der ki: "Nihil enim prodest occultatio philosophorum in sermonibus, ubi doctrina Spiritus sancti operatur."[293]

---

290 (Aşağıda olan aynı zamanda en yukarıdadır. Yukarıda olansa aynı zamanda en aşağıdadır.) Bunun paralelinde, yukarıda zikrettiğimiz gibi, en aşağı olan Malchuth'un en yukarıda olan Kether ile paradoksal ilişkisi vardır (krş. yukarıdaki 16. dipnot).

291 Bunun Joannes de Garlandia ile (12. yy.'ın ikinci yarısı ve 13. yy.'ın başı) aynı olduğu söylenir. *Commentarius in Tabulam smaragdinam (De alchemia*, s. 364) onundur.

292 *Artis auriferae II*, s. 270 (Ancak bilgelerin taşının nasıl yapıldığını bilen, onların {filozofların} taş hakkındaki sözlerini anlar).

293 Krş. s. 365 (Kutsal Ruh'un öğretisinin işbaşında olduğu yerde filozofun sözlerindeki ketumluk bir şeye yaramaz.) Simyacılar "filozof" olarak ruhun ampirizm yanlılarıdır, aynı ampirizmdeki gibi onların kavram dili de tecrübe karşısında tali konumdadır. Kâşif nadiren aynı zamanda tasnifçidir.

Corpus ile spiritus arasındaki kusurlu ayrımın karşısında bu durumda, önden gerçekleşen morticiatio ve sublimatio vasıtasıyla, bedenin cevherî, yani ruhani bir şekil alıp bunun sonucunda corpus mundum (arı beden) olarak artık ruhtan pek de ayrılmadığı, dolayısıyla da ruhu barındırabileceği, hatta tekrar kendine doğru aşağı çekebileceği varsayımı durur.[294] Tüm bu tasavvurlardan, yalnız coniunctio'nun değil, beden denilen şeyin de tekrar canlanmasının gayet uhrevi bir olay, böylelikle de psişik ben-olmayan'daki bir süreç olduğu anlaşılır. Bedenin yansıtılabilirliği de bununla açıklanabilir, çünkü beden şahsi tabiatta olsa, başka şeye ihtiyaç duymadan bilince kavuşma yeteneğinden ötürü yansıtılabilirliğinden büyük ölçüde taviz verecekti. Her halükârda onun şahsi tabiatı, canlı ruhun taban tabana zıddı olan ölü maddeye yansıtma yapması için yetmeyecekti. Tecrübelerin de gösterdiği gibi yansıtmayı taşıyan, gelişigüzel bir nesne değil, yansıtılacak içeriğin tabiatına uygun olduğu ortaya çıkan veya asılacak şeye, uygun bir askı sunan bir nesnedir.[295]

Aslen aşkın olan sürecin, bilinçli ve şahsi ruhu, en şiddetli merhamet hissine çekmesiyle ve yansıtma vasıtasıyla bu süreç gerçekliğe uzanır. Fakat bundan, coniunctio'nun, fanilerin aşk ilişkisi değil, Tanrı'ların Hieros gamos'u olduğunun belirginleştiği bir enflasyon meydana gelir. Dramın kahramanı Rosencreutz'un şenlikte sadece bir davetli olduğu ve uyuyan Venüs'ün çıplak güzelliğine hayran olmak için ancak yasak şekilde, onun gizli odasına sızdığı "*Chymische Hochzeit*" adlı eserde çok incelikle bu meseleye temas edilir. Bu müdahalesine ceza olarak Cupido onu elinden okla yaralar.[296] Kralın düğünüyle olan asıl gizli bağına ancak sonda, üstünkörü değinilir. Kral, Rosencreutz'a şu imada bulunur: "Ben

---

294 Bu anlamda Dorneus der ki: "Spagirica foetura terrestris caelicam naturam induat per ascensum, et deinceps suo descensu centri naturam terreni recipiat" (*Theatrum chemicum* I, s. 409). (Dünyevi, simyevi doğumun yükselmeyle semavi tabiata, sonra da alçalmayla arzın merkezinin tabiatına bürünmesi lazımdır).

295 Yansıtmanın çoğunlukla yansıtmayı taşıyan kimseye nüfuz etmeden kalmaması da bu durumla açıklanabilir. Yine bu son gerçek, simyacıların taşın "yansıtılmasıyla" neden değersiz maddenin değişeceğini ümit ettiklerini de açıklar.

296 Simyacılarda bu, Merkür'ün "telum passionis", tutku mızrağıdır.

(Rosencreutz) onun babası (olurdum)."[297] Yazarı Andreae kendini burada mizahla işin dışında tutmaya çalışan nüktedan biri olmalı. Zira bununla, karakterlerini yaratanın kendisi olduğunu ima ediyor ve bunu krala tasdik ettiriyor. Çocuğun babası hakkında gönüllü sunulan bu bilgi, yaratıcı bir insanın, ben-şahsiyetinin itibarını, kendisinin de bilinçdışından fışkıran yaratıcı dürtüsünün kurbanı olduğu korkusundan kurtarmak gibi çok bilindik bir denemesidir. Goethe "*Faust*"un, yani "asıl meşgalesinin" kulbundan o kadar kolay sıyrılamamıştır. (Küçük insanların büyüklüğe daha fazla ihtiyacı vardır, o yüzden başkalarını, daha fazla olduğuna inandırmak zorundadırlar.) Elbette Andreae de sanatın sırrına en az diğer simyacılar kadar meftundu; Rosenkreuz Tarikatı'nı kurmaya yönelik ciddi çabası bunu ispatlar, sonraki zamanlar onu buna mesafe almaya sevk eden, herhalde başta ruhban konumunun amacına yönelik sebeplerdi.[298]

Şayet şahsi olmayan yani ferdin edindiği (unuttuğu, bilinç altından algıladığı, bastırdığı) içeriklerden ibaret olan bilinçdışı diye bir şey varsa o zaman ben-olmayan'ın içinde de, bilincin ancak spontane arketip olaylarının yansıtmasında algılayabileceği süreçler bulunmalıdır. Bu, önemli bir cazibe yayan ilk yabancı ve aynı zamanda ilk tanıdık olandır. Aynı anda hem örter hem aydınlatır. Hem ilgi çeker hem korkutur. Hayaller, rüyalar, hezeyanlar ve belli dinî vecit hallerinde ortaya çıkar.[299] Coniunctio bu arketiplerdendir. Arketipin asimile edici gücü yalnız bu saiğin büyük yaygınlığını değil, sıklıkla aklı izanı bir yana bırakıp ferdi ele geçiren ihtiraslı yoğunluğunu da açıklar. Coniunctio fenomeninin dönüm noktaları arasında son resimlerimizde tasvir edilen olaylar da vardır. Burada mesele, birleşirken bilinçli şahsiyeti olaya dahil

297 Christiani Rosencreutz, *Chymishe Hochzeit*, 1459 yılı. Arcana publicata vilescunt et gratiam prophanata amittunt. Straßburg, Zetzner 1616. "1459 yılı" diye tarih konması kasıtlı yanıltmadır.

298 A. E. Waite, *The Real History of the Rosicrucians*.

299 Hezeyan haline yol açan zehirlenmeler de bunu tetikleyebilir. İptidai ayinlerde bunun için özellikle tatula ve meskalin kullanılır. bkz. Hastings, IV, 735 f.

eden zıtların bir araya gelmesinin sonrasında ortaya çıkan etkilerdir. Bunun radikal sonucu ben'in bilinçdışında çözülmesi, yani ölüm gibi bir şeydir. Bu sonuç, ben'in bilinçdışı faktörlerle nispi özdeşliğinden, *bulaşma* denen şeyden ötürü gerçekleşir. Simyacının duyduğu *immunditia*, kirliliktir bu. O bunu aşkın faktörlerin yoğun ve ağır beden tarafından kirletilmesine yorar, bu yüzden bedenin süblimasyona tabi tutulması lazımdır. Psikoloji açısındansa beden, bilinçdışının istila ettiğini veya zehirlediğini hissettiğimiz, ferdî ve bilinçli varlığımızın ifadesidir. O yüzden ben-bilincini, bilinçdışından koparıp kendimizi bu tehlikeli kucaklamadan kurtarmaya çalışırız. Bilinçdışının gücünden, sakıncalı bir şey diye korkulur. Fakat bu his, gerçeklere bakılırsa sadece kısmen meşrudur, çünkü diğer taraftan biliriz ki bilinçdışı uygun etkilere de kadirdir. Hangi etkiyi gösterdiği ise büyük ölçüde bilincin tutumuna bağlıdır.

Mundificatio (arındırma) o yüzden karışmışı, yani ferdin dahil olduğu coincidentia oppositorum, zıtların çatışmasını ayırmak gibi bir anlama gelir. Bu dünyadaki akıllı insanın kendini "ebediyette" olduğu şeyden ayırması gereklidir. O, biricik fert olarak âdeta "insanı" da temsil eder ve kolektif bilinçdışım harekete geçiren her şeye iştirak eder. Başka deyişle: Biricik ben'i bastırıp onun sırtından ve onun zararına yaşarlarsa "ebedi" hakikatler, tehlikeli bozukluklar halini alır. Tecrübi malzemesinin özel durumlarının zorlamasıyla psikolojimiz, bilinçdışının önemini vurgulamalıysa şayet, bu asla, bu suretle bilincin öneminin düşürüldüğü anlamına gelmez. Belli bir izafileştirmeyle, o bilinci tek taraflı ve aşırı hâkim kılmanın önüne geçilmelidir. Fakat bu izafileştirme de arketip hakikatlerinin yol açtığı hayranlığın, ben'i ezeceği kadar ileri gitmemelidir. Ben, zaman ve mekânın içinde yaşar ve varlığını sürdürecekse, onların kanunlarına uyumlu olmalıdır. Ben, tek karar mercii ve bilinçdışı olacak kadar bilinçdışına tabi olursa, boğulur ve bilinçdışının entegre edilebileceği veya içinde gerçekleşebileceği bir şey kalmaz. Ampirik ben'in "ebedi" ve evrensel insandan ayrılması bu yüzden âdeta hayati önemdedir, hele de şahsiyetin kitleleşmesinin ürkütücü ilerlemeler kaydettiği bu günümüzde. Çünkü kitleleşme yalnız dışarıdan değil,

içeriden, kolektif bilinçdışından da gelmektedir. Dışarıya karşı, halihazırda Avrupa'nın çoğu kısmının kaybettiği "droits de l'homme", yani insan hakları ile koruma gerçekleştirilmiştir,[300] hakların kaybolmadığı yerdeyse tüm uğraşlarını, sonu gelmeyecek insan haklarının altını oyup ergastulum (köle) varlığını sosyal güvenlik yemiyle elimine etmeye yönelten güçlü, bir o kadar da saf siyasi partiler işbaşındadır. İçerinin şeytanlığına karşı da, otorite sahibi olduğu müddetçe kilisenin şekli koruma sağlar. Fakat koruma ve güvenlik ancak hayatı aşırı daraltmadığı sürece kıymetlidir, bilincin üstünlüğü de ancak hayatı çok baskıya uğratıp ona mani olmadığı sürece makbuldür. Hayat her zaman iki dehşetli kötülük arasında gidip gelmektir.

Ben ile bilinçdışı arasındaki ayrım süreci[301] mundificatio'ya tekabül eder ve nasıl ki mundificatio ruhun tekrar bedene dönebilmesinin şartıysa, şayet bilinçdışı ben bilincine yıkıcı tesirde bulunmaması isteniyorsa, beden de aynı şekilde vazgeçilmezdir. Çünkü beden, şahsiyete o kısıtlamayı verir. *Fakat bilinçdışının entegrasyonu ancak ben göğüs gererse mümkündür.* Bunun için simyacıya uğraşmaya değer görünen şey, yani corpus mundum (arı bedenin) ruhla birleşmesi, daha önce ben bilincini bilinçdışına bulaşmaktan kurtarmayı başardıysa psikoloğa da öyle görünür. Simyada arındırma çok defa imbiklemeyle, psikolojide ise sıradan ben-insam'm bilinçdışının enflasyoner karışmalarından iyice ayırmayla olur. Bu görev titiz bir vicdan imtihanı ve kendini eğitme demektir, bunu başaran, başkalarına da aktarabilir. Simyacı corpus'u ateşin en yüksek derecelerinde tüm superfluitates, yani fazlalıklarından nasıl arındırıyor ve Merkür'ü "bir gerdek odasından diğerine sürüyorsa", psikolojideki ayrım süreci de kolay iş değildir, bilakis sabır ve sebat ister. Simyadaki sembollerin gösterdiği gibi, böyle bir ayırma, beşeri bir muhatapla ilişkisi olmadan hiç mümkün değildir. "Hatalarını genel ve akademik açıdan anlamak" etkisizdir, zira

300 Bu yazı 1943'te kaleme alındığından bu cümleyi daha iyi bir dünya ümidiyle asıl halinde bırakıyorum.

301 *Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewußten* (GW VII) başlıklı yazım bu ayrım sürecini ele alır.

burada gerçekten hatalar değil, sadece bunların tasavvurları ortaya çıkar. Hemcinsiyle ilişkisinde gerçekten öne çıkıp insanın kendisine de başkasına da göründüğü yerde akut bir hal alırlar. Ancak orada gerçekten hissedilip hakiki tabiatları içinde görülebilirler. Aynı şekilde insanın kendi kendine yaptığı itiraf da çoğu zaman az tesir eder veya hiç etmez, halbuki itiraf başkasına karşı yapıldığında daha fazla tesir beklenir.

Corpus ile yeniden birleşen "ruh", ikinin biridir, vinculum (bağ) olarak ikisinde de ortaktır.[302] Onun için ruh ilişkinin timsali olarak görünür. Kolektif bilinçdışının temsilcisi olarak psikolojik animada da "kolektif" olanın vasfı vardır. Kolektif bilinçdışı tabii bir şey, genel olarak mevcut bir şeydir ve o yüzden, ortaya çıktığı her yerde, bilinçdışı bir kimliğe veya "participation mystique"e yol açar. Bilinçli şahsiyet bunun içinde esir olduğu ve dahil olma haline direnmediği müddetçe anima olarak ilişkisi (mesela rüyada), esasen rahatsız edici etkiler geliştiren, nispeten özerk bir kısmi şahsiyet olarak tecessüm eder. Fakat yansıtmaları uzun ve etraflıca eleştirip çözmekle, ben ve bilinçdışı arasmda bir ayrım yapılmışsa, anima gitgide özerk bir şahsiyet olmayı keser. Anima artık bilinçle bilinçdışı arasında ilişki fonksiyonu olur. Yansıtıldığı sürece türlü illüzyonlarla insanlara ve eşyaya karışmaya sebep olur. Yansıtmasının geri alınmasıyla yine, önceden olduğu şey, yani doğru yerde ferdin faydasına işleyen bir arketip sembolü olur. Ben ve dünya arasında, Maya'nın örtüsü etkisi gösteren ve dans ederek tüm varlığın körleşmesini sağlayan, parlak bir shakti'dir. Fakat ben ile bilinçdışı arasında anima, antik ilaheden Meryem'e, kutsal kâse elçisinden Azizlere kadar ilahî ve yarı ilahî figürlerin zemini olur.[303] *Bilinçdışı* anima, ferdi büsbütün ele geçirmekten başka şey aramayan, tamamen ilişkisiz ve otoerotik bir varlıktır, bu bir erkeğin başına geldi mi o, tuhaf ve nahoş şekilde dişileşir. Bu da kendini, animus ta-

302 Krş. *Tractatus Aristotelis (Artis auriferae* I, s. 371).

303 Bunun güzel bir örneği Angelus Silesius'ta cilt 3, s. 238: "Sevinin ey! Tanrı insan oluyor, o da doğmuş! / Nerede? İçimde: beni annesi seçti. / Nasıl olacak sonrası? Meryem ruhtur, / Gönlüm yemlik, bedenim kovuk, .."

kıntılı kadınlarda yerilen fikir ve kanaatler oluşturarak, gitgide, o zamana dek güvenilir ve akıllı olan idrak gibi fonksiyonları bozan keyfî ve kontrolsüz bir durumda gösterir.[304]

Daha burada vurgulamam lazım ki kadın psikolojisi için başlı başına farklı formüller geçerlidir, çünkü orada, ilgili yerde, işimiz ilişki fonksiyonuyla değil, aksine ayırıcı bir fonksiyonla, yani animusladır. Simya ise felsefe olarak ilk planda erkeklerin hâkim olduğu bir sahaydı, bunun sonucunda formülleri de esasen erkek karakterindeydi. Fakat simyadaki kadın unsurunun şu açıdan önemi vardır ki daha İskenderiye'deki ilk zamanlarında Theosebeia,[305] Zosimos'un soror mystica'sı, Paphnutia ve Maria Prophetissa gibi kadın filozoflar vardı, bu görmezden gelinemez. Daha sonraki devirden simyacı çifti Nicolas Flamel ile Petronelle'yi biliyoruz. 1677 tarihli "*Mutus Liber*" opus'u erkekle kadın tarafından birlikte yapılıyor diye tasvir eder,[306] nihayet 19. yüzyılda da elimizde, İngiliz simyacı çifti Thomas South ile adı sonradan Mrs. Atwood olan kızı vardır. Bu ikisi uzun zaman simya araştırmasıyla uğraştıktan sonra görüş ve tecrübelerini yazılı olarak kayda geçmeye karar verdi. Bu amaçla baba evin bir köşesinde, kızı başka bir köşesinde çalışmak suretiyle birbirlerinden ayrıldılar. Kızı kalın, etraflı bir kitap, babasıysa şiir yazdı. Kızının işi önce bitti ve kitabını bastırdı. Kitap, henüz yayımlanmıştı ki babası, büyük sırrı ifşa ettikleri şüphesine kapıldı. Kızını kitabı geri çekip imha etmeye ikna etmeyi başardı. Keza kendisi de şiir eserini feda etti. Bu eserden az sayıda mısra kızın, bütün nüshaları geri çağrılamayan kitabında mevcuttur. Ancak kız öldükten sonra[307] kitap yeniden basıldı (1920).[308] Ben kitabı

304 Kadının animusunda da illüzyonlar oluşturan, benzer bir etki vardır, yalnız o etki burada kendisinin düşünmediği, başka yerlerden devraldığı bir nevi öğretiler ve peşin hükümlerden ibarettir.

305 *Rosinus ad Sarratantam (Artis auriferae I)* adlı risaledeki Euthicia.

306 *Mutus Liber*, Mangetus'un, *Bibliotheca chemica curiosa*, 1702 (tasvir, bkz. *Psychologie und Alchemie*) eserine ek olarak yeniden yapılmıştır. Modern bir yeni baskısı da mevcuttur. Simyacı çift olarak John Pordage ile Jane Leade'den de bahsedilebilir (17. yy.).

307 1817-1910 yıllarında yaşadı.

308 M.A. Atwood

okudum: içinde sır falan ifşa edilmiyor. Yeniçağın senkretizmine taviz halinde, Ortaçağ usulü teozofik izah gayretleriyle dolu.

Simyada kadın psikolojisinin rolüne dair kayda değer bir katkı, İngiliz teolog ve simyacı Pordage'nin,[309] soror mystica'sı Jane Leaede'ye[310] yazdığı, opus hususunda ona ruhani talimatlar verdiği mektubunda mevcuttur:

"Bu kutsal ocak Balneum Mariae, bu cam sürahi, bu gizli ocak yeryüzüdür, matris veya ana rahmidir ve ilahî tentürün fışkırdığı, kabardığı ve onun membaı olan merkezdir. Tentürün durduğu ve bulunduğu yeri veya mekânı hatırlamam, ismini anmam lazım değil, ben size yalnız zemine vurmanızı salık veririm. Süleyman bize Ezgiler Ezgisi'nde der ki, onun manevi ikametgâhı, saf tentürün kutsal likörüyle dolu olan, yuvarlak kaba benzeyen göbeğin uzağında değildir.[311] Filozofların ateşini biliyorsunuz, saklı tuttukları anahtardı bu... Ateş, ilahi Venüs'ten veya tanrının aşkından akan sevgi-ateş-hayattır, Mars'ın ateşi çok hararetli, çok keskin ve çok öfkelidir, öyle ki madde kuruyup yanar: bu yüzden yalnız Venüs'ün sevgi ateşinde has ve hakiki ateşin vasıfları vardır.

Bu hakiki felsefe kendinizi nasıl bileceğinizi öğretecek, ki kendinizi doğru bilin, böylece saf tabiatı da bileceksiniz; çünkü saf tabiat bizzat sizin içinizdedir. Tüm fena ve günahlı nefsanilikten kurtarılmış, sizin gerçek benliğiniz olan saf tabiatı bilince, işte o zaman tanrıyı da bileceksiniz; çünkü tanrı saf tabiatta, fındık kabuğunda tane olarak saklı ve oraya sarılıdır... Hakiki felsefe bu büyülü ço-

309 John Pordage (1607-1681) Oxford'da teoloji ve tıp okudu. Jacob Böhme'nin ve onun simyayla karışık teozofisinin hayranıydı, astroloji ve simyayla ilgili malumat edindi. Mistik felsefesinde Sophia büyük öneme sahiptir ("O benim ilahi, ebedi, temel hürriyetimdir. Benim çarkımdır, çarkımın içinde...", *Sophia*, s. 21).

310 Mektup Roth-Scholtz, I, s. 569 ff.'de basılmıştır. İlk Almanca baskısı (*Philosophisches Send-Schreiben vom Stein der Weißheit*) 1698'de Amsterdam'da ortaya çıkmış görünmektedir.

311 *Ezgiler Ezgisi* 7, 3'e yapılan meşhur imalardan: "Kucağın, içeceği hiç eksik olmayan yuvarlak kap gibidir." (Luther İncili). Aynı zamanda krş. *Aurora consurgens* I, bölüm 12.

cuğun babası kim, annesi kim, size öğretecek... Bu çocuğun babası Mars'tır, Merih'ten babanın vasfı olarak çıkan ateş-hayattır o. Annesi yumuşak sevgi ateşi olan ve oğlun vasfının çıktığı Venüs'tür. Tam burada erkekçikle kadıncığı, erkekle kadını, gelinle güveyi, Celile'nin ilk düğününü veya evliliğini, çökme durumundan geri döndüklerinde Mars'la Venüs'ün arasında olup biten, tabiatın vasıfları ve suretleri içinde görüyorsunuz. Mars veya koca, ilahi bir adam olmalı, yoksa saf Venüs onunla evlenmez, kutsal gerdeğine de kabul etmez. Venüs saf bir bakire, bakire bir kadın olmalı, yoksa öfke ateşindeki öfkeli, kıskanç Mars onunla evlenmez, onunla birlik içinde de yaşamaz; yoksa tabiatın vasıfları arasında birlik ve ahenk yerine sırf kavga, kıskançlık, nifak ve husumet olur.

Âlim bir sanatçı olmayı düşünüyorsanız evlilik bağının sıkıca bağlanıp aralarındaki evliliğin gerçekten vuku bulması ciddiyetle, kendi Mars ve Venüs'ünüzün birleşmesine bakın. Onların birlik yatağında beraber yattıklarına ve tatlı bir ahenkle yaşadıklarına iyice emin olmalısınız, o zaman Bakire Venüs içinize incilerini, Mars'ın ateş ruhunu yatıştıracak su ruhunu verecek ve Mars'ın öfke ateşi gönüllüce Venüs'ün sevgi ateşine dökülecek, yani ikisinin vasıfları ateşle su olarak, birbirine karışacak, birleşecek ve birbirine akacak; birliklerinden ve birleşmelerinden tentür, sevgi ateşi tentürü denen büyülü doğumun ilk döllenmesi ortaya çıkacak. Tentür insanlığınızın rahmini dölleyip hayata uyandıracaksa da burada büyük bir tehlike ve o tentür henüz bedende veya rahimde olduğundan veya vaktinde gün yüzüne çıkmadan önce bakımsız kalabileceği endişesi vardır. Bu sebepten onun çocukluğunu iyi idrak edip ona güzelce bakacak iyi bir çocuk bakıcısı bulmanız lazım: bu bakıcı da sizin saf mizacınız ve sizin bakir iradeniz olacak.

Çocuğun doğru gıdası 'Mars'ın onu boğup öldürecek öfke ateşi' değil, 'Venüs'ün sevgi ateşi' olsun. Çocuk doğru beslendikten sonra 'çocuğun tabiatın vasıflarında boyanan hayatının savunulması, sınanıp denenmesi lazımdır; bu esnada da yine büyük kaygı ve tehlikeler baş gösterecektir; bedende ve hevesin rahminde zarara uğradığını görünce doğum olmasın isteyeceksiniz. Çünkü tam bu-

rada narin tentürün hayatın bu narin çocuğunu tabiatın suretlerine ve vasıflarına indirmesi lazımdır ki çocuk ıstırap çeksin, şeytanın ayartmasına katlanıp onu yensin; çocuğun illa ki ilahî karanlığa, hayat ışığı görülmeyen karanlık Satürn'e inmesi lazımdır: tam orada esir tutulmalı, karanlığın zincirleriyle bağlanmalı ve dikenli Merkür'ün ona yesin diye vereceği yemekten yemelidir; ilahî hayat tentürünün bu yemeği, toz ve külden, zehir ve safradan, ateş ve kükürtten başka bir şey değildir. Çocuk (mağaraların karnında Yunus'a olduğu gibi) yutulacağı, hiddetli ve öfkeli Mars'a girmeli ve tanrının öfkesinin lanetini duymalıdır; öfke ateşi vasfında oturan Lucifer ile milyonlarca şeytanın hilesini de görmelidir. Tam burada ilahî sanatçı felsefî eserde, tentürün artık siyahlığı içinde belirdiği ilk rengi görür, bu en siyah siyahlıktır; âlim filozoflar ona siyah karga veya siyah kuzgun veya kutlu ve bereketli siyahlık da derler; çünkü bu siyahlığın karanlığında, Satürn'ün vasfında ışıkların ışığı saklıdır; bu zehir ve safrada ise Merkür'de zehre karşı en leziz ilaç, hayatın hayatı saklıdır: Merkür'ün hiddet veya öfkesinde ve lanetinde ise kutlu tentür saklıdır.

Tam burada sanatçının içine, tüm işlerinîn yittiği doğar. Tentüre ne olmuştur? Burada, zevahire bakılırsa, görülecek, bilinecek veya tadılacak, karanlıktan, en utanılacak ölümden, cehennemî, korkutucu bir ateşten başka, tanrının öfke ve lanetinden başka bir şey yoktur, hayatın tentürünün bozulma veya çözülme ve tahribinde, tam burada, bu karanlıkta ışığın, bu ölümde hayatın, bu hiddet ve öfkede sevginin ve bu zehirde tüm zehir ve hastalıklara karşı en yüce ve leziz tentürle ilacın olduğunu ise görmeyin.

Eski filozoflar buna eser veya iş diyorlardı, düşüşleri, külleştirmeleri, tozlaştırmaları, ölümleri, taşın maddesinin çürümesi, kokuşmaları, Caput mortuum'ları diyorlardı. Bu siyahlığı veya siyah rengi artık küçümsememeli, bilakis sabırla, tahammülle ve sükûnetle onun içinde sebat etmelisiniz, ta ki sınanmanın kırk günü geçip, ıstırap günleri bitene dek, o zaman hayatın tohumu kendiliğinden hayata gözünü açacak, dirilecek, kendini yüceltecek veya ululayacak, kendini beyaza çevirecek, kendini arındırıp kut-

sayacak, kendine allık verecek, yani kendini nurlandırıp sabitleyecektir. Bu sebepten işi buraya vardırınca gerisi kolaydır: çünkü âlim filozoflar derdi ki o zaman taşın yapımı işten bile değildir, çocuk oyuncağıdır. Öyle ki insan iradesini teslim eder veya bırakırsa, ıstırapla, sakin ve ölü bir hiçten başka bir şey olmayarak, işte o zaman tentür içimizdeki her şeyi bizim için yapacaktır; tüm düşünce, hareket ve hayallerimizden geri durur veya azat olup sükûnet bulabilirsek tabii. Ama bu surete sokulana kadar bu iş insan iradesine ne zor, çetin ve zahmetli gelir, demek ki bütün ateşler onu hedef alsın diye koyverilse ve tüm ayartma şekilleri ona hücum etse de o sessiz sakin durmalıdır!

Gördüğünüz gibi burada büyük tehlike vardır ve böyle bazı şeytanlar ve bazı ayartıcı özler tarafından dört bir yandan çevrelenip saldırıya uğrayınca hayatın tentürü kolayca ihmal edilebilir, anne karnındaki meyve bozulabilir. Ama bu meyvenin bu ateşle sınanmaya ve zor imtihana dayanması veya onu geçebilmesi ve zafer kazanabilmesi için: O zaman onun cehennem, günah ve ölümden, fanilik mezarından dirilişinin başının, hem de önce Venüs vasfıyla belirdiğini göreceksiniz: çünkü o zaman hayatın tentürü karanlık Satürn'ün hapsinden kaçıp, zehirli Merkür'ün cehenneminden ve tanrının Mars'ta yanıp tutuşan öfkesinden kendi gücüyle geçecek ve Venüs'ün vasfındaki mülayim sevgi ateşi üste çıkacak ve idaredeki sevgi ateşi tentürüne, önceliğe ve üstünlüğe sahip olacaktır. O zaman tam burada ilahi Venüs'ün mülayimliği ve sevgi ateşi tüm vasıfların içinde ve üstünde efendi ve kral olarak hükmedecektir.

Buna rağmen burada taş işinin boşa çıkması tehlikesi vardır. O yüzden sanatçı, tentürü uzunca sabredip bekledikten sonra, görmeyi umduğu beyaz rengi ve en beyaz beyazlığından başka renkle örtülü görene dek beklemelidir; tentür kamerî vasfıyla yükselince beyazlık gerçekten de belirir: ayın tentüre güzel bir beyazlık, hatta en mükemmel beyaz rengi ve apaydınlık bir parıltı verdiği görülür. Tam burada karanlık ışığa, ölüm de hayata dönmüştür. Bu ışıldayan beyazlığın üstünde, sanatçının kalbinde sevinç ve ümit yükseledurur, iş başa-

rıyla hallolup bitmiştir. Zira artık beyaz renk, nurlanmış ruh gözüne saflık, masumiyet, kutsallık, sadelik, irade birliği, semaya yönelmişlik ve adalet izhar eder ki bununla tentür artık baştanbaşa sanki üzerinde elbise varmış gibi giydirilmiş olur: Ay gibi aydınlık, tan yeri kadar güzeldir. Artık tentürleyici hayatın ilahî bekareti görünür, üzerinde ne leke ne kırışık, ne de bir parça kusur vardır. Eskiler bu esere beyaz kuğu, albification veya beyazlatma, yüceltme, imbikleme, deveran, arındırma, ayırma, kutsama ve diriltme demek adetindeydiler, çünkü tentür, apaydınlık bir gümüş misali beyazlatılmıştır; sık sık Satürn'e, Merkür ve Mars'a inmesiyle ve yeniden sık sık Venüs'le aya yücelmesi veya yükselmesiyle nurlanmıştır. Bu onun imbiklenmesi, Balneum Mariae (Meryem'in banyosu)dur: çünkü ilahi bakire Sophia'nın suyu, kanı ve semavi çiyi sık sık imbiklemesiyle tentür, tabiatın vasıflarında arınmış ve tabiatın vasıflarıyla suretlerinin giriş, çıkış ve geçişlerinin muhtelif deveranıyla, bembeyaz parıldayan gümüş misali, beyaz ve saf olmuştur. Tam burada siyahın, tüm ölümlerin, cehennemin, lanetin, öfkenin ve tüm zehirlerin, Satürn, Merkür ve Mars'ın vasıflarından ortaya çıkan kirleri ayrılmış olur, o yüzden buna ayrıştırma denirdi ve tentür Venüs'le Luna'da beyazlık ve parlaklığına kavuşunca buna onun kutsanması, arınması, beyazlatılması derlerdi. Dirilmesi demeleri de beyazlığın burada siyahlıktan, ilahî bekaretle arılığın Merkür'ün zehrinden ve Mars'ın kızıl, alevli hiddet ve öfkesinden dirilmesindendir."

Beyazlık için Jüpiter sarıyı, Sol yani güneş de kırmızıyı, kızılı, nar rengini, kuru üzüm rengini, altın parlaklığını verir.

"Taş artık sabitlenmiş, hayat iksiri hazırlanmış, sevgili çocuk veya sevginin çocuğu doğmuş, yeni doğum tamamlanmış, eser de tastamam bitmiştir. Def ol düşüş, cehennem, lanet, ölüm, ejderha, hayvan ve yılan! İyi geceler fanilik, korku, üzüntü ve sefalet! Zira şimdi kaybolmuş her şeyin kurtuluşu, iyiliği ve telafisi, içeriden ve dışarıdan tekrar gelecektir; çünkü bütün dünyanın büyük sırrı ve gizi artık sizdedir; sevginin incisi sizdedir; bütün iyileştirici erdemlerin ve çoğaltıcı kuvvetlerin geldiği ilahi sevincin değişmez, daimi özü sizdedir; Kutsal Ruh'un tüm müessir kuvveti de buradan çıkar.

Yılanların başını ezmiş kadın tohumu sizdedir. Bakirenin tohumuyla bakirenin kanı, bir öz ve vasıf içinde sizdedir.

Ey mucizeler mucizesi! Tentürleyici tentür, üç şeye bir öz veya vasıfta sahip olan, bakirenin incisi sizdedir, onun bedeni, ruhu ve zihni vardır, onun ateşi, ışığı ve sevinci vardır, babanın vasfı ondadır, oğulun vasfı ondadır ve Kutsal Ruh'un vasfı da ondadır, hem bütün bu üçler sabit ve daimi bir öz ve cevherin içindedir. Bu, bakirenin oğludur, bu onun ilk doğan çocuğudur, bu, asil kahraman, yılanı ezen ve ejderhayı ayakları altına alıp çiğneyendir... Zira artık cennet insanı durudur, içinde ilahî güneşin boydan boya ışıldadığı şeffaf bir cam olarak, gayet aydınlık, saf ve berrak, hem de hiç kusuru ve lekesi olmayan altın olarak. Ruh artık kendini ispatlamış bir Serafim meleğidir, kendini hekim, teolog, astrolog, ilahî bir sihirbaz haline sokabilir, kendini istediği hale sokabilir, istediğine sahip olabilir: çünkü tüm vasıflar birlik ve ahenk içinde yalnız bir iradeye sahiptir. Aynı bir irade, tanrının ebedi ve yanılmaz iradesidir; ve artık ilahi insan kendi tabiatı içinde tanrıyla bir olmuştur."[312]

Bu sevgi, bakire, anne ve çocuğa dair semavi mit, gerçi hayli kadınsı görünmektedir, gerçekteyse bakire Sophia (psikoloji anlamında) animaya tekabül etmek üzere erkek bilinçdışısının arketipik taslağıdır.[313] Oğulla ilgili semboller ve yetersiz ayrımın gösterdiği gibi o aynı zamanda "cennetteki" veya "ilahî" insan, yani nefistir. O zamanlar henüz mistik olan bu fikir ve suretlerin bu kadar az ayrıştırılmış olması, bizzat Pordage'nin tasvir ettiği[314] manevi tecrübelerin hissî karakteriyle açıklanabilir. Böylesi tecrübeler eleştirici akla pek yer bırakmaz. Fakat simya sembollerinin ardında gizli olayları açıklayıp modern tıbbi psikolojinin öğrendiklerine bir köprü teşkil ederler. Maalesef yeter kesinlikle kadın bir yazara atfedebileceğimiz orijinal risaleler elimizde yoktur. Fakat modern tıbbi tecrübe-

312 Son cümleler 13. yüzyılda Begin ve Beguard'lardan (yemin etmeden manastır hayatına benzeyen bir yaşam sürdüren erkek ve kadınlar ç.n.) çıkan "secta liberi spiritus" öğretisini andırmaktadır.

313 Pordage'nin görüşü bu yüzden gerçi belli ölçüde bilinçli kadın psikolojisine tekabül eder ama bilinçdışı olana etmez.

314 Pordage, *Sophia*, bölüm 1 ff.

lerimizden biliyoruz ki kadının bilinçdışı, erkeğinkini kaba hatlarıyla tamamlayıcı semboller üretmektedir. Pordage'nin ağzından konuşacak olursak buradaki laytmotif mülayim Venüs'ten ziyade ateşli Mars ve Sophia'dan ziyade Hekate, Demeter ve Persephone veya daha aydınlık ve karanlık yönüyle Güney Hindistan'ın anaerkil Kali'si olurdu.[315]

Bu vesileyle *Codex Ashburn* 1166'daki arbor philosophica, filozofların ağacının tuhaf tasvirine de atıfta bulunayım.[316] Okun isabet ettiği Adem'de[317] ağaç avret mahallinden, Havva'da ise başından büyür. Havva'nın sağ eli avret mahallini kapar, sol eliyse bir kurukafayı gösterir. İlki, opus'un erkekte animanın *erotik yönü* ile, ikincisi, opus'un kadında *kafa fonksiyonu* olarak animus ile alakalı olduğuna açık bir imadır.[318] Bilinçdışı olarak prima materia erkekte (bilinçdışı formuyla) anima ile, kadındaysa (keza bilinçdışı formuyla) animus ile gösterilir. Prima materia'dan filozofların ağacı, eserin gelişimi büyür. Sembolik anlamıyla bakıldığında da bu semboller psikolojik bulguyla örtüşürler; şöyle ki Adem sonra kadının membrum, yani organından "felsefi" fikirleri (λογοι σπερματικοι) üreten animusunu teşkil eder, Havva ise erkeğin sapientia veya σοφια olarak eserin fikri içeriklerini kafasından çıkaran animasını.

---

315 Fakat kadının sembol dünyasını isabetle tasvir eden modern bir eser mevcuttur: Esther Harding, *Woman's Mysteries.*

316 Krş. *Psychologie und Alchemie*'deki (GW XII) 131 ve 135 no'lu tasvirler.

317 Ok, Merkür'ün "telum passionis"ine işaret eder. (Bkz. *Cantilena Riplaei,* s. 423.) Bunun için krş. *Der Geist Mercurius,* s. 121 f. (GW XIII, paragraf 239 ff.) Aynı zamanda bkz. Bernard de Clairvaux, XXIX, 8: "Est et sagitta sermo Dei vivus et efficax et penetrabilior omni gladio ancipiti... Est etiam sagitta electa amor Christi, quae Mariae animam non modo confixit, sed etiam pertransivit, ut nullam in pectore virginali particulam vacuam amore relinqueret." (Tanrı'nın kelamı bir oktur, bu ok canlıdır, etkilidir ve iki tarafı keskin kılıçtan daha güçlü saplanır... İsa'nın sevgisi de seçkin bir oktur, Meryem'in ruhuna sadece isabet etmemiş, onu bakir kalbinde sevgiden azade tek parçacık kalmayacak şekilde delip geçmiştir).

318 Bunun için aynı zamanda krş. K. Rasmussen, s. 121 ff.'deki *Von der Frau, die zur Spinne wurde (Örümcek olan kadın hakkında)* masalı ve bir kadının her defasında bir kafatasıyla evlendiği, 31 numaralı *Das Mädchen und der Schädel (Kızla Kafatası)* isimli Sibirya masalı (Kunike).

Son olarak şunu da söylemeliyim ki "*Rosarium*" da kadın psikolojisine bir taviz barındırır, bu taviz ilk resim dizisini biraz daha eksik ama benzer olan ikinci bir dizinin takip etmesinde yatar, ikinci dizide nihayet ilkindeki gibi dişi bir varlık, yani "kraliçe", "filozofların kızı" değil, erkek bir varlık, "kral" görünür. Rebis'te dişi unsurun daha şiddetle ortaya çıkması, hâkim erkek psikolojisine denk düşer. İkinci versiyonda "kralın" eklenmesi ise kadına (veya muhtemelen erkeğin bilincine) tavizdir.

İlk bilinçdışı formunda animus, hislere hükmedici bir etki uygulayan spontane, maksatsız bir fikir teşkili, anima ise, aklı sonradan etkileyen veya distorsiyona uğratan spontane bir his teşkilidir. ("Onun aklını başından aldı.") Bu yüzden animus tercihen "akli" otoritelere ve sair "kahramanlara" (mesela tenor, sanatçı ve büyük sporculara) yansıtır kendini. Anima kadındaki bilinçdışını, boşluğu, hissizi, biçareyi, ilişkisizi, karanlığı ve müphemi ele geçirmekten hoşlanır. İki durumda da genç kadında baba, yaşlısında oğul, genç adamda anne, yaşlısında kız olmak üzere ensest önemli rol oynar.

Öyleyse opus, yani eserde ben-bilincine yaklaşan ruhun erkekte dişi, kadında ise erkek alameti vardır. Animası birleştirmeye, bağlamaya çalışır, animusu ayırıp anlamak ister. Bu, aşkın bir birliğin sembolü olarak simyacıların rebis'inde, bir conincidentia oppositorum temsil eden katı bir tezattır; önden gerçekleşen mundificatio sayesinde bilinçdışının karışmasından kurtulmuş olan bilincin gerçekliğindeyse o, iki ferdin bilinçli ilişkisi ahenkli de olsa, bir çatışma durumu anlamına gelir. Bilinç kendini bilinçdışının eğilimiyle özdeşleştirmese de onunla yüz yüzedir ve ne kadar güç de olsa, ferdin yaşamında pay sahibi olmak için onu bir şekilde dikkate almalıdır. Bilinçdışına söz, eylem, endişe, tahammül, dikkat, direnç vs. yoluyla bir şekilde ifade bahşedilmezse, bilinçdışının dikkate alınmamasıyla meydana gelebilecek, çoğu zaman sonu kestirilemeyen neticeleriyle eski yarılma tekrar meydana gelir. Bilinçdışına çok fazla boyun eğilirse olumlu veya olumsuz anlamda, şahsiyetin enflasyonu meydana gelir. Neresinden bakılırsa bakılsın bu durum içten de dıştan da bir çatışmadır: kuşlardan biri uçmaya

hazır, diğeri değildir. Şüphe vardır: kusur bulunacak bir artı ve tasdik edilecek bir eksi. Gayet nahoş bu durumdan herkes kaçmak ister fakat sonra, ardında bıraktığı şeyin bizzat kendisi olduğunu keşfeder. Kendinden kaçış halinde yaşamak acı bir durumdur, kendinle birlikte yaşamak ise insanın bu durumda kendisinde uygulaması lazım gelen sabır, sevgi, iman, ümit ve tevazu gibi bir dizi Hristiyanlık erdemi ister. Yakınlarını bununla sevindirmek elbette büyük meseledir ama kendini beğenmişlik, şeytanının birinin sırtına vurup, "İyi yaptın!" demesi çok kolaydır. Bu da büyük bir psikolojik hakikat olduğundan şeytanın azarlayacak bir şeyleri olsun diye bu hakikatin bir o kadar insan için tersine çevrilmesi lazımdır. Fakat bu erdemleri kendine uygulayınca insan mutlu olur mu? Kendi yeteneğimi kendime gösterirsem, yani kardeşlerim arasında yanıma kabul etmem gereken en aciz kimse bensem? Sabrıma, sevgime, imanıma, hatta tevazuma yine kendimin muhtaç olduğunu görmem icap etse? Hatta kendi kendimin şeytanı, her defasında her şeyin tersini isteyen rakibim olsam? İnsan kendini çekebilir mi gerçekten? İnsan kendine yapmayacağı şeyi başkasına yapmamalı. Bu hem iyi hem kötü şeyler için geçerli.

John Gower'in "*Confessio amantis*"isinde, giriş mottosu seçtiğim vecize bulunuyor: "Bellica pax, vulnus dulce, suave malum."[319] Yaşlı simyacı bu sözlerle tecrübesinin özünü formüle ediyor. Bu sözlerin kıyas kabul etmez sadelik ve yoğunluğuna bir şey ekleyemem. Bu sözler ben'in opus'tan talep edebileceği her şeyi barındırıyor ve ona insan hayatının paradoks karanlığı hakkında bir netlik veriyor. İnsan tabiatının temel zıtlığına boyun eğiş ve teslimiyet, ruhani *kendini dörde bölme eğilimi*nin kabulü demek oluyor. Simyanın da öğrettiği gibi zıtlık dört türlüdür, yani birbirine düşman dört unsur anlamına gelen bir haç (çarpı) meydana getirir. Dörtlü bakış açısı bütüncül bir zıtlığın asgari manzarasıdır. Çarpı şekli ve eziyet ola-

319 Krş. II, lib.I, s. 35 (Muharip bir huzur, tatlı bir yara, yumuşak bir fenalık). Krş. Bernard de Clairvaux, XXIX, 8: (Meryem) "Et illa quidem in tota se grande et suave amoris vulnus accepit..." (O ise tamamen içine, büyük ve tatlı bir aşk yarası aldı...).

rak "crux" (çarmıh) ruhani gerçekliğe tekabül eder. "Çarmıh taşımak" o yüzden bütünlüğe ve simyacının eserini kıyasladığı tutkuya uygun bir semboldür. "*Rosarium*"un dirilen İsa ve şu mısralarla son bulması da o yüzden yersiz değildir:

Birçok ıstırap ve büyük cefalarımdan sonra
Dirildim, arınmış ve tüm kusurlardan yalın.

Hem simyanın hem simyada yansıtılan içeriklerin yalnız rasyonel analiz ve yorumu yukarıdaki paralellikler ve bunların çelişkileriyle sonuna ulaşmış olabilir, hatta buna mecbur olurdu, çünkü büsbütün zıtlık üçüncü bir şey tanımaz – "tertium non datur"! Mantığın sınırlarında gerçi bilim kesilir ama hiçbir teorinin ilişemediği yerde bile açan tabiat kesilmez. Venerabilis natura zıtlığa rastladı mı durmaz, aksine zıt olandan yeni bir doğum şekillendirmek için ondan faydalanır.

10
Yeni Doğum

Bu, dizinin onuncu resmidir, denarius (on rakamı) mükemmel sayıyı temsil ettiğinden[320] bu asla tesadüf değildir. Yukarıda da gösterildiği gibi dört, üç, iki ve bir *Meryem'in Aksiyomu*'nu teşkil eder. Bu sayıların rakamlar toplamı birliği daha yüksek kademe-

320 "Numerus perfectus est denarius. " (Mükemmel sayı on rakamıdır) (Mylius, s. 134). Pisagorcularda δεκας, τελειος αριθμος'tur (Hippolytus, I, 2, 8). Krş. Johannes Lydus, 3, 4, ve Proclus, 21 AB. Bu görüş *Turba philosophorum*'un aktarımıyla simyaya ulaşmıştır (*Sermo Pythagorae*, yay. haz. Ruska, s. 300 ff.). Keza Senior, s. 29 f. Dorneus (Theatrum chemicu I, s. 622) der ki: "Quando quidem ubi Quaternarius et Ternarius ad Denarium ascendunt, eorum fit ad unitatem regressus. In isto concluditur arcano omnis occulta rerum sapientia." (Dörtler ve üçler on rakamına yükselince bununla birliğe dönüş meydana gelir. Bu sırda tabiatın tüm saklı hikmeti mevcuttur.) Fakat o 1+2+3+4 ile 10'a ulaşılacağını inkâr eder (1.c., s. 545), çünkü 1 henüz sayı değildir. Denarius daha ziyade 2+3+4=9+1'den meydana gelir. O, şeytani binarius, yani ikiliğin dışarıda bırakılmasında diretir (1.c., s. 542 ff.). John Dee (*Theatrum chemicum* II, s. 220) denarius'u alışageldik biçimde reddeder. "Antiquissimi Latini Philosophi" crux rectilinea, yani çizgi halindeki haçın denarius anlamına geldiğini farz ederlermiş. Eski, muhtemelen Arap yazar Artefius (XII, s. 222) ilk dört rakamın toplanmasıyla denarius'un elde edilmesine başta karşı çıkar. Sonra 2'nin ilk sayı olduğunu zikredip şu işlemi yapar 2+1=3, 2+2=4, 4+1=5, 4+3=7, 7+1=8, 8+1=9, 8+2=10, "eodem modo centenarii ex denariis, millenarii vero ex centenariis procreantur". (Aynı şekilde yüzler onlardan, binler de yüzlerden meydana getirilir.) Bu işlem esrarengiz veya çocukçadır.

de gösteren ondur. Unarius (bir rakamı) birlik olarak res simplex, yani (auctor rerum olarak) tanrıyı gösterir,[321] on rakamı ise eserin tamamlanmasıyla ve tamamlanmasından sonra ortaya çıkar. O yüzden denarius aslında tanrının oğlu demektir;[322] gerçi simyacılar ona filius philosophorum derler[323] ama onu bir taraftan doğrudan İsa diye sembolleştirir, diğer taraftan rebis'lerini belirtmek için kilisenin İsa figürünün sembolik özelliklerini kullanırlar.[324] Bu niteleme Ortaçağ rebis figürü için aşağı yukarı doğru isabet olabilir fakat Arap ve Yunan kaynaklarının Hermafrodit figürü için kısmen putperestlerin nakillerini kabul etmemiz gerekir. Kilisenin sponsus ve sponsa, gelinle güvey sembolleri, bu ikisinin mistik birliğine, yani kilisenin corpus mysticum, mistik bedeninde yaşayan anima Christi, İsa'nın ruhuna götürür. Bu birlik, Ortaçağ simyasının kendi amaçları için sömürdüğü, İsa'nın çift cinsiyetliliğinin temelidir. Dış şeklini Kıbrıslı bir Venus barbata, yani sakallı Venüs'ten alan çok daha eski Hermafrodit figürü, Doğu kilisesinde biçimlenmiş bir çift cinsiyetli İsa tasavvuruna rastlar, bu tasavvurun da Platon'un iki cinsiyetli ilk insan fikriyle bağlantısı vardır, denebilir. Nihayetinde İsa tam anlamıyla anthropos'tur.

Denarius "totius operis summa", multiplcatio, çarpım denen şey harici artık aşılamayacak zirve noktasını teşkil eder. Denarius yüksek kademe bir birlik temsil etmesine rağmen birin birkaç katıdır ve

---

321 Hippolytus, IV, 43, 4'e göre Mısırlılar Tanrı'nın μονας αδιαιρετος (bölünmez birlik) olduğunu söylerler, keza on da monad, sayıların başı ve sonudur.

322 "Denarius" Rabanus Maurus'ta İsa'nın alegorisi olarak.

323 "Audi atque attende: Sal antiquissimum Mysterium! Cuius nucleum in Denario, Harpocratice, sile." (Dinle ve dikkat et: Tuz en eski sırdır. Onun çekirdeğini on rakamında, Harpocrates misali, sakla!) (K. Khunrath, *Amphitheatrum sapientiae...*, s. 194) Tuz, sapientia, yani bilgeliğin tuzudur. Harpocrates sırların koruyucu meleğidir.

324 Buna paralel bir şey Monoïmos'un sisteminde bulunur (Hippolytus, VIII, 12, 2 ff.). Okeanos'un oğlu (Antropos) bölünmez bir monaddır, yine de bölünebilir, o anne ve babadır, aynı zamanda onluk olan bir monaddır. "Ex denario divino statues unitatem." (İlahi onluktan, birliği kurabileceksin.) (Joh. Daustin'in Aegidius de Vadis, *Theatrum chemicum* II, s. 115 f.'teki alıntısı) Dausten, Dastyne vs. anlaşılan bazılarının 14. yy.'ın başına, bazılarmınsa çok sonraki zamanlara yerleştirdiği bir İngiliz'dir. Bkz. Ferguson.

bu yüzden 10, 100, 1000, 10 000 vs. oranında sınırsız artırma kabiliyetine sahiptir, tıpkı kilisenin corpus mysticum, yani mistik bedeninin rastgele büyüklükte inançlılar sayısından meydana gelip bu sayıyı sınırsız artırmaya muktedir olması gibi. Rebis'in cibus sempiternus, lumen indeficiens vs. diye nitelenmesi ve tinctura, yani tentürün kendini yeniden tamamlayacağı ve eserin yalnız *bir defa* tamamlanmasının ebediyen yeteceği varsayımı buradan gelir.[325] Ama multiplicatio artık denarius'un bir özelliği değildir, bu yüzden yüz sayısı ondan daha iyi veya başka bir şey anlamına gelmez.[326]

"*Rosarium*"un da söylediği gibi kozmogonik ilk insan olarak lapis, yani taş, radix ipsius, yani kendi köküdür. Her şey bu birin içinden ve bu birle olmuştur.[327] Bu kendini hamile bırakıp kendini doğuran Ouroboros, yani kuyruğunu yiyendir, Mercurius noster nobilissimus, en kıymetli Merkür'ümüzün tanrı tarafından bir res nobilis, yani asil bir mesele olarak yaratıldığını söyleyen bir "*Rosarium*" alıntısı olmasına rağmen kelimenin tam anlamıyla bir increatum, yaratılmamış şeydir. Bu creatum increatum, yani yaratılmamış yaratık ancak başka bir paradoks diye görülebilir. Bu tuhaf akli durum üzerinde kafa yormanın faydası yoktur. Bu da ancak paradoks davranmanın simyacıların bilinçli maksadı olmadığı farz edildiği müddetçe yapılabilir. Bana öyle geliyor ki onlar tabiatıyla, bilinemeyecek bir şeyin en iyi, zıtlarla açıklanabileceği görüşündeydiler.[328] Matbaa zamanlarında (1550) yazıldığı anlaşılan uzunca bir Alman şiirinde[329] Hermafrodit'in tabiatı şöyle açıklanıyor:

---

325 Norton, *Ordinall (Theatrum chemicum Britannicum* s. 48). Philalethes (*Musaeum hermeticum*, s. 802): "Qui semel adeptus est, ad Autumnum sui laboris pervenit." (Ona bir defa ulaşan zahmetlerinin hasat vaktine varmıştır.) Joh. Potanus'tan bir alıntı. Potanus, 1550'lerde yaşadı, Königsberg'de hem hekimdi hem felsefe profesörüydü. Krş. Ferguson, II, s. 212.

326 Johannes vom Kreuz'da da ruhun manen yükselmesinin on kademesi olması dikkate değerdir.

327 "..ipsa omnia sunt ex uno et de uno et cum uno, quod est radix ipsius. " (*Artis auriferae II*, s. 369). (Her şey birin içinden, birden ve bir ile gelir, o bir kendi kendinin köküdür.) Krş. bu ciltte paragraf 454.

328 Ratio, aklın en üst kademesi olarak çelişkilere dair bkz. Nicolaus Cusanus'un *De docta ignorantia* eseri.

329 Krş. *Rosarium philosophorum.*

Hie iſt geboren die eddele Keyſerin reich/
Die meiſter nennen ſie jhrer dochter gleich.
Die vermeret ſich/gebiert kinder ohn zal/
Sain vndötlich rein/vnnd ohn alles mahl.

Die

Burada doğdu asil kraliçe zengin /
Üstatlar benzetir onu kızlarına.
Çoğalmakta o / sayısız çocuk doğurmakta /
Ölümsüz saflıkta / ve hiç yemek olmadan.
Kraliçe nefret eder ölümden fakirlikten
Altını, gümüşü, kıymetli taşları aşar /
Bütün ilaçları / irili ufaklı.
Yeryüzünde yoktur ona eş /
Cennetteki tanrı sayesinde söyleriz bunu.
Ah, güç zorlar beni çıplak kadın /
Sonra uğursuzdur ilk bedenim.
Hiç ana olmadım ben /
Bir dahaki sefer doğana dek.
O sıra kazandım bütün köklerin ve otların gücünü /
Muzaffer oldum tüm hastalıklarda
Oğlumun farkına vardım orada /
Ve vardım gittim onunla oraya.
Ona hamileyimdir ben /
Doğururum verimsiz merada.
Ana oldum / yine de kız kaldım /
Ve kendi özüme vardım.
Oğlumun babam olduğunu /
Tanrı'nın yazgısı bu önemli türden
Beni doğuran ana /
Benim sayemde doğdu dünyaya.
Bir görmek / tabii bağıyla /
Dağlar yutuverdi bunu ustaca.
Bundan varırız bire /
Ustaca taşımızın içinde.
Ve altı / üçe bölünmüş halde /
Ve önemli hale konmuş.
Bunu düşünebilen kimseye /
Tanrı vermiştir gücü
Tüm hastalıkları kovacağı /
Metallerden / ve insanlardan geçinmek.

Kimsenin kuramayacağı Tanrı'nın yardımıyla /
Sonra görebilir kendi iç yüzünü.
Toprağımdan fışkırır bir çeşme /
Bundan sızar iki akıntı
Biri akar doğuya /
Diğeri de batıya.
Bundan uçar iki kartal ve yakar tüylerini /
Düşerler yere çıplak halde.
Yeniden tüy verirler orada /
Yer altındaki güneşle ay.
Ey efendimiz İsa Mesih:
Sen ki vergileri verensin.
Kutsal Ruhunla bu denli iyi /
Elindedir onun bu.
Kime verirse onu gerçekten /
O işitir üstatların sözlerini dahi.
Öyle ki düşünür sonraki hayatın /
Beden ve ruh diye birleştirileceğini.
Babasının krallığında gezip dolandığını /
Demek sanat yeryüzünde bulunur.

Şiir psikoloji açısından kayda değer önemdedir. Çift cinsiyetlinin anima tabiatını daha önce vurgulamıştım. İlk bedenin "uğursuzluğu" yukarıda ele aldığımız uygunsuz, şeytani (bilinçdışı) anima şekline tekabül eder. İkinci doğumunda, yani opus sonucunda o doğurgan olmuş ve oğluyla aynı anda, demek ki anayla oğlun ensestinden meydana gelen Hermafrodit olarak doğmuştur. Ne hamilelik ne doğumla bekaretine halel gelmiştir.[330] Temelinde Hristiyanlığa ait bu paradoks ayrıca *bilinçdışının* tuhaf *zamansızlığı* ile de ilgilidir: her şey çoktan olmuş, henüz olmamıştır, çoktan ölmüş, henüz doğmamıştır.[331]

330 Krş. *Rosinus ad Sarratantam (Artis auriferae I*, s. 309): "Cuius (lapidis) mater virgo est, et pater non concubuit." ({Taşın} annesi bakiredir, babası ona duhul etmemiştir.)

331 Krş. Petrus Bonus (*Theatrum chemicum* V, s. 649): "Cuius mater virgo est, cuius pater foeminam nescit. Adhuc etiam noverunt, quod Deus fieri debet

Aynı şekilde paradoks bu ifadeler, bilinçdışı içeriklerin potansiyelini gösterir. Kıyaslanabilir bir şey söz konusu olduğuna göre bir taraftan hatıramızın ve bilgimizin, dolayısıyla da çoktan geçmiş şeylerin nesnesidir bu: o zaman "çok eski mitik görüşlerin kalıntıları"ndan bahsederiz; kendini beklenmedik ve anlaşılmadık bir baskın diye ortaya koyduğuna göre de diğer taraftan "hiç var olmamış", tamamen "tuhaf, yeni ve müstakbel" bir şeydir bu. Bilinçdışı bu yüzden hem ana hem kızdır, anne kendi anasını doğurmuştur (increatum), oğlu da onun babasıdır.[332] Simyacı bu paradoks canavarının nefsiyle alakalı olduğunu anlar yavaştan, çünkü kimse böylesi bir sanatı icra edemez, meğerki Tanrı'nın yardımıyla ve kendi iç yüzünü görerek olsun. Bir otoriteden bahsedeceksek, mesela Morienus'un Kral Kalid ile sohbetinden öğrenebildiğimiz üzere, eski üstatlar bundan biraz haberdardılar. Morienus, Herkules'in (Bizans kralı Herakleios'un) öğrencilerine şöyle dediğini anlatır: "Ey bilgeliğin oğulları, bilin ki Tanrı, o en yüce ve övülmüş yaratıcı, dünyayı eş olmayan dört unsurdan yaratmış, insanı da süs (ornamentum) olarak bunların arasına koymuştur." Bunun üzerine kral açıklama rica eder, Morienus da cevap verir: "Çok lafa ne hacet! Zira bu şey (arcanum, yani iksir) senden çıkarılır, sen onun mineralisindir, onlar (filozoflar) aynısını (yani res = arcanum'u) sende bulurlar ve daha da açık söyleyeyim, (onu) senden alırlar. Bunu denedin mi, ona aşkın ve hürmetin (daha da) artacaktır. Bil ki bu hakiki ve şüphesiz kalacaktır... Çünkü bu taşta dört unsur bir aradadır ve bu taş dünyaya ve onun yapısına (compositioni) benzetilir vs.."[333]

Bu açıklamadan görülür ki, dünyadaki dört unsurun arasındaki konumu sayesinde insan, bunların, eş olmayan unsurların bağlı ol-

---

homo, quia in die noivissima huius artis, in qua est operis complementum, generans et generatum fiunt omnno unum: et senex et puer et pater et filius fiunt omnino unum. Ita quod omnia veter fiunt nova." (Anası bakire olan, babası da karısını tanımayan. Zira onlar biliyordu ki Tanrı insan olmalı, çünkü eserin kemale erdiği bu sanatın son gününde peydahlayan ile peydahlanan bir olacak. İhtiyarla çocuk, babayla oğul tamamen bir olurlar. Böylece eski her şey yeni olur.)

332 Dante, *Paradiso* XXXIII, I: "Ey bakire anne, oğlunun kızı."

333 *Artis auriferae* II, s. 37.

duğu bir muadilini içinde barındırır. Bu Paracelsus'un "ufuk" veya "Olimpos"una karşılık gelen, insandaki mikro kozmostur, dünya kadar genel ve geniş olup kesbi olarak değil, tabii olarak insanda bulunan, insanın içindeki o şeydir. Psikoloji açısından bu, yansımasına simyanın tasavvurlarının her yerinde rastladığımız kolektif bilinçdışına denk düşer. Başka tarafta zaten yapıldığından, burada simyacıların psikolojik anlayışlarına başka delil getirmeyeceğim.[334]

Sonuç, simyacıların büyük ümidini teşkil eden (elixir vitae!) ölümsüzlüğe işaret eder. Aşkın fikir olarak ölümsüzlük, tecrübenin nesnesi olamaz, dolayısıyla lehinde veya aleyhinde argümanlar da yoktur. Fakat *hislerle tecrübe* olarak ölümsüzlük başka şeydir. Bir his, bir düşüncenin varlığı kadar tartışılmazdır ve nasıl ki düşünce tecrübe edilebiliyorsa his de edilir. Ben çok defalar gördüm ki nefsin spontane dışavurumları, yani nefsin belli sembollerinin tezahürleri, bilinçdışının zamansızlığından bir şeyleri beraberinde getirir, bu da kendini bir ebediyet veya ölümsüzlük hissinde ifade eder. Böylesi tecrübelerin nüfuz kuvveti büyük olabilir. Aqua permanens, incorruptibilitas lapidis, elixir vitae, cibus immortalis (ölümsüz yemek) vs. fikri bu yüzden şaşılacak şeyler değildir, aksine kolektif bilinçdışının fenomenolojisi çerçevesine girerler.[335] Simyacının, tanrının yardımıyla da olsa, ebediyen baki kalacak bir madde üretmek durumunda olduğunu vehmetmesi, insana muazzam bir kibir gibi görünebilir. Bu heves birçok risaleye büyük laf edici olduğu kadar aldatıcı da bir karakter verir, bunun uğruna da kendilerine yakışan küçümseme ve unutkanlığa duçar olmuşlardır. Ama pire için yorgan yakmamak lazımdır. Opus'un özünü daha derinden anlama şekilleri vardır, bize simyanın başka bir yüzünü gösterirler bunlar. Mesela "*Rosarium*"un anonim yazarı der ki: "Patet ergo quod Philosophorum Magister lapis est, quasi diceret, quod naturaliter etiam per se facit quod tenetur facere: et sic Philosophous non est Magister lapidis, sed potius minis-

334 Bunun için krş. *Psychologie und Religion*, s. 103 ff. ve 168 ff. (GW XI, Paragraf 95 ff ve 153 ff.); *Paracelsus als Arzt*, s. 24 ff. (GW XV); *Psychologie und Alchemie* (GW XII, Paragraf 323 ff. ve 342 ff.).

335 Bu nevi tespitlerle elbette hiçbir metafizik problem çözülmüş değildir. Bununla ruhun ölümsüzlüğünün lehine de aleyhine de bir şey ispatlanmış değildir.

ter. Ergo qui quaerit per artem extra naturam per artificium inducere aliquid in rem, quod in ea naturaliter non est, errat et errorem suum deflebit."[336] Bundan açıkça ortaya çıkar ki artista kendi yaratıcı keyfine göre hareket etmez, eserini yapmaya onu taş sevk eder, hem onun üstünde olan bu öğretici üstat bizzat *nefisten* başkası değildir. Nefis eserde görünmek ister, bu yüzden de opus bir ferdileşme veya kendin olma sürecidir. Daha kapsamlı ve zamansıza uzanan insan olarak nefis, yusyuvarlak[337] ve iki cinsiyetli olan ilk insan fikrine tekabül eder, onun bilinçle bilinçdışının değişmeli entegrasyonunu temsil etmesi gerçeği bunu destekler.

Söylediklerimizden perfectio operis'in rasyonel her muammeleyi alaya alan çok paradoks bir varlık fikrine götürdüğü görülür. Complexio oppositorum, anlaşılmaz bir paradokstan başka bir şeye yol açmayacağına göre eserin böyle bitmesi kaçınılmazdır. Psikoloji açısından bunun anlamı, insanın bütünlüğünün ancak tezatlarla tarif edilebileceğinden başka bir şey değildir, ki aşkın bir fikir söz konusu olduğunda durum hep böyledir. Bu sonuç, çıplak gözle bakıldığında paradoks görünen, ışığın nesnecikli ve dalgalı tabiatıyla kıyaslanabilir. Fakat burada psikoloji fikrinde elbette eksik olan, matematik sentez imkânına sahibiz. Bu imkân ise *içgüdü ve hislerle tecrübe imkânını* sunar, yani nefis bilinemeyen ve anlaşılamayan birliğini, ayırıcı, bu yüzden de bir olmayan bilincin sahasına da yollar, tıpkı, malum, bilinçdışı içeriklerin de bunu çok etkili şekilde yapabilmeleri gibi. Manevi birliğin veya birlik tecrübesinin (unio mystica'nın) en kuvvetli ifadeleri bizim mistiklerimizde, özellikle de Hint felsefe dini ile Çin'in Taocu felsefesi ve

---

336 *Artis auriferae* II, s. 356. (Demek ki filozofların üstadının taş olduğu bellidir, tıpkı onun {filozofun}, yapmaya zorlandığı şeyi elbette kendinden {yani kasten} yaptığını söylemesi gibi, böylelikle filozof taşın üstadı değil, daha ziyade hizmetkârıdır. Öyleyse kim sanatla ve onun usulüyle tabiatın haricinde, tabiatı dolayısıyla onda olmayan bir şeyi Arcanum'a ilaveye çalışırsa, yanılır ve yanılgısına pişman olacaktır.) Krş. *Psychologie und Alchemie*, s. 162 (GW XII, Paragraf 142).

337 Acem'in Gayomart'ı Timaios'un dünya ruhu kadar geniş hem de uzundur, yani herhalde dairevidir. Her insanın ruhunda yaşar ve bu ruhla tekrar Tanrı'ya döner. Reitzenstein ve Schäder, s. 25.

Japonya'nın Zen'inde mevcuttur. Nefse hangi isimlerin verildiği psikoloji açısından bakıldığında önemsizdir, keza hakikat meselesi denen şey de. Psişik gerçek yeter. Pratik açıdan da yeter. Zekâ zaten bunun ötesinde bir şeyi bilmekten acizdir, o yüzden de zekânın Pilatus meselesi[338] içerikten yoksun ve lüzumsuzdur.

Şimdi resmimize dönelim! Mesele sağda erkek, solda kadın olan rebis'in yüceltilmesidir. Burada dişi, kamerî kaba, vas hermeticum'a tekabül eden ayın üzerinde durur rebis. Kanatları geçiciliğe, yani zekâvete işaret eder. Bir elinde üç yılan veya üç başlı yılan olan bir komünyon kâsesi, diğerinde de *bir* yılan tutar, bu bir taraftan *Meryem'in Aksiyomu* ve sık sık ortaya çıkan üç ve dört dilemması[339] ile, diğer taraftan teslis sırrı ile apaçık bir ilişkidir. Kâsedeki üç yılan teslisin dünyevi karşılığını ve bir yılan bir yandan üçün Maria Prophetissa'ya göre birliğini, öte yandansa sağın karşısında sol olarak, tüm yan anlamlarıyla serpens mercurialis'i temsil eder.[340] Böylesi resimlerin tapmak şövalyelerinin Baphomet'i[341] ile ilişkisi henüz açık bir meseledir ama bizzat yılan sembolleri[342] teslisin dışında dursa da, bir şekilde kurtuluş işiyle alakası olan şer problemine işaret ederler. Rebis'in sol tarafında da zaten şeytanın eş anlamlısı olan kuzgun durur.[343] Henüz uçmaya hazır olmayan

---

338 Hakikat meselesi (ç.n.)

339 Bkz. *Psychologie und Alchemie*, s. 144 f. (GW XII, Paragraf 123).

340 Bunun için krş. *Der Geist Mercurius* (GW XIII).

341 βαφη = tentür ve μητις = zekilik, düşünme kelimelerinden, mesela Hermes'in νους ile doldurulmuş kraterine karşılık belki? Krş. F. Nicolai, s. 120 ve J. von Hammer, *Mysterium Baphometis...*

342 Bunun için krş. *Psychologie und Alchemie* (GW XII) adlı eserde, bir yılan esrarının temsil edildiği 70. tasvir. Tapınak şövalyeleriyle ilgisi kesin değildir. (J. von Hammer, Mémoire...)

343 Anastasius Sinaita, Lib. XII: "Et cum vel suffocatus esset et periisset tenebrosus corvus Satan..." (Siyah kuzgun şeytan boğulduğunda veya mahvolduğunda...) Ambrosius, Lib. I, Böl. XVIII: "Siquidem omnis impudentia atque culpa tenebrosa est et mortuis pascitur sicut corvus..." (Tüm edepsizlik ve suçlar karanlık olduğundan ve kuzgun gibi leşlerden beslendiğinden...). Veya kuzgun peccatores, günahkarların mecazıdır. Augustinus, *Annotationes in Job*, Lib. I, bölüm 38: "Significantur ergo nigri (sc. corvi) hoc est peccatores nondum dealbati remissione peccatorum." (Siyah kuzgunlar, henüz günahların affıyla ak pak olmamış günahkarlar demektir.) Paulinus Aquileiensis: "anima peccato-

kuş eksiktir: onun yerinde şimdi kanatlı rebis durur. Onun sağ tarafında da "güneş ve ay ağacı", diğer tarafta ima edilen bilinçdışı oluş sürecinin bilinçteki karşılığı olarak arbor philosophica bulunur. İkinci versiyonun buna karşılık gelen rebis resmi[344] kuzgun yerine, yavruları için göğsünü yaran pelikanı, İsa'nın meşhur bir alegorisini barındırır. Bunun yerine rebis'in ardında aslan pusmuştur, rebis'in durduğu tepenin alt tarafında da üç başlı yılan bulunmaktadır.[345] Simyadaki Hermafrodit aslında ayrı bir tasvire ihtiyaç duyacak başlı başına bir problemdir. Bu vesileyle, simya uğraşlarının iple çektiği hedefinin böyle canavarca ve korkutucu bir sembol üzerinden kavranması gibi göze çarpan bir gerçek hakkında birkaç şey söyleyeyim. İlk planda, bu hedefin sembolünün canavarlığına yol açan şeyin onun zıt tabiatı olduğunu yeterince gördük. Fakat bu rasyonel temellendirme, canavarın, tabiatın çirkin bir ucubesi ve sapkınlığı olduğu gerçeğini değiştirmez. Bu sonuç asla, fazladan dikkat hak etmeyen önemsiz bir tesadüf değil, simyanın temelindeki psikolojik gerçeklerin önemli bir neticesidir. Bununla birlikte Hermafrodit sembolünün, sanatın hedefini niteleyen çok sayıda eş anlamlı seçenekten biri olduğu da göz önüne alınmalıdır. Zaten söylediğimiz şeyleri tekrar etmemek için "*Psychologie und Alchemie*" kitabımdaki derlemeye, özellikle de simyacıların kurduğu Lapis-İsa paralelliğine gereken atıfta bulunayım, bu paralelliğe prima materia'nın nadiren ortaya çıkan, biraz sakıncalı bulunan, tanrıyla kıyası da eklenmelidir.[346] Bu benzetmenin yakınlığına

---

ris... quae nigrior corvo est." (bir günahkarın ruhu..., kuzgundan siyah olan.)

344 *Rosarium philosophorum (Artis auriferae* II, S. 359). Bkz. *Psychologie und Alchemie*'de 54 numaralı tasvir (GW XII).

345 Diğer rebis tasvirleri l.c. endekste Hermaphroditus kelimesi altında.

346 Prima materia ile tanrının özdeşleştirilmesi sadece simyada değil, Ortaçağ felsefesinde de görülür. Ta Aristoteles'ten bu yana uzanıp simya içinde önce Harran'da yazılmış *Traktat der Platonischen Tetralogien (Theatrum chemicum* V, s. 142 ff.) risalesinde ortaya çıkar. J. Mennens (l.c. XV, s. 334) der ki: "Nomen itaque quadriliterum Dei sanctissimam Trinitatem designare videtur et materiam, quae et umbra eius dicitur et a Moyse Dei posteriora vocatur." (Böylece Tanrı'nın dört harfli ismi, en kutlu teslisi ve onun gölgesi de denen ve Musa'nın Tanrı'nın arka tarafı dediği maddeyi niteler görünür.) Sonraları bu fikir, başta Albertus Magnus'un karşı çıktığı David von Dinant'ın felsefesinde

rağmen lapis basitçe, yeniden dirilen İsa ve ilk madde de tanrı değildir, "*Tabula smragdina*" anlamında simyanın sırrı *yukarıdaki* gizlerin *aşağıdaki* karşılığı, babanın aklının değil, annenin kumaşının bir sacramentum, yani ayinidir. Hayvan suretli sembollerin Hristiyanlıkta geri çekilmesi burada mater natura, yani tabiat anaya fena uymayan, alegori diye düşünülmüş bir yığın hayvan biçimiyle telafi edilir. Hristiyanlığın figürleri akıl, ışık ve iyilikten ortaya çıkarken simyanınkiler gece, siyahlık, zehir ve kötülükten fışkırırlar. Bu karanlık kökleri herhalde Hermafrodit'in ucubeliğine dair, her şeyi olmasa da çok şeyi açıklar. Bu semboldeki hamlık ve embriyo vaziyeti, simya ruhunun hamlığının bir ifadesidir, bu ruhun gelişimi, görevinin zorluğuna iki yönde denk düşmez: bir taraftan kimyevi bağlantıların tabiatı görülmemiştir, diğer taraftan da psikolojik yansıtma ve bilinçdışı problemi hiç anlaşılmamıştır. Bütün bunlar henüz geleceğin kucağında saklı durmaktadır. Tabiat bilimlerinin gelişimi (modern kimyaya yol açıp böylelikle bu) boşluğu doldurmuştur, bilinçdışı psikolojisi de (kendi boşluğunu) doldurmakla uğraşır. Psikolojik cihet simyacılar tarafından anlaşılmış olsa onlar, birleştirici sembollerini tabii cinsiyetçiliğin tutukluluğundan kurtarma durumunda olurlardı, halbuki eleştirici aklın desteği olmadan, salt tabiat, işi iyi veya kötü, orada bırakmıştır. Tabiat en büyük zıtlıkların birleştirilmesinin bir hünsa olduğundan daha fazla ve daha iyi bir şey söyleyememiştir. Böylelikle ifadesi cinsiyetçilikte saplanıp kalmıştır, tıpkı bilincin imkanları tabiatla örtüşmediğinde hep olduğu gibi, ki zaten Ortaçağda, psikoloji namına bir şey yokken durum başka türlü de olamazdı.[347] Freud bu problem sahasını

---

ortaya çıkar. ("Sunt quidam haeretici dicentes Deum et materiam primam et vouv sive mentem idem esse." {Tanrı'nın ve prima materia'mn ve nous'un veya dünyanın ruhunun aynı şey olduğunu iddia eden bazı kâfirler vardır.} *Summa Theol.* I, 6 quauest.39) Tafsilat için bkz. Krönlein, s. 303 ff.

347 Göründüğü üzere Hermafrodit fikrine geç dönem Hristiyan mistiğinde de rastlanmaktadır. Bu anlamda Madame de la Motte Guyon'un dostu Pierre Poiret (1646-1719), bin yıllık imparatorluktaki neslin devamının Hermafrodit usulü gerçekleştiğine inanmakla suçlanıyordu. Fakat Cramer, Poiret'nin eserlerinde bu türden bir şey yazmadığına işaret ederek bunu inkâr etmektedir (krş. Hauck, XV, s. 496).

tekrar deşene dek 19. yüzyılın sonuna kadar böyle kaldı bu durum. Burada bilinç bilinçdışıyla karşılaştığında çoğu zaman ne oluyorsa o oldu; bilinçdışı bilince galebe çalmasa da onu yüksek derecede etkileyip peşinen hükme bağlar. Zıtların birleşmesi problemi cinsî özelliğiyle yüzyıllardır hazır duruyor, fakat aydınlanma ve tabiat bilimlerinin objektifliğinin, cinselliğin, bilim sohbetlerinde anılabilecek kadar ilerlediği günü beklemesi gerekiyordu. Bilinçdışının cinsiyetçiliği hemen çok ciddiye alındı ve taassupla bugüne dek savunulan bir nevi dinî dogma haline yüceltildi; bu cazibe, en son simyacıların ele aldığı o içeriklerden kaynaklanıyordu! Ensest, Hieros gamos, ilahî çocuk vs. gibi mitoloji unsurlarının temelindeki tabii arketipler artık – bilim çağında – çocuksu cinselliğe ve sapıklığa dair bir öğreti ortaya koyuyordu. Coniunctio aktarım nevrozunda tekrar keşfedildi.[348]

Hermafrodit sembolünün cinsiyetçiliği başta bilinci alt etmiş ve hünsa sembolleri kadar tatsız bir görüş ortaya koymuştur. Simyacıların yerine getiremediği görev yeniden ve şu şekilde belirmektedir: meseleyi insan ve dünya diye derinlemesine ikiye ayırmak nasıl anlaşılmalı, cevaplanmalı ve mümkünse kaldırılmalıdır? Sırf mesele bilinçdışının eşiğini aşamadı diye, saplanıp kaldığı tabii ve cinsiyetçi sembol karakterinden soyulduğunda soru, bu hali almaktadır zira. Bu içeriklerin cinsiyetçiliği her zaman ben'in bilinçdışı bir suretle (anima veya animus) özdeşleştirilmesi anlamına gelir, bu özdeşleştirme yüzünden Ben, Hieros gamos oyununa belli ölçüde katılmayı veya hiç değilse, erotik gerçekleştirmeden başka bir şeyin söz konusu olmadığını sanmayı kısmen ister, kısmen buna mecburdur. İnsan buna ne kadar inanır, kendini buna ne kadar hasreder ve arketip örneklerini ne kadar az dikkate alırsa, elbette ki mesele de gitgide böyle bir hal alır. Gördüğümüz gibi iş iyiden iyiye taassuba davet çıkarmaktadır, çünkü insanın diğer taraftan ne kadar haksız olduğu ayan beyan ortadadır. Oysa her cazibenin mutlaka hakikati ispatladığı görüşüne teveccüh gösterilmese, büyüleyici cinsiyetçi bakış açısını diğer birçoklarından biri diye, verilecek hükmü hepsinden önce körleştirici bir bakış açısı diye, görme şansı

348 Bu öğretinin sonra yeniden Herbert Silberer'in *Probleme der Mystik und ihrer Symbolik* kitabında simyayla nasıl karşılaştığını takip etmek ilginçtir.

olacaktır. Bu bakış açısı bizi, kendimizin olarak gerçekleştirmediğimiz tüm o vasıflardan ibaretmiş gibi görünen bir sen'in eline teslim etmek ister. Öyleyse, kendi illüzyonları tarafından alaya alınmak istemeyen kimse her cazibeyi itinayla analiz ettiğinde bunun özü olarak kendi şahsiyetinin bir parçasını meydana çıkaracak ve bin bir tebdili kıyafetle hayat yolunda kendi kendimizle sürekli karşılaştığımızı yavaşça görecektir – fakat sadece hemcinsinin ferdî ve ircası mümkün olmayan gerçekliğinden mizacı gereği emin olan kimsenin hoşuna gidecek bir hakikattir bu.

Bilindiği üzere bilinçdışı, diyalektik ayrım sürecinde belli *amaç* sembolleri üretir. "*Psychologie und Alchemie*" kitabımda, böyle "amaç sembollerinin" (hatta hedef tahtası şeklinde!) bulunduğu uzunca bir rüya dizisi gösterdim. Orada esasen Mandala karakteri tasavvurları, yani *daire* ve *dörtleme* söz konusudur. Bunlar hedef tasavvurunun en sık ve bariz karakteristiğidir. Böyle semboller zıtları quaternio biçiminde, yani haç[349] üzerinden bağlantı olarak birleştirir yahut daire veya küre şekli vasıtasıyla bütünlüğü tamamen ifade ederler. Amaç sembolü olarak üstün şahsiyet biçimi daha nadir yer alır. Kimi zaman merkezin *ışık karakteri* özel olarak vurgulanır. Ben Hermafrodit'i hiç amaç sureti diye görmedim ama başlangıç durumunun sembolü, yani anima veya animus ile özdeşlemenin ifadesi olarak gördüm.

Bu semboller elbette prensipte yalnız takriben ulaşılabilecek bir bütünlüğün öncelemeleridir. Kesinlikle her zaman bütünlüğün sonradan gelen, bilinçli gerçekleşmesine bilinçaltı hazırlık diye anlaşılmamalıdırlar, bunlar çoğu zaman daha ziyade yalnızca kaotik karmaşa ve yön bulma eksikliğinin geçici telafisi anlamına gelirler. Aslına bakıldığında bunlar tabii ki daima, tüm zıtları içinde barındırıp düzenleyen *nefse* bir işaret demektirler. Ama şu an için bütünlükteki muhtemel bir düzene işaret etmekten fazla bir şey söylemek istemezler.

Simyacının rebis ve çemberin dörtlemesi vasıtasıyla, modern insanınsa daire ve dörtleme şekilleri vasıtasıyla ifade etmeye çalıştığı şey, zıtları içinde birleştirip bununla çatışmayı kaldırmasa da sivriliğini alan bir bütünlük demektir. Sembol, Cusanus'un, malum,

349 Veya çarpı (ç.n.)

Tanrı'yla özdeşleştirdiği bir conincidentia oppositorum, zıtların çatışmasıdır. Niyetim asla bu büyük adamın sözünü kesmek değildir. Ben yalnız ruhun tabiat bilimini icra ediyorum, bunu yaparken en başta gerçeklerin tespitini önemsiyorum. Bu gerçekler sonra nasıl adlandırılır ve başka nasıl yorumlar yapılır, bu gerçi önemsiz olmasa da ikincil önemdedir. Tabiat bilimi kelime ve kavramların değil, gerçeklerin bilimidir. Ben kendimi hiçbir terminolojiyle sınırlamam; burada geçen sembollere "bütünlük" mü, "nefis" mi, "bilinç" mi veya başka bir şey mi denmiş, meseleye pek katkısı yoktur. Ben yalnızca yanlış veya yanıltıcı isimler vermemeye çabalıyorum. Fakat tüm bu tabirler asıl önemi haiz gerçeklerin isimlerinden başka bir şey değildir, olmayacaktır. Kimseyi bu terminolojik şemalara, sanki bunlar kuralmış gibi çıkışmaktan alıkoyamasam da verdiğim isimler felsefe anlamına gelmez. Tek başına gerçekler yeterli ve bunlardan haberdar olmak iyidir. Bunları yormak kişilerin indi takdirine kalmış. "Maximum autem est, cui nihil opponitur, ubi et Minimum est maximum."[350] Fakat tanrı aynı zamanda zıtların üstündedir de: "Ultra hanc coincidentiam creare cum creari es tu Deus."[351] İnsan tanrının analojisidir: "Homo enim Deus est, sed non absolute, quoniam homo. Humane igitur est Deus. Homo etiam mundus est, sed non contracte omnia, quoniam homo. Est igitur homo μικροκοσμος."[352] Bundan da hem imkân hem ahlaki yükümlülük olarak complexio oppositorum türer: "Debet autem in his profundis omnis nostri humani ingenii conatus esse, ut ad illam se elevet simplicitatem, ubi contradictoria coincidunt."[353] Simyacılar âdeta o büyük zıtların birleştirilmesi problemini tecrübe eden ve deneyini yapan kimselerken Cusanus bu problemin filozofudur.

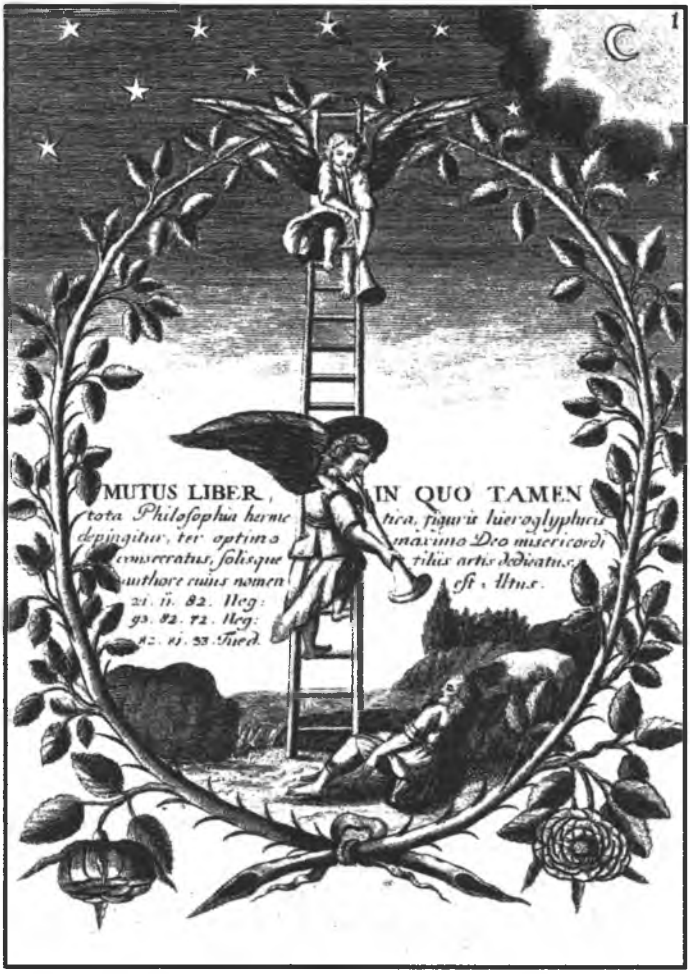
---

350 *De docta ignorantia* II, 3. (En büyük, zıddı olarak karşısında hiçbir şeyin durmadığı ve en küçüğün dahi en büyük olduğu şeydir.)

351 l.c. XII. (Yaratma ve yaratılma zıtlıklarının buluşmasının ötesinde Sen dursun, tanrım.)

352 *De conjecturis* II, 14. (Zira insan tanrıdır ama insan olduğundan mutlak değildir. O yüzden insan nev'inden bir tanrıdır. İnsan aynı zamanda kozmostur ama insan olduğundan tüm yönleriyle değildir. O yüzden o bir mikro kozmostur.)

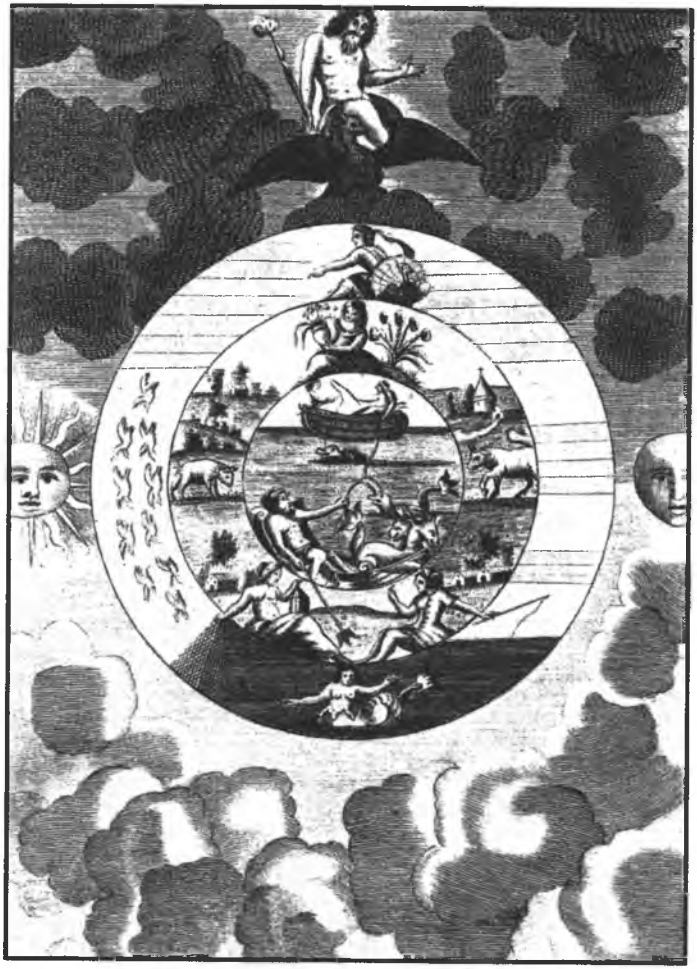
353 *De docta ignorantia* I, bölüm X. (Vansteenberghe, s. 283, 310, 346'da alıntılanmıştır.) (Fakat bu derinliklerde beşeri aklımızın gayreti, zıtların birbiri içine düştüğü o sadeliğe doğru kanatlanmak yönünde olmalıdır.)

1
MUTUS LIBER,
tota Philosophia hermetica, figuris hieroglyphicis
depingitur, ter optimo maximo Deo misericordi
consecratus, solisque filiis artis dedicatus
authore cuius nomen est Ultus.
21. ii. 82. Reg:
93. 82. 72. Reg:
82. vi. 93. Fried.

Resim 11

Resim 12

Resim 13

Son Söz

Aktarım fenomenlerini göstermek, simyadaki opus'un sembollerine yaslanmaktan başka şekilde nasıl ele alacağımı bilmediğim zor, bir o kadar da nazik bir iş. Simyanın ispatladığımı zannettiğim "theoria"sı aslen bilinçdışı içeriklerin, yani bir taraftan mitlerle masallarda, diğer taraftan rüyalar, vizyonlar ve tek tek fertlerin cinnet sistemlerinde karşımıza çıkan tüm saf fantezi şekillerine has olan arketip formlarının bir yansıtmasından başka bir şey değildir. Simyacıların hem Hieros gamos ve mistik düğününün hem de coniunctio'sunun tarihî sahada oynadığı önemli rol, aktarımın bir yandan psikoterapi sürecindeki, öte yandan da normal insan ilişkilerindeki merkezî önemine tekabül eder. O yüzden içeriğini geçmiş yüzyıllarda sürmüş akli bir çabaya borçlu olan tarihî bir dokümanı, açıklamalarımın temeli ve kılavuzu yapmak bana çok cüretkâr bir teşebbüs gibi görünmedi. Yukarıdaki ayrıntılı açıklamaların göstermiş olacağı gibi, sembolik dramın dönüm noktaları burada, bu konuyla on yıllarca süren uğraşlarım sırasında topladığım ve itiraf ederim, başka şekilde de nasıl düzenleyeceğimi bilemediğim sayısız ferdî tecrübelerin sıralanmasına hoş bir fırsat sundu. Yani burada giriştiğim iş, asla kati bir önem atfetmek istemediğim salt bir deneme diye değerlendirilebilir. Aktarım

problemi öylesine karmaşık ve çok yönlüdür ki sistemli bir ifade ortaya koymak için gerekli kategoriler elimde bulunmamaktadır. Böyle durumlarda kendini gösteren basitleştirme dürtüsü tehlikelidir, çünkü bu dürtü, bağdaşmayacak şeyleri ortak paydaya getirmeye çalışarak gerçekleri çok kolay ayaklar altına alır. Bu ayartmaya elden geldiğince karşı koydum, bu yüzden de okurun, burada tasvir edilen seyrin, söz gelimi ortalama bir sürecin şemasını gösterdiği fikrine kapılmayacağı ümidine sığmıyorum. Zira tecrübeler gösteriyor ki tek tek durumların sıralanması hususunda sadece simyacılar tamamen şüphe içinde değildi, aksine, temel gerçeklerde prensipteki örtüşmeye rağmen, ferdin gözlemlerinde bile hem neredeyse üstesinden gelinemeyecek çok sayıda varyasyon hem de durumların sırasında bir o kadar büyük bir keyfilik söz konusudur. Anladığımız şekilde mantıklı bir düzen veya sadece bir düzen ihtimali, şimdilik pek elimizde bulunuyor görünmemektedir. Kıyaslanamayacak ferdî eşsizliklerin alanında hareket ediyoruz çünkü burada. Böyle bir süreç gerçi yeterince geniş tutulmuş bazı kategoriler yardımıyla belli ölçüde düzenlenip buna uygun analojilerle tasvir veya hiç değilse ima edilebilir fakat bu sürecin kalbi, kimsenin dışarıdan kavrayamayacağı ama ilgili kişiyi kavrayan, yaşanmış hayatın ferdî eşsizliğidir. Burada Ariadne'nin ipi olarak kullandığımız resim dizisi, birçok diziden[354] sadece biridir, yani aktarım sürecini çok farklı türlerde gösterecek birçok şema yapılabilir. Fakat hiçbir şema, varlığı meşru bu ferdî varyantların sonsuz çokluğunu tamamen ifade etme durumunda olmazdı. Hal böyleyken özetleyici bir açıklamayı denemenin bile cüretkâr bir teşebbüs oldu-

354 Bunlar arasında sadece *Mutus Liber*'in dizisini vurgulayayım. Orada opus, simyacıyla soror mystica tarafından birlikte yürütülürken temsil edilir. Resim 1 (tasvir 11) uyuyan birinin bir melek tarafından trombon ile nasıl uyandırıldığını gösterir. Resim 2 (tasvir 12) aşağıda simyacı çiftini Athanor (simyacılara has ocak) ve içinde de eriyerek kapanmış şişeyle gösterir. Yukarıda iki melek, aşağıdaki simyacıların karşılığı olan Sol ile Luna'nın bulunduğu aynı şişeyi tutar. Resim 3 (tasvir 13) bundan başka soror'un ağ ile nasıl kuş, simyacının da oltayla nasıl bir deniz kızı yakaladığını gösterir (Volatilia olarak kuş = düşünceler = çoğulcu animus; deniz kızı = anima). Opus'un böyle nitelenmesinin âdeta açıktaki psişik karakteri, kitabın nispeten geç zamanlarda meydana çıkmasıyla (1677) alakalı olabilir.

ğunun farkındayım. Fakat bu fenomenin pratikteki önemi öyle büyük ki kusurları, yanlış anlaşılmalara mahal bırakacak da olsa bu deneme, kendini meşru kılmaktadır.

Zamanımız bir karışıklık ve çözülme zamanı. Her şey şüpheli bir hal aldı. Böyle durumlarda hep olduğu gibi bilinçdışının içerikleri zaruret halini telafi etme amacıyla bilincin sınırlarını zorluyor. Bu yüzden, içlerinde muhtemel yeni düzenlerin nüvelerini bulmak için, ne kadar karanlık olursa olsun, sınırdaki tüm tezahürlerin özenle peşine düşmenin faydası olacaktır. Aktarım fenomeni kuşkusuz, ferdileşme sürecinin en önemli ve içeriği en zengin sendromlarından biridir ve şahsın salt eğiliminden veya nefretinden fazlasını ifade etmektedir. Kolektif içerikleri ve sembolleri sayesinde şahsın çok ötesine, sosyal olanın dairesine uzanır ve bugünkü toplum düzenimizin, daha doğrusu, düzensizliğimizin çok acı bir şekilde eksikliğini hissettirdiği o yüce insani ilişkileri hatırlatır. Ferdileşme süreci için çok karakteristik olan daire ve dörtleme sembolleri bir taraftan insan toplumunun asli ve iptidai düzenine, diğer taraftan ileri doğru, ruhun manevi düzenine işaret eder; âdeta bu, tamamlanmamış yarı insanları bir araya yığan, günümüzde çok sevilen kolektif organizasyonların aksine, kültürel topluluğun tekrar organize edilmesi için vazgeçilmez bir aletmiş gibi. Böyle organizasyonların ancak, bunları düzenlemek isteyen malzeme bir işe yarıyorsa anlamı olur. Fakat kitle insanı hiçbir şeye yaramaz, ancak insan olmanın anlamını, dolayısıyla da ruhu kaybetmiş bir parçacıktır. Dünyamızda eksik olan şey ruhani insicamdır, bunu da hiçbir mesleki dernek, hiçbir çıkar topluluğu, hiçbir siyasi parti ve hiçbir devlet ikame edemeyecektir. O yüzden insanların gerçek ihtiyaçlarını en önce ve en belirgin hissedenlerin sosyologlardan ziyade doktorlar olması mucize değildir, çünkü psikoterapist olarak onların, insan ruhunun ihtiyaçlarıyla en doğrudan alakaları vardır. Bu sebepten benim genel çıkarımlarım bazen neredeyse harfi harfine Pestalozzi'nin fikirleriyle örtüşüyorsa, bunun derinlerdeki sebebi bu büyük eğitimcinin yazılarını çok iyi bilmekten değil, bu işin tabiatından, yani insanın özünü anlamaktan gelir.

Kaynakça

A. Muhtelif yazarların simya risaleleri külliyatları

Bu toplu eserlerde zikredilen yazarlar ve risaleler Genel Kaynakça'da (B) ikinci kez listelenmeyecektir.
Başlığın yaygın kısaltması eğik yazıyla verilmektedir.
Tek tek simya yazarları için ayrıca bkz. İsim İndeksi

Ars Chemica quod sit licita recte exercentibus, probationes doctissimorum iurisconsultorum. Strassburg 1566.
— Septem tractatus seu capitula Hermetis Trismegisti, aurei (s. 7-31: *Tractatus aureus)*
— *Consilium coniugii* de massa solis et lunae, cum suis compendiis (s. 48-263)

Artis Auriferae, quam chemiam vocant... 2 cilt. Cilt 1593.
Cilt I — Aenigmata ex visione Arislei philosophi, et allegoriis sapientum (s. 146-154: *Visio Arislei)*
— In Turbam philosophorum exercitationes (s. 154-182)
— *Aurora consurgens*: quae dicitur aurea hora (s. 185-246)
— Rosinus (Zosimos) ad Sarratantam episcopum (s. 277-319)
— Practica Mariae Prophetissae in artem alchimicam (s. 319-324)
— Liber secretorum alchemiae compositus per Calid filium Iazichi (s. 325-351, bkz. Bacon)
— Liber trium verborum Kallid acutissimi (s. 352-361)
— Tractatulus Aristotelis de practica lapidis philosophici (s. 361-373)
— *Merhni allegoria* profundissimum philosophici lapidis arcanum perfecte continens (s. 392-396)
— Tractatulus Avicennae (s. 405-437)
— Liber de arte chimica incerti authoris (s. 575-631)
Cilt II — Liber de compositione alchemiae quem edidit Morienus Romanus (De transmutatio- ne metallorum) (s. 3-54)
— *Rosarium philosophorum* (s. 204-384); *Visio Arislei*'nin ikinci bir versiyonunu içerir.

Bibliotheca Chemica Curiosa seu rerum ad alchemiam pertinentium thesaurus instructissimus. Johannes Jacobus Mangetus yayınevi. 2 cilt. Genf 1702.
— Hermes Trismegistus: *Tractatus aureus* de lapidis physici secreto (s. 400-445)
— Lullius: Testamentum novissimum regi Carolo dicatum (s. 790-806)
— Altus: *Mutus Uber*, in quo tarnen tota philosophia Hermetica, figuris hieroglyphicis depingitur (s. 938'dan itibaren resim dizisi)

Musaeum Hermeticum reformatum et amplificatum. Frankfurt 1678. (bkz. Waite)
— Hermes Trismegistus: *Tractatus aureus* de lapide philosophorum (s. 1-52)
— Gloria mundi, alias Tabula paradysi (s. 203-304)
— Lambspringk: De lapide philosophorum figurae et emblemata (s. 337-371)
— Philalethes: Introitus apertus ad occlusum regis palatium (s. 647-699)
— Philalethes: Fons chemicae philosophiae (s. 799-814)

Theatrum Chemicum, praecipuos selectorum auctorum tractatus... continens. Cilt. I-III Ursel 1602, IV-VI Strassburg 1613,1622, 1661.

Cilt I — Hoghelande: Liber de alchemiae difficultatibus (s. 121-215)
— Dorneus: *Speculativae philosophiae,* gradus septem vel decem continens (s. 255—310)
— Dorneus: Physica Hermetis Trismegisti (s. 405-437)
— Dorneus: Congeries Paracelsicae chemiae *de transmutationibus metallorum* (s. 557-646)
— Zacharius: Opusculum philosophiae naturalis metallorum, cum annotationibus Nicolai Flameli (s. 804-901)
Cilt II — Aegidius de Vadis: Dialogus inter naturam et filium philosophiae (s.95—123)
— Penotus: Quinquaginta septem canones de opere Physico... (s. 150-154)
— Dee: Monas hieroglyphica (s. 218-243)
— Ventura: De ratione conficiendi lapidis (s. 244-356)
Cilt III — Melchior: Addam et processum sub forma missae (s. 853-860)
Cilt IV — Artefius: Clavis maioris sapientiae (s. 221-240)
— Avicenna: Declaratio lapidis physici filio suo Aboali [pp. 986-994]
Cilt V — Platonis İber quartorum... (s. 114-208)
— Mennens: Aurei velleris... libri tres (s. 267—470)
— Bonus: Margarita pretiosa... novella correctissima (s.589—794)
— Tractatus Aristotelis alchymistae ad Alexandrum Magnum, de lapide philosophico (s. 880-892)
Theatrum Chemicum Britannicum ... collected with annotations by Elias Ashmole. London 1652.
— Norton: The Ordinall of Alchimy (s. 13-106)

B. Genel Kaynakça

Abu'l-Qâsim Muhammad ibn Ahmad al-Iraqî: Kitâb al-'ilm al-muktasab fî zirâ'at adh-dhahab (Book of Knowledge aquired concerning the Cultivation of Gold). Çev. ve yayına haz. Eric John Holmyard. Paris 1923.
Acta S. Ioannis: bkz. He Apokryphen, Neutestamentliche.
Adumbratio Kabbalae Christianae. Frankfurt a. M. 1684.
Afanassiew, N. Alexander: Russische Volksmaerchen. Wien 1906.
Agrippa ab Nettesheym, Henricus Cornelius: De incertitudine et vanitate scientiarum declamacic invectiva. Köln 1584.
Albertus Magnus: bkz. Krönlein.
Ambrosius: De Noe et Area. Migne PL XIV col.4ll ff.
Anastasius Sinaita: Anagogicae contemplationes in hexaemeron ad Theophilum. Migne PG LXXXIX col. 851-1078.
Andreae, Johann Valentin: bkz. Rosencreutz.
Angelus Silesius (Johann Scheffler): Cherubinischer Wandersmann. Saemtl. poet. Werke III. Yayına haz. H. L. Held. München 1924.
Anschuetz, Richard: August Kekule. Berlin 1929-
Apokryphen, Die, und Pseudoepigraphen des Alten Testaments. Çev. ve yayına haz. von E. Kautzsch. 2 Cilt. Tübingen 1900, yeni baskı. 1921.
Apokryphen, Neutestamentliche. Yayına haz. Edgar Hennecke. 2. baskı. Tübingen 1924.
Atwood, Mary Anne: A Suggestive Inquiry into the Hermetic Mystery. Belfast 1920.
Augustinus (S. Aurelius Augustinus): Annotationes in Job. Migne PL XXXIV col. 880 ff.
— Confessiones. Migne PL XXXII col. 784 ff.
— Bekenntnisse. Çev. Alfred Hoffmann, Bibi. d. Kirchenvaeter, Cilt. 18. Kempten und München 1914.
— Epistulae LV. Migne PL XXXIII col. 208 f.
— Ausgewaehlte Briefe. çev. Alfred Hoffmann. Bibl. d. Kirchenvaeter, cilt. 29. Kempten und München 1917.

Aurora consurgens: I. Teil, bkz. *Codex 'Rhenovacensis.* II. Teil, bkz. (A) *Artis auriferae.*
Avalon, Arthur (Sir John Woodroffe): The Serpent Power. Sanrskritçeden çev., 3. baskı, Madras und London 1931.
— Die Schlange. çev. E. Fuhrmann. Lahn 1928.
Bacon, Roger: The Mirror of Alchimy... with Certaine Other Worthie Treatises of the Like Argument. (The Smaragdine Table of Hermes Trismegistus, a Commentarie of Hortulanus, The Booke of the Secrets of Alchemie by Calid the Son of Jazich.) London 1597.
Baruch-Apokalypse: bkz. Kautzsch.
Baynes, Charlotte Augusta: A Coptic Gnostic Treatise contained in the Codex Brucianus - Bruce Ms. 96, Bodleian Library, Oxford. Cambridge 1933.
Benoit, Pierre: L'Atlantide. Paris 1920.
Bernard de Clairvaux: Sermo in Cantica canticorum. Migne PL CLXXXIII col. 932 f.
Béroalde de Verville, Francois: Le Tableau des riches inventions... qui sont representees dans le Songe de Poliphile. Paris 1600.
— bkz. Colonna.
— bkz. Fierz-David.
Berthelot, Marcellin: Collection des anciens alchimistes grecs. Paris 1887/88.
— La Chimie au moyen âge. 3 cilt. (Histoire des Sciences) Paris 1893.
Bousset, Wilhelm: Hauptprobleme der Gnosis. (Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments 10) Gâttingen 1907.
Brown, William: The Revival of Emotional Memories and its Therapeutic Value. *British Journal of Psychologe.* Medical Section I (London 1920/21) s. 16-19-
— bkz. McDougall.
Cardanus, Hieronymus (Geronimo Cardano): Somniorum synesiorum omnis generis insomnia ex- plicantes libri IV. Basel 1585.
Christensen, Arthur: Les types du premier Homme et du premier Roi dans l'histoire legendaire des Iraniens. *Archives d'Etudes Orientales* XIV. (Stockholm 1917)
Chwolsohn, Daniel Abramowitch: Die Ssabier und der Ssabismus. 2 cilt. St. Petersburg 1856. Codices und Manuskripte:
— Florenz. Biblioteca Medicea-Laurenziana. Ms. (Ashburnham 1166) 'Miscellanea d'alchimia'. 14. Jh.
— Paris. Bibliotheque Nationale. Ms. (Latin 919) "Les Tres Riehes Heures du Duc de Berr" 1413.
— Codex Rhenovacensis 172. Abh. 1: "Aurora consurgens" (15.Jh. Verstümmeltes Ms. beginneae mit der 4. Parabel.) Zentralbibliothek Zürich.
Colonna, Francesco: Hypnerotomachia Poliphili... Venedig 1499.
— bkz. Béroalde de Verville.
— bkz. Fierz-David.
Cusanus, Nicolaus: bkz. Nicholas (Khrypffs) von Cusa.
Demokritos (Pseudo-). Yay. haz. Berthelot: Collection des anciens alchimistes grecs.
Du Cange, Charles du Fresne: Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis. Acc. Etymo logicum linguae Gallicae. 2 cilt. Lyon 1688.
Encyclopaedia of Religion and Ethics. 13 cilt. Edinburgh 1908-1927.
Ferguson, John: Bibliotheca chemica. 2 cilt. Glasgow 1906.
Fierz-David, Hans Eduard: Die Entwicklungsgeschichte der Chemie. Basel 1945.
Fierz-David, Linda: Der Liebestraum des Poliphilo. Ein Beitrag zur Psychologie der Renaissance und der Moderne. Zürich 1947.
— bkz. Béroalde de Verville.
— bkz. Colonna.
Firmicus Maternus, Julius: Matheseos libri VIII. Yay. haz. W. Kroll, F. Skutsch und K. Ziegler: 2 cilt Leipzig 1897/1913.

Franz, Marie-Louise von: Aurora consurgens. Ein dem Thomas von Aquin zugeschriebenes Dokument der alchemistischen Gegensatzproblematik. Yay. haz. ve yorum. M-L' von F. Jung: Mysterium Coniunctionis III. Zürich 1957. (GW XIV/3)'dan

Frazer, Sir James George: Taboo and the Perils of the Soul. (The Golden Bough, Part. II) London 1911.

— Totemism and Exogamy. 4 cilt London 1910.

Freud, Sigmund: Eine Kindheitserinnerung des Leonardo da Vinci. Ges. Schriften, cilt. IX. Leipzig und Wien 1925.

— Krankengeschichten. Bruchstück einer Hysterie-Analyse. Ges. Schriften, cilt VIII. Wien 1924.

— Die Traumdeutung. Ges. Schriften, cilt II. Wien 1925.

— Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse. Ges. Schriften, cilt VII. Wien 1924.

— Zur Technik. Bemerkungen über die Ubertragungsliebe. Ges. Schriften, cilt VI. Wien 1925.

— Zur Technik. Erinnern, Wiederholen und Durcharbeiten. Ges. Schriften. cilt VI. Wien 1925.

Frobenius, Leo: Das Zeitalter des Sonnengottes. Berlin 1904.

Goethe, Johann Wolfgang von: Werke. Vollstaendige Ausgabe letzter Hand. 31 cilt Cotta, Stuttgart 1827-1834.

Goodenough, Erwin R.: The Crown of Victory in Judaism. *Art Bulletin* XXVIII/3 (Yale 1946 s. 139-159.

Gower, John: Confessio amantis. In: The Complete Works of J'G'. Yay. haz. G.C. Macaulay. Oxford 1899/1902.

Gregorius Magnus: Opera. 2 cilt. Paris 1586.

Ayrıca:

— Epistolae. Migne PL LXXVII col. 806 ff.

— Super Cantica Canticorum expositio. Migne PL LXXIX col. 507 ff.

Haggard, Sir Henry Rider: She. London 1887.

— Ayesha: The Return of She. London 1905.

Hammer-Purgstall, Joseph Von: Mysterium Baphometis revelatum seu Fratres militiae Tem- pli... Fundgruben des Orients. cilt VI. Wien 1818.

— Memoire sur deux coffrets gnostiques du moyen âge. Paris 1835.

Harding, M.Esther: Woman's Mysteries. 2. Baskı, New York 1955. Deutsch: Frauen-Mysterien - einst und jetzt. C. G. Jung'un önsözü ile. Zürich 1949-

Hastings, James [Hg.]: bkz. Encyclopaedia of Religion and Ethics.

Hauck, Albert [Hg.]: bkz. Realenzyklopaedie...

Hennecke, Edgar: bkz. Apokryphen, Neutestamentliche.

Hieronymus, Eusebius: Adversus Jovinianum liber primus. Migne PL XXIII col. 219ff.

Hippolytus: Elenchos [Refutatio omnium haeresium]. Yay. haz. Paul Wendland (Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte III). Leipzig 1916.

Hocart, Arthur Maurice: Kings and Councillors. (Egyptian University: Collection of Works pu- blished by the Faculty of Arts XII). Kairo 1936.

Holmyard, Eric John: (Yay. haz. ve çev.) bkz. Abu'l-Qâsim.

Hortulanus (Joannes de Garlandia): Commentarius in Tabulam smaragdinam Hermetis Trisme- gisti. *De Alchemia.* Nürnberg 1541'de.

— bkz. Bacon.

— bkz. Ruska.

Howitt, Alfred William: The Native Tribes of South-East Australia. London und New York *1904.*

Hürlimann, Martin: bkz. Pestalozzi.

Irenaeus (Bischof von Lyon): S'l'i episcopi Lugdunenis contra omnes haereses libri quinque. Oxford und London 1702. (Kitabın içinde *"Adversus omnes haereses"* başlığı da kullanılmlış.) Deutsch: Des heiligen I' fünf Bücher gegen die Haeresien. (Bibliothek der Kirchenvaeter) Bücher I-III. Kempten und München 1912. bkz. Migne PG VII col. 433 ff.

Isidor von Sevilla: Liber etymologiarum. Basel 1489- bkz. Migne PL LXXXII col. 73 ff.

Jacobi, Jolande: Die Psychologie von C. G. Jung. Zürich 1940.

Joannes de Garlandia: bkz. Hortulanus.

Johannes vom Kreuz (Juan de la Cruz): Dunkle Nacht. Theatiner Ausgabe. München 1938.

Johannes Lydus: bkz. Lydus.

Johannesakten: bkz. Apokryphen, Neutestamentliche.

Jung, Carl Gustav[355] Genişletilmiş yeni baskı: Aion. Untersuchungen zur Symbolgeschichte. (Psychologische Abhandlungen VIII) Zürich 1951. (GW IX/2 [1976,[5]1983])

— Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewuşten. Darmstadt 1928. Studienausgabe Olten 1971. (GW VII [1964, vollst, rev. [4]1989])

— Bruder Klaus. In: *Neue Schweizer Rundschau.* August 1933. (GW XI [1963, vollst, rev. [5]1988])

— Der Geist Mercurius. *Eranos-Jahrbuch* IX (1942). Zürich 1943 Fe. Genişletilmiş yeni baskı: Symbolik des Geistes. Zürich 1948. (GW XIII [1978,[2]1982])

— Mysterium Coniunctionis. Untersuchungen über die Trennung und Zusammensetzung der seci- schen Gegensaetze in der Alchemie. Unter Mitarbeit von Marie-Louise von Franz. 2 (3) cilt Zürich 1955. [cilt I und II als GW XIV/1 und 2 (1968, vollst, rev. [4]1984)]

— Paracelsus als Arzt. In: *Paracelsica.* Zürich 1942. (GW XV [1971,[3]1979])

— Paracelsus als geistige Erscheinung. *Paracelsica.* Zürich 1942'de. (GW XIII [1978,[2]X9S2])

— Psychologie und Alchemie. (Psychologische Abhandlungen V) Zürich 1944. Gözden geçirilmiş yeni baskı. Zürich 1952. [GW XII (1972,[3]1980)]

— Psychologie und Erziehung. Zürich 1946. Studienausgabe Olten 1976. (GW XVII [1972 [4]1982])

— Psychologie und Religion. Zürich 1940. Gözden geçirilmiş yeni baskı. Zürich 1962. (GW XI [1963, vollst, rev. 1988])

— Psychologische Typen. Zürich 1921. (GW VI (1960, rev. Aufl. 1967, [14]1981])

— Seelenprobleme der Gegenwart. (Psychologische Abhandlungen III) Zürich 1931. (Der Bane enthaelt dreizehn Vortraege und Aufsaetze, verteilt auf sieben Baende der GW.X)

— Symbole der Wandlung. 4. umgearbeitete Aufl. von Wandlungen und Symbole der Libido. Zürich 1952. (GW V [19733983])

— Synchronizitaet als ein Prinzip akausaler Zusammenhaenge. C. G. Jung und W. Pauli: Naturerklaerung und Psyche. (Studien aus dem C. G. Jung-Institut IV) Zürich 1952. (GW VIII [1961. vollst, rev. 1976/1982])

— Über die Energetik der Seele. (Psychologische Abhandlungen II) Zürich 1928. Erweiterte Neuausgabe: Über psychische Energetik und das Wesen der Traeume. Zürich 1948. (GW VIII [1964. vollst, rev. 1976/1982])

355 C.G. Jung'un Toplu Eserleri yayımlanmadan önce yayımlanmış eserlerinde kolaylık açısından ilk baskı gösterilmiştir. Toplu Eserler'de ise ilk ve son baskı yılı belirtilmiştir. Üslü sayı baskı sayısını gösterir. Bu kitapta alıntılanan eserler alfabetik sırayla gösterilmiştir.

— Über die Psychologie des Unbewußten. Zürich 1943. Unbewusste in normalen und kranken Seelenleben'in genişletilmiş baskısı. Das. Zürich 1926. (GW VII [1964, vollst, rev. ^{4}1989])
— Versuch einer Darstellung der psychoanalytischen Theorie. *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Vorsehungen.* V/1 (Wien 1913). (GW IV [1969,^{2}1979])
— Wandlungen und Symbole der Libido. Leipzig und Wien 1912. bkz. Symbole der Wandlung.
— Zur Empirie des Individuationsprozesses. *Eranos-Jahrbuch* I (1933). Zürich 1934. Erweiterte Neuausgabe in: Gestaltungen des Unbewussten. (Psychologische Abhandlungen VII) Zürich 1950. (GW IX/1 [1976/1983])
Kabbala denudata seu Doctrina Hebraeorum. Yay. haz. Knorr von Rosenroth. 2 cilt Sulzbach und Frankfurt 1677/84.
Kautzsch, Emil: bkz. Apokryphen, Die, und Pseudoepigraphen des Alten Testaments.
Kekulé, Friedrich August: bkz. Anschuetz.
Kerényi, Karl: Der göttliche Arzt. Studien über Asklepios und seine Kultstaette. Zürich 1948.
Khunrath, Heinrich Conrad: Amphitheatrum sapientiae aeternae. Hanau 1604.
— Von hylealischen, das ist, pri-materialischen catholischen oder algemeinen natürlichen Chaos. Magdeburg 1597.
Kircher, Athanasius: Oedipus Aegyptiacus. 3 cilt Rom 1652-1654.
Klinz, Albert: 'Ιερός γάμος' Quaestiones selectac ad sacras nuptias Graecorum... Halle 1933.
Knorr von Rosenroth-. bkz. *Kabbala denudata.*
Koch, Joseph [Yay. haz.]: Cusanus-Texte. bkz. Nicholas von Cusa.
Kohut, Alexander: Die talmudisch-midraschische Adamssage in ihrer Rückbeziehung auf die persische Yima- und Meshiasage. *Zeitschrift der Deutschen Morgenlaendischen Gesellschaft* XXV (Leipzig 1871) s. 59-94.
Kranefeldt, Wolfgang M.: Komplex und Mythos. C.G, Jung: Seelenprobleme der Gegenwart. Zürich 1931'de.
Krates; Buch des: bkz. Berthelot: La Chimie au moyen âge. cilt3, s. 44ff.
Krönlein, J.H.: Amalrich von Bena und David von Dinant. Theologische Studien und Kritiken.
cilt I, s. 271 ff. Hamburg 1847.
Kunike, Hugo [Yay. haz.]: Maerchen aus Sibirien. Jena 1940.
Lavaud, M. B.: Vie profonde de Nicolas de Flüe. Fribourg 1942.
Layard, John: The Incest Taboo and the Virgin Archetype. *Eranos Jahrbuch* (1944/45).
— Stone Men of Malekula. London 1919.
Leisegang, Hans: Der Heilige Geist. Leipzig 1919.
Lévy-Bruhl, Luden: Les Fonctions mentales dans les societes inferieures. 2. Aufl. Paris 1912.
Lydus. Johannes: De mensibus. Yay. haz. Richard Wünsch. Leipzig 1898.
McDougall, William: The Revival of Emotional Memories and Its Therapeutic Value. *British Journal of Psychology.* Medical Section I (London 1920/21) s. 23-29.
— bkz. Brown.
Maier, Michael: De circulo physico quadrato. Oppenheim 1616.
— Secretioris naturae *secrctorum* scrutinium chymicum. Frankfurt a. M. 1687.
— Symbola aureae mensae duodecim nationum. Frankfurt a. M. 1617.
Dünya Edebiyatından Masallar:
— Islaendische Volksmaerchen. bkz. Naumann.
— Maerchen aus Sibirien. bkz. Kunike.
— Russische Volksmaerchen. bkz. Afanassiew.

— bkz. Rasmussen.

Meier, C. A.: Moderne Physik — Moderne Psychologie. In: Die kulturelle Bedeutung der komplexen Psychologie. *C.G. Jung*'un 60. Doğum günü için 9 kutlama yazısı. Berlin 1935.

— Spontanmanifestationen des kollektiven Unbewußten. *Zentralblatt für Psychotherapie* XI. Leipzig 1939.

Migne, Jacques Paul (Yay. haz.): Patrologiae cursus completus. Series Latina. 221 cilt. Paris 1844-1880. (Burada PL diye geçiyor)

— Series Graeca. 116 cilt Paris 1857-1866. (Burada PG diye geçiyor)

Murray, Henry Alexander (Yay. haz.): Explorations in Personality. New York und London 1938.

Mutus Uber in quo tarnen rota philosophia Hermetica, figuris hieroglyphicis depingitur... La Ro- chelle 1677.

— bkz. (A) *Bibliotheca chemica curiosa.*

Mylius, Johann Daniel: Philosophia reformata. Frankfurt a.M. 1622.

Naumann, Ida und Hans (Çev.): Islaendische Volksmaerchen. Jena 1923-

Nicholas (Khrypffs) von Cusa (Nicolaus Cusanus): De conjecturis novissimorum temporum. In: Opera. Basel 1565.

— De docca ignorantia. In: Opera. Basel 1565.

Nicolai, Christoph Friedrich: Versuch über die Beschuldigungen, welche dem Tempelherrenorden gemacht wurden. Berlin und Stettin 1782.

Notker (Balbulus): Hymnus in die Pentecostes. Migne PL CXXXI col. 1012 f.

Olympiodorus: Commentaire sur le livre 'Sur l'action' de Zosime, et sur les dires d'Hermes et des philosophes. Berthelot, Collection des anciens alchimistes grecs. II/IV'da.

Origenes: Homiliae in Leviticum. Migne PG XII col. 405-475.

— Homiliae in Librum Regnorum. Migne PG XII col. 995-1028.

Paracelsus (Theophrastus Bombastus von Hohenheim): Saemtliche Werke. Yay. haz. Karl SudhoeE 14 cilt München und Berlin 1922—1935. Bu ciltte alıntılanan yazılar

— Labyrinthus medicorum errantium. XI, s. 161—220.

— Paramirum primum. I, s. 163—239-

Paulinus Aquileiensis: Liber exhortationis ad Henricum Forojuliensem. Migne PL XC3X col. 197-282.

Pestalozzi, Johann Heinrich: Ideen. Yay. haz. Martin Hürlimann. 2 cilt Zürich 1927.

Pordage, John: Ein Philosophisches Send-Schreiben vom Stein der Weissheit. bkz. Rotk- Scholtz.

— Sophia: das ist die holdseelige ewige Jungfrau der göttlichen Weisheit... Amsterdam 1699.

Preisendanz, Karl (Yay. haz.): Papyri graecae magicae. Die griechischen Zauberpapyri. 2 cilt Berlin 1928/31.

Proclus (Diadochus): In Platonis Timaeum Commentaria. Yay. haz. E. Diehl. 3 cilt. Leipzig 1903-1906.

Rabanus Maurus: Allegoriae in universam sacram scripturam. Migne PL CXII col. 849-1088.

Rahner, Hugo: Mysterium Lunae. Ein Beitrag zur Kirchentheologie der Vaeterzeit. *Zeitschrift*

katholische Theologie LXIII (Innsbruck 1939) s. 311-349, 428—442; LXIV (1940) s. 6l-SCL 121-131.

Rasmussen, Knud: Die Gabe des Adlers. Frankfurt a. M. 1937.

Realenzyklopaedie für protestantische Theologie und Kirche. (Yay. haz. Albert Hauck) 24 cilt Leipzig 1896-1913.

Reitzenstein, Richard, und Hans Heinrich Schaeder: Studien zum antiken Syncretismus aus Iran und Griechenland. (Studien der Bibliothek Warburg VII) Leipzig 1926.

Rhine, J. B.: Extra-Sensory Perception. Boston 1934.

Riplaeus, Georgius (George Ripley): Opera omnia chemica. Kassel 1649.

Rosarium philosophorum. Secunda pars alchimiae... cum figuris. Frankfurt a.M. 1550. bkz. (A) *Artis auriferae* II und *Bibliotheca chemica curiosa.*

Rosencreutz, Christian (Johann Valentin Andreae): Chymische Hochzeit... Anno 1459- Strassburger baskısı, 1616. Yay. haz. Ferdinand Maack. Berlin 1913.

Roth-Scholtz, Friedrich: Deutsches Theatrum chemicum. 3 cilt Nürnberg 1728-1732.

Ruska, Julius Ferdinand: Tabula smaragdina. Ein Beitrag zur Geschichte der hermetischen Literatur. Heidelberg 1926.

— Turba philosophorum. Ein Beitrag zur Geschichte der Alchemie. (Quellen und Studien zur Geschichte der Naturwissenschaften und der Medizin I) Berlin 1931.

Senior: bkz. Zadith.

Silberer, Herbert: Probleme der Mystik und ihrer Symbolik. Wien und Leipzig 1914.

Spencer, Sir Baldwin, und F.J. Gillen: The Northern Tribes of Central Australia. London 1904.

Stapleton, Henry Ernest, und M.Hidayat Husain [Yay. haz.]: Three Arabic Treatises on Alchemy by Muhammad Bin Umail. *Memoirs of the Asiatic Society of Bengal* XII/I (Calcutta 1933).

Stöckli, Alban: Die Vision des seligen Bruder Klaus. Einsiedeln 1933.

Stolcius de Stolcenberg, Daniel(is): Viridarium chymicum figuris cupro incisis adornatum et poeticis picturis illustratum. Frankfurt 1624.

Tabula smaragdina: bkz. Ruska.

— bkz. Bacon.

— bkz. Hortulanus.

Tractatus aureus\ bkz. (A) *Ars chemica,* I.

Turba philosophorum-. bkz. Ruska.

Umail, Muhammad ibn (Zadith Senior, Zadith ben Hamuel): bkz. Stapleton ve Husain.

— bkz. Zadith.

Vansteenberghe, Edmond: Le Cardinal Nicolas de Cues. Paris 1920.

Waite, Arthur Edward: The Hermetic Museum Restored and Enlarged. (Übersetzung von [A] *Musaeum hermeticum*). 2 cilt London 1893.

— The Real History of the Rosicrucians. London 1887.

— The Secret Tradition in Alchemy. Its development and Records. London 1926.

Wei Po-Yang: An Ancient Chinese Treatise on Alchemy Entitled Ts'an T'ung Ch'i, written by Wei Po-Yang about 142 A.D. Translated by Lu-chi'iang Wu und Tenney L.Davis. *Isis* XVIII (Brügge 1932) s. 210—289'de.

Winthuis, Josef: Das Zweigeschiechterwesen bei den Zentralaustraliern und aendern Völkern. Leipzig 1928.

Woodroffe, Sir John: bkz. Avalon.

Zadith Senior (Zadith ben Hamuel): De chemia Senioris antiquissimi philosophi libellus. Undatierter Druck (Frankfurt a. M. 1566?).

— bkz. Stapleton ve Husain.

Zosimos: bkz. Berthelot (Coll. alch. grecs)

İsim İndeksi

A

Abu'l Qasim 304
Adler, Alfred 14
Aegidius de Vadis 324
Agrippa von Nettesheim, H.C. 228
Albertus Magnus 334
Alfidius 265
Al-Iraqi (diye meşhur Abu'l Qasim) 304
Ambrosius 332
Anastasius Sinaita 332
Andreae, Johann Valentin 222
Angelus Silesius (Johann Scheffler) 288
Anschuetz, R. 180
Aristoteles 251
Artefius 323
Athanasius 201
Atwood, Mary Anne 312
Augustinus, Hl. 332
Avalon, Arthur (Sir John Woodroffe) 197
Avicenna 273

B

Babinski, J. 14
Bacon, Roger 117
Basilides 288
Bastian, Adolf 105
Baynes, Charlotte A. 196
Benoit, P. 234
Bernard de Clairvaux 319
Bernays 219
Bernheim, Hypolite 14
Berthelot, Marcel 223
Bonus, Petrus 328
Bousset, W. 182
Böhme,Jacob 313
Breuer, Josef 33
Brown, William 141
Bruder Klaus s. Niklaus v. Flüe 213

C

Cardanus, Hieronymus 213
Carus, C. G. 103
Charcot, J. M. 126
Christensen, Arthur 265
Chwolsohn, D. 280
Colonna, Francesco 266
Cramer, S. 334
Cusanus, Nicolaus 223

D

Dante Alighieri 219
Daustin/Dausten, John 324
David von Dinant 334
Dee, John 323

Demokritos, Pseudo 278
Dorneus, Gerardus 219
Dubois, Paul 14
Du Cange, Charles Du Fresne 290

E

Einstein, Albert 77
Elbo Interfector 290
Ellis, H. Havelock 48

F

Ferguson, John 324
Fierz-David, Linda 180
Firmicus Maternus 258
Flamel, Nicolas 312
Flournoy, T. 151
Forel, August 48
Franz, Marie-Louise von 8
Frazer, Sir James 192
Freud, Sigmund 14, 18, 19, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 50, 51, 58, 65, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 84, 87, 96, 101, 104, 108, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 141, 142, 146, 152, 161, 164, 168, 175, 176, 183, 184, 185, 191, 198, 199, 229, 232, 334
Frobenius, Leo 260

G

Galen 27
Gegensatz zu Freud 14
Gillen, F. J. s. Spencer, Sir Baldwin 242
Goethe, Johann Wolfgang von 203, 222, 268, 308
Goodenough, Erwin R. 300
Gower, John 321
Gregor der Große 275, 301

H

Haggard, Rider 234, 351
Hammer-Purgstall, Joseph von 332
Harding, Esther 319
Hastings, James 308
Hauck, Albert 334
Herakleios/Herkules, Kaiser 329
Heraklit 261
Hippolytus von Rom 288, 323, 324
Hocart, A. M. 240, 241, 243
Hoghelande, Theobald de 180, 212, 304
Holmyard, Eric John 219
Hortulanus (Johannes de Garlandia) 218, 274, 306
Howitt, Alfred William 239
Hubert, H. ile Mauss, M. 23
Husain, M. H. ve Stapleton, H. E. 289

I

Isidor von Sevilla 301

J

Jacobi, Jolande 221
Jaffé, Aniela 8
Janet, Pierre 126, 151
Jesus von Nazareth 201
Johannes a Cruce 287
Johannes Lydus 252, 274, 323
Johannes vom Kreuz 325
Jung, C. G. 7, 8, 10

K

Kalid/Calid 180, 202, 265, 267, 329
Kant, Immanuel 151
Kekulé von Stradonitz, F. A. 180
Kerényi, Magda 8
Kerner, Justinus 103

Khunrath, Henricus 116, 304, 324
Kircher, Athanasius 202
Klinz, A. 182
Knorr von Rosenroth, Christian 173
Koch, J. 294
Kohut, Alexander 265
Kranefeldt, Wolfgang M. 168
Kretschmer, E. 132
Krönlein, J. H. 334
Kunike, Hugo 319

L

Lavaud, M. B. 196, 213, 218
Layard, John 239, 240, 241, 242, 243, 244
Leade, Jane (Pordage, J.) 312
Lehmann, F. R. 16, 169
Leibniz, G. W. 151
Leisegang, Hans 182
Leonardo da Vinci 134
Lévy-Bruhl, Lucien 23, 134, 195
Liébeault, A. A. 14, 126
Lullius, R. 200
Luther, Martin 229
Lydus, Johannes 252, 274, 323

M

Maier, Michael 200, 209, 223, 288, 299
Mangetus, J. J. 312
Masculinus s. Merculinus 263
Mauss, M. s. Hubert, H. 23
McDougall, William 141, 143, 145
Meier, C. A. 275, 285
Melchior Cibinensis 258
Mennens, J. 333
Merculinus/Masculinus 263
Merlinus s. Merculinus 280
Mesmer, F. A. 126
Morienus Romanus 220, 223, 244, 290, 291, 300, 329
Motte Guyon, M 334
Murray, H. A. 113
Mylius, Johann Daniel 195, 205, 259, 267, 323

N

Nicolai, Christoph Friedrich 332
Nicolaus von Cuso s. Cusanus 223
Niehus, Crista 8
Nietzsche, Friedrich 66
Niklaus von Flüe/Bruder Klaus 196
Norton, Thomas 304, 325
Notker Balbulus 211

O

Olympiodorus 223
Origenes 209

P

Paphnutia 312
Paracelsus/Theophrastus Bombastus von Hohenheim, Paracelsisten 27, 113, 116, 117, 125, 126, 213, 259, 300, 330
Paulinus Aquileiensis 333
Penotus, Bernardus Georgios 288
Pestalozzi, J. H. 120, 121, 122, 343
Petrarca 227
Petronelle ile N. Flamel 312
Petrus Bonus ile Bonus 328
Platon 324
Poiret, Pierre 334
Pordage, John ile Leade, Jane 312, 313, 318, 319
Preisendanz, K. 180
Proclus 323

R

Rabanus Maurus 324
Rahner, Hugo 182

Rasmussen, K. 319
Reinach, Salomon 76
Reitzenstein, Richard ile Schäder, Hans Heinrich 230, 331
Rhases 218
Rhine, J. B. 138
Riplaeus, Georgius/Ripley, G. 281
Robert von Chartres 290
Rosencreutz, Christian (Johannn Valentin Andreae) 222, 307, 308
Rosinus (Zosimos) 218
Roth-Scholtz, Friedrich 313
Ruska, J. (*bu metinle tabula smaragdina arasında ilişki vardır*) 202

S

Schäder, H. H. ile Reitzenstein, R. 230
Schiller, Friedrich 57
Schultz, J. H. 14
Senior, Zadith ben Hamuel 180, 218, 229, 231, 257, 265, 274, 289, 290, 299, 300, 301, 303, 304, 323
Silberer, Herbert 18, 335
Simon Magus 186
Sorin 285
South, Thomas 312
Spencer, Sir Baldwin ve Gillen, F. J. 242
Stapleton, H. E ve Husain M. H. 289
Steinach, Eugen 297
Stekel, W. 34
Stolcius de Stolcenberg, Daniel 299
Stöckli, Alban 196
Strindberg, A. 46

T

Thukydides 229

V

Vansteenberghe, Edmond 223, 337
Ventura, Laurentius 288

W

Waite, A. E. 230, 308
Wei Po-Yang 223, 230, 305
Winthuis, Josef 259

Z

Zacharius, Dionysius 181
Zander, Leonie 8
Zosimos von Panoplis (Rosinus) 180, 219, 230, 280, 312

Konu İndeksi

Sembol

εικοζ/nefret 176, 249, 327
λιθος ου λιθος/taş olmayan taş (ayrıca bkz. lapis philosophorum) 297
φιλια (ayrıca bkz. sevgi) 194
ψυχη/ruh, psişik (ayrıca bkz. can/ruh) 277, 298
—, arkaik/iptidai 137
—, çözülmesi 247
—, kolektif 45, 309
—, ve beden bkz. beden ve ruh 259
—, kitle 32, 33, 34, 120, 122, 247, 248, 343
—, iptidai bkz. arkaik 343
—, bilinçdışı 126, 176, 309

A

abaissement du niveau mental 185
ablutio (simya) 275
abreaksiyon 29, 33, 143, 144, 145
Acta Joannis 212
Adem (ayrıca bkz. Havva) 265, 275, 281, 318, 319
Adem'in günahı 281
âdet bkz. ayin 228
Adonai bkz. tertagramm 303
Adonis'in ağıtları 275
adulatio 179
Aenigma Merlini 280
afekt(ler) (ayrıca bkz. duygu; his) 70, 90, 93, 143, 145, 284, 295
afflictio animae (ayrıca bkz. cinnet) 223
afinite (psikoloji) 179, 253, 254
Afrika 111
Afrodit (ayrıca bkz. Venüs) 252, 253, 274
agens et patiens 179
—, Helen-Mısır 280
ağaç 196, 318
—, orman çamı (rüyada) 196
—, hayat 291
—, ay 333
—, felsefe/arbor philosophica 92, 93, 96, 181, 193, 222, 293, 297, 312, 313, 325, 332, 337
—, güneş 23, 197, 209, 221, 225, 252, 255, 317, 333
—, Noel 196, 236
ahenk 199, 253, 314, 318
ahiret, öte dünya 115
ahlak 69, 150, 234
ahlak(î) 69, 150, 164, 234
ahlaki faktör bkz. ahlak 147
aile/akrabalık 74, 81, 86, 111, 238, 248
akıl/νουν 57, 63, 91, 101, 129, 175, 193, 207, 228, 254, 267, 269, 281, 286, 293, 296, 334

aklın inceliği 177, 244, 261, 268, 291, 293, 325, 334
akrabalık bkz. aile 238, 243, 245, 247, 248, 278
akrep 223
akşam yemeği 76
aktarım (ayrıca bkz. aktarım psikolojisi; rapor) 232
—, hekime 74, 75, 115, 145, 182, 183, 232
—, çözülmesi 247
—, sabitlenmesi 73, 75, 77, 79
—, karşı 84, 184
—, ve iyileşme 80
—, fenomenolojisi 21, 23, 27, 96, 103, 106, 167, 176, 178, 281, 305, 330
—, cinsî/erotik 146
albedo/dealbatio/Albification 289, 290, 298
albira/alkian (Arapça hayat düsturu) 289
alçaklık hissi/kompleksi 69, 112, 142, 144, 145, 229
"Alman Hristiyanlar" 26
Almanya 245
altın(dan), altın sanatı 181, 196, 231, 317
amor coniugalis 252
amplifikasyon 134
ana 19, 26, 29, 61, 108, 113, 120, 142, 147, 231, 240, 241, 253, 257, 273, 313, 327, 329
anaerkil, matrilateral, matrilineer 318
analitik psikoloji 66, 88
analiz (ayrıca bkz. hekim ve hasta; psikanaliz) 18, 29, 85, 109, 130, 133, 147, 148, 149, 150, 152, 156, 157, 160, 172, 185, 198, 232, 321, 336
—, hekimin/öğrenme 17, 34, 36, 51, 52, 74, 75, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 96, 101, 105, 113, 129, 130, 131, 132, 141, 144, 146, 147, 148, 149, 150, 155, 157, 158, 159, 160, 162, 172, 175, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 194, 195, 199, 206, 210, 232, 267, 271, 282, 285
—, rüya bkz. rüya yorumu 10, 22, 23, 24, 25, 42, 54, 55, 56, 68, 76, 81, 83, 115, 137, 149, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 162, 165, 166, 167, 169, 171, 196, 267, 282, 294, 336
—, oturum sayısı 30, 37
anima (ayrıca bkz. ruh) 240
—, corpus ve spiritus ve bkz. beden-akıl-ruh 258
anima (psikoloji) 25
—, within 244
animus (psikoloji) 277
—, saplantısı 16, 184, 192, 209
anlam/mana, hayatın anlamı 40, 56, 95, 103, 114, 130, 158, 171, 176, 191, 210, 226, 234, 260
—, ızdırabın 95
anne/ana (ayrıca bkz. arketip) 109, 111, 114, 134, 147, 170, 171, 182, 186, 210, 212, 218, 241, 300, 301, 316, 318, 320, 324, 329
—, kucağı/rahim (ayrıca bkz. uterus) 217
—, ile oğul 182
—, ile kız 182
Anthropophyteia 48
antik 71, 117, 131, 186, 204, 220, 311
Antropos, Antropos öğretisi 324
apokatastasis 260
Apollo 225, 234
apotropeik 188
"apriori kategoriler" (Hubert ve Mauss) 23

aqua (ayrıca bkz. su) 217, 219, 220, 223, 257, 265, 281, 285, 289, 290, 291, 293, 294, 298, 301, 303
—, amara 301
—, benedicta (ayrıca bkz. vaftiz suyu) 257, 281, 286
—, divina, bkz. su, ilahi 180, 303
—, doctrinae 274, 285, 294
—, foetida 257
—, permanens (ayrıca bkz. su, ebedi) 217, 257, 285, 289, 298, 301, 330
—, pernigra bkz. su, siyah 280
—, Saturni 223
—, vitae 219, 293, 330
arbor philosophica 318, 333
arcanum, a. arcanorum (ayrıca bkz. gizli madde) 180, 225, 329, 346
—, artis/sanatın sırrı 225
arındırma (ayrıca bkz. Katharsis; mundificatio) 211, 294, 309, 310, 316
Arisleus'un vizyonu (Artis auriferae) bkz. Visio Arislei 232
arkadaşlık/amicita 179
arkaik, arkaizm 62, 94, 95, 104, 119, 134, 137, 180, 203, 213, 232, 241, 253, 254
arkeoloji 56
arketip(ler) 93, 94, 95, 138, 170, 181, 197, 198, 234, 241, 254, 272, 277, 278, 287, 308, 309, 311, 335, 341
—, anima ile animus 25, 186, 220, 239, 240, 243, 244, 245, 258, 259, 260, 275, 277, 279, 281, 290, 295, 311, 319, 324, 328, 333, 335, 336, 342
—, antropos 287
—, ebeveyn 18, 75, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 117, 192
—, zıtların birleşmesi 266
—, ilahi çocuk 196
—, ensest 191
—, kolektif 45, 309
—, kralla kraliçe 228
—, anne 171
—, dörtleme 221
—, dörtlük 253, 266
—, at 179
—, kesişen evlilik 236
Ars chemica 180
Artis auriferae 183
arzu(lar) 29, 36, 185
—, ensest 42, 43
arzusu 42
asıl/menşe/kök 35, 41, 42, 44, 67, 75, 89, 90, 100, 104, 120, 142, 145, 153, 157, 161, 181, 192, 212, 226, 230, 251, 265, 268, 275, 277, 300, 307, 308, 309, 337
asimilasyon (psikoloji) 164
aslan 209, 255, 257, 333
astroloji, astrolojik 312
astronomik olarak 22
Astuna (Arapça) 289
aşk 120, 194, 210, 252, 261, 307, 321
aşkın(lık) 112, 137, 208, 225, 231, 235, 259, 261, 307, 308, 320, 329, 331
aşk ilahesi (ayrıca bkz. Afrodit; Venüs) 252
aşk/sevgi (ayrıca bkz. φιλια) 120, 194, 210, 252, 261, 307, 321
ataerkil, patrilateral, patrilineer 111
ateş 219, 231, 259, 260, 266, 290, 313, 314
—, simya sürecinde 220, 261
—, rüyada 22, 23, 34, 42, 138, 144, 153, 154, 160, 172, 195, 211, 311
at/kısrak/tay 169, 170, 171, 179, 347
Atman 281
attractio 179
Aurora consurgens (Artis auriferae) 313

aurum nostrum 231
—, potabile 222
—, vulgi 231
avam bkz. kitle 16
ay 37, 163, 180, 196, 209, 219, 225, 252, 258, 267, 300, 301, 328, 333
—, yeni 150
aydınlanma/aydınlatma 67, 73, 75, 86, 335
aydınlanma (psikoloji) 67, 73, 75, 86, 335
—, tarihi 134
ayin 168, 258
—, Paskalya 111
ayin(ler)/tören 168, 258
—, iptidai insanların 169

B

Baba 258, 265
- , meçhul (Gnostisizm) 195, 265, 281
Babil 90, 118, 228
bakire(lik)/virgo, virginis 218, 301, 314, 316, 318, 329
Bakire Meryem 316
—, coronatio/taç giymesi 300
—, anne olarak 301
—, Prophetissa / Kıptî / Yahudi 332
—, Aksiyomu/Axioma Mariae 220
balık 160
Baphomet 332
Baruch'un Kıyameti 281
bastırma 33, 40, 126, 127
batı (ayrıca bkz. kültür; doğu) 77, 88, 95, 221, 268
beden bkz. vücut 259
Begin ve Beguard 318
ben 42, 51, 56, 57, 58, 61, 62, 66, 71, 75, 77, 84, 100, 104, 113, 114, 115, 133, 134, 137, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 162, 166, 176, 185, 191, 204, 206, 207, 210, 211, 219, 229, 235, 248, 253, 254, 257, 259, 269, 275, 277, 279, 280, 281, 283, 285, 287, 300, 307, 308, 309, 310, 311, 313, 320, 321, 327, 335, 358, 362
—, ve anima/animus 234, 239, 245, 277, 279
—, bilinci 41, 58, 61, 62, 72, 73, 93, 103, 104, 119, 126, 144, 159, 193, 207, 244, 277, 281, 282, 284, 285, 286, 303, 306, 309, 335
—, bilincinin çözülmesi 30, 207, 210, 243, 247, 308
—, ve sen 259
—, olmayan 307
—, 'den üstün(Freud) 115
—, ve bilinçdışı 311
—, ve dünya 311
benedictio fontis 111
Beya bkz. Gabricus 255
Bibliotheca chemica curiosa 251, 312, 356, 357
Bicephalus 273
bilgelik (ayrıca bkz. Sapientia) 186, 234, 290, 291, 293
bilim(sel) 15, 34, 36, 54, 99, 110, 147, 152, 169, 271, 287
—, sosyal 28, 37, 67, 102, 103, 106, 126
—, tabiat 180
—, din 26, 28, 56, 87, 92, 111, 112, 135, 172, 193, 205, 247
bilincine varma 283
bilincinin 283
bilinç, bilinçli 21, 53, 64, 68, 85, 102, 104, 110, 112, 123, 127, 136, 137, 144, 145, 154, 163, 164, 165, 168, 169, 171, 172, 188, 189, 192, 193, 198, 203, 207, 210, 240, 241, 242, 245, 279, 281, 284, 287, 306, 308, 335, 337
—, ben-, a.y. 152, 157, 310
—, eşiği 68, 69

—, kendini bilme 239
—, yarılması/çözülmesi 145, 240
—, ve bilinçdışı 14, 69, 131, 137, 164, 170, 240, 285, 309, 311, 334
—, ve bilinçdışı arasındaki çelişki 137, 310, 311
—, öncesi 110, 241, 242
bilinçdışılık 188
bilinçdışı(nın) 14, 22, 23, 25, 28, 30, 32, 34, 44, 45, 52, 53, 54, 55, 56, 62, 68, 69, 70, 74, 80, 84, 87, 92, 98, 103, 104, 115, 121, 122, 126, 127, 130, 131, 136, 137, 138, 151, 152, 155, 156, 158, 159, 163, 164, 165, 167, 170, 171, 172, 176, 180, 182, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 201, 202, 203, 207, 208, 212, 220, 225, 228, 229, 232, 233, 239, 240, 242, 243, 254, 255, 267, 268, 271, 275, 277, 278, 280, 284, 285, 286, 294, 298, 303, 308, 309, 310, 311, 318, 319, 328, 329, 331, 333, 334, 335, 336, 341
—, arkaik kalıntılar (Freud) 104
—, enerjisi 112, 192
—, entegrasyonu 222, 232, 245, 267, 280, 282, 310
—, kolektif 23
—, erkeğin 277
—, felsefesi (Carus) 103, 151
—, kadının 318
—, zamansızlığı 330
bilinç(li) 21, 53, 64, 68, 85, 102, 104, 110, 112, 123, 127, 136, 137, 144, 145, 154, 163, 164, 165, 168, 169, 171, 172, 188, 189, 192, 193, 198, 203, 207, 240, 241, 242, 245, 279, 281, 284, 287, 306, 308, 335, 337
bilinçlilik 119
binarius/iki sayısı 219
bir/birlik (ayrıca bkz. "1" sayısı) 324
Birinci Dünya Savaşı 141
birleş(tir)me (ayrıca bkz. coniunctio) 179, 180, 181, 182, 209, 212, 225, 229, 253, 258, 259, 267, 270, 273, 277, 307, 341
—, zıtların 181, 197, 266, 267, 273, 281, 298, 308, 335, 337
–, hemcinslerin bkz. homoerotik 232,
bir nevrozun 143, 155, 183
bitki 104
biyoloji, biyolojik 41, 67, 83, 267, 268
boğa 169
bozukluk 90, 172
–, gelişme 25
–, içgüdü 105
–, organik 35, 171, 180, 220
–, psişik 103, 184, 269
böcek-bitki sembiyozu 104
Buch des Krates 304
bulaşma (psikoloji) 308
Bütünlük 253, 259, 278
büyücü Merlin 280
büyüklenme 112
büyü(lü)/sihir 26, 115, 193, 204, 234, 239, 243, 297, 313, 314
büyü/sihir, büyü gücü 237, 238

C

cadı 24, 236, 237, 284
cadı uykusu 284
calcinatio/yakma/yanma (simya) 209, 274
canavar 119, 164, 194, 204, 209
canlı 15, 26, 27, 60, 82, 111, 112, 115, 118, 120, 170, 190, 202, 218, 221, 229, 258, 273, 274, 293, 299, 307
can/ruh, ruhani 64, 83, 115, 116, 253, 257
—, ve ruh 257

—, ve beden bkz. beden 258
—, ve beden a. y. 259
—, ölümsüz (ayrıca bkz. ölümsüzlük) 274
—, dünyanın 298
—, dönüşü 299
Caput mortuum 315
cauda pavonis bkz. tavuskuyruğu 286
cehennem 275, 316, 317
cemiyet 27
cenaze 111, 240
cenaze sofrası 240
cervus/servus fugitivus bkz. Merkür firarda 285
ceset 274, 284
chên-yên (Çince) 230
Cherubim 196
Christian Science 16
Chymische Hochzeit bkz. Rosencreutz 222
cibus sempiternus 222, 325
—, immortalis 330
cinnet, hezeyan (ayrıca bkz. halüsinasyon) 105, 308, 341
—, takip 341
cinsellik, cinsî 14, 21, 35, 64, 65, 146, 168
—, çocuksu 41, 48
cinsiyetçi(lik) 335
Codex Alchemicus Rhenovacensis 212
—, Ashburn 318
cohabitatio 266, 267
coincidentia oppositorum bkz. zıtların birleşmesi 309
coitus bkz. coniunctio 335
combustio 274
conceptio (ayrıca bkz. gebe kalma) 281
concupiscentia bkz. hırslılık 29
coniugium 179
coniunctio/birleşme 209
—, oppositorum (ayrıca bkz. zıtlar) 212
—, Solis et Lunae (ayrıca bkz. zıtlar) 225
Consilium coniugii (Ars chemica) 180
coronatio (ayrıca bkz. taç) 300
corpus (ayrıca bkz. beden) 306
—, glorificationis 295
—, mundum 208, 307, 310
—, mysticum 206, 324, 325
cross cousin marriage/sister exchange marriage 239
Cupido 307

Ç

çağrışım, çağrıştırmak 40
—, serbest bkz. metot, usûl 25, 58, 82, 91, 122, 160
çağrışım deneyi 103
çatışma 119, 134, 185, 206, 210, 278, 320
çeşme 226, 273, 328
—, tanrının 207
—, Yakup'un 291, 293
—, Merkür 6, 200, 203, 204, 209, 217, 218, 219, 220, 222, 223, 229, 252, 255, 257, 258, 260, 265, 274, 280, 285, 286, 289, 290, 299, 303, 307, 310, 314, 315, 316, 317, 318, 325
çiçek 197, 226, 229, 252, 278, 279
çift bkz. kralla kraliçe 203, 225
çiftleşme 180, 268, 270
Çin, Çinli, Çince 170, 223, 230, 243, 332
çiy 289, 298
çizim bkz. resim çizmek 282
çocuk 43, 44, 55, 56, 73, 74, 78, 83, 109, 153, 195, 232, 236, 257, 314, 315, 317, 327, 329, 335
—, tanrıların/ilahi 242
—, hasta (rüyada) 55
çocuksu(luk) (ayrıca bkz. çocukluk) 19, 29, 36, 42, 44, 45, 48, 51, 58, 60, 73, 77, 78, 85, 86, 87, 91, 109,

123, 133, 146, 183, 191, 232, 233, 335
—, sabitlenme 19, 77
—, erken 70, 110, 118, 142, 146, 242, 247, 271
—, şehvet arayışı 29
—, fantezi imajları 232
—, yansıtma 109, 112, 114, 115, 149, 157, 183, 184, 190, 200, 228, 234, 243, 244, 245, 246, 248, 254, 259, 280, 307, 334
—, hatıraları 41, 43
—, cinsellik/cinsi tahrik 14, 21, 35, 64, 65, 146, 168
—, arzu eğilimi 36
çözülme (ayrıca bkz. şahsiyet; ruh) 207

D

daire//çember/döngü/dolaşım 336
—, kan 237, 242
—, dörtlemesi 336
dalga (fizik) 14
dans 23, 169, 180, 311, 349, 355
De Alchemia 352
Demeter 318
denarius (ayrıca bkz. "10" sayısı) 323
deney, deneysel 131, 167
—, çağrışım 40
deniz (ayrıca bkz. mare) 22, 23, 181, 189, 255, 265, 273, 342
—, rüyada 22
denizkızı 24
depresyon, depresif 193
Deus terrestris 286
devlet 117, 118, 119, 120, 121, 245, 246, 343
dışadönük, dışadönüklük 51
dışında 208
Diana 225
dil/lisan, dil kullanımı 10, 26, 90, 125, 135, 160, 170, 171, 172, 202
—, günlük 287
—, gizli 125
—, rüya 171
—, işaret 10
din(i) 26, 28, 56, 87, 92, 111, 112, 135, 172, 193, 205, 247
—, büyülü 26
dinî 16, 24, 26, 27, 28, 52, 58, 68, 70, 90, 91, 93, 95, 103, 133, 134, 136, 168, 186, 205, 206, 208, 221, 231, 241, 247, 252, 279, 308, 332, 335
Dionisos 204
direnme bkz. hasta 129, 248
diyalektik (ayrıca bkz. metot, usûl) 130
dogma 143, 205, 230, 335
dogma, dogmacılık 230
doğu (ayrıca bkz. batı) 88, 268, 324
doğu-batı 240
doğum 104, 110, 142, 314, 317, 321
—, ağacın 81
—, Mithras'ın 260
—, yeni 267
—, taştan 195
—, yeniden 260
doldurmak bkz. at 103
dönüşüm/dönüşme 67, 82, 102, 109, 110, 220, 275
dörde böl(ün)me 240
dörtleme 195, 196, 197, 217, 221, 226, 236, 237, 238, 241, 242, 336, 343,
—, evlilik 242
dört harfli bkz. Tetragramm 333
dört köşe 195
dört unsur (ayrıca bkz. toprak; su; ateş; hava) 266, 321, 329
—, ayrımı/divisio/separatio elementorum 18, 296
duygu (ayrıca bkz. afekt; his) 34
düğün/coniugium/matrimonium (ayrıca bkz. evlenme; evlilik, Hieros gamos) 179, 182, 212, 246, 301

dünya (ayrıca bkz. evren) 10, 28, 40, 90, 91, 92, 94, 95, 107, 108, 109, 117, 127, 129, 131, 133, 135, 136, 137, 147, 164, 209, 218, 227, 232, 245, 254, 309, 311, 330, 331, 335
—, görüşü 89
—, yaratılması/yaradılışı 230, 275
—, ruhu 331
—, savaşı 141, 147, 164
—, insandaki 330
dürtü(ler), dürtü sistemi 20, 65, 90, 94, 127, 131, 132, 170, 171, 186, 187, 191, 242, 243, 244, 266, 267, 280, 342
—, itibar 176
—, ensest 191
—, iktidar 79, 127
—, tabii 266
—, cinsî (ayrıca bkz. cinsellik) 14, 21, 35, 64, 65, 146, 168
—, bastırılması 32, 34, 87, 243
düşünce (ayrıca bkz. düşünmek) 266
düşünce tarihi/sosyal bilimler bkz. bilim 28, 67, 103, 126

E

Ecclesia mater 111
efsane(ler) 138
eğitim, terbiye 86
—, kendini 86
ejderha 180, 223, 266, 317
Eksogam 242
eksogam-endogam 242
elixir vitae 330
embriyo 334
enantiodromi 298
endogam-eksogam 242, 243, 244
enerji kaybı 192
enflasyon (psikoloji) 280, 281, 307
ensest 229
—, korkusu, bkz. korku 100
—, sembolleri 30, 116, 134, 168, 169, 172, 176, 211, 212, 266, 279, 280, 282, 297, 301, 303, 324, 332, 335, 336, 343
—, tabusu 239
—, dürtüsü 191
ensest arketipin 191
ergenlik 110
erkek/adam/vir/masculus, eril (ayrıca bkz. anima) 24, 25, 57, 127, 179, 182, 212, 221, 225, 226, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 239, 240, 241, 246, 253, 260, 265, 274, 277, 312, 318, 319, 320, 332
—, ile kadın 235
—, birleşimi (ayrıca bkz. coniunctio) 226
—, teyzesinin kızı olan karısı 244
—, dişileşmesi 253
—, hem erkek hem dişi (ayrıca bkz. Hermafrodit) 253
—, ve dişi 253
erkek kardeş 212, 225, 232, 241, 246, 260
—, ve kız kardeş 182, 212, 225, 232, 241, 246, 260
erkeksi taraf (ayrıca bkz. animus) 79
eros 186
erotik 146, 179, 185, 186, 190, 195, 228, 319, 335
Eski Ahit 135
Eski Ahit bkz. İncil 135
ESP fenomenleri (Extra Sensory Perception) 138
estetik, estetizm 147
eşek 169, 180
eşyanın yeniden tesisi bkz. apokatastasis 260
etiyoloji, etiyolojik (ayrıca bkz. içerikler) 133
evlenme; evlilik, Hieros gamos 212, 234, 242, 243, 265, 273, 307, 335, 341

—, çifte 299
—, grup 242, 245
—, kraliyet / ilahi / nuptiae chymicae 255
—, mistik/ruhani 341
Evlilik/coniugium (ayrıca bkz. düğün) 55, 110, 111, 179, 233, 236, 237, 238, 239, 241, 242, 243, 246, 253, 263, 314
—, koca 109, 156, 159, 313
—, kesişen (ayrıca bkz. cross cousin marriage) 236, 241
evlilik/evlen(dir)me (ayrıca bkz. quaternio) 55, 110, 111, 179, 233, 236, 237, 238, 239, 241, 242, 243, 246, 253, 263, 314
evlilik sınıfı/intermarrying class 243
Ezgiler Ezgisi 252, 266, 301, 313

F

fabl (ayrıca bkz. masal) 304
fantezi(ler) (ayrıca bkz. rüya; vizyon; hayal) 187
—, ensest 229
—, cinsî 168
—, aktarım 81, 146, 148
Faust bkz. Goethe 297
fenomenoloji(k) 186
—, erotik 186
—, psişik 103, 184, 269
ferdileştirme (süreci) 115
ferdiyetçilik 36, 122
fert, ferdilik, ferdî (olan) 15, 34, 35, 36, 60, 94, 117, 119, 120, 122, 135, 144, 242, 247, 249, 309
—, genel/kolektif 15, 16, 17, 21, 23, 25, 28, 30, 32, 39, 41, 43, 44, 48, 50, 53, 58, 59, 66, 67, 83, 88, 90, 97, 100, 101, 104, 108, 110, 126, 127, 128, 129, 131, 134, 135, 136, 165, 183, 191, 206, 207, 210, 220, 227, 231, 275, 277, 310, 311, 330, 343
fikir(ler)/düşünce(ler) 24, 45, 48, 56, 77, 82, 142, 152, 164, 171, 208, 212, 242, 265, 267, 303, 311, 318, 319, 330, 331, 333
filius macroscosmi 116
—, philosophorum 200, 202, 210, 212, 217, 220, 226, 227, 228, 231, 257, 258, 259, 260, 265, 274, 275, 280, 281, 284, 290, 291, 295, 297, 300, 301, 306, 323, 324, 325, 333, 345, 346, 357, 358
—, regius 220, 222, 287, 301
filozof, felsefe, felsefi 92, 103, 293, 306, 331
—, akademik 96
—, simya (ayrıca bkz. simya) 176
—, İskenderiye 280, 312
—, antik 13
—, Çin/Taocu 170
—, Hermeşçi 280
—, Hint 332
—, Japon/Zen 332
—, ortaçağ 230, 266, 286, 324
—, mistik 313
—, tabiat 180
—, skolastik 245, 306
—, Yoga 115
fizik(i) 14, 77
—, atom 275
—, modern 39, 336
fizyoloji(k) 40, 89, 90, 92, 94, 96, 102, 103, 104, 132, 155, 168, 170,
—, psiko- 35
flores Mercurii 252
foetus 217, 257
—, spagyricus bkz. homunculus 217
folklor 172
fosfor/Çobanyıldızı 252

G

Gabricus ile Beya 255
gamalı haç bkz. haç 26
Gayomart 218, 265, 331
gebe kalma/conceptio 142
—, sembolik 10, 18, 22, 23, 24, 60, 62, 64, 154, 176, 186, 187, 191, 196, 197, 205, 209, 212, 220, 228, 234, 266, 267, 278, 282, 285, 294, 296, 324, 341
gece (ayrıca bkz. gün/gündüz) 59, 153, 163, 164, 170, 171, 240, 260, 277, 286, 334
—, denizde gece yolculuğu 260
gelenek 10
gelişme/gelişim 18, 21, 25, 34, 35, 74, 75, 81, 87, 133, 193
—, bozuk 25, 36, 37, 183
gençlik 50, 51
gerçek(lik) 56, 60, 63, 64, 158, 210
geriye dönme, geriye dönük 42
geyik (ayrıca bkz. cervus) 285
gezegen(ler) 103
gizli birlik 198, 228
Gloria mundi 301, 346
Gnostik, Gnostisizm 230
gölge(ler) (psikoloji) 71, 76, 232, 277, 279
—,asimilasyon/entegrasyon 164
Gretchen bkz. Goethe 186
grup 239
grup evliliği bkz. düğün 245
güç/iktidar (dürtüsü/arzusu/isteği) 62, 110, 121, 171, 181, 280, 284, 320, 327
gümüş 316, 317
günah çıkartma/günahların itirafları 68
günah(kar)/suç (ayrıca bkz. itiraf) 26, 27, 29, 68, 69, 71, 82, 95, 111, 236, 316
—, mevrus 95
günahları itiraf bkz. günah çıkartma 26
günahların bağışlanması 26, 82
gündüz ve gece 164
güvercin 101, 255, 259

H

haç/çarmıh 321
—, İsa'nın bkz. İsa 324
—, gamalı 26
Hades (ayrıca bkz. yeraltı) 73, 231, 260, 275
hakikat 16, 17, 49, 81, 82, 91, 92, 96, 147, 149, 158, 208, 230, 320, 332
—, arketipik 23
—, çıplak 251
hamilelik 142, 267, 269, 270, 328
—, psişik 103, 184, 269
halüsinasyon 69
—, hatıra 19, 69, 74, 126
Harran 280, 333
hasta(lar) bkz. hekim ve hasta 271
—, rızası 158
hasta(lık) (ayrıca bkz. hekim ile hasta) 32, 33, 34, 35, 66, 84, 92, 98, 99, 100, 101, 103, 113, 142, 183, 199
—, akıl 193
—, dağ tutması 153
—, klinik 31, 105
—, bedenî/organik 127
—, psikozlu 98
—, aktarım 81, 146, 148
hatalı hareket(ler) 69
hatıra(lar)/anı(lar) 19, 69, 74, 126
—, çocukluk 41, 43, 58, 60, 78, 81, 109, 111, 112, 114, 142, 146, 192
hava 31, 120, 162, 226, 257, 266, 290
—, elementi/unsuru 267
Havva 186, 318, 319
hayalgücü 34, 44, 45, 57
—, aktif (Jung) 111, 135, 179, 211, 226, 277
hayatın anlamı, a. y. 110

hayatın ikinci yarısı 282
hayat manyetizması (Mesmer) 126
hayat, yaşam dürtüsü 52, 78, 83, 103, 111, 123, 124, 126, 128, 135, 150, 167, 185, 191, 219, 257, 273, 274, 283, 285, 286, 299, 314, 317, 336
—, iksiri 317
—, yeni 150
—, ve ölüm 273
hayvani, hayvani olan (ayrıca bkz. hayvan suretli) 17, 57, 171, 204, 218, 253
hayvan(lar) 88, 144, 180, 194, 204, 209, 274, 299, 317, 334
hayvan suretli 180
Hekate 318
hekim(in), hekimler 26, 27, 41, 92, 93, 96, 103, 126, 172
—, İskenderiye 280
—, analizi 17, 28, 102, 129, 130, 132, 151, 152, 199, 248
—, bağlılık bkz. aktarım 74, 277, 296
—, Ortaçağ 230, 266, 286, 324
—, hasta (ayrıca bkz. analiz; hasta; psikiyatri; psikanaliz; terapi; rüya yorumu; hekime aktarım) 13, 17, 18, 19, 20, 25, 27, 30, 34, 37, 43, 45, 53, 55, 60, 69, 73, 76, 78, 80, 83, 84, 85, 86, 87, 90, 91, 94, 102, 114, 129, 130, 132, 135, 136, 144, 145, 146, 148, 149, 150, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 169, 187, 189, 192, 194, 198, 199, 210, 211, 249, 267, 269, 270, 271, 296
—, pratisyen/somatik 35, 152, 169
—, için psikoloji 88, 128, 175
—, romantik 103, 126, 186, 189
—, aktarım 10, 19, 36, 74, 75, 81, 113, 114, 145, 146, 147, 148, 149, 175, 176, 177, 183, 184, 185, 192, 197, 198, 199, 232, 233, 234, 235, 245, 248, 249, 279, 335, 342
—, süreç 19, 20, 21, 73, 115, 130, 155, 158, 175, 187, 209, 212, 222, 267, 279, 307, 342
—, anamnez (aynı yere bkz.) 34, 98, 99, 136, 154
—, teşhis 27, 98, 99, 100, 103, 169, 199, 212
—, terapi (aynı yere bkz.) 98
—, direnç gösterme bkz. hasta 72
Helena (Truvalı) 186
—, Simon Magus'un 186
Hermafrodit/Androjen 258, 274, 275, 287, 299, 324, 325, 328, 333, 334, 335, 336
Hermafrodit bkz. androjen 258, 274, 275, 287, 299, 324, 325, 328, 333, 334, 335, 336
Hermes (ayrıca bkz. Merkür) 200, 201, 218, 251, 265, 274, 284, 290, 299, 332, 346, 349, 356
Hermes Trismegistus (Tractatus aureus) (ayrıca bkz. Merkür) 290, 346, 349
Hesperos/akşam yıldızı 252
heteroseksüel 186
hexas bkz. "6" rakamı 252
Hezeyan 308
hırslılık/concupiscentia 29
hidropsi/su inmesi 280
Hieros gamos (ayrıca bkz. düğün) 212, 234, 242, 243, 265, 273, 307, 335, 341
Hindistan(lı) 115, 196, 281, 318
Hint 115, 116, 332
hipnoz, hipnotizma 32, 71, 73, 145
his bkz. hissetmek 274, 297
his/hissetmek (ayrıca bkz. afekt; duygu) 295
—, alçaklık 45, 176

homo bkz. homoerotik 95, 218, 274, 278, 329, 337
Homoerotik/"erkekleri erkeklerle"/ Homoseksüel(lik) 183
homo sapiens 278
homunculus 210, 217, 287
Horos 280
horoz (ayrıca bkz. tavuk/hindi) 180
Hristiyan, Hristiyanlık 110, 117, 131, 182, 186, 204, 205, 209, 231, 242, 247, 248, 249, 261, 334
—, karşıtlığı 208
—, ilk 26, 68
—, öncesi 95, 110
Hristiyanları takip 200
Hristiyanlıkta İsa'nın dönüşü 287
hukuk 122
hyle/ana madde 253
Hypnerotomachia Poliphili bkz. Poliphilo 266

I

Ion/Jon/Ιων 280
ışık/nur 14, 58, 96, 156, 228, 230, 253, 289, 334, 336
—, teorisi 14
—, kararması 210
içe bakış kabiliyeti 21
içedönük(lülük) 51, 132
içerik(ler) 35, 68, 69, 159, 162, 165, 168, 199, 200, 213
—, arkaik 62, 94, 95, 104, 119, 134, 137, 180, 203, 213, 232, 241, 253, 254
—, arketip(ik) 93, 94, 95, 138, 170, 181, 197, 198, 234, 241, 254, 272, 277, 278, 287, 308, 309, 311, 335, 341
—, etiyolojik 32, 126, 129, 131, 151, 152, 153, 155, 156, 162, 183, 270
—, bilinçli 21, 53, 64, 68, 85, 102, 104, 110, 112, 123, 127, 136, 137, 144, 145, 154, 163, 164, 165, 168, 169, 171, 172, 188, 189, 192, 193, 198, 203, 207, 210, 240, 241, 242, 245, 279, 281, 284, 287, 306, 308, 335, 337
—, ruhani 9, 14, 23, 24, 41, 48, 56, 62, 63, 65, 66, 68, 77, 82, 84, 85, 88, 90, 94, 103, 108, 112, 118, 123, 136, 142, 143, 151, 152, 155, 163, 181, 182, 187, 188, 194, 199, 201, 204, 205, 207, 208, 210, 212, 213, 218, 220, 221, 227, 228, 242, 243, 246, 248, 271, 275, 279, 296, 306, 313, 321, 343
—, entegrasyonu 233
—, kolektif 17, 20, 21, 23, 25, 44, 45, 48, 62, 95, 105, 115, 121, 134, 138, 170, 197, 198, 234, 277, 279, 282, 283, 309, 311, 330, 343
—, bilinçdışının 21, 25, 30, 42, 45, 53, 69, 71, 81, 92, 93, 103, 104, 114, 115, 134, 136, 137, 138, 151, 152, 160, 163, 164, 165, 167, 168, 169, 180, 188, 189, 190, 193, 197, 198, 199, 200, 203, 204, 205, 209, 221, 222, 232, 269, 275, 280, 281, 282, 283, 285, 286, 294, 295, 296, 299, 305, 309, 310, 311, 320, 328, 330, 331, 335, 343
—, telafi edici 21, 165, 167, 176, 192, 194, 247
—, tamamlayıcı 15, 21, 226, 318
—, maddenin 180, 181, 200, 209, 220, 222, 228, 244, 258, 266, 285, 307
—, mitolojik 25, 27, 30, 55, 104, 134, 136, 138, 181, 213

—, bir nevrozun 143, 155, 183
—, hayalgücünün 32, 33
—, iptidai 10, 16, 23, 38, 44, 49, 62, 68, 70, 76, 93, 110, 112, 118, 134, 164, 169, 172, 192, 193, 207, 239, 241, 248, 249, 253, 268, 284, 343
—, yansıtmanın 200, 222, 268, 271
—, psişik/ruhani (ayrıca bkz. dört fonksiyon) 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 34, 35, 38, 40, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 51, 67, 89, 90, 92, 94, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 106, 110, 126, 130, 134, 135, 137, 138, 146, 148, 159, 165, 170, 171, 182, 184, 187, 189, 191, 192, 193, 194, 197, 204, 210, 211, 218, 221, 232, 233, 243, 247, 252, 255, 267, 269, 270, 279, 281, 283, 305, 307, 342
—, cinsî 33, 34, 35, 42, 43, 48, 146, 149, 168, 169, 185, 186, 190, 198, 220, 228, 261, 335
—, bilinçaltı 336
—, sembolik 18, 294, 296
—, asimilasyonu/entegrasyonu 95, 164, 167
içgüdü, insiyaki 26, 44, 104, 105, 238, 248, 279, 294, 331
—, bozuklukları 34, 40, 47, 54
ignis bkz. ateş 290
ikame (Freud) 183
iki cinsiyetlilik (Hermafrodit) 258, 274, 275, 287, 299, 324, 325, 328, 333, 334, 335, 336
ikilik/"ikili tabiat" (Goethe) 210, 221, 253, 254
ikiye böl(ün)me 23, 206, 220, 240, 246, 247, 335
ilahe 244
—, aşk 252
—, ana 19, 26, 29, 61, 108, 113, 120, 142, 147, 231, 240, 241, 253, 257, 273, 313, 327, 329
—, yeraltı 73
illüzyon(lar) 61, 63, 64, 197
imago, imago(lar) 19, 75, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 117
—, ebeveyn (ayrıca bkz. arketip; imago; anne/ana; baba) 18, 75, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 117, 192
immunditia (simya) 308
inanç/iman 26, 27, 184, 228
incarnatio Dei 197
İncil 196
—, Eski Ahit 135
—, Eyüp 135, 234
—, İlahiler 201
—, Ezgiler Ezgisi bkz. İncil 252, 266, 301, 313
—, yuhanna incili 265, 274, 291
—, Luther İncili 313
—, Zürih İncili 233, 252
incineratio/külleştirme (simya) 209, 274
iniş/descencus 260, 298
insan hakları 309
insan, insani 9, 16, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 34, 36, 37, 38, 40, 41, 44, 45, 49, 51, 54, 56, 57, 58, 62, 66, 68, 69, 71, 76, 77, 78, 80, 82, 83, 86, 87, 91, 92, 94, 95, 102, 103, 108, 111, 112, 113, 118, 119, 120, 121, 122, 130, 131, 137, 138, 147, 148, 150, 157, 158, 160, 161, 164, 171, 172, 185, 188, 191, 192, 193, 198, 199, 201, 202, 203, 204, 206, 207, 208, 209, 219, 221, 225, 230, 233, 242, 243, 244, 246, 247, 253, 254, 265, 268, 269, 271,

278, 279, 280, 281, 287, 297, 299, 309, 310, 311, 315, 318, 320, 321, 324, 325, 329, 330, 331, 335, 337, 341, 343
—, yaşlanan 50
—, Avrupa 204
—, bütünü (ayrıca bkz. bütünlüğü) 259
—, inançlı 137
—, ve tanrı 221
—, ilahi/cennetteki 318
—, -lık/insan türü 120
—, manevi 282
—, kolektif 45, 309
—, medeni 112
—, olma 78
—, nurani 265
—, kitle 32, 33, 34, 120, 247, 248, 343
—, mikro kozmos olarak a. y. 330
—, modern 39, 336
—, normal/tabii 28
—, iptidai 68, 343
—, yaratıcı 308
—, ruhani 204
—, -üstü 204
—, tabiatüstü (πνευματικος) 281
—, bilinçdışı 126, 176, 309
—, ilk 26
—, mükemmel 230
—, ve dünya 335
—, Batı 88, 95
insan suretinde temsil 309
interfectio (simya) 274
intihar 69, 170
iptidai (kavimler/insanlar) 10, 16, 23, 38, 44, 49, 62, 68, 70, 76, 93, 110, 112, 118, 134, 164, 169, 172, 192, 193, 207, 239, 241, 248, 249, 253, 268, 284, 343
—, "ruh kaybı" (Frazer) 284
irade/volonté 26, 80, 316, 318
İran(lı) 230
irrasyonel(leştirme) (ayrıca bkz. rasyonel) 52, 57, 62, 67, 84, 87, 103, 159, 171, 272
İsa('nın) 182
—, çift cinsiyetli 324
—, anima Christi/İsa'nın ruhu 324
—, anthropos olarak 324
—, dirilişi 219
—, contemplation 346
—, corpus/bedeni 205, 206, 218, 258, 259, 260, 295, 307, 310, 324, 325
—, Gnostik 230
—, ve kilisenin 182
—, haç/crucifix /çarmıha gerilme 26, 221, 229, 278, 321, 336
—, lapis ile paralelliği 291
—, insanlığı 293
—, çilesi 206
—, pelikan 24, 333
—, ve Şulamlı kadın 186
—, vizyonlarından 231
isimler 64, 125, 337
İslam 95
isteri, isterik 16, 170
—, korku 170
İsviçre 36, 38, 89, 97, 123
işlev/fonksiyon/vazife 47, 51, 58, 121, 126, 146, 151
—, telafi edici 21, 165, 167, 176, 192, 194, 247
—, alçak 149, 240
—, psişik/ruhani (ayrıca bkz. dört fonksiyon) 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 34, 35, 38, 40, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 51, 67, 89, 90, 92, 94, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 106, 110, 126, 130, 134, 135, 137, 138, 146, 148, 159, 165, 170, 171, 182, 184, 187, 189, 191, 192, 193, 194, 197, 204, 210, 211,

218, 221, 232, 233, 243, 247, 252, 255, 267, 269, 270, 279, 281, 283, 305, 307, 342
—, dinî 16, 24, 26, 27, 28, 52, 58, 68, 70, 90, 91, 93, 95, 103, 133, 134, 136, 168, 186, 205, 206, 208, 221, 231, 241, 247, 252, 279, 308, 332, 335
—, bilinçdışı 14, 22, 23, 25, 28, 30, 32, 34, 44, 45, 52, 53, 54, 55, 56, 62, 68, 69, 70, 74, 80, 84, 87, 92, 98, 103, 104, 115, 121, 122, 126, 127, 130, 131, 136, 137, 138, 151, 152, 155, 156, 158, 159, 163, 164, 165, 167, 170, 171, 172, 176, 180, 182, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 201, 202, 203, 207, 208, 212, 220, 225, 228, 229, 232, 233, 239, 240, 242, 243, 254, 255, 267, 268, 271, 275, 277, 278, 280, 284, 285, 286, 294, 298, 303, 308, 309, 310, 311, 318, 319, 328, 329, 331, 333, 334, 335, 336, 341
—, hayati 45, 162, 185, 192, 198, 232, 249, 268, 289, 309
—, dört (ayrıca bkz. duyumsamak, düşünmek, his, içgüdü) 30, 37, 67, 170, 186, 195, 196, 203, 205, 217, 218, 219, 220, 221, 226, 236, 237, 266, 303, 316, 321, 323, 329, 330, 332, 333
itiraf (ayrıca bkz. günah çıkartma) 18, 21, 27, 67, 71, 72, 75, 87, 91, 92, 188, 203, 310, 311, 341
iyi 272, 273
—, ve kötü (ayrıca bkz. kötü olan) 24, 204
iyileşme bkz. şifa 20, 26, 37, 80, 82, 94, 221, 269
iyileştirme/şifa verme/iyileştirme başarısı 20, 31, 32, 34, 36, 37, 72, 101, 121, 125, 135, 137, 145, 172, 206, 271

J

Japonya 332
Jüpiter, Merih 317

K

Kabala 303
Kabbala denudata 303, 354
kabul töreni 71
kader 269
kadın (ayrıca bkz. karı koca) 23, 24, 25, 73, 156, 179, 184, 186, 195, 196, 197, 233, 234, 235, 236, 238, 239, 252, 253, 258, 267, 270, 277, 312, 314, 317, 318, 319, 327, 332
—, yaşlı 195
—, erkeksi taraf (ayrıca bkz. animus) 79
—, meçhul 23, 24, 25, 61, 127, 195, 227
kadın/femina/femineus/mulier, dişi 23, 24, 25, 73, 156, 179, 184, 186, 195, 196, 197, 233, 234, 235, 236, 238, 239, 252, 253, 258, 267, 270, 277, 312, 314, 317, 318, 319, 327, 332
kadın filozoflar (ayrıca bkz. Atwood; Maria Prophetissa; Paphnutia; Petronella; Theosobeia) 312
kâfir(lik) bkz. putperestlik 228
kainat/evren; dünya 253
kalamin (simya) 290
Kali (Hintçe) 318
kalp 120, 197, 295
kanaat 66, 119, 135, 170
kaos 197, 199, 220, 247
karabasan 24

karanlık 24, 40, 44, 49, 71, 76, 77, 80, 87, 93, 138, 151, 156, 159, 170, 172, 181, 194, 199, 201, 204, 210, 225, 232, 257, 270, 275, 283, 284, 286, 305, 314, 316, 318, 332, 334, 343
kardeş (ayrıca bkz. erkek kardeş; kız kardeş) 79, 182, 212, 225, 232, 237, 238, 241, 246, 260
kare 196, 217
kartal 328
Katharsis(çi) (ayrıca bkz. metot) 33, 71, 72, 73, 75, 81, 82, 125, 145
Katolik(lik) 27, 102, 111, 113, 114, 206
kavuşma konumu (ayrıca bkz. evlenme) 197
kaynak/fons/πηγη 23, 67, 182, 195, 219, 222, 293, 301
kayser 123
keçi 204
kendi 9, 15, 16, 18, 21, 26, 27, 28, 30, 32, 36, 37, 41, 43, 45, 48, 49, 52, 56, 60, 61, 62, 63, 66, 68, 71, 75, 76, 78, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 89, 91, 92, 93, 97, 98, 101, 110, 114, 118, 119, 125, 128, 130, 132, 133, 137, 138, 149, 157, 160, 165, 167, 171, 175, 177, 181, 183, 189, 203, 204, 207, 210, 211, 212, 219, 221, 222, 227, 229, 231, 232, 236, 237, 240, 244, 248, 249, 257, 259, 260, 268, 271, 278, 279, 280, 281, 287, 293, 303, 310, 314, 316, 318, 321, 324, 325, 327, 328, 329, 331, 334, 336
kendi(ni)/nefis 9, 15, 16, 18, 21, 26, 27, 28, 30, 32, 36, 37, 41, 43, 45, 48, 49, 52, 56, 60, 61, 62, 63, 66, 68, 71, 75, 76, 78, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 89, 91, 92, 93, 97, 98, 101, 110, 114, 118, 119, 125, 128, 130, 132, 133, 137, 138, 149, 157, 160, 165, 167, 171, 175, 177, 181, 183, 189, 203, 204, 207, 210, 211, 212, 219, 221, 222, 227, 229, 231, 232, 236, 237, 240, 244, 248, 249, 257, 259, 260, 268, 271, 278, 279, 280, 281, 287, 293, 303, 310, 314, 316, 318, 321, 324, 325, 327, 328, 329, 331, 334, 336
- dölleme 325
- bilme 239
- terbiye/eğitme 87
- dürtünün kendini göstermesi 187
-, kendin olma 112
Kether (kabala) 303, 306
kılı kırk yarma 99, 172
kız 24, 55, 170, 182, 195, 212, 225, 231, 232, 233, 236, 237, 238, 239, 241, 244, 246, 255, 260, 273, 280, 312, 320, 327
- ve anne 182
- ve baba 182
kız kardeş 182, 212, 225, 232, 241, 246, 260
kız kardeş (ayrıca bkz. soror mystica) 182, 212, 225, 232, 241, 246, 260
—, ve erkek kardeş 182
kibir bkz. paranoya 251, 330
kilise 117, 205, 219, 242, 279
—, İsa'nın gelini olarak bkz. İsa 301
—, Hristiyan 110, 117, 131, 182, 186, 204, 205, 209, 231, 242, 247, 248, 249, 261, 334
—, doğu 88, 268, 324
—, ilk 68
kimya 180, 252
kitle/yığın/kalabalık/avam 32, 33, 34, 120, 122, 247, 248, 343
kompleks(ler) (ayrıca bkz. psikoloji) 66, 68, 92, 100, 143, 149, 161, 183
—, özerkliği 143

—, çocukluk 146
—, aşağılık 112
—, travmatik 144
komünyon 332
konfirmasyon 111
korku, korku nevrozu 100
—, ensest 229
korkusu bkz. korku 70, 104, 114, 229
köpek, dişi köpek 179, 180, 223
—, idrarı 223
kötü/fena/şer 204
kraliçe 225, 228, 229, 235, 258, 281, 319, 327
kral(lık)/Rex 183, 229, 234, 235, 244, 255, 258, 280, 281, 316, 319, 329
—, Arthur/Arthus 280
—, ile kraliçe/Regina (simya ve arketip) 235
Kundalini bkz. yılan 197
kurban 209
—, hayvan 209
kurgu 14, 253
kurtarıcı/salvator (ayrıca bkz. İsa) 287
kurtuluş bkz. şifa/iyileşme 16
kuş 197, 266, 299, 332, 342
—, aşk 261
kuzgun 299, 315, 332, 333
kuzu 138
küfür/putperestlik 116, 231
kükürt 223
kül 209, 300, 303
kült (dernek/cemaat) 93
kültür 88, 119, 126, 242, 245
—, Hristiyan 242, 334
—, Doğu 88
—, Batı 88, 95
küre 221, 336

L

lahit 273
Lambspringk'in sembolleri 266
Lamia 24
lapis philosophorum/simyacıların/bilgelerin taşı /aynı zmaanda bkz. simya) 200, 220
lato (simyada karışım) 290
Les Grandes Heures du Duc de Berry 258
levitasyon 284
Liber de arte chimica 259
Liber Platonis quartorum (Theatrum chemicum) 289
libido 54, 183, 238, 248, 260, 289
—, cinsî 190, 191, 238
—, kaybı 54
—, akrabalık 238
Linos'un ağıtı 275
Logos 196
—, spermatikos / λογοι σπερματικοι 319
Lucifer 204, 315
Luna (ayrıca bkz. ay) 268

M

madde (simya) 86, 116, 165, 170, 181, 245, 255, 258, 259, 274, 285, 286, 290, 313, 330, 334
mahrumiyet 70
Malchuth (kabala) 303, 306
Mandala (sembolleri) 197, 211, 282, 336
manyetizma 17
mare nostrum 217
—, tenebrositas 209, 275
Mars/Marte 313, 314, 316, 317, 318
masal 24, 25, 53, 138, 238, 239
—, İzlanda 236, 238
—, Rusya 238
—, Sibirya 319
—, sembolleri 239
massa confusa 263, 268, 285
materyalizm, materyalist 245, 246
matrimonium bkz. düğün 179
Maya (Hint) 311
maymun (rüyada) 24

Mecusi(lik) 131
meçhul 23, 24, 25, 61, 127, 195, 227
medeni(yet) 121
medicina catholica 194, 222
melek 342
menstruum/âdet 169
Mental Healing 16
Mercurius (ayrıca bkz. Hermes Trismegistus) 200, 204, 208, 218, 222, 226, 229, 261, 280, 289, 318, 325, 332, 353
—, firarda 208
—, triplex 226
Merkür Çeşmesi 223, 229, 255, 260
merkez 2, 32, 115
Meryem'in Aksiyomu bkz. Maria Prophetissa 253
Mesih 200, 328
metafizik 55, 56, 137, 196, 204, 208, 244, 281, 330
metal(ler), mineral(ler) 203, 210, 230
metot(lar)/yorum/teknik/usûl (ayrıca bkz. psikanaliz) 13, 14, 20, 29, 32, 33, 37, 54, 66, 101, 143, 144, 150, 189, 198
—, abreaksiyon 143
—, anagogik 18
—, analitik-redüktif 18
—, aydınlanma/aydınlatma 67, 72, 73, 75, 77, 81, 227, 335
—, yorum (Freud) 75, 76
—, teşhis 103
—, diyalektik 13
—, ampirik 89, 96
—, terbiye sanatı (Adler) 14
—, serbest çağrışım 58
—, Freud'un (ayrıca bkz. psikanaliz) 76
—, Katharsis 125
—, persuasion 14, 125
—, redüktif bkz. analitik - redüktif 18,19, 21, 30, 76
—, regresif-ilerlemeci 19
—, kendini eğitme bkz. terbiye/eğitim 87
—, telkin (ayrıca bkz. terapi) 16
—, sentetik-hermenötik 18
mevrus (ayrıca bkz. tevarüs) 44, 95, 104, 138
mevrus günah, a. y. 44, 95, 104, 138
mezar (ayrıca bkz. lahit) 219, 273
mezhep(ler) 206, 248
mikro kozmos/μικροκοςμος 337
mineral bkz. metal 230
miraç/yolculuk 287
miras 44, 227
mistik 212, 219, 233, 242, 318, 324, 325, 341
Hristiyan 242, 334
—, mistik, yıkanma 212
misyon(er) 63
mitoloji(k) 25, 27, 30, 55, 104, 134, 136, 138, 181, 213
—, Bizans 280
—, ve psikoloji 117
mitoloji unsuru 130, 281
—, Yunan 280
mitos/mitler/mitik 25, 26, 27, 329
mizaç (psikoloji) 51
monad (ayrıca bkz. "10" rakamı) 324
motif(ler) (ayrıca bkz. arketip; rüya) 22, 23, 24, 25, 138, 219, 255
—, araştırması 138
—, çifte katlama 23
mucize(vi) 89, 187, 202, 343
multiplicatio (simya) 325
mundificatio (simya) 294, 310, 320
murakabe 71
Musa 333
Musaeum hermeticum 266, 280, 283, 299, 301, 303, 325, 358
muska 17
Mutus Liber 312, 342

mükemmellik (ayrıca bkz. insan) 221, 258, 263
Müslüman 131
mysteria/esrarlar (ayrıca bkz. sır) 205

N

nar 169, 317
nefret (ayrıca bkz. νεικος) 176, 249, 327
nevroz(lu), nevrotik 16, 20, 26, 30, 32, 33, 35, 36, 37, 41, 69, 70, 73, 74, 79, 91, 92, 96, 98, 99, 102, 109, 134, 135, 141, 142, 149, 150, 154, 163, 183, 192, 199, 279
—, sebebi/tanımı 21
—, çocuksu 41, 48
—, savaş 142
—, psiko-/psikojen 69
—, aktarım 81, 146, 148
—, saplantı 184
nigredo (simya)/siyahlık/tenebrositas (ayrıca bkz. karanlık) 194, 286, 298
nous/νουν bkz. akıl 334
Nuh 197, 226, 281
numen 243
nuptiae chymicae bkz. düğün 210

O

obje-süje/nesne-özne, objektif-sübjektif 14, 87, 96, 109, 131, 150, 160, 161, 180, 182, 197, 211, 249
ogdoas (ayrıca bkz. "8" rakamı) 226, 252
oğul 182, 212, 241, 265, 281, 300, 320, 329
—, sevgili 317
—, filozofların (ayrıca bkz. filius philosophorum) 13, 96, 136, 204, 218, 229, 257, 306, 318, 319, 331
—, -luk 287
—, ve baba 74
Okeanos 324
okullarda okutulan modern tıbbımız (ayrıca bkz. tıbbî psikoloji) 96
—, somatik 136
—, bilim(sel) 15, 34, 36, 54, 99, 110, 147, 152, 169, 271, 287
okültizm 55, 56
On Emir 204
onluk bkz. "10" sayısı 324
opus contra naturam 278
opus/iş, eser (ayrıca bkz. sanat) 252
Oreade 24
organik hastalık 35, 171, 180, 220
otoerotik 284, 311
otojen egzersizi 14
Ouroboros 325
öğrenme analizi bkz. hekimin analizi 189
ölü(ler kültü)/ölüm âdetleri 171
ölümsüzlük 95, 287, 293, 330
ölüm (vakası)/ölmek 93, 110, 116, 240, 273, 274, 280, 281, 284, 286, 298, 308, 316, 317
—, ve yaşam a. y. 273
özgür, özgürlük 118, 121, 122, 221, 248, 284
Özne 211

P

papa 100, 111, 113, 167
papaz 130, 271
paranoya(k)/kibir 25, 184
parapsikoloji(k) 138
parçacık (fizik) 319
"participation mystique" (Lévy-Bruhl) 195, 268, 311
parti/taraf 248, 343
Paskalya ayni 111
Paskalya'dan önceki cuma 111
Pater patrum 111
patojen 134, 135
patoloji(k) 66, 97

"pattern of behaviour" (biyoloji) 138
pedagoji(k) 37
Peirithoos 73
pelikanı 333
penis/zeker (ayrıca bkz. Phallus) 168
peri 24, 25
permanens (ayrıca bkz. su, ebedi) 217, 257, 285, 289, 298, 301, 330
Persephone 318
persona 185, 188
persuasion (Babinski) 14, 125
Phallus (ayrıca bkz. penis) 169
pirinç (simya) 290
Practica Mariae (Artis auriferae) bkz. Maria Prophetissa 266, 345
prima materia 199, 200, 226, 227, 232, 319, 333, 334
Protestan(lık) 102, 206
psikanaliz(ci) (ayrıca bkz. Freud) 32
psikastenik 70
psikiyatri(k) 7, 38
psikofizik 104
psikofizik(i) 104
psikofizyoloji 103
psikolojem 32, 34, 35, 36, 65, 66, 67, 125
psikoloji(k) 2, 9, 14, 15, 38, 39, 40, 41, 44, 51, 56, 60, 66, 67, 72, 87, 88, 89, 90, 96, 103, 115, 117, 126, 127, 128, 129, 163, 175, 177, 197, 204, 239, 245, 253, 275, 279, 294, 305, 318, 328, 331, 332, 334
—, akademik bkz. tıbbi 96
—, genel (sosyal bilimlerde) 126
—, analitik (ayrıca bkz. Jung) 66
—, uygulamalı 49
—, hekimler için 41
—, bilinç 7
—, ampirik 89, 96
—, deneysel 40, 89
—, Gestalt 133
—, sürü 16
—, kompleks 66
—, erkek 319
—, kitle 2, 33, 34, 120, 122, 247, 248, 343
—, tıbbi/akademik (ders olarak) 40
—, modern/çağımız 67
—, ve mitoloji 56
—, nevroz 279
—, para- 138
—, şahsiyetçi 197
—, pratik 9, 49
—, iptidai (insanların) 56
—, aktarım 81, 146, 148
—, bilinçdışı 126, 176, 309
—, kadın 312
—, bilim olarak/bilimsel 15
psikonevroz a. y. 99, 100
psikopatoloji(k) 232
—, deneysel 40, 89
psikosomatik bkz. tıp 127
psikoterapi(st) (ayrıca bkz. analiz; hekimle hasta; Adler; Freud; Jung) 2, 3, 7, 9, 10, 13, 16, 17, 19, 25, 29, 30, 31, 32, 38, 39, 49, 52, 53, 71, 89, 90, 91, 96, 97, 98, 101, 102, 105, 106, 107, 108, 110, 118, 121, 125, 130, 131, 136, 144, 172, 175, 189, 192, 205, 211, 279, 341
—, "küçük" 131
—, ve tıp/tıp fakültesi 13
—, tıbbi 13
—, modern 39, 336
—, pratik 9, 49
—, bilim olarak (ayrıca bkz. psikoloji) 15
– oturum sayısı (bkz. analiz) 30, 37
psikoz(lu) (ayrıca bkz. nevroz) 25, 131, 182, 184, 198, 203
—, bütünlük 246
psişik enerji 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 34, 35, 38,

40, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 51, 67, 89, 90, 92, 94, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 106, 110, 126, 130, 134, 135, 137, 138, 146, 148, 159, 165, 170, 171, 182, 184, 187, 189, 191, 192, 193, 194, 197, 204, 210, 211, 218, 221, 232, 233, 243, 247, 252, 255, 267, 269, 270, 279, 281, 283, 305, 307, 342
putrefactio/çürüme (simya) 194, 257, 273, 274, 283

Q

quinta essentia/cevher 219, 220

R

rahim bkz. ana kucağı; uterus 170
rapor (ayrıca bkz. hekimle hasta; aktarım) 130
rasyonel, rasyonalizm 14, 26, 27, 28, 53, 55, 57, 64, 90, 198, 272, 321, 331, 333
—, irrasyonel 52, 57, 62, 67, 84, 87, 103, 159, 171, 272
rebis (simya) 210, 274, 320, 324, 332, 333, 336
redüksiyon, redüktif 21
Regina bkz. kralla kraliçe 239, 241, 301
regius 220, 222, 287, 301
regresyon, regresif (ayrıca bkz. metot) 26, 42, 43, 45
Ren 22
renk(ler) 316
—, mavi 197
—, sarı 197
—, altın rengi bkz. altın 317
—, yeşil 197, 255
—, erguvan 303
—, kırmızı 24, 197, 300
—, siyah 24, 199, 228, 275, 280, 281, 286, 290, 294, 298, 315, 317, 332, 333, 334,
—, beyaz/ak 24, 95, 300, 316, 317
"représentations collectives" (Lévy-Bruhl) 23, 134, 137
mana (öğretisi) 282
resim(ler) (ayrıca bkz. imaj, sembol, çizim; rüya sembolleri) 204
—, simya/ortaçağ 211
—, arketip(ler) 93, 94, 95, 138, 170, 181, 197, 198, 234, 241, 254, 272, 277, 278, 287, 308, 309, 311, 335, 341
—, hatıra 19, 69, 74, 126
—, hastaların bkz. çizim 29, 38, 50, 73, 93, 147, 184, 282
—, Rorschach /R. testi 103, 133
—, dizisi 342
—, iptidai (ayrıca bkz. arketip) 10, 16, 23, 38, 44, 49, 62, 68, 70, 76, 93, 110, 112, 118, 134, 164, 169, 172, 192, 193, 207, 239, 241, 248, 249, 253, 268, 284, 343
—, hedef 36, 50, 119, 212, 315, 336
Rex bkz. kral 183, 239, 289
—, marinus 260
Rosarium philosophorum (Artis auriferae) 212, 217, 226, 231, 257, 258, 259, 265, 274, 275, 284, 290, 291, 295, 300, 325, 333, 346, 357
rotundus globus coelestis 283
ruh/akıl/zeka, ruhani/spiritus 14, 24, 26, 28, 44, 49, 51, 53, 57, 60, 62, 63, 64, 67, 68, 73, 85, 87, 88, 92, 96, 102, 103, 107, 108, 113, 119, 120, 121, 125, 150, 165, 168, 181, 192, 210, 211, 219, 220, 221, 230, 239, 245, 252, 254, 255, 257, 258, 259, 260, 270, 274, 277, 283, 284, 285, 286,

290, 296, 297, 298, 299, 303, 311, 316, 328
—, tanrıların/ilahi 242
—, kutsal -/spiritus sanctus 206, 226, 227, 229, 230, 231, 258, 261, 267, 290, 294, 299, 306, 317, 328
—, ve ruh bkz. beden 274, 283, 290, 328
—, tabiat ve 228
—, aklın inceliği 177, 244, 261, 268, 291, 293, 325, 334
—, zamanın 109, 208, 272, 275
"ruh kaybı" bkz. iptidai insanlar 284
ruhun yükselişi (ayrıca bkz. miraç/göğe yükseliş) 298
Ruhülkudüs/Spiritus Sanctus bkz. ruh 206, 226, 227, 229, 230, 231, 258, 261, 267, 290, 294, 299, 306, 317
rüyada dağ 24
rüya(lar) (ayrıca bkz. fantezi) 10, 22, 23, 24, 25, 42, 54, 55, 56, 68, 76, 81, 83, 115, 137, 149, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 162, 165, 166, 167, 169, 171, 196, 267, 282, 294, 336
—, korkulu 170, 309
—, sembolü/imajı 21, 22, 27, 67
—, yorumu/yorumlaması/analizi 159, 162, 165, 166
—, insanın kendisinin yorumladığı (Çeviride "Kesin olan; yorum yapan" diye başlayan cümle) 56
—, tek 56
—, dış cephesi (Freud) 161
—, başlangıç 56
—, bağlamı 160
—, Leonardo da Vinci'nin 134
—, motifleri 22, 23, 24, 25, 138, 219, 255
—, mitolojik 25, 27, 30, 55, 104, 134, 136, 138, 181, 213
—, kehanetli 55
—, keşfeden 55, 222
—, dizisi 21, 336
—, anlamı/metni 160
—, dili 10
—, sembolleri 239
—, anlamak (ayrıca bkz. rüya yorumu) 159, 162, 165, 166
—, sansürcüsü/sansürü 42
rüzgâr/ventus 257

S

sağ-sol 240
sağ-sol bkz. sol-sağ 240
sağ /sol el 212, 226, 229, 252, 319, 333
salvator bkz. kurtarıcı 287
sanat(çı) 59, 60, 101, 122, 211, 228, 328
—, kraliyet/altın sanatı (ayrıca bkz. simya)
bakır 228
sansürcü, sansür (Freud) (rüya) 42
sapık(lık) 164
Sapientia(bilgelik (ayrıca bkz. aqua sapientiae; Sophia) 290, 294, 301, 319, 323, 324
- Dei 204, 287, 291
- Salomonis 290
sapientiae 290, 293, 294, 298, 324, 347, 354
saplantı 16, 184, 192, 209
saplantı nevrozu a. y. 184
Satürn 223, 314, 315, 316, 317
Saulus 200
saygınlık güdüsü bkz. dürtü 127
sayı(lar), tek ve çift 219, 258, 323, 352
—, oturumların bkz. analiz 30, 37
—, "1" (ayrıca bkz. bir [olan]) 324
—, "2" (ayrıca bkz. binarius; ikilik) 219, 323
—, "3"/triplex (ayrıca bkz. teslis) 218
—, "4"/dörtlük (unsur/element; fonksiyon; dört köşe) 195

—, "4+1" 226, 323
—, "5" 226
—, "6"/Hexas 252
—, "7" 324
—, "8", Ogdoas 324
—, "9" 324
—, "9+1" 324
—, "10" (100; monad) 324, 325
—, "12" 324, 325
—, "40" 324, 325
—, "100", "1000", "10 000" vs. 325
Schechinah (kabala) 303
Selene 180, 186
sembolleri 30, 116, 134, 168, 169, 172, 176, 211, 212, 266, 279, 280, 282, 297, 301, 303, 324, 332, 335, 336, 343
sembol(ler), sembolik, sembolizm (ayrıca bkz. resim[ler]) 38, 160, 161, 168, 170, 181, 261, 267, 282, 301, 303, 318, 333, 335
—, simya 176
—, yorumlama 38, 42, 76, 128, 157, 160, 161, 187,
—, Mandala 211
—, masal 239
—, Phallus 169
—, iptidai insanların/kavimlerin 169
—, yılan 332
—, cinsî 168
—, hayvan suretli 180, 334
—, rüya 171
—, hünsa 334, 335
semptom 96, 102
semptomlarla mücadele 102
–, klinik 31, 105
–, psikojen 69
sen (ayrıca bkz. ben ve sen) 176, 187, 209, 259, 279, 286, 329, 336
senkronizelik 275
Sephira Tiphereth (kabala) 303
Sermo Pythagorae 323
serpens (ayrıca bkz. yılan) 332
—, bifidus 219
—, mercurialis 219
sezgi 297
Shakti (Hint) 197, 225
Shiva (Hint) 197, 225
sır, esrarengiz, gizli tutma (ayrıca bkz. arcanum) 287
sihirli cinsî münasebet (ayrıca bkz. çiftleşme) 169
simya (ayrıca bkz. filozof) 209, 210, 234, 267, 275, 278, 284, 294, 303, 312, 321, 342
—, Arap 260
—, Çin 223
—, ortaçağ 117
—, psikolojisi 312
sister exchange marriage bkz. cross cousin marriage 239
siyah(ık) (ayrıca bkz. renkler; nigredo) 199, 280, 286, 315, 333
Siyah madde 290
skolastik 306
Sol (ayrıca bkz. güneş) 212, 225, 226, 227, 230, 232, 240, 252, 255, 274, 319, 332
—, niger (simya) 232
Sophia/Σοφια 186, 313, 316, 318, 356
soror mystica 233, 234, 312, 342
sosyal/sosyolojik faktör (ayrıca bkz toplum) 10, 28, 29, 30, 34, 35, 36, 37, 41, 48, 53, 55, 59, 61, 62, 67, 73, 78, 79, 80, 82, 83, 85, 102, 103, 106, 109, 117, 118, 121, 126, 131, 132, 134, 136, 147, 153, 239, 242, 246, 310, 343, 367, 380, 384
—, psiko 35
söz/vaat (yanlış hareket) 9, 14, 17, 18, 19, 29, 33, 34, 37, 42, 44, 58, 59, 63, 66, 74, 84, 95, 100, 110, 116,

123, 131, 136, 137, 138, 143, 144, 151, 152, 155, 156, 161, 162, 171, 177, 181, 182, 184, 185, 186, 190, 191, 193, 195, 196, 197, 198, 222, 225, 226, 227, 230, 232, 233, 237, 240, 242, 244, 259, 260, 265, 269, 271, 277, 278, 282, 284, 285, 320, 329, 331, 335, 336, 342
spiritus bkz. ruh 200, 204, 211, 226, 252, 258, 294, 306
Spiritus Sanctus bkz. Kutsal Ruh 258
sponsus/sponsa (ayrıca bkz. güvey/gelin) 182, 242, 283, 324
su (ayrıca bkz. aqua) 22, 23, 25, 31, 40, 74, 80, 118, 120, 217, 223, 230, 240, 255, 257, 258, 260, 266, 280, 281, 285, 289, 291, 293, 294, 301, 303, 314
—, elementi 267
—, ebedi (ayrıca bkz. aqua permanens) 217, 291
—, ilahi/divina/υδωρ θειον 180, 217, 303
—, soğuk (terapi diye) 31
—, hayat/aqua vitae 219
—, metafiziğin 294
—, siyah 280, 281
—, inmesi 280, 281
—, sembolleri 294
—, vaftiz 257
—, kutsanmış 108
succus lunariae 223
suç bkz. günah 68, 69, 123
superbia bkz. kibirlilik 29
Sushumna 197
süblimasyon (simya) 164, 175, 219
süblimasyon/yüceltme (Freud) 164
süt bkz. tinctura alba 300
Sylphide 24
şahsiyetçi bakış/yaklaşım/açıklama 191
şahsiyet/kişilik 15, 19, 20, 163, 186, 193, 243, 245, 246, 277, 280, 281, 311, 336
—, çözülmesi 164, 247
—, entegrasyonu 245, 280
—, merkezi 61
şehvet, şehvet prensibi (Freud) 29, 48, 51
şeytan 204, 207, 219, 223, 332
şeytan(i) 204, 207, 219, 223, 332
şeytani 164, 194, 204, 207, 323, 328
şiddet/güç 122, 192
şifa araçları 101
şifacı 49
şifa ilmi/iyileştirme sanatı bkz. tıp 26
şifa/kurtuluş 16, 19, 26, 27, 68, 101, 176, 204, 205, 222, 274
şizofren(i) 99, 115, 187, 283
şok (etkisi) 33

T

tabiat, tabii 27, 70, 87, 96, 103, 106, 117, 170, 172, 180, 203, 204, 209, 212, 227, 230, 244, 246, 278, 279, 286, 287, 294, 313, 321, 334, 335, 337
—, ve akıl/ruh a. y. 228
—, bilimleri/araştırmacısı bkz. bilim 334
tabu 193
—, ensest 229, 239
Tabula smaragdina (ayrıca bkz. Ruska) 201, 257, 274, 287, 290, 301, 305, 357, 358
taç 196, 300, 301, 303
taç/diadema, taç giymiş, taç giydirme 196, 300, 301, 303
tahmin (ayrıca bkz. tıbbi süreç) 55, 72, 99, 154, 155, 156, 158, 160, 171, 212, 282
takdis 118
—, törenleri 118
Tammuz 275

Tanrı 328
tanrı(lar)/ilah(lar) (ayrıca bkz. incarnatio Dei) 111, 200, 203, 204, 223, 230, 251, 257, 259, 287, 291, 293, 294, 295, 300, 301, 306, 307, 311, 313, 315, 316, 318, 319, 324, 325, 327, 328, 329, 330, 331, 333, 334, 337
—, ve madde 334
—, ve insan 38, 45, 150, 202, 221, 281
—, adı 273
—, nous olarak 334
—, vahiy 200, 231
—, prima materia olarak 202, 259, 319, 333
—, krallığı 203, 208, 328
—, oğlu 220
—, güneş 23, 197, 209, 221, 225, 252, 255, 317, 333
—, baba 234
—, bilgeliği 291
—, öfkesi 315, 316, 317
Tantra 197
tarih, tarihî 7, 80, 138, 244, 301, 307
taş 88, 218, 297, 306, 316, 325, 329, 331
—, simya bkz. lapis philosophorum 176
—, kıymetli 196
—, bilgelerin/filozofların bkz. lapis philosophorum 200, 220, 297
tavşan 138
tavuskuyruğu/cauda pavonis 286
tecrübe 14, 48, 66, 91, 95, 105, 127, 144, 177, 228, 239, 246, 287, 305, 306, 330, 331, 337
tecrübe, ampirik 14, 48, 66, 91, 95, 105, 127, 144, 177, 228, 239, 246, 287, 305, 306, 330, 331, 337
tekerlek/rota 259
teknik bkz. metot 121
telkin (ayrıca bkz. metot; terapi) 14
tenebrositas 209, 275
tenebrositas bkz. karanlık 209
terapi 17, 25, 26, 28, 29, 32, 33, 35, 43, 47, 49, 53, 64, 85, 89, 95, 98, 99, 101, 108, 125, 129, 131, 133, 142, 143, 152, 155, 157, 183, 184, 188, 189, 191, 198, 270
terapi (ayrıca bkz. analiz; tıbbi süreç; metot) 25
—, ferdi 15
—, telkin 16
terapist bkz. hekim; psikoterapist 18
teslis 332
teşhis bkz. tıbbi süreç 199
—, diferansiyel 100
tetramerie 220
tevarüs 28
Tevrat 133
Thabritis bkz. Gabricus 260
Theatrum chemicum 258, 286, 287, 289, 304, 307, 323, 324, 325, 329, 333, 357
Theatrum chemicum Britannicum 304, 325
Theseus 73
tıp, tıbbi/şifa ilmi/tıbbi bilgi (ayrıca bkz. hekim) 7, 16, 35, 38, 40, 41, 67, 97, 101, 102, 103, 105, 106, 108, 127, 169, 270, 312
—, genel 95
—, klinik 31, 105
—, gücü (iptidai kavimlerde) 70
—, büyücü hekim 49
—, modern 39, 336
—, psikosomatik 127
tinctura alba/hayatın tentürü/süt 300
tip öğretisi (Jung) 128
toplum, sosyal (ayrıca bkz. sosyal faktör) 94, 117, 118, 120, 122, 242, 248, 249, 343
totem 93

Tractatus Aristotelis (Theatrum chemicum) 287, 311, 347
Tractatus aureus (Ars chemica; Bibliotheca chemica curiosa) (ayrıca bkz. Hermes Trismegistus) 251, 280, 283
Tractatus aureus de lapide philosophorum 280, 346
Traktat der Platonischen Tetralogien 333
travma(tik) 33, 142, 143, 144, 145, 146, 155
—, cinsî 168
triplex bkz. "3" rakamı 218
tunç 259
Turba philosophorum 210, 217, 227, 274, 301, 323, 357, 358
tuz 324

U

umbra solis 232
unarius bkz. bir (olan) 324
Undine 24
unio mystica 181, 231, 267, 332
—, oppositorum 320, 337
urina puerorum 223
usûl bkz. metot 13, 175
uterus (ayrıca bkz. ana kucağı) 257
uyum, intibak 15, 85, 108, 135, 147, 148, 150, 183, 208
üçlük (ayrıca bkz. "3" sayısı) 219
ümit 32, 35, 38, 153, 194, 275, 297, 307, 316, 320
Üniversite 35
üniversite bkz. tıbbi psikoloji 35
üreme (ayrıca bkz. gebe kalma) 111
—, manevi 111

V

vaftiz 111
vaka hikayeleri 53,54,142,160,162
—, kas atrofisi olan kız 170
Valhalla 171
vampirler 24
varlık 25, 59, 61, 82, 83, 91, 109, 149, 181, 183, 203, 217, 229, 258, 259, 274, 319, 331
vas Hermeticum 217, 257, 303
ve bilinçdışı 14, 69, 131, 137, 164, 170, 240, 285, 309, 311, 334
vecit 308
ve dünya 10, 107, 129, 131, 311, 335
ve kötü (ayrıca bkz. kötü olan) 204
Venüs/Venere (ayrıca bkz. Afrodit) 258, 274, 307, 313, 314, 316, 317, 318, 324
—, barbata 324
verimlilik 169
vicdan 33, 71, 204, 310
vinum ardens 222
Visio Arislei 260, 345, 346
vizyon(lar) 24
volonté bkz. irade 14
vücut/beden/cisim/corpus 77, 260
—, kimyevi 84, 179, 180, 183, 200, 208, 220, 244, 257, 279, 294, 305, 334
—, ile ruh 260
—, ve ruh/corpus, anima ve spiritus 274
—, maddiliği 295

Y

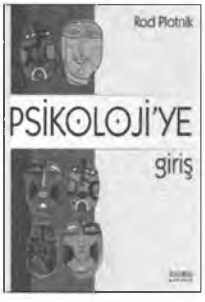
yağ 2, 120, 257
—, zeytin dalı 197
Yahudi(lik) 131, 133, 219
—, inancı 131
yanlış anlaşılmalar 69
yansıtma(k) 109, 112, 114, 115, 149, 157, 183, 184, 190, 200, 228, 234, 243, 244, 245, 246, 248, 254, 259, 280, 307, 334
—, çözülmesi (ayrıca bkz. aktarım) 115

—, entegrasyonu 245, 280
yansıtmanın 200, 222, 268, 271
yaratıcı 44, 45, 52, 57, 61, 146, 169, 189, 193, 308, 329, 331
yaratma bkz. dünyanın yaratılması 337
yemek 111, 327, 330
Yeni Gine 240
yeraltı (dünyası) 73
yeryüzü 186
—, tarla/zemin 169
—, alegorik/gök(yüzü) 68
—, bu dünya 182, 208, 212, 218, 260, 265, 290, 291, 298, 309
—, unsur 92, 93, 150, 181, 266, 321, 329
—, toprak/madde 226, 289, 290, 295
—, anne/ana 226
yılan (ayrıca bkz. Ouroboros; serpens) 138, 219, 317, 332, 333
—, iki başlı 219
—, Kundalini 197
—, üç başlı 332
yıldız(lar) 197, 201, 209, 217, 218, 219, 226, 227, 252, 266
—, akşam bkz. Hesperos 76
—, Çoban- bkz. Phosphorus 252
Yin (Çince) 170
Yoga 197, 284
—, Hint 332
—, meditasyon 71, 116, 228
—, felsefesi 115
yolculuk/miraç 260
Yoni 169
Yuhanna İncili 265, 274, 291
yumurta 42, 120, 155, 161
Yunus 314
yuvarlak 217, 223, 230, 259, 313
yuvarlak göl 223

Z

zaman (ayrıca bkz. mekan) 10, 20, 21, 26, 27, 30, 33, 34, 37, 43, 45, 49, 54, 55, 57, 70, 71, 83, 84, 85, 89, 91, 93, 104, 105, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 120, 122, 133, 134, 136, 138, 144, 145, 146, 148, 149, 155, 161, 163, 168, 171, 172, 177, 180, 182, 183, 184, 185, 186, 189, 195, 199, 201, 208, 210, 221, 230, 232, 233, 237, 243, 248, 249, 267, 268, 269, 270, 271, 275, 280, 284, 297, 300, 301, 308, 309, 310, 312, 313, 314, 315, 316, 320, 329, 335, 336
—, bilinçdışı 275
zehir 68, 82, 176, 223, 314, 315, 334
zeka, entelektüel, entelektüalizm 62, 175
zıt(lar), zıtlar meselesi 14, 52, 144, 148, 201, 210, 211, 227, 234, 240, 253, 266, 299, 303, 321, 333
—, sembolizmi 176, 303
—, birleşmesi/sentezi, coincidentia/complexio/coniunctio/unio oppositorum 197, 231, 232, 274, 277, 278, 281, 298, 310, 335

KÜTÜPHANENİZDEKİ
ÖNEMLİ EKSİKLERİ KEŞFEDİN

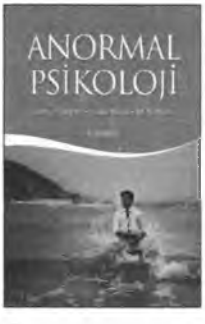

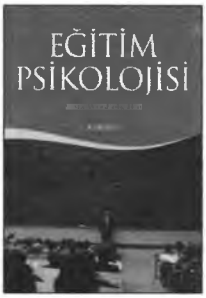

KUTUPHANENIZDEKI
ÖNEMLİ EKSİKLERİ KEŞFEDİN

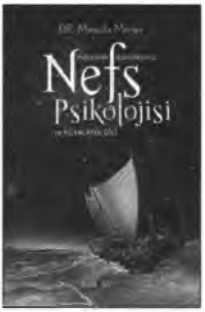

C.G.Jung'un arzusuyla Almanca külliyatını yayımlayan yayımcıları, ilk kitap olarak *Psikoterapi Pratiği*'ni seçerler. Kitaba yazdığı önsözde Jung, eseri şu cümlelerle sunar:

(...) Yayımcılara bilhassa seçimlerinden dolayı da şükran borçluyum. Onlar böylelikle ruhu tanımaya dair katkımın insan üzerindeki pratik tecrübeye dayandığı gerçeğini anladıklarını göstermiş oluyorlar. Beni elli yıldan fazla süren psikoterapi pratiğinde, sonraki tüm bilgi ve çıkarımlarıma vardıran, diğer taraftan da kanaatlerimi yine, doğrudan tecrübeyle kontrol edip düzeltmeye sevk eden, bir doktorun, ruhani ıstırapları psikolojik açıdan anlamaya dair uğraşlarıdır. Geç dönem yazılarımın arasından mesela tarihî bir inceleme seçilecek olsa, hazırlıksız okuyucu elbette, kendi psikoterapi tasavvuruyla bu yazının ne alakası olduğunu çıkarmakta zorlanacaktır. (...) Psikoterapist, sadece hastasının şahsi biyografisini değil, gelenek ve dünya görüşünün nüfuzlarının işe karışıp çok zaman belirleyici rol oynadığı, hastanın uzak yakın zihin çevresini de öğrenmelidir. Bütün bir insanı ciddiyetle anlamaya çalışan hiçbir psikoterapist, rüya dilinin sembolleriyle hesaplaşmaktan geri duramayacaktır. (...)Bunu anlamak hekime, hastasını, kendini sırf şahsiyetçi bir şekilde anlamanın boğucu darlığından çıkarıp onu, şimdiye dek sosyal, ahlaki ve zihnî gelişiminin ufuklarının genişlemesi ümidini kapatan benmerkezci tutulmuşluğundan kurtarmasına imkân sağlar.
Okuyucu bu ciltteki makalelerde sadece pratikteki görüşümün temelleri ve prensiplerine dair ipuçları değil, aşağı yukarı tamamlanmış hemen her analizin "crux"u veya en azından "the crucial experience"i anlamına gelebilecek, FREUD'un dahi merkezî olarak gördüğü, aktarım problemi denen o fenomeni tarihî açıdan anlamanın bir örneğini de bulacaktır.

ISBN 978-975-256-443-5
9 789752 564435
www.kaknus.com.tr